ALNETANÆ

QUÆSTIONES.

PETRI DANIELIS HUETII

EPISCOPI ABRINCENSIS DESIGNATI

ALNETANÆ QUÆSTIONES

DE CONCORDIA RATIONIS ET FIDEI.

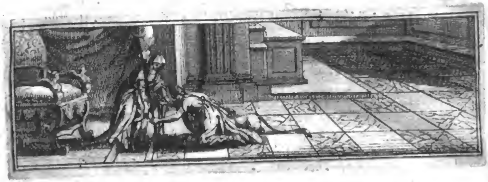
QUARUM PRIMO LIBRO CONTINETUR Lex Concordiæ, Rationis & Fidei.

SECUNDO Dogmatum Christianorum & Ethnicorum comparatio.

TERTIO Præceptorum Christianorum & Ethnicorum ad vitam piè recteque instituendam pertinentium comparatio.

Cadomi,
PARISIIS,
Apud THOMAM MOETTE, Bibliopolam, prope Pontem S. Michaëlis, ad insigne S. Alexii.

M DC XC.

RELIGIOSISSIMO VIRO

R. P. FRANCISCO
DE LA CHAIZE

E SOCIETATE JESU,

REGI A SACRIS CONFESSIONIBUS,

S. P. D.

PETRUS DANIEL HUETIUS

EPISC. ABRINC. DES.

TAMEN *à ſententia non diſcedis, & opus hoc fortuitu quidem natum, ſed ſuffragio deinde comprobatum tuo, & auctoritate tua demum conſilioque mandatum ſcriptis, nunc quoque emittendi in lucem ſuaſor hortatorque es. Nam cum aliquando rediiſſem in Urbem ex Alne-*

tano, meæque rusticationis, ac multo magis studiorum, quæ tua humanitas est, rationem reposceres, multaque de iis respondissem, tum præcipue recitavi habitas mihi cum Hamelio viro doctissimo disputationes De concordia Rationis & Fidei. Commoveri certe visus es in hoc argumento, quod nondum satis esse dicebas Theologorum disputationibus illustratum, & valde velle id omne tibi sigillatim exponi. At ego rem esse dixi majoris otii & alterius loci. Tu statim constituisti locum in suburbanum vestrum; tempus, in perendinum, ac sequentes porro dies. Cumque illuc colligendi tui caussa te contulisses, eodemque ad te venissem, tribus demum scholis absoluta est quæstionis totius explicatio. Tibi quidem, viro doctrinæ omnis, ac Philosophiæ imprimis & Theologiæ, quæ disciplinarum omnium magistræ sunt, interioribus studiis supra fidem exculto, digna res visa est, quæ proderetur literis, vel ob novitatem argumenti, vel ob utilitatem; teque præterea, si exiret in vulgus, fidejussorem dabas popularis assensus, & publicæ approbationis. Id porro ut fieret, cum non monere me solum idemtidem, sed assidue etiam flagitare pergeres, parui tandem: nec

enim refragari poſsim tam limato judicio; tamque exquiſitæ ſapientiæ; neque certe velim. Verum hæc addita à me lex eſt, ſi patereris opus in tuo nomine apparere. Reſpuebas tu quidem conditionem, multaque cauſſaberis ex contrario: quæ ſic interpretabar, certare in te modeſtiam cum reliquis virtutibus; nec idcirco tamen potiorem mihi habendam illius eſſe rationem, quam officii mei; cujus hæ partes ſunt, conteſtatam in me tuam benevolentiam aliqua grati animi ſignificatione, meæque adverſum te obſervantiæ teſtimonio proſequi. Cæterum cum fœtui huic induſtriæ meæ patrocinium tuum, ſicut facturum te privatim ſpoponderas, nunc quoque palam præſtes, reliquorum hominum mihi videor, vel ſiniſtram contemnere poſſe exiſtimationem, vel favorem ſperare. Vale. Lutet. Pariſ. Cal. Mai. MDCXC.

EXTRAIT DU PRIVILEGE DU ROY.

PAR Lettres Patentes données à Paris le vingt-cinquiéme Février mil six cent quatre-vingt-neuf, signées, par le Roy en son Conseil, BOUCOT, & scellées du grand Sceau de cire jaune, SA MAJESTÉ a permis à Messire PIERRE DANIEL HUET, Abbé d'Aunay, nommé pour lors à l'Evéché de Soissons, & presentement nommé à l'Evéché d'Avranches, de faire imprimer par tel Imprimeur que bon luy semblera, vendre & debiter par tous les lieux de l'obéissance de Sa Majeste, un Livre qu'il a composé, intitulé, *Alnetanæ Quæstiones de Concordia Rationis & Fidei*, en un ou plusieurs Volumes, conjointement ou separement, en telle marge, grandeur, & caracteres qu'il voudra, durant le temps & espace de dix années, à compter du jour que chaque Volume dudit Livre sera imprimé pour la premiere fois; avec défenses à tous Libraires, Imprimeurs, & autres personnes de quelque qualité & condition qu'elles soient, de les imprimer, vendre & debiter durant ledit temps, en aucun lieu de l'obeissance de Sa Majesté, sans le consentement dudit Seigneur, ou de ceux qui auront droit de luy, sous quelque pretexte que ce soit, à peine de confiscation des exemplaires contrefaits, de trois mille livres d'amende contre chacun des contrevenans, & de tous dépens, dommages & interests, comme il est plus au long porté par lesdites Lettres.

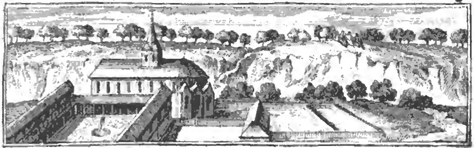
Registré sur le Livre de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris, ce 25. Avril 1690.

Ledit Seigneur HUET, Abbé d'Aunay, nommé à l'Evéché d'Avranches, a cedé son droit au present Privilege à THOMAS MOETTE Marchand Libraire à Paris, suivant l'accord fait entr'eux.

Achevé d'imprimer pour la premiere fois le 29. Avril 1690.

Les Exemplaires ont esté fournis suivant le Privilege.

ALNETANÆ

ALNETANÆ QUÆSTIONES.

DE CONCORDIA RATIONIS ET FIDEI.

ANTECESSIO.

I. *Exordium.* II. *Operis argumentum.* 1. *Imperium Fidei sola detrectat Ratio.* 2. *Vtri pareat, incertus est animus:* 3. *quem satius est parere Fidei, quam Rationi.* 4. *Id volunt Scriptores Sacri.* 5. *Quod ut commode fiat, concilianda inter eas pax est.* 6. *Quid Ratio.* 7. *Quid Fides.* III. *Partitio totius Operis.*

ERAMUS ante annos aliquot in Alnetano, autumnalibus feriis, ego & Hamelius, vir non reconditis solum totius Philosophiæ instructus doctrinis; sed quod in hominibus nostris vix hac ætate reperias, ingenuarum etiam artium studiis liberaliter perpolitus; mecumque popularitate, & veteri necessitudine, ac omnibus officiis conjunctissimus. Hoc vero otium, quod nobis & solitudo ruris, & anni tempus afferebant, suavissime conterebamus, vel privatim apud se quisque legendo & commentando; vel, cum inclinasset dies, inambulando simul & colloquendo. Cum *Exordium.*

autem aliquando multa inter nos dicta essent & de amœnitate loci, & de rei rusticæ voluptatibus, quibus incredibiliter delectabatur uterque nostrum, devenimus in mediam sylvam, qui locus maxime opacus est ex densitate arborum, & ex profluentibus aquis valde frigidus, ibique paulum fessi de via in musco consedimus. Tum ego, Hoc silentium, inquam, hos secessus persequebantur prisci illi Sapientiæ magistri: orta enim primum est in sylvis Philosophia, adolevit inter solitudines agrorum, & mansuefacta deinde prodiit in hominum conventus. Neque diu tamen potuit in hac frequentia consistere, vel tumultus & turbarum impatientia, vel pristinæ tranquillitatis desiderio; sed in hortos statim, in lucos, in arborum umbracula se retulit. Nunc itaque me admonet hæc facies loci, ut quæram à te, Hameli, penitusne obmutuerit tua Philosophia. At meminisses, inquit ille ridens, philosophandum esse, sed paucis: quod vetus dictum est. Memini vero, inquam; sed quod levi & imperito juveni Neoptolemo excidit, nolim ab eruditissimo Philosopho usurpari. Longe enim secus sentio, nec strictim attingenda esse puto studia tam late patentis, tamque diffusæ disciplinæ, à qua satius fuerit abstinere penitus, quam incuriose eam & leviter delibare. Id quod exemplo ipse tuo præclare comprobasti: nam postquam præcipuas aliquas Philosophiæ partes accuratissimis disputationibus separatim explicasti, non conquievisti denique, quoad singula ejus membra in unum corpus componeres. Feci sane, inquit; sed & illic cæstus artemque reposui. Cum enim ea sit immensitas Philosophiæ, ut nunquam in ea tantum operæ positum sit, quin multo plus supersit ponendum, deterret me hæc studii rerumque infinitas; & ea obstinate persequi velle, quæ assequi posse desperes, hominis intemperantis esse puto, non Philosophi. Te vero, qui Philosophiæ dignitatem optime videris perspexisse, nihil omnino, quod ad eam pertineret, in apertum adhuc retulisse sæpenumero miratus sum; cum

te tamen celebrasse eam à pueritia præ reliquis fere disciplinis, & excoluisse sciam; sæpeque audisse te meminerim, cum diceres, doctrinarum omnium procreatricem esse Philosophiam; excurrendum in alias, in hac una habitandum, & quasi tabernaculum vitæ studiorumque collocandum. Ita sensi, Hameli, inquam, ita egi: tum enim maxime philosophabar, cum minime videbar; nec sententiæ hujus aut facti me pœnitet. Quod autem mirari te ais, nihil à me in eo genere editum esse, etsi jam olim non pauca scripsi hujusmodi, ut tamen pressa jacuerint, nec venerint in lucem, non consulto id quidem, sed fortuito contigit: quidquid enim à me exiit ad hanc diem, id omne propemodum vel casus mihi, vel alienus arbitratus extorsit. Cavi cæterum, ne quando, sive in definiendo, sive in dividendo, sive in investigandis rerum caussis, recederem à præceptis Philosophorum. Tum ille, Animadverti id quidem sæpe, & te de Philosophia mecum & cum aliis differere perlibenter, & veteris Philosophiæ in primis esse studiosum, eamque cum adolescentiori diligenter conferre solere; quod neque faciunt Philosophi nostrates, neque faciendum sibi putant; cum vel recentioribus adhærescant sectis, vel sectarum, novorumque, uti vocant, Systematum auctores haberi velint ipsi, & Philosophorum disciplinis ex se fieri vocabula. Animadverti quoque, insignes ex Philosophia locos tractare te nonnunquam in alterius argumenti scriptionibus, atque has passim philosophico sale esse perspersas.

II. Hujus generis illud est, quod nuper asseverare ausus es in Demonstratione tua Evangelica, Christianismo minus adversari, quam creditur, eas Philosophorum sectas, quæ sensuum ac Rationis opem ad percipiendam veritatem infirmam esse sciscunt, quæque sustinent se ab omni assensu: quod aliquando demonstraturum te non obscure pollicitus es. Qui palam id sit professus, in Philosophicis studiis exercitatum esse oportuit, & subactum. Et vereor sane, ut fidem

Operis argumentum.

unquam tuam liberare poſſis, & argumenta reperire, acri quantumvis & contenta meditatione, quibus id probetur in vulgus. Dubitandi enim artem Fidei capeſſendæ utilem dicere, perinde eſt ut ſi dicas, ad credendum utile eſſe non credere. Jamdiu vero eſt, cum ex te opinionis hujus rationes cupiebam cognoſcere. Nunc igitur quoniam otioſi ſumus, & ſoli, & in eum ſermonem nos caſus tulit, & hic locus eſt noſtro non inopportunus colloquio, magnopere abs te peto, ut ſententiæ hujus cauſſas & probationes exponas. Non hodie primum, inquam, intellexi, pios homines aliquos & graves propoſitioni huic noſtræ parum faviſſe, atque ita ſenſiſſe, nihil Chriſtianæ doctrinæ tam contrarium eſſe, quam animum in hac non credendi & detrectandæ Fidei palæſtra exercere: quem ſi quis ita obduratum deinde & obfirmatum ad Chriſti diſciplinam appulerit, futurum aiunt, ut reſpuat ſalubres ſanctiſſimæ doctrinæ ſatus; & fœcundum quantumvis ac ferax ſemen, tanquam in lapideo agro ſparſum exareſcat; atque id toto opere adverſus Academicos ſanctiſſimum Eccleſiæ doctorem Auguſtinum demonſtraſſe. Quæ cum jactari audirem, optabam utique cordatos aliquos nanciſci & intelligentes exiſtimatores rerum, nec Philoſophicarum commentationum inſolentes, quibus controverſia hujuſmodi non ex anteceptis opinionibus vulgi, ſed ex veritate ipſa dirimenda traderetur. Commodum itaque accidit, ut & huc te nobis ſors daret, æquiſſimum & peritiſſimum diſceptatorem cauſſæ hujus, qualem optaveram; & ut ſententiæ meæ argumenta ex me requireres, quas multo magis exponere cupiebam apud te, hominem humanarum divinarumque rerum longe conſultiſſimum, quam tu ex me audire. Eſto ergo mihi unus inſtar millium. Hic cum hæſiſſem, paululumque propoſiti argumenti attentius pervidendi cauſa interquieviſſem, ita rurſus exorſus ſum.

Imperiũ Fidei ſola de-

I. Quominus obſequamur Fidei, id unum impedimento eſſe conſtat, Rationis noſtræ diſſidium; quæ cum turbulenta

ſit & imperioſa, alienis parere recuſat arbitriis, ipſa animi noſtri moderatricem ſe ferens, ac vitæ dominam. *trectat Ratio.*

2. Ambiguo hoc & incerto dominatu diſtractus fluctuat animus; & modo Rationis juſſis obnoxius, modo dictata capeſſens Fidei, dat ſe in ſeditionem & tumultum; & neutri plene ſatisfaciens, neutri dicto audiens ſatis, dum utriuſque imperium ex æquo ferre vult, nunquam ipſe conquieſcit. Rei cauſſam intellexerunt aliqui, & in unius ductu poſitam fore animi pacem ſperaverunt: atque horum quamplurimi, repudiato Fidei imperio, regendos ſe permiſerunt Rationi, & cæci ipſi cæcam aſciſcentes ducem corruerunt miſere, & in præceps delapſi ſunt: nonnulli ac perpauci quidem, agnita Rationis cæcitate & temeritate, ad oblatam ſibi divinitus Fidem, velut ad tabulam naufragi adhæſerunt. *Utri pareat, incertus eſt animus:*

3. Nunc ſtatuere nobis propoſitum eſt, ad utrius rectionem applicare nos ſatius ſit; utra cenſenda dignior imperio. An Ratio? quid ſi anceps eſt & fallax? ſi hebes? ſi tenebricoſa? quid ſi temere vagatur & errat, neque certis unquam inſiſtit veſtigiis? eine vero trademus regendam Fidem, quæ niſi firma ſit & conſtans, jam Fides non eſt? an cæca oculatam ducet? probabitne id tandem ipſa Ratio, ſi modo æqui eſt, uti haberi vult? Agnoſcat ipſa ſeſe, ſuæque ſibi imbecillitatis conſcia felicitatem ac æternam ſalutem nobis conciliare ſe non poſſe ſperet, per quam ne veritatis quidem compotes eſſe poſſumus. *quem ſatius eſt parere Fidei, quam Rationi.*

4. Paſſim id clamant Scriptores Sacri, jubentque *conſilia deſtrui, & omnem altitudinem extollentem ſe adverſus ſcientiam Dei, & in captivitatem redigi omnem intellectum in obſequium Chriſti*: veracem aiunt eſſe Deum, à quo proficiſcitur Fides; mendacem hominem, qui Rationem habet à natura; juſtitiæ laudem tribuunt Abrahamo, quod promiſſis Dei per Fidem confiſus, neutiquam hæſitaverit adhibito Rationis conſilio: in Fide ſtandum eſſe docent, obediendum Fidei, per Fidem ambulandum, non per vanas ſpecies à Ratione *Id volunt Scriptores Sacri.* 2. Cor. 10. 4. & ſeq. Rom. 3. 4. Rom. 4. 20. Rom. 11. 20. Rom. 16. 26.

2. Cor. 5. 7. profectas : in Fide ponenda fundamenta salutis ; in virtute
Col. 1. 23. vero Dei, non in sapientia hominum Fidei ipsius fundamen-
2. Cor. 2. 5. ta : mentem vetant affectare sublimia per inanes Rationis
Rom. 12. 3. conatus : utendum quidem humana Ratione & sapientia, at
Rom. 14. 1. sobrie : *infirmos in Fide* neutiquam per *disceptationes cogitatio-*
1. Petr. 1. 8. *num* esse roborandos : pretiosiorem auro esse probationem Fidei à Christo traditæ, tum cum is per Rationem non cognitus, Fidei ope diligitur. Beatiores pronuntiat ipse Chri-
Joh. 20. 29. stus eos, *qui non viderunt, & crediderunt*, Thoma Apostolo,
Joh. 12. 46. qui ante videre voluit, quam credere : se lucem esse mundi, qua qui collustratus fuerit per Fidem, cum in tenebris non
Isa. 7. 9. & 53. 1. mansurum. Id quoque jam ante præcaverat Isaias, Fidem vaticiniis suis habere eos jubens, futuros alioquin incertos
Sap. 16. 26. & instabiles : præcaverat & Salomo, cum diceret, *Vt scirent filii tui, quos dilexisti, Domine, quoniam non nativitatis fructus* (cujusmodi Ratio est, à natura nobis indita) *pascunt homines ; sed sermo tuus hos, qui in te crediderint, conservat.* Hinc optimus credendi & ratiocinandi magister Augustinus, non solum utilissimum esse credere toto demonstravit libro, sed
Augustin. de moribus Eccles. Cath. cap. 2. & contr. Academ. lib. 3. cap. 19. etiam caligantes hominum mentes, obvelatas vitiis, *multiformibus erroris tenebris cæcatas, altissimis à corpore sordibus oblitas*, & *veluti ramis humanitatis opacatas*, in lucem veritatis aciem intendere non posse, nisi prævia Fidei auctoritate regantur ; *nisi summus Deus populari quadam clementia divini intellectus auctoritatem usque ad ipsum corpus humanum declinaret, atque summitteret* ; atque idcirco dixisse Prophetam,
Isa. 7. 9. juxta LXX. *Nisi credideritis, non intelligetis* ; ac Christum ipsum nos excitasse primum ad credendum per Fidem ; tum deinde ad quærendum & cognoscendum per Rationem ; cum igitur nemini dubium sit, gemino nos pondere impelli ad discendum, auctoritatis atque Rationis, sibi certum esse nunquam prorsus à Christi auctoritate discedere, se quippe valentio-
Lactant. lib. 1. cap. 1. & lib. 3. cap. 1. & seq. rem non reperire. Sed & ante Augustinum Lactantius hominem ad Dei notitiam & cultum instituens, veritatis per-

ceptionem non ex usu Rationis & ingenii vi, sensuumve arbitrio, sed ex Dei beneficio expectandam esse tradidit. Quamobrem omissis terrenæ hujus Philosophiæ auctoribus, qui nihil certi afferunt, tantisque inter se diffident concertationibus, & magnam confusionem studiosis veritatis reliquerunt, aliam docet capessendam esse viam, quam nempe omnis sapientiæ doctor præmonstravit Deus, tradito nobis *sacramento veræ religionis*, ut *revelatæ divinitus veritatis cognitionem consequamur*. Et ante Lactantium Tertullianus: *Cui enim*, inquit, *veritas comperta sine Deo? cui Deus cognitus sine Christo? cui Christus exploratus sine Spiritu Sancto? cui Spiritus Sanctus accommodatus sine Fidei sacramento?* Atque hæc ne ipse quidem negavit Plato, Socraticis imbutus præceptis, & humanarum mentium imbecillitatis peritus, cum ad res divinas & civiles necessariam esse Fidem prædicavit.

Tertull. de anim. cap. 1.

Plat. De legib. lib. 1.

5. In hoc ergo Rationis & Fidei conflictu æquum est superiorem esse Fidem, seque ei ultro Rationem submittere, non invitam ac repugnantem. Nam si perpetuo reluctetur Ratio, & rebellionem meditetur, quæ tandem animo requies expectanda est? Non aliter autem Fidei imperio sponte permittet se Ratio, quam si certa pax ac stabilis æquis conditionibus inter eas coalescat. Quæ si me sequestro conciliari hac disputatione poterit, operæpretium facturum me existimo. Ante omnia igitur exploranda est utriusque natura. Rationem autem apte & commode definiri posse puto,

Id ut commode fiat, concilianda inter eas pax est.

6. Facultatem animi nostri, qua conatur verum cognoscere, sive per ratiocinationem, sive per simplicem perceptionem: *Quid Ratio.*

7. Fidem vero, donum Dei, quo fit, ut postquam mentem is nostram cælesti luce collustravit, & voluntatem excitavit afflatu suo, assentiamur iis, quæ nobis ab eo ad credendum proposita sunt. Itaque si ad percipiendum verum non satis firmam se senserit Ratio; si Fidem contra certam, constantem, luminosam agnoverit, jam ipsa scilicet subobscuræ lucis stricturis se fatebitur esse delusam, jam sponte se tradet *Quid Fides.*

in obſequium Fidei atque ductum, ejuſque dictatis morigerabitur. Atque is erit ſane maximus Philoſophiæ noſtræ fructus, ſi compoſuerimus fluctus animorum noſtrorum, certaſque ad veri notitiam vias aperuerimus. In eo elaborarunt priſci illi Philoſophi, in eo nunc quoque vel maxime deſudant recentiores. Vides enim, Hameli, neglectam & refrigeratam ſuperioris ætatis deſidia Philoſophiam referveſcere: vides præ ea jam pene obſoleviſſe humaniores diſciplinas: & ſane immerito; quamvis enim ſtudium ejus cæteris antecedat artibus & ſtudiis, præſto tamen eas eſſe vult ſibi, vel tanquam ancillas, vel tanquam jucundas comites, quarum feſtivitate & elegantia ſeveritatem, ita ut olim, ſic nunc quoque mitigare poſſit.

Partitio totius Operis.

III. Primum igitur adducenda in notitiam ſui Ratio eſt, ſuæque imbecillitatis & obſcuritatis coarguenda. Jam inde enim ſe tenebris undique obſeptam agnoſcens, iiſque expedire ſe ſatagens, nec aliunde beneficium hoc expectans, quam à Fide, in ejus demum ditionem ſe permittet. Quo impetrato, Fidei definiendum erit imperium, & conditiones ferendæ, quibus Rationem regere debeat Fides, quibus Fidei debeat Ratio obtemperare, quibus ex æquo conſtitutis pacem inter ſe habere poſſint. Nihil vero ad confirmandam eam penitus, & in perpetuum ſtabiliendam, futurum videtur utilius, quam ſi oſtendatur, in multis jam olim convenire utramque, plurimaque Philoſophiæ Chriſtianæ conſentanea habere profanam Philoſophiam, & quoad dogmata Fidei, & quoad vitæ agendæ præcepta. Et diſputationem quidem illam, qua humanæ Rationis demonſtratur infirmitas, quoniam ex intimis Philoſophiæ adytis depromenda eſt, quis commodius & ſubtilius exequi poſſit, quam per quem doctis & laborioſis lucubrationibus Philoſophia omnis eſt illuſtrata? per te, inquam, Hameli, quo præſente ſi de rebus Philoſophicis auſim diſſerere, ineptus plane ſim. Has itaque tibi partes ſumas velim, Rationis contumaciam domes;

cæterarum

cæterarum quæstionum tractationem in me recipio. Tum ad hæc subridens Hamelius: Intelligo, inquit, quid velis: nec incallide sane disputationem in me transfers periculosam ac lubricam, ac stolidis vulgi vel irrisionibus, vel contentionibus obnoxiam. Ne qua tamen susceptæ provinciæ tibi sit deserendæ caussa, obsequar voluntati tuæ, verum alio tempore; neque enim urgenda est beneficii tanquam nominis solutio. Nunc igitur, quasi explicata re, propositam tibi pertracta materiam; & Rationem, quasi jam tenuitatis suæ idoneis argumentis convictam, resipiscere doce, & Fidei imperio regendam se dare. Interpres esto & arbiter conciliandæ pacis hujus; nos te fœderis conditiones ferentem audiemus. Faciam, inquam: tu modo memineris promissi, meque monitorem ac fortasse etiam flagitatorem assiduum expectes. Minime vero me fugit, quam difficile sit, quamque intactum & inausum, certis legibus intestinum hoc ac plusquam civile dissidium componere, ac investigare quippiamne ad veritatem capessendam conferat Ratio, an sola id præstare queat Fides; tum si quid opis Fidei ferat Ratio, quatenus id fiat; quænam Rationis partes sint, quænam Fidei. Conabor tamen, non tam facultatem meam spectans, quam tuum de mea facultate judicium. Plurimum autem conducet tractationi huic, ostendere, nihil vel ad credendum vel ad agendum proponere Christi legem, tam novum, tam insuetum, tamque humanæ naturæ legibus adversarium, quin sapientissimorum Philosophorum sectæ, vel doctissimorum, summaque ingenii laude florentium virorum sententiæ, vel rectissime institutæ, optimisque legibus fundatæ Respublicæ probaverint incredibiliora, aut in similia consenserint. Atque hinc triplex oritur disputandi argumentum: primum enim concordiæ Fidei & Rationis leges ferendæ sunt; quod hodie nobis, quando ita vis, præstandum est. Tum deinde Christianorum & Ethnicorum dogmatum instituenda comparatio. Postremo tradita ab utrisque ad vitam bene agendam, moresque

regendos præcepta inter ſe erunt contendenda. Quæ quoniam perlate patent, neque una diſputatione concludi poſſunt, ſingulis quæque diebus tractabuntur : præſertim, ut tui diutius apud me detinendi, Hameli, legitimam cauſſam habeam. Ac ſane certiſſimam, inquit : nam qui audiendi tui deſiderio procul huc advolarem, poſſimne de rebus pulcherrimis tractantem deſerere ? Age igitur, rem ordire omni præciſa mora : tu me auditorem habebis attentum ac benevolum. Quæ cum dixiſſet, ſic ad hanc diſputationem aggreſſus ſum.

ALNETANARUM QUÆSTIONUM LIBER PRIMUS.

LEX CONCORDIÆ RATIONIS ET FIDEI.

CAPUT PRIMUM.

Certior quærenda eſt ad veritatem via, quam Ratio.

I. *Suam habet Ratio lucem, ſed obſcuram & dubiam.* II. *Mens humana per Rationem, pro captu ac modo Rationis, cognoſcit Rationem ipſam, Rationiſque naturam.* III. *Aperitur origo triplicis Philoſophiæ, Dogmaticæ, Socraticæ, ac Scepticæ.* IV. *Diſtinguitur triplex* certitudo *cognitionis rerum; ejus quæ in cælo habetur à Beatis; quæ in terris ab hominibus mortalibus per Fidem; & quæ per Rationem.* V. *Mens humana, etſi per Rationem clariſſime firmiſſimeque veritatem non cognoſcit, veritatem tamen eſſe aliquam pro modo ſuo captuque cognoſcit:* VI. *& aliquam ad veritatem viam.* VII. *Quatenus in exquirenda veritate adhærendũ Philoſophis, qui dubitandi artem profitentur.*

I. COACTA per te, Hameli, in ordinem Ratione, (rem enim à te ſuſceptam & promiſſam jam factam puto) nunc tempus eſt, ut legitima ei laus tribuatur. Sic enim habe; lumen hoc *deſcendens à patre luminum*, ab eoque ſignatum in hominum animis, ſplendo- *Suam habet Ratio lucem, ſed obſcuram & dubiam.* Jacob. 1. 17.

rem suum retinere: sin secus esset, quid homo tandem differret à cæteris animantibus? nec à Fide omnem Rationis usum atque opem esse removendam; nam si per Rationem homines sumus, an nobis velut abjicienda humanitas est, cùm Fide utimur? *Res Dei Ratio*, inquit Tertullianus. Sua inest igitur in Ratione lux, sui radii; fallaces quidem & damnosi, si quis animi sui aciem iis præstringi sinat; perutiles contra, & parandis ad Fidei susceptionem, ac confirmandis animis opportuni, si quis non ventosæ & præcipitis, sed prudentis Philosophiæ præceptis munitus, caute iis moderari sciat. Ut enim Cimmerii, quibus ademptus erat Solis aspectus, ignium qui ipsis aderant lumine utebantur; ita humana Ratio, etsi claro, firmo, & constanti veritatis caret aspectu, neque satis splendida ad eam intuendam luce mentes nostras collustrat; at tenues certe & subobscuros præfert igniculos, quibus aut videmus, aut videre putamus rectam ad veritatem viam. *Hominis anima rationalis*, inquit Augustinus, *lumine veritatis vel tenuiter pro sui capacitate illustratur, ut verum aliquid in ratiocinando sentiat.*

Tertull. de Pœnit. cap. 1.

August. de serm. Dom. in monte, l. 2. cap. 15.

Mens humana per Rationem, pro captu ac modo Rationis, cognoscit Rationem ipsã, Rationisque naturam.

II. Quemadmodum autem lux, non alia solum, sed se ipsa quoque indicat, per eamque & ipsam cernimus, & reliqua; sic tamen ut pro modo illustrationis hujus, & ipsa, & reliqua videri possint; perspicue videlicet, si clara sit; obscure, si dubia & maligna: ita Ratio sui ipsius in nobis index est, & aliorum; ipsamque & alia per eam cognoscimus, at pro modo ejus atque captu; firmissime, si clara sit; cunctanter, si caliginosa & imbecilla. Cujusmodi eam esse quoniam jam deprehensum est, haudquaquam manifesto patet obtutibus nostris, nec eam nisi per nubila possumus internoscere.

Aperitur origo triplicis Philosophiæ, Dogmaticæ, Socraticæ, ac Scepticæ.

III. Quamobrem tria hic diligenter observanda sunt; lux illa primum, quæ splendet in mentibus nostris; obscuritas deinde, quam lux illa temperat & diluit; ac tenuitas denique & imbecillitas luminis illius, quod obscuritati huic infertur. Hinc triplex manavit Philosophia; ea primum, quæ ad lucis hujus fulgorem attendens, per eam perspicue cerni

posse veritatem censuit; atque hæc est Dogmaticorum. Altera, quæ deprehensa Rationis obscuritate, nihil se scire professa est; sed quoniam obscuritatem hanc per lucem Rationis agnoscebat, hoc ipsum duntaxat scire se dixit, quod nihil sciret; cujus Philosophiæ auctor extitit Socrates. Verum Arcesilas & Pyrrho, perspecta eadem obscuritate, nihil se scire dixerunt, item ut Socrates; sed cum præterea lucem ipsam Rationis, per quam id perspexerant, creperam esse sensissent, adeoque incertam judicarent, ut nihil per eam clare videri posset, ne hoc quidem certo affirmarunt, quod nihil scirent. At nos fulgorem lucis hujus agnoscimus cum Dogmaticis. Fatemur item cum Socraticis, nihil nos certissime scire, summa nempe & perfecta *certitudine*, liceat enim voces Scholarum usu tritas adhibere. Dicimus denique cum Scepticis, ne hoc quidem nos certissime scire, perfecta scilicet illa *certitudine*, quod nihil certissime sciamus.

Distinguitur triplex certitudo cognitionis rerum; ejus quæ in cælo habetur à Beatis; quæ in terris ab hominibus mortalibus per Fidem; & quæ per Rationem.

IV. Triplex enim est *certitudinis* genus & gradus in earum rerum notitia, quæ ab humana mente cognosci possunt. Supremus gradus *certitudinis* ponendus est in notitia, qua Beati fruuntur in cælo; alter in notitia rerum, quæ à Deo mortalibus hominibus revelantur; postremus in rerum notitia, quæ cognoscuntur per Rationem. Primum gradum à reliquis ita distinguit Paulus: *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam, sicut & cognitus sum.* De supremo hoc *certitudinis* gradu nunc quidem non agimus. At in rebus, quas cognoscimus per Fidem in hac vita mortali, summa inest *certitudo*; quam, quoniam à Deo proficiscitur, divinam merito appelles. Humana autem *certitudo* dicenda est, quæ inest in rebus per Rationem cognitis. Dignitate autem longe præstat *certitudo* divina, firmitudine, & constantia. Hinc Chrysostomus Fide eum carere ait, qui res sub aspectum non cadentes firmius non crediderit, quam quæ oculis usurpantur. Rursum plures sunt *certitudinis* gradus in rebus per Rationem cognitis, quorum supremus, etsi comparatus cum

1. Cor. 13. 8. 12.

Chrysost. hom. 21. in Epist. ad Ebr.

divina *certitudine*, infirmus eſt & imperfectus; ſi expendatur tamen ad captum humanæ naturæ, perfectus eſt atque firmus, cum nihil Rationi certius indulſerit Deus. Hujuſmodi ſunt principia Geometrica, & reliqua, quæ lumine naturæ nota eſſe dicuntur. Hæc ſive probabilia eſſe dicas ſumma probabilitate, ſive certa ſumma *certitudine* humana, perinde eſt. Nam cum alia ſit *certitudo* præſtantior, ſublimior, firmior, puta rerum revelatarum; deeſt aliquid *certitudini* humanæ, proptereaque merito probabilitatem appelles: cùm vero nihil certius habeat humana Ratio, ſumma *certitudo* humana dici poteſt.

Mens humana, etſi per Rationẽ veritatẽ clariſſime firmiſſimeque non cognoſcit, veritatẽ tamen eſſe aliquam pro modo ſuo captuque cognoſcit:

V. Prima hæc autem Rationis dos eſt, quod ipſa ſe naturamque ſuam cernendam dat humanæ menti. Altera hæc, quod etſi per eam mens veritatem perſpicue firmiterque pervidere non poteſt, at veritatem tamen eſſe aliquam ſibi videtur animadvertere, ad quam ſit eundum, & per quam bonorum ultimum, ac beatitas hominis cognoſci poſſit. Id cùm ex aliis intelligit, tum ex innato ſibi præcipue veritatis cognoſcendæ deſiderio, perpetuiſque ac nuſquam intermiſſis ad eam comparandam conatibus, & ſumma denique lætitia, qua fruitur, cum vel verum, vel veriſimile adepta eſt. Deinde agnoſcit in ſe ſpecies quaſdam, & ideas rerum, quæ res in ſe non ſint, ſed extrinſecus poſitæ, unde ſpecies illæ ortæ per ſpiritus ac nervos in ſe expreſſæ ſint. Quamvis autem fieri poſſe intelligat, ut neque à rebus externis ortæ ſint illæ ſpecies & ideæ, & ut à rebus licet externis ortæ, earum ſimiles omnino non ſint, eo tamen inclinat, ut & eas provenire extrinſecus, & origini ſuæ conſentire judicet; & quoniam veritas poſita eſt in conſenſione judicii, quod mens facit ex intuitu idearum, quæ in nobis ſunt, cum rebus externis, unde ideæ illæ ſint profectæ, ut veritatem eſſe aliquam putet, judiciumque hoc ſuum cum rebus externis congruat.

& aliquã ad veritatẽ viã.

VI. Cum autem parum in Ratione opis eſſe mens animadvertat, per quam accurate exploret conſenſionem hanc;

quippe quæ ſpecies internas & ideas rebus externis applicare nequeat, ad eaſque conferre, ac proinde veritatem proxime ac firme attingere non poſſit, inde intelligit per Rationem cerni clare viam non poſſe, qua eatur ad veritatem. Sed tamen ex inſito ſibi eo, quod dixi, veritatis aſſequendæ ſtudio vehementer impellitur, ut aliquam eſſe putet ad veritatem viam. Quemadmodum autem ſi quis iter ingreſſus in loca ſibi incognita deveniat, viamque ignoret, qua ulterius ſibi ſit progrediendum, nec de ea ex cæli locorumve ſitu conjecturam facere poſſit, non tamen deſpondet animum, illicve curſum ſiſtit; ſed quærit, qui viam commonſtret ſibi, cuique regendum ſe tradat: ita mens imbecillitatis ſuæ ad veritatem per Rationem proxime & tuto attingendam ſibi conſcia, non in inſcitia ſua acquieſcit, ſed alium proſpicit ſibi ducem, cui ſe ſine cunctatione committat, & à quo præmonſtratam viam capeſſat.

Quatenus in exquirenda veritate adhærendũ Philoſophis, qui dubitandi artem profitentur.

VII. Eatenus ergo adhærendum iis Philoſophis, qui dubitandi artem profitentur, quatenus perſpectis difficultatibus, quibus obſtructa eſt ad veritatem via, & cognita infirmitate mentis humanæ, quæ hæc impedimenta Rationis ductu eluctari non ſatis poteſt; non deficiunt tamen, neque defatigantur exquirendi ſtudio, ſi forte extundant aliquid, quod verum ſit, aut veriſimile. At cum Rationem toties fallacem experti, ea tamen duce uti pergunt, nec aliam inſiſtunt viam, quam qua ipſis Ratio præit, licet ab ea ad finem optatum nunquam ſe duci poſſe putent; quid aliud vero hoc eſt, quam operam ludere, & inani labore, vel pertinaci potius & actuoſa deſidia nihil agere, & in tenebris ſuis torpere & conſeneſcere? Hic igitur eos merito deſerimus, & Ratione ipſa edocti non acquieſcimus in Rationis ductu, certioremque nobis quærimus ad veritatem ducem, in cujus regimen nos ſine hæſitatione commendemus.

****

CAPUT II.

Fides unica eſt ad veritatem tuta, recta, minimeque fallax via.

I. *Fides Deo præſtita, unica eſt ad veritatem tuta, recta, minimeque fallax via.* II. *Ratio prævertit Fidei. Probatur argumentis:* III. *& auctoritate Scriptorum Sacrorum.* IV. *Priſci quoque Philoſophi, cum Fidei humanæ ſubmitterent animos, prævia Ratione utebantur.* V. *Opponuntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* VI. *Secundum argumentum.* VII. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* VIII. *Secundum argumentum.*

Fides Deo præſtita, unica eſt ad veritatem tuta, recta, minimeque fallax via.

I. DUM detrectamus ductum Rationis, & certiorem quærimus ducem, quem ſequamur, cui ad veritatem attingendam nos credamus, ecce monet nos res ipſa, quod per Rationem conſequi non ſperamus, expectandum eſſe à Fide, & præſtita à nobis alicui alteri, quem aſciverimus ad veritatem ducem, & ab eo ſervata, qui ductum hunc in ſe receperit. Fidem igitur nunc pervulgata ſignificatione appello, mutuam in pactis ſervandis conſtantiam, tum ejus, qui ſe ducem nobis ad veritatem præbeat; tum mentis noſtræ, quæ ſe duci huic futuram dicto audientem polliceatur. Quamobrem cum Fides ſit de genere earum rerum, quæ referuntur ad aliud, ac dupliciter propterea ſpectari poſſit, vel quatenus ad eum pertinet, qui ducit, vel quatenus ad eum qui ducitur, ſæpius ac fere ſemper alteram hanc ei notionem tribuimus; ut ſignificetur promtum illud animi noſtri obſequium in eo audiendo, & ſequendo, quem ad veritatem ducem ſumſerimus. Hoc conſtituto ſupereſt, ut ducem illum nanciſcamur; nec multum ſane in

ſane in eo laborandum nobis eſt, nam illuc plane nos impellit Ratio noſtra, quantumvis obſcura & anguſta, ut ab uno Deo beneficium hoc, veritatiſque firme & dilucide attingendæ facultatem expectemus. Nam cum bonorum omnium, quæ animis noſtris natura tribuit, nullum ſit Ratione ipſa præſtantius, atque ea certo aſſequendæ veritati imparem ſe ultro agnoſcat, omnino petendum eſt extrinſecus adjumentum, quod nobis interna naturæ noſtræ facultas non ſubminiſtrat. Vere Auguſtinus: *Non eſt iſta hujus mundi Philoſophia, quam ſacra noſtra meritiſſime deteſtantur, ſed alterius intelligibilis: cui animas multiformibus erroris tenebris cæcatas, & altiſſimis à corpore ſordibus oblitas nunquam iſta Ratio ſubtiliſſima revocaret, niſi ſummus Deus populari quadam clementia divini intellectus auctoritatem uſque ad ipſum corpus humanum declinaret, atque ſummitteret.* Item alio loco: *Quia caligantes hominum mentes conſuetudine tenebrarum, quibus in nocte peccatorum vitiorumque velantur, perſpicuitati ſanctitatique Rationis aſpectum idoneum intendere nequeunt, ſaluberrime comparatum eſt, ut in lucem veritatis aciem titubantem, & veluti ramis humanitatis opacatam, inducat auctoritas.* Adeſt autem in foribus, vel ipſe ſe potius animis noſtris inſinuat Deus, ſeque futurum veritatis præmonſtratorem ac indicem, & in patentem certamque viam deducturum nos promittit. Nec Ethnici quidem id neſciverunt. Egregie Euripides:

Auguſt. contr. Academ. lib. 3. cap. 19.

Auguſt. de morib. Eccl. Cath. cap. 2. & 25.

Euripid. Helen. v. 1164. 1165.

οὐδ' ἔχω
Τί τὸ σαφὲς, ὅ, τι ποτ' ἐν βροτοῖς.
Τὸ θεῶν ἔπος ἀλαθὲς ηὗρον.

Neque compertum habeo
Quid certum ſit in rebus humanis.
Deorum verba vera eſſe reperi.

Mens vero per Rationem, pro Rationis captu, cognoſcens & Deum exiſtere, & qui Deus ſit ſumme potentem eſſe, ſumme bonum, ſumme veracem; radioſque præterea quoſdam ſibi eſſe immiſſos, quibus ſe colluſtrari, veritatiſque notitiam ſibi ſponderi intima perceptione ſentit, tam oppor-

tunum auxilium pollicenti intelligit neutiquam esse refragandum; moxque vocantem sponte audit, sequitur præeuntem, ac per præstitam illi Fidem, exhibitumque obsequium ad optatum tandem veritatis finem pervenit.

Ratio prævertit Fidei. Probatur argumentis:

II. Inde colligere licet, Rationem, pro obscuritatis suæ modo, prævertere Fidei in adeptione veritatis. Nam cum triplex nobis ad rerum comparandam notitiam instrumentum, sensus, Rationem, & Fidem, largitus sit Deus, sensus Rationi, Rationem Fidei prætexuit, ut sensuum infirmitati opem ferret Ratio, Rationis errores Fides emendaret. Utque prius sensibus utimur, quam Ratione; ita prius Ratione, quam Fide. Et quemadmodum ante sentit homo, estque animal, quam Rationis sit particeps; ita prius Rationis est particeps, quam Fidei. Ad naturam enim hominis pertinet Ratione esse præditum: at præter naturam est præditum esse Fide. Deinde cum Fides sit donum homini divina gratia, extra naturæ ordinem concessum, Ratio vero natura humana contineatur, gratiamque præcedat natura, utpote in qua recipiatur, Ratio utique ac naturalis cognitio præcedit Fidem. Cumque Fides, ut dixi, sit Rationis emendatrix, priusque esse debeat quod emendabile est, quam emendatio, omnino dicendum debere Rationem Fidei antevertere. Præterea quoniam *objectum formale* Fidei (jam enim scholasticarum locutionum usurpandi veniam petiimus vicissim & dedimus) quoniam, inquam, *objectum formale* Fidei est prima veritas revelans; quippe quæ sit ratio propter quam credantur ea, quæ credenda sunt, ipsa vero non propter aliud quippiam, sed propter se credatur, hinc conficitur istæc ratiocinatio, quæ veluti Fidei fundamentum est: Quidquid prima veritas revelavit, est verum: prima autem veritas, nempe Deus, revelavit mysteria Fidei Christianæ: vera sunt igitur Fidei Christianæ mysteria. Itaque si quis quærat, quamobrem credam Deum esse trinum & unum, rationem hanc statim subjiciam, quia prima veritas id revelavit. In quo Fidem præcedit Ratio, Rationem prima veritas. Nec quemquam moveat,

quod Rationem infirmam esse & fallacem fatentur Ecclesiæ Patres & Philosophi: unde colligi potest, illius argumenti, quod diximus esse fundamentum Fidei, propositionẽ hanc, *Quidquid prima veritas revelavit, est verum*, quam Ratio profert, esse infirmam, ac proinde dubiam & incertam: quod si sit, jam labare fundamentum Fidei. Nam Rationis lumen esse aliquod diximus: varii sunt autem luminis illius modi, varii gradus; quorum supremum si quando attingit humana mens, tum rem hoc lumine cognitam tam dilucide, tamque constanter videt, quam fert vis humanæ naturæ: summusque hic est gradus *certitudinis*. Hæc *certitudo* si comparetur cum *certitudine* Fidei, ponenda est in inferiori gradu: sin ad naturæ humanæ captum exploretur, firmissima est: nec certius quicquam habere potest humana mens, in quo assensionem statuat defigatque suam; eodemque propositionem hanc habet loco, ac principia Geometrica, utpote in qua tantum insit evidentiæ, tantumque animis nostris inferat lucis, quantum recipere eos posse voluit naturæ humanæ conditor Deus. Supremum hunc igitur *certitudinis* humanæ gradum tenet hæc propositio: nec requirere majorem debet homo prudens ad præstandum animi sui obsequium, qui in toto vitæ studiorumque usu mentem accommodat ad notiones hujus generis; sæpissime etiam ad aliquas, quæ in inferiori *certitudinis* genere versantur, ad easque studia, mores, incepta, fortunasque suas sine hæsitatione solet componere. Quamvis igitur argumentatio hæc duabus constet propositionibus, quarum posterior, utpote certa *certitudine* divina, certior est priore, certâ *certitudine* humana; conclusio tamen, quam Philosophi aiunt sequi debiliorem partem, certissima est, & supremâ quidem *certitudine*; cum orta sit ex duabus propositionibus, quarum utraque pollet summa *certitudine* sui generis, humanâ alterâ, alterâ divinâ: quæ duplex *certitudo* influit in conclusionem; adeo ut certissima sit summâ utraque *certitudine*, humanâ & divinâ, nec alia proferri possit conclusio isthac certior. Quippe receptissima est

inter Theologos sententia, cum duarum propositionum verarum alia possit esse altera certior, utramque tamen adhiberi posse in argumentatione Fidei, & parere conclusionem Theologicam, quæ credenda sit. Huc accedit, tum duas istas propositiones, tum conclusionem, quæ ex iis educitur, seorsum spectatas esse per se capita Fidei. Nam prior hæc propositio, Quidquid prima veritas, Deus nempe, revelavit, est verum, præterquam quod vera esse cognoscitur per Rationem, certa quoque est per Fidem. Quemadmodum enim lux & se & alias res facit esse aspectabiles, sic prima veritas dum nobis revelat mysteria, mentesque nostras Fide collustrat, efficit ut & ipsa Fides, & eæ res, quas proponit ad credendum, admittantur & credantur. Itaque propositio isthæc geminâ pollet *certitudine*, & humanâ & divinâ. Alteram itidem propositionem constat esse caput Fidei; hanc scilicet, Prima veritas, nempe Deus, revelavit mysteria Fidei Christianæ. Ergo hæc conclusio, Vera sunt igitur Fidei Christianæ mysteria, sive spectetur ut conclusio, certissima est ex vi consequentiæ; sive per se spectetur, caput est Fidei. Quatenus autem caput est Fidei, minime nititur cognitione naturali. Nam assensus altioris nobiliorisque ordinis niti non potest assensu ordinis inferioris. Et S. Thomæ, aliorumque Theologorum placitum est, necessarium fuisse homini, non solum suscipere per Fidem ea quæ superant captum Rationis humanæ, sed & ea quæ per Rationem cognosci possunt. Cujus sententiæ argumentum hoc, præter alia, affert Thomas, quod *Ratio humana in rebus humanis est multum deficiens: cujus signum est, quia Philosophi de rebus humanis naturali investigatione perscrutantes, in multis erraverunt, & sibi ipsis contraria senserunt: ut ergo esset indubitata & certa cognitio apud homines de Deo, oportuisse quod divina eis per modum Fidei traderentur, quasi à Deo dicta, qui mentiri non potest.* Quo eodem argumento in pari caussa jam ante usus fuerat Augustinus. Inde adeo fuse probat Suares propositionem illam, *Deus est prima Veritas, quæ fallere non potest*, quatenus per Rationem

S. Thom. 2. 2. q. 2. a. 4.

Aug. de morib. eccl. Cath. cap. 2. Suar. Disp. 3. de Fide, sect. 6.

humanam cognoſcitur, neque eſſe neceſſariam, neque ſuffi- cere ad ea credenda Fide divinâ, quæ Deus revelavit. Hinc nobile illud decretum Arauſicani Concilii: *Si quis per naturæ vigorem bonum aliquod, quod ad ſalutem pertinet, cogitare ut ex- pedit, aut eligere, ſive prædicationi conſentire poſſe contendat abſ- que illuminatione & inſpiratione Spiritus Sancti, hæretico falli- tur ſpiritu, non intelligens illud Apoſtoli, Non ſumus idonei co- gitare aliquid à nobis, quaſi ex nobis; ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt.* Lux autem illa primæ veritatis mentibus noſtris illa- bens; & ſe, ut dixi, & alia facit aſpectabilia, hoc eſt credi- bilia. Quamobrem à S. Thoma dictum eſt, *Eodem actu nos credere Deo, & Deum*: & à Suare, *Reſolutionem fieri ex objecto materiali ad formale: ipſum objectum formale non in aliud re- ſolvi, ſed per ſe ipſum credi, quia poteſt de ſe ipſo teſtificari, ut faciat evidenter credibilia, non ſolum illa quæ dicit, ſed etiam quæ de ſe ipſo teſtificatur.* Sciſcit is quoque prima principia, ſi quando in aſſenſibus Fidei implicita ſunt, credi ipſa quoque per Fidem, nec ab iis, ut cognitis per Rationẽ, aſſenſus Fidei pendere. Ut autem pergamus probare Rationem prævertere Fidei, adde ad ſuperiora intelligi neceſſe eſſe, quid credendũ ſit, etſi eorum quæ credenda ſunt, naturam intelligi nihil ne- ceſſe ſit; intelligi autem per Rationem. Nam Fides ex impe- rio voluntatis proficiſcitur: voluntas autẽ, ex finitione Stoi- corum, eſt quæ quid cum Ratione deſiderat, quippe *ignoti nulla cupido* eſt. Adde & Fidem requirere aliquem Rationis uſum ea explorantis & diſpicientis, quæ mentem ad creden- dum invitant; quamvis Fides poſita ſit in actione mentis pri- mæ veritati revelanti aſſentientis, juſſu voluntatis per gratiã divinam excitatæ; nec mens ad aſſentiendum deſideret certas Rationis probationes & argumenta, cum Fides verſetur circa res non apparentes, neque demonſtratas. Adde & men- tem credentis plurimarum rerum notitia prius imbutam eſſe oportere, quam ſuſcipiat Fidem; velut notitia *exiſtentiæ* Dei, ſui, mundi, aliarumque complurium rerum, quæ juxta Apoſtoli teſtificationem per Rationem cognoſcuntur, pro

Arauſ. Concil. Can. 7.

2. Cor. 3. 5.

Suar. Diſp. 6. de Fide, ſect. 5. art. 13.

Rom. 1.

captu nempe Rationis. Quamobrem ea in Scholis Theologorum non *Articuli Fidei*, sed *Præambula ad articulos* appellantur. Sin secus esset, & velut prostituto ad obvia quæque mentis assensu, omnem Rationis usum atque opem Fides respueret, indiscriminatim omnia crederentur, & intellecta, & non intellecta; & revelata, & non revelata; atque laus omnis Fidei, Fidesque ipsa concideret. Credere enim, nec quid credatur scire, insanire est. Credere item quod à Deo revelatum non sit, ad Fidem divinam, de qua agimus, non pertinet. Ut autem credatur quippiam, idcirco quod à Deo revelatum est, utendum est Ratione. Nam ut credam caput aliquod Fidei, ratio hæc efficit, quia à Deo revelatum est; ut aliquid, quod à Fide alienum sit, accipere nolim tanquam caput Fidei, efficit altera hæc ratio, quia à Deo non est revelatum. Quod nisi utrimque hæc adhibeatur ratio, confundentur & quæ revelata sunt, & quæ non sunt. Ac ne in eo quidem, quod Augustino auctore dici solet de mysteriis Fidei, *totam rationem facti, esse potentiam facientis*, supervacua est & inutilis Ratio; nec enim factum id creditur sine Ratione, in quo ipsa potentia facientis est ratio. Concilia, quorum decretis parere nos jubet Fides, vere celebrata esse Ratione scimus. Cum autem prius scire debeamus celebratum esse Concilium aliquod, & legitime quidem celebratum, quam ejusdem Concilii decretis adjungamus Fidem, Rationem hic præverti Fidei plane necesse est. Miracula denique à Christo & Apostolis edita, vaticinia Prophetarum, Traditio, aliaque externa Fidei adminicula, non aliter parandis ad amplectendam Fidem animis adhiberi possunt, quam per Rationem.

August. Epist. 3.

& auctoritate Scriptorum sacrorū.

III. Quapropter Rationem ita à Fide non segregant oracula Dei in sacris libris prodita, ut Fidem jubeant prorsus abstinere Rationis consortio: contra vero, Fidei præeuntem, viamque sternentem passim inducunt. Quamvis autem plurima in id afferre promtum foret, brevitati tamen consulam, & pauca seligam præ reliquis, ac primum sanctissi-

mæ Virginis Dei matris exemplum, quo clariſſime proponitur adhibita in animo per Rationem præparatio ad ſuſcipiendam Fidem. Nam cum Angelus ad eam divinitus miſſus, futurum ipſi prædixit, ut virginitate integra filium pariat, qui & ſummi Dei filius dicendus ſit, & regnum æternum in Iſraëlitica gente teneat, ſecum hæc retractat adhibita Ratione ſacra Virgo, & ſubminiſtratam ſibi à Ratione dubitationem Angelo proponit: *Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco?* Reſpondet Angelus, futurum hunc, quantumvis mirabilem & portentoſum, Chriſti ortum, per virtutem Dei, quæ & Elizabethæ jam effœtæ & ſterili vim concipiendi filii præter naturæ ordinem indiderit. Poterat & poſtrema hæc ad Rationis lancem revocare pia Virgo, & novis dubitandi argumentis Angelum laceſſere; verum memor, quam exilis eſſet, quam tenuis, quam fallax humana Ratio, ſilere ipſam jubet, & gratiæ impellenti totam ſe permittit. *Ecce*, inquit, *ancilla Domini; fiat mihi ſecundum verbum tuum.* Expreſſum quoque dat ſententiæ noſtræ documentum Samaritana mulier, quæ poſt breve colloquium cum Chriſto habitum, Ratione utitur, ut de eo judicium faciat, ac Prophetam eſſe primùm putet: *Domine, video quia Propheta es tu.* Mox ita paratam mulieris mentem Fide informare volens Chriſtus, ait, *Mulier, crede mihi.* Nec ſtatim illa vocanti paret, ſed adhuc dubitans, & rationum momenta utrimque expendens, alium expectandum eſſe concludit, cui ſubmittat animum: *Dicit illi mulier, Scio quia Meſſias venit; cum ergo venerit ille, nobis annuntiabit omnia.* Sed poſtquam ſe hunc ipſum eſſe Meſſiam aperte declaravit Chriſtus, & voluntatem mulieris gratiæ ſuæ ſtimulis commovit, mox imperioſa voluntas animum jubet rerum argumentis ac Rationi aſſentiri, & Chriſto vocanti fidem habere. Igitur poſtquam in urbem regreſſa eſt, nondum Chriſti palam profitetur Fidem, nec de interno illo divinæ gratiæ afflatu, quo ad eam amplectendam fuerat impulſa, quicquam commemorat apud municipes ſuos, rerum cæleſtium rudes, & nondum gratiæ

Luc. 1. 31. & ſeq.
Joh. 4. 19.
Joh. 4. 21.
Joh. 4. 25.
Joh. 4. 26.

aſpiratione excitatos; rationem tantum exponit, quæ in animo ſuo Fidei præverterat, quæque poſſet eorum mentes eodem inclinare; nempe quod res clam ſibi actas Jeſus no-
Joh. 4. 29. viſſet: *Venite*, inquit, *& videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcunque feci: numquid ipſe eſt Chriſtus?* Nec ſpes eam ſua fruſtrata eſt; nam eadem ratione commoti plerique, Fi-
Joh. 4. 34. dem Chriſti divinæ gratiæ beneficio amplexi ſunt. *Ex civitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum, propter verbum mulieris teſtimonium perhibentis, quia dixit omnia quæcunque feci.* At iidem deinde audito Chriſto, & in Fide per gratiam ab eo confirmati, velut ejurant Rationis ſubſidium, & mulieri ſignificant ſe certiores habere cauſſas cur
Joh. 4. 42. credant, quam propoſitam ſibi ab ea rationem: *Iam non propter tuam loquelam credimus; ipſi enim audivimus, & ſcimus quia hic eſt vere Salvator mundi.* In quibus manifeſtum eſt, Rationem paraſſe & compoſuiſſe animum ad Fidem, etſi ipſa non erat certa & propria cauſſa credendi, neque, ut dixi, *objectum formale* Fidei. Huic exemplo par aliud de Regulo Capharnaïta, filii jam morti proximi ſanationem à Chriſto flagitante, velut de induſtria ſubjecit Johannes Evangeliſta: nam poſtquam queſtus eſt Chriſtus, quod in ſuſcipienda Fide Rationi nimium tribuerent, ac ſi ea eſſet legitima ac vera Fidei ſuſcipiendæ cauſſa; ſic tamen paratis ac palam Ratione ad Fidem utentibus ſuccurrit, Rationemque juvat extrinſecus, ſanato hominis filio, dum benigna intus gratiæ aura aſpirat, animumque ad aſſenſum movet. Quam-
Joh. 4. 53. obrem ſubjicit ſacer Scriptor: *Cognovit ergo pater, quia illa hora erat, in qua dixit ei Ieſus, Filius tuus vivit: & credidit ipſe, & domus ejus tota.* Credidit propter primam veritatem revelantem, non propter Rationem: Ratio tamen removit obices Fidei, eique viam in animo Reguli munivit. In memorabili illa concione ad populum Judaicum ſupra montem à Chriſto habita, is vitæ pie ſancteque agendæ leges Chri-
Math. 7. 29. ſtianis omnibus deſcribens, etſi *docebat eos ſicut poteſtatem habens*, rationibus tamen molliebat præcepta ſua, mentesque ad obtem-

ad obtemperationem adducebat, & cum hominibus quasi
humano more agebat. Atque hæc obtemperatio rationibus
propositis præstita, quoddam est *rationabile obsequium*. Cum Rom. 12. 1.
insolito stellæ fulgore admoniti Magi ad Christum adoran-
dum profecti sunt; novi sideris miraculo excitata primum
fuit eorum Ratio, quam interni & potentioris luminis effi-
cacitate animata Fides est secuta. Cum Sergius Paulus Pro-
consul excæcatum à Paulo Magum vidit, *credidit admirans* Act. 13. 12.
super doctrina Domini: hoc est, postquam facti admirabili-
tas hominis Rationem perculit, Fides intus excita est. Aper-
tissime Christus ipse, *Non creditis quia ego in Patre, & Pater* Joh. 14. 11.
in me est? alioquin propter opera ipsa credite. Et iterum, *Nunc* Joh. 14. 29.
dixi vobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit credatis. Post-
quam cælesti lumine in terram dejectus est Paulus, & vocem
se vocantem audiit, Ratione primum usus est cum dixit,
Quis es, Domine? Accepto verò hoc responso, *Ego sum Jesus*, Act. 9. 5.
prævia Ratione, impellente gratia, mens in assensum flexa
est. Ergo sic idem scribit ad Romanos, *Quomodo credent ei*, Rom. 10. 4.
quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante?
Deinde, *Fides ex auditu.* Ac si diceret, Etsi Fides obscura est, Rom. 10. 17.
at cæca non est: etsi mysteria Fidei mentium nostrarum per-
ceptioni non exponuntur, at certe proponuntur: etsi vis
argumentorum expectanda non est ut credamus, at temere
ne credamus. Scitum quippe est Ecclesiastici, *Qui credit cito*, Eccli. 19. 4.
levis est corde. Cui assonat Hesiodus, Hesiod. Oper.

Πίστεις δ' ἄρα ὁμῶς, καὶ ἀπιστίαι ὤλεσαν ἄνδρας.

Credulitas pariter, & incredulitas perdiderunt homines.

Alioqui frustra ac sine caussa *Inexcusabiles* ab ipso Paulo, & Rom. 1. 20.
Vani quibus non *debet ignosci*, ab auctore libri Sapientiæ ap- Sap. 13. 1. 8.
pellarentur, tum qui ad Dei notitiam Ratione non produ-
cuntur, tum qui cognito per Rationem Deo, per Fidem ei
non adhærescunt. Addi poterat & illud testimonium ex Epi-
stola ad Ebræos, *Credere oportet accedentem ad Deum quia est*: Ebr. 11. 6.
quod ita exponunt aliqui, antequam credat quis per Fidem
Deum esse, credere id debere per Rationem. Verum ex com-

muni Theologorum ſententia, Fides ea manifeſto illic commendatur, quæ à Deo ſupra naturæ ordinem infuſa eſt. Atque
Concil. Trid. Seſſ. 6. cap. 6. ita intellexit Tridentina Synodus, Quiſquis per baptiſmum Chriſto dare nomen ſtatuit, Deum ipſi per Fidem eſſe credendum. At creditus per Fidem Deus, per Rationem notus erat pro captu Rationis: & prior notitia partus eſt Rationis, poſterior Fidei. Quippe ut voluntas moveatur ad credendum prudenter, duo requiri cenſent Theologi, *Sufficientem apprehenſionem objecti, & judicium quod expediat illud*
1. Petr. 1. 18. *credere*. Quid aliud vero ſibi vult Petrus, cum ait: *Habemus firmiorem propheticum ſermonem, cui benefacitis attendentes, quaſi lucernæ lucenti in caliginoſo loco, donec dies eluceſcat, & Lucifer oriatur in cordibus veſtris*: quam Rationem primum eſſe adhibendam ad Prophetiarum vim, conſecutionem, & finem cognoſcendum, donec in animo promto jam & parato Fidei lux oriatur? Nam quæ ex Prophetarum prædictionibus ducuntur argumenta, inter *motiva credibilitatis* in Scholis ponuntur. Egregia denique præviæ ad Fidem Rationis ſpecimina ſuppeditant Veteris Teſtamenti hiſtoriæ. Talis
Coſr. Part. 4. cap. 27. illa Abrahami, de quo Auctor libri veteris Coſri ſic diſſerit, notum primo ipſi fuiſſe Deum per naturalem rationis uſum, deinde per viſionem; qua poſtquam fruitus eſt, omnes ſuas ratiocinationes deſeruiſſe; atque in eam ſententiam priſcos
Gen. 12. 1. Rabbinos expoſuiſſe iſtud Geneſeos: *Egredere de terra tua*;
Gen. 15. 5. item illud: *Eduxitque eum foras*; ac ſi dixiſſet Deus, Jam inde deſerenda tibi eſt naturalis iſta ſcientia, per quam me hactenus cognoviſti. Tum addit Platonem ſcripſiſſe, Philoſophum quemdam, naturæ ſtudiis deditum, à Propheta fuiſſe admonitum non ita ad Dei notitiam iri, ſed per oracula Prophetarum, quos Deus legatos inter ſe & homines conſtituit. Moſem paſcentem oves, & vitæ communis officiis fungentem vocat è rubo ardenti Deus, & mandata dat ad Pharaonem. Nec ſtatim obſequitur Moſes: Rationem adhibet in conſilium, hæret, dubitat, tergiverſatur, futura proſpicit; ſe, Iſraëlitas, Pharaonem, tempora, loca, omnia

circumſpicit: Deus dubitantem repetitis prodigiis confirmat; & Moſes tamen imperium detrectare pergit, & Iſraëlitas ad obediendum contumaces, ſuique ſimiles fore cauſſatur, vixque tandem iraſcenti Deo, Fidemque ejus per internam gratiam provocanti obtemperat. Gedeon cum Iſraëlitis dux à Deo præficeretur, nonniſi edito de cælo ſigno Fidem ſuam & aſſenſum paſſus eſt expugnari. Ergo dicere non dubitavit Auguſtinus, per humanam ſcientiam, quæ Ratione comparatur, non nutriri ſolum & defendi, ſed & gigni Fidem. Dixit quoque eſſe alia, quæ niſi intelligantur, non creduntur; quemadmodum alia ſunt, quæ niſi credantur, non intelliguntur; Fidem quippe eſſe ex auditu, auditum autem per verbum Chriſti. At, inquies, toto libro Manichæos caſtigavit Auguſtinus, quod Fidem ſine Ratione prævia admitti nollent. Fecit ſane, & merito: nec enim Rationem præire Fidei ſolummodo volebant nefarii Hæretici; ſed & cauſſam eſſe propter quam Fides admitteretur. Paſſus illud facile fuiſſet Auguſtinus, hoc caſtigandum duxit. Et Dionyſius Alexandrinus ad intelligenda Apocalypſeos myſteria, Ratione quidem uti ſe ait, ſed ita tamen ut plus Fidei tribuat, quam Rationi.

Auguſt. de Trinit. libr. 14. cap. 1.

Auguſt. de utilit. credendi.

Dionyſ. Alex. apud Euſeb. Hiſt. Eccleſ. libr. 7. cap. 25.

IV. Quod ſi in rerum ſacrarum tractatione tribuendum eſt aliquid exoticorum Scriptorum auctoritati, proponere poſſumus exemplum veterum Philoſophorum, quorum nobiliſſimi cum doctrinæ ſuæ fundamentum locarent in Fide humana, uti nos Religionis noſtræ in divina, prævia tamen Ratione id faciebant. Nam cur magiſtri dictata tam pronis animis accipiebant Pythagoræ diſcipuli, ut pro Ratione valeret ejus auctoritas? nempe quod optima hæc eſſe videretur Ratio cur crederent, meritam id eſſe ſummam doctrinam & integritatem viri, qui ut neque falleret, ita neque falleretur. Cur Pythagoræ diſcipulus Zaleucus legibus ſuis præcipuam hanc præfixit legem, credendos eſſe Deos? cur tandem doctrinam à majoribus etiam ſine Ratione traditam, defendendam eſſe, nec argumentis ullis oppugnandam ſanxerunt

Priſci quoque Philoſophi, cũ Fidei humanæ ſubmitterent animos, prævia Ratione utebantur.

Academici Platonem secuti? cur Aristoteles, sic tanquam certissimis argumentis adhærendum esse censuit eorum sententiis, etiam nulla probatione subnixis, qui nobis vel usu rerum, vel ætate, vel sapientia antecellerent? nempe quod id suaderet Ratio. Nam si nulla Ratione ducti jubebant haberi Fidem, cur potius Pythagoræ, quam aniculæ deliranti? cur potius credi volebant Deum esse, quam non esse? cur potius experientia edoctorum, vel seniorum, vel sapientum; quam rudium, vel puerorum, vel insanorum auctoritate movebantur? Cum Porphyrius, vir eximius, & in quo vix quicquam præter æquiorem erga Christianos animum desideraſses, rectiorem & certiorem diceret ad veritatem & ad Deum viam tenuisse Ebræos, & qui Ebræorum doctrina imbuti fuerant, quam Græcos, quorum hi Rationem, illi Fidem sequebantur ducem; nonne Rationem hanc habuit, cur Fidei ductum Rationis ductui anteponeret, quod fallax esset Ratio, & tutior Fides? Quamvis ergo ad percipiendam veritatem Ratione potior sit Fides, hoc ipsum tamen docet Ratio: & quamvis per Rationem ad veritatem sine ullo omnino erroris periculo, tutissimeque non itur, per eam tamen intelligitur Fidem esse viam, per quam ad veritatem certissime tutissimeque itur.

Opponuntur argumenta Adversariorum. Primum argumentū.

V. Quæ cum dixissem, & Hamelium hiscentem ac interpellare me parantem conspexissem, Scio, inquam, quid velis, atque illuc ibam; nempe paratos mihi adversarios. Certe, inquit, ac duplicis quidem generis, tum eorum qui suscipiunt Fidem, tum qui respuunt. Illi enim meritum omne Fidei, Fidemque ipsam abs te corrumpi dicent, cum non sponte eam, sed Rationis præeuntis beneficio admitti doces. Nam si Fides admittitur propter Rationem, tollitur *objectum formale* Fidei, prima nempe veritas revelans. Sublato autem *objecto formali* Fidei, necessario tollitur Fides. Tum si hi beati sunt, juxta effatum Christi, *qui non viderunt, & crediderunt*; si Fides est de *non apparentibus*, & in ea debet esse pro Ratione voluntas; hoc est, si jussu voluntatis gratiæ divinæ

Joh. 20. 29.
Ebr. 11. 1.

afflatu excitatæ, *in captivitatem redigendus est intellectus in obsequium Christi*, jam desinet esse Fides, cum res per Rationem apparebunt intellectui, & non pro Ratione voluntas, sed pro voluntate Ratio flectet intellectum. Reclamat vero Isaias, & Rationem Fidei posthabendam esse clarissime docet: *Nisi credideritis*, inquit, *non intelligetis*. Quo referre possis & illud è Psalmo, *Credidi, propter quod locutus sum*. Reclamat & Clemens Alexandrinus, cum ait, Fidem esse fundamentum cognitionis, cognitionem esse absolutionem Fidei. Reclamat & Ambrosius, jubens *Tolli argumenta, ubi Fides quæritur*. Reclamat & Gregorius, statuens *Fidem non habere meritum, cui humana Ratio præbet experimentum*. Reclamat & Augustinus, cum alibi sæpe, tum maxime cum ait, *Credimus ut agnoscamus, non cognoscimus ut credamus: quod enim cognituri sumus, nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit. Quid est enim Fides, nisi credere quod non vides? Fides ergo est, quod non vides credere; veritas, quod credidisti videre*. Tum deinde, *Hæc est laus Fidei, si quod creditur non videtur: nam quid magnum est, si id creditur, quod videtur?* Item alibi, *Fides est virtus, qua creduntur quæ non videntur*. Et præterea, *Nihil in Ecclesia Catholica salubrius fieri potuit, quam ut Rationem præcedat auctoritas*. Et iterum, *Nisi enim aliud esset credere, & aliud intelligere, & primo credendum esset, quod magnum & divinum intelligere cuperemus, frustra dixisset Propheta, Nisi credideritis, non intelligetis*. Item alibi, *Noli quærere intelligere, ut credas; sed crede, ut intelligas*. Et rursum, *Fides debet præcedere intellectum, ut sit intellectus Fidei præmium*. His adsonat Theodoretus non semel, aitque mutuas operas sibi tradere cognitionem & Fidem; sic tamen ut cognitioni prævertatur Fides; quemadmodum appetitum præcedit cognitio, actionem appetitus. Hos sequuntur agmina Theologorum, nemine dissentiente.

2. Cor. 10. 5. | Isa. 7. 9. juxta LXX. | Psalm. 115. 1. | Clem. Alex. Strom. libr. 7. | Ambros. de Sacram. libr. 1. de Fide, cap. 5. | Gregor. Hom. 26. in Evang. | August. Tract. 40. in Joh. | August. Tract. 79. in Joh. | August. de Fide ad Petr. & de morib. Eccl. Cathol. cap. 2. & 25. | August. de liber. arbitr. libr. 2. cap. 2. | August. in Psalm. 117. & in Isa. | Theodoret. de curand. Græc. affect. Serm. de Fide.

Secundum argumentū.

VI. Contra vero qui respuunt Fidem opponent tibi Socratem, totamque Academiam, & celeberrimorum cohortes Philosophorum, qui Ratione ipsa ducti agnoverunt infirmi-

tatem, tenuitatem, inconſtantiam Rationis, & à dubitatione capi juſſerunt exordia Philoſophiæ. Opponent & inſignes Chriſtianæ doctrinæ patronos, Arnobium, Lactantiũ, Auguſtinum, qui hominem dixerunt animal eſſe informe atque cæcum, nihil habens comprehenſi, nihil certi; caligare ejus mentem, titubare, & circumfuſam nocte vitiorum ac humanitatis cognoſcere veritatem non poſſe; ne per Philoſophiam quidem haberi poſſe quicquam explorati. Jam ſi adeo obtuſa eſt humana mens, adeo infirma Ratio, incertum utique eſt quicquid ſuadet Ratio, & in dubium revocandum. Suadet autem ſuſcipiendam eſſe Fidem. Dubitandum eſt igitur an Fides ſuſcipienda ſit: cumque obſcura ſit & incerta Ratio, incertus utique & obſcurus eſt ille tuus ad Fidem per Rationem aditus. Quibus quantum labefactetur Fides, optime intelligis.

Arnob. libr. 1. & 2. Lactant. Inſtit. lib. 3. cap. 1. Auguſt. de morib. Eccl. Cath. cap. 1.

Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentũ.

VII. Tum ego, Acuta quidem, at non improviſa tela in me intendis. Nam primum quod ais tolli à me Fidem, ac omne ejus meritum perverti, cum præeunte Ratione ſuſcipi eam ſtatuo, caute hæc diſtingui velim, quæ à te confundi video, mea fortaſſe ipſius culpa, qui ſententiam meam ſatis non expreſſerim. Sic itaque habeto. Aliud eſt, Rationem eſſe *objectum formale* Fidei; aliud, Rationem præire Fidei. Credo Deum eſſe trinum & unum, non propter Rationem, ſed propter primam veritatem quæ id revelavit. Prima ipſa veritas revelans creditur, non propter Rationem, ſed propter ſeipſam. Verumtamen cum Deum eſſe trinum & unum credo propter primam veritatem revelantem, & primam illam veritatem propter hanc ipſam, Ratione utor adminiſtra: nam poſtulat Ratio, ut hæc credam propter primam veritatem revelantem. Quæ cum ita ſint, vides Rationem eſſe inſtrumentum Fidei, non cauſſam credendi; Fidei præire, ut ſatellitem, ut præcurſorem, non ut ducem; miniſterii gratia, non dignitatis; ut velitem in prælio, non ut imperatorem. Etſi ad hoc ipſum præſtandum Fidei obſequium, gratiæ divinæ impulſu & ductu indiget Ratio. Hæc vero

mox pluribus à me differentur. Cum autem ſciſcunt Iſaias, Auguſtinus, cæterique Eccleſiæ magiſtri, prævertendam auctoritatem ſive Fidem Rationi, eatenus id intelligunt, quatenus Ratio in pleriſque Fidei myſteriis ſuffragium ſuum Fidei commodat, eique ſuccenturiata eſt. Nam quamvis Deum eſſe credam propter primam veritatem revelantem, nihil tamen vetat quominus idem quoque poſſim certo cognoſcere & aſſentiri per Rationem; ſed diverſo modo. Nam aſſenſus hic Rationis humanus eſt & naturalis; alter vero ille Fidei, divinus & ſupra naturam: naturalis autem & humanus aſſenſus firmiſſimus eſt firmitudine, ſive ita loqui placet, *certitudine* tantum naturali, ac tanta quidem, quantam fert humana natura, quæ infirma eſt: aſſenſus autem divinus firmiſſimus eſt firmitudine divina, in quam neque cadit dubitatio ulla, neque error. Mentibus humanis, inquit is quem laudas Arnobius, *veritatem cupientibus noſcere rerum opponitur obſcuritas, & velut oculorum luminibus viduæ nihil certum vident, & per ancipites ſemitas ſuſpicionum inducantur errore.* Tum addit, idcirco Chriſtum ab inveſtigatione rerũ, quæ captum mentis humanæ ſuperant, revocaſſe ad contemplationem & cultum Dei; notitiam, quæ per Fidem habetur, anteponens notitiæ quam comparat Ratio. Item Auguſtinus: *Caligantes*, inquit, *hominum mentes conſuetudine tenebrarum, quibus in nocte peccatorum vitiorumque velantur, perſpicuitati ſanctitatique Rationis* (hoc eſt veritatis) *aſpectum idoneũ intendere nequeunt.* Mox de aſſenſu Fidei hæc ſubjicit: *Saluberrime comparatum eſt, ut in lucem veritatis aciem titubantem, & velut ramis humanitatis opacatam inducat auctoritas.* Idem alibi: *Non eſt iſta hujus mundi Philoſophia, quam ſacra noſtra meritiſſime deteſtantur, ſed alterius intelligibilis, cui animas multiformibus erroris tenebris cæcatas, & altiſſimis à corpore ſordibus oblitas, nunquam iſta ratio ſubtiliſſima revocaret, niſi ſummus Deus populari quadam clementia divini intellectus auctoritatem uſque ad ipſum corpus humanum declinaret, atque ſummitteret: cujus non ſolum præceptis, ſed etiam factis excitatæ animæ redire in ſemetipſas, & reſpicere patriam, etiam ſine di-*

Arnob. lib. 1. & 2.

Auguſt. de morib. Eccl. Cath. cap. 2.

Auguſt. contr. Academ. libr. 3. cap. 19.

ſputationum concertatione potuiſſent. Igitur aſſenſus Fidei omnino anteponendus eſt aſſenſui Rationis: & per Fidem aſſentiri nos jubet Deus, non per Rationem; ſalutemque Fidei noſtræ fructum eſſe vult, non Rationis.

Secundum argumentũ. VIII. Alterum id objiciebas: Si Ratio præit Fidei, & acutiſſimi Philoſophi, ipſique adeo Eccleſiæ magiſtri, à te mox in teſtimonium citati, Rationem infirmam eſſe & incertam ſtatuerunt, dubitandumque eſſe de iis quæ ſuadet Ratio; dubitandum utique eſt an ſuſcipienda ſit Fides, quam Rationis ſuaſu ſuſcipimus. Meminiſſes vero, Hameli, ea tantum à viris illis eruditis incerta poni, quæ mens humana naturæ viribus ſubnixa per Rationem cognoſcit; quæque naturæ finibus ac Rationis ditione continentur. At nihil ea pertinent ad Fidẽ, quæ merum Dei donum eſt, & cæleſtis lucis radius, hominis voluntatem ciens, mentem colluſtrans, & in aſſenſum trahens. Caute hæc à Chriſtianis Scriptoribus diſtincta ſunt. Cum ergo à Deo proficiſcantur Fidei principia, Rationis à natura; haudquaquam naturæ legibus obnoxia ſunt, quæ ab ipſo auctore naturæ, præter naturæ legem oriuntur. Eodem hoc argumento peti itidem poſſunt, quicunque in evidentia ponunt normam veritatis: nam ſi ea ſolum habent pro veris, quæ perſpicuam præ ſe ferunt notam veritatis, res Fidei non admittent quæ obſcuræ ſunt. At eadem, qua nos utimur, exceptione uti poſſunt; alterius videlicet eſſe generis res Fidei, ac res naturæ, ac propterea ad propoſitam à ſe veritatis normam neutiquam eſſe exigendas; revocari ad hanc regulam res naturæ, quæ ducuntur à generali & antecedente Dei decreto, quo res omnes condidit, quibuſdam adſtrinxit legibus, & in certum redegit ordinem, qui natura appellatur; at res Fidei ſolutas eſſe his legibus, utpote ductas ex conſequenti decreto Dei, quo hominem ad beatitatem conſequendam præſentibus gratiæ auxiliis juvare conſtituit. Opponi ergo poteſt veterum Philoſophorum dubitatio & Scepſis adverſus Rationem, cum Ratione oppugnatur Ratio; vana eſt & invalida, cum adverſus Fidem, longe extra ejus jactum poſitam, adhibetur.

CAPVT

****

CAPUT III.

Fides, & cum ab homine suscipitur, & postquam suscepta est, Rationis usum non aspernatur.

I. *Fides cum ab homine suscipitur, Rationis usum non aspernatur.* II. *Fides postquam ab homine suscepta est, Rationis usum non aspernatur.* III. *Fides norma est Rationis.* IV. *Pleraque quæ Ratio dubia effecerat, per Fidem certa fiunt.* V. *Fides subsidium Rationis in Libris sacris palam asciscit:* VI. *& in comparandis externis adminiculis:* VII. *multo vero magis in Theologia, in controversiis Fidei, & in adhortandis ad pietatem Christianis.* VIII. *Probatur auctoritate Scriptorum sacrorum, susceptam ab homine Fidem Rationis opem non respuere.* IX. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Argumentum unicum.* X. *Præclare consentiunt Fides & Ratio; Christianismus & eæ Philosophorum sectæ, quæ jubent assensiones cohiberi.*

I. CUM igitur Rationem præire Fidei necesse sit, multo magis ea comitari debet Fidem, tum cum ab homine suscipitur. Fides enim, ut sæpius dixi, à voluntate proficiscitur, quæ instinctu gratiæ divinæ intellectum inclinat ad assentiendum iis quæ credenda proponuntur. Non potest autem intellectus iis assentiri quæ proponuntur sibi ad credendum, nisi ipsi videantur esse credibilia. Atqui videri ipsi credibilia non possunt, nisi exploret argumenta, cur credibilia sint; eaque approbet quæ suadeant, ea refellat quæ deterreant. Hæc autem dijudicatio, Rationis opus est, quæ ad id gratiæ divinæ ductum ipsa quoque desiderat. At cum intellectus, jussu voluntatis à Deo excitatæ, iis tandem assentitur quæ sibi proponuntur ad credendum, haudquaquam ab incepto officio desistit Ratio,

Fides, cum ab homine suscipitur, Rationis usũ non aspernatur.

pergitque removere impedimenta, quibus effici posset, quominus quæ credibilia visa sunt, ad consummationem usque & plenitudinem Fidei credibilia viderentur. Id cognoscas ex eadem illa Samaritana muliere, quam supra proposui in exemplum. Huic cum Messiam se esse dixit Jesus Dominus, credibile ei visum est, reipsa Messiam hunc esse, ad idque Ratione usa est. At postquam impellente gratia Dei perfecte id credidit, tum sane vel maxime credibile id ipsi visum est. Non autem propterea id credidit, quod sibi per Rationem credibile videretur, sed quod prima veritas revelaret. Cum vero id ipsi revelabat prima veritas, voluntatem excitabat per præsentem gratiam, intellectumque simul collustrabat & juvabat, ut quod credibile erat, credibile id esse per Rationem facilius cognosceret. Ita Ratio instrumentum erat, non caussa Fidei. Ut cum Urbem captam Rex victor ingreditur, & turbam obstantem dimovet satelles; caussa quidem cur urbem ingrediatur, non est satelles ille, sed victoria; attamen Rex satellitis ministerium adhibet, ut parta per victoriam ingrediendi facultate utatur. Cum Discipulis præcepta traderet Christus, Apostoli etsi Fide jam imbuti, veriti tamen ne iis capessendis impares forent, & naturæ humanæ imbecillitatem reputantes, Fidei ab eo incrementum exposcunt. Igitur inter Fidem jam susceptam, & Fidem suscipiendam, mediam se interponit Ratio, gratiæ divinæ afflatu suscitata. Fidem quoque comitatur Ratio in Conciliis, cum decreta ex principiis Fidei per certam consequentiam deducta ad credendum proponuntur. Atque hæc decreta, cum & ipsa fiunt principia Fidei, omnino dicendum est in Fide Rationem inesse. Nam, exempli caussà, cum ex hoc capite Fidei, quo Christum credimus vere Deum fuisse, & vere hominem, clarissima consequentia per Rationem concluserit sexta Synodus Constantinopoli celebrata, Christum duabus voluntatibus esse præditum, divina & humana, quod aliud est caput Fidei; inter hæc duo Fidei capita mediam se gerit Ratio, unumque alteri connectens, utrique

implicata est & conjuncta. Sic tamen, ut postremum Fidei caput, non propterea Fidei caput sit, quod ex priore per Rationem ducatur; sed quod à prima quoque veritate sit revelatum; atque hunc, itidem ut prius, postulet assensum, qui dicitur Assensus Fidei: cum propositiones è capitibus Fidei per Rationem ductæ, nisi & ipsæ à prima veritate revelatæ sint, eum tantum postulent assensum, qui Theologicus appellatur.

II. Fides autem postquam insedit in animo, ne tum quidem Rationis opem spernit; imo ab ea robur quærit & defensionem, ejusque utitur adminiculo ad componendos hominum mores, & pietatem amplificandam. Verum longe alius est ac plane diversus Fidei progressus & Rationis. Nam caduca Ratio, nisi fulta sit, in altum eniti non potest: eademque, ut se attollat, quidquid nacta est, ad id se applicat, quemadmodum infirmiores plantæ solent; lentaque & imbecilli progressione ab effectibus sensilibus sibique obviis ad caussas ascendit. Fides vero divinæ suæ originis, viriumque conscia, contrario ductu fertur primum in caussas, ab iisque ad effectus delabitur. Regressus autem ille à caussis in effectus, fit ope Rationis. Atque hinc Fidei commoda pertinent ad vitam pie agendam; & ex hoc fonte, tanquam per canalem, sic per Rationem Christianorum doctrina atque mores irrigantur. Alioquin otiosa Fides est, ac mortua, nisi ex ea utiles ad salutem fructus Ratio decerpat. *Fides, postquam ab homine suscepta est, Rationis usū non aspernatur.*

III. Sed & modum sibi Ratio à Fide sumit, seque ad Fidei normam componit, nec ultra positos à Fide terminos evagatur. Hanc enim primum homini legem ponit Fides, ut Rationis licentiam coerceat, ut Rationem in credendo tanquam instrumentum adhibeat, non tanquam caussam: ut quamvis postulet ipsa sibi Fides *rationabile obsequium*, obsequium videlicet per Rationem præstitum, condiscat tamen Ratio *non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, & juxta mensuram Fidei.* Atque in eo Fidem præire Rationi, Rationem Fidei assectationem obsequiumque præ- *Fides norma est Rationis.* Rom. 12. 13.

ſtare manifeſtum eſt. Nam cum Fides Rationis regula ſit, priorem eſſe neceſſe eſt regulam, poſterius id quod ad eam dirigitur.

Pleraque, quæ Ratio dubia effecerat, per Fidem certa fiunt.

IV. Præterea fiunt certa per Fidem, quæ pertinent ad vitæ communes uſus, quæque Ratio dubia effecerat: atque ita poſtquam per Rationem ſe confirmari paſſa eſt Fides, Rationem viciſſim confirmat. Nam ſi argumentis Philoſophorum, priſcorumque Eccleſiæ Doctorum, quos ſupra citavimus, Arnobii, Auguſtini, aliorumque ſententiis ſtamus, qui imbecillitatem, obſcuritatem, tenuitatem mentis & Rationis humanæ prædicarunt, quoad Ratione utimur, certiſſime firmiſſimeque ſcire non poſſumus, an mundus ſit, an ſint corpora, an corpore præditi ſimus, an animo; nec proinde an mundus ſit à Deo conditus, an bene vivendum, an abſtinendum à vitiis, an virtus ſequenda. At admiſſo lumine Fidei, jam de his certiſſimi ſimus; jam naturæ firmatur imbecillitas; jam emendantur errores animi; jam diſcuſſis tenebris Ratio certis obtutibus res circumſpicit; jam nebuloſa illa & caliginoſa Philoſophia, quæ neque aditus habebat ſatis patentes atque claros, neque exitus ad rerum notitiam, nunc planam habet & apertam ad veritatem viam. Atque ita præſtitam ſibi prius à Ratione opem Fides largiter compenſat. Nam quod præviam Fidei pro virili, proque captu ſe dederit Ratio, quod comitem, quod pediſequam, nunc contra Fides officia rependit officiis & cumulat, nutantemque Rationem ſuſtinet, & errabundam regit. *Cui veritas comperta ſine Deo?* inquit Tertullianus; *cui Deus cognitus ſine Chriſto? cui Chriſtus exploratus ſine Spiritu Sancto? cui Spiritus Sanctus accommodatus ſine Fidei ſacramento.* Adde & hoc Auguſtini: *Si hominis anima rationalis, etiam cupiditate cæcata, tamen cum cogitat & ratiocinatur, quidquid in ea ratiocinatione verum eſt, non ei tribuendum eſt, ſed ipſi lumini veritatis, à quo vel tenuiter pro ſui capacitate illuſtratur, ut verum aliquid in ratiocinando ſentiat.* Et alio loco: *Satis eſt Chriſtiano rerum creatarum cauſſam, ſive cæleſtium, ſive terreſtrium, ſive viſibilium, ſive inviſi-*

Tertull. de anim. cap. 2.

Auguſt. de ſerm. Domin. in monte, libr. 2. cap. 15.

Auguſt. Enchir. ad Laurent. cap. 9.

bilium, nonnisi bonitatem credere creatoris, qui unus & verus est Deus; nullamque esse naturam, quæ non aut ipse sit, aut ab ipso. Fit itaque in rebus ad Fidem non pertinentibus quod fieri in rebus Fidei consentiunt Theologi, Rationis videlicet defectum per Fidem suppleri: puta cum Fidei rudimenta capessunt vel pueri, vel barbari, vel idiotæ, etiamsi ea non satis dilucide percipiant, supplet tamen interna Dei lux & afflatus, quod deerat Rationi: juxta istud Isaiæ, *Dominus Deus aperuit mihi aurem; ego autem non contradico*: & illud Johannis, *Omnis qui audivit à Patre, & didicit, venit ad me.* Inde adeo Theologorum quorumdam placitum est, ad perfectam Fidem sufficere *motiva credibilitatis*, ut probabilia. Quinetiā si in assensu aliquo Fidei implicitum sit unum quidpiam ex primis principiis, hoc quoque ipsum creditur per Fidem, neque eo ut per Rationem cognito assensus ille Fidei nititur. Velut cum credo Deum esse trinum in personis, credo quoque unum non esse in personis. Non quia per Rationem scio tria non esse unum; sed quia eadem Fide credo Deum esse trinum in personis, & tria non esse unum. Id acute & vere docet & probat Suares. Ergo Fides rerum suarum & externarum notitiam in homine perficit & confirmat. In quo admirari licet Dei providentiam, qui cum mundum & in mundo homines gloriæ suæ caussa condidisset, *Mundum tradidit disputationi eorum; ut non inveniat homo opus quod operatus est Deus ab initio usque ad finem; nec omnium operum Dei ullam possit invenire Rationem, eorum quæ fiunt sub Sole, & quanto plus laboraverit ad quærendum, tanto minus inveniat.* Ne scilicet homines parta rerum per Rationem dilucida firmissimaque notitia, tanto præsidio, tantisque animi opibus freti, insolenter adversus conditorem suum se efferrent, quod & ab Angelis malis factum fuerat. Verum exili eos instruxit lumine Rationis; traditaque iis *stulta sapientia*, uti appellatur ab Apostolo, cavere jussit *ne quis eos deciperet per Philosophiam & inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi hujus*: nempe ut de infirmitate sua

Isa. 50. 5.
Joh. 6. 45.
Suar. Disp. 6. de Fide, sect. 5. art. 13.
Eccl. 3. 11.
Eccl. 8. 17.
1. Cor. 1. 20.
Col. 2. 8.

& inſcitia admoniti, ad rerum tantarum auctorem recurrerent, & ad eum colendum, expectandumque ab eo percipiendæ veritatis inſtrumentum, Fidem nempe, excitarentur, per quam cauſſas rerum certius jam poſſent agnoſcere : ſimulque ut per hanc tenuitatis ſuæ notitiam facilius demitterent animum, & ad religioſam illam abjectionem ſe compararent, quæ vitæ ſanctæ, veræque pietatis fundamentum eſt.

Fides ſubſidium Rationis in Libris ſacris palam aſciſcit :

V. Quod ſi ſuſcepta Fide penitus extinguenda foret Ratio, quorſum ingens illa & multiplex Librorum ſacrorum moles? Satis erat ſumma Fidei capita proponere, & Regum aut Legiſlatorum more ad populum leges ferre, nullis ſubnexis Rationibus, hoc tantum addito, *Sic volo, ſic jubeo, ſit pro Ratione voluntas.* Contra vero Deus homines ſibi jam Fide devinctos Rationibus allatis benigne confirmat; vel cauſſas legum ſuarum exponens, vel potentiæ ſuæ commonefaciens, vel animos redigens in beneficiorum ſuorum memoriam. Chriſtus ipſe ad populum contumacem & refractarium ambigua verba jacit & obſcuras Parabolas, quarum argumenta & ſignificationem morigeris ſibi Diſcipulis familiariter explicat. Paulus quoque ſcribens *Eccleſiis Dei, dilectis Dei, vocatis ſanctis, fidelibus in Chriſto Ieſu, dilectis filiis in Fide, dilectis ſecundum communem Fidem, fratribus ſanctis, vocationis cæleſtis participibus*; & Petrus, *Electis advenis diſperſionis ſecundum præſcientiam Dei Patris, in ſanctificationem Spiritus, in obedientiam & aſperſionem ſanguinis Ieſu Chriſti, iis qui coæqualem ſecum ſortiti ſunt Fidem*; aliique Apoſtoli, *his qui ſunt in Deo Patre dilecti, & Chriſto Ieſu conſervati & vocati*, Fidei capita ediſſerunt, & rationibus, argumentis, exemplis, recordatione præteritorum, futurorum prædictione ſtabiliunt & ſanciunt.

Matth. 13. 11. & ſeq.

Rom. 1. 7. & 1. Cor. 1. 2. & 2. Cor. 1. 1. & Eph. 1. 1. & Philipp. 1. 1. & Col. 1. 2. & 1. Tim. 1. 2. & Tit. 1. 4. Ebr. 3. 1. & 1. Petr. 1. 1. 2. & 2. Petr. 1. 1.

Jud. 1.

& in comparandis externis adminiculis :

VI. Quamvis enim præcipua ac propria cauſſa Fidei ſit interior ille Dei afflatus, quo ad aſſentiendum impellimur, accedere tamen poſſunt externa adminicula, quibus vel Fidei ſternitur via, vel Fides jam parta roboratur, velut Pro-

phetiæ, miracula, hominum consensus, Evangelii propagatio, doctrinæ Christianæ sanctitas, argumentationes ab ingeniosis hominibus excogitatæ; quæ in Scholis *Motiva credibilitatis* appellantur. Hæc autem non sunt caussa cur credamus, sed vel ad suscipiendam Fidem parant animos, vel in suscepta jam Fide confirmant, neutiquam vero tollunt meritum Fidei. Absit ergo, ut cum nos ex vaticiniis Prophetarum veritatem doctrinæ Christianæ probare instituimus in Demonstratione nostra Evangelica, ulli nos futuros speraverimus auctores caussamque Fidei. Id unum nobis fuit propositum, vel ut eos invitaremus ad suscipiendam à Deo Fidem, qui ab ea sunt alieni; vel ut eos qui dono Dei jam sunt Fidei compotes, ejusdem retinentiores efficeremus.

VII. Theologia ipsa, quæ ex radicibus Fidei doctrinæ omnis Christianæ propagines educit & explicat, nulla omnino erit, nisi admoveat artificium Rationis per aperta consectaria & manifestas conclusiones. Ratione constant controversiæ Fidei, & adversus Christi perduelles iis Fides præliatur armis quæ Ratio subministrat. Nec contradicunt Ambrosius & Augustinus, cum abstinere nos jubent à disputationibus contra Ethnicos ineundis: nam tum Christianis indicunt silentium, cum vel ad Christi doctrinam suscipiendam paratum non esse auditorem apparet; vel ea vulganda sunt mysteria, quæ hominem desiderant Fidei elementis jam imbutum. Christianos ad virtutem capessendam, & persequenda Christi vestigia cum adhortatur Fides, argumentis utitur per Rationem compositis. Itaque Fidem non pudet Philosophiam subsidio arcessere, ejusque ratiocinationibus, vel ad potentiæ suæ ostentationem, vel ad sui defensionem, tanquam auxiliaribus quibusdam copiis succinctam incedere. *multo vero magis in Theologia, in controversiis Fidei, & in adhortandis ad pietatem Christianis.*

VIII. Has suppetias à Ratione ferri Fidei solitas passim prædicant Oracula sacra. *In lumine tuo*, inquit Psaltes, *videbimus lumen*: hoc est, Postquam mentibus nostris illapsa fuerit lux Fidei, tum tenebræ Rationis dispellentur. *Nisi* *Probatur auctoritate Scriptorum sacrorum suscepta ab homine*

Fidem Rationis opem non respuere. *crediderítis*, inquit Isaias, *non intelligetis*: hoc est, Postquam Fidem admiseritis, tum in cognoscendis penitus mysteriis usus erit Rationis. Romanos jubet Apostolus *Probare quæ sit voluntas Dei bona*, nec *Plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, & unicuique sicut Deus divisit mensuram Fidei*: hoc est, Ratione quidem uti in rebus Fidei, sed ita tamen ut Ratio ad normam Fidei, non contra Fides ad Rationis normam exigatur. Itaque hortatur Ephesios Christi Fidem amplexos, *ut jam non ambulent, sicut & gentes ambulant, in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum: renoventur autem spiritu mentis suæ*: hoc est, Ad Fidei admissæ legem Rationi suæ moderentur. Deinde subjicit, *ut filii lucis ambulate, probantes quid sit beneplacitum Deo*: hoc est, vitam moresque componite ad præscriptum Fidei: quod sine Ratione fieri non potest. Idem ad Corinthios, *Vosmetipsos tentate si estis in Fide, ipsi vos probate*: hoc est, Ad explorandam vestram Fidem, examen quoque Rationis adhibete. Et ad Thessalonicenses, *Prophetias nolite spernere; omnia autem probate, quod bonum est tenete*: hoc est, Postquam Fidem suscepistis, utimini Ratione ad discernendas Prophetias, cæteraque ex quibus Fidei robur potest accedere. Titum præceptis instruens, Episcopum ait *Oportere amplecti eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt arguere*: hoc est, Partam Fidem exquisitis doctrinis munire & ornare, ut Christianis pietatis leges tradere, eos exhortari ad virtutem, Christiani vero nominis adversarios convincere possit: quibus gerendis necessarius omnino est usus Rationis. Universos Christianos vult Petrus esse *Paratos semper ad satisfactionem omni poscenti rationem de ea, quæ in nobis est, spe*: hoc est, Posse semper ostendere, quam hauserunt doctrinam per Fidem, eamdem se cum Ratione & recepisse & retinere. *Vos*, inquit Johannes, *unctionem habetis à Sancto, & nostis omnia*. Et iterum, *Unctio ejus docet vos de omnibus, & verum est, & non est mendacium*: hoc est, Fidem quam à Deo accepistis, efficit

Psalm. 35. 10. Isa. 7. 9. juxta LXX. Rom. 12. 2. 3. Eph. 4. 17. 23. Eph. 5. 9. & seq. 2. Cor. 13. 5. 1. Thess. 5. 20. 21. Tit. 1. 9. 1. Petr. 3. 15. 1. Joh. 2. 20. 27.

efficit, ut ea quæ Ratio vobis dubia effecerat, nunc vobis constent. Tum alio loco, *Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint, quoniam multi Pseudoprophetæ exierunt in mundum.* Dein signa subjicit, ex quibus per Rationem & consequentiam Spiritus Dei cognoscatur. Liquido ista significant, Fidem non modo Rationis consortium non defugere, sed desiderare etiam atque ultro ambire. Merito itaque scriptum est à Clemente Alexandrino, cognitionis fundamentum esse Fidem, Fidei vero absolutionem perfectionemque esse cognitionem. Merito quoque sic disserit Augustinus: *Qui Philosophi vocantur, si qua forte vera & Fidei accommoda dixerunt, ab eis tanquam ab injustis possessoribus in usum nostrum vindicanda sunt.* Quod & à Patribus luculenter factum est. *In tantum enim*, ut scriptum est ab Hieronymo, *Philosophorum doctrina atque sententiis suos libros referserunt, ut nescias quid in illis prius admirari debeas, eruditionem seculi, an scientiam Scripturarum.* Item Augustinus alio loco: *Nisi esset aliud credere, & aliud intelligere, & primo credendum esset quod magnum & divinum intelligere cuperemus, frustra Propheta dixisset, Nisi credideritis, non intelligetis. Ipse quoque Dominus noster & dictis & factis ad credendum primo hortatus est, quos ad salutem vocavit. Sed postea cum de ipso dono loqueretur quod erat daturus credentibus, non ait, Hæc est autem vita æterna ut credant; sed, Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum. Deinde jam credentibus dicit, Quærite & invenietis: nam neque inventum dici potest quod incognitum creditur; neque quisquam inveniendo Deo fit idoneus, nisi antea crediderit, quod est postea cogniturus.* Insigne hoc ejusdem è libro De vera Religione, *Animæ medicina, quæ divina providentia & ineffabili beneficentia geritur, gradatim distincteque pulcherrima est. Distribuitur in auctoritatem atque Rationem. Auctoritas Fidem flagitat, & Rationi præparat hominem: Ratio ad intellectum per cognitionem perducit. Quanquam nec auctoritatem penitus Ratio deserit, cum consideratur cui credendum sit. Et certe summa est ipsius jam cognitæ*

1. Joh. 4. 1.

Clem. Alex. Strom. 7.

August. de doctr. Christ. libr. 2. cap. 39.

Hieron. Epist. ad Magn. orator.

August. de liber. arbitr. libr. 2. cap. 2.

August. de morib. Eccl. Cath. cap. 2. *atque perspicuæ veritatis auctoritas.* Item alibi, *Nihil in Ecclesia Catholica salubrius fieri potuit, quam ut Rationem præcedat auctoritas.* Nec id in rerum duntaxat sacrarum comparanda notitia, sed in humanis etiam disciplinis capessendis requirit : August. de ordin. cred. libr. 2. cap. 9. *Ad discendum*, inquit, *necessario dupliciter ducimur, auctoritate atque Ratione. Tempore auctoritas, re autem Ratio prior est : aliud est enim quod in agendo anteponitur, aliud quod pluris in appetendo æstimatur.* Notabile imprimis quod ait, scientiam illam his Pauli verbis commemoratam, 1. Cor. 12. 8. *Alii datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ*, esse *illud tantummodo, quo* August. de Trinit. libr. 14. cap. 1. *Fides saluberrima, quæ ad veram beatitudinem ducit, gignitur, nutritur, defenditur, roboratur : qua scientia non pollent fideles plurimi, quamvis polleant ipsa Fide plurimum : aliud esse enim scire tantummodo quid homo credere debeat propter adipiscendam vitam beatam, quæ nonnisi æterna est ; aliud autem scire, quemadmodum hoc ipsum & piis opituletur, & contra impios defendatur.* Theodoret. de curand. Græc. affect. serm. 1. de Fide. Theodoretus cum refelleret Ethnicos, Christianorum credulitatem deridere solitos, neque Fidem esse posse dicebat sine cognitione, neque cognitionem sine Fide, alteramque indigere altera. Ac in Ethnicam porro manavit Philosophiam geminum hoc rerum divinarum cognoscendarum instrumentum : traditum quippe est ab Aristotele, ex duobus principiis notitiam Dei inter homines esse exortam ; ex iis nempe, quæ in animis nostris existunt, insomniis, divinationibus, & afflatibus divinis ; & ex motibus siderum, quos in cælo observamus. Quorum prius genus pertinere liquet ad Fidem, posterius ad Rationem.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Argumentum unicum.

IX. At, inquies, si suscepta Fide superinducitur Ratio Fidei defenstrix & adjutrix, suis igitur viribus consistere non potest Fides : imbecilla ergo est & infirma ; potentior vero Ratio, cujus implorat auxilium, cujus robore se tuetur. Minime vero : qui enim certo jam credit, rationes non quærit, quibus impellatur ad credendum ; nec admissa in animum Fides postulat admitti : & quæ ut admitteretur, carere potuit ope Rationis tanquam caussæ, sine eadem constare

facile poteſt in animo, ſuoque ſe Marte defendere, & omni externo ac aſcititio ſubſidio carere. Verum quod per Fidem credit animus, per Rationem penitus cupit cognoſcere, & conſequentias videre, & ab aliis ad Fidem non pertinentibus diſtinguere, & in ordinem digerere, ac ita comparare; ut aliis non credentibus credibile videatur: gaudetque, ſi quæ per Fidem jam recepit, merito ſe recepiſſe per Rationem intelligat. Tum ſi quando rebellat fortaſſe & tumultuatur Ratio, eamdem Ratione domat Fides, & in ordinem cogit, & Ratione ipſa adverſus Rationem utitur: ut magni Reges per duces ſuos; Imperatores per legatos minora gerunt bella; vel per fœderatas gentes externarum gentium vim comprimunt.

X. Nunc ſi recognoſcamus ſuperiora, non parum nos jam profeciſſe intelligemus. Nam qui ita ab hominibus male conſultis & incogitantibus acceperamus, Fidem inter & Rationem inſitum eſſe à natura atrox quoddam & inexplicabile diſſidium, ac ſi ſemper eſſent ad prælıandum compoſitæ, & neceſſarium haberet quiſquis Fidei ſequeretur partes, adverſarium ſe Rationis profiteri, nunc re diligentius excuſſa, mirifice conſentire, mutuaſque operas tradere deprehendimus. Nam cum in rebus Fidei triplicem eſſe demonſtraverimus Rationis uſum, & cum præcedit Fidem, & cum comitatur, & cum ſequitur; quænam major intereſſe poteſt concordia, quam ſi Ratio, cum præcedit, Fidei neceſſitatem pro virili demonſtret, Fidem recipi poſtulet, Fidei viam ſternat; tum deinde Fidei animum ſubeunti comitem ſe det; & ſuſceptam demum affectetur, tueatur, ac rivis porro ex hoc fonte deductis doctrinam moreſque Chriſtianos temperet? Fides rurſum, velut præſtiti ſibi à Ratione officii memor, vim huic auctoritatemque addat; & quæ propoſita à Ratione animus non ſatis firmo & tenaci aſſenſu comprobaverat, nunc jubente Fide & adpromittente ultro recipiat? Atque hinc intelligis, Hameli, quam non abſurde, quamque vere ſcripſerim olim id quod mox expoſtulabas mecum,

Præclare conſentiũt Fides & Ratio; Chriſtianiſmus, & ea Philoſophorũ ſecta quæ jubent aſſenſiones cohiberi.

eas præ cæteris Philosophorum disciplinas Christianismo congruere, quæ assensiones animi cohibendas esse decernunt. Perge vero, inquit Hamelius; nam valde me delectat hunc consensum Fidei & Rationis plenius cognoscere; quem nec coalescere posse intelligo, nisi Ratio castigata fastum deponat.

****

CAPUT IV.

Concordiæ Fidem inter & Rationem constitutæ conditiones feruntur. Ac primum cum Ratio non consentit Fidei.

I. *Summa ac generalis concordiæ hujus lex est, ut in omnibus ad Fidem pertinentibus, Ratio semper Fidei se submittat.* II. *Ratio Fidem nunquam oppugnat; vel hoc si facit, contra naturam suam facit.* III. *Fides quoque, etsi non semper ea proponit ad credendum, quæ communi Rationis usui omnino consentanea sint, nunquam tamen Rationi plane adversatur.* IV. *Decreta Fidei, nec ad examen Rationis, nec in dubium revocanda sunt.* V. *Quanquam eas dubitationes non respuit Fides, quæ ad se confirmandam pertinent:* VI. *cum illas damnet, quibus in infirmis animis labefactari potest;* VII. *utpote quæ sint Hæreseon omnium & impietatis seminarium;* VIII. *& sacrorum Scriptorũ decretis vetentur.* IX. *Varii possunt esse Fidei gradus, quorum nulli dubitatio adjuncta sit.* X. *Opponuntur argumenta Adversariorũ contra susceptionem Fidei;* XI. *& refelluntur.*

Summa ac generalis concordiæ hujus lex est, ut in omnibus ad

I. CONSTITUTA Fidem inter & Rationem concordia, nunc ejus conditiones ferendæ sunt; quarum præcipua ac summa, cæterasque complexa, hæc est; in omnibus quæ pertinent ad Fidem, Rationem com-

ponendam esse ad nutum præscriptumque Fidei; nec morem Rationi gerendum, susurrosve ejus audiendos, nisi Fidei decretis consentiant; nec alia conditione in consortium Fidei admittendam esse Rationem, auxiliumve ejus asciscendum, quam ad confirmandum Fidei dominatum; cujus non socia particepsve, sed adjutrix tantum & famula sit: ac sæpe revocandum esse ad animum effatum illud Christi, *Beatos esse pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum*: quo homo videtur admoneri, compotem se nunquam futurum beatitatis, quæ sine notitia veritatis constare non potest, nisi animum Rationis opibus spoliatum, Deo Fideique divinæ regendum sistat. Id si fuerit, tum firmiter constabit ea pax, quam una dirimere potuit affectata contra jus fasque à perversa & depravata Ratione, non regni solum societas, sed dominatio etiam ac tyrannis.

Fidem pertinentibus, Ratio semper Fidei se submittat.

Matth. 5. 3.

II. Verum ut enucleatius agamus, conditionis hujus universim latæ capita sigillatim persequenda sunt. Cum admittitur Fides, vel assensum suum denegat Ratio, vel obmutescit penitus, & in neutram partem conspicitur, vel suffragatur atque favet. Quænam sit ejus in quamcunque partem vis, quænam auctoritas, dispiciendum est. Ac primum aio Rationem, etsi mysteria Fidei non semper assequitur, nunquã tamen oppugnare Fidem; vel hoc si facit, contra naturam suam facere, & facultate sua abuti. Cum enim imbecilla sit & infirma vis Rationis, etiam ad eas res cognoscendas quæ communem naturæ ordinem sequuntur, quas usurpamus sensibus, quæ omnibus veri anquirendi instrumentis explorari possunt, sperandumne est Rationem eas res posse attingere, quæ sunt supra ordinem naturæ, quæ sensum fugiunt, & superant captum Rationis? Quamobrem si quando oblita sui Ratio adversus Fidem audet consurgere, conditionis suæ illico admonenda est, & in ordinem cogenda. Si Fides sciscat mundum ex nihilo esse conditum, respuat illico Ratio decretum hoc suum, Ex nihilo nihil fit. Si proposito sacrosanctæ Trinitatis mysterio contradicit Ratio, & objicit fieri

Ratio Fidem nunquam oppugnat; vel hoc si facit, contra naturam suam facit.

non posse, ut res eadem quæ sit una, trina quoque sit, & postquam admonita fuerit non unam esse & trinam, habito ad eamdem rem respectu, si cavillari pergat, revocanda statim est in memoriam tenuitatis suæ, atque ita compellanda, Quî scire potes, mea Ratio, eademne res simul una & trina esse possit, quæ *cæca* es, quæ *informis* es, quæ *in lucem veritatis aciem titubantem, & ramis humanitatis opacatam* non potes intendere; per quam acutissimi Philosophi, te ipsa diligenter usi, certo scire se non posse dixerunt, an bis bina sint quatuor? quî cognosces Dei naturam, quæ animi humani cujus facultas es, tuamque adeo ipsius naturam, quæ animi cum corpore conjunctionem, quæ corpus ipsum, quæ hominem in quo ines, quem à cæteris animantibus distinguis, omnino non potes cognoscere? nescisne, insana, plura facere Deum posse, quam tu intelligere? memineris dictum esse ab Ambrosio, *magni meriti esse apud Deum, qui contra scientiam suam Deo credidit, non dubitantem posse illum, utpote Deum, quod secundum mundi rationem fieri non posset; pro certo enim habere, Deum ultra mundi rationem esse*: dixisse item Augustinum, *Dandum Deo aliquid posse, quod fateamur nos investigare non posse.* Moderare tibi tandem, mea Ratio, disce sapere, teque modulo tuo ac pede metire.

Arnob. libr. 1. August. de morib. Eccl. Cathol. cap. 2.

Arnob. libr. 2.

Ambros. Epist. ad Rom.

August. Epist. ad Volusian.

Fides quoque, etsi non semper ea proponit ad credendum, quæ communi Rationis usui omnino consentanea sint, nunquam tamen Rationi plane adversatur.

III. Hac objurgatione increpita Ratio redibit ad mensuram suam, & vana illa qua distendebatur, & supra se assurgebat ambitio concidet; se deinceps Fidei submittere parata, etiamsi quid sibi manifesto contrarium & repugnans ab ea proponeretur: velut, si credere juberetur falsa esse prima principia, nec totum majus esse sua parte, nec æqualia æqualibus addita efficere æqualia. Verum nihil hujusmodi Rationi proponit Fides; atque ita dogmata omnia quæ ad credendum nobis proposita sunt, temperavit auctor Fidei Deus, ut quamvis non semper Rationem propitiam, consentientemque habeant, in eam tamen adversis frontibus nunquam incurrant. Nam ne in proposito quidem sanctæ Trinitatis exemplo, quod cæterorum omnium instar esse

potest, Fides Rationi adversatur: quippe etsi suadere videtur Ratio, verum esse effatum hoc generatim propositum, rem eamdem quæ sit una, trinam esse non posse, adhibita tamen attentione facile assentitur, nihil repugnare, quominus res eadem quæ una sit natura sua, aliquomodo trina sit: cum sciat mentem nostram, quæ una est natura sua, trinam esse facultatibus, memoria, intellectu, & voluntate: & rursum mentem, & notitiam qua mens se noscit, & amorem mentis erga se; tria hæc, inquam, mentem, notitiam, & amorem, quæ insunt in anima, unum esse: quemadmodum acute ab Augustino, Claudiano Mamerto, & Fulgentio disputatum est. Item, quamvis generale hoc effatum probare videatur Ratio, Unum idemque esse duas res quæ unum sint & idem ac tertia aliqua, cum tamen rem spectat propius, agnoscit fieri posse ut duæ res certo quodam modo sint idem ac tertia aliqua, & alio modo differant inter se; velut notitia qua mens se noscit, & amor mentis erga se, idem sunt ac mens ipsa; cum tamen inter se differant notitia & amor. Cum ergo ita sit natura comparatum, ut nunquam Ratio reluctetur Fidei, & Fides rursum nihil habeat Rationi omnino adversarium, caussa nulla est, quamobrem sarta inter eas concordia solvatur.

August. De Trinit. libr. 9. cap. 3, & 4. libr. 10. cap. 11, & 12. libr. 14. cap. 3, & 4. De civit. Dei, libr. 11. cap. 26. De spirit. & anim. cap. 6. Claudian. de stat. anim. libr. 1. cap. 25. Fulgent. contr. serm. Fastid. cap. 15.

Decreta Fidei, nec ad examen Rationis, nec in dubiū revocanda sunt.

IV. Ita depressa Ratio cavebit diligenter, ne Fidem unquam ad examen suum revocare, & velut judiciariam potestatem in eam exercere audeat. Sed cum decretum aliquod sibi à Fide propositum erit, submissis fascibus prona suscipiet, vimque suam omnem & auctoritatem, si necesse erit, in id conferet, ut absit cunctatio omnis, omnis contradictio. Id sibi tantum licere sciet, intelligere quid credendum sit, & explorare argumenta, quæ mentem invitant ad credendum; ea refellere quæ absterrent à credendo, & omnia Fidei impedimenta removere. Id si fiet, dubitationes & dubitandi caussas, quibus Fides convelli potest, nullas jam Ratio admittet. Nam admissis dubitationibus, expendendæ erunt caussæ dubitandi, atque ita arbitrio suo Fidem sub-

mittet Ratio; quod plane est Fidei majestatem violare, Fidemque extinguere, quæ non à Rationis assensione & approbatione, sed ab interno gratiæ voluntatem moventis afflatu vim vigoremque suum mutuatur. Itaque si quid anteceptis suis opinionibus minus consentaneum admittere jubebitur Ratio, non sibi propositum à Fide dogma, sed opiniones suas expendet; suique adeo, & infirmitatis suæ conscia, non se Fidei, sed Fidem sui normam esse recordabitur.

Quanquam eas dubitationes nō respuit Fides, quæ ad se confirmandam pertinent:

V. Quanquam non omne dubitationum genus à Fide repellendum est. Nam iis solum dubitationibus interdicimus, quæ decreta Fidei eo adoriuntur fine, ut si quid in iis videatur Rationi non consentire, repudietur: qui enim ita dubitat, Fidem Rationi submittit: quod qui facit, Fidem perimit. At qui argumenta dubitandi colligit, vel excogitat hoc animo ut ea dissolvat & refellat, Fideique integritatem ab adversariorum petitionibus & oppugnatione tutam præstet; is vero non credit solum, sed se etiam in Fide confirmat, aliisque viam sternit ad Fidem. Hujus generis sunt Philosophorum Christianorum disputationes; qui quamvis Fidei tenaces sint, nec in ea ullo modo titubent, de Deo tamen, de natura rerum, de animis hominum, de animorum immortalitate, de finibus bonorum & malorum, aliisque ejusmodi ita disserunt, ut Rationem consentire Fidei, & quod Fide creditum est, Ratione quoque credendum esse appareat, mentesque hominum Fidei retinentiores fiant.

cum illas damnet, quibus in infirmis animis labefactari potest;

VI. Sin secus fiat, & quod Fides verum certumque esse sancit, ad trutinam suam expendat Ratio, falsumque judicet, nec judicio tamen suo stare velit, sed decreto Fidei, etsi hoc pietatis ac Christianæ demissionis speciem præ se fert, noxium tamen est, Fidemque labefactat. Nam cum veritas unica sit, & Fidei semper conjuncta, falsum esse necesse est quidquid ab ea dissentit: etsi quid contradicat perversa suique immemor Ratio, retundendum est ac supprimendum; neque temere pronuntiandum, Rationi falsum videri, quod Fides sciscit; sed concludendum duntaxat vel inde

agnoſci quam infirma ſit, & à veritate averſa Ratio, quod ægre Fidei dicto audiens ſit. Quocirca prudenter cautum eſt, ne quod Theologia decrevit eſſe falſum, retractare auſit Philoſophia, & tanquam verum approbare; quippe non aliam eſſe veritatem Theologorum, aliam Philoſophorum; aliam Dei, aliam hominum. Synod. Later. ſeſſ. 8.

VII. Hæc profecto dubitandi, & adverſus Fidem contendendi licentia, Hæreſeon omnium, omniſque impietatis ſeminarium eſt. Vix enim quemquam à Fide deſciviſſe reperias, qui non effrænis fuerit ingenio, animo elatus & contumax. Prætereo vetera ac recentia Hæreticorum exempla, quæ nimis multa ſunt. Duobus abhinc circiter ſeculis, in quæſtione de immortalitate animorum, ſimul atque auctore Petro Pomponatio Peripatetico Philoſopho Fidei ductum deſerere, ſuoque ipſius arbitrio obſequi permiſſa eſt juvenũ quorumdam Ratio, ſtatim in præceps corruit. Ille enim dicere eſt auſus, ſe quidem ut Chriſtianum per Fidem ſcire immortalem eſſe animum; ut Philoſophum, per Rationem ſcire eſſe mortalem. Ita ſuum Fidei, ſuum Rationi tribunal, ſuum utrique judicium, ſuam utrique, ut ita dicam, veritatem attribuebat. Quod etſi Lateranenſis Synodi ſub Leone decimo Pontifice habitæ acri cenſura notatum eſt, eumdem tamen errorem noſtra ætate renovarunt Henricus Regius, aliique eruditi viri, quorum nominibus parco. Venit & in hunc cenſum hominum nimis Philoſophorum, nimiſque Rationi ſuæ morigerantium, ipſe Regii præmonſtrator Carteſius, qui Fidem inſtituit ſpectare ex Rationis ſuæ ſuſurris, non Rationem ex veritate Fidei. Quod nos alio loco ſumus executi. Sed & nefarius Fidei Chriſtianæ hoſtis Benedictus Spinoſa ſcriptum reliquit in Tractatu Theologico-Politico, Aporeticos jubere Rationem accommodari ad Scripturam; cum contra Dogmatici Scripturam velint ad Rationem accommodari. Recte hoc: at dignum ipſius vecordia eſt quod addit, errare utroſque, *Neque Theologiam*, hoc eſt Fidem, *Rationi, neque Rationem Theologiæ ancillari.* Sed hæc à me infra pluribus expendentur.

utpote quæ ſint Hæreſeon omnium & impietatis ſeminarium;

Tract. Theol. Pol. cap. 15.

& sacrorum Scriptorũ decretis vetentur. VIII. Atqui Fidei ipsius pars erat, cum de Fidei rebus ageretur, Rationem continere in officio; ac pro certo habere, tantum de Fidei dignitate & integritate detrahi, quantum Rationi ab ejus imperio deficienti tribuitur. Nam cum Fides sit de *rebus non apparentibus*, Fidem is tollit, qui rebus idcirco derogandam esse Fidem censet, quod Rationi non appareant. Egregia certe, & digna, quæ Philosophorum omnium memoriæ commendetur, admonitio ad eos qui Fidem amplexi sunt : *Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris; sed quæ præcipit tibi Deus, illa cogita semper, & in pluribus ejus ne fueris curiosus. Non est enim tibi necessarium, ea quæ abscondita sunt, videre oculis tuis.* Et mox : *Plurima super sensum hominum ostensa sunt tibi. Multos quoque supplantavit suspicio illorum, & in vanitate detinuit sensus illorum. Cor durum habebit male in novissimo, & qui amat periculum, in illo peribit.* Memorabile & illud Salomonis in libro Proverbiorum : *Qui scrutator est majestatis, opprimetur à gloria.* Et in libro Sapientiæ : *Sentite de Domino in bonitate, & in simplicitate cordis quærite illum : quoniam invenitur ab his qui non tentant illum; apparet autem eis qui Fidem habent in illum : perversæ enim cogitationes separant à Deo.* Breviter Paulus, sed aperte : *Tu Fide stas; noli altum sapere, sed time.* Et iterum : *Arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, & in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, & in promtu habentes ulcisci omnem inobedientiam, cum impleta fuerit vestra obedientia.* Inde Lateranensis illa Synodus, cujus supra memini, recenti Pomponatii facto permota, cum is apud incautam juventutem ex Aristotelis principiis probare instituisset mortales esse hominum animos, pessimoque exemplo jactasset, verum id esse secundum Philosophicam doctrinam, licet secundum Christianam Fidem falsum sit; Synodus, inquam, & rem damnans, & exemplum verita labem trahens in venientem ætatem, quicunque hujusmodi opinio-

Hebr. 11. 1.

Eccli. 3. 22, & seq.

Prov. 25. 27.

Sap. 1. 1, 2, 3.

Rom. 11. 20.

2. Cor. 10. 4, 5, 6.

nibus adhærerent, *per omnia ut deteſtabiles & abominabiles* Concil. Lateran. ſeſſ. 8.
Hæreticos, & infideles Catholicam Fidem labefactantes, vitandos & puniendos fore decrevit. Ac Gaſpar deinde Contarenus, pius juxta & doctus juvenis, Pomponatium erudita ſcriptione inſectatus eſt; celato tamen nomine, ne honorem præceptori quondam ſuo debitum violaſſe diceretur. Rationem porro cur Pomponatii errorem damnaret, hanc attulit Synodus: *Cum verum vero minime contradicat, omnem aſſertionem veritati illuminatæ Fidei contrariam, omnino falſam definimus.* Non Rationem ex æquo opponit Fidei, uti factum à Carteſio eſt: non idcirco Rationis commenta neceſſario conſentire ait Fidei, quod vera ſint; ſed idcirco falſa neceſſario eſſe, quod Fidei repugnent; ac proinde, quæ Fidei conſentiant, idcirco vera quod conſentiant. Quid refert? inquies. Plurimum ſane: veritatem enim tam Rationis ſuæ propriam facit Carteſius, quam propria Fidei eſt; tamque Rationem ſuam Fidei normam facit, quam Rationis norma Fides eſt. Ne Maimonidæ quidem, viro magno inter ſuos, fama meritis quæſita præſidio fuit, quominus à Judæis prope univerſis ſit deſertus, cum Scripturam ſacram Rationi eſſe accommodandam primus ex hac ſecta ſtatuit. Quid quod ne à Deo quidem petere licet, ut doceat nos, Fideſne quam ſuſcepimus, vera & retinenda ſit: adeo ſevere ac præciſe Rationi interdicta eſt omnis adverſus Fidem dubitatio. Amplificationem & confirmationem Fidei à Deo poſtulare & poſſumus, & debemus: hoc ipſo enim veram certamque eſſe Fidem, ac propterea retinendam agnoſcimus. Cum volumus autem doceri à Deo, Fideſne quam ſequimur vera ſit, hoc ipſo dubitamus: cum dubitamus autem, hoc ipſo fideles eſſe Deo deſinimus, Fidemque ejuramus. *Modicæ Fidei*, inquit Chriſtus ad Petrum, *quare dubitaſti?* Quia dubitaverat, factus eſt ὀλιγόπιστος, *homo modicæ Fidei*: quantum enim admittitur dubitationis, tantum de integritate Fidei circumciditur. Hujuſmodi autem dubitationes, & inquiſitiones adverſus decreta divinæ Fidei, quocunque tandem animo Matth. 14. 31.

fiant, non Christianæ solum, sed & profanæ Philosophiæ legibus vetitæ sunt. Scitum est enim Balbi Stoici apud Ciceronem: *Mala & impia consuetudo est contra Deos disputandi, sive id ex animo fiat, sive simulate.*

Cicer. De nat. Deor. libr. 2.

Varii possunt esse Fidei gradus, quorum nulli dubitatio adjuncta sit.

IX. At quamvis quicunque dubitat, sit homo modicæ Fidei, non tamen quicunque modica Fide præditus est, is dubitat. Nam cum Fides sit Dei donum, pro arbitrio suo *Unicuique Deus divisit mensuram Fidei*, ut ad Romanos scribit Apostolus. Quapropter Christus laudat Chananæam ob magnitudinem Fidei: *O mulier, magna est Fides tua.* Et Christum rogabant Apostoli, ut concessum sibi à Deo Fidei modum augeret. Neque eos idcirco castigat Christus, aut homines modicæ Fidei appellat: imo vero, *Si habueritis Fidem*, inquit, *sicut granum sinapis, dicetis huic arbori moro, Eradicare, & transplantare in mare, & obediet vobis.* Fidei vel minimæ suum proponit præmium, modo dubitatione careat, & quod per eam creditur, sine hæsitatione credatur. Prima igitur differentiæ caussa est à Deo; altera à nobis gratia Dei adjutis. Prior in eo posita non est, quod Deus certior huic sit quam illi; nam æque certus est omnibus, æque verax, æque ab omni falsitate aut fallacia alienus: sed posita in eo est, quod pro arbitrio suo Fidei mensuram unicuique divisit. Rursum differentiæ caussa quæ est à nobis gratiæ divinæ obtemperantibus, partim posita est in firmiori adhæsione intellectus, partim in promtiori voluntatis obsequio. Etsi ergo æque verum est *objectum* utrumque Fidei, & *materiale*, & *formale*, atque hac parte differre non possit assensus Fidei, differre tamen potest ex diversa gratiæ divinæ mensura, & ex varia adhæsione intellectus, varioque obsequio voluntatis. Ut enim varii sunt cognitionis & voluntatis gradus, & plus minusve cognoscere & velle possumus, ita varii sunt gradus Fidei, & plus minusve credere possumus, salva Fidei integritate. Quemadmodum cum arborem eamdem cernunt homines duo, quorum alter acutiori est visu quam alter; hanc arborem videt uterque, etsi alter altero accuratius &

Rom. 12. 3.
Matth. 15. 28.
Luc. 17. 5, 6.

melius, ſeque videre ſcit uterque ſine dubitatione: ita cum dogma idem credunt homines duo, quorum alter plus altero Fide pollet, uterque tamen hoc dogma ſine dubitatione credit.

Opponuntur argumenta Adverſariorum contra ſuſceptionem Fidei;

X. At graves audio querelas patronorum Rationis. Nam cum paulo ante iis ſatisfecerim, qui quod Rationem præire Fidei oſtendiſſem, eademque Ratio juxta ſanctos Eccleſiæ Doctores, acutiſſimoſque Philoſophos, circumfuſa tenebris titubet, nihilque habeat explorati; hinc colligebant revocandum eſſe in dubium quidquid ipſa ſuadet, ac proinde illud quoque, an Fides ſuſcipienda ſit; nunc alii placandi ſunt, qui graviora etiam dicent à Ratione afferri argumenta, quamobrem Fides non ſuſcipienda ſit; æquum eſſe quidem ut Ratio, poſtquam ſemel admiſit Fidem, & frænum recepit, æternum ſerviat, quia jure ſuo uti neſciit; at propterea à limine repellendam eſſe imperioſam dominatricem: quod cur fiat, has eſſe cauſſas; ut iniquum eſt ac violentum ea credi jubere quæ non probentur, ita ſummæ eſſe ſupinitatis ac ſtoliditatis, inexplorata admittere quæcunque ad credendum proponuntur; qui faciant, humanitatem abjicere cum Ratione, ac penitus obbruteſcere, cum per Rationem homines ſimus; nihil porro fore adeo falſum aut abſurdum, quod non perſuaderi poſſit, tamque Muhammedi impietates, & Ethnicorum profanos cultus ſuſceptum iri, quam Chriſtiana dogmata; ita pro Meſſia habitum iri quiſquis ſe Meſſiam ferens, Meſſiam ſe eſſe credi juſſerit; nec cauſſam fore, cur Jeſus potius credatur Chriſtus (abſit crimen dicto) quam Doſitheus, aut Barcocheba, aliique qui ſe Chriſtos credi voluerunt: ſic Cæcilium in egregio Minutii Felicis libello excuſare præſtitum à ſe idolis cultum; quod cum nihil certo poſſit mens humana percipere, tenenda ſit majorum diſciplina, & ſequendæ religiones parentum: hanc opinionis perverſitatem graviſſimis hiſce verbis caſtigari à Lactantio: *Oportere in ea re maxime, in qua vitæ ratio verſatur, ſibi quemque confidere, ſuoque judicio,* Lactant. Inſtit. libr. 2. cap. 7.

ac propriis sensibus niti ad investigandam & perpendendam veritatem, quam credentem alienis erroribus, decipi tanquam ipsum Rationis expertem; dedisse omnibus Deum pro virili portione sapientiam, ut & inaudita investigare possint, & audita perpendere : inane hoc Fidei nomen & simulacrum à vafris hominibus esse compositum, ut simplex vulgus dicto audiens haberent; vetus esse dictum hominum non stolidorum, *Sapienter ad opinionem imperitorum esse fictas religiones* : hac arte Minoëm Cretensibus, Numam convenis illis & etiam tum opicis Romanis, Sertorium Barbaris Hispanis illusisse; & quamvis diversa suaderent, eodem tamen Fidei ostentu

Eccli. 19. 4. suasisse : Siracidæ effatum esse, *Qui cito credit, levem esse corde* : ferri & illud Arabum, *Qui experimento suo rem cognoscere vult, augere eum scientiam; qui vero fide utitur, augere errorem* : tenendum illud Epicharmi, *Nervos atque artus esse sapientiæ, non temere credere* : scripsisse Augustinum, non minus falli, qui assentiantur rebus dubiis & incompertis, quam qui certis &

August. De morib. Eccl. Cath. cap. 2. exploratis assentiri nolint; item *Infirmam Rationem videri posse, quæ cum reddita fuerit, auctoritatem postea per quam firmetur assumit*; at longe infirmiorem esse auctoritatem, quæ ne Rationem quidem assumit, per quam firmetur : atque hanc denique supinam Christianorum credulitatem sanctis ipsorum dogmatis contentionem & irrisionem conscivisse; adeo ut, cum aliis plerisque Ecclesiæ Patribus, tum maxime Theodoreto præcipua hæc fuerit caussa, cur ad hanc Fidei nostræ simplicitatem tuendam necesse habuerit librum scribere De curandis Græcorum affectionibus.

& refelluntur. XI. Hæc fere sunt, quibus oppugnari Fides solet. Mihi vero in præsentia propositum non est Fidei necessitatem, auctoritatem, utilitatem argumentis demonstrare. Factum id jam abunde est ab aliis; imprimis ab Augustino, qui ut nullam Theologiæ partem reliquit intactam, ita hanc præcipue quæ pertinet ad reliquas, accurate persecutus est. Nunc id quæro, quantum adversus Rationem valere debeat Fidei auctoritas. In hujus autem disputationis aditu id præ-

monui, satisque videor ostendisse, aliquod esse lumen Rationis, etsi obscurum & exile, lumen autem illud in animos hominum esse immissum, ut viam ad veritatem agnoscant; hanc vero ad veritatem viam, Fidem esse. Ut autem docet nos Ratio suscipiendam esse Fidem, ita docet eadem pro captu suo quid sit Fides; quid Fides illa cælestis & divina, sine qua placere Deo non possumus; quid ab humana Fide discrepet. Docet quoque nos Ratio Fidem à judicio intellectus & à voluntate proficisci; quæ, postquam illustrata mens à Deo est, gratiæ divinæ instinctu mentem flectit ad assentiendum iis quæ ad credendum proponuntur; nec Fidem pugnare cum Ratione, etsi eam aliquando superat. Hinc porro efficitur, ea quæ proponuntur ad credendum, ejusmodi esse debere, ut credibilia videantur; hoc est, ut caussa nulla sit, quamobrem mens judicet, talia credi nec posse, nec debere. Hæc autem mentis dijudicatio fit adhibita Ratione. Nec voluntatem cujusquam instigat Deus, ut mentem jubeat incredibilibus assentiri; hoc enim esset mentem dare in perturbationem & angorē, summamque ipsi vim adhibere. Sed & præter judicium illud mentis, quod ex *motivis credibilitatis* educit Ratio, & est naturale; aliud quoque existit revelante Deo, & est supra naturam. Infirmitatis humanæ particeps illud est; certius hoc & firmius, de quo nunc disserimus. His animadversis, jam objecta Adversariorum argumenta sponte concidunt. Nam quamvis Ratio caussa non sit, quamobrem Fides admittatur, sive ut Scholæ more loquar, quamvis Ratio non sit *objectum formale Fidei*, sed prima veritas revelata in Ecclesiæ doctrina, & Voluminibus sacris, quæ à prima veritate proficiscuntur; Ratio tamen aliquid sibi retinet juris, præsertim in *objectum materiale* Fidei, capita nempe quæ ad credendum proponuntur, & inquirit credine ea possint ac debeant, an prorsus incredibilia sint; ac per hanc inquisitionem cognoscit, nihil Christianis proponi ad credendum, non modo quod adversetur Rationi, sed quod non consentiat cum eorum ratione, qui in Ratio-

ne excolenda omne posuerunt studium, & Ratione optime usi esse vulgo creduntur, videlicet Philosophorum. Nihil enim fere est in placitis Christianorum, tam abhorrens ab opinionibus vulgi, quod non ab insigni aliquo & laudato Philosopho traditum sit. Atque hoc nisi te datæ mihi ad audiendum operæ pœniteat, cras approbaturum me confido: nam & initio propositum fuit. Quamvis autem Ratio *in nocte peccatorum, vitiorumque, & ramis humanitatis opacata* accurata hæc, constanter, & dilucide dijudicare non potest, sufficit tamen qualiscunque hæc dijudicatio, quæ & ipsa à divina gratia proficiscitur, ad removenda impedimenta Fidei, mentemque parandam ad ejus susceptionem. Per hanc autem dijudicationem Rationis repudiatur quidquid levitas, quidquid vanitas, quidquid impietas comminiscitur & proponit ad credendum. Gemino itaque charactere Fides vera & divina à falsa discernitur, nimirum dijudicatione illa Rationis, ac intimo præterea gratiæ divinæ impulsu. Primum enim caussam non esse, quominus ea credantur, quæ menti ad credendum proposita sunt, judicat sana & integra Ratio, perversæ naturæ illecebris non depravata; tum iis deinde, jussu voluntatis à Deo per præsentem gratiam excitatæ, animus à Deo illustratus assentitur. Atque hic legitimus est veræ ac divinæ Fidei assensus: cujusmodi non est assensus profanarum Religionum, qui nec incorruptæ Rationis gaudet suffragio, nec à gratia divina proficiscitur.

Augus. De morib. Eccl. Cathol. cap. 2.

CAPUT

CAPUT V.

Concordiæ Fidem inter & Rationem constitutæ conditiones feruntur, cum penitus obmutescit Ratio.

I. *In rebus Fidei, si suffragium suum præstet Ratio, admittendum est; sin deneget, susque deque habendum est.* II. *Fides primum homini à Deo tradita est: postmodum aspernante Fidem Ratione nata Philosophia; ac primum Physica, deinde Moralis, demum Logica.* III. *Ratio non pertinet ad naturam Fidei:* IV. *quæ obscura esse debet; cum Ratio contra sponte sua obscuritati lucem inferre conetur.* V. *Quam parum ponderis habeat Ratio in rebus Fidei, probatur auctoritate Scriptorum sacrorum.* VI. *Opponuntur argumenta Adversariorũ;* VII. *& refelluntur.*

I. CUM igitur demonstratum sit Rationem, donec intra naturam suam consistit, nunquam repugnare Fidei; sin perfractis naturæ suæ claustris insurgit contra Fidem, coërcendam protinus, cavendumque ne hac perduellione imminuatur Fidei majestas; nunc intelligitur, multo etiam magis suam Fidei dignitatem integritatemque constare, cum penitus obmutescit Ratio, ac ne in conspectum quidem se dat, sive ut obloquatur Fidei, sive ut suffragetur; cumque sola incedit Fides, & auctoritate duntaxat sua nititur. Meminimus enim quanta sit fragilitas Rationis, quamque parum ei confidere debeat Philosophus in tractandis naturæ rebus, nedum Theologus in expendendis rebus Fidei. Quapropter nihil omnino integritati Fidei decedere dicendum est, cum assectationem, stipationemque suam ei Ratio non commodat: ut nihil de splendore suo deperdit Sol, si ad eum lucerna non adhibeatur. Quod si

In rebus Fidei, si suffragium suum præstet Ratio, admittendũ est; sin deneget, susque deque habendum.

Fidei comitem se sponte sua adjungit Ratio, officium non repudiamus, libenterque in sodalitium admittimus, tanquã ministram: sin absit, nec obsequium præstet suum, susque deque habebimus, nec id valde requiremus; pro certo habentes, quidquid impressam divinæ majestatis notam gerit, cujusmodi Fides est, ejus esse excellentiæ, ut allitis sibi à natura ornamentis sine damno carere possit. Nam, ut optime dictum est ab Ambrosio, *Magna fortitudo est consensionis, cui ad sequendum veritatem auctoritas sufficit, etiam latente Ratione.* Quamobrem è Christianorum albo eos expungit Augustinus, qui Christo credendum negant, nisi reddita Ratione.

Ambros. De vocat. gent.

August. de utilit. credend.

Fides primũ homini à Deo tradita est: postmodum aspernante Fidẽ Ratione nata Philosophia; ac primũ Physica, deinde Moralis, demum Logica.

II. Ac si rerum originem repetamus ab initio, manifesta inde doctrinæ hujus argumenta ducemus. Nam cum primum à Deo conditus est homo, non excellenti solum natura, & vegeta Ratione, sed certissima etiam Fide statim instructus ab eo est, per quam agnosceret auctorem originis suæ, & ad morem præceptis ejus gerendum traheretur. Tum vero huic simul interdictus est esus mali decerpti ex arbore *Scientiæ boni & mali.* Nec cum rogaretur mulier à Serpente, quamobrem ei vetitus esset hujus mali esus, aliam attulit Rationem, quam imperium Dei, minasque additas, ni parerent. Postquam Cainum Eva peperit, *Possedi,* inquit, *hominem per Deum.* Non Rationis ductu beneficium naturæ interpretatur, quod filio aucta sit; sed Fidei obsecuta, Deo id acceptum refert. Referunt item ad Deum per Fidem perceptionem frugum Cainus & Abel, non ad naturæ vires; atque id sacrificiis testantur. Hos consecuti Patriarchæ & Prophetæ, quidquid pium sanctumque, quidquid commendatione ac memoria dignum gesserunt, per Fidem gesserunt; quemadmodum fuse tractatum est in Epistola ad Ebræos. Ut autem Fidem aspernari cœpit Ratio, tum extitit Philosophia, nihil non sibi pervium, nihil non sibi licitum rata. Ac primum rerum sibi obviarum, & sub sensus cadentium caussas & origines investigare aggressa est Ratio. Ubi enim præsenti Dei tutelæ improvidus homo se subduxit, necesse

Gen. 4. 1.

Ebr. 11.

habuit vitæ suæ incolumitati prospicere, adversus inclementiam aëris, ferarum incursiones, morborum sævitiam. Atque hinc nata est Physica. Postquam consultum est corporis saluti, à rebus externis ad internarum studium, & ad notitiam mentis ac virtutum quæ ex recta mentis constitutione atque usu oriuntur, homo se convertit, auctore apud Græcos Socrate, Confutio apud Sinenses, aliis apud alios. Quæ fuit prima Philosophiæ Moralis origo. Hanc demum excepit Logica, cum morum regundorum leges ponens Ratio, singula per divisiones separare ab alienis, per definitiones circumscribere conaretur. Quod strictim notatum est in Epicteti Enchiridio. In his observare licet, omnem primum auctoritatem & imperium penes Fidem fuisse; nullum penes Rationem, nisi quod lapsu temporis, jugo Fidei excusso, sibi contra fas arrogavit. *Epictet. Enchir. cap. 76.*

III. Nam & Rationem non pertinere ad naturam Fidei, perspicue declarat ipsa Fidei natura: cujus cum *objectum formale* sit, ut supra jam diximus, prima Veritas revelans, nullus hic Rationi locus relictus est. Quidquid enim homini ad credendum proposuit Deus, id credi jussit, non propterea quod esset Rationi consentaneum; sed quod à se, qui prima veritas est, revelatum id esset, & ad credendum propositum. Inde adeo in Fidei decretis, quantum Rationi tribuitur tanquam *formali objecto*, tantum detrahitur Fidei; cumque Rationis imperio submittimus animum, evanescit Fides; nec jam amplius pertinent ad Fidem, quæ propter Rationem admittimus. Si quis enim Jesum crediderit esse Christum, propter illa tantum, quæ in Scholis *Motiva credibilitatis* appellantur, Fides hæc humana est, non divina. Puta Apostoli, qui miraculis à Domino Jesu editis interfuerunt, si ob ea tantum credidissent Jesum esse Christum, neque accessisset primæ veritatis revelantis auctoritas, assensus hic fuisset mere naturalis; clarus, ut voles, & evidens, ut est captus Rationis, solius certe Rationis viribus subnixus; per quem prudenter quidem & sapienter, non tamen constanti

Ratio non pertinet ad naturam Fidei:

penitus, & inconcussa firmitudine, summaque & perfecta *certitudine* credi potest. At cum intervenerit primæ veritatis revelantis testificatio, voluntate per gratiam impulsa extitit assensus superans naturæ vires; obscurus quidem, at certus summa & perfecta *certitudine*, nullis dubitationibus obnoxius; in quo Fides illa cælestis, quæ merum Dei donum est, non naturæ foetus, tota consistit.

quæ obscura esse debet; cum Ratio contra sponte sua obscuritati lucem inferre conetur.

Ebr. 11. 1. 1. Cor. 13. 12.

IV. Quippe exigit natura Fidei, ut obscura sit; est enim *Sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium*, ut habet Epistola ad Ebræos. Nec res solum quæ proponuntur ad credendum, *Videmus nunc per speculum in ænigmate*; sed & prima veritas illa, quæ eas revelat, nobis obscura esse debet, quamvis declaratio ipsa, sive, ut vocant, *revelatio* clara sit. Quemadmodum si gravi alicui viro, prælium cui interfuisse se dicat, narranti credam, clara quidem mihi erit narratio, quamvis rem ipsam, cui non interfui, obscure tantum intelligam, nec narrantis ingenium penitus perspectum habeam. Id videtur significasse nubes illa, ex qua Deus Ebræos alloquebatur. Clara quippe erat allocutio, Deus vero qui loquebatur absconditus. Moses quoque cum à Deo mandata, sive ex rubo ardente, sive ex nube acciperet, certo quidem videbat accipere se ea à Deo, Deum ipsum non videbat. Quod cum sibi concedi vehementer optaret, præ-
Exod. 33. 20, 23. cise respondet Deus, *Non videbit me homo & vivet. Videbis posteriora mea, faciem autem meam videre non poteris.* Apostoli quoque cum mysterium aliquod, puta Trinitatis, ipsis proponebatur ad credendum, pronaque id Fide credebant, etsi hoc sibi à Deo revelari clare cognoscebant, tamen neque clare cognoscebant mysterium ipsum, neque Deum revelantem. Quamobrem Paulus Fidem divinam omnibus numeris absolutam, & qualis viros sanctos deceat, à Fide humana, quæ Ratione nititur, hac nota discernit, quod obscura sit:
1. Cor. 2. 4, & seq. *Sermo meus*, inquit, *& prædicatio mea, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis; ut Fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei,*

Sapientiam autem loquimur inter perfectos: sapientiam vero non hujus seculi, neque principum hujus seculi qui destruuntur, sed loquimur Dei sapientiam in mysterio quæ abscondita est. Ergo cum Fidei natura sine obscuritate constare non possit; Ratio vero, etsi obscura ipsa quoque est, & ad veritatem perfecte & dilucide percipiendam inefficax, cum tamen in ea assequenda perpetua ejus contentio sit, & in dispellendis inscitiæ tenebris sponte sua elaboret, quidquid proficit in eo conatu, id in Fidei detrimentum cedit; conatus ipse certe naturæ Fidei adversarius est; dum perspicuum efficere vult, quod obscurum esse debet. Quamobrem vigente Fide obmutescere Rationem vel jubeamus, vel certe sinamus.

Quam parũ ponderis habeat Ratio in rebus Fidei, probatur auctoritate Scriptorum sacrorum.

V. Atque hæc Fidei jura, haudquaquam Rationi, sed uni Deo obnoxia, aperte defendebat Christus, cum diceret, *Quia vidisti me, Thoma, credidisti; beati qui non viderunt, & crediderunt.* Thomam, quem illic alloquitur, appellat incredulum, quod reliquis Apostolis revixisse Christum asseverantibus, non quidem recusasset, quin tribueret Fidem, sed sensuum, Rationisque testimonium expectasset. Cum Paulus præceptis erudiret Corinthios ad Christianam Fidem, Joh. 20. 29. postquam humanam sapientiam vanitatis coarguit; mox sapientiæ divinæ, cælestis nempe Fidei necessitatem & utilitatem prædicat: *Quia,* inquit, *in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes. Quoniam & Judæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt; nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiã; ipsis autem vocatis Judæis atque Græcis Christum Dei virtutem & Dei sapientiam; quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus; & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.* Et deinde, *Nemo se seducat: si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat, ut sit sapiens: sapientia enim hujus mundi, stultitia est apud Deum. Scriptum est enim, Comprehendam sapientes in astutia eorum. Et iterum, Dominus novit cogitationes sapientium, quoniam vanæ sunt.* Colossenses item, ne spreta

1. Cor. 1. 21, & seq.

1. Cor. 3. 18, & seq.

Col. 2. 8. Fidei simplicitate Rationi auscultarent, sic monebat, *Videte, ne quis vos decipiat per Philosophiam & inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, & non*
Ebr. 11. 6. *secundum Christum.* Lex proposita est in Epistola ad Ebræos, qua quisquis Christo dat nomen, Deum esse credere jubetur: *Credere oportet accedentem ad Deum, quia est.* Cur vero, dicet aliquis, credere hoc necesse est? annon id Ratio satis docet? Docet sane pro suo captu, verum quanquam id à Ratione docti sumus, aliam in nobis sui notitiam extare vult Deus, non à Ratione nostra, nobisque, sed à se profectam: atque hunc gratiæ suæ fœtum in nobis amat; eique longe anteponit, qui à Ratione, & depravata natura editus est.
Ebr. 11. 6. Nam ut ibidem legitur, *Sine Fide impossibile est placere Deo.*
Ebr. 11. 8. Mox subjicitur, *Fide qui vocatur Abraham obedivit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatem, & exiit nesciens quo iret.* Laudatur Fides illa Rationis exsors atque cæca, quæ mandati caussas, argumenta, exitum non requirit. Maximis deinde & præconiis, & præmiis affecta illa Fides est, qua
Ebr. 11. 17, & seq. à Deo jussus Abrahamus filium immolare constituit; cum neque tam acerbæ ac luctuosæ sanctionis rationes ullas proposuisset ei Deus, neque ipse postulasset. Atque hæc vere aurea & sancta ætas erat, cum inter pios homines omnia Dei jussu regerentur; exiles vero & inepti Rationis humanæ susurri conticescerent. Quæ postquam se extollere, sibique audientiam facere cœpit, mox partum edidit sui similem, informem videlicet atque cæcum, sed temerarium & audacem, cui ambitiosum primo Sapientiæ, deinde modestior facta Philosophiæ nomen tribuit; per quam oppressa protinus Fide in omnem impietatem genus humanum prolapsum est. At ne Ethnicos quidem penitus latuit, quid possint Fides & Ratio in rebus divinis. Acute hæc certe distinxit pro sagacitate sua Cicero, cum Cottam in Academicorum umbraculis eductum, propterea que Rationi parum tribuentem, cum Balbo Stoico, qui exquisitis ratiocinationibus Deorum naturam demonstrare conabatur, ita disserentem inducit:

A te Philosopho rationem accipere debeo religionis : majoribus autem nostris etiam nulla ratione reddita credere. Deinde, *Id ipsum, quod mihi persuasum est, esse Deos, auctoritate majorum, cur ita sit, nihil tu me doces.* Et paulo post, *Quia non confidebas tam esse id perspicuum quam tu velis, propterea multis argumentis Deos esse docere voluisti. Mihi unum satis erat, ita nobis majores nostros tradidisse. Sed tu auctoritates omnes contemnis, ratione pugnas.* Fidem majoribus etiam nulla accepta ratione habitam excogitatis per Rationem argumentis præfert. Sed & Plato in libris Legum, perspecta imbecillitate Rationis, inquiri vetat quid sit Deus. Vetuerat hoc ipsum jam ante Socrates, ut traditum est à Xenophonte. Et Aristo Chius Deum comprehendi posse negabat. Et Philostratus per Philosophiam res naturales posse percipi dicebat, non divinas. Definitum quoque est ab Iamblicho, homines assequi non posse rerum sacrarum argumenta. Quamobrem nolebant Pythagorei, ut scribit Demophilus, apud vulgus impurum de Deo disserere; quippe sive vera dixissent, sive falsa, periculosum itidem esse censebant. Atque his mirifice consentiunt ea, quæ à Patribus antiquis & recentioribus, maxime vero à Thoma disputata sunt, cum Rationem humanam, adeo infirmam, adeo obnoxiam erroribus, etiam in Philosophis à quibus studiose exculta est, ad Dei cognitionem attollere se non posse docuit; ac propterea necesse fuisse, ut res divinæ per Fidem susciperentur, tanquam à Deo traditæ, qui mentiri non potest. Huc refer consentaneas voces magistrorum Ecclesiæ; Ambrosii, cum ait, *Tolle argumenta, ubi Fides quæritur* : Gregorii Magni, cum ait, *Fides non habet meritũ, cui humana Ratio præbet experimentum* : imprimis Augustini, cum ait, *Quid est Fides, nisi credere quod non vides?* item, *Accepto baptismo hoc dicimus, Fidelis factus sum, credo quod nescio.* Eximia vero & disputationi huic apprime utilia, quæ de diversis Rationis & Fidei juribus non uno loco disserit; fallacem videlicet esse Rationem, tenebricosam, incertam; si ficulneo hoc fulcro incumbat Fides, ruituram; ac pro-

Cicer. De nat. Deor. libr. 3.

Philostr. vit. Apoll. libr. 5. cap. 14.

Thom. Summ. Part. 2. 2. quæst. 2. art. 4. o.

Ambros. De Sacram. libr. 1. De Fide, cap. 5.

Gregor. Magn. Hom. 26. in Evangel.

August. Tract. 40. in Joh. serm. 189. de tempor.

pterea suis ipsam viribus auctoritate divina fretis niti oportere. *Scientia*, inquit, *non pollent fideles plurimi, quamvis polleant ipsa Fide plurimum : aliud est enim scire tantummodo quid homo credere debeat, propter adipiscendam vitam beatam, quæ nonnisi æterna est : aliud autem scire, quemadmodum hoc ipsum & piis opituletur, & contra impios defendatur.* Clarissime vero cum ait, *Quia caligantes hominum mentes consuetudine tenebrarum, quibus in nocte peccatorum vitiorumque velantur, perspicuitati sanctitatique Rationis aspectum idoneum intendere nequeunt, saluberrime cōparatum est, ut in lucē veritatis aciem titubantem, & veluti ramis humanitatis opacatā inducat auctoritas.* Ergo Manichæos temeritatis incessebat & sacrilegii, quod sola se Ratione mysteria divina & percepturos & tradituros sperabant. Uter vero potiori jure sapiens, aut amator sapientiæ dicendus sit, vel qui Ratione veritatem percipere conatur, vel qui Fide, optime dispexit Lactantius, cum hæc scriberet, *Sic humanam vitam prioribus seculis in clarissima luce versatam caligo ac tenebræ comprehenderunt : & quod huic pravitati congruens erat, postquam sublata sapientia est, tum demum sibi homines sapientum nomen vindicare cœperunt.* Item alibi caussam affert, quamobrē mandata sua Deus nullis rationibus confirmata proponere hominibus soleat; nimirum quod imperatoria hæc brevitas rerum omnium domino conveniat : *Divina*, inquit, *tradita sunt breviter ac nude. Nec decebat aliter, ut cum Deus ad hominem loqueretur, argumentis assereret suas voces, tanquam Fides ei non haberetur; sed ut oportuit est locutus quasi rerum omnium maximus judex, cujus non est argumentari, sed pronuntiare verum.*

August. De Trinit. libr. 14. cap. 1.

August. De morib. Eccl. Cathol. cap. 2.

Lactant. libr. 4. Institut. cap. 1.

Lactant. Institut. libr. 3. cap. 1.

Opponuntur argumenta Adversariorum;

VI. Adversus ea duo obduci posse video : primum hoc est, jam ante demonstratum esse à me, necessario præire Fidei Rationem, & comitari Fidem ac subsequi; hoc si conceditur, frustra à me jactari, Fidem omni Rationis stipatione carere posse : alterum illud, ex eo quod mox proposui, Rationem in dispellendis inscitiæ tenebris sponte sua elaborare, plane sequi, Rationem Fidei esse adversariam,

contra

contra ac docui. Nam si Fides natura sua obscura est, Ratio vero obscuritatis inimica, omnino Ratio Fidei adversatur.

VII. Quibus occurrere promtum est. Et jam ante sane occurri primo argumento, cum dicerem Rationem adesse Fidei, ut præcursorem, ut stipatorem, ut pedisequum; ministerii gratia, non dignitatis; instrumentum esse Fidei, non caussam credendi. Quocirca distinguenda est generalis ista & antecedens Ratio, quæ Fidem, Fideique decreta admittenda esse suadet, ab *objecto formali* Fidei, singulorûque Fidei capitum. Suadet quippe hæc ipsa Ratio, Fidem sine Ratione admittendam, nullasque partes esse Rationis in rebus Fidei. Rem explicabimus exemplis, quæ plurimum ad rem illustrandam faciunt. Si quis edicto Regis parere detrectantem quempiam ad obsequium velit reducere, caussasque ei exponat cur Regi parere debeat, potestatem nempe regiam à Deo esse constitutam; Regem jure suo uti, cum quid jubet; contra fas agere, cum imperium quis detrectat; hisque admonitionibus convictus perduellis, imperata facturum se promittat; admonitor ille, neque caussa est quamobrem mos Regi à perduelle geratur, neque *objectum formale* obedientiæ, sed jus Regis refractario patefactum: ita Ratio cum animum impellit ad assentiendum primæ veritati revelanti, ipsa quidem non est *objectum formale* assensus, sed prima illa veritas revelans. Atque hoc interest inter Rationem illam, quæ suadet ut admittatur Fides; & *objectum formale* Fidei, primam scilicet veritatem revelantem; quod Ratio dum suadet admittendam esse Fidem, simul quoque suadet eam non admittendam esse propter Rationem; quippe si admittatur propter Rationem, hoc ipso interituram esse Fidem; cum prima veritas revelans Fidem admitti jubeat propter se, & sit caussa, cur & Fides, & capita Fidei, atque ipsa etiam *revelatio* admittatur. Postquâm autem Ratio gratiæ divinæ impulsu atque ductu, omnes à mente removit contradicendi caussas & impedimenta, quæ Fidei aditum obstruebant, &

& refelluntur.

admissa Fides est, ipsa deinceps non desiderat opem Rationis; legemque dicere, & decreta ad credendum sine Ratione potest proponere. Quemadmodum cum pro patriæ salute Dictatori creato à Consule Respublica Romana se permittebat, Ratione ducebatur ut omnem suam potestatem huic uni traderet, qua ille deinceps pro arbitrio etiam nulla ratione reddita in se uteretur: ita per Rationem homo judicat submittendum esse Fidei animum, & decretis ejus, quæcunque ad credendum etiam sine Ratione proposita sint, assentiendum. Quanquam hoc intercedit discriminis, quod potestas Dictatoris Reipublicæ propria est, nec eam nisi fiduciariam habet Dictator, eaque ad tempus utitur; cum Dictatrix Fides jus suum, non à Ratione habeat, sed à Deo. Ad alterum argumentum, quod adversum me cuditur, ex conatu illo Rationis ad vincendam obscuritatem quæ propria est Fidei, unde sequi videtur Rationem Fidei adversari, sic habeto; Rationis aliquod esse lumen, ut dixi, sed tenue & malignum; ad id lumen res non perspicue videri neque perfecte, sed obscure & confuse; ut ergo in aliis, ita in se cognoscenda facile falli Rationem, plusque sibi arrogare quam debeat, seque veritatis capacem existimare, & Fidei res arbitrio suo permittere: verum vitia hæc esse Rationis depravatæ & perversæ; quæ si tenuitatis suæ memor intra mensuram suam se contineat, mox intelliget, nihil se clare pervidere posse, nihil firme percipere; nedum obscuritati mysteriorum Fidei lumen inferre.

CAPUT VI.

Concordiæ Fidem inter & Rationem constitutæ conditiones feruntur, cum Fidei suffragatur Ratio.

I. *Ratio Fidei suffragari potest multis modis, quorum divisio instituitur.* II. *Argumenta omnia sive probationes ad parandam Fidem à Deo proposita, eodem loco habendæ sunt ac decreta ipsa Fidei.* III. *Conclusiones quas ex capitibus Fidei per claram & proximam consequentiam, nec ulli exceptioni obnoxiam educit Ratio, ipsæ quoque pertinent ad Fidem : non item, quas per multiplicem & obscuram consequentiam.* IV. *Quid tribuendum sit humanæ Rationi, cum Fides ad sui defensionem ejus auxilium admittit.* V. *Tunc neque suscipienda est Fides, neque retinenda propter Rationem.*

I. PROTINUS exequendæ sunt conditiones concordiæ Fidem inter & Rationem constitutæ, cum hæc illi suffragatur; quod sæpe contingere fuse à me probatum est. Verum magna hic est adhibenda cautio : nam Ratio multis modis potest esse succenturiata Fidei ; vel enim auctore Deo fit illud, vel auctoribus hominibus. Prioris generis sunt, quæcunque in Libris sacris ad confirmanda Fidei decreta proponuntur : item vaticinia Prophetarum & miracula, à Patriarchis, Prophetis, Christo Domino, & Apostolis, aliisque viris sanctis, ad Fidem sanciendam edita. At ratiocinationes ab hominibus Fidei caussa propositæ bifariam dividuntur : nam aliæ proveniunt ex ipsis Fidei capitibus ; aliæ ad Fidem muniendam & roborandam excogitantur. Rursum non simplex est earum genus, quæ ex Fidei dogmatis oriuntur : vel enim ex his per claram & proximam consequentiam, nec ulli exceptioni obnoxiam colligitur

Ratio Fidei suffragari potest multis modis, quorũ divisio instituitur.

quippiam; ut si ex eo quod Christus humanam naturam assumserit, concludam eum esse animal rationale; vel per subobscuram, minusque certam consequentiam excipiuntur; cujusmodi illæ sunt, quæ inter Theologos tuta fide disceptantur. Quæ vero argumenta in defensionem Fidei excogitat humana Ratio, eorum pervulgata notio est, iisque continentur controversiæ ac disceptationes rerum Fidei adversus Hæreticos vel impios, quæ hac ætate à viris piis & eruditis cum maxime celebrantur. Hæ omnes sigillatim ad Fidei libram revocandæ sunt, & quid apud eam valeant singulæ, quid ad eam pertineant expendendum, ut nobis hac quoque parte constet conciliatæ Fidem inter & Rationem concordia.

Argumenta omnia sive probationes ad parandã Fidem à Deo proposita, eodem loco habenda sunt ac decreta ipsa Fidei.

Luc. 24. 36, & seq. Act. 10. 40, 41.

II. Ac primum argumenta omnia, quæcunque ad parandam Fidem manifesto à Deo profecta sunt, utpote insignita notis auctoritatis divinæ, eodem loco ac decreta ipsa Fidei habenda sunt. Exemplum dabimus ex Luca. Cum Christus Discipulis redivivus apparuit, neque ii satis certo credebant hunc ipsum esse qui nudiusquartus in Cruce obierat, ad Fidem faciendam contrectandum his se obtulit, manusque ac pedes clavorum vestigia gerentes ostendit; & ne quis superesset dubitandi locus, cibum quoque coram eis cepit. Atqui non minus credendum est Christum Jesum, ut se à morte ad vitam rediisse probaret, vestigia clavorum pedibus ac manibus impressa illis monstrasse, cumque illis una cibum sumsisse; quam credendum est Christum Cruce esse affectum, & post mortem revixisse: tamque argumenta hæc sive probationes, sive ratiocinationes ad sancienda dogmata illa Fidei à Christo adhibita pertinent ad Fidem, quam dogmata ipsa: licet gravius sit dogmatum momentum, majorque dignitas, quam argumentorum, quæ horum caussa sunt proposita. Rursum cum ad convincendos penitus Discipulos subjecit Christus: *Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in Lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis*

Luc. 24. 44, & seq.

de me. Et deinde, *Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die*: hæc, inquam, cum subjecit Christus, alterum illud argumentum, quod ex vaticiniis Prophetarum petit, ut probet se esse Christum, pars quoque Fidei est, tamque rebellat adversus Fidem, licet in re minoris momenti, qui Christum negat esse à Prophetis prænuntiatum, quam qui negat Jesum esse Christum. Dum esset in vivis Jesus, Judæos incredulos factorum suorum admirabilitate coarguebat, cum diceret: *Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi: si autem facio, & si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis & credatis, quia Pater in me est, & ego in Patre*: perinde postulat Fides, ut credamus Jesum mirabilia hæc facinora patrasse, quibus approbabat se eum esse quem dicebat, Dei nempe filium, & Messiam à Patre missum; atque ut Messiam ipsum fuisse credamus, licet dignitate discrepent dogmata, & dogmatum probationes. Quod enim de Lege scripsit Jacobus, idem de Fide dicere licet: *Quicunque totam Fidem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus.* Quoniam autem ex præcepto Fidei credere debemus, Libros qui sacri appellantur, esse Verbum Dei, fas non est dubitare, quin argumenta omnia ad sanciendam Fidem in iis proposita, à Deo itidem ut reliqua Fidei dogmata profecta sint.

Joh. 10. 37, 38.

Jac. 2. 10.

III. Conclusiones vero, quas humana Ratio per claram & proximam consequentiam educit ex capitibus Fidei, qualis illa est quam proposui: Christus assumsit humanam naturam; Christus igitur est animal rationale: hujusmodi, inquam, conclusiones partem quoque esse Fidei perspicuum est. Nec minus enim certo credendum est Christum esse animal rationale, quam humanam naturam assumsisse. Verum hic diligenti animadversione opus est: nam in quasdam conclusiones, etsi per claram & proximam consequentiam eductas ex capitibus Fidei, jus suum profert Fides, easque eximit ex ditione Rationis. Ut si dicam, Christus est animal rationale; ergo particeps est omnium quæ conveniunt na-

Conclusiones quas ex capitibus Fidei per claram & proximā consequentiam, nec ulli exceptioni obnoxiam educit Ratio, ipsæ quoque pertinent ad Fidē: non item, quas per multipli-

cem & obscuram consequentiam.

turæ animalium: convenit naturæ animalium, nasci ex maris & fœminæ conjunctione; natus igitur est Christus ex maris & fœminæ conjunctione: hæc, inquam, si dicam, clarum quantumvis & breve hoc consectarium, falsum tamen est. Itaque conclusionibus hujusmodi adhibenda hæc regula est, ne ulli sint exceptioni obnoxiæ. Nam proposita argumentatio infringetur hac exceptione, Christum divina potentia exemtum esse è communi animantium lege, nascendi ex maris & fœminæ conjunctione. Dices in proxima & clara consequentia, fallere quoque posse Rationem, utpote lubricam, & errori obnoxiam; ac proinde errori quoque obnoxium esse quidquid per eam ex capite Fidei educitur, quodque ad Fidem pertinere dixi. At quamvis fallacem esse & lubricam Rationem verum sit, idque ultro agnoscant & Patres Ecclesiæ & Philosophi, ut sæpe dixi; verum tamen quoque est, & à me sæpius iteratum, lumen sibi suum habere Rationem. Luminis autem hujus diversi sunt gradus; & ut homines quidam Ratione præstant aliis, ita idem homo Rationem suam varie adhibet, & res aliquas clarius aliis percipit, vel pro modo rerum, vel pro Rationis usu. Itaque summus est quidam & perfectus Rationis gradus, cum res propositas assequitur tanta firmitudine & claritate, quantam fert humana natura & captus Rationis. Quæ Rationis firmitudo, vel si fas est ita loqui *certitudo*, etsi inferior est *certitudine* Fidei, atque ad Fidei robur spectata imperfecta est; exacta tamen ad naturam humanam, captumque Rationis, firmissima habenda est & perfecta; nec ei reluctari debet omnino, ut dixi, vir prudens; neque solet in totius vitæ usu; imo ex notionibus etiam minus certis opes suas omnes, vitamque adeo ipsam sæpe pendere vult. Requiritur autem summa hæc Rationis firmitudo & perspicuitas, in proxima illa & clara consequentia, quæ educta ex capite Fidei ad Fidem ipsam pertinet. Præterea debilitatem Rationis sustentat Fides, & supplet si quid desit vi consequentiæ. Nam quamvis per consequentiam posterius caput Fidei ex priore

educat Ratio, non tamen habet à vi hujus consequentiæ ut sit caput Fidei, cum vis illa ad vim Fidei adventitia sit & extranea; &, ut Scholæ loquuntur, *se habeat per accidens*; sed ab auctoritate primæ veritatis, à qua itidem revelatur, ut prius Fidei caput. Hinc plurimi præcipuæ auctoritatis Theologi decernunt, *Habitum Fidei non esse discursivum, sed animum unico actu ferri in objectum materiale propter formale: eodemque actu nos credere Deo & Deum*. Ergo in argumentatione proposita, Christus est homo; ergo est animal rationale, Fidei quoque caput est Christum animal fuisse, vixisse, sensisse, per varios ætatis gradus adolevisse, esuriisse, sitiisse, dormiisse, obiisse: item rationalē fuisse, Ratione usum esse, argumentando, ratiocinando, conclusiones ex rebus notis educendo. Cum autē à Fidei capitibus longius abscedit Ratio, & per multiplicem ac subobscuram consequentiam sese explicat argumentatio, uti fit in plerisque disputationibus Theologorum, ea est Rationis fallacia, & propter angustiam humanæ mentis tanta in lapsionem proclivitas, ut erroris periculum omni diligentia cavendum sit. Qui si fuerit admissus, tum has argumentationes & conclusiones ad tribunal suum revocabit Fides, & quas sibi deprehenderit esse adversarias, supremo judicio damnabit. Sin vacabunt errore, nullum in eas jus sibi vindicabit Fides, & utrimque poterunt salva Fidei integritate disceptari. Quod si judicium suum interposuerit Ecclesia, tum vero ex Rationis arbitrio in ditionem Fidei transferentur.

Quid tribuendum sit humanæ Rationi, cum Fides ad sui defensionem ejus auxilium admittit.

IV. Nunc quid tribuere debeamus humanæ Rationi, cum in Fidei defensionem argumenta subministrat, videndum est. Primum igitur, etiamsi Rationis ope facile carere potest Fides, suisque ipsa se viribus satis tutatur, hanc tamen opem non modo non respuit, quod supra dixi, sed ejus etiam consensum non exiguo sibi præsidio & decori esse ducit. Postquam enim Fidei obices removit Ratio, & ostendit nihil esse in rebus ad credendum propositis, quod credibile non sit; si eam præterea suo prosequatur suffragio, tum ejus certe

ſeveritatem valde mitigat accommodata ad mentis noſtræ captum Rationis facilitas, ut velut mellis cujuſdam ſuavitate inducti homines ad ſalutarem Fidei amaritiem perpotandam illiciantur, & Fides intentantes ſibi vim Rationis adverſarios ejuſdem Rationis vi repellit. Nam cum, exempli gratia, *Credere oporteat accedentem ad Deum, quia eſt*; ſi Ratione convictus animus idem ſibi jam ante perſuaſerit, tum erit certe & ad id credendum promtior, & ad retinendam Fidem hanc, & ad refutandas leves adverſariorum ratiunculas inſtructior.

Hebr. 11. 6.

Tunc neque ſuſcipienda eſt Fides, neque retinenda propter Rationem.

V. Verum quantumvis validum ſit hoc Fidei præſtitum à Ratione auxilium, vel ad ſuſcipiendam, vel ad defendendam Fidem, fixum tamen id ratumque eſto, neque admittendam neque retinendam eſſe Fidem propter Rationem, ſed propter Deum, quatenus prima veritas revelans eſt; ſuamque dignitatem ac titulos amiſſuram eſſe Fidem, ſi Ratione nitatur. Quamobrem Dæmones per Fidem ſuam à perſpicua cognitione ortam, qua etiam inviti coguntur ad credendum, cum Dei gratiæ donum non ſit, haudquaquam Deo placere poſſunt. Eſto adjutrix, ut voles, vel etiam defenſtrix Fidei Ratio; auctor non ſit: ancilla ſit, adminiſtra ſit; domina non ſit: ſit inſtrumentum Fidei; non cauſſa credendi: præſtet *motivum credibilitatis*; non *objectum formale* Fidei: ſuadeat ſuſcipi Fidem; non jubeat: præcedat Fidem; non introducat: incedentem comitetur; non nutantem ſuſtineat: præeuntem ſequatur; non regat: vela faciat, rudentes torqueat, ſtet vel in prora, vel in puppi; clavum non teneat. Ut ſi Regina magno primariarum fœminarum comitatu ſepta incedat, utitur quidem nobili hac ſtipatione ad decus & ornamentum, ad miniſterium etiam atque famulatum: at non inde habet ut Regina ſit, eoque cœtu abſcedente nihilominus Regina eſt. Inde adeo, cum decretum aliquod Fidei ſibi à Deo revelatum ac traditum proponit, ſancit, & ſtatuit Eccleſia, ad idque illuſtrandum aut firmandum expoſitiones, diſceptationes, ratiocinationes adjungit; & argumenta,

menta, cujuſmodi plurima extant in libris Conciliorum; non ineſt in explicationibus illis, diſputationibus & argumentis character Fidei, non auctoritas, eaque vel repudiare licet, vel admittere: quippe à Deo ſunt decreta ipſa, reliqua ab hominibus; ac verba etiam ipſa, quibus decreta concepta ſunt; nec humana ope viget ac valet Fides, cujus vis eſt divina, & origo cæleſtis. Hinc quoque fit, ut plurima admittat Fides, de quorum modo ac ratione nihil decernit. Chriſtum, puta, in mari inambulaſſe docet: an vero idcirco in profundum merſus non eſt, quod mare ſolidius factum ſit, aut corpus levius; an quod vis aliqua incedentem ſuſtentarit; ad hæc non attendit Fides, & unicuique judicium ſuum de iis, opinionemque ſuam permittit. Atque hæc jam ſatis Scriptorum ſacrorum teſtimoniis & argumentis comprobavimus, quæ nihil attinet inani hic diligentia iterare.

****

CAPUT VII.

Fides ſe non interponit rebus Rationis nihil ad ſe pertinentibus.

I. *Rationem ſuum ſibi peculium habere patitur Fides, nec in id quidquam ſibi juris poſtulat.* II. *Perverſe agunt, qui quæſtiones nihil ad Fidem pertinentes referunt in cenſum Fidei*: III. *& qui in exquirendis rerum naturalium cauſſis ad Dei potentiam confugiunt.* IV. *Refellitur nefaria & ſtolida Spinoſæ opinio, de regno Fidei, & de regno Rationis.*

I. QUAMVIS autem Rationis uſum à ſe non rejiciat Fides, ab eaque ornari ſe, ſepiri, ac defendi etiam patiatur, nihilominus tamen infra dignitatem ſuam eſſe putat interponere ſe rebus Rationis nihil ad ſe pertinentibus; etſi pleraſque, ut jam dixi, certæ fecit poſſeſſionis, quæ incertæ erant, propriaſque dicavit. Cumque Ra- *Rationem ſuum ſibi peculium habere patitur Fides, nec in id quicquã ſibi juris poſtulat.*

tionem habeat in sua potestate, permittit ei tanquam servæ suum sibi habere peculium separatum à rebus dominicis, neque quicquam in his sibi postulat esse juris. Censentur autem in hoc peculio disciplinæ omnes, quas industria sua invenit humana Ratio, imprimisque Philosophia: in qua tamen quoniam disputantur nonnulla quæ spectant ad Fidem, velut *existentia* Dei, animæ & corporis distinctio, humani arbitrii libertas, aliaque hujusmodi, in his disquisitiones suas & argumentationes ad Fidei dictata accommodare debet Ratio, uti superius à me dictum est, vel omnino silere. Nam cum veritas sit una & simplex, eamque penes Fidem esse pro constanti regula sit habendum, quotiescunque à Fide discrepabit Ratio, à veritate quoque tum discrepare necesse est. De cæteris quæ peculii sui propria sunt, ita statuet Ratio, ut volet, quoad nihil sibi eximet Fides, suique juris faciet. Quemadmodum enim jure Romano servus peculii, quod sibi lucrifecerat, seorsum quidem à domino rationem habebat, sic tamen ut totum adimere, vel augere, vel minuere dominus posset; ita si quæstionem quampiam, quam utrimque disputare Philosophis hactenus licitum fuerit, in dominium Fidei traducat Ecclesia, de ejus possessione Ratio decedat patienter; quemadmodum jam supra monui.

Perverse agunt, qui quæstiones nihil ad Fidem pertinẽtes referunt in censum Fidei.

II. Hinc sequitur perverse eos agere, qui quæstiones nihil ad Fidem pertinentes referunt in censum Fidei, quique controversias mere Philosophicas Scripturæ Sacræ auctoritate dirimere student. Velut cum impietatis arcessunt eos, qui cælum negant esse solidis orbibus coagmentatum, aquas cælo incumbere, quod in libro Jobi orbes cælestes *solidissimi, quasi ære fusi* dicantur; quod scripserit Moses, *Fecisse Deum firmamentum, & divisisse aquas quæ erant sub firmamento, ab his quæ erant super firmamentum.* Præposteri homines, qui Spiritum sanctum Philosophiæ magistrum faciunt; qui Verbum Divinum, quod regula est Fidei atque morum, convertunt in alienos & profanos usus, quibus neque Deo fideliores homines, neque meliores fieri possunt; qui Fidei cir-

Job. 37. 18.
Gen. 1. 7.

cumpositos à Deo terminos revellere audent, ejusque imperium pro arbitrio definire. Hoc si liceat, jam nova in Religione condatur Religio; jam munia ipsa vitæ, jam officia, quæ media & indifferentia sunt, fient pars Fidei. Scirent illi Faustum Manichæum, cum Philosophiæ & Astronomiæ peritum se fingens, vanitatis & inscitiæ convictus teneretur, seque hæc à Spiritu sancto dictante accepisse jactaret, & ad Fidem revocaret, quæ ab ejus censu penitus semota sunt, egregie hoc nomine exagitatum esse ab Augustino; qui subjicit postmodum facile se pati Christianum aliquem rerum hujusmodi ignarum esse, in iisque errare, neque quicquam id illi obesse, modo de Deo recte digneque sentiat; at obesse plurimum, si has quæstiones Philosophicas pertinere arbitretur ad Fidem, & ad doctrinam pietatis, propptereaque eas pertinacius defendat, etiamsi sit harum imperitus. Idem alibi Christianos ait de rebus naturalibus ex librorum sacrorum effatis statuentes, Fidem, Religionemque suam exponere derisui impiorum; qui cum videant res manifesto falsas libris illis approbari, ipsa Fidei capita quæ iisdem nituntur libris, falsa itidem esse credituri sint, omnemque iis auctoritatem atque Fidem detracturi. Doctrinam eamdem proponit & confirmat Thomas in Opusculis. Tum vero solummodo Fides Religionis & pietatis splendida nomina tractationi naturalium rerum interponit, cum ab improvidis hominibus, vel pertinacibus, aut temerariis ea proponuntur, unde Fidei integritas labefactari possit. Tunc enim induere licet arma illa cælestia de cælo lapsa, *Scutum Fidei*, *galeam salutis*, & *gladium spiritus, quod est Verbum Dei*, iisque fortiter adversus impietatem præliari, & *omnia tela nequissimi ignea extinguere.*

[Marginal notes: August. Confess. libr. 5. cap. 4. — August. De Genes. ad liter. libr. 1. cap. 19. — Opusc. 9. — Eph. 6. 16, 17.]

III. Perverse quoque & inordinate agunt, qui in rerum naturalium caussis exquirendis ad Dei potentiam, velut ad anchoram sacram, confugiunt, & miracula confingunt illic, ubi ab usitato cursu non discedit natura, suumque tenorem constanter servat; atque hoc integumentum inscitiæ suæ

& qui in exquirendis rerũ naturaliũ caussis ad Dei potentiã confugiunt.

obducunt. Nam quis nescit (impius modo ne sit) universalem rerum caussam esse Deum? An vero satisfacit quæstioni, qui rogatus de singularibus & peculiaribus caussis, respondet de caussa universali? Si hoc philosophari est, quid interest Philosophum inter & idiotam? Quæram à Geographo, ubi sita fuerit Troja, isque respondeat sitam esse in terra, vel ridebimus, vel rideri nos putabimus: dicat, in Asia, parum acutum censebimus: dicat, in Troade, ne satis quidem habebimus: dicat, ad Hellespontum, sub monte Ida, inter amnes Xanthum & Simoënta; tum vere Geographum existimabimus. Caussas Eclipseon cum ignorabant rudes homines priscis temporibus, quotiescunque eæ contingebant, miracula hæc esse pro certo habebant, magnasque calamitates sibi portendi: postquam proxima & peculiaris caussa cognita est, desierunt homines falsa comminisci & insanire. Cometarum caussæ quoniam nondum satis compertæ sunt, inter ostenta & prodigialia signa ponuntur vulgo, vixque superstitiosos homines exquisitis rationibus dimoveas, quin per eos Regum interitus, aut imminentes clades orbi prænuntiari putent. Et tamen extiterunt hac ætate viri, non Philosophi modo, sed Philosophiæ etiam emendatores, qui postquam res à Deo præter naturæ ordinem in animis hominum ad eorum salutem fieri solitas, quæ vulgo Spirituales appellantur, à naturalibus caussis arcessere ausi sunt; caussas contra mere naturales retulerunt ad Deum; modum nempe atque rationem, qua per sensuum nuntium notitia rerum extrinsecus objectarum animo accipitur. Ita Philosophos agunt, cum Theologis opus est: Theologos, cum Philosophis; & disciplinarum toto cælo discrepantium confundunt fines, ac profanis sacra miscent.

Refellitur nefaria & stolida Spinosæ opinio, de regno Fidei, & de regno Ra-

IV. Vide jam quam nefarie, quamque stolide scripserit Spinosa in horribili illo & sacro Tractatu Theologico-Politico, quem impietatis, inscitiæ, & vecordiæ plenum jure appelles, *Neque Theologiam*, hoc est Fidem, *Rationi*, *neque Rationem Theologiæ ancillari*; falli, tam qui Scripturam Ra-

tioni, quam qui Rationem Scripturæ accommodant; utrosque utramque corrumpere; suum esse utriusque regnum, suum jus, neutrum neutri obnoxium; seque hoc opere id sibi præcipue docendum proposuisse, longe errare eos qui Rationem donum Dei, cælestem lucem, custodem ac sequestram veritatis, submitti velint mortuis Scripturæ sacræ literis, quæ humana facile possunt malitia depravari; qui sine scelere violari posse putent dignitatem mentis, quæ *Verbi Dei syngraphum est*; cæcam eam & corruptam appellando; & contra crimini ducant idem de *litera & Verbi Dei idolo* sentire: atque id *meram esse stultitiam*. Quæ sane sunt hujusmodi, ut non disputationibus, sed vinculis ac virgis fuerint opprimenda. Multo vero etiam magis quod subjungit, *Rationis regnum, veritatem esse & sapientiam; Theologiæ, pietatem & obedientiam; Philosophiæ scopum nihil esse præter veritatem; Fidei, nihil præter obedientiam: inter Fidei dogmata, plurima esse quæ nec umbram veritatis habeant*. Si quis igitur ex fabulari Græcorum Theologia & cultu idolorum, vel ex Alcorani doctrina, ad parendum Deo adduci se sentiet, hæc sequi debebit. Quibus quid addere possit impietas, nihil habet. Porro ex nefario hoc principio nefaria multa nasci oportuit; cujusmodi est tradita hæc ab illo Fidei definitio, *De Deo talia sentire, quibus ignoratis tollitur erga Deum obedientia, & hac obedientia posita necessario ponuntur*. Hinc colligitur & illud quod proposuit, Ignorari posse quid credendum sit; quippe *Scripturam, non ignorantiam, sed solum contumaciam damnare*. At quomodo parebimus Deo, si quid sit Deus, quid jubeat, quorum hominum opera jussa sua promulgaverit, quibus sint tradita libris, in quo obedientia posita sit nesciamus. Colligit hinc quoque, *Nos neminem judicare posse fidelem aut infidelem esse, nisi ex operibus: nempe, si opera bona sunt, quamvis dogmatibus ab aliis fidelibus dissentiat, fidelem tamen esse; & contra, si mala sunt, quamvis verbis conveniat, infidelem tamen esse*. Ergo fidelis fuit Scipio ille Nasica, qui vir optimus à Senatu judicatus est; fidelis, Scipio ille Frugi; fidelis, Me-

tionis.
Tract. Theologico-Pol. cap. 14. & 15.

Gal. 2. 16. tellus ille Pius. Sed hæc decreto suo damnat Paulus: *Non justificatur homo ex operibus Legis, nisi per Fidem Jesu Christi.* Hinc denique concludit Spinosa, *Ad Fidem Catholicam nulla dogmata pertinere, de quibus inter honestos possit dari controversia.* Atqui hæc ipsa dogmata de Fide, Fideique natura, quæ dedefendis & ego oppugno, non in controversiam solum vocabuntur ab omnibus piis honestisque viris, sed plane rejicientur, te contra pertendente & reclamante: igitur non pertinent ad Fidem. Quæ omnia plusne sceleris habeant, an insaniæ & stoliditatis existima; quamque proximus sit atque suppar stupori Spinosæ eorum stupor, qui pecudem hanc sequi, & hominem mirari se profitentur, non solum Scripturæ sacræ, omnisque Theologiæ ac sinceræ Philosophiæ, meliorumque literarum plane rudem, sed permediocrem etiam ingenio, & ad ratiocinandum, causasque & consequentias rerum videndas satis obtusum; quique Spinosistas appellari se patiuntur.

****

CAPUT VIII.

Res ad Religionem Christianam pertinentes cognoscuntur, vel per Rationem solam, vel per Rationem atque Fidem, vel per solam Fidem: & de iis sigillatim agitur.

I. *Res ad Religionem Christianam pertinentes cognoscuntur, vel per Rationem, vel per Rationem atque Fidem, vel per Fidem.* II. *De rebus ad Religionem Christianam pertinentibus, quæ cognoscuntur per solam Rationem:* III. *& de iis quæ cognoscuntur per Fidem & Rationem.* IV. *Uter firmior sit assensus Fidei, an Rationis.* V. *De iis demum quæ per solam Fidem cognoscuntur.*

Res ad Religionem Christianam per-

I. CONSTITUTA Fidem inter & Rationem pace, & latis pacis conditionibus, superest ut certis terminis circumscribatur ditio utriusque. Nam cum tri-

plex ſit rerum percipiendarum inſtrumentum, ſenſus, Ratio, atque Fides; priora duo, quantum ad hanc diſputationem ſpectat, unico Rationis vocabulo comprehendimus. Quippe & ſenſuum uſus eſt in rebus Fidei: vidit enim Thomas, & credidit: verum antequam crederet quod viderat, interpoſuit ſe Ratio, & credibile id eſſe quod videbatur, atque etiam credi debere judicavit. Merito igitur Rationis nomine ſenſus quoque hic ſignificamus. Res autem quæ pertinent ad Religionem Chriſtianam, vel cognoſcuntur per ſolam Rationem, vel per Rationem atque Fidem, vel per Fidem ſolam. Triplex hæc rerum claſſis ſeorſum ſpectanda eſt. Quod antequam facio, monitum te velim, neutiquam mihi eſſe propoſitum, ſingulas colligere, & accuratam earum enumerationem inſtituere; quod nec poſtulas à me; neque ſi velim, immenſitas rei patietur. Subjiciam tamen tibi ob oculos eximia quædam, unde de reliquis ſine negotio poſſit exiſtimari.

tinentes cognoſcuntur, vel per Rationem, vel per Rationem atque Fidem, vel per Fidē.

II. Rerum ad Religionem Chriſtianam pertinentium, quæ per ſolam Rationem cognoſcuntur, nonnullas delibavi jam ſupra. Earum multiplex eſt genus, ſed unica hac definitione comprehendi poſſunt univerſæ: Quæcunque ad illuſtrandam, confirmandam, propagandam, defendendam Fidem excogitantur & proponuntur ab hominibus, & ſine ullo Fidei detrimento vel aſſeverari poſſunt vel negari. Hujus generis ſunt modi explicandarum rerum plurimarum Fidei, quas credere ſatis eſt; de modo quo ſunt, quove fiunt, pro voluntate arbitrari licet. Dixi, plurimarum: nam quædā ſunt, in quibus modus ipſe rei ad Fidem pertinentis, pertinet ipſe quoque ad Fidem. Exemplum dabimus utriuſque. Chriſtum propria virtute aſcendiſſe in cælum, dogma eſt Fidei. Quomodo id factum ſit, an corpori detracta gravitate, an Chriſti vi ſuſtentante corpus & ſurſum tollente, exiſtimet unuſquiſque ut volet. In ſacroſancto Euchariſtiæ ſacramento per myſtica verba panem & vinum mutari in corpus & ſanguinem Chriſti, ſpecies tantum panis & vini

De rebus ad Religionem Chriſtianam, pertinētibus, quæ cognoſcuntur per ſolam Rationē.

supereſſe, Fides docet. De rei verò modo quo mirifica illa mutatio fit, quid ſint illæ ſpecies, an accidentia juxta Peripateticam doctrinam, ultro citroque diſputare Rationi conceſſum eſt. Quod vel ex Durandi ſententia & perpetuis Thomiſtarum & Scotiſtarum velitationibus abunde liquet. At Chriſti conceptio, & modus conceptionis, æque pertinent ad Fidem: nec enim ſolum in beatæ Mariæ utero conceptum eſſe credendum eſt, ſed etiam ſine virili ſatu, virtute Spiritus ſancti, ex materno ſanguine, illæſa virginitate, anima etiam in ipſo conceptu corpori adjuncta. Mariam peperiſſe Chriſtum Jeſum, Fidei dogma eſt: ſed & clauſis uteri foribus, & inviolato virginitatis ſigillo prodiiſſe infantem, Concilii Epheſini decretum, & perpetuus Eccleſiæ conſenſus credere nos jubent. Præter hæc, ſupra quoque monui decreta quidem Conciliorum venire in cenſum Fidei, utpote revelata à Deo, & Eccleſiæ tradita, & Spiritu ſancto dictante edita: minime vero argumenta, diſputationes, expoſitiones decretis additas, utpote à Ratione ſola profectas. Quædam in univerſum ad credendum proponit Fides; de ſingularibus nihil ſtatuit. Velut de Sanctorum Reliquiis ita Fide generatim ſancitum eſt, honorem ipſis eſſe habendum: at quæcunque pro Reliquiis habentur, circumferuntur, & piorum venerationi proponuntur, vere Sanctorum eſſe Reliquias Fides non definit: etſi quotieſcunque res incerta eſt, poſtulat ratio pietatis, ut in exhibendo iis cultu liberaliores ſimus; in hanc potius peccantes partem, tribuendo indebitum, quam debitum denegando: quæ pars quoque & ipſa diligenter vitanda eſt, & Epiſcoporum dijudicationi permittenda. Similiter quamvis Traditiones generatim admittere ſe Catholica profitetur Eccleſia, non ſingularum tamen ſuſcipit patrocinium; ſed earum tantum, quæ cum pertineant ad integritatem Fidei atque morum, certas quaſdam præ ſe ferunt notas, per quas ab Apoſtolis profectæ cognoſcuntur. Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ multo maxima pars extra Fidei imperium eſt; quædam tantum Fidei ditione continentur,

tinentur. Colligi possunt consimilia non pauca; sex ex his cætera intelliguntur; itaque plura non adjiciam.

III. Deinceps, ut erat propositum, agatur de rebus, quas per Rationem atque Fidem cognoscimus. Bifariam illæ dividi possunt: aliæ enim sunt, quarum duplex esse potest notitia; & per Fidem sine Ratione, & per Rationem sine Fide; aliæ, quarum est notitia simplex, sed duplici instrumento quæsita, Fide simul & Ratione. Res prioris generis etsi perlate patent, continentur tamen omnes definitione hac unica; Quæcunque ad credendum proposita sunt à Deo, in quibus humana Ratio Fidei suffragatur. Hujusmodi est *existentia* Dei, quam & Fide cognoscimus, *Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est*; & quam Philosophi, tum Christiani, tum Ethnici, optimis demonstrarunt argumentis, quorum pleni sunt libri. Ac in hac quæstione quid posset Ratio, gravissimis verbis Romanos docuit Paulus: *Revelatur*, inquit, *ira Dei de cælo super omnem impietatem, & injustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in injustitia detinent: quia quod notum est Dei, manifestum est in illis. Deus enim illis manifestavit. Invisibilia enim illius à creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque ejus virtus & divinitas, ita ut sint inexcusabiles.* Clarissimum quoque similis sententiæ testimonium hoc extat in libro Sapientiæ: *Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei: & de his quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum qui est, neque operibus attendentes agnoverunt quis esset artifex: sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aërem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut Solem & Lunam, rectores orbis terrarum, Deos putaverunt. Quorum si specie delectati, Deos putaverunt, sciant quanto his dominator eorum speciosior est: speciei enim generator hæc omnia constituit. Aut si virtutem & opera eorum mirati sunt, intelligant ab illis; quoniam qui hæc fecit, fortior est illis. A magnitudine enim speciei & creaturæ cognoscibiliter poterit creator horum videri.* Et mox: *Iterum autem nec his debet ignosci: si enim tantum potuerunt scire, ut*

& de iis quæ cognoscuntur per Fidem & Rationem.

Ebr. 11. 6.

1. Rom. 1. 18, & seq.

Sap. 13. 1, & seq.

L

possent æstimare seculum, quomodo hujus dominum non facilius invenerunt? Sed nos ea jam supra attigimus. Nec *existentia* solum Dei, sed & simplicitas, & perfectio, & bonitas, & æquitas, & infinitas, & immutabilitas, & æternitas, & unitas, & rerum omnium scientia, & providentia, & immensa potentia, & beatitudo, quæ per Fidem cognoscuntur, itidem per Rationem cognosci possunt. Creationem quoque & administrationem mundi, & procurationem rerum humanarum, pertinere ad Deum persuadet non solum Fides, juxta illud Apostoli, sæpe jam à me laudatum, *Accedentem ad Deum oportet credere quia est, & inquirentibus se remunerator sit:* sed & idem persuadet quoque Ratio. Persuadet & animum distinctum esse à corpore, nec interire: quod quisquis per Rationem probari posse negaverit, damnatum se sciat à quinta Lateranensi Synodo. Scire quoque per Rationem aliquatenus, & conjecturis assequi possumus, etiamsi Fidei non accederet auctoritas, depravatam esse naturam humanam, & pronam in vitium, & in nobis inesse fomitem peccati, & quamvis meliora videamus & probemus, deterioribus tamen adhærescere, & arbitrii tamen libertatem retinere, & necessariam esse divinæ gratiæ opem. Mitto plurima hujusmodi, quæ per se unusquisque facile deprehendet. Venio ad Scripturam sacram, quam ut Ecclesia proponente & declarante per Fidem credimus auctorem habere Spiritum sanctum, & Dei Verbum esse; ita per Rationem aspirante cælesti aura intelligimus divinum esse opus, neque tale quidquam humana industria confingi potuisse. Id nos fuse probavimus in Demonstratione nostra Evangelica, hoc præcipue argumento, quod plurima in ea extent prophetica vaticinia; omnis autem prophetica facultas à Deo sit. Quo argumento in pari caussa usus est Origenes adversus Celsum, & Augustinus sæpe, & alii Patres plerique. Sed & immensa præterea doctrinæ ubertas, qua mundi ortus, rerum principia, arcana naturæ, accurata orbis & humani generis historia: lex præterea pietatis & observantiæ in Deum lectissimis præceptio-

Ebr. 11. 6.

Lateran. Synod. V. sess. 8.

nibus tradita, morum emendatio, vitiorum interdictio, commendatio virtutis, ac reliquæ operis hujus dotes; ab aliis sæpissime quidem, sed nunquam satis celebratæ, cæle-stem spirant afflatum, nec quicquam mortale sapiunt. Quod & à priscis disciplinarum magistris, solius Rationis ductum sequentibus agnitum est: ex quorum suffragiis non leve etiam accedit incomparabili huic operi momentum. Tantum igitur abest, ut ullam habeat scriptionem profana eruditio, quam huic nostræ possit opponere, ut ex ea contra hauserit Theologiam fere suam, Philosophiamque omnem, atque is prope unicus doctrinæ omnis fons esse videatur. Quamobrem singularis illa laus est Scripturæ sacræ, quod divinitas ejus & dignitas cognoscitur per Fidem sine Scriptura; & per Rationem ex ipsa Scriptura, ac consentiente ætatum omnium sequentium testimonio. Nam quod nuper Antonio Arnaldo, erudito Theologo, asseveranti Scripturæ sacræ divinitatem ex sola Scriptura probari non posse, responsum est ab auctore libri in Hollandia editi, qui *Ingenium Arnaldi inscriptus est*, me in Demonstratione mea Evangelica contrarium ostendisse; pace ipsius dixerim, mentem meam satis non perspexit. Quod enim propheticæ vaticinationes Libris sacris contineantur, & omnis Propheticæ facultatis auctor sit Deus, hinc recte collegisse me puto, Libros sacros divinitus esse inspiratos. At prius quam ostenderem propheticas vaticinationes Libris sacris contineri, probatum oportuit, uti factum à me est, Libros sacros iis temporibus esse scriptos, quibus feruntur esse scripti: nam si quis scriptos esse contendat post rerum prædictarum eventum, quod de Danielis libro dicere ausus est Porphyrius, minime quidem Prophetiæ illæ erunt quæ in iis extant, sed ludificationes & figmenta. Libros autem sacros iis temporibus esse scriptos, quibus scripti esse feruntur, ex his ipsis Libris haudquaquam probari potest; ex sequentis vero ævi testificatione, sive Traditione, ipse ego demonstrare conatus sum. Nulla igitur caussa est, cur dicar divinitatem Scri-

pturæ ex ſola Scriptura demonſtraſſe. Quod autem ſubjicit Scriptor idem, me viam aſſerendæ divinitatis Librorum ſacrorum à Calviniſtis tritam tenuiſſe, meque librum mere Calviniſticum lucubraſſe: neſcivi equidem cum hæc ſcriberem, ulline ante me Calviniſtæ, aut alterius ſectæ homines rationem demonſtrandæ veritatis Fidei Chriſtianæ à me initam ſint perſecuti: certe non credidi, neque dum facile credo; & ſi crediđiſſem, tanto utique ſuperſediſſem labori, ne actum agerem. Dixi equidem initio operis, neminem non ex Propheticis oraculis Fidei Chriſtianæ veritatem comprobare, vetus eſſe id argumentum & in libris Patrum pervulgatum; argumentationem vero ipſam qua uſus ſum, formamque in quam redegi argumentum, eſſe novam. Argumentationis autem hujus pars eſt, probatio γνησιότητος Librorum ſacrorum, quæ nititur Traditione. Ex probatione autem γνησιότητος horum Librorum, & ex vaticiniis quæ iis continentur, collegi per πόρισμα divinitatem Librorum eorumdem. Unde patet probationem divinitatis Librorum ſacrorum eſſe extra contextum mei operis; quod cum conſtet decem propoſitionibus, nulla pertinet ad divinitatem Scripturæ ſacræ aſtruendam. Legatur ſumma ſcriptionis totius, quam addidi ad calcem, nulla pars ejus eſſe reperietur probatio divinitatis ſacrorum Librorum. Quamobrē etiamſi idem argumentum, quo ad probandam divinitatem Scripturæ ſacræ per πόρισμα uſus ſum, ante me uſurpaſſent Calviniſtæ, quod an ita ſit plane neſcio, non propterea ab iis ſumta eſſet ſumma ipſa operis, nec ſcriptionem Calviniſticam lucubraſſe dici jure poſſem. Quod ſi probationem hanc divinitatis Scripturæ ſacræ qua uſus ſum, ſuam dicant eſſe Calviniſtæ, dicant neceſſe eſt probationem quoque petitam ex Traditione eſſe ſuam, & doctrinæ ſuæ conſentaneā; uti dicunt Lutherani, quorum nomine ſic loquitur Kemnitius: *Hanc Traditionem, qua nobis in manus dantur ſacræ Scripturæ libri, reverenter accipimus.* A quibus nec diſſentire ipſi poſſint Calviniſtæ, ſi velint: nam Libros ſacros Eccleſia pri-

Kemnit. Exam. Concil. Tridēt. ſeſſ. 4.

mum sua tradente accipiunt, & divinitatem eorum Ecclesia sua primum docente agnoscunt, quam deinde ex Libris ipsis percipere se aiunt. Atque hæc ultro fatentur. Patiar igitur in eo me dici Lutheranicam & Calvinianam doctrinam sequi, patiantur modo me dicere Lutheranos & Calvinistas in eo sequi Catholicam doctrinam. Cæterum cum ex Traditione & Propheticis vaticinationibus demonstravi divinitatem Scripturæ sacræ, nihil auctoritati Ecclesiæ derogatum volui. Cum uno aliquid contueor oculo, mihi alterum exsculpi necesse non est. Si quis rationibus probare instituat *existentiam* Dei, nihil detrahet de jure Fidei, per quam eadem credenda est; ita ad Scripturæ sacræ divinitatem adstruendam infinita argumenta comminisci possunt homines, salvo jure Ecclesiæ, ad quam attinet verum ac nativum Dei verbum à falso internoscere; ejusque divinitatem, & certam ac nunquam fallentem veritatem hominibus declarare, & quidquid eo continetur inter decreta Fidei ad credendum proponere : juxta illud Augustini : *Ego verò Evangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ Catholicæ commoveret auctoritas.* Ac inter rationes illas ab hominibus excogitatas, & decretum hoc Ecclesiæ id interest, quod licet refragari humanis rationibus, Ecclesiæ decreto non licet; illæ fallaces esse possunt, hæc nunquam fallit. Præterea cum adversus Christiani nominis hostes omnis mihi hoc Demonstrationis Evangelicæ opere concertatio sit, cujusnam fuisset apud eos momenti Ecclesiæ auctoritas, atque inde petita argumentatio? Sed ad rem. Traditiones ipsæ pertinent ad id genus rerum, quæ per Fidem simul & Rationem cognoscuntur; quod alterum posuimus in dividendo genus. Quamvis enim ostenderim nunquam non Ratione uti Fidem, sive prævia, sive comite, sive sequaci, hic illas res intelligo, quæ partim per Fidem solam, partim per Rationem solam, universitas ipsa rerum illarum per Fidem simul & Rationem cognoscitur. Hujusmodi autem sunt Traditiones, sive, ut proprie loquamur, Res in Scriptura sacra non consignatæ, quæ per continuam

Auguft. contr. Epist. Fundamenti, cap. 5.

ætatum seriem in Ecclesia traditæ & creditæ sunt. Res enim ipsæ cognoscuntur per Fidem; at traditio ipsa, sive traditionis successio cognoscitur per Rationem. Exempli caussa, Beatam Mariam à partu virginitatem ad mortem usque coluisse Fides docet; neque id tamen aliter scimus, quam per traditionem: quippe nihil de eo in Libris sacris proditum est. At traditum id fuisse & creditum in Ecclesia per continuam seculorum seriem scimus ministerio Rationis, ætatum singularum testimonia colligentis. Concilia ipsa, quorum tanta auctoritas est, ut quidquid credi jubeant, ratum id habeat Fides, hanc ipsam tamen auctoritatem sine Rationis conspirantis assensu retinere non possunt. Nam quamvis Nicæni Concilii decretis submittere nos animum velit Fides, ipsum tamen Nicænum Concilium esse aliquando celebratum Ratio docet; cum & Scriptores ætatis illius, & qui floruerunt annis sequentibus, & Ecclesia nostri temporis id testetur, nec contradicat quisquam. Constantinus ipse, cæterique qui aderant, nihil deesse Concilio huic, quominus legitimum haberetur, Rationis comprobatione sciebant: atque item qui non aderant, ex aliorum videlicet qui interfuerant testificatione & relatu. Cum autem decretis Concilii hujus tribui non possit Fides, nisi celebratum fuisse Ratione prius cognitum sit, perspicuum est Fidem hic requirere usum Rationis. Idem existimandum est de reliqua historia Ecclesiastica, quæ collectio est actarum rerum ad Religionem pertinentium, earumque juxta seriem temporum dispositio. Quarum rerum cum nobilissima pars sint decreta Fidei, ipsa autem narratio ope Rationis scribatur & percipiatur; Fidei simul & Rationis usum historia exposcit. Eodem numero habendæ sunt conclusiones Theologicæ, sive quæ ex duabus sumtionibus per Fidem cognitis derivantur; sive quæ ex una per Fidem, & altera per Rationem cognita. Nam cum inde educantur per Rationem, & Ratione & Fide nituntur. Multa possem generis ejusdem commemorare, nisi esset satietati tuæ & tædio occurrendum.

IV. Nec tamen silentio prætermittemus pervulgatam quæstionem, utri firmius constantiusque assentiatur humana mens; eine quod per Fidem cognitum sit, an quod per Rationem, lumenque naturæ. Quod tametsi magnis Theologorum contentionibus disputari solet in Scholis, ex nostris tamen principiis facile solvitur, & sæpe jam supra à nobis solutum est. Rem pono ob oculos. In omni mentis assensu tria spectanda sunt; *objectum* assensus; tum mens ipsa assentiens, quam *subjectum* assensus dicas; demum assensus ipse, qui est velut applicatio seu adjunctio mentis ad *objectum*. Rursum geminum est *objectum* assensus, *materiale* & *formale*: (nam quando quæstiones de Schola tractamus, locutiones quoque de Schola petendæ sunt.) Assensus vero Fidei & Rationis distinguuntur & determinantur per *objectum formale*; nempe assensus Fidei, per primam veritatem revelantem, ut dixi sæpius; assensus Rationis, per evidentiam, quam mens in rebus sibi videtur deprehendere. Ac perplexus quæstionis hujus & difficilis nodus visus est iis potissimum, qui Dogmaticorum Philosophorum sectis hærentes in evidentia normam veritatis posuerunt. Hunc enim certissimum esse putantes & clarissimum veritatis indicem, merito dubitarunt, eone quod esset certissimum, certius quippiam esse posset. Imo vero, si recte ac consequenter ratiocinari voluerunt, statuendum illis fuit firmiorem esse assensum Rationis quam Fidei; cum caussa sive *objectum formale* Rationis sit hæc ipsorum evidentia, quam claram per se & certam esse volunt; caussa vero assensus Fidei, sit prima veritas revelans, quæ certa quidem est, at obscura. Quod certum autem & clarum est, firmiorem videtur ab animo extorquere assensum, quam quod certum est, sed obscurum. Itaque Theologorum plerique, ac Thomistæ imprimis, dicere non dubitarunt, constantius firmiusque assentiri mentem rebus per Rationem sive lumen naturale cognitis, quam per Fidē: quippe de his mentem dubitare posse, utpote obscuris; de illis non posse, utpote perspicuis: in Fide quamvis dubitatio,

Uter firmior sit assensus Fidei, an Rationis.

quæ prudentiæ conjuncta sit, nulla esse possit; nonnullas tamen suboriri posse ex seditione & pervicacia animi detrectantis jugum Fidei; at in lumine naturæ nullas existere: idque contingere ex imbecillitate mentis, quæ rebus per Fidē obscure cognitis eum non adjungit assensum, quem postulat earum dignitas & veritas; cumque iis assentiatur libere, rebus per lumen naturæ cognitis assentitur necessario. Quanquam assensum illum Fidei, prout spectat majus atque nobilius *objectum*, & nititur prima veritate revelante, quæ omnis veritatis fons est, & plenum atque certum exigit mentis assensum, natura sua certiorem esse fatentur assensu Rationis. Hanc illorum opinionem illustrare possumus exemplo oculi, clarius & distinctius cernentis arborem, quam Solem: nam quamvis visio Solis spectet *objectum* nobilius atque lucidius; plusque, ut ita dicam, oculus videat Solem, quam arborem; nitidior tamen est ac distinctior visio arboris: quoniam major est proportio arborem inter & facultatem videndi quæ inest in oculo, quam inter eamdem facultatem & Solem. At contra hanc sententiam priscorum Patrum una vox est, certissimam esse Fidem, Rationem incertam esse, &, ut verbis utar Augustini crebro jam iteratis, caligare, titubare, velatam esse, obseptam tenebris, ramis humanitatis opacatam; præpostere agere, si qui vel sensuum, vel Rationis testimonio constantius assentiantur, quam Fidei: in quibus demonstrandis unus præ cæteris Lactantius industriā suam nobilitavit. Quamobrem si inhæremus sanctorum Patrum vestigiis, & principiis supra à me hac dissertatione positis, expedita nobis est controversiæ hujus dijudicatio. Pendet enim assensus firmitas ab *objecto formali*; *objectum* autem *formale* assensus Fidei est prima veritas revelans, quam qui sequitur falli non potest; *objectum* vero *formale* Rationis est ea quam mens in rebus agnoscere sibi videtur evidentia, quæque sæpe nos fallit. Atque hæc cum ita sint, si recte instituta est humana mens, suæque infirmitatis memor, haudquaquam assentietur firmius rebus per Rationem cognitis, quam

August. de morib. Eccl. Cath. cap. 2.

quam per Fidem; cum his tribuendum esse meminerit omnem sine ulla dubitatione assensum, ab illis vero magna diligentia cohibendum.

V. Superest, ut ea attingamus, quæ posita sunt supra captum Rationis, & sola Fide cognoscuntur. Ea sic definiri possunt, Quæcunque unicum habent *objectum formale*, sive unicam caussam cur credantur, primam veritatem revelantem. Hujusmodi est sacrosancta Trinitas; etsi enim similia quædam deprehendimus in natura, quæ animum parant ad Fidem huic mysterio tribuendam, & poni possunt inter *motiva credibilitatis*; abludunt tamen in multis & mancæ sunt hæ similitudines. Deum quoque factum esse hominem, & Spiritus sancti virtute in utero Virginis esse conceptum, exinde natum, & omnibus humanæ naturæ muniis functum, ac mortem denique oppetiisse, res est admiratione digna, & longe semota extra jactum Rationis. Mundum ex nihilo, qua arte, quoque modo fabricaverit Deus, Ratione ne conjicere quidem possumus. Corpus & sanguinem Christi contineri speciebus panis & vini in augusto Eucharistiæ sacramento Fide sola cognoscimus; Ratio in re ipsa plane cæcutit, etsi in modo rei explicando conjecturis uti potest. *De iis demum quæ per solam Fidem cognoscuntur.*

Satis quidem hæc esse poterant ad constituendam pacem Fidem inter & Rationem; nam & suus utrique assignatus est locus, & sua Fidei dignitas servata est, & in ordinem coacta Ratio, & pacis initæ latæ sunt conditiones, & utriusque definita & circumscripta ditio est. Verum ad confirmandam conglutinandamque deinceps concordiam, & extinguendas omnes dissensionis caussas, instituto nostro imprimis conducibile, eique quam instituimus disceptationum istarum partitioni consentaneum fuerit ostendere, ex omnibus decretis Fidei, & Christianæ doctrinæ præceptis, quæ hominibus ad credendum, vitamque pie & sancte ducendam proposita sunt, nullum esse tam alienum à Ratione & opinione omnium, cui non similem aliquam, parisque, aut majoris etiam admirabilitatis rem admiserint ii, quos Ratione *Epilogus libri primi.*

optime uſos eſſe vulgo creditum eſt, vel ipſa etiam Rationis moderatricem ſe ferens Philoſophia. Verum res eſt gravioris operæ, ſuamque ſibi poſtulat diſputationem : ego vero jam loquendo pene irrauſi, & vereor, ne ad ſermonem tam prolixum, velut ad næniam, conniveas ac nutes, & fortaſſe tandem obdormiſcas. Erit hæc igitur, ſi ita eſt tibi commodum, craſtini diei ſchola. Juvat enim ſumtum à Græcis vocabulum in re conſimili & moribus illorum recepta uſurpare. Nunc quando augeſcit æſtus, domum concedamus. Tum Hamelius: At certe, inquit, me parum noſti, qui ad diſputationem & accuratam, & longe graviſſimam animo vagari, nedum ſomnum admittere poſſe me putaſti. Nutatio certe ſi qua foret, non ſomniculoſi eſſet, ſed annuentis. Quibus dictis exurreximus.

ALNETANARUM QUÆSTIONUM
LIBER SECUNDUS,
DOGMATUM CHRISTIANORUM
ET ETHNICORUM COMPARATIO.

ANTECESSIO.

I. *Exordium.* II. *Libri argumentum.* 1. *In comparandis doctrinæ Christianæ & profanæ placitis summa tantum attingentur rerū fastigia.* 2. *Ad Christianæ doctrinæ defensionem utilissima sunt argumenta, quæ petuntur ex Poëtarū fabulis, religionibus Gentium,* 3. *& decretis Philosophorum.* III. *Ejusdem libri partitio.*

I. ALTER hic liber exponet habitas nobis in Alnetano disputationes, & doctrinæ Christianæ ac profanæ comparationem faciet, earumdemque consensionem demonstrabit. Atque ea sane pars si minus subtilitate præstat & acumine, at certe utilitate. Cum enim id sit veritatis maxime proprium, ut non uno aliquo argumento, sed compluribus se approbet, quæ posita in medio ab unoquoque pro ingenii captu inveniri possunt; cumque id à veritate cui innititur, habeat Christiana Fides, ut multis ac prope infinitis se tueatur rationibus, quæ sanctorum Ecclesiæ Patrum, doctorumque ac piorum hominum libris luculenter explicatæ sunt, opportunus frangendæ impiorum pertinaciæ imprimis videtur esse mirificus ille Christianorum, Ethnicorumque decretorum & præceptorum concentus ac convenientia. *Exordium.*

Mirificum dico : ambas enim hasce sectas (si modo sectæ nomine, ipsam veritatis doctrinam appellare fas est) caussis, argumentis, finibus bonorum & malorum, aliisque rebus adeo discrepantes, ut Christiana Ethnicam, velut profanam, falsam, fallacemque, vanis religionibus deditam, superstitiosam, omniumque errorum & flagitiorum originem, Philosophos ipsos, tanquam Hæreticorum patriarchas & condimentarios, ut Tertulliani verbis utar, exploserit; hæc contra illam contemserit, ut stultitiæ, vecordiæ, inscitiæ plenam; plurimis tamen dogmatis ac præceptis, cum quis propius inspexerit, consentientem utramque, & iisdem fere moribus affectatores suos imbuentem deprehendere, mirabile sane est. Ac mihi quidem sæpenumero contigit, ut cum ea legerem, quæ ad vitam recte probeque instituendam, vel à Platone, vel ab Aristotele, vel à Cicerone, vel ab Epicteto tradita sunt, mihi viderer ex aliquibus Christianorum scriptis capere normam pietatis. Quod præcipue expertum me memini in collectione admonitionum, quibus ipse se ad virtutem instruebat Marcus Aurelius Imperator : hoc enim sonat titulus libri. Eas vero etsi nullo ordine, nulloque ornatu, sed pro re nata, memoriæque ac usus sui caussa congesserat, aureum tamen librum ipsum, & Christiano homine dignum diceres, si optimus ille vir, non ad naturam, sed ad naturæ auctorem Deum, evecto supra objectos sibi à pueritia errores animo, documenta sua retulisset. Quod & de aliis itidem Scriptoribus proxime à me commemoratis dictum velim. Hoc enim potissimum interest Philosophiam inter Christianam & profanam, quod hausta hæc est à natura, ejusque studiosi in una natura defixi, nihil præter eam viderunt quicquam; illa vero ab ipso naturæ auctore tradita, tota pertinet ad Deum, in ejusque contemplatione & cultu versatur; tanto altera præstantior, quanto splendidiori ortu edita est, & nobiliorem finem spectat. Ac Philosophiæ sane Christianæ adversarios frangere poterat doctrinæ utriusque, sacræ nimirum & Ethnicæ, legumque

Tertull. De præscr. cap. 7. adv. Hermog. cap. 8. De anim. cap. 123. 1. Cor. 1, 18, 21, 23.

ab utraque positarum consensus, & in notitiam, vel in conjecturam certe ac suspicionem veritatis adducere. Nunc re ob oculos posita, resipiscant tandem, ac eam desinant oppugnare doctrinam, quæ & à nobiliori, sublimiori, longeque certiori ducitur principio, quam sua; & si quid habere videtur calumniis obnoxium, utpote novum aut parum credibile, paria aut etiam minus credibilia à partium suarum antistitibus proposita ac defensa recordentur.

Libri argumentum.

In comparandis doctrinæ Christianæ & profanæ placitis summa tantum attingentur rerum fastigia.

II. 1. Atque eo continetur illa Rationis humanæ, qua una duce ad veri cognitionem usi sunt Ethnici; & Fidei divinæ, qua veritatem assequitur Christo dicata gens, convenientia, de qua nobis est proximis sermonibus explicandum; ita ut à me habiti sunt apud amicissimum & pereruditum virum Hamelium, sequentibus Alnetanæ nostræ rusticationis diebus, postridie quam superiora inter nos acta sunt. Nam cum convenissemus bene mane, quæreremque ex eo quem locum colloquio nostro deligi vellet; Pridianum, subjecit ille sine cunctatione, qui mihi amœnissimus visus est; an suopte ingenio, an sermone tuo addente gratiam, non facile dixerim. At contra, inquam, locus ipse sermoni nostro gratiam, si quæ fuit, fortasse conciliavit. Quoniam igitur hodie quoque differendum mihi apud te est, inde etiam, si quid sapio, petere debeo subsidium. Quibus dictis post matutina Christianæ pietatis officia, venimus in sylvam, & in lætissimo gramine recubuimus; cumque conticuisset ille, Intelligo, inquam, quid à me flagitet istud silentium, comparationem nempe dogmatum Christi, cum scitis profanæ doctrinæ. Ego vero satisfaciam voluntati tuæ, quoad potero. Nec enim quæris à me accuratam capitum omnium collectionem & contentionem. Hoc si faciam, perpetuumque singularum rerum παραλληλισμὸν contexere velim, & rei immensitate vincar, & deficiet me dicentem dies, & te satias capiet. Summa ergo tantum attingam capitulatim fastigia, prout ea suppeditabit memoria; unde tamen promta tibi sit reliquorum dijudicatio.

Ad Christianæ doctrinæ defensionem utilissima sūt argumenta, quæ petuntur ex Poëtarum fabulis, religionibus Gentium,

2. Porro in Christianorum placitis cum profana doctrina comparandis proferam potissimum sententias Philosophorum, Poëtarum carmina, religiones Gentium, ac nobilissimarum præcipue & antiquissimarum, Phœnicum, Ægyptiorum, Græcorum, & Romanorum. Quorum religiones etsi fabulis fere constant, non hæ tamen pro fabulis apud eos habitæ sunt, sed tanquam fide dignæ ad credendum propositæ. Itaque fabularum fictores & scriptores Theologos appellat Aristoteles; & juxta eas fabricata sunt sacra Deorum simulacra, sanciti sacrificiorum ritus, conceptæ ad Deos precationes. Hinc petita sunt præconia Deorum, quibus sunt contexti religiosi Hymni priscorum Poëtarum, Orphei, Homeri, Callimachi, Procli, & secularia carmina Horatii. Quis igitur habita putet pro falsis & fabulis, quæ in tam serios tamque pios usus sunt consecrata? *Si vobis viderentur ineptiarum talium fabulæ*, inquit Arnobius, *neque in usu retineretis quotidiano, neque per cursus annuos lætitias exerceretis ut festas, neque ut rerum simulacra gestarum sacrorum conservaretis in ritibus*. Quippe etsi absurda, ridicula, incredibilia non poterant Ethnicis non videri, quæ jactabantur de Diis, minime tamen ex captu, viribusque hominum existimanda ea censebant, sed ex Deorum potentia & majestate, quorum consilia longe superent humanæ mentis facultatem. Nec putandum est aliter de iis sensisse vulgus, aliter viros sapientes & Philosophos. Testes libri De natura Deorum scripti à Tullio, quibus omnem Stoicorum Theologiam explicavit. Testis & Plato, qui receptis his fabulis fidem derogari vetat, aut allegorias accommodari. Si qui vero fabulas hasce ausi sunt aspernari tanquam fabulas, habiti sunt pro impiis, & legibus suppliciisque coërciti. Verumtamen cum earum subinde eruditos homines puduisset, redire coacti sunt ad allegorias, sed infelici conatu, quippe ad arbitrium excogitatas, nullis legitimis probationibus fultas, ac fere inter se diffidentes. Minime ergo excusatione hac absterriti sunt vetusti Patres Ecclesiæ, qui adversus Ethnicos sunt velitati,

Arist. Metaph. libr. 1. cap. 4.

Arnob. libr. 5.

Plat. Tim.

quominus suarum ipsis objicerent fabularum vanitatem, propriamque hanc esse & nativam eorum Theologiam contenderent, explosa frivola allegoriarum exceptione; quæ si admittenda esset, una esse fatendum, aliam esse vulgi, aliam sapientum religionem. Quamobrem cum Phœnicum & Ægyptiorum fabulosa dogmata, ex quibus Græca manaverunt, referret Eusebius, negabat à Poëtis hæc conficta, vel in allegoriam trahenda; sed mera ipsorum pertendebat esse dogmata, meram Theologiam. Et Tertullianus cum Christianam caussam Fabularum contentione fulciret, *Unde hæc, oro vos*, inquit, *Philosophis aut Poëtis tam consimilia? non nisi de nostris sacramentis. Si de nostris sacramentis, ut de prioribus, ergo fideliora sunt nostra, magisque credenda, quorum imagines quoque fidem inveniunt. Si de tuis sensibus, jam ergo sacramenta nostra imagines posteriorum habebuntur, quod rerum forma non sustinet: nunquam enim corpus umbra, aut veritatem imago præcedit.* Iterum quoque Arnobius de fabulis illis agens, deque allegoriarum obtentu, *Si ponderis existimatis nullius hæc esse*, inquit, *aboleantur omnes libri, quos de Diis habetis compositos, Theologorum, Pontificum, nonnullorum etiam Philosophiæ deditorum.* Alio loco fabulas flectere ad allegoriam, id esse ait figmenta figmentis excusare; parum referre, verane sint quæ dicuntur, an vera occulant, contumeliam Deorum non obscura mente, sed aperta verborum significatione contineri. Quærit deinde compertum unde sit, inesse fabulis allegoricos sensus. Tum addit, Si architecti fabularum, *rationis alicujus & religionis metu, mysteria illa convoluere tenebrosa obscuritate voluerunt, quantum vobis audaciæ est, ut quod illi noluerunt, vos velitis intelligere, vos scire, & cunctorum substernere notioni, quod illi frustra verbis verum significantibus occulerunt?* Quotiescunque igitur dogmatum Christianorum veritatem oppositis & collatis Ethnicorum fabulis defendere instituam, sic habeto, Hameli, argumenta hæc ex eorum esse genere, quæ in Scholis vocantur *ad hominem*; levia scilicet & cassa apud Christianos, firmissima adversus Ethnicos,

Euseb. Præp. Evang. libr. 1. cap. 10. & libr. 2. Proœm.

Tertull. Apolog. cap. 47.

Arnob. libr. 4.

Arnob. libr. 5.

quos utilissimum est, & sanctorum Patrum exemplo consentaneum, suo sibi gladio jugulare.

& decretis Philosophorũ. 3. Nec minus opportunum petitur ex Philosophorum decretis causiæ nostræ præsidium. Cum enim naturam fingeret rerum parens atque opifex Deus, certas ei impressit leges ac voluntatis suæ notas, quas facile possent agnoscere universi homines, ad easque vitæ suæ cursum exigere. Verum prona in vitium humana indoles, ita erroribus inflari & obcæcari se passa est, ut ad tanti luminis claritatem oculos jam amplius non intenderet. Quamobrem hominum utilitati ac saluti benigne consulens Deus leges easdem denuo sanxit, non jam per interpretem naturam, sed clara primum voce allocutus Prophetas, per eosque deinde humanũ genus; ac ipse demum hominis formam naturamque gerens, ac homo factus, tanquam legislator inter cives, collapsam instaurans disciplinam morum, sanctisque & salubribus præceptis humanam rempublicam constituens. Unde porro factum est, ut leges illæ, & quas nuntio naturæ, non depravatæ illius, sed rectæ & integræ, & quas nullo sequestro adhibito Deus ipse hominibus tradidit, utpote ab eodem fonte, æterno nimirum & immutabili Dei arbitrio profectæ, consentirent inter se & conspirarent; ut ex hoc concentu utilia capere possent homines ad veritatis notitiam documenta. Opportune iis usi sunt Doctores Ecclesiæ ad Christianarum partium tutelam, ad quam & nos ea adhibere pergimus disputatione isthac. Quæ ne temere vagetur, certis ante omnia finibus concludenda est.

Ejusdem libri partitio. III. Christiana ergo omnis doctrina constat dogmatis & præceptis. Dogmata appello ea, quæ nobis ad credendum proposuit Deus; præcepta, quæ ad vivendum & agendum. In Theologorum Scholis dogmatum tradendorum hæc ratio est. Agitur primum de Deo, Deique, ut vocant, attributis; tum de sanctissima Trinitate; de Angelis deinde bonis & malis; postmodum de procreatione mundi & hominis; de hominis ipsius natura ac dotibus; de Paradiso, in quo statim

ab ortu

ab ortu homo collocatus est; tum de gubernatione rerum. Hinc agitur de finibus bonorum & malorum, deque virtutibus ac vitiis. Quæritur inde de Christo, Deo & homine; postea de Sacramentis; ac demum de pœnis & præmiis. Eumdem nos ita tenebimus ordinem in dogmatum tractatione, ut ab eo tamen aliquando discedere, prout res postulare videbuntur, nulla nobis religio sit. Attingemus & locum præclarum, qui est de miraculis inter Ebræos ante Christum à Deo editis, & de iis quæ patravit Christus ipse, Christive asseclæ. Nam cum ea credenda esse, & historiæ Veteris ac Novi Testamenti fidem esse habendam, unum sit ex præcipuis Christianæ Religionis dogmatis; in dogmatum illorum recensione & approbatione merito locum postulat portentorum illorum recognitio. Quod autem attinet ad præcepta vitæ Christianæ, seponemus ea in sequentem diem, ne rerum mole vincamur. Atque his finibus circumscribentur diei hujus & sequentis dissertationes.

****

CAPUT I.

Comparantur inter se Christianorum & Ethnicorum dogmata.

De Deo.

DEUM esse, supremam videlicet rerum omnium caussam, principium, atque finem, tam aperte, tamque constanter credidit ac prædicavit omnis retro vetustas, tantoque consensu in eamdem conspirant sententiam universæ gentes, ut naturæ vox esse videatur. Doctis & laboriosis lucubrationibus tractarunt hoc argumentum prisci Scriptores atque novi, quarum iteratione tibi homini pereruditio obstrepere supervacaneum est,

Mihi tamen pro instituto strictim attingenda sunt nonnulla, ne huic parti, quæ prima & præcipua est, defuisse videar. Scis quidem nobilissimos Philosophorum, etsi discrepant in definienda Dei natura, in eo tamen convenire, Deum esse.

Senec. Epist. 117. *Deos esse*, inquit Seneca, *inter alia sic colligimus, quod omnibus de Diis opinio insita est: nec ulla gens usquam est adeo extra leges moresque projecta, ut non aliquos Deos credat.* Primus inter Ionicæ sectæ Philosophos fertur aptissime Dei naturam explicasse Anaxagoras, qui Mentem dixit fictricem fuisse rerum, & procreatricem mundi, à qua in ordinem digesta sit informis & confusa materia. Itaque impietatis accusatus est, non quod Deum tolleret; sed quod sublatis vulgaribus Diis, receptas religiones, impietatem nempe ipsam aboleret. Quanquam non ipse primus, quod à viris doctis observatum est, sed Thales ante eum, Xenophanes, aliique, Mentem illam, supremum videlicet Deum, principio & fine carentem prædicarunt. Pythagoras imprimis, Chaldæorum & Ægyptiorum doctrinis instructus, Deum agnovit, eumque unum, totum in sese, principium universorum atque opificem, Mentem omnia permeantem, omniumque moderatricem. Parenti suo & auctori Pythagoræ assensa est tota Italica Schola: quemadmodum & habuerat ipse, quem sequeretur Pherecydem, qui Dei notitiam ex arcanis Phœnicum libris comparaverat. At clarissime omnium Plato, ac pro rei dignitate de Deo disseruit, adeo ut Christianæ doctrinæ principia ad ejus Philosophiam accommodare vetustiores Ecclesiæ Patres studuerint. In tradendis certe mundi originibus cum Mose ita convenire visus est, ut dictus sit à Numenio Moses Atticissans. Convenientiam hanc exposuerunt cum plerique alii, tum præcipue Justinus & Augustinus; qui & in Platonis libris deprehenderunt eam ipsam, quam Mosi Deus tradidit, naturæ suæ definitionem, *Ego sum qui sum.* Quæ quidem definitio inscriptione illa Delphica εἶ manifeste quoque expressa est, ut discere licet ex Plutarcho. Ea verò de Deo scripta sunt in Timæo, aliisque

Justin. Paræn. August. De civit. Dei, libr. 8. cap. 9, 11.

Platonis commentariis, quæ non ab homine profanis ſtudiis innutrito, ſed ab Ebræo aut Chriſtiano profecta videantur. Loca collegit Theodoretus, collegerunt & alii, atque ea obvia ſunt. Nos vero in Demonſtratione noſtra Evangelica doctrinæ Moſaicæ & Platonicæ conſenſum affatim oſtendimus. Placita hæc ut à Pherecyde & Ægyptiis Pythagoras, ſic ab Ægyptiis & Pythagora acceperat Plato; atque item à Socrate, cui confidens & libera de Deorum profanorum vanitate, deque uno & ſupremo Deo veritatis confeſſio mortem attulit. Platonē avunculum ſecutus eſt Speuſippus, ac Platonici porro plerique omnes, præſertim recentiores, Apuleius, Maximus Tyrius, Plotinus, Porphyrius, Iamblichus, Proclus, quos conſuetudo Chriſtianorum, Librorumque ſacrorum uſus ac ſtudium, accuratius de Deo diſſerere & ſentire condocefecerunt. Secuti ſunt & Academici non pauci, ſed ſuo more, ſuiſque legibus. Nec in eo, ut in aliis, magiſtrum deſeruit Ariſtoteles; nam etſi in definienda Dei natura incertus fuit, Deum tamen eſſe certus fuit, certoque affirmavit, & exquiſitis comprobavit argumentis, laudavitque Anaxagoram, quod præclarum hunc materiæ ordinem, quo conſtat mundus, Menti auctori adſcripſerit. Itaque Ariſtobulus probare inſtituit expreſſam eſſe diſciplinam Peripateticorum ex Moſis, Prophetarumque libris. Tenuit eamdem de Deo ſententiam condiſcipulus Ariſtotelis Xenocrates, in libris De natura Deorum: tenuerunt & Ariſtotelis diſcipuli, Heraclides & Theophraſtus: tenuit & Simplicius ex Peripateticorum Scholis profectus, cujus egregia ſunt de unico bonitatis, veritatis, pulchritudinis fonte, & omnium principiorum principio effata, Chriſtianæ lucis ſcintillis illuminata, quique ad primæ cauſſæ veritatem aſſerendam Ariſtotelis argumenta adhibuit. Senſit idem princeps Cynicorum Antiſthenes, Deumque dixit unum eſſe naturalem, multos populares; ſenſit Stoicorum princeps Zeno, ac doctrinam hanc tradidit uterque ſequacibus ſuis; à qua tamen diſceſſerunt nonnulli: non utique Seneca, non

Theodoret. Therapeut. ſerm. 2. De princip.
Demōſtr. Evang. Prop. 4. cap. 2. § 13.

Epictetus, non Marcus Aurelius, quorum de Deo, Deique natura luculenta constant testimonia. Ne Democritus quidem & Epicurus sustulerunt Deos, etsi de iis absona protulerunt. Multo etiam minus Poëtæ veteres, quamvis in magna sentiendi & dicendi licentia: recta enim atque pia de Deo prolocuti sunt Æschylus, Euripides, & Aratus, cujus suffragio Atheniensium superstitionem oppugnare non dedignatus est Paulus; sed & vetustior Solon, & Simonides, & Pindarus, & Parmenides, & Diphilus, & Euphorion, & Hermesianax, ac reliqui prope omnes. Imprimis Sophocles, qui & Deum esse dixit, & unum esse, & condidisse orbem, & ad eum exprimendum, miseriamque hominum sublevandam simulacra incassum adhiberi. Magnifice hæc eadem, atque his etiam illustriora protulit Orpheus ille supposititius, sed antiquus tamen, quem in asserendo summo Dei jure & imperio adstipulatorem Patres asciscunt: si modo tamen hæc Orphei nomine à Christianis ipsis non sunt conficta: quod facile odorantur qui nare pollent, & ex Origene colligitur, qui Orphei Poëmata ad suam ætatem non pervenisse tradit. Nunc si universarum gentium perrogemus sententias, verum esse comperiemus, quod à Maximo Tyrio, & Æliano pronuntiatum est, neminem extare inter Barbaros, sive Indos, sive Celtas, sive Ægyptios, sive alios quoscunque, in quibus hæc incesserit dubitatio, sintne Dii, annon sint. Consentientes autem habemus potissimum eas gentes, quæ aliquam ab ingenio & elegantiori cultu duxerunt commendationem, Romanos, Græcos, Ægyptios, Chaldæos, Assyrios, Persas, qui ignem & Solem, non ut Deos, sed ut supremi Dei, rerum omnium principii & auctoris imagines coluerunt; Brachmanes, quæ Indicæ gentis; Sinenses, quæ Orientis totius cultissima pars est; inter quos secta quædam summum mundi opificem Tao appellat; nomine, uti conjicio, ab Ægyptiorum Theuth deducto: nam per bellicas expeditiones & commercia in Orientem penetrarunt disciplinæ Ægyptiorum, ut alibi probavimus. Deum item agnoscunt

Act. 17. 28.

Sophocl. apud Justin. De Monarch. Dei, & Athenag. Legat.

Orph. apud Justin. Paræn. & de Monarch. Dei: & Clement. Alex. Strom. 5.

Origen. libr. 1. contr. Cels.

Maxim. Tyr. Dissert. 38.
Ælian. Var. Hist. libr. 2. cap. 31.

proximi Sinensibus Siamenses, & Golcondenses, & feroces illi Africæ incolæ Guineenses, Angolani, Congenses, ac Æthiopes quoque, qui interiora regionis ejusdem occupant. Sed & Scythas, & majores nostros Celtas, & Germanos etiam, & Britannos, & Hispanos, cæterasque ad Septentrionem & occasum positas gentes eadem pervasit opinio. Hinc ille Teutates ab Ægyptio Theuto nomen adeptus, veterum scriptis celebratus, cujus nomen ad Mexicanos, cultus etiam ad hos & Peruvianos, aliasque novi orbis nationes transiit. Sed quid singula persequor, cum perpaucæ reperiri possint gentes, quarum animos non aliqua imbuerit Dei notitia. Perpaucas dixi; nam falluntur qui nullas dicunt. Æthiopum partem aliquam commemorat Diodorus, omnis divinarum rerum sensus expertem; & Acrothoitas Simplicius, auctore Theophrasto, narrat terra fuisse absorptos, cum omnem Dei cultum respuerent. Nunc etiam in utroque orbe nonnulli sunt Dei plane inscii; velut pars non exigua Tartarorum, Caffari incolæ Capitis bonæ spei, Caraibarum & Canadensium plerique. Verum gentium illarum tanta feritas est, tanta immanitas, ut qui eorum similes sint, belluis similiores habendi sint, quam hominibus. Quod autem inter eruditos extiterunt duo, tresve, qui Dei naturam aperte tollerent, Euhemerus Messenius, Diogenes Phryx, Hippon, Diagoras Mezius, Theodorus Cyrenæus, & novissime Vaninus, & si qui præterea hac contagione sunt afflati, non video equidem quid paucorum hominum & in literis mediocriũ, adversus Philosophorum nubem, vel generis potius humani consensum valere possit auctoritas. De veteribus autem illis, qui fuerunt impietatis accusati, idem fortasse dicendum sit, ac diximus de Anaxagora, non idcirco fuisse arcessitos criminis hujus, quod negarent esse Deum, sed quod futiles Græcorum Deos deriderent.

Diodor. libr. 3.

Simplic. in Epictet.

CAPUT II.

De Dei Attributis.

I. *Deum esse incorporeum*, II. *materiæ expertem ac individuum*, III. *αὐταρκῆ, hoc est, sibi sufficientem*, IV. *perfectum ac pulcherrimum*, V. *bonum*, VI. *infinitum*, VII. *immensum*, VIII. *immutabilem*, IX. *immobilem*, X. *ἀπαθῆ, hoc est, qui nihil pati possit, neque sit affectionibus obnoxius*, XI. *æternum*, XII. *immortalem*, XIII. *unum*, XIV. *ignotum*, XV. *ineffabilem*, XVI. *παντιδῆ, hoc est, omnia scientem*, XVII. *verum*, XVIII. *bonorum auctorem*, XIX. *principium, caussam, finem*, XX. *Regem, dominum, primum, supremum, πρεσβύσιον, ὑπερούσιον*, XXI. *omnipotentem*, XXII. *& beatum.*

Deum esse incorporeum.

I. VENIAMUS ad ea quæ vocant *Attributa* Dei, in quibus doctrinæ Christianorum suffragatur quoque profana Philosophia. Nam primum corpore Deum carere dixit Pythagoras; dixerunt & Xenophanes, & Æschylus, uterque de grege Pythagoreorum. Et qui Pythagoræ auditor creditus est Numa, Pythagora licet fuerit antiquior, Deum dixit animo solum cognosci, sensu minime percipi, neque pati quicquam posse, neque corrumpi, ac propterea ullum ejus simulacrum fieri vetuit. Quorum doctrinæ particeps Numenius, eamdem videtur sententiam scriptis comprobasse, utpote qui in libris De bono gentes recensuerit, in iisque Judæos, qui Deum incorporeum esse crederent. Senserunt id quoque Plato, Platonicique, ac novitii imprimis, Maximus Tyrius, Porphyrius, Iamblichus, & Alcinous, quod & clarissimis verbis consignatum reliquerunt. Factum id & ab Aristotele, & ab Aristotelicæ sectæ socio Simplicio, & à Juliano Imperatore, Platonico æque &

Pythag. apud Lactant. De ira Dei. Xenoph. apud Clem. Alex. Strom. 5. Æschyl. in Fragment.

Plato apud Apul. de Deo Socrat. Tertull. Apolog. August. De civit. Dei, libr. 8. cap. 9. & alios. Maxim. Diss. 1. & 38.

Peripateticô. Factum & à Cynico Salluſtio. Factum & ab Epicuro, qui in impiis & abſurdis De natura Deorum ſententiis, vel ſententiarum potius ſimulationibus & figmentis verſatus, eos aiebat non habere corpus, ſed quaſi corpus; non ſanguinem, ſed quaſi ſanguinem. Factum denique & ab Arabibus illis Philoſophis, qui *Loquentes* ſunt appellati.

Porphyr. De abſtin. ab anim. libr. 1. & 2. Iamblich. De myſt. ſect. 1. Alcin. c. 10. Iſag. Simpl. in Epictet. Salluſt. De Diis & mund. cap. 2.

II. Nec corpore ſolum carere Deum, ſed & omnis prorſus materiæ expertem eſſe docuit Plato; docuit & Porphyrius; atque item puriſſimum eſſe & ſimpliciſſimum: quod & ſæpe iterat Proclus. Et Stobæus ex veterum Philoſophorum, ac præcipue Platonis doctrina colligit Deum eſſe mentem, formam ſeparatam, hoc eſt omnis expertem materiæ, nullius rerum corporalium affinem, nec iis impeditam, neque materiæ affectionibus obnoxiam. Partibus non conſtare Deum, ac propterea eſſe individuum, hoc eſt ἀμερῆ & ἀμέριστον ſententia eſt Platonicorum, Plotini, Iamblichi, Procli, Alcinoi, & ψευδωνύμου quoque illius Zoroaſtri, cujus dogmata quædam repræſentavit Euſebius.

materiæ expertem ac individuum,
Porph. De abſt. libr. 1. & 2. Procl. Elem. Th. Prop. 47. & Theolog. Plat. l. 1. c. 19. Stob. Ecl. Phyſ. l. 1. c. 3. Plotin. Enn. 6. l. 5. c. 3. Iambl. myſt. ſect. 8. c. 4. Procl. El. Theol. Prop. 47. Alcin. Iſag. c. 10. Euſ. Præp. l. 1. c. 10.

III. Sibi ſufficere Deum, nec ulla alia re indigere Platonicorum eorumdem opinio eſt, Porphyrii, Iamblichi, Procli, & Alcinoi. Idem habet & Ariſtoteles, & Ariſtotelis ſectator Simplicius; idem & Lucretius.

αὐτάρκη,
Ariſtot. De cæl. l. 1. c. 9. & Magn. Mor. l. 2. c. 15. Lucret. l. 1. & 2.

IV. Perfectus eſt, pulcherrimus eſt, & fons pulchritudinis, juxta Pythagoram, Anaxagoram, Platonem, & Platonis pediſequos Maximum Tyrium, Plotinum, Proclum, & Alcinoum: item juxta Stoicos, & ſuppoſititium eumdem Zoroaſtrum.

perfectum ac pulcherrimũ,
Max. Tyr. Diſſ. 1. Plot. Procl. Th. Plat. l. 2. c. 11. & l. 1. c. 19. & 25. Alcin. Iſag. c. 10.

V. Quod bonus ſit, quod optimus, prædicant Plato & Platonici, & in his præcipue Iamblichus. Quod ſit bonus ὑπερουσίως, *ſupereſſentialiter*, quod fons boni, prædicat Proclus: prædicat & eſſe bonum ipſum, Platonis auctoritate ductus, qui dicere ſolet Deum eſſe pulcrum ipſum, bonum ipſum. Prædicant idem Numenius & Alcinous: item Simplicius, qui & bonitatem bonitatum appellat. At inter Stoicos Cleanthes, in Poëmate de Deo, boni explicans naturam,

bonum,
Plat. Tim. & l. 2. Reip. Iambl. myſt. ſect. 1. & 8. Procl. Th. Plat. l. 1. c. 15, 17, 19. l. 3. c. 1. Elem. Th. Pr. 12. 119, 133. Numen. Euſ. Pr. l. 11. c. 21. Alcin. Iſag. c. 10. Simpl. in Epictet.

Cleanth. Clem. Alex. Protrept. Strom. l. 5. Sallust. cap. 1.

non aliis eam definivit verbis, quam quibus Deum ipsum definiverat: & Epictetus, ubi esset essentia Dei, illic esse dixit essentiam boni. Sallustius vero Cynicus inter communes notiones primam hanc posuit, omnem Deum esse bonum.

infinitum, Aristotel. libr. 1. De cæl. Meliss. & Zen. apud Stob. l. eclog. Physic. libr. 1. cap. 1. Procl. Theol. Platon. libr. 3. cap. 12.

VI. Infinitum esse Deum, notum fuit Anaxagoræ, qui Mentem infinitam statuit principium rerum; notum & Aristoteli, qui Deum dixit continere infinitatem ipsam: notum & Melisso ac Zenoni: notum & Proclo, qui infinitum ait esse Dei facultatem nunquam deficientem, ex qua infinitas ipsa oriatur.

immensum,

VII. De immensitate paria non senserunt nec prolocuti sunt Philosophi. E recentioribus quidem plerique, & majori in luce literarum positi, & Ebræorum ac Christianorum dogmatis jam imbuti, multas majorum suorum de rebus divinis opiniones vel emendarunt, vel accuratius exposuerunt. Nam qui Platonis adhæserunt disciplinæ, Deum dixerunt neque esse ulla in re, neque seipso includi. Sic Plotinus, qui etsi facta esse dixit omnia, nec quicquam procreari posse, cum hoc ad potentiam Dei, non ad amplitudinem pertineat, minime id sibi voluit, Deum nihil efficere posse extra mundum, quod sit anima mundi, & animæ vis omnis intra corporis cujus anima est angustias cohibeatur, nec quicquam ulterius agere possit, quemadmodum nos olim existimavimus. Quippe is de immensitate Dei sæpe digna profatus est: velut, cum Deum dixit esse ubique & nusquam; & quantus est, tantum esse ubique; & ipsum esse illud, ubique & illud undique; ipsum tenere supremum ordinem; intra illum esse omnia; quidquid extra illum est, ipsum esse Deum, comprehensionem videlicet & mensuram omnium, superegredientem omnia, super omnia eminentem. A Plotino est illud Porphyrii, Deum esse ubique, quod nusquam sit. Insigne id Procli, Deos quamvis ubique præsto sint, nulli tamen addictos esse loco vel rei; cumque omnia contineant, nulla tamen re detineri: & illud Sallustii Cynici, Deorum naturam loco non comprehendi. Præclarum quoque & istud Æschyli,

Plotin. Enn. 5. libr. 5. cap. 12.

Origenian. libr. 2. cap. 2. quæst. 1. cap. 29. Plotin. Enn. 5. libr. 5. cap. 1, & 4, & 9, & 11, & 12. Enn. 6. libr. 8. cap. 16, & 18.

Porphyr. sentent. cap. 31. Procl. Theol. Platon. lib. 1. cap. 19.

Salluft. De Diis & mund. cap. 2.

Æſchyli, Deum omnia eſſe, atque etiam ſi quid ſit ſupra omnia. His ſatis exprimitur & intelligitur immenſitas Dei. At vetuſtiores Philoſophi Deum quidem dixerunt pervadere omnia, ſed non ſatis liquet, an omnium nomine aliquid præter hunc mundum ſignificaverint, ac propterea an Dei magnitudinem extra mundum porrexerint. Thales certe, & Heraclitus, & Timæus Locrus, Diis plena omnia eſſe dixerunt, ut proditum eſt ab Ariſtotele. Pythagoras Deum definivit, Mentem per omnem rerum naturam diffuſam & intentam. Tenuit id ipſum poſt Socratem Plato, quem ſecuti ſunt Apuleius & Alcinous. Iamblichus etiam ex ſententia Ægyptiorum dixit, Dei nomen totum orbem penetrare. Empedocli tribuitur memorabilis illa Dei definitio, Globus intelligens cujus centrum ubique eſt, circumferentia nuſquam. Eodem pertinet dictum Pindari, Deum eſſe univerſum: & illud Arati, Jovis plena eſſe maria, & loca omnia terrarum, ipſoſque angiportus & conventus hominum. Aratum ſecutus eſt Virgilius, cum dixit Jovis omnia plena eſſe, & Deum ire per omnes cæli, maris, terrarumque tractus; & Lucanus, cum Jovem eſſe quodcunque videmus, quocunque movemur, pronuntiavit. Eodem referri poteſt hoc quoque Simplicii, Deum ſimul & ſemper cum omnibus ſuis virtutibus ubique adeſſe: & ſcitum Brachmanũ, Deum eſſe diffuſum per omnes orbis partes. Adjici quoque ad hæc poſſet egregius Orphei ſive Onomacriti locus, quo Deum exhibet in cælo ſedentem, pedibus inſiſtentem terræ, & manu dextera Oceani fines attingentem, ſi non is mihi κιβδηλίας & falſitatis ſuſpectus eſſet. Quamobrem parcius eum in ſequentibus citabo ad teſtimonium. Hæc quamvis amplitudinem Dei ad fines orbis extendunt, non illam tamen intra has anguſtias ita coërcent, ut ad alia extra orbem pertinere non poſſit. Non equidem negaverim ita opinatos eſſe horum nonnullos, velut Pythagoram, qui Deum extra mundi hujus univerſitatem poſitum eſſe negat, eoſque arguit qui hoc exiſtiment; ſed totum in ea eſſe affirmat. Idem novitiis ple-

Æſchyl. apud Clement. Alex. Strom. 5.

Ariſtot. De anim. libr. 1. cap. 8.

Apul. De mund. Alcin. Iſagog. cap. 10. Iamblich. De myſter. ſect. 1. cap. 9. ſect. 8. cap. 4. 5.

Lucan. libr. 9.

Simpl. in Epictet.

Orph. apud Cyrill. contr. Julian. libr. 1.

risque horum auctoritatem secutis visum esse fateor; in quibus & me posuisse memini Origenem Platonicæ doctrinæ retinentissimum. Sed tamen constat istorum saltem aliquos Dei immensitatem agnovisse, puta Heraclitum, qui cum mundum infinitum esse crediderit, Deum quoque omnia pervadentem, omnibusque assistentem, immensum esse necessario credidit. Alii plerique, qui Deo plena esse omnia, vel Deum ubique esse dixerunt, quid hujusmodi locutionibus significaverint, non aperuerunt; neque certo scimus, circumscripserintne metis orbis Dei amplitudinem, an ulterius pertinere voluerint, uti voluerunt Platonici recentiores, quos dixi: qui dictatoris sui Platonis pronuntiata quorsum flectenda esse putaverint, sua hac ipsorum opinione ac velut interpretatione satis videntur declarasse.

Origenianor. libr. 2. c. p. 2. quæst. 7.

immutabilē,

VIII. Deum esse immutabilem fatentur Pythagoras, Anaxagoras, Plato, Platonicique omnes, & Stoici. Et Plato quidem in Phædone & in Politicis nullam cadere docet mutationem in Deum; & unumquodque eorum quæ Deus est, ejusdem semper esse formæ. Platonem sequuntur ex ejus Schola Iamblichus, Proclus, & Alcinous; è Peripateticis Simplicius; è Pythagoreis Hierocles, quem & Platonicum, atque etiam Stoicum dicere possis; è Cynicis Sallustius. Sed & pervulgatam ac tralatitiam esse inter Philosophos hanc doctrinam testificatur Aristoteles.

Iambl. De myst. sect. 1. cap. 5. 9. Procl. Th. Plat. l. 1. c. 12, 16, 19, 28. l. 5. c. 34. Alcin. cap. 10. Simpl. in Epictet. Hier. Stob. Ecl. Phys. l. 1. c. 7. Sallust. c. 2. Aristot. De cælo, l. 1. c. 9.

immobilem,

IX. Sciscit apud Platonem Parmenides Deum esse immobilem; sciscit & Xenophon; sciscunt Porphyrius, Iamblichus, & Alcinous, quorum ille Deum omnia movere scribit immobilem ipsum; hic neque eum movere, neque moveri.

Parm. Plat. Soph. Xen. Theodor. Ther. serm. 1. Porph. abst. l. 2. Iambl. myst. sect. 1. c. 5. sect. 8. c. 2.

ἀπαθῆ, hoc est, qui nihil pati possit, neque sit affectionibus obnoxius,

X. Nihil Deos pati posse demonstratum est ab Aristotele. Nihil accidere posse Deo Maximus Tyrius & Alcinous tradiderunt. Erudite disserit hæc eadem Iamblichus, ac Deos præterea probat nullis perturbationibus, affectionibusve esse obnoxios, quæ & Epicuri, & Cleanthis Stoici sententia est, à Sallustio quoque Cynico propugnata, & inter communes notiones posita. Accedit Æschylus Poeta, atque

Ar. de cæl. l. 1. c. 9. Max. Tyr. diss. 27. Iambl. De myst. sect. 7. cap. 10. Epicur. & Cleanth. Cic. Nat. D. l. 1.

ſolos Deos damnis carere. Et Rex Romanus Numa aſſeverabat rerum omnium principium nihil ſentire, nihil pati.

Lucret. libr. 1. Salluſt. c. 14. Æſch. Ag. v. 562.

XI. Scholæ utriuſque, Ionicæ & Italicæ, opinio eſt æternum eſſe Deum, ingenitum, ortus principiique expertem. Hinc enim Thales, Anaxagoras, Socrates, & Plato, cum grege diſcipulorum, & Stoicis, & Epicureis; inde Pythagoras, Timæus, & Parmenides, & Meliſſus, uno id ore profeſſi ſunt. Et Thales quidem Dei hanc definitionem dedit, Quod caret principio atque fine; rebuſque omnibus antiquiorem, nec unquam genitum eſſe dixit. E Platonis vero ſequacibus Proclus Deum ait idcirco eſſe æternum, quod per ſe ſit; idcirco autem eſſe totum ſimul, quod ſit æternus. Eſſe eum per ſe & αὐτοφυῆ, ac proinde æternum Anaxagoræ auditor Euripides tradidit. Timæus Locrus in libro Phyſico unum eſſe diſſerit rerum omnium principium, quod ortu careat; quippe ſi eſſet ortum, jam non fore principium, ſed id unde ortum eſſet. Item Salluſtius Deorum naturam negat eſſe factam, quod ſemper fuerit; ſemper vero ea fuiſſe quæ prima facultate ſunt prædita, & nihil pati poſſunt. Superioribus aſſenſus eſt Pſeudo-Zoroaſter in Perſicis. Et in Romæ primordiis docebat Numa principium rerum omnium neque corrumpi, neque uſurpari oculis, ſed ſola mente attingi poſſe.

æternum;
Thal. apud Diog. Laërt. Thalet. Plutarch. Sympoſ. Stob. Ecl. Phyſ. libr. 1. Procl. Elem. Theol. Prop. 49. & 52. & Theol. Platon. libr. 1. cap. 28, 34. Euripid. apud Euſeb. Præp. Evang. libr. 13. cap. 13. Salluſt. De Diis & mund. cap. 2. Zoroaſt. apud Euſeb. Præp. Evang. libr. 1. cap. 10.

XII. Ut ortus, ſic & interitus expertem eſſe Deum affirmarunt iidem propemodum omnes; cum fieri non poſſe crederent, ut quæ nunquam cœpiſſent eſſe, aliquando eſſe deſinerent: atque id Ægyptii, quantumvis addicti mortaliũ Deorum cultui & ſuperſtitionibus, non negarunt. Singulare hoc eſt, quod Ariſtoteles ſcripſit, cum unumquodque cujus opus eſt, operis gratia ſit; Dei vero opus, ſive actus, ſit immortalitas, hoc eſt vita perpetua, neceſſe eſſe Deum perpetuo moveri.

immortalem;
Ariſtot. libr. 2. De cælo, cap. 3.

XIII. In unitate Dei comprobanda tantus fuit concentus Philoſophorum, ut ſi recenſere velim omnes, numero opprimar. Ergo eximios tantum quoſdam citabo, ac Platonem

unum;

imprimis, cujus doctrina omnis ex hoc principio apta eſt, unicum eſſe Deum, opificem rerum, reliquorum Deorum progenitorem, divinarum unitatum auctorem. Id ſignificat in Timæo, in Parmenide, aliiſque libris; maxime vero in Epiſtola ad Dionyſium, in qua cum præmonet fore ut ſeriæ ſuæ Epiſtolæ, & diligentiori ſtudio conſcriptæ, hac nota diſtinguantur ab iis quæ negligentius & ſine opera ac meditatione erunt lucubratæ; quod hæ à Diis, illæ à Deo exordium ducturæ ſint. Quod ſi Platonis ſententiam ex ipſius verbis perſpectam non haberemus, at haberemus certe ex

Porphyr. apud Cyrill. libr. 1. contr. Julian.

Porphyrio, qui ita illum ſenſiſſe declarat libro quarto Hiſtoriæ Philoſophicæ. Vindex porro eſt ejuſdem doctrinæ Porphyrius, cum aliis Platonicis, Iamblicho, Proclo, & Damaſcio. Quorum poſtremus hic Deum appellat unitatẽ:

Iambl. De myſt. ſect. 1. cap. 5. ſect. 8. cap. 2. ſect. 9. cap. 9.
Procl. Elem. Theolog. Prop. 119, 133.

Iamblichus vero Deum eſſe dicit unitatem ex uno, προούσιον, hoc eſt *ante-eſſentialem*, & eſſentiæ principium. At Procli in Elementis Theologiæ Propoſitio hæc eſt, Omnis Deus unitas eſt benefica, vel bonitas unum efficiens: & eatenus illud eſt unuſquiſque, quatenus Deus eſt. Sed ſupremus, ſimpliciter bonum eſt & ſimpliciter unum. Unuſquiſque vero eo-

Procl. Theolog. Platon. libr. 1. cap. 19. libr. 2. cap. 11. libr. 4. cap. 16. & in Timæum libr. 2. & Elem. Theolog. Prop. 114.

rum qui ſunt poſt primum, bonitas quædam eſt, & quædam unitas. Idem ſecutus Empedoclem, Deum appellat unitatem, & unitatum unitatem: Deum omnem eſſe dicit unitatem perfectam, & omnem unitatem perfectam eſſe Deum; nihil eſſe in divina natura quod non ſit unum; & per ejus unitatem, omnem multitudinem effici unum, & quidquid divinæ illius unitatis ſit particeps, Deum effici; Deum denique habere ſuam ὑπόστασιν in unitate quæ perfecta ſit, & eſſentia antiquior. Eadem hæc, vel non multum certe his

Salluſt. De Diis & mund. cap. 5.

abſimilia diſſerit Salluſtius de grege Cynicorum, quorum anteſignanus Antiſthenes ſcripſit in Phyſico commentario, multos eſſe gentium ſingularum populares Deos, at Deum unum naturalem. Huc referre poſſumus magna Academiæ columina, Ciceronem, cujus præclara de Deo uno effata collegerunt alii; & Varronem, cujus doctrinam eo perti-

nentem Augustinus aperuit; & Plutarchum, quem Academicisne, an alii cuipiam Philosophiæ sectæ contribuam, incertus sum. Nec à Platone super unitate Dei discrepuisse Xenocratem, Aristotelem, totumque Lyceum, testes sunt Strobæus, Athenagoras, & Lactantius. Atque ex Aristotele hausit Simplicius, quæ ab eo disputata sunt de Deo uno, rerum omnium principio ac fonte. Testes sunt isti quoque in eamdem sententiam conspirasse totam Porticum. Sic Zeno quidem cum sequacibus suis, sic Seneca, sic Marcus Aurelius, sic Arrianus. Luculenta est super hoc argumento dissertatio Auctoris libelli De mundo, qui sub Aristotelis nomine falso circumfertur. Luculenta & Orphica carmina, quorum patrocinium illic asciscitur. Luculenta & Plinii dissertatio circa initia magni operis. Quod si convertamur ad Italicam Scholam, hoc ipsum prædicantes audiemus, Pythagoram, Empedoclem, Philolaum, Xenophanem, Parmenidem, Melissum, Timæum, & inter recentiores Nicomachum Gerasenum; Deumque *μονάδος*, *unitatis* nomine afficientes. Conferendi in eumdem censum antiquissimi Poëtæ, Hesiodus, cujus verba recitat Clemens Alexandrinus; Æschylus, cujus testimonio pugnat Justinus; & Euripides, qui unicum esse dixit in cælo Jovem; & Aratus, qui ab unius Dei invocatione opus suum auspicatur; & Orpheus, sive Onomacritus, ob hoc ipsum mihi suspectus, quod apertius quam alii Dei dotes exponit. Magnifice vero præ cæteris Dei unitatem prædicat Sophocles, cujus carmina repræsentant Justinus, Athenagoras, & ex Hecatæo Eusebius. Nec ab iis dissentiunt Brachmanes, & Arabes illi Philosophi, qui *Loquentes* appellantur: nec Barbaræ gentes, Sclaveni, & Antæ, quos commemorat Procopius.

August. De civit. Dei, libr. 4. cap. 31.

Stob. Eclog. Physf. libr. 1. cap. 3. Athenag. Legat. Lactant. libr. 1. Instit. cap. 5. De ira Dei, cap. 11. Simpl. in Epictet, initio oper.

Auct. lib. De mund. cap. 7.

Plin. lib. 2. cap. 15.

Clem. Alex. Protrept. Justin. De Monarch. Dei. Euripid. Helen. v. 498. Orph. apud Eufeb. Præp. libr. 13.

Justin. De Monarch. Dei. Athenag. Legat. Euf. Præp. Evang. libr. 13. cap. 13. Procop. Gothic. libr. 3. cap. 14.

XIV. Deum ab hominibus cognosci non posse variis modis declararunt Scriptores sacri; velut cum eum dixerunt *Posuisse tenebras latibulum suum; Nubes & caliginem esse in circuitu ejus*; eum *Vere esse Deum absconditum; Lucem habitare inaccessibilem; Eum nullum hominum vidisse, sed nec videre*

ignotum,

Psalm. 17. 12. Psalm. 96. 2. Isa. 45. 15. 1. Tim. 6. 16.

1. Cor. 13. 12.

posse; & nos eum *videre nunc per speculum in ænigmate, nunc cognoscere ex parte.* Itaque dogmata Judæorum cum referret Dio Cassius, dixit credere eos Deum esse ἄρρητον καὶ ἀειδῆ, hoc est, neque verbis explicari, neque cerni posse. Hinc antiquæ omnis Philosophiæ constans opinio est, intelligi quidem ab hominibus Dei potentiam, at naturam ab homine mortali intelligi non posse. Sic Pythagoras, & Pythagoreus Melissus; sic Anaxagoras; sic Anaxagoræ discipulus Euripides; sic Plato, qui in investiganda Dei natura laborari vetat, quod neque inveniri possit, neque explicari; sic Platonis perpetui sectatores Philo & Plotinus; sic gregalis eorum Proclus, qui supremum Deum nosci posse negat, quod neminem sui participet; & Theologiam esse vult habitum, qui Deorum naturam, quantum homini fas est, declaret, sciatque discernere quidquid eorum ignotum est, ab iis quæ hoc participant: sic Platonis condiscipuli Xenophon & Antisthenes: sic Auctor Metaphysicorum quæ adscribuntur Theophrasto: sic Stoici: sic Æschylus Poëta. Quemdam è Græcis sapientem laudat Justinus, qui dixerit, eorum quæ ad Deum pertinent, nihil esse perspicuum, certumque hominibus. Memoratur eidem scriptor vetustissimus Acmon, qui Deum vocat πάγκρυφον, *penitus absconditum.* Id sibi volebant Athenienses, cum aram ponerent Ignoto Deo: id Ægyptii Græcanicæ Philosophiæ inventores & magistri, cum supremum Deum pingerent supra caput habentem πτερὸν βασίλειον: quod sive umbellam regiam significet, ut in Demonstratione nostra Evangelica sumus interpretati, sive alam; significat certe ignotam Dei naturam. Atque inde Cneph dictus est ab Ægyptiis Thebæis, κνεφαῖος à Græcis, hoc est obscurus & tenebricosus; vocibus ab Ebræo *canaph* detortis, quod alam sonat. Cæteros quoque Deos propemodum omnes ad exprimendam divinæ naturæ obscuritatem alatos Ægyptii fingebant, & ante templa Deorum collocabant Sphingas, ut obscuram & difficultatibus perplexam esse significarent doctrinam, quæ de Deo est. Caussæ fuisse

Dio Cass. libr. 57.

Pythagor. Anaxagor. Plat. apud Joseph. contr. Apion. libr. 2. Melissus apud Laërt. in Meliss. Plat. in Tim. & libr. 7. De leg b. Euripid. Troad. v. 885. Plotin. Enn. 5. libr. 5. cap. 6. Procl. Elem. Theolog. Prop. 133. Theol. Plat. libr. 1. cap. 3. libr. 2. cap. 11. libr. 5. cap. 16. Xenoph. & Antisth. apud Clem. Alex. Strom. 5. Æschyl. apud Clement. Alex. Strom. 5. Justin. in Exposit. Fidei, & in Paræn.

Demonstr. Evang. Prop. 4. cap. 4.

narrat Porphyrius obscuritatem eamdem divinæ naturæ, cur eam nigro lapide variæ gentes adumbrarent. Talis fuit lapis ille Brachthan, ab Arabibus in Alcaaba Meccana dedicatus, & cultus jam inde à vetustioribus Muhammedo temporibus, quem Dei cujusdam sibi ignoti simulacrum esse testatur Maximus Tyrius. Inter prima & præcipua doctrinæ Brachmanum capita, unum hoc est, Deum neque notum fuisse unquam, neque nosci posse. Et nobilissima Philosophorum Sinensium secta Dei cultum hoc argumento stolide respuit, quod cum ignotus sit, quis ei potissimum cultus conveniat, notum esse non possit.

Porphyr. apud Eusеb. Præp. Evang. libr. 3. cap. 7.

Maxim. Tyr. Dissert. 38.

XV. Nec verbis exprimi Dei naturam posse, etiamsi nosci posset, traditum est conceptis verbis à Platone. Huic adhærent pro more suo Apuleius & Maximus Tyrius: item Plotinus & Alcinous, qui nomen Dei negant esse ullum, ullam definitionem, quod sit supra omnia, nec genere ullo contineatur aut specie; nulla differentia aut accidente distinguatur: quod & apud Simplicium reperias. Is vero præterea hoc habet Christiano homine dignum, si Deo tribuamus quidquid boni, sancti, magnique vel cogitare possumus vel eloqui, persuasum nobis esse debere, id omne longe infra ipsius dignitatem futurum; atque ideo tantum veniam ab eo sperare nos posse, quod nihil amplius possimus. Scitum est Procli, omne divinum esse ineffabile, ipsum vero supremum Deum adeo esse inexplicabilem, ut id quovis silentio satis exprimi non possit. Sed & Philemon Poëta terribile esse ait nomen Dei, nec à quoquam proferri posse. Et Samaritani Sicimitæ in Admonitione ad Antiochum Epiphanem, quam libris suis intexuit Josephus, templum suum Garizimitanum, Deo sacrum, nomine carere dixerunt.

ineffabilem.

Plato in Timæo.

Apul. De Deo.

Max. Tyr. Dissert. 38.

Plotin. Enn. 5. libr. 3. cap. 13.

Alcin. Isagog. cap. 10.

Simpl. in Epictet.

Procl. Theolog. Plat. libr. 1. cap. 4. libr. 2. cap. 6, & 11. libr. 3. cap. 1. & Elem. Theol. Prop. 133.

Philem. apud Justin. De monarch. Dei.

Joseph. Antiq. libr. 12. cap. 7.

XVI. Falsa itidem est Deum scire omnia Philosophia vetus. Insigne fertur Thaletis dictum, qui roganti cuidam an hominis facinus aliquod Deo incognitum esse posset, Imo, inquit, ne cogitatio quidem. His paria censuisse Socratem in Xenophontis Memorabilibus proditum est. Idem sentire

πανтоδαῆ, hoc est, omnia scientem,

Xenoph. Memorab. libr. 1.

Plat. libr. 10. De legib.

se declarat Plato, præsertim in Parmenide, ubi accuratissimam, præ cæteris omnibus, Deum habere docet scientiam universarum rerum, qua & humanas perfecte cognoscat. Idem sentit Plutarchus, idem & Plotinus, qui notabile hoc habet ac Christianæ doctrinæ valdo consentaneum, Deum seipsum intelligere, & omnia in seipso, ac proinde omnia ipsi coram adesse, ea simul ipsum cognoscere, nec ad res cognoscendas more humanæ mentis ratiocinationem adhibere. Similia habet Proclus, qui & omnibus hominibus per certam anticipationem & prænotionem persuasum esse scribit Deum omnia nosse, etiam intimas mentium cogitationes; & ipsam hanc Deorum cognitionem neque cognosci posse, neque dictis explicari. Placuit idem Peripateticis, Simplicio & Ammonio, quorum hic censet cum Platonicis, omnia Diis esse cognita, quod omnium caussa sint; & cognoscere res præsentes, præteritas, & futuras, eo modo qui Diis conveniat; ea nimirum cognitione, quæ una sit, & determinata, & constans, atque immutabilis. Placuit id & Stoicis, Epicteto, Marco Aurelio, & Arriano, qui suis in Epictetum lucubrationibus egregiam super hac quæstione disputationem inseruit. Iisdem vocibus personabat Schola Pythagoræ: nam nostri inspectorem esse Deum, nec ipsum fugere quicquam, & in cognitione Dei nihil esse mutationi obnoxium, & huic præsto esse omnia, tum quæ præterita sunt, tum quæ futura, cecinerunt Epicharmus & Parmenides. Id volebat Hesiodus, cum diceret Oculum Jovis videre omnia, omnia cognoscere: & Theognis, cum Jovem alloquens fateretur hominum cogitationes penitus ipsi esse perspectas; & Pindarus, cum clamaret falli, quisquis rem aliquam Deum celare se posse sperat; & Menander, cum homines admoneret prope adstare unicuique testem & spectatorem Deum; & Menandri æqualis Philemon, cum caneret Justitiæ oculum cernere omnia. Atque hic oculus est, quem prisci hi Poëtæ, & profana etiam oracula, ex quibus Philosophiam contexere studuerat Porphyrius, singulas

Plutarch. De sera num. vind. Plotin. Enn. 4. libr. 4. cap. 12. Enn. 5. libr. 9. cap. 5.

Procl. Theolog. Plat. libr. 1. cap. 21. & libr. 4. cap. 5. & in Platon. Alcibiad. 1.

Simpl. in Epictet. Ammon. in Aristot. De interpret.

M. Aurel. libr. 11. §. 13. Arrianus in Epictet. libr. 1. cap. 14. & libr. 2. cap. 13.

Epicharm. & Parmenid. apud Clement. Alexand. Strom. 5. Hesiod. Oper. & Dies, v. 265. Theogn. v. 375. Pind. Olymp. Od. 1. Menand. apud Clement. Alex. Strom. 5. Philem. apud Justin. De monarch. Dei.

orbis

orbis partes, mentiumque humanarum recessus penetrare profantur. Pervulgata est ea, quam Græci Grammatici afferunt, vocis Dæmon etymologia, sed ex qua tamen apparet Græcorum de immensa Deorum cognitione sententia: δαίμονας enim dictos opinantur, quasi δαήμονας, hoc est Scientes. Hæc more suo per symbola significabant Ægyptii, cum oculos atque aures ex pretiosa aliqua materia confingerent, Diisque consecratos in Templis appenderent. Contra vero Brachmanes Deum carere sciscunt oculis, & tamen cernere omnia; carere auribus, & omnia audire.

verum,

XVII. Deum verum esse & veracem, nec ullius esse cuiquam caussam & auctorem mendacii, vel fraudis, vel ignorantiæ, primitusque in ipso inesse veritatem diserte & acute exposuit Proclus, ex Socratis doctrina à Platone tradita in libris De Republica. Cui assentientes Alcinous & Simplicius, Deum Veritatis nomine affecerunt, quod veritatis omnis ita sit principium, ut Sol omnis luminis.

Procl. Plat. Th. l. 1. c. 17, & 21. Plat. De Republ. libr. 2. Alcin. Isag. c. 10. Simpl. in Epictet.

bonorum auctorem,

XVIII. Bona omnia à Diis provenire significarunt Poëtæ, cum δωτῆρας ἐάων ipsos appellarunt. Quidquid faustum, fortunatumque contingit hominibus, Diis acceptum esse referendum tradunt Æschylus, Menander, & Diphilus. Nec id fugit Platonem, qui bona à Diis, non vero mala, profundi in homines, & quidquid in iis boni & pulchri est, ex supremo Deo proficisci docuit, hoc argumento usus, nihilo plus quod beneficum sit malefacere posse, quam frigidum calefacere. Retinuit id Iamblichus, cum scripsit bonum Diis esse naturale, nec quicquam mali ideo ab iis posse provenire, ac constare id inter Græcos omnes & Barbaros. Retinuit id & Proclus in libris Theologiæ Platonicæ, ubi bona à Diis in humanum genus promanantia radiis Solis comparat, qui ab illustratis corporibus pro sua cujusque natura excipiuntur. Egregium illud Simplicii, Deum bona omnia efficere, cum nihil non boni velit, possit vero quodcunque vult: & istud Hieroclis, Deos natura ac sponte sua bona in nos & utilia conferre; nos autem repudiatis illorum beneficiis, mala nobis consciscere.

Æschyl. Sept. cont. Theb. v. 631. Diphil. apud Euseb. Præp. libr. 13. Plat. Euthyphr. & apud Procl. Theolog. Platon. libr. 2. cap. 11. Iambl. De myst. sect. 7. cap. 6. Procl. Theolog. Platon. libr. 1. cap. 17, & 18. Hierocl. apud Stob. Eclog. Eth.

principium, caussam, finem,

Plato in Tim. & apud Athenagor. Legat. & Procl. Theolog. Platon. libr. 3. cap. 21. & libr. 6.

Iambl. De myst. sect. 8. cap. 2.

Serv. in Virgil. Eclog. 8.

Procl. Theolog. Platon. libr. 3. cap. 21. & libr. 2. in Tim.

Alcin. Isagog. cap. 10.

XIX. Deum rerum omnium principium esse, patrem, caussam caussarum optimam, atque finem, Platonis opinio est. Clarissimis verbis dotes illas Dei explicat Iamblichus, fontem eum fundumque appellans universarum rerum, & quæ reipsa sunt, & quæ animo concipi possunt; principium οὐσίας καὶ οὐσιότητος, *essentiæ & essentialitatis*; principium, medium, & finem. Hæc à Pythagoreis sumsit Iamblichus, qui, teste Servio, ternarium numerum assignabant summo Deo, quod ab eo sit & initium, & medium, & finis. Præclare & Proclus, qui Deum dixit patrem esse omnium, propter eum esse omnia, ideoque primam esse agendi causam, & finem omnium; & Alcinous, qui Deum idcirco vult Patrem appellari, quod caussa sit omnium, quodque cælestem mentem & animum mundi ad se, suasque ipsius rationes exornet.

Simpl. in Epictet.

Multis locis idem asseverat Simplicius; velut cum ait idem esse Unum, Principium, Bonum, & Deum; Deum esse caussam omnium, & principium principiorum, & caussam caussarum, & Deum Deorum, & bonitatem bonitatum.

Aristot. Metaph. libr. 2. cap. 2.

Hoc & in Metaphysicis Aristotelis, & in iis quæ sibi Theophrasti præscripserunt nomen, proditum extat. Placitum quoque id fuit Italicæ Scholæ: nam Pythagoras, cujus verba

Justin. in Protrept.

recitat Justinus, Deum vocat principium & patrem omnium: & Pythagoricus Timæus in Physico opere, unicum

Sophocl. & Orph. apud Eus. Præp. Evang. libr. 13.

Plato De legib.

Auct. libr. de mund. cap. 7.

eum esse ait rerum principium. Adde his Sophoclem, & suppositititium Orpheum, qui Deum dicunt principium, medium, ac finem continere. Quod & à Platone usurpatum est, & veteri sermone ferri solitum narrat Auctor libelli De mundo. Adde Hesiodum, & Poëtas cæteros, & quidquid

Aristot. Metaph. libr. 1. cap. 4.

est eorum qui finxere vel scripsere fabulas, quosque Aristoteles Theologos appellat. Hi cum Deum appellant Patrem omnipotentem; Patrem Deorum & hominum, eum esse significant principium, caussam, originem, auctoremque rerum. Quinetiam Romani Deorum nominibus Patris cognomentum fere subjungebant. Hinc Juppiter dictus, quod est Jovis pater, & Diespiter: hinc & Ditis pater, & Neptunus

pater, & Saturnus pater, & Janus pater, & Mars pater, sive Marspiter; quæ recensentur ab Agellio. Super his vero consulitor Hieroclis Dissertatio in Carmina Pythagoræ.

Agell. libr. 5. cap. 12.

XX. Eodem pertinent tituli illi quibus honestatur Deus à veteribus, cum Rex, cum Dominus, cum primus, cum supremus, cum προούσιος, *ante-essentialis*, & ὑπερούσιος, *super-essentialis* nuncupatur: velut ab Homero, qui Regum supremum, ὕπατον κρειόντων; & à Solone, & à Theognide, qui Regem omnium dicunt ac Dominum; & à supposititio Zoroastro in sacra rerum Persicarum Collectione; item à Timæo & Onato Pythagoricis; & à Maximo Tyrio, qui per omnem orbem vigere ait legem hanc atque sermonem, consentientibus Græcis & Barbaris, sapientibus & stolidis, Deum esse unum, Regem & patrem rerum omnium; & à Plotino, Porphyrio, & Alcinoo, qui primum Deum vocant καθυπέρτερον, κορυφαῖον, superiorem omnibus Diis, & augustissimam mentem, & naturam ipsam incorpoream, obtinentem supremum ordinem, & omnia supergredientem; & ab Iamblicho, qui veritatis omnis, felicitatis, essentiæ, caussæ, & principiorum præsidem, ac priorem rebus iis quæ vere sunt, earumque principiis, & προούσιον, *ante-essentialem*; & à Proclo, qui primum, & Deum Deorum, & omnium principium ὑπερούσιον, *superessentiale*. Hujus est quoque propositio illa, quæ extat in Elementis Theologicis, *Omnis Deus est* ὑπερούσιος, καὶ ὑπέρζωος, καὶ ὑπέρνους, *superessentialis, & supervitalis, & supermentalis*. Scribit præterea Damascius, omnes fere ante Iamblichum Philosophos dixisse, multos quidem esse Deos οὐσιώδεις, *essentiales*; at unum ὑπερούσιον, *superessentialem*. Claudat agmen Platonicorum Plato ipse, qui Jovem in cælo curru alato vehi, primumque incedere narrat; hunc sequi Deorum Dæmonumque exercitum.

Regem, Dominum, primũ, supremũ, προούσιον, ὑπερούσιον, Homer. Iliad. 8. Solon. Gnomic. Theogn. v. 375. Zoroast. apud Euseb. Præp. libr. 1. cap. 19. Tim. apud Procl. Theol. Platon. libr. 1. cap. 19. Onat. apud Stob. Eclog. Phys. libr. 1. cap. 3. Max. Tyr. Diss. 1. Plotin. Enn. 5. libr. 3. cap. 13. & libr. 5. cap. 12. & Enn. 6. libr. 8. cap. 16, & 18. Porphyr. De abst. ab anim. libr. 1. Alcin. Isag. ad doctr. Plat. c. 10. Iambl. De myst. sect. 8. cap. 2. Procl. Theolog. Plat libr. 2. cap. 1, & 11. & libr. 3. cap. 1. Procl. Elem. Th. Prop. 115, & 12.

Plato apud Athenagor. Legat.

XXI. Infinitam esse Dei potentiam prædicat & probat memoratus nobis sæpius nobilissimus Platonis assecla & interpres Proclus. Qui id revocarent in dubium, fatuos appellabat Pythagoras, & discipulos adhortabatur, ne eorum

omnipotentẽ, Procl. Elem. Th. Prop. 84. Pythagor. apud

Iamblich. De vit. Pyth. cap. 28.

dogmatum quæ de Diis tradebantur, ulli derogarent fidem; atque hoc principio nitebatur omnis illorum τερατολογία, & portentosa ac prodigialis Philosophia. Itaque Pythagoræ auditor Epicharmus nihil esse canebat, quod esset præter potestatem Dei. Assentitur Poëtarum chorus omnis: & vetustissimus quidem Linus facilia esse omnia Deo, & nihil ejus potestatem superare canit, atque ab hoc effato versuum suorum capit exordium, quod in opinionum suarum patrocinium afferebant Pythagorei. Lino succinunt Solon & Theognis, summamque esse decernunt Dei potentiam, cui nullus Deorum possit contendere. Hinc aurea illa Catena Homeri, ex qua suspensi cæteri Dii atque Deæ, cælo ipsum detrahere non possint; ipse contra ex ea cælum, terras, & maria, Deorumque ac Dearum turbam omnem, velut in fasciculum constrictos possit de Olympi vertice suspendere. Hanc autem omnium quæcunque libuerint agendorum facultatem in Dei ipsius notione contineri optime vidit, & diserte cecinit Callimachus. Apud Latinos vero Poëtas tam crebris celebratur testimoniis infinita Dei potentia, ut qui ea colligere velit, otio debeat abundare. Nec ea solum apud illos intelligenda est Dei potentia, quam tenet in omnia quæcunque sunt, sed ea etiam qua omnia facere potest quæcunque non sunt.

Epicharm. apud Clem. Alexand. Strom. 5.
Lin. apud Iambl. De vit. Pythag. cap. 28.
Solon Gnomic. Theogn. v. 375.
Homer. Iliad. θ.
Callimach. apud Plutarch. De plac. Philos. libr. 1. cap. 7.

& beatum.

XXII. Denique, ut absolvam, summa beatitate, & æternitate Deos frui, optimam ducere vitam, omnibusque affluere bonis, vulgo atque adeo sibi ipsi persuasum esse declaravit Aristoteles: nam cælum ostendit esse sedem Dei, & quidquid illic sit, æternam & beatam vitam agere, & in speculatione positam esse Deorum beatitatem; quod & Epicuro, sed longe diversas ob caussas visum est. Nec aliud quam summam felicitatem nectaris & ambrosiæ figmentis Poëtæ significarunt.

Aristot. De cæl. libr. 1. cap. 9. & libr. 2. cap. 1. & Moral. libr. 10.
Epicur. apud Cic. De nat. Deor. l. 1. & ex Lucret. libr. 1. & 2.

CAPUT III.

De sanctissima Trinitate.

MINUS vero mirum est hæc dogmata, utpote rectæ Rationi magis pervia, hominum notitiæ patuisse. At obscurum illud sanctissimæ Trinitatis & reconditum mysterium eosdem vidisse quasi per nubila & caliginem, sed vidisse tamen Rationis ope, magna sane res est, & Christianæ veritatis certissimum argumentum. Plato imprimis præceptis Socratis imbutus, cum alibi, tum præcipue in Gorgia, & in celebri illa, & à priscis Christianis sæpe laudata Epistola ad Dionysium secunda, divinam explicans naturam, tres in ea designat Reges; primum, caussam rerum omnium eximiarum; secundum, rebus secundis addictum; tertium, tertiis. Atque hæc Platonis Trinitas, juxta interpretationem Procli, Pater est, & Potentia, & Mens. Aliis præterea locis à primo hoc Rege vult esse genitum secundum, mundi conditorem; ex illo tertium, quem animam mundi Platonici dixere: & in Epistola ad Hermiam, Erastum, & Coriscum, jurare eos jubet per Deum, rerum omnium, & quæ sunt, & quæ futuræ sunt, ducem atque causã, & per Dei hujus Patrem Deum. Ab eo etiam alibi traditum est, uti testatur Porphyrius in Historia Philosophica, Deum illum Filium, sive Mentem, à Deo Patre, cui tribuit Boni cognomen, genitum esse ante tempora, modo quodam qui ab hominibus comprehendi non possit; per se constare ipsum, atque esse rerum omnium, omnisque pulchritudinis fontem. Retulerunt hæc Clemens Alexandrinus, Eusebius, Cyrillus, & alii, ut Trinitatem Platoni & cognitam & celebratam fuisse probarent. Magistri sui doctrinam etsi non uno modo exposuerunt Platonici, in eo tamen conveniunt,

Procl. Theol. Platon. libr. 3. cap. 21.

Porphyr. apud Cyrill. contr. Julian. libr. 1.

Clement. Alex. Strom. 5. Eus. Præp. Evãg. libr. 11. cap. 20. Cyrill. contr. Julian. libr. 3, & 4.

unum illum rerum omnium parentem & auctorem Deum, trinum tamen esse quoad Hypostases. Princeps horum Plotinus librum scripsit hujus argumenti & tituli, περὶ τῶν τριῶν ἀρχικῶν ὑποστάσεων, *De tribus principalibus Hypostasibus*: qui liber in quinta ejus Enneade primo loco positus est. Illic post supremum Deum, quem perfectissimum appellat, secundam ponit Mentem, ab illo genitam, optimam omnium, ejus imaginem, quæ cum eo necessario sit, etsi separata & distincta, eumque intueatur; Genitorem autem id amare quod genuit; generationem illam, quæ rerum æternarum est, à generationibus temporalibus valde discrepare. Vix potuisset apertius tres sanctissimæ Trinitatis signare personas: perfectissimum enim illud, Pater est; Mens, Filius; Amor, Spiritus sanctus. De Amore hoc valde notabile est, & veritati Christianæ proximum, quod scribit alibi, eum esse Amorem, quo se ipse diligit Deus; eumdemque esse & Amorem, & qui amabilis est; eumdem amantem & amatum; & eumdem rursum Amorem & essentiam. Amelius in Plotini Schola eductus, velut magistri dictata recinens, tres esse statuit Opifices, Mentes tres, tres Reges; eum nempe qui est, eum qui habet, eum qui videt; per Verbum omnia esse condita, idque & ex sententia Heracliti, & ex sua; idemque esse Verbum hoc, atque illud quod Johannes Evangelista in principio fuisse apud Deum, & per quod omnia à Deo esse facta, & quod carnem ipsum esse factum, & humanam assumsisse naturam, & morte obita Deum fuisse qualis antea fuerat, declaravit. Atque hæc doctrina Platonicis ita probata est, ut ex Mediolanensi Episcopo Simpliciano sæpe audisse se narret Augustinus, quemdam ex Platonicis dixisse, aureis literis describendum esse Evangelii hujus initium, & in conspicuis Ecclesiarum omnium locis esse proponendum. Plotini quoque auditor Porphyrius statuit, juxta Platonis disciplinam, Dei naturam ad tres Hypostases procedere, Bonum, Opificem, & Animam; & Plotino etiam assentiri se ait, etsi discrepantiam inter eos ali-

Plotin. Enn. 6. libr. 8. cap. 15.

Amel. apud Proc. Côment. in Tim. libr. 2.
Cyrill. contr. Julian. l. 8.
Augustin. Confess. 8.

August. De civit. Dei, libr. 10. cap. 29.

Porphyr. apud Cyrill. contr. Julian. libr. 1, & 8.

quam arguunt Proclus & Auguſtinus. Recenſetur ab eodem Proclo Harpocration inter Platonicos, qui trinum eſſe Deum crediderunt. Porphyrii opinionem oppugnavit Iamblichus, & tanquam Plotinianam traduxit, cum ipſe non abſimilia Plotinianorum protulerit, trinumque Deum confeſſus ſit. Amelio adhæſit Theodorus, & tres itidem ſtatuit Opifices, quorum hunc vocat οὐσιώδη νοῦν, *mentem eſſentialem*; illum νοερὰν οὐσίαν, *intelligentiæ compotem eſſentiam*; iſtum denique *Fontem animarum*. At Proclus reprobatis illorum opinionibus ſuam ipſe profert, cum in Timæo, tum paſſim in opere De Platonica Philoſophia, cujus ſumma hæc eſt, Deum eſſe ſupremum, primum principium atque cauſſam, perfectamque unitatem, à rebus omnibus omnino diſcretam: ex hac Unitate rerum opifice procedere Trinitatem univerſitatis itidem opificem; tres nempe præcipuos ac principales rerum Patres, ex Unitate veluti ſuſpenſos, planeque ſeparatos & diſtinctos: adeo ut quadruplicem fingat δημιουργίαν, ſive opificium; illud nempe ſupremi Dei, ac reliqua trium Patrum: ſed Unitatem tamen illam in ſe complecti perfectam menſuram Trinitatis per ſummam Unitatem; Trinitatem vero individuam Unitatis potentiam ex ſeſe proferre. Hanc ille contendit eſſe Platonis mentem, fallique qui ſecus arbitrentur. Cujus commenti radices cum rimarer, hæ deprehenſæ ſunt; quod cum perfectam Dei unitatem & ſimplicitatem prædicaſſe Platonem ſciret, alioſque Philoſophos, nec trinum eſſe poſſe crederet quod unum eſſet, eo progreſſus eſt veſaniæ, ut & nativos Platonis corrumperet ſenſus, receptamque in ejus Scholis doctrinam adulteraret; ac Trinitatem quantumlibet Unitati conjunctam, ab ea tamen diverſam confingeret. Contra Macrobius, non quadruplicem, ſed trinam inducit divinitatem, unius nempe principis, primæque rerum cauſſæ & originis Dei; Mentis, quam pro ſua fœcunditate ſui ſimilem de ſe procreet princeps ille Deus; & animæ, quam rurſum Mens de ſe edat. Chalcidium hic adducerem, qui egregiam dedit

Procl. in Tim. libr. 2. Auguſt. De civit. Dei, l. 10. c. 23. Iambl. De myſt. ſect. 8. cap. 2, & 5. ſect. 10. cap. 6. & apud Procl. in Tim. libr. 2. Theodor. apud Procl. in Tim. libr. 2.

Procl. Theolog. Plat. lib. 6. cap. 6.

Macrob. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 14. & libr. 2. cap. 1.

Chalcid. in Tim.

adumbrationem Trinitatis, si non aliqua ei adhæreret Christianismi suspicio. Platoni ad hanc notitiam prætulerunt facem Pythagorei. Hos trinum celebrasse Deum disserit Proclus in Timæum : hos narrat Servius ternarium numerum perfectum summo Deo assignasse, ac propterea dixisse Virgilium numero ternario Deum gaudere ; atque idcirco etiam Deorum omnium potestatem triplici signo ostendi, Jovis trifido fulmine, Neptuni tridente, Plutonis cane tricipiti ; hinc unum esse eumdemque Deum, Apollinem, Solem, atque Bacchum ; hinc tres esse Parcas, tres Furias, & Herculem tribus noctibus conceptum. Ergo de divina illa Trinitate multa commentatus est Parmenides, acutissimus Pythagoricorum dogmatum patronus. Præcipuas ejus sententias in libros suos retulerunt Plato, & Platonici, Plotinus ac Proclus : ex quibus intelligas sic ipsi visum esse, Trinitatem esse fontem, caussamque rerum ; in ea primum esse Patrem ; & Unum, quod proprie unum sit ; secundam Mentem à Patre editam, quæ sit Unum & multa ; tertium Amorem à Mente ortum, igneæ naturæ, qui sit Unum & multa. Trinitatem undecunque perfectam in Deo esse fassus est Timæus Locrus, quæ perfectio ipsa sit unius formæ, & absoluta *existentia*, fons omnis perfectionis, trinam & in unum conjunctam continens perfectionem. Numenius, quem Pythagoricum juxta & Platonicum appellare possis, in libro De bono, primum Deum ponit simplicem & individuum, Bonum, & caussam rerum ; tum secundum Deum, Opificem, primi Filium ; ac demum tertium Deum, sive opus, hoc est Mundum, perfectum nempe animal, à tertio illo Deo animatum ; primum illum esse avum, secundum progenitum, nepotem tertium, atque hos unum esse. Quæ ex Pseudo Orpheo afferuntur, parum inter se consentiunt ; nempe, uti conjicio, quod non unius sint auctoris, quæ splendidum hoc nomen præferunt. Trinum e Dum celebrant Orphica à Proclo allata, Phanetem scilicet opificem mundi, Cælum, atque Tempus. At quæ extant apud Justinum, aliosque

Procl. in Tim. libr. 2.
Serv. in Virgil. Ecl. 8.
Parmen. ex Plot. Enn. 5. l. 1. c. 8. Procl. Theolog. Platon. l. 3. c. 21, 23, 24. & libr. 4. c. 35, 36, 37, 38.
Tim. apud Procl. Theol. Plat. libr. 4. cap. 16.
Numen. apud Euseb. Præp. Evang. libr. 11. cap. 18. Cyrill. contr. Julian. libr. 8. Theod. Therap. serm. 2. De principio.
Procl. in Tim. libr. 2.
Justin. Paræn.

que Christianos scriptores, Dei Verbum invocant, opifex mundi, perfectum, quod & primam Patris vocem appellant. Nec de nihilo est, & ad sacræ Trinitatis doctrinam ab Ebræis ad Ethnicos transmissam videtur pertinere quod canit Callimachus, Apollinem sedere ad dextram Jovis. Manaverat scilicet ad Græcos quod in Psalmis legimus, jussisse Deum Patrem, sedere ad dexteram suam Deum Filium. Sed & Pallas exiliens & nascens è cerebro Jovis, Mentis filia à veteribus dicta, annon symbolum est Dei Filii à Patre per intellectum procedentis? Annon manifesta est trium sacræ Trinitatis personarum significatio in his verbis Senecæ: *Quisquis formator universi fuit, sive ille Deus est potens omnium:* (hic ille est Pater omnipotens) *sive incorporalis Ratio ingentium operum artifex:* (en tibi Filium, λόγον nempe, sive Verbum, per quod omnia facta sunt) *sive divinus Spiritus per omnia maxima minima æquali intentione diffusus:* (quæ denotant Spiritum sanctum.) Nunc Judæorum Christo recentiorum sciscitemur sententiam, ac primum celeberrimi inter illos Philonis. Hic, teste Isidoro Pelusiota, cum verba hæc interpretaretur, *Deus & Dominus*, regiam Trinitatem magis unam esse dixit quam res dividuas; & copiosiorem quam res singulares; & Deum utrimque stipatum inducit duabus summis potentiis, Imperio & Bonitate. Idem summo Deo rerum omnium parenti Filium assignat; atque eum natu maximum; non generatione carentem, ut est Deus ille supremus; neque ita genitum, ut nos sumus; id esse Dei Verbum, secundum Deum, opus Dei, rebus omnibus antiquius, imaginem Dei, Angelorum antiquissimum, Angelum ipsum, principium, per quod conditus est mundus, Legatum universitati regendæ præfectum, summum Sacerdotem, medium inter Deum & homines. Eumdem esse dicit Dei nomen, quo continetur significatio divinitatis Verbi; nam veteres Judæi Deum appellant *Sem*, hoc est Nomen. Quamobrem & Archangelum *πολυώνυμον, multa nomina gerentem*, Philo Verbum appellat: quippe nomen illud Dei, quod

Cyrill. contr. Julian. libr. 1.
Callim. Hymn. in Apollin.
Psalm. 109. 1.
Senec. Consolat. ad Helviã, cap. 8.
Isidor. Pelusiot. libr. 2. Epist. 143.
Phil. De sacrific. Abel & Cain.
Phil. De vit. Mos.
Phil. De agricult. De confus. ling. De somn. Deterius melior. insidiar.
Phil. Quis hæres divinor.
Phil. περὶ κοσμοπ. De Monarch. libr. 2. De Cherub.
Phil. De profug.
Phil. De confus. ling. Quis divinor. hæres?

Hamphorasch, id est *explicatum*, Rabbini nuncupant, per duodecim literas, & per quadraginta duas pronuntiabant: ex quibus varia confinxerunt Dei nomina; quorum præcipua duo & septuaginta libris suis celebrarunt. Vetustissimi Rabbini, mysteriorum Cabalæ consulti, tres in Deo sciscunt esse luces; lucem intimam, antiquam, æternam, eamdemque virtutem primam; deinde lucem clarissimam, sapientiam æternam; tum lucem denique claram & occultam; tres illas luces emitti intra Deum, nec foras prodire; eas idem esse ac Infinitum, hoc est Deum; easdem esse unicam essentiam, principium unicum principiorum omnium, radicem omnium radicum. Tradunt & tres primarias esse Sephiroth, Coronam summam, deinde Sapientiam ex Coronæ summæ infinitate ortam, nec ex ea tamen foras prodeuntem; tum intelligentiam ex Corona summa emanantem; trium harum æqualem esse dignitatem & perfectam unitatem, in intimo Dei sinu latentem & sedentem, velut in curru: quam & propterea mysterium Mercavæ, hoc est *Currus*, appellarunt. Idipsum significabant vocabulo *Nekuda*, hoc est *Punctum*, sive Centrum, ex quo tres Mentes prodire volunt, quæ non aliud sint quam centri hujus patefactio; easque tribus exprimunt punctis, & symbolo trium guttarum in Deo fluentium, & descriptione triplicis literæ Jod, & tribus literis nominis Dei *Jehu*, quarum prima Jod sapientiam denotat, sive Patrem; secunda He, decorem, sive Filium; tertia Vau, intelligentiam, sive Spiritum sanctum. Utuntur & exemplo arboris, quæ ex radice truncum profert, ramos ex trunco; cum tamen tria hæc sint unica arbor. Fuse hæc in R. Mosis Corduarii Cabalistico libro, qui Hortus malorum Punicorum inscriptus est, disputantur ex sententia R. Simeonis, cognomento Justi, & R. Simeonis ben Jochai, quorum hic ante quingentos supra mille, ille ante bis mille annos floruisse fertur. Nonnunquam & trinam hanc lucem, Patris, Filii, & Spiritus sancti nominibus afficiunt, ac vocabulo *Aben* designant, quo continetur & dictio *Ab*, quæ

Patrem ſonat; & dictio *Ben*, quæ Filium; quodque tribus conſtat literis, quibus tres Perſonæ notantur. Nec diffitetur Manaſſe ben Iſraël in Conciliatore, hanc eſſe Cabaliſtarum opinionem, Platonicæ conſentaneam, à ſummo Deo emanaſſe primam Mentem, per quam orbis formatus eſt. Nempe Mens illa eſt, quam Plato λόγον καὶ διάνοιαν θεοῦ appellat, mundi procreatricem. Poſſem & ad ſignificationem Trinitatis detorquere, uti faciunt noſtrorum plerique, pervulgatum illud in libris Magiſtrorum Judæorum, ac præcipue in vetuſto libro Jetzira, ineſſe in Deo & intelligens, & id quod intelligitur, & intellectum; ſive cognoſcens, & cognitum, & cognitionem; ſive numerans, & numeratum, & numerũ; & tria hæc unum eſſe. Sed minime iſta pertinere ad Trinitatem deprehendet, qui legerit Maimonidæ librum More nevochim. Id enim affert & explicat, tanquam petitum ex Philoſophia, non ex Libris ſacris; neque de Deo tantum, ſed de quocunque intellectu dicendum illud eſſe affirmat. Hoc ſolum apponit diſcriminis, quod de alio quovis intellectu id dici duntaxat poſſit, tum cum eſt *in actu*, ut loquuntur; minime vero cum eſt *in potentia*; Deo vero qui ſemper eſt *in actu*, id nunquamnon conveniat. Nihilo magis audiendi ſunt, qui *Memar* & *Sechina* in Thargumim & Thalmude volunt notare Verbum & Spiritum ſanctum. Hanc hariolationem à Theodorico Hackſpanio ſolide diſcuſſam prætereo. Divinæ naturæ tria ineſſe viderunt Ægyptii. Neque hic cum Kirchero, viro vaſtæ & variæ, ſed non ſatis accuratæ & caſtigatæ eruditionis, ſuffragio Mercurii Triſmegiſti pugnabo; quem ſuppoſititium eſſe quiſquis non odorabitur, is obeſæ naris homo utique ſit. At utar teſtimonio Plutarchi, qui ex Ægyptiorum doctrina naturam divinam tribus conſtare ſcribit, eo quod intelligitur, materia, & mundo ex his orto; ac propterea tria hæc illos ait comparare triangulo. Quæ ſane conſonant iis quæ credita diximus priſcis Philoſophis, de ſupremo Deo ſive Patre; de ſecundo Opifice & diſpoſitore materiæ, ſive Filio; & de tertio, qui

Manaſſ. ben Iſraël, Conciliat. Quæſt. 9.

More nevoch. Part. 1. cap. 78.

Hackſpan De uſu libror. Rabbin. cap. 2. §. 103. & ſeq.

Kirch. Sphing. Myſtagog. Part. 2. cap. 3. Interpret. Obeliſc. Pamph. libr. 1. cap. 3.

Plutarch, De Iſid. & Oſir.

eſt anima mundi. Nec de eo dubitare nos ſinunt illa quæ ex libris exoticis religionem Ægyptiorum complexis depromit Kircherus, in Interpretatione Obeliſci Pamphilii: unde cognoſcitur in Symbolo pingi ipſis ſolito ad exprimendam Dei naturam, globum ſignificaſſe Deum ſine principioque carentem; ſerpentem ex globo prodeuntem notaſſe potentiam Dei opificem rerum; alas verò globo adnexas expreſſiſſe Spiritum vitæ datorem. Legimus apud Iamblichum de Mente opifice ſic philoſophari Ægyptios, cum Mens ipſa res parturit, triplici nomine appellari; Amon, quatenus res latentes profert in apertum; Phtha, quatenus eas arte perficit; Oſirin, quatenus benefica eſt. Triplex ille Magorum Perſarum Mithra Dionyſio memoratus, videtur eſſe ſimulacrum quoddam Trinitatis. Apud Indos, non Brachmanes ſolum perſuaſum habent, & triplici illo funiculo, quem ſuſpenſum gerunt de collo, ſignificatum volunt trinum eſſe Deum; ſed vulgus etiam in eadem opinione eſt. Verumtamen non ita eos opinari, Deum eſſe trinum eumdem & unum, ſed unum ſupremum Deum, parentem eſſe trium aliorum Deorum, qui unicus tamen Deus ſint, aſſeverant ii qui ſubtilius iſta rimati ſunt. Velut Bernerius, qui Pythagoræ, Platonis, & Eudoxi diligentiam æmulatus, multiplicem exoticarum rerum notitiam eruditis peregrinationibus quæſitam, ad Philoſophiæ ſuæ ornamentum, & doctrinæ amplificationem contulit. Atque in eo plane Indis convenit cum Proclo, de quo ſuperius dixi: item Sinis, & Sinarum diſcipulis Japoniis. Hi Deum exhibent effigie monſtroſa, in qua ex uno corpore prodeunt tria capita mutuo ſeſe conſpicientia: quibus aiunt exprimi diſtinctas tres perſonas, quarum una ſit eademque voluntas. Unum aliquem ex tribus iſtis, vel tres potius iſtos, quos unum eſſe volunt, Filii nomine afficiebant Indi veteres; cui & portentoſum quoddam ſimulacrum dediſſe Patrem narrant, cum orbem conderet, velut operis quod moliebatur exemplar ad imitandum propoſitum. Scriptum id extat apud Porphyrium in

Kirch. Interpret. Obel. Pamphil. libr. 5. cap. 3.

Jambl. De myſt. ſect. 8. cap. 3.

Dionyſ. Epiſt. ad Polyc. 7.

Bern. Memoir. ſur l'Empir. du Mogol. Tom. 3. pag. 81, & ſuiv.

libro De Styge. Reperiebatur & in insula Diu simulacrum, uni ex tribus personis divinis consecratum, quem Mahessam appellabant, quasi Messiæ nomen referentes. Tres quasdam dictiones impense venerantur Siamenses, & sacras habent, quarum prima Deum significat, secunda Dei Verbum, tertia imitatorem Dei. Quod si regredimur in Occidentem scintillas quasdam veritatis deprehendemus in Solonis lege quadam, quæ in Axibus insculpta fuit. Hac jubebantur Athenienses jurare per tres Deos, *ἱκέσιον, καθάρσιον, ἐξακεστήριον*, hoc est, Supplicem, Expiantem, Averruncum. Fuerunt qui existimarent Celtas, sub Hesi, Beleni, & Tharamis nominibus unicum Deum Teutatem coluisse: & qui ex eo quod de Germanis scriptum reliquit Cæsar, Deorum numero eos solos ducere quos vident, Solem, Vulcanum, & Lunam, colligerent Deum ipsos unum & trinum esse veneratos. Peruvianos quoque ipsos narrat Josephus Acosta, testis idoneus, trinum adorasse Deum, Viracocham sive supremum Deum, Solem, & Tonitru; Soli triplex simulacrum consecrasse triplici nomine appellatum, atque item ipsi Tonitru; & in sacello quodam effigiem posuisse, quam unam in Trinitate, trinam in unitate esse dicerent. Tres personas condidisse mundum, Cubanorum dogma fuit, ut discimus ex Herreræ Historiis. Cæterum minime hæc ita sumi velim, quasi accuratam sacrosancti hujus mysterii, vel has gentes, vel istos quos commemoravi Philosophos, notitiam habuisse putem. Nam caruerunt cognitione *ὁμοουσιότητος, consubstantialitatis*; quod in Platonicis arguebat Cyrillus; nec eam, uti debuerunt, ad tres illas Hypostases adjunxerunt; nec triplicem illam à Deo removerunt distinctionem, quæ infert diversitatem naturæ & inæquales dignitatis gradus. Ad quæ cum impegisset Arius, Fide excussus in errorem præcipitavit. Satis mihi est ostendisse adumbrationem quamdam dogmatis hujus extitisse inter profanas gentes; nec quicquam esse caussæ, cur quod & placuit illis, nec in his improbatum est, in Christianis culpetur.

Cæsar De bell. Gall. libr. 6.

Joseph. Acosta Hist. Indic. libr. 5. cap. 4, & 28.

Herrer. Hist. Ind. Occid. Dec. 1. libr. 9. cap. 4.

Cyrill. contr. Julian. libr. 8.

CAPUT IV.

De Angelis.

I. *De Angelis bonis & malis.* II. *De lapsu Angelorum.* III. *De Angelis custodibus.*

De Angelis bonis & malis.

Phil. De Gigant. & De somniis. Augutt. De civit. Dei, libr. 9. c. 19.

Thal. apud Plutarch. De Placit. Philos. libr. 1. cap. 8. & Laërt. in Thalet. & alios. Socrat. apud Platon. passim, Apul. de Deo Socrat. & alios.

Euf. Præp. Evag. libr. 11. cap. 26.

I. DE Angelis dictum est à Philone, eos à Philosophis appellari Dæmones, qui in Libris sacris Angeli dicuntur : & promiscuum utrorumque esse nomen fatetur apud Augustinum Ethnicus Labeo. Philosophorum autem de re ipsa una fere opinio est ; de iis quæ ad rē pertinent, discrepant fortasse nonnihil. Qui primus inter illos celebratur Thales, Dæmones definivit ὀσίας ψυχικάς, *substantias animales*, plenumque iis mundum esse dixit. Sibi assistere Dæmonium quoddam prædicabat Socrates. Unde & adversus Melitum objicientem sibi impietatis crimen, probabat se agnoscere Dæmones, quippe qui Dæmonium sibi diceret assistere ; qui vero agnoscat Dæmones Deorum filios, hunc & Deos. At Plato perspicue, præ veteribus Philosophis, & copiose de natura Dæmonum disseruit : nam post supremum Deum, inferiores posuit Deos, hoc nomine dictos, quod boni sint, neque mali esse possint : his subjicit Dæmones, itidem incorporeos, qui recte maleve pro arbitrio agere possint, & quorum propterea nonnulli boni sint, alii mali. Eorum quidem non satis explicat originem ; sed meorum tamen naturam non ex nihilo extitisse vult, sed ex fluxione quadam primæ ac secundæ caussæ : & ἀγεννήτους tamen, *generationis expertes* appellat, quod more corporeorum animalium geniti non sint ; ab his vero differre Dæmonum naturam, qui mali & boni possunt evadere. Ita sententiam Platonis exposuit Eusebius : at Alcinous Plato-

nicæ Philoſophiæ conſultiſſimus, ex Doctoris ſui ſententia, Dæmones eſſe dicit Deos genitos, & generando propagatos, eoſque Dei filios appellat, quod conſtent ex illa fluxione Dei, & per orbem quoquoverſus ſparſos eſſe exiſtimat. Nunc ſi Platonem ipſum non per Interpretes, ſed coram conſulamus, reſpondentem audiemus in Timæo, Dæmones eſſe Deorum filios, Deos ipſos dictos, & cæleſtibus orbibus adjunctos, natura mortales, Dei beneficio immortales, animalibus generandis præfectos. Principem præterea natura maleficum, Dæmonibus additum eſſe decernit libro decimo De legibus, quem eum ipſum eſſe contendit Clemens Alexandrinus, qui à nobis Diabolus appellatur. Et libro quoque quarto operis ejuſdem De legibus ſacra fieri Dæmonibus jubet Plato. Quid quod nomen ipſum Angelorum videtur uſurpaſſe. *Nonne*, inquit de eo Minutius, *Angelos narrat & Dæmonas? Plato*, inquit Cyprianus, *unum Deum ſervans, cæteros Angelos vel Dæmonas dicit*. Et Ammonius ſcribit Timæum (apud Platonem ſcilicet) Socrati reſpondiſſe Deum, neque eſſe corpus, neque colorem, neque Angelum. Atque hæc effata Platonis, multis à ſe expoſita, Ebræorum placitis conſentire oſtendit Chalcidius; quod & Euſebius aſſeverat. Platonis ſententiam varie flexit, torſitque cohors Platonicorum. Naturam Dæmonum ex veterum Theologorum, hoc eſt Mythologorum ſententia explicaſſe Xenocratem Platonis auditorem prodidit Plutarchus. Philo vero in Platonis ludum Judaica dogmata intulit, & utrimque inſtructus mixtum quid de Angelis commentus eſt, eos nempe animas eſſe beatas, nequitiæ expertes, optimas, & valde puras, ſummi Dei miniſtras, quibus conflati ſint ejuſdem exercitus, ſupra terrenarum rerum cupiditatem longe poſitas, ſublimia tantum & divina ſectantes ac cogitantes, per aërem cælumque curſitantes, à Philoſophis Dæmonum nomine affectas. Multa de Dæmonibus diſputavit Plutarchus libro De defectis oraculis, & alibi quoque: multa & Apuleius in libello De Deo Socratis, ubi Dæmones eſſe decernit,

& lib. 13. cap. 15. Alcin. Iſag. c. 15.

Clemens Alex. Strom. 5.

Cyprian. De Idol. vanit.
Ammon. in Categor. Ariſtot. cap. De ſubſtantia.

Chalcid. in Tim. p. 222, & ſeq.
Euſ. Præp. Evang. libr. 11. cap. 26.

Plutarch. De Iſid. & Oſirid.
Philo de ſacrific. Cain & Abel. De Gigant. De confuſ. ling. De ſomniis.

Genere animalia, ingenio rationabilia, animo passiva, corpore aëria, tempore æterna. Quam ejus definitionem, totamque adeo sententiam Augustinus diligenter excussit. Excussit & illam Plotini, qui Dæmones ratus est materia carere & corpore, sed corpora tamen ignea, aëriave induere, mortalitati haudquaquam opportuna, ut hæc nostra; ejusdem esse omnes naturæ, ex anima mundi genitos, affectionibus obnoxios, à Diis diversos, ab iis secundos, ex iisque pendentes, æternos, certæ ac constantis naturæ, quæ mutari non possit, nec proinde divina fieri. Contra credebat Amelius Deos aliquos esse Dæmones. Æqualis Apuleii Maximus Tyrius, cum alibi, tum præcipue duabus Dissertationibus de Deo Socratis, Dæmonum naturam accurate explicavit, & secundarios esse Deos dixit, summorum Deorum ministros, ad patiendum idoneos, cælum inter & terram, Deum inter & homines constitutos. Quid super hoc argumento visum sit Porphyrio, ex ejus Epistola ad Anebonem, & libro De Philosophia, ex oraculis, aliisque libris cognoscitur. Calamitatum, Magiæ, maleficiorum, impii idolorum cultus, vitiorumque omnium auctores facit Dæmones malos; familiare ipsis esse ait & proprium mendacium, juxta illud Johannis de Diabolo: *Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur;* Deorum affectare titulos, præesse ipsis principem Serapidem, sive Plutonem, qui & ipse Deum se supremum ferat; veri autem ac summi numinis legitimos honores ac existimationem oppugnare eos & imminuere velle; contra mala hominum generi ab his impendentia bonos Dæmones præsignificare; internuntios, sequestros, ac velut portitores Deum inter hominesque agere, & animas esse ex universi natura delibatas. Quinetiam Angelorum & Archangelorum nominibus utitur; quod & factum sæpius ab auditore ejus Iamblicho in libro De mysteriis. Is totum hoc argumentum tractavit longe uberius, & exoticas de Dæmonibus opiniones tradens suam ipse proposuit. Hanc sane atque illam item Porphyrii, si quis advertat animum, illico perspiciet adolescentis

Aug. De civ. Dei, lib. 8. c. 14, & 16. & lib. 9. c. 6, & 8, & 10, & 11. Plotin. Enn. 3. libr. 5. cap. 6.

Amelius apud Procl. In Platon. Alcib. 1.

Max. Tyr. Diss. 1, & 16, & 26, & 27.

Porph. apud Euseb. Præp. Evang. libr. 4. cap. 23. & libr. 5. cap. 6, & seq.

Porphyr. De abst. ab anim. libr. 2.

Joh. 8. 34.

leſcentis tum Chriſtianiſmi luce fuiſſe perfuſam. Et Iamblicho, & Juliano Imperatori, & Proclo Solares quidam Angeli commemorantur. Hic Proclus varios ſtatuit ordines Deorum, Angelorum, & Dæmonum, & ex Parmenidis doctrina colligit plena his eſſe omnia. Celebratur dictum hoc Damaſcii, omnes fere Iamblicho vetuſtiores Philoſophos unum poſuiſſe Deum ὑπερούσιον, *ſuperſubſtantialem*, multos οὐσιώδεις, *ſubſtantiales*, ab unico illo prodeuntes, ejuſque radiis factos divinæ naturæ participes. Antiſtheni certe hoc effatum adſcribit Lactantius, multos quidem eſſe populares Deos, unum naturalem, ideſt ſummæ totius artificem. Ex Academia tranſeamus in Lyceum, cujus princeps Ariſtoteles, præter motores orbibus cæleſtibus adjunctos & velut affixos, Dæmoniorum expreſſam injecit mentionem in libris Metaphyſicorum: ſed ab illis cæli agitatoribus diverſa eſſe ratus eſt, cum corporea illa fingat, hos corporis malitiæque expertes. Videat ergo Gerardus Voſſius, cujus ingentia extant in Rempublicam literariam merita, quid velit ſibi, cum ait Ariſtotelem non alios noviſſe ſpiritus, quam motores cæli; neque ullam vel levem ejus rei apud eum reperiri mentionem, præterquam ubi ex aliena loquitur ſententia. Quod confirmat Alexandri Aphrodiſei, Simplicii, & Averrois aſſenſu. Nec negat tamen à præceptore receſſiſſe Theophraſtum, & deinde Ammonium, Johannem Philoponum, & Algazelem. Eſſe Deos, & Dæmones, qui animorum ſceleribus purgandorum curam gerant, Salluſtio Cynico viſum eſt. Stoicos credidiſſe narrat Plutarchus Dæmonas eſſe naturas quaſdam animorum ſimiles; & Chryſippum veteres Theologos ſecutum dixiſſe eoſdem hominibus longe præſtare, ineſſe in iis virtutis ac vitiorum diſcrimina, & divinitatis non tamen puræ & ſinceræ quippiam. Et in Exhortationibus dixiſſe Senecam narrat Lactantius, Deum regni ſui miniſtros genuiſſe. Ex ætherea ſubſtantia decerptos eſſe ſcripſerat Poſidonius in libro De Heroibus & Dæmonibus: qui ſi ſupereſſet, qui de iis fuerint Stoicæ ſectæ ſenſus plenius

Iamblich. in vit. Pythag.
Julian. Hymn. in Solem.
Procl. in Heſiod. Oper. & Theol. Platon. l. 3. c. 21. & in Plat. Alcibiad. 1.

Lactant. libr. 1. cap. 5.

Ariſtot. Metaph. libr. 5. cap. 8.

Voſſ. De idolol. libr. 1. cap. 6. & libr. 2. cap. 41.

Salluſt. De Diis & mund. cap. 12.
Plutarch. De placit. Philoſ. libr. 1. cap. 8. & De Iſid. & Oſir. & De defect. oracul.

Lactant. libr. 1. cap. 4, & 7.

Poſidon. apud Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 23.

Pythag. apud Plutarch. De Ind. & De placit. Phil. libr. 1. cap. 8.

Empedocl. apud Plutarch. De def. oracul. & De Ind.

Ocell. Luc. De univ. natur. cap. 3.

Procl. Theolog. Platon. libr. 3. cap. 21.

Hierocl. in Carm. Pythag.

Onat. apud Stob. Eclog. Phys. libr. 1. cap. 3.

Apul. De Deo Socrat.

Hesiod. Oper. v. 121, & seq. v. 250. & seq.

Proc. in Hesiod. Oper.

Maxim. Tyr. Dissert. 26.

cognosceremus. Narrat idem de Pythagora Plutarchus; quod de Chrysippo. Hunc primum cognovisse Dæmonas asseverant nonnulli. Falso, nam Thales de iis jam ante erat philosophatus. Idem narrat Plutarchus de Empedocle, quod de Pythagora. Nec ab his discrepuit Ocellus Lucanus. Parmenidem vero tradit Proclus post ens unum, constituisse varia Dæmonum & Deorum genera, quorum hi Angelicum ordinem obtineant. Aureorum carminum, quæ Pythagoræ nomen præfixum gerunt, & revera Lysidis sunt, ejus qui Epaminondæ præceptor fuit, placitum hoc est, colendos esse Heroas ac Dæmonas terrenos: & Heroas illos Hierocles bonos Dæmonas sive Angelos interpretatur; Dæmonas vero terrenos, animos hominum, præstantes virtute ac doctrina. Quid aliud vero quam Angelos dicamus esse chorum illum Deorum, quem summi Dei mandatis obsequi disserit Onatus? Atque tam constantes in ea opinione fuerunt Pythagorici, ut traditum ab Aristotele narret Apuleius, mirari solitos eos, si quis se negaret unquam Dæmonem vidisse. Nec notitiæ Angelorum expers fuit Heraclitus, qui homines à divinis quibusdam potestatibus præmoneri existimavit. Primus vero Ethnicorum omnium, quorum scripta constent, de natura Dæmonum Hesiodus disseruit; atque eos immortales, aëra indutos, numero decies tricentenos, circa terram jussu Jovis vagari dixit, hominum facta observantes; hos prius fuisse eorum hominum animas, qui per auream ætatem vixerunt sub Saturno. Ubi Proclus quadrifariam ab eo divisam fuisse notat naturam rationis compotem, primamque positam illam Deorum, secundam Dæmonum, tertiam Heroum, quartam hominum. Quod & ante Proclum observarunt alii. Ibidem vero Tzetzes Deos ac Dæmonas confundi notat à quibusdam, discerni ab aliis, qui Dæmones esse censent naturas incorporeas, rerum quæ in terris fiunt speculatrices. Ad Homerum vero quod attinet, quidquid contendat Maximus Tyrius, de Dæmonibus parum enucleate & definite egit, nec eos à pervulgatis illis

Græcorum Diis distinxit. Orpheus apud Clementem Alexandrinum, & Angelos nominat, & sedibus summi Dei ait assistere. Hæc doctrinam Christianam valde sapiunt, & ut sæpe jam monui, è Christianorum penu videntur profecta. Eodem Orphei nomine inscripti Hymni Dæmonas cælestes, aëreos, in aquis degentes, terrenos, agentes sub terris, & per ignem vagantes invocant. Et Aristophanes denique quemdam inducit implorantem Deorum ac Dæmonum opē. Ac si opinionis hujus repetamus altius originem, accepisse eam Græcos, ut cætera Theologiæ suæ capita, probabile est ex Ægyptiis & Phœnicibus. De Angelis & Dæmonibus quid censuerint Ægyptii sciri potest ex Iamblichi libro De mysteriis, qui totus constat placitis Ægyptiorum; & ex scriptis Porphyrii, qui cum alia multa tradit super ea re, tum id præcipue, solitos Ægyptios, & Phœnices, & quicunque res divinas callerent, quotiescunque sacra essent facturi, lora prius in Templis rumpere, & pecudes ad solum affligere, ad abigendos Dæmones, animalium speciem sæpe indutos. Sciri potest & ex Macrobio, qui Ægyptios tradit homini nascenti inter alios Præstites Deos Dæmonem apposuisse. Disseminata fuerat per orbem doctrina eadem, si Maimonidæ fides est, etiam ante Mosem, qui cum sacra hircis fieri vetaret, Dæmonum cultum prohibebat. Hircorum certe formam Dæmones habere, & in ea conspici credebantur, cum ab aliis, tum maxime à Sabæis, clarissima Arabum gente, quos & iis sacra fecisse notat Philostorgius. Nec hi solum, sed & totæ Chaldæorum, Persarumque gentes, alios bonos esse rebantur Dæmonas, alios malos. Inde prima Magiæ origo: Magis enim privatum cum Dæmonibus commercium fuit. Hinc conficta supposititii illius Zoroastris mysteria, & memorata Minutio ac Cypriano Hostanis dogmata. Operæpretium est cognoscere, quid ex Chaldæorum scitis referat Iamblichus de Antitheis: quorum consimilia nanciscare apud Arnobium. Indos etiam, & clarissimam Indicæ gentis partem Brachmanes; Siamenses quoque, Sinas,

Clement. Alex. Strom. libr. 5.

Orph. Hymn. init.

Aristophan. in Platou.

Porph. De antr. Nymph. De abst. ab anim. libr. 2. & De Philos. ex oracul. apud Euseb. Præp. Evang. libr. 4. cap. 23.

Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 19.

Maimonid. More nevoch. Part. 3. cap. 46.

Levit. 17. 7.

Philostorg. libr. 3. cap. 4.

Cyprian. De idolor. vanit.

Iambl. De myst. sect. 3. cap. 31.

Arnob. libr. 4.

& Japonenſes, eadem de bonis & malis Angelis pervaſit opinio, quos & magnis religionibus colunt. A Dæmonibus pulſari ſe queruntur incolæ Minuthiadis inſulæ. Multa hic nugantur pro more ſuo recentiores Judæi : nam præter Sephiroth, decem nempe illos ſpiritus Deo proximos, Angelos his inferiores ponunt, bonos atque malos : & bonos quidem in diverſos diſpeſcunt ordines, Animalium, Rotarum, Prævalidorum, aliiſque nominibus diſcretos; alios ad dextram Dei locatos, ad ſiniſtram alios, quorum hi vitia doceant homines, illi virtutem. Diſtingunt ab iis Angelos miniſterii, qui Deo proxime adſtent. Rurſum Angelis corpus detrahunt nonnulli, ſecus alii : & hi quoſdam inferioris ſubſellii Angelos confingunt, igne & aëre concretos, res inſtantes, & mox futuras ex ſuperiorum monitu prænoſcentes, more hominum cibum capientes, generationi vacantes, & morientes. Eos fabulantur ortos eſſe ex Adami ὀνειρωγμοῖς. Cujus conſimile quippiam habebant figmenta Galatarum Peſſinuntiorum : ex Jovis nempe dormientis profuſa in terram genitura extitiſſe Dæmonem, ſexu ambiguo, Agdiſtin nomine. Acutior his Judæis Maimonides, corporis materiæque omnis expertes Angelos facit : & longe ante Maimoniden Philo, qui tamen ſinceram ſacrorum Scriptorum de Angelis doctrinam profanæ Philoſophiæ commentis oblimavit. Multa ſuper his legas in Tzeror hammor, multa & in ipſo Thalmude, omnis ineptiæ officina : velut, Adamū atque Evam, dum lugerent Abelem, & mutua conſuetudine per tempus luctus centum triginta annis abſtinerent, ex Mentibus quibuſdam genuiſſe Dæmonas, quos *Schedim* appellant, & Spiritus, & Lemures. Quatuor faciunt Dæmonum matres, Lilith, Ogereth, Machlath, & Noëmam Tubalcaini ſororem, Simronis uxorem, Aſmodæi matrem. Hæc legas apud Eliam Levitam in Thiſbi : qui & tradit morem hunc apud Judæos Germanos inoleviſſe, ut in cubiculis puerperarum nomina trium Angelorum parietibus inſcribant, ad arcendam vim Lilithæ infantium recens natorum vitæ inſi-

Maimonid. More nevoch. Part. 1. cap. 49.
Philo De ſacrif. Cain & Abel, & De confuſ. ling. & De ſomn.

Thalmud in libr. Erubin.
Maimonid. More nevoch. Part. 1. cap. 7. ex Midraſch.

Elias Levit. Thiſbi in Aſmodai & in Lilith.

diantis; ex qua Ilythyiæ & nomen & personam confictam non absurde suspicere. At Muhammedus Christianum fere de Angelis dogma retinuit. Rursum si respicimus Occidentem, Athenienses Dæmonum notitia imbutos offendemus. Distinguebant eos à Diis, & utrosque in publicis juramentis sigillatim invocabant. Quod ex Aristophane, Platone, & Æschine licet intelligere. Romanorum religionibus consecrati Manes, iidem fuerunt Genii sive Dæmones, hominibus nascentibus additi: Manes dicti ex Græco μῆνες: Μὴν autem est Dæmon, sive Genius, atque etiam Sol, cui quod deputata esset sors μηνὸς sive Dæmonis, & μὴν & Dæmon dictus est. Atque hæc religio ex Oriente accersita est; nam μὴν est Meni, cujus cultui deditos Judæos castigat Isaias. Sed hæc fuse nos alibi disputavimus. Lares item, & Larvæ, sive Lemures, apud Romanos, sua sacra, suos festos dies habebant. Phantasmata item à multis visa in Græcis Romanisque historiis referuntur. Sibi lecta hujusmodi pleraque apud Chrysippum, Plutarchum, & Numenium prodidit Origenes. Cujusmodi narrationibus permotus Plinius, quid de eo sentiendum sit, quærit à Sura per epistolam. Africani denique & Americani esse Dæmones experimento suo didicere. Hos obvios sæpe habent, hos vident; pulsantur ab his nonnunquam, gravissimisque plagis conciduntur: at alios contra beneficos, benignosque sentiunt & prædicant.

Aristoph. Plut. Plat. Tim. & De Rep. libr. 3. Æschin. in Ctesiph.

Isa. 65. 11.

Not. in Origen. p. 108, 109.

Origen. libr. 5. contra Cels. Plin. libr. 7. Epist. 27.

II. Orbem quoque universum pervagata est notitia lapsus Angelorum. Feruntur imprimis memorabiles Empedoclis versus, quibus ex æthere in pontum corruisse Dæmones, & scelerum pœnas dare cecinit: & qui versus illos retulit Plutarchus, θεηλάτους, & οὐρανοπετεῖς, *à Diis expulsos*, & *cælo delapsos* eos appellat. Quærendum quoque sibi proponit Plotinus, quî factum sit, ut Dæmones in deterius natura sint devoluti. Et Chalcidius, cum de Dæmonum natura ex veterum Philosophorum sententia dissereret, à quibusdam ait desertores Angelos appellari. Nec aliud quam defectionem, casumque rebellium Angelorum significare videntur, Tita-

De lapsu Angelorum.

Plutarch. De vitand. ære alieno.

Plotin. Enn. 3. libr. 3. cap. 6.

Chalc. pag. 229.

num & Gigantum, qui cælo utrique finguntur esse prognati; prælia adversus Jovem, & cælestis regni affectatio: eorumdemque clades & supplicia. Nam detrusos eos esse in Tartara, illicque flammis torqueri non sine veri significatione commenti sunt Poëtæ. Eodem pertinet Ate illa per aërem cursitare solita, hominibus infesta, & à Jove quem etiam læserat, de cælo dejecta, addito juramento nunquam illuc redituram. Persæ etiam ad hanc diem Christianis de nequitia & ruina Angelorum assentiuntur.

De Angelis custodibus.

III. Adjunctos esse hominibus ad tutelam præsidiumque Angelos Philosophi veteres confessi sunt. Et geminum quidem unicuique nostrum ab ortu adesse tradidit Empedocles: & terreni Dæmones, humanorum facinorum inspectores, mundi rectores, Timæo Locro memorantur. Nec aliter visum est toti factioni Pythagoricorum. De Genio Socratis pervulgata res est. Tritum & quod de Dæmone nascentium hominum monitore scripsit Cebès in Tabula. Duplicem singulis hominibus appositum ab ortu Genium arbitratus est Socraticus Euclides. Plato Socratis præceptis institutus Dæmones appellat pastores divinos, partibus universi & animalibus regendis præfectos, & animis hominum omnium adjunctos socios, quibus præsint, dum corporibus illigati tenentur, & quos deducant ad inferos, postquam corporibus sunt soluti. Platonem suum agmen assectatur. De malo Dæmone nonnihil offendas apud Polemonem in Physiognomicis. Plutarchus unicuique homini nascenti, non unum Dæmonem adjunctum cum Menandro, sed geminos cum Empedocle credere se profitetur. Totum librum argumento huic dicavit Apuleius, duas Dissertationes Maximus Tyrius, cum ageret uterque de Deo Socratis, de quo & librum Plutarchus edidit. Ex iis discas Dæmones summi Dei mandato gubernandis hominibus invigilare. Librum & huic materiæ dedicavit Plotinus, in quo doctrinam Platonis de electione Dæmonum, eorumque mutatione, pro mutatione animi in melius deteriusve enucleate exponit. Idem alibi singulas ho-

Empedocl. apud Plutarch. περὶ εὐθυμίας.

Euclid. apud Censorin. cap. 3.
Plat. in Politic. & in Phædon.

Plutarch. περὶ εὐθυμίας & Consolat. ad Apollon.

Apul. De Deo Socrat.
Maxim. Tyr. Dissert. 26, & 27.

Plotin. Enn. 3. libr. 4. & libr. 5. cap. 4.

minum animas comitem & stiparorem habere Amorem prodit, atque Amorem hunc esse Dæmonem. Profluxerunt ista ex scatebris Ægyptiorum, qui Deos Præstites homini nascenti quatuor adesse putabant, Dæmonem, & Fortunam, Amorem, & Necessitatem. Et Dæmon quidem ille sors erat Soli attributa, ut dixi, Amor Veneri, Mercurio Necessitas, Lunæ Fortuna. Scimus hæc ex Macrobio & Hermete Ægyptio, cujus testimonio utitur Picus adversus Astrologos. Dæmones omnibus universi partibus administrandis destinatos, & animalium singulorum spiritui moderando adnexos, bonos atque malos, bonorum, malorumque auctores Porphyrius pronuntiat. Iamblicho placuerunt eadem fere quæ Plotino & Porphyrio, etsi hunc sæpe oppugnat. Removet is à nobis malefici Dæmonis consortium; unius tantum, ejusque benefici societatem admittit. Unicum quoque Dæmonem animæ custodem statuit Olympiodorus, at qui pro mutatione animæ subinde mutetur. Id docuit nos in Notis ad Iamblichum Thomas Galæus, cujus eruditio est supra captum hujus ævi, modestia & humanitas supra eruditionem. Admonet homines Proclus repellendos esse ab anima Dæmones terrenos, ut boni Dæmonis opem tutelamque sine impedimento experiri possint. Decretum hoc de nostri cura à bono Dæmone geri solita tuetur Epictetus, & ex eo Arrianus, & Marcus Aurelius; atque id universæ veterum Stoicorum factioni, sibique adeo probari testis est Seneca; qui & scire se declarat, supra se circaque se stare præsides Deos, factorum, dictorumque censores. Testis contra Plinius hæc sibi improbari. Inter Stoicos ponere possis Hieroclem sententiæ ejusdem patronum, quam propugnat & Sallustius Cynicus. De Dæmone Periandri matri infesto aliquid legitur in Parthenii Eroticis. Frequens denique nacti unumquemque nostrum Dæmonis mentio in Æthiopicis Heliodori injecta ex Ægyptiorum, Græcorumque personis, ostendit ita eum sensisse, & in hac opinione veteres illos fuisse. Dæmones Jovis jussu hominum φύλακας memo-

Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 19.
Joh. Picus adv. Astrolog. libr. 6. cap. 18.
Porphyr. De abst. ab anim. libr. 2. cap. 38.
Iambl. De myst. tota sect. 9. & sect. 6. cap. 6, 7.
Gal. in Iamblich. Not. pag. 313.
Procl. in Platon. Alcibiad. 1.
Epictet. apud Arrian. Diss. libr. 1. cap. 14.
Marc. Aurel. libr. 5. & aliis locis.
Senec. Epist. 110. & De vit. beat. cap. 20.
Plin. lib. 2. cap. 5.
Hierocl. De provid.
Sallust. De Diis & mund. cap. 20.
Parthen. Erotic. cap. 17.
Heliod. Æthiop. libr. 2, & 5, & 6.

rantur Hesiodo, hoc est, Inspectores, si sequamur Interpretes Hesiodi; custodes, si Lactantium. Dæmonis γενεθλίου, *natalitii*; & συγγενοῦς πότμου, *Fortunæ congeneratæ*; & Dæmonis ἑτέρου, *alterius*, hoc est adversarii, vim prædicat Pindarus. Prædicat & Orpheus; atque item Sophocles, qui non ab eodem semper Dæmone urgeri homines definit: nempe quod adversi Dæmonis maleficiis, boni & faventis beneficia aliquando succedant. Hinc Genium, *natale comes qui temperat Astrum*, vultu mutabilem, album & atrum describit Horatius; viribus ambiguum geminis, & utramque sortem mutare solitum Manilius. In ejusdem Sophoclis Trachiniis suum invocat Dæmonem Dejanira jamjam moritura: suum invocat & Hercules inter lethales cruciatus. Queritur apud Euripidem Andromacha, se duro & infausto Dæmoni esse alligatam. Quæ de his habet Pseudo-Phocylides, utpote ab homine, nisi me fallit conjectura, Christiano profecta prætermitto. Dæmonis quidem Δεξίου, *dextri*, Triopidis succensentis, & mala conciliantis, meminit Callimachus. Dextrum interpretor infaustum, nam *Numina læva* apud Virgilium sunt prospera, siquidem sequamur Servii, & Philargyrii explicationem, reclamantibus Agellio & Arnobio. Proinde dextra erunt improspera. Contra vero Persius, Genium sinistrum appellat infaustum, morem Græcorum secutus, ut Virgilius Romanorũ. Quis nescit Menandri versus, quibus nascentibus hominibus bonum quidem assistere Dæmonem decernit, vitæ Præsulem; malum vero repugnare negat, nec scelerum auctorem esse cuiquam, sed mores pravos. Hanc Menandri sententiam pleniorem & integriorem, quam reliqui Scriptores, adducit Auctor Commentarii in Job, qui Origeni tribuitur. Cum ait apud Terentium Davus, *Memini relinqui me Deo irato meo*; & cum alter apud Nævium in Stalagmo, *Deo meo propitio, meus homo est*; Dæmonis sui præsentiam significant. Ad Genii utriusque comitatum refert Servius istud Virgilii, *Quisque suos patimur Manes*. Huc adde quæ de Geniis Augusti, Antonii, & Bruti disseruit

Hesiod. Oper. v. 122, & 251.
Lactant. Instit. libr. 2. cap. 14.
Pind. Olymp. Od. 13. Nem. Od. 5. Pyth. Od. 3.
Orph. Præfat. ad Musæum.
Sophocl. Electr. v. 922. Oedip. Tyr. & Trachin.
Horat. libr. 2. Epist. 2.
Manil. libr. 2.
Sophocl. Thrach. v. 927, 1044.
Euripid. Androm. v. 98.
Callim. Hymn. in Cerer. v. 32.
Virgil. Georgic. libr. 4.
Agell. libr. 5. cap. 12.
Arnob. libr. 7.
Pers. Sat. 4.
Terent. Phorm. Act. 1. Sc. 2.
Nævius apud Donat. in Terent. Phorm. Act. 1. Sc. 2.
Serv. in Virgil. Æn. 5. v. 85, & 95. & in Æn. 6. v. 743.

disseruit Plutarchus; de malo illo Dæmone, qui Cassio Parmensi sopito obversatus est, Valerius Maximus; de Genio Constantii, & de Geniis cæterorum hominum tutelæ præfectis Ammianus. At omnium accuratissime exposuerunt Censorinus & Martianus Capella quid de Geniis illis hominum custodibus statuerit Romana Theologia. Et hic quidem inter summum cælum & Solem supremos Deos collocat; secundos Genios inter Solem & Lunam; à Luna ad Terram primum Semones, deinde Manes; his custodiam corporum nostrorum mandari; mentium, Geniis Præstitibus, quos & Angelos nuncupari posse ait, utpote qui Diis superis cogitata nostra nuntient; eosdemque dici Dæmones à Græcis, à Latinis Medioxumos. His adsonat fere Theologia Cabalistarum: putant enim Angelum puerperii, jussu Dei, animam ex Edenis horto assumtam semini in muliebribus locis concepto statim illigare, & duos Angelos custodes adjicere. Quid Ægyptiis placitum sit, & jam supra ex Macrobio & Heliodoro tradidimus, & ex Iamblicho accipi potest. Hi hominibus nascentibus suum volunt attribui Dæmonem, qui per Zodiacum delapsus, signi ejus per quod exiliit, virtutem contrahat. De hac Angelorum stipatione, & officio, eadem est Persarum, Chaldæorum, Brachmanum; eadem Siamensium, eadem Sinensium à Confutio tradita, & constanti omnium assensu recepta opinio. Vere adeo notat Chalcidius, hujus beneficii, tutelæ nempe Angelorum nobis à Deo concessæ, testem esse cunctam Græciam, omne Latium, omnemque Barbariam.

Plutarch. De fortun. Rom. & in Brut.
Valer. Maxim. libr. 1. cap. 7.
Ammian. Marcell. libr. 21.
Censorin. cap. 3.
Martian. Capell. libr. 2.
Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 19.
Heliod. Æthiop. libr. 2.
Iambl. De myst. sect. 9. cap. 6, 7, 9. Stob. Eclog. Eth. libr. 2.
Cõfut. Intorcett. Præcept. 3, 4, 5.
Chalcid. in Tim. p. 225, 226.

****

CAPUT V.

De origine mundi.

DICENDUM protinus nobis est de origine mundi: in quo Ebræis consensisse laudatissimos Philosophos, &

S

Euseb. Demonstr. Evang. libr. 3. cap. 3.

à Deo conditum censuisse verissime ab Eusebio proditum est. Triplex siquidem super hoc argumento fertur sententia: prima eorum, qui mundum ex nihilo à Deo procreatum esse volunt: altera eorum, qui ex æterna materia, quemadmodum ex lignis & lapidibus domum construit architectus: postrema, quæ mundum hunc æternum esse statuit, semperque talem extitisse qualis nunc est.

Thales apud Cic. De natur. Deor. libr. 1. & Minut. Fel. & Plutarch. Symp. Sept. Sap. Diogen. Laert. in Thalet.

Thales, quem primum Græci putant rerum naturalium caussas esse rimatum, dixit Mentem, Deum videlicet cuncta ex aqua finxisse, mundum opus esse Dei, Deum ipsum antiquissimum esse rerum omnium, utpote ortus expertem.

Anaxagor. apud Ciceron. De nat. Deor. libr. 1. Plutarch. De placit. Philos. lib. 1. c. 3. Euseb. Præp. Evang. l. 1. c. 8. l. 10. c. 14. l. 14. c. 14, & 15. & alios.
Arch. apud Stob. Eclog. Phys. libr. 1. cap. 24.
Aristobul. apud Clement. Alex. Strom 5. Euseb. Præp. Evang. lib. 13. cap. 12, & 13.
Socrat. apud Platon. in Phædon.
Plato in Timæo.

Eadem hæc ac clarius etiam expressit Anaxagoras, cum motum & descriptionem rerum omnium Mentis infinitæ vi & rationi adscripsit. Ad Deum quoque fabricam mundi referebat Anaxagoræ auditor Archelaus, Socratis præceptor. Præceptoris sententiæ adhæsit Socrates, quem refert Aristobulus dixisse, videri se vocem Dei mundum molientis audire, cum universi hujus ornatum contemplaretur. Quod & ante Socratem pronuntiasse Pythagoram, Platonem vero post Socratem reperimus. Atque hæc non obscure arcessita sunt ex illis vocibus, quibus jussisse Deum narrat Moses, mundum extare. Plato suam de mundi ortu sententiam compluribus locis, sed præcipue in Timæo & Sophista diserte expressam consignavit, hujusque opificii molitionem palam ad Deum retulit: quodque diligenti observatione dignissimum est, Deum non ex æterna materia, suique coæquali mundum compegisse ratus est, sed eduxisse ex nihilo, solaque sua voluntate ad id eguisse. Idoneum testem damus Hieroclem, in libello De providentia & fato, cujus hæc verba sunt: κατὰ Πλάτωνα θεὸν αὐτὸν προϋφίστησιν ἡ σκέψις πάσης ἐμφανοῦς τε καὶ ἀφανοῦς διακοσμήσεως δημιουργὸν, ἣν ἐκ μηδενὸς ὑποκειμένου προαγαγεῖν τὸν τεχνίτην. ἀρκεῖν γὰρ αὐτῷ εἰς ὑπόστασιν τῶν ὄντων τὸ οἰκεῖον βούλημα. *Hæc speculatio, juxta Platonem, Deum ipsum statuit omnis aspectabilis mundi opificem, quem è nulla re subjecta artifex eduxerit; cum propria ejus voluntas sufficiat, ut*

res existant. Quæ mere Mosaica sunt; uti & quæ de siderum procreatione disseruit. Uterque enim, Moses & Plato, posita ea dixit in cælo ad generationem, distinctionemque temporum. Et quemadmodum factum id vult Plato *à Verbo & mente Dei*, διὰ λόγου θεοῦ καὶ διανοίας, ita factum id canit David Verbo Dei & spiritu oris ejus. Ait enim, *Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* [Psalm. 32. 6.] Atque hæc Mosis & Platonis consensio acute ab Eusebio & Augustino observata est. [Eus. Præp. Evang. libr. 11. cap. 10. August. De civit. Dei, l. 8. c. 11.] Itaque uno ore sententiam hanc adscribunt Platoni, non prisci solum Christiani scriptores, Justinus, Theophilus, Tertullianus, Minutius, Lactantius, aliique multi, sed Ethnici quoque. [Justin. Paran. & Apol. 2. Theoph. ad Autolyc. libr. 2. Tertull. Apolog. cap. 11. Lactant. Institut. libr. 4. cap. 4. & libr. 7. cap. 7.] Verum hoc discrepant, quod quidam ex illis sic opinatum fuisse Platonem volunt, mundum quidem esse Dei opificium, sed æternum tamen; cum tempus nullum fuerit, quo eum nondum creaverit Deus. Ut si ex æterno tempore corpus Soli objectum fuisse dicas, vel pedem pulveri impressum; umbram corporis hujus, pedis hujus vestigium, æternum quoque dicere necesse sit. Hanc sententiam Platoni tribuit, præter alios complures, Proclus, tanti nominis auctoritate delirium suum de æternitate mundi studens defendere. [Procl. in Tim.] Et Amelius Platonis sectator, itidem ut alii factionis ejusdem plerique, cum mundum æternum esse crederet, à Deo tamen genitum putabat: [Amel. apud Eus. Præp. Evang. lib. 11. cap. 19. Cyrill. contr. Julian. libr. 8.] Quinetiam modum explicabat quo genitus esset, Verboque factum dicebat, Heraclitum in eo sequi se professus; ac Johannis quoque Evangelistæ, quem Barbari cognomento indicabat, prætendens auctoritatem, quem scripsisse aiebat, in prima rerum creatione Deo adfuisse Verbum hoc, & omnia per illud extitisse. [August. Confess. libr. 8. & De civit. Dei, libr. 10. cap. 29.] Verùm Platonem ab erroris hujus dedecore graviter & solide vindicant, ex Ethnicis Plutarchus, [Plutarch. περὶ ψυχογονίας.] Atticus Platonicus Philosophus, è cujus disputationibus excerpta nonnulla habes apud Eusebium, & Æneam Gazæum; [Eus. Præp. Evang. libr. 15. cap. 6. Æneas Gaz. in Theophr.] & Hierocles, qui Platonem opinatum esse negat, aut materiam, aut mundum, qui ornatus & apta compositio materiæ est, ab æterno extitisse; sed utrumque vult habuisse initiũ, [Hierocl. De provident.]

Philo De mundo. & ex nihilo fuisse à Deo eductum: ex Judæis Philo, qui Aristotelis ipsius testimonio vanitatem hanc refellit: ex Christianis Ambrosius, & Zacharias Mitylenæus, aliique nonnulli, quorum nomina prætermitto. Sed & Platonicis in ea hæresi obfirmatis objicit Augustinus, non obscure scripsisse Platonem, mundum aliquando esse cœpisse, & initium habuisse. Insignis etiam Platonicarum sententiarum assertor Porphyrius, mundum affirmat non esse casu ortum, sed opificium Sapientiæ Dei: ejus videlicet Sapientiæ, quæ apud Salomonem cuncta cum Deo composuisse se jactat. Post Platonicos Antisthenes Cynicæ institutionis doctor atque princeps, Deum esse definivit summæ totius artificem: & Stoicorum magister Zeno Deum appellat Verbum, Tertulliano teste, eumque *determinat factitatorem universitatis, qui cuncta dispositione formaverit. Hæc Cleanthes in spiritum congerit, quem permeatorem universitatis affirmat.* Atque his porro assentiuntur Stoici reliqui, & mundum à Deo constitutum esse decernunt. Seneca in his mundum statuit habuisse natalem, & *primum diem, cum in hunc habitum ex informi unitate discessit.* Alibi vult licere sibi rerum scrutari initia, artificem mundi quærere, quis omnia in massa inerti latentia discreverit in ordinem, & confusa distinxerit. Id vero notabile imprimis quod ait, *Rationem facientem*, id est Deum, esse caussam mundi. Nempe Ratio illa est λόγος, sive Verbum, quod Deum esse, & per quod facta fuisse omnia sciscit Johannes. Ex Peripateticis à principe suo Aristotele, qui mundi initium negavit fuisse ullum, etsi non satis certo & constanter in ea opinione permansisse visus est, defecit Johannes Philoponus homo Christianus, & initium mundo validis rationibus assignavit, & scripto confutavit argumenta octodecim, quibus mundi æternitatem tuebatur Proclus. Proclo vicissim adversus Philoponi vim suppetias ferre conatus est Simplicius; & nemo tamen illorum negavit à Deo repetendam esse mundi originem. At jam ante Philoponum ab Aristotele desciverant nonnulli Lycei alumni:

Ambros. in Hexaëm. cap. 1.
Zachar. Mityl. Disp. De mund. opif.
August. De civit. Dei, libr. 10. cap. 31.
Porphyr. De antr. Nymph.
Proverb. 8. 30.
Tertull. Apolog. cap. 21.
Senec. Epist. 65. Nat. Quæst. libr. 3. cap. 30. De vit. beat. libr. 1. cap. 31.
Idem Epist. 65.

inter Peripateticos enim, Pythagoricos, & Stoicos convenire prodit Lactantius, mundum divina providentia esse effectum: & Auctor libelli De mundo, qui Aristoteli tribuitur, Aristotele licet recentior, sive Posidonius ille fuit, sive alter quispiam, veterem esse sermonem ait, & à majoribus traditum, omnia ex Deo, & post Deum extitisse. Sed & ab Italicis Philosophis petere nos quoque posse præsidium monuit loco proxime laudato Lactantius. Duci ipsorum Pythagoræ præiit Pherecydes, qui Deum dixit, cum mundum procreare vellet, Amoris formam assumsisse. Pythagoras vero, cum mundi hujus fabricam & ornatum contemplaretur, videri sibi aiebat, uti supra dixi, audire vocem illam Dei, qua existere jussus est. Docebat idem res omnes ab unitate proficisci, atque hanc uuitatem esse Deum ipsum, rerum omnium opificem, principium, patrem, atque mentem. Quæ fuse explicat Hierocles. Hinc mirari licet quid sibi velit Tertullianus, cum scribit *Totum hoc mundi corpus esse innatum & infectum, secundum Pythagoram.* Eadem quæ Pythagoras recinit Empedocles. Zaleucus Pythagoreus, qui Locris suis leges posuit, credi jussit esse Deos, omniaque ab ipsis esse facta, non fortuito extitisse. Fuit ex eadem gente percelebris ille Timæus, cujus interpretem se gessit Plato. Cognovit is procreatum esse mundum, & prædicavit, Deum appellans fabricatorem universitatis hujus, patrem, opificem, principium; materiam vero, unde eum prodiisse vult, nihil aliud esse dicens, quam locum & sedem. Deo quoque adscribit fabricam rerum Onatus Pythagoreus; adscribit & Thearides in libro De natura. Nec tacendus Galenus à quo doctrina eadem prodita est. Vocandi quoque ad partes Poëtæ, atque imprimis Hesiodus, qui terræ, cæli, siderum, rerumque omnium machinationem suavissimis carminibus, & Mosaicæ doctrinæ valde consonis in Theogonia celebravit. Succedat Sophocles, qui vere unicum esse Deum, cæli terræque procreatorem affirmat iis versibus, quos ex Hecatæi libro De Abrahamo & Ægyptiis repræsentavit Eusebius,

Lactant. Instit. libr. 2. cap. 8.
Auct. libr. De mund. cap. 6.

Pherecyd. apud Procl. in Tim.
Pyth. apud Clem. Alex. Strom. 5. & Eus. Præp. Evang. libr. 13. cap. 13. & Theodor. Therapeut. Serm. 2. De princip. & alios.

Hierocl. in Aur. carm. Pythag.
Tertull. Apolog. cap. 11.

Empedocl. apud Eus. Præp. Evang. libr. 1. cap. 8.
Zaleuc. apud Diodor. libr. 12.
Tim. Locr. De anim. mund.

Onat. apud Stob. Eclog. Phys. libr. 1. cap. 1.
Thear. apud Clement. Alexand. Strom. 5.
Galen. Hist. Philos.
Hesiod. Theogon. v. 116, & seq.
Soph. apud Euseb. Præp. Evang. libr. 13. cap. 13.

aliique è vetustis Patribus complures: & merito sane, vix enim Christianus homo de Deo & fabrica rerum illustriora veratiaque profari queat. Egregia quoque super his prolocutus est Euripides in Menalippe; utpote traditæ sibi ab Anaxagora disciplinæ memor. Egregia & Aristophanes in eo loco quem ex Avibus depromunt Lucianus, seu quicunque auctor est Philopatridos, & Suidas. Advocandus & Aratus, qui Astra in cælo collocata fuisse dicit à Deo, in anni temporumque significationem; plane ad mentem Mosis. Non multum absimilia leguntur in Apollonii Argonauticis, & in Pseudo-Orphei libro ejusdem argumenti, aliisque carminibus quæ hoc nomine inscripta ab antiquis Patribus passim recitantur. Cui & Lini itidem suppositititii testimonium possis adjungere. Nonnihil quoque in eamdem sententiam suppeditant Virgilius & Horatius, mundo abscribentes ortum, nec ortus tamen modum exponentes: & ille quidem, cum canentem inducit Silenum, ut coactis rerum seminibus mundi tener orbis concreverit; hic vero, cum mores animalium primis terris prorepentium describit. Sed vereor, ne ex Epicuri hortis sublecta ista sint. Clarius Ovidius, cum mundi narrat ortum, & Deo auctori assignat. Jam si consulamus gentes totas, quæ doctrinæ laude floruerunt vetustis temporibus, vel quæ hac etiam ætate commendantur ab eruditione, ipsarum quoque feremus suffragia. Phœnicum sententiam super principiis rerum explicavit Sanchoniathon, Mosaicæ adeo consentaneam, ut Mosis libros legisse eum & excerpsisse non dubiis olim conjecturis probaverimus. Ægyptii, cum mundi originem adumbrare vellent, Deum opificem Cnephum, ovum ore exspuentem pingebant. Definiebant iidem mundi ætatem, atque eo etiam vanitatis abierunt, ut natalis mundi astrologicum thema constituerent, multaque ex hac genitura, juxta futilissimæ artis præcepta, in consequentes ætates eventura colligerent. Id thema exhibuerant Æsculapius in Myriogenesi, & Anubius; Petosiris etiam & Necepso, celeberrimi gentis hujus Astrologi,

Euripid. apud Euseb. Præp. Evang. lib. 1. cap. 7.

Suid. in χάος.
Arat. init.

Virgil. Eclog. 6.

Horat. Serm. libr. 1. Sat. 3.

Ovid. Metam. libr. 1.

Sanchon. apud Eus. Præp. Evang. libr. 1.

Demonst. Evang. Prop. 4. cap. 2. §. 2.

unde exceptum repræsentavit Julius Firmicus, & cognitum sibi Macrobius commemoravit. Persæ veteres, quorum dogmata atque ritus hodieque retinent propagati ab iis per Orientem plerique, Deum rebus omnibus antiquiorem, rerum omnium opificem & rectorem agnoscunt. Agnoscunt & Ismaëlitæ illi Loquentes appellati; ut & Muhammedani universi. Indi, priscique Brachmanes, perinde ut Græci, mundum aliquando esse cœpisse senserunt, teste Megasthene apud Strabonem; & Deum, statuam quamdam portentosam dedisse Filio suo cum orbem crearet, quemadmodum legimus apud Porphyrium in libro De Styge: quod à me jam supra notatum est. Nec doctrinam super mundi opificio à majoribus susceptam penitus abjecerunt Indi novitii; ea vero disserunt, quæ partim petita sunt ex Mose; partim ex veterum Ægyptiorum libris. Nam & ovum per fistulam ex ore Dei emissum primo; deinde magis magisque amplificatum in magnam illam evasisse molem narrant, quæ Mundus appellatur. Plurima denique Mosaicarum sententiarum affinia super ea re disputant eruditiores Sinæ. Hi mundi ortum his assignant temporibus, quæ optime congruunt cum sacra Historia, si modo ex Septuaginta Interpretum numeris calculi subducantur. Consentanea quoque his est Indorum ratiocinatio; consentanea & Chaldæorum veterum. Id enim perspicue colligitur ex observationibus, quas Callisthenem Babylone misisse in Græciam ad Aristotelem scripsit Porphyrius, uti legitur apud Simplicium. Nec orbis procreationem nesciverunt Americani, ac Virginienses præcipue, qui Deum unum primarium agnoscunt, Deorum inferiorum conditorem, quibus usus sit tanquam instrumentis ad mundum fabricandum; ac primum aquas, materiam scilicet ex qua finxerint cætera Dii illi Medioxumi.

Jul. Firmic. Astronom. l. 3. in Præf. & cap. 1.
Macrob. in Somn. Scip. lib. 1. c. 21.
Strab. libr. 15.
Simpl. in Aristot. De cæl. libr. 2. Comment. 46.

CAPUT VI.

De providentia Dei, & gubernatione mundi.

MUNDUM porro Dei providentia & consilio regi putant, quicunque creatum ab eo fuisse rentur; & eorum etiam quibus aliter visum est bene multi. Nam præter paucos admodum, tum qui atomorum & vacui propugnaverunt doctrinam, Leucippum, Democritum, & Epicurum; tum qui Deos penitus sustulerunt, Euhemerum Messenium, Diogenem Phrygem, Hipponem, Diagoram Melium, & Theodorum Cyrenæum; tum & Protagoram, qui de iis dubitavit, unumque fortasse præterea & alterum; cæteri omnes Deum res mundi hujus administrare confessi sunt. Ne Aristoteles quidem, qui mundum ab omni retro ævo credidit extitisse, id inficiatus est: nam & quæ gererentur in cælis, cura Deorum geri censebat; & quæ essent infra Lunam ita à Diis administrari, ut ad universalia, genera dico & species, & ad res ex certo & usitato naturæ ordine etiam in singularibus evenire solitas, providentia eorum pertineret; non ad ea quæ casu, vel ex libero hominis arbitrio contingerent; sed tamen vere dici omnia gubernari à Deo, quod naturæ tradiderit Deus legem motumque, unde rerum omnium motus consequatur. Hanc doctrinam late explicavit Auctor libelli De mundo, quam veterem esse ait, & inter omnes homines à veteri ævo, majoribusque proditam. Alexander vero Aphrodiseus, doctissimus Aristotelis assecla & interpres, diserte scripsit in libro De providentia, quem sæpius laudat Cyrillus, esse à Deo alienum censere, res hasce inferiores curare ipsum nolle. Et planissime Simplicius ubertimque docuit, Deum ad regendas singulas orbis partes, resque humanas procurandas providentiam suam demittere. At Platonici quidam Aristotelis opinionem Platoni

Auct. libr. De mund. cap. 6.

Cyrill. contr. Julian. libr. 2. Simpl. in Epictet.

toni

toni affingere frustra conati sunt : Iamblichus in his & Proclus; quasi crediderit, quæcunque sunt infra Lunam naturæ moderanda Deum permittere, ipsum ab iis abstinere. Vanum hoc fuit commentum hominum Platonicam Peripateticamque doctrinam inter se conciliare studentium. Nam passim Plato, sed præcipue in Sophista, hanc rejicit sententiam, illam amplectitur; ejusque decreta subtiliter & argumenta explanat Hierocles. Minime vero me fugit quid super his disserat Nemesius. Triplicem ille distinguit Platonis providentiam, primam Dei, quæ procuret universalia & ideas atque cælum; secundam, demandatam inferioribus Diis, quæ circa rerum terrestrium ortum & interitum versetur; tertiam, commissam Dæmonibus, quæ regat res humanas. Verum cum triplex hæc providentia à prima, quæ supremi Dei est, proficiscatur, Eusebius id ipsum sensisse de Dei providentia Platonem scripsit, quod Mosem, Ebræosque Prophetas. Attici præterea Platonici Philosophi dissertationem profert, palam definientis Platoni visum aliud ac Aristoteli; hunc à singularibus removisse providentiam Dei; illum ad hæc eam prorogasse. Hanc à septem Sapientibus, Pythagora, & Socrate traditam sibi disciplinam retinuit Plato, & ad posteros transmisit. Primas inter assertores divinæ providentiæ tenuerunt Stoici, quorum tamen aliquos subtraxisse quædam divinæ providentiæ non sum nescius: nec inter eos assertores postremi fuerunt Pythagorei. Eamdem concelebrarunt vetustissimi Græcorum Poëtæ; & cum omnia cerni ab Oculo Justitiæ canerent, manifesto expressam voluerunt. Vir sine dubio magnus omnium judicio Timoleon domi suæ sacellum αὐτοματίας constituit, & sanctissime coluit, quod nihil rerum humanarum sine Deorum numine agi putaret. Et inter Ægyptios denique, Arabes Loquentes, Chaldæos, Persas, Brachmanes, atque Sinas viguit hæc opinio, & ad hanc diem perseverat. Atque hinc constat verum esse quod dixit Ælianus, neminem esse inter Barbaros, qui non & Deos esse, & res humanas curare agnoverit.

Hierocl. De provid.
Nemes. De natur. homin.
Euseb. De præp. Evang. libr. 15. cap. 5.
Ælian. Var. Hist. libr. 2. cap. 31.

CAPUT VII.

De creatione hominis.

I. *Philosophi plerique crediderunt hominem à Deo ex terra fuisse fictum;* II. *ad similitudinem Dei.*

Philosophi plerique crediderunt hominem à Deo ex terra fuisse fictum;

I. DE ortu hominis multiplex fuit veterum Philosophorum sententia. Qui voluerunt mundum caruisse principio, humanum genus æquale esse mundi, & ex æterno tempore propagatum esse generando rati sunt. Qui mundo tribuerunt initium, de hominis natalibus non eadem senserunt. Fuerunt enim qui ex limosa terra Solis radiis tepefacta conceptos sponte homines & editos sint arbitrati: fuerunt & qui scopum veritatis assecuti, fictos à Deo è terra crediderint. Princeps in his ponendus Socrates, cujus insignis extat de hominis procreatione dissertatio apud Xenophontem. Consentanea Socrati proposuit Plato; cujus non in Timæo solum, aliisque libris verbis clarissimis consignata ea sententia est, sed in Protagora quoque, & in libris De legibus, ubi hominem esse ludicrum ait à Deo conditum. Nec repugnat quod in hoc ipso opere addubitare videtur Atheniensis Hospes, utrum initio caruerit humanum genus, an aliquando natum sit; nam non ita est; geminam tantum exponit opinionem, ut quod volebat inde effici ostenderet. Igitur in manifesto errore est Censorinus, cum Platonem & reliquos antiquæ Academiæ Philosophos existimasse affirmat, semper fuisse genus humanum: quod & in Apuleio reprobat Augustinus. Nisi ita excusemus Censorinum, dictum id ab eo de hominis animo, quem è substantia divina delibatum fuisse, & totum hominem, etiamsi mortalis hujus corporis expers esset, constituisse Plato

Xenoph. Memorab. libr. 1.

Censorin. cap. 4.

August. De civit. Dei, lib. 12. c. 10.

cenſuit. Ne mulieris quidem hic ignoraſſe videtur originem: nam quod diſſerentem inducit Ariſtophanem in Sympoſio de Androgyni ſectione, ex qua vir & femina, & inſitus utrique ille conjunctionis appetitus prodierint, plane id indicat ortum Evæ, ex viri corpore abſciſſæ, ab eoque amatæ, & velut ad reparandum & reſarciendum hoc diſſidium quæſitæ. Cæterum & Academici plerique, & qui Platonici dicti ſunt, recentiores videlicet illi doctrinæ propugnatores, hominem Dei figmentum eſſe fere dixerunt. Egregium illud Ciceronis, qui Academicus & eſt, & haberi vult; hominem præclara quadam conditione generatum eſſe à ſupremo Deo, participem videlicet rationis, cujus expertia ſint cætera animantia. Similia horum paſſim libris ſuis aſperſit. Varro quoque, cum celebrem illam temporum induceret diviſionem, & temporis ἀδήλε exordium ab origine hominum arceſſeret; etſi modum originis non tradidit, æternitatem tamen ab ea ſecluſit. Peccat itaque, & ſibi contradicit Cenſorinus, cum de hac diviſione diſſerens ait, ignorari utrum primum tempus habuerit initium, an ſemper fuerit, poſtquam primi hujus temporis ſpatia ab ortu hominum ad Cataclyſmum priorem determinavit. Arrianus homines ad bene ſentiendum de ſe ipſis hac ratione impellit, quod à Deo facti ſimus omnes, Deumque patrem habeamus. Scitum hoc Chryſippi, Deos condidiſſe homines, ſui, ipſorumque inter ſe gratia, animalia vero propter homines, calculo ſuo comprobat Porphyrius. Et Iamblichus, quod homo ſit egregiis facultatibus inſtructus, id opus eſſe colligit ſapientiæ. Late hæc proſequitur Alcinous, & Platonis dictata de hominis procreatione Diis inferioribus à ſupremo Deo commiſſa, procreationiſque modo recinit. Quo errore deinde infecti ſunt primis Eccleſiæ temporibus Simon, Saturninus, Carpocrates, Seleucus, Hermias, & Arnobius. At cum ſcribit Ariſtoteles, homines ſexu diſtinctos à Deo fuiſſe, nequaquam id ita accipiendum eſt, quaſi ullum fuiſſe his voluerit naſcendi exordium; nam humanum genus, perinde ut mundum,

Cicer. De legib. libr. 1.

Cenſorin. cap. 21.

Arrian. in Epict. libr. 1. cap. 3, & 12. & libr. 2. cap. 8.

Porph. De abſtin. ab anim. libr. 3. cap. 20.

Iambl. Protrept. cap. 3.

Alcin. Iſagog. ad Platon. Philoſ. cap. 16, & 17.

Ariſtotel. Oecon. libr. 1. cap. 3.

semper extitisse opinatus est: verum ut radius à Sole proficiscitur, sic mundum, mundique partes & incolas à Deo oriri existimavit. Contra Stoici animantium fabricam divinæ solertiæ ita tribuunt, ut tempus aliquod fuisse putent, cum animantes non essent. Sic sectæ hujus auctor Zeno, qui in mundi primordiis solo adminiculo divini ignis, hoc est divina providentia genitos homines asseveravit; quod ab ipso factum voluit Chrysippus, uti mox dictum est à me, sui nostrique caussa, cætera propter nos. Sic apud Ciceronē Balbus Stoicus. Sic & Seneca: Pythagoram, Pythagoreosque longe diversa sensisse scribit Censorinus, nempe extitisse semper genus humanum. Et tamen, vel eo ipso auctore, excipiendus est ex hoc numero Empedocles, qui membra hominum ex terra quasi prægnante passim edita, in formam humanam coiisse prodidit. Excipiendus & juxta Censorinum Parmenides, Empedocli ferę assensus. Excipiendus & Archytas, Iamblicho teste, qui verbis ex Archytæ libro De sapientia depromtis comprobat hominem à Deo creatum, & egregiis animi corporisque facultatibus instructum esse ad naturæ ordinem contemplandum. Quod & à Pythagora ipso traditum esse conceptis verbis pronuntiat. Abierunt in eamdem sententiam partium harum asseclæ Eurysus & Euryphamus; quorum hic in libro De vita, unde fragmentum excerpsit Stobæus, Mosaicum præterea istud retulit, nomina ab homine rebus esse imposita, quibus discernerentur. Abierunt isto & Crito, & Hierocles; necnon & Demophilus in Pythagoricis sententiis. Epicharmus rationem hominis dixit esse divinæ rationis propaginem, & per mortem solutis, quæ conjuncta erant, animo & corpore, eo redire singula unde venerant, animum sursum, corpus in terram. At Parmenidis auditorem Zenonem Eleaten homines putasse terra esse genitos, auctor est Diogenes Laërtius. Ficta illa à Græcis hominum fictoris Promethei fabula, originem hominum ex luto plane indicat. Indicat & Vulcano adscriptum ab Hesiodo figmentum nefariæ mulieris

Zeno apud Censorin. cap. 4.

Chrysipp. apud Porphyr. De abstin. ab an. l. 3.
Cicer. libr. 2. De nat. Deor.
Senec. De benef. libr. 6. cap. 23.
Censorin. cap. 4.

Empedocl. apud Plutarch. libr. 5. de placit. Philos. cap. 9. Varron. apud Nonium in Elitū. Censorin. cap. 4.
Parmenid. apud Laërt. & Censor. cap. 4.
Iambl. Protrept. cap. 3.
Iambl. Protrept. cap. 9.

Eurys. apud Clement. Alexand. Strom. 5.
Eurypham. apud Stob. De felicit. Serm. 101.

Crit. apud Stob. Eclog. Physic. libr. 2.
Hierocl. in Aur. Carm. Pythag.
Epicharm. apud Plutarch. Consol. ad Apollon.

Zen. Eleat. apud Laërt. libr. 9.

Pandoræ, ex qua mulierum omne genus sit propagatum. Quæ quanquam celebrata sunt carminibus Poëtarum, clarius ea tamen, & aptius ad historiam, mentemque Mosis persequitur Protagoras apud Platonem. Ait enim fuisse illud tempus, cum essent quidem Dii, nondum tamen mortales essent: quorum procreandorum postquam affuit tempus, confictos illos esse à Diis ex terra; additumque ignem, illud nempe *Spiraculum vitæ*, quod *inspiravit Deus in faciem hominis formati de limo terræ*. Addit deinde vitæ commode tolerandæ subsidia ex Vulcani & Minervæ officinis fuisse detracta à Prometheo, & homini subministrata, quibus significatur Paradisus voluptatis, copiis omnibus ad beate vivendum affluens, in quem inductus homo est à Deo. Jam vero ærumnas, hominibus post peccatum Adami in victu comparando à Deo propositas, manifeste expressit Hesiodus, cum diceret terram affatim hominibus bona ad vivendum fuisse suppeditaturam, & unius diei laborem ad anni totius victum fuisse suffecturum, ni Juppiter Prometheo ob fraudem atque noxam iratus fruges fructusque terræ occuluisset; quibus frui non aliter possit, nisi multo sudore & labore improbo extundantur. Quod autem subjicit sacer Codex, futurum ut post vitam calamitose actam in terram revertatur homo, de qua sumtus est, id pulcre retulit Euripides, quemadmodum & is quem dixi Epicharmus, & in Epitaphio suo Seneca, sive quisquis id composuit, cum utramque hominis partem illuc unde orta est, redituram definierunt; animum in cælum, corpus in terram. Diserte quoque Ovidius opificium mundi ad Deum, hominis formaturam ex luto ad Deum Prometheumque retulit. Acute vidit & Phurnutus, sive potius Cornutus, hac Promethei fabula adumbratam fuisse divinam providentiam, mundi totius ac hominum quoque procreatricem. Præclare & Virgilius:

Cum primum lucem pecudes hausere, virûmque
Terrea progenies duris caput extulit arvis.

Sic enim legendum esse, non Lactantius modo & Philargy-

Plat. in Protagor.

Gen. 2. 7.

Hesiod. Oper. v. 42, & seq.

Euripid. Supplicib.

Ovid. Metam. libr. 1.

Virgil. Georg. libr. 2.

Lact. Instit. libr. 2. cap. 10.

rius, ſed ipſa quoque verſus ſententia demonſtrat: propterea enim *terream* vocat hominum progeniem, quod ex arvis, hoc eſt ex terra caput extulerit. Flectenda illuc pariter fabula Deucalionis, humanum genus ex lapidibus, terra nempe compacta & durata reparantis: & quæ de ortu ſuo Ægyptii, Arcades, Attici, Theſſali, Itali jactarunt, ullam generis ſui originem auctoremque eſſe negantes, præter eam quam incolebant terram: & quæ de hominum armatorum ex ſatis ſerpentium dentibus ortu vana vetuſtas confinxit. Flecti illuc itidem poſſent, quæ de luto in homines concreſcente commenti ſunt Anaximander, Democritus, Empedocles, aliique multi; ſi tam recte de rei cauſſa atque modo, quam de materia ſenſiſſent. Moſaicis aſſonant Theologica Perſarum. Adamum norunt, quem Hajurmaratum appellant: norunt & Evam, parentes generis humani, à Deo conditos. Extitit & apud veteres Brachmanes horum notitia; & nunc extat quoque apud Indos. Hi Adamum nuncupant Caſſiopam; Evam, Diti; & utrumque Brammæ mundi conditoris & rectoris opus eſſe rentur. Eamdem retinent doctrinam finitimæ gentes, puriorem aliquæ, aliquæ commentis infuſcatam. Siamenſes primum hominem cælo delapſum volunt. Sinæ virum & mulierem ex nihilo conditos fuiſſe affirmant; conditorem vocant Taymum; virum, Pinſonum, ſive Puoncuum; mulierem, Pinſonam. Etſi de primi hujus hominis natalibus & ortu varia differunt; quod in gente valde numeroſa, per vaſtiſſimas regiones locis diſcreta; ingenioſa ad hæc, ſtudioſa, & curioſa vix aliter fieri potuit.

ad ſimilitudinem Dei.

II. Neque ſolum à Deo, ſed & ad Dei ſimilitudinem factum eſſe hominem, & humanam formam eſſe θεοειδῆ, quaſi dicas, *Deiformem*; & animos noſtros Deo eſſe cognatos & ſimiles, Platoni notum fuit. Quamobrem factum recte & ſapienter à Græcis ſtatuit Maximus Tyrius, quod humanam ſpeciem dederunt Deorum imaginibus; proximam quippe Diis eſſe, & ſimillimam hominum animam, ac ipſos pro-

Plat. De Republ. libr. 6. & apud Lactant. libr. 2. cap. 10. Maxim. Tyr. Diſſert. 38.

pterea nobilem hanc sui effigiem eleganti & habili corpori inseruisse. Cum autem pervulgatum sit, Platonem summum hominis bonum in similitudine Dei posuisse, similitudinem autem illam in virtute, sic existimasse videtur, à nativa illa similitudine sibi impressa per nequitiam eos deficere, eamdem vero excolere & absolvere per virtutem. Celebris fuit inter Pythagoricos hæc opinio. Testis est Aristoteles Alcmæonem Crotoniaten censuisse animam esse immortalem, quod similis sit immortalium. Euryphamus vero, in libro De vita, Deum sciscit fecisse hominem naturæ suæ æmulum, utpote qui res invenerit præclaras & hominum generi perutiles; quæ divina sunt opera, & Deo digna. Et Eurysus in iisdem Pythagoricorum exhedris institutus, scripsit in opere De fortuna, Deum in formando homine se ipso usum esse exemplari. Locum exhibet Clemens Alexandrinus. Plura ex intimis sectæ hujus arcanis depromit Hierocles. Deum vult sola ea, quæ ratione prædita sunt, ad similitudinem sui formasse: triplex autem horum esse genus, Deos, Heroas, & Dæmones terrenos, quos inter animos hominum ponit: mundum quoque, qui & ipse ratione pollet, triaque hæc complectitur, Dei esse imaginem; & ejus prima, Deos nempe, prima supremi Dei referre; media, Heroas scilicet, mediis Dei similia esse; postremis postrema, sive Dæmones: & primorum quidem accuratiorem esse similitudinem, quam mediorum; horum etiam, quam postremorũ. His non valde dispar est Brachmanum dogma, qui multa habent Pythagoricorum doctrinæ affinia, ab Ægyptiis accepta, unde sua hausit Pythagoras. Docent illi distinctionem gentis suæ per certas tribus, quas nullo cognationis vinculo jungi inter se patiuntur, inde esse ortam, quod conditor ille hominum Bramma alios capite & facie sibi similes fecerit, alios humeris & brachiis, ventre aliquos, reliquos cruribus & pedibus. Finem facio in illo Ovidii, Prometheum, cum informaret hominem, humum aqua dilutam & maceratam in Deorum effigiem finxisse.

Aristot. De anim. libr. 1. cap. 2.

Euryph. in Fragment. Pythag.

Clem. Alexand. Strom. 5.

Hierocl. in Aur. Carm. Pythagor. & De provid. & De fato.

Ovid. Metam. libr. 1.

CAPUT VIII.

De anima.

I. *Animam à Deo esse conditam;* II. *corporis expertem*; III. *& interitus.*

Animam à Deo esse conditam.

Plutarch. De placit. Phil. libr. 4. cap. 7.

I. CHRISTIANUM dogma de origine, natura, & dotibus animæ, multis juvatur veterum Philosophorum suffragiis. Nam primum esse à Deo conditam dixerunt Pythagoras & Plato. Testem damus Plutarchum, qui utrumque decrevisse ait, animam non esse Deum, sed opus Dei æterni. Damus & Minutium, qui Platonem ait statuisse in Timæo, Deum esse *artificem animæ*. Itane vero, inquies, opinati sunt illi, quos veteres constanter perhibent animam dixisse esse ortus expertem? Dixerunt sane; & Dei tamen opus esse rati sunt. Timæus enim, qui summa Pythagoricæ doctrinæ capita libello De anima mundi & natura complexus est; & Plato, qui fuit Timæi & Archytæ familiaris, Pythagoreorumque sententias fere retinuit, ac illam præsertim, quæ est de natura animarum, sicque librum hunc explicavit uberiori commentario, ut plane visus sit assentiri; ex mistura & temperatione materiæ & formæ, quæ æternæ sint, animam universi voluerunt à Deo esse conflatam; ex eadem deinde mistura formatas quoque esse humanas animas, sideribusque primo adjunctas, & velut in currum impositas, unde certis deinde temporibus in corpora mitterentur. Itaque si principia illa æterna animarum spectes, æternæ utique & ortus expertes habendæ sunt; sin conflaturam ipsam, formaturamque, opus sunt summi Dei. Doctrinam hanc integram retinuerunt recentiores aliqui, quidam varie interpolarunt. Quorum commenta rimari nihil

nunc

nunc attinet ad nostrum institutum. Ii solum nobis commemorandi sunt, qui ad Christianæ doctrinæ veritatem visi sunt propius accessisse. Et ex Pythagoricis quidem Hierocles docet Deum ipsum animas humanas finxisse, cum brutorum animas naturæ edendas reliquerit; nulliusque mortalis rei procreationem in se recepisse Deum ipsum, sed aliis permisisse. Alibi quoque pervulgatam illam inter Philosophos magni nominis, & Pythagoræ ac Platonis dogmati consentaneam repudiat sententiam, quæ Deum statuit unicam totius universi formasse animam, unde singuli homines animas suas hauserint, quas post mortem in animam illam universalem refundant. Contra vero singulas hominum animas, distinctas, suisque finibus circumscriptas, separatim conditas esse à Deo asseverat, sed conditas tamen ante omne tempus; adeo ut divinæ similitudinis participes, & æterna Dei opificia dicendæ sint. Brachmanes quoque, ab Ægyptiis Pythagoræ itidem magistris instituti, aliæque ad ortum sitæ gentes, animas à Deo volunt esse genitas, ad Deumque reverti. At Macrobii doctrina hæc est, Deum de se mentem creasse; quæ qua sui parte Deum auctorem suum respicit, ipsius esse similem; qua parte posteriora spectat, animam edidisse. Et Proclus animam compotem rationis quæ in nobis est, anima rationis experte nobiliorem esse dixit; utpote à summo rerum opifice conditam, cum hæc recentiorum, inferiorumque Deorum opus sit. Huc eos adde, qui Dei nos esse genus dixerunt, quod ad Christianæ de animæ origine sententiæ confirmationem pertinere duxit Paulus: per creationem enim & similitudinem cognatæ Dei sunt animæ. Nec unus aut primus id protulit Aratus, cujus verba affert Paulus: in Carminibus aureis Lysidis, quæ tribuuntur Pythagoræ, divina assignatur hominibus origo, quæ Pythagoræ, Italicorumque Philosophorum omnium doctrina fuit. At originis hujus rationem non ex creatione & similitudine Dei petebant, quod faciunt Christiani, sed quod ex mente divina delibatos animos haberemus. Animas venire à Deo,

Hierocl. in Carm. Pythagor.

Hierocl. De provident.

Macrob. in Somn. Scipion. cap. 14, & 17.

Procl. in Alcib. 1.

Act. 17. 28.

ab eoque mitti in corpora scitum est Empedoclis & Heracliti; venire desuper, illucque reverti, scitum Epicharmi. Eadem proloquitur Euripides, eadem Plato, propter eaque animum sæpe divinum, Diisque cognatum appellat. Sic Philo, quem merito Platonem Judæum dicas: sic Judæus alter Josephus. Sic Platonicæ Philosophiæ egregius interpres Plotinus: sic Plotini auditor Amelius, Amelii Porphyrius, Porphyrii Iamblichus. Taurus etiam ex eodem grege, qui Antonini Pii temporibus floruit, Timæi doctrinam secutus, dixit à Diis in terras dimitti animas. Sed & Aristoteles, ejusque sectator Heraclides Ponticus, animam divinam, Deorum affinem, de cælo lapsam esse senserunt. Ex Stoicis vero tradit apud Arrianum Epictetus, nos à Deo esse avulsos, à Deo fabricatos, Dei opificia. Lucilius apud Ciceronem & Seneca, aiunt animum, mentemque nostram divina cura esse perfecta, exiisse à Deo, divinæ esse originis. Unde & anima humana pervulgata appellatione Deus nuncupatur in Scholis Stoicorum. Apud eumdem Ciceronem Paullus Æmylius ex principiis Platonis, animas hominum de cælo petitas esse, divinas, imo Deos esse definit. Cicero vero ipse, non jam sub aliena persona, sed ex sua ipse disserens, animum docet esse ingeneratum à Deo, corporibusque terrenis additum, atque hinc agnationem nobis esse cum Diis & similitudinem. Cælo denique oriundos esse hominum animos, divino genitos semine, cæli cognatos, ac partem Deorum, produnt Virgilius, Ovidius, Manilius, aliique Latini scriptores. Quæ Ethnicorum commenta vetusti Hæretici, Marcionitæ, Manichæi, aliique amplexi sunt. Progrediamur vero, & an corporis expertes sint animæ, disputemus.

Euripid. Supplic. v. 532, & seq. Plat. Phædon. Phil. De mund. Opific. Joseph. De bell. Jud. libr. 3. Plotin. Enn. 4. cap. 6. Amel. & Porph. apud Stob. Ecl. Phys. libr. 1. Iambl. De myst. Ægypt. sect. 8. cap. 6. Taur. apud Stob. Ecl. Phys. libr. 1. Aristotel. Moral. libr. 10. Heraclid. apud Stob. Ecl. Physic. libr. 1. Arrian. libr. 2. cap. 8. Cicer. libr. 2. De nat. Deor. Senec. Consol. ad Helv. c. 6. Epist. 40, 71, 94, 120. Cic. Somn. Scip. Cicer. libr. 1. De legib.

Virgil. Æneid. libr. 6. Ovid. Metam. libr. 1. Manil. lib. 2, & 4.

corporis expertem esse, Macrob. in Somn. Scipion. libr. 1. cap. 14.

II. Est apud Macrobium, *obtinuisse non minus de incorporalitate animæ, quam de immortalitate sententiam.* Scholæ certe utriusque, Italicæ & Ionicæ, principes Thales & Pythagoras, doctrinæ hujus patronos se tulerunt. Thaletis porro vestigiis hæserunt Plato, ejusque sequaces, Xenocrates, Ammonius, & Ammonii auditor Plotinus: item Porphyrius, Iam-

blichus, Proclus, & Alcinous, & quidquid Platonicorum nobiliorum fuit: ac Peripateticorum quoque, cum dictatore suo Aristotele, ejusque discipulo Dicæarcho, & Simplicio, & Peripateticorum familiari Dinarcho. Nec Pythagoram sua factio deseruit. Scribit Claudianus Mamertus, dixisse Archytam, *Animam ad unius exemplum compositam esse, & sic illocaliter dominari in corpore, sicut unum in numeris.* Scribit & Gregorius Nyssenus, dixisse Numenium Pythagoricum, animas corporis esse expertes; quod & Hierocli placuit, atque item Sallustio Cynico. Sensisse id quoque Asclepiadem Bithynum medicum, qui fuit Pompeii æqualis, refert Plutarchus. Ponitur & à Mamerto Varro in iis qui animo detraxerunt corpus; & Sextius uterque, pater & filius, in iis qui & incorporeum & *illocalem* putarunt. Ponendus quoque Cicero inter illos, qui simplicem dixerunt esse animum, nihil admistum habentem, nihil concretum, nihil coagmentatum, nihil duplex. Etsi vero in aliis multis à vero aberravit Eunomius; in iis etiam quæ pertinent ad animum aberrarunt Manichæi, ab anima tamen corpus vere segregarunt. Quod & jam ante à Judæis factum ex Philone cognoscimus.

Claud. Mamert. De statu anim. libr. 2.
Greg. Nyss. De anim.
Hierocl. in Carm. Pythag.
Sallust. De Diis & mund. cap. 8.
Plutarch. De placit. Philos. lib. 4. cap. 2, 3.
Claud. Mamert. De stat. anim. libr. 2.
Phil. De somn.

III. Nunc videamus immortalesne à multis crediti sint animi. Id ita esse universæ consentiunt gentes, universæ retro ætates consenserunt. *Cum de animorum æternitate disserimus.* inquit Seneca, *non leve momentum apud nos habet consensus hominum, aut timentium inferos, aut colentium. Utor hac persuasione publica.* Et Macrobius loco jam laudato, *Obtinuit non minus de incorporalitate animæ, quam de immortalitate sententia.* Et his antiquior Plato pervulgatam hanc esse tradit opinionem, multisque ac vetustissimis sermonibus proditam. Atque hinc argumentum petit Cicero ad eam confirmandam: quippe naturæ vocem hanc esse, quod omnium sit consensus; sicque nationibus omnibus, quæ ubique sunt, esse persuasum, post mortem animos permanere; sic omni antiquitati, quæ quo propius aberat à divina progenie atque

& interitus.
Senec. Epist. 117.
Macrob. in Somn. Scip. lib. 1. c. 14.
Plato De legib. libr. 11.
Cic. 1. Tuscul.

ortu, hoc certius veritatem cernebat. Id adeo primis illis inter Græcos Philosophiæ parentibus, Thaleti & Pherecydi, tam constans certumque visum est, ut doctrinæ hujus auctor uterque dictus sit: & Thales quidem à Chœrilo Poëta, ut retulit Diogenes Laërtius; à Gregorio Nysseno, & à Stobæo; Pherecydes vero à Cicerone, teste idoneo. Utriusque sententiam studiose propugnavit sua secta. Et inter Ionicos quidem Anaxagoras, & deinde Socrates, cujus argumenta fuse exposuit Plato in Phædone. Nam cum locis quibusdam visus est id dubie proponere, antiquum obtinuit, nec aliter se gerere debuit, qui de rebus omnibus dubitandi auctorem se tulisset. Nonnunquam etiam ad alienam sententiam se accommodat; velut cum ad mortis contemtum homines studet adducere, faciendum id esse probat, & ab iis qui immortales animos esse credunt, & ab iis qui mortales. Quamobrem ad hanc Socratis disputationem attendens Cato apud Ciceronem, & Cicero ipse cum ex sententia sua disputat, postquam ex animi immortalitate solatium mortis petiit, ne iis quidem valde timendam esse mortem ostendit, qui animos interire existimant. Sic & moriens Cyrus apud Xenophontem, postquam animum suum corpori superstitem futurum, propterea que colendum fore dixit, subjicit illico, etiamsi animus esset interiturus, Deos tamen esse pertimescendos. Sic Seneca: *Contemnite mortem, quæ vos aut finit aut transfert.* Sic denique Marcus Aurelius vanos esse probat mortis terrores, sive sensus aliquis supersit post mortem, sive sensus omnis extinguatur. Alia vero ratio est Tertulliani, cum ait sapientiam Socratis, qua morti proximus *immortalitatem vindicavit animæ, de industria venisse consultæ æquanimitatis, non de fiducia compertæ veritatis;* nec enim id refert, vel ad obscuritatem rei, vel ad solitam Socratis dubitationem; sed ad nativam humanæ mentis caliginem, quæ veritatem Ratione certo consequi non potest, sed sola Fide. *Cui enim*, inquit, *veritas comperta sine Deo? cui Deus cognitus sine Christo? cui Christus exploratus sine Spi-*

Diog. Laërt. in Thalet.
Greg. Nyss. De anim.
Stob. Eclog. Phys. libr. 1.
Cic. 1. Tuscul.
Cicer. in Caton. maj. & 1. Tuscul.
Xenoph. Cyrop. libr. 8.
Senec. De provid. cap. 6.
Marc. Aurel. lib. 8. §. 58.
Tertull. De anim. cap. 1.

ritu sancto? cui Spiritus sanctus accommodatus sine Fidei sacramento? Socratis rationem tenuerunt Socratici, Xenophon, & Plato, quorum alter, ut dixi, Cyrum majorem inducit de immortalitate animorum præclare disserentem; alter vero doctrinam eamdem non obiter, aliudve agens, sed totis explicavit voluminibus, primusque exquisitis rationibus confirmare instituit: quarum præcipua hæc est, animum humanum esse αὐτοκίνητον, & ἀεικίνητον, hoc est, ex se semper moveri; quod autem ex se movetur, carere id ortu, ac proinde & interitu. Id è Phædro Platonis transtulit Cicero, & Platonici deinde concelebrarunt. Verum quoniam inde quoque animis ratione carentibus conciliabatur æternitas, uti optime à Lactantio notatum est, discrimen à sapientia, solertia, memoria, providentia, scientia & ratione hominis petitum est: quod acute disputatum extat à Tullio in Tusculanis Quæstionib. & ab Alcinoo in Introductione ad Platonicam doctrinam. Ac in humana quoque anima differentiam hanc inesse voluit Plato, auctorem Pythagoram secutus, ut pars altera ratione polleret, essetque immortalis; altera rationis esset expers, mortique obnoxia. Sed & ex eo etiam quod Dei sit similis animus hominis, immortalem esse colligit: quod propius accedit ad veritatem in sacris voluminibus traditam, ac in libro præcipue Mosis. Nam, ut recte disseruit Eusebius, cum hominem ad Dei similitudinem esse conditum primus dixit Moses, primus utique animam immortalem esse definivit: quod utrumque pro sua solertia sumsit Plato, alterumque ex altero sequi pervidit. Doctori suo assensa est secta omnis Platonicorum: Xenocrates imprimis, qui proxime ad Pythagoram, animam esse dicens, non numerum, sed in rebus positam, quæ numerari possent, mortis tamen immunem esse voluit. Voluerunt id & Plutarchus, & Apuleius, & Maximus Tyrius, & Plotinus, qui totum librum huic argumento impendit. Verum, ut ex falsis principiis consequentias falsas proficisci necesse est, ex fatua opinione de migratione animarum eo delapsus est, ut brutorum quoque

Lactant. Instit. libr. 7. cap. 8.

Cicer. Tuscul. 1.

Alcin. cap. 25.

Euf. Præp. Evang. libr. 11. cap. 27.

Plutarch. contr. Colot. & in Romul.

Apul. De Deo Socrat.

Maxim. Tyr. Diss. 27, 28.

Plot. Enn. 4. l. 7.

animas immortales esse crederet; & ex hoc etiam argumento, quod Platonicis familiare esse diximus, quidquid à se movetur, semper moveri, stolidum hoc collegit uti debuit, animas etiam plantarum non interire. Quod nisi intercidisset Porphyrii Epistola ad Boëthum, qua de animi natura disseruit, accuratius perspectam haberemus ejus sententiam. Id unum intelligere licet ex superstitibus magni illius viri reliquiis, animas eum immortales credidisse. Placuit idem Iamblicho, placuit Macrobio, homini Græco, Platonicæ sectæ addicto; placuit & Proclo, qui animam ex se genitam esse docuit, ex se esse, ex se moveri, ex se vivere; separabilem esse à corpore, ex se immortalem esse, ortus expertem & interitus, ipsam denique esse vitam viventem ex sese, & cognitionem se ipsam cognoscentem. Quæ cum animæ tribuit, non omni animæ tribuere putandum est, sive ratione prædita sit, sive non sit: nam brutorum animas, ne animæ quidem nomine dignas censet, mortalesque esse declarat. Animam quidem brutis largitur Alcinous, alterum Philosophiæ Platonicæ columen, at mortalem esse consentit. Quæ ad Christianæ doctrinæ normam exacta esse dicas. Cicero vero, quam præclare sententiam hanc de immortalitate animorum asseruit! cum alibi passim, tum maxime priore libro Tusculanarum Quæstionum, ac in Somnio Scipionis. Miror equidem positum esse illum à Lactantio & aliis, inter eos qui de ista re incerti essent. Meminissent Academicorum morem, dubitandi de omnibus, & in utramque partem disputandi. Quanquam nec pro adversaria parte attulit quicquam; tantum id voluit, ut monui jam supra, etiamsi interirent animi, mortem non esse pertimescendam. Imo, qui contradicerent, contemtim appellat, minutosque Philosophos vocat. Fuerunt in eadem sententia Cynici, altera Socratis propago, & clarissimus præsertim illorum Diogenes. Nec omittendum illud Sallustii, qui fuit eorum gregalis, rationales animas esse immortales; quæ ratione carerent, morti obnoxias. Immortalitatis vero modum rationemque

Iambl. De myst. Ægypt. sect. 8. Macrob. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 13, 15, 16, 17. Procl. Theolog. Platon. libr. 4. cap. 189. Ibid. libr. 3. cap. 21. Institut. Theolog. cap. 184, 189.

Idem Theolog. Platon. libr. 3. cap. 1.

Alcin. Introd. cap. 25.

Lactant. libr. 7. cap. 7, & 8.

Cicer. 1. Tuscul. & De senect.

Sallust. De Diis & mund. cap. 8.

definit apud Lucianum Demonax; ait enim immortalem esse quidem, verum ut universa. Quæ doctrinæ Stoicorum affinia sunt: animas enim volebant superesse quidem post mortem ad tempus aliquod, & pias quidem diutius, sed tandem resolutum iri in elementa mundi, ex quibus conflata erant, tum cum innovabitur mundus. Inde fit, ut Stoicos aliquando videas animis immortalitatem tribuere, aliquando detrahere: interire enim eas putant, utpote quæ esse desinant id quod erant; morte carere, utpote quæ in æternam illam universi naturam revolvantur. Ut si aquam è mari vase aliquo haustam & conclusam in ipsa maris aqua teneas, rursumque in mare vase effracto refundas, desinet esse separata illa maris portio vase conclusa, & circumscripta; nec peribit tamen ex illa quicquam, mari scilicet permista. Hinc factum, ut asseveraverint aliqui Stoicos dixisse immortales esse animos; velut Epiphanius & Lactantius; qui & hac opinione ductos ait Cleanthem, Chrysippum, & Zenonem sibi manus attulisse; quæ an vera sint, non hic disquiro: quidam contra, ac plures scripserint, Stoicis mortales visos esse animos & caducos. Hinc orta quoque Senecæ & Marci Aurelii in hoc argumento titubatio & inconstantia. Hinc insimulati sunt Stoici creditæ migrationis animorum ex corporibus in corpora: nam cum animos censuerint ex anima universi hauriri, in eamque refundi, necesse fuit eamdem illam animam universi in alia rursum corpora insinuari. Jam consulendi Peripatetici. Horum magister Aristoteles quid senserit de perennitate animorum, valde controversum est inter eruditos. Sunt qui dicant, primum hunc receptam de animorum immortalitate opinionem repudiasse. Sic Plutarchus & Atticus apud Eusebium, & optimus Aristotelis interpres Alexander Aphrodisiensis: sic Christiani scriptores, Justinus, Gregorius uterque, Nazianzenus & Nyssenus, Theodoretus, Æneas Gazæus, aliique multi. Ac ea sane principia posuit Aristoteles, ex quibus animæ colligi videatur interitus: quod magno suo flagitio ostendere conatus est Pompo-

Epiphan. libr. 1. Hæres. 5.
Lactant. libr. 3. cap. 19.

Plutarch. De placit. Philos. lib. 5. cap. 1.
Euseb. Præp. libr. 15. cap. 9.
Alex. Aphrod. De anim. libr. 1. & Problem. libr. 1, & 2.
Justin. Paræn.
Greg. Nazianz. Orat. 33.

Gregor. Nyss. De anim. Theodor. Therapeut. l. 5. serm. 5. Æn. Gaz. Theophr. Pompon. De immort. anim. Phot. Cod. 249.

natius; nam &, sibi discipulorum suorum conscivit contradictiones, & Synodi Lateranensis fulminibus afflatus est. Jam diu vero ante extiterant, qui Aristotelem vindicarent ab hac calumnia. Est in Excerptis Photii vita Pythagoræ, auctoris incerti. Illic conceptis verbis scriptum legas, Platonem, atque itidem Aristotelem animorum immortalitatem docuisse, etsi quidam secus sentiunt de Aristotele, in mentem ipsius haudquaquam satis penetrantes. Atticus vero apud Eusebium, objici sibi fingit ab adversario, Platoni quidem assentiri Aristotelem de immortalitate mentis; discrepare vero hac parte qua mentem disjungit ab anima, quas separatas negat Plato extare posse. Hanc doctrinam traditam reperias ab Aristotele. Mentem is certe separari posse à corpore, nulli alii rei permisceri, illæsam esse, intactam, corporeorum actuum, affectuumque expertem, & immunem interitus, variis locis clarissime significavit. Quæ si recte interpretemur, dicemus id esse Aristoteli Mentem, quod Pythagoræ & Platoni partem animæ ratione præditam; ac proinde eadem sensisse, utpote qui partem animæ ratione carentem, mortalem dixerint; rationalem vero, sempiternam. Aristotelis vestigiis institit Alexander Aphrodisiensis, mortalemque esse dixit illam animam, quæ in Lycæo definitur, *Actus corporis organici*; mentem vero Diis affinem, esse immortalem. Quam mentem & animæ nomine nonnunquam afficit. De Mente decreverunt eadem Peripatetici insignes Themistius & Simplicius. Sine ambage vero perennitatem animæ asseruit Ponticus Heraclides, qui fuit auditor Aristotelis. His addere nihil attinet Johannem Philoponum, utpote Christianum. Jam si Italicas perlustremus Pythagoreorum exhedras, nihil dissentaneum offendemus. Doctrinam enim hanc ab Ægyptiis ac Pherecyde magistro susceptam confirmavit Pythagoras, dixitque ex anima universi, quæ Deus est, delibari animas hominum & brutorum; post mortem, piorum animas cælo succedere, & in lacteum orbem evolare, sideribus nempe redditas & in animam universi

Eus. Præp. Evang. libr. 15. cap. 9.

Aristotel. De gener. animal. libr. 2. cap. 3.

Alex. Aphrod. libr. 1. De anim. & Probl. 2.

Them. De anim. Simpl. in Epict. & De anim. Heraclid. apud Stob. Ecl. Phys. libr. 1.

versi resolutas; impiorum vero, variis suppliciis purgari pro meritis; tandemque elutis sordibus, postquam solus superest sensus æthereus, & simplex ignis, in corpora reverti, atque eam partem animæ quæ purgatione eluitur, rationis esse expertem; quæ vero supersit à purgatione, illam esse quæ ratione polleat. Hæc partim arripuit Cicero in Somnio Scipionis: partim explicavit Virgilius in sexto Æneidos; quæ Pythagorei variis subinde figmentis incrustarunt. Orbem enim Lacteum sic voluerunt dictum, quod lacte nutriantur animæ, cum inde delapsæ alia subeunt corpora; inde porro fieri, ut in libationibus ad evocandas animas lac melle mistum adhiberi soleat; quippe hac illecebra captas venire velle ad generationem, quæ non sine lactis exortu perficiatur: atque hanc esse caussam modumque decantatæ illius Metempsychoseos: somnia item esse illas animas quæ Lacteo circulo redduntur, quibus somniis homines futurorum admonentur. Cujusmodi fuit illud Hecubæ apud Euripidem, cum monuit eam Polydorus filius se ab hospite suo Polymestore esse interfectum, sexcentaque alia in libris veterum memorata. Postremam hanc doctrinæ Pythagoricæ partem retinuerunt Stoici; totam vero hausit Empedocles, & vanum magistri sui Pythagoræ delirium secutus, se puerum, puellam, arborem, volucrem, & piscem fuisse jactavit, & animos item dixit esse immortales: dixit & Alcmæo Crotoniata, alter Pythagoræ discipulus; hoc argumento, quod ex se moveantur; quod inde sibi sumsit Plato: dixit & Epicharmus, & Archytas, & Timæus: dixit deinde & tota cohors Pythagoricorum, Xenophanes puta, Numenius, qui libros scripsit De immortalitate animorum, Apollonius Tyaneus, qui non immortalitatem solum animorum, & vivus, &, si quid anilibus Philostrati fabulis credimus, mortuus etiam prædicabat, sed & eorum quoque transitiones ex corporibus in corpora. Et Hierocles denique passim in interpretatione Carminum aureorum Lysidis Pythagorei. Nec silebimus Heraclitum suæ sectæ Philosophum, qui perinde

Philostrat. vit. Apoll. libr. 1. cap. 24. libr. 6. cap. 18. libr. 11. cap. 13.

ut Pythagorei animas dixit corporibus exemtas in universi animam sibi cognatam concedere; propterea que omnia plena esse animis; vitamque nostram esse mortem animorum; mortem contra nostram, eorumdem esse vitam. Quod effatum ab Euripide itidem usurpatum refert Plato in Gorgia, assumens id ipse sibi atque confirmans; & Brachmanibus tribuit Strabo. Sed & his Græcanicæ Philosophiæ auctoribus vetustior Homerus, animas post mortem non interire apertissime prodidit in celebri illa νεκυίᾳ, sive Manium evocatione, qua Ulyssem mortuorum animas accersentem, cum iisque colloquentem inducit. Magnum hoc exemplum secuti deinde similes νεκυομαντείας confinxerunt, Virgilius, Seneca in Tragœdiis, aliique. At Ennius Pythagoricis nugis addictus, vel credidit, vel credidisse finxit, animam Homeri in se migrasse. Nec ab hujusmodi vanitate alienum se fert Tibullus. Ut uno verbo absolvam, sempiternos animos dixerunt prisci Poëtæ omnes, vel ipso Platone teste in Gorgia; & ex iis qui floruerunt post Platonem, vel inter Græcos, vel inter Romanos, vix unum alterumve ab hac sententia discrepantem videas. Eamdem quoque passim propagatam reperias apud exoticas gentes, sive quæ humanitatis sale tinctæ sunt, sive quæ barbariei pædore obsitæ. Non aliter senserunt Chaldæi, & Persæ, vetustissima gens, ac præ cæteris fortasse omnibus Philosophiæ studiosa, qua magistra ad perennitatem animis sanciendam usus est Plato. Operæpretium est ea legere, quæ super his disserit mihi jam commemoratus Cyrus major apud Xenophontem & Ciceronem. Nec ab hac via deflexerunt posteri illius gentis, qui in India ad hanc diem sedes collocarunt. Hos Chaldæos & Indorum magos Græcis ad defendendam animorum perennitatem prælusisse auctor est Pausanias, scriptor non satis pro merito notæ, nec satis laudatæ diligentiæ & doctrinæ. Eadem sensisse Judæos de animis corpore solutis, ac Ægyptios, testis est Tacitus. Vere utique, nam & animos esse immortales, & ex corporibus commeare in corpora utrique rati sunt. Dogma

Strab. libr. 15.

Homer. Odyss. Λ.

Xenoph. Cyrop. libr. 8.

Cic. Caton. maj.

Pausan. Messen.

Tacit. Hist. libr. 5. cap. 5.

quidem hoc, ut alia multa, à Judæis accepisse Pythagoram tradidit Hermippus, cujus verba recitat Josephus in libris contra Apionem. Et priorem quidem doctrinæ hujus partem, quæ est de immortalitate animorum, Pharisæis adscribit idem Josephus; quam & suo nomine tuetur. Adscribit eam & Essenis, quemadmodum & ex Josepho Porphyrius, & ante utrumque Philo. Sed & id palam evincit Pythonissæ historia, Samuelis animam carminibus suis evocare creditæ. Transitum quoque animorum ex corporibus in corpora probatum Judæis plerisque fuisse colligunt multi ex eo quod quærenti Christo, quē esse se vulgus crederet, responderunt Apostoli, haberi eum à nonnullis Johannem Baptistam, Eliam ab aliis, à quibusdam Jeremiam; cum sint qui pertendant παλιγγενεσίαν solum his significari. Ut ut est, negari certe non potest persuasum fuisse multis ex hac gente per varia corpora animas permeare. Id liquet ex iis quæ ex Tacito & Hermippo mox attulimus; & ex iis etiam quæ comminiscuntur recentiores Judæi, vana gens, ipsa suæ sibi fidei religionisque auctor. Aiunt enim animas extitisse ante corpora, ex arbore quadam in horto Eden suspensas; inde detractas adjungi corporibus ab Angelo puerperii, post mortem vero ornari pro meritis; & animos quidem eorum, qui obierint extra terram Israëliticam, per subterraneos specus, non incedere, sed tanquam dolia volutari, quoad illuc appulerint, ut coram Adamo in caverna duplici Abrahami delitescenti sisti possint; nec ullibi gentium, præterquam in illa regione, Judæos excitari à mortuis. Volutationem illam cavernarum appellant: sed & aliam præterea volutationem animarum confingunt; cum nempe ex corpore anima devolvitur in corpus, quod ter singulis animabus volunt contingere: uti contigit animæ Adami, quæ in Davidem primum, deinde in Messiam devoluta est, unde triplici hoc gaudet cognomine. Utramque hanc volutationem recte distinxit Elias Levita in Thisbi. Aliud præterea Rabbinicæ Theologiæ, sive Mythologiæ potius commentum excipimus ex

Joseph. libr. 1. contr. Apion.

Idem Antiq. libr. 18. cap. 2. De bell. Jud. libr. 2. cap. 12.

Porphyr. De abstin. ab anim. lib. 4. cap. 11.

Philo De somn.

Matth. 16. 14.

Mor. Nev. Part. 1. cap. 70.

Maimonidæ More nevochim. Tradunt illi in ſupremo cæli orbe eſſe animas juſtorum; animas item ac ſpiritus olim à Deo creandos, & in corpora mittendos; animas autem quæ gignendo illigantur corporibus, non eaſdem eſſe ac quæ moriendo corporibus ſolvuntur: illas eſſe *in potentia*, has *in actu*: illas cum creantur, alias eſſe ac ſpiritus cum creantur: unum vero eſſe ac idem, cum à corpore ſejunguntur. Quæ valde fatua ſunt. At David Kimchius in ſuis Pſalmorum Expoſitionibus, aliam quidem ſpiritui originem aſſignat ac animæ; animam autem vult extingui cum corpore, & cum eo ſuſcitatum iri extremo die. Quæ opinio invaluerat olim apud Arabes Chriſtianos. Traduxerat eos ad meliorem mentem Origenes: & tamen delirii hujus ſemina Alcorano ſuo aſperſit Arabum illorum ſoboles Muhammedus, cum futurum dixit, ut animæ à morte reſurgentes non pluſquam horæ ſpatio jacuiſſe ſe arbitrentur. Quanquam animas morte non extingui putat Muhammedana factio, ſed ad ſupremum judicii diem, prout meritæ ſunt, vel deliciis recreari, vel torqueri ſuppliciis. Ægyptii vero opinionis hujus de animorum perennitate & migratione ex corporibus in corpora, inter Ethnicos fere parentes haberi poſſunt. Quæ opinio ex illo porro fonte manavit in Græciam, ac in totum etiam Orientem. Infecti ea ſunt Brachmanes & Baneanes ad inſaniam uſque, animaſque ex anima mundi, Deo nempe ipſo, depromtas inſeri corporibus, ab iiſque tranſmitti in alia arbitrantur. Nec habenda fides Philoſtrato, vaniſſimo ſcriptori; cum loco quodam vitiato, ſed facile emendando, Iarcham Brachmanum principem dicentem inducit, doctrinam hanc à Pythagora Indos, Ægyptios ab Indis accepiſſe. Quod contra eſt: nam per crebra commercia ab Ægyptiis Indi rerum ſacrarum profanarumque ſcientiam acceperunt, ut alibi oſtendimus. Æthiopes etiam Gymnoſophiſtas animos cenſuiſſe ſempiternos narrat idem Philoſtratus. De Indis quod dixi, pertinere velim ad Siamenſes, Golcondenſes, Tunquinenſes, & Macaſſarenſes. Penetravit & ad poſtremos

R. Dav. Kimch. in Pſalm. 1. 5. & 104. 29.

Alcor. Azoar. 20.

Philoſtr. vit. Apoll. libr. 3. c. 6.

Philoſtr. libr. 6. c. 12. vit. Apoll.

hominum Sinas, Formoſenſes, & Japonios opinio iſta. Etſi non deſunt, qui fateantur ita quidem ſentire vulgus Japoniorum, ſecus vero Bonzios. Penetravit & ad meridiem; nam affines ejus feruntur Caffari, & Guineenſes: & ad Septentrionem quoque; Thracibus enim tribuitur à priſcis Scriptoribus; Platone imprimis & Hermippo, quem in libris de Pythagora ſcripſiſſe narrat Joſephus, à Thracibus & à Judæis doctrina hac imbutum Pythagoram proceſſiſſe. Addit Iamblichus eam à Zamolxi Pythagoræ famulo ac diſcipulo Getas accepiſſe. Ego vero accepiſſe potius crediderim à finitimis Thracibus, Germanis puta atque Gallis, de quibus idem vetus memoria prodidit. In Thraciam autem Germaniamque fuiſſe illatam putem ab Ægyptiis, quos in iſta loca penetraſſe, ſuaque dogmata deportaſſe ac proſeminaſſe alio libro comprobavimus. Tranſiit & in novum orbem, & à barbaris illis gentibus accepta eſt, ſive quæ ferino prope ritu moribuſque vivunt, velut Braſilienſibus & Virginienſibus; ſive quas aliquod humanitatis ſtudium perpolivit, Peruvianis puta & Mexicanis.

Plat. Charmid. Hermipp. apud Joſeph. libr. I. contr. Apion.

Jambl. De vit. Pythag. cap. 30.

****

CAPUT IX.

De peccato ab origine in humanũ genus tranſmiſſo.

ETSI primi parentis peccatum ignoraverunt Ethnici, ex humanæ tamen naturæ conditione judicarunt inſontem non eſſe, qui tot ærumnis eſſet addictus. Admiſſa itaque in ſuperiore aliqua vita, crediderunt peccata ab eo, qui ab ipſis vitæ initiis ad labores & moleſtias damnatus videretur. Hinc tam late propagata eſt opinio de animarum προϋπάρξει. Hinc σῶμα dictum credidit vana antiquitas, quaſi σῆμα; quod in corpus, tanquam in ſepulcrum detruſum animum cenſeret. Hinc paſſim invaluit fatuum illud commentum μετεμψυχώσεως, ſeu potius μετενσωματώσεως,

in quod totus pene orbis consensit. Consignatum id deprehendes in vetustissimis Ethnicorum Theologorum, Vatum, & Philosophorum monumentis quæ supersunt, Orphei, Pythagoreorum, & Platonicorum, quorum constans est doctrina, pristinorum delictorum pœnas in corpore luere animos hominum. Quæ sententia porro ab Ægyptiis totius Græcanicæ Theologiæ parentibus manavit. Præclara sunt quæ super hoc argumento disserit Augustinus adversus Julianum. Accedere ait ad Christianum dogma, qui errores miseriasque humanæ vitæ ad æquum Dei judicium retulerunt; recitatque insigne ex Tullii Hortensio testimonium, quo veteres illos sive vates, sive in sacris initiisque tradendis Deorum interpretes videri ait vidisse aliquid, cum nos pœnarum luendarum caussa natos esse dixerunt, ob aliqua in vita superiore scelera suscepta; verumque esse Aristotelis dictum, sic animos nostros cum corporibus esse conjunctos, ut à prædonibus Etruscis corpora viva cum mortuis conjungebantur. Cum alibi dicentem induxisset Tullium, non ut à matre, sed ut à noverca natura editum esse hominem in vitam, corpore nudo, fragili, & infirmo; animo anxio ad molestias, humili ad timores, molli ad labores, prono ad libidines; in quo tamen velut obrutus inesset ignis quidam divinus mentis; tum subjungit Augustinus: *Non hoc auctor iste male viventium moribus dixit effectum, sed naturam potius accusavit. Rem vidit, caussam nescivit. Latebat enim eum, cur esset grave jugum super filios Adam, quia sacris literis non eruditus ignorabat originale peccatum.*

Augustin. contr. Julian. libr. 4. cap. 15.

Tull. libr. 3. De Republ.

Augustin. libr. 4. contr. Julian. cap. 12.

CAPUT X.

De libero arbitrio hominis, & gratia Dei.

FACULTATEM illam homini innatam, qua libere velle & agere se sentit; posse se hoc eligere, illud respuere;

hoc illi anteferre, agnovit & defendit antiqua Philoſophia. Uno eam verbo, pro feliciſſimo linguæ ſuæ genio, concludunt Græci, & αὐτεξούσιον appellant : alii αὐτοπραγίαν, hoc eſt, poteſtatẽ agendi pro arbitrio : plerique τὸ ἐφ' ἡμῖν, quaſi dicas, quod in noſtra poteſtate eſt. Sic autem accepit Plato à Socrate, ab illo cohors omnis Platonicorum, facultate hac nos à natura eſſe inſtructos. Sæpius itaque legas apud Platonem, maxime verò libro ſecundo De Republica, liberum eſſe hominem, ſuique juris; & quamvis fato omnia regantur, minime tamen libertatem hanc violari; fruſtra Diis malorum relegari cauſſas, quæ à voluntatis noſtræ perverſitate oriantur; qui faciant, civitate eſſe extrudendos: quamvis autem vitia noſtra à nobis ſint, virtutem tamen eſſe à Diis; Deorumque beneficio, non humana arte comparari. Hæc retinuit Schola Platonis, at non uno modo explicavit. Liberam eſſe hominis voluntatem ſtatuebat Plutarchus; impelli quidem nos à Diis & excitari ad agendum, non cogi, nec ullam nobis agendi neceſſitatem imponi. Atque hanc adhibebat excuſationem, vel explicationem potius, figmentis Homeri Deorum miniſteriis paſſim utentis. Probabat & dictum illud vulgare, qui pareat rationi, hunc ſequi Deum, eumque ſolum recte libertate uti; contra, qui ſecus faciat. Quamobrem intemperantes arguebat, qui voluptatis illecebris obſiſtere ſe non poſſe cauſantur. Sæpe is quoque prædicabat, ſuaque & aliorum auctoritate demonſtrabat neceſſitatem gratiæ divinæ, quæ proſequatur gnavos & induſtrios, inertes deſerat. Egregia ſuper his diſſerit Maximus Tyrius, animum corpori adjunctum, ſimilem eſſe aurigæ currui agendo impoſiti, qui habenas vel retinere poſſit, vel permittere, bona ex cælo provenire, libertatem humani arbitrii divinatione non perimi, gubernatoris navim regentis artem id eſſe, quod ſagacitatem vatis futura prævidentis; id incertos ventorum & marium motus, quod varias fortunæ vices; id miniſteria nautarum, & navis inſtrumenta, quod rationem ex fortunæ caſibus ſibi mode-

Plutarch. Coriolan.

Plutarch. De auditu.

Plutarch. De virtut. moral.

Plut. in Æmyl. De ſuperſtit. Apophth. Lacon.

Maxim. Tyr. Diſſert. 3, & 25.

rantem: vitam noſtram libertate mixtam eſſe & neceſſitate, & neceſſitatem à rebus externis oriri, libertatem in nobis eſſe ſitam. Explicando huic argumento librum totum dedicavit Plotinus, in eoque libertatis noſtræ naturam & modum expoſuit. Expoſuit & Porphyrius in Diſſertatione, quam excerptis ſuis inſeruit Stobæus. Iamblichus etiam in Protreptico homines eſſe decernit actionum ſuarum principia, & ex ſe facultatem propriam habere, vel ad eligenda bona, vel ad fugienda mala: & in Epiſtola ad Macedonium, cujus fragmentum ſervavit nobis idem Stobæus, poſtquam animæ præcipuas ſuas dotes aſſeruit, hanc adjicit præterea, quod cum adjungitur corpori, motibus quidem univerſi ſubeſt, ſed libertatem tamen ſuam retinet, ſuaſque res agit pro arbitrio. Quod & apertius explicat in libro De myſteriis Ægyptiorum, aitque duplicem in nobis eſſe animam, quarum altera proficiſcatur à primo νοητῷ, hoc eſt *intelligibili*; altera à circuitu orbium cæleſtium; hanc ſubeſſe curriculis illis, illam potentiæ Opificis eſſe participem, & fati ac neceſſitatis legibus ſolutam, compotem internæ facultatis, qua poſſit res humanas ſupergredi, aſcendere ad Deos, iiſque conjungi; mala quoque oriri ex hac libertate, fruſtraque ad Deos referri. Eamdem recte factis, virtutibuſque hominum originem aſſignat Proclus, nec arbitrii noſtri libertati officere Dei providentiam demonſtrat. Quam concordiam & ex Platonis dictatis probavit Alcinous. Academiæ aſſenſum eſt Lyceum. Diſputat in Ethicis Ariſtoteles, utrum virtus & vitioſitas ſint in noſtra poteſtate, & utramque oſtendit eſſe noſtri arbitrii. Itaque ab iis quæ nutu noſtro gereremus, removebat Dei providentiam, etſi non inficiabatur Deum regere omnia, quod agantur motu illo, quem rebus univerſis imprimit. Ergo cum dixit Ariſtoteles fato omnia ita fieri, ut vis neceſſitatis rebus inferatur, quemadmodum ſcribit Cicero, fatum eſſe voluit motum cæli, quo res infimæ reguntur, ſed ejus tamen vi immunes eſſe res humanas. Quæ Platoni quoque & Chryſippo placuere.

Viſum

Plotin. Enn. 6. libr. 8.

Stob. Eclog. Ethic.

Jambl. Protrept. cap. 3.

Jambl. De myſt. Ægypt. ſect. 8. cap. 6, & 7. & ſect. 4. cap. 10.

Procl. in Alcibiad. 1.

Alcin. Introd. ad Philoſ. Platon. cap. 26.

Ariſtotel. Moral. Nicom. libr. 3. cap. 7.

Cicer. De fato.

Visum idem est Simplicio Peripatetico, idem Oenomao Cynico in libro quem Indaginem præstigiatorum appellavit. Illic Democritum & Chrysippum, atque ipsum etiam Pythium Apollinem reprehendit, quod mentem nostram subjecerint fati necessitati, nativamque libertatem nobis ademerint. Et Sallustius, qui idem institutum secutus est, ad omnia quidem prorogabat Deorum providentiam, sed iis tantum aiebat esse utilem, qui ad eam suscipiendam se comparassent. Sententiam Chrysippi expositam habemus à Cicerone. Putabat ille fato omnia regi, sed ita tamen ut necessitate liberaret animos, atque ita tanquam arbiter honorarius sedebat inter eos & qui fato vim necessitatis afferri, & qui motus animorum sine ullo fato voluntarios esse dicebant. Quæ jam ante fuerant Platoni probata. At ea pugnare inter se contendebat Carneades, & acute demonstrabat. Ut ut est, ad libertatem voluntatis nos passim vocant præcepta Stoicorum. Hinc solos sapientes vera libertate frui clamant, solos regnare, solos imperium tenere. Hinc exordium ducit Epicteti Enchiridion. Id affirmat & confirmat Epicteti explicator Arrianus, cujus præclarum hoc est, nihil esse in homine præstantius libertate voluntatis; libertatis vero summum esse fastigium, appetitum suum Deo obedientem præbere. Hoc scriptis suis itidem consignavit Seneca, cujus & illa sunt, sine Deo bonum esse neminem; animam supra res humanas se attollentem agitari à Deo, nec emergere posse terrena hac colluvione, nisi manum Deus porrigat. Et Ethnicorum omnium sanctissimus Marcus Aurelius insigne hoc habet, arbitrii nostri libertatem à Diis ad recte agendum adjuvari. Pythagoras animis nostris libertatem sine ulla dubitatione adscribebat, sicque statuebat, felicitatem nostram à nobis pendere, Deos malorum caussas non esse, mala nostra à nobis provenire. Quæ de libertate nostra, Deique auxiliis disserunt Crito & Euryphamus Pythagorei, Christiana Philosophia plane digna sunt. Aiunt Deum nullius ope indigere, ut perfectus sit, brutum non esse ad virtutem ido-

Simpl. in Epictet. passim.
Oenom. apud Euseb. Præp. Evang. libr. 6. cap. 7. & Theodoret. serm. 5. De natur. homin.
Sallust. De Diis & mund. cap. 15.
Cicer. De fato.
Arrian. in Epictet. libr. 2. cap. 10. libr. 3. cap. 26. & libr. 4. cap. 1.
Senec. De vit. beat. cap. 16, & 20. Epist. 41, & 52.
Marc. Aurel. lib. 7. §. 53, 54, 62. libr. 8. §. 29. lib. 10. §. 1. lib. 12. §. 11, & 12.
Idem libr. 1. §. 17. libr. 9. §. 40. libr. 12. §. 14.
Crito apud Stob. Eclog. Eth.
Eurypham. apud Stob. in Sentent. Serm. 1.

neum, medium hominem inter Deum atque brutum auxilio egere, ut virtutem capessat; excitari enim ad id à Deo & sublevari, vim tamen intra se habere qua libere possit virtutem persequi, vel vitiis adhærere. Eadem hæc passim inculcat & iterat Hierocles, nihil obesse libertati nostræ providentiam Dei, peccata nostra oriri à nobis, virtutes nostras à Deo. Prodeat nunc ordine suo agmen Poëtarum; & princeps quidem Homerus, quem idcirco castigat Plato, quod criminum ab hominibus admissorum caussam in Deos conferat. Verum pulcre defenditur à Plutarcho, qui in rebus communibus consiliorum nostrorum caussam ad nosmetipsos retulisse Homerum ostendit; in rebus vero inusitatis Deos induxisse, voluntatem nostram ita permoventes, & arbitrii nostri libertati agendi exordium, confidentiam & spem ita addentes, ut non invitis tamen nobis actiones nostræ edantur. Hominem sponte peccare, sibique malorum caussam extare, non Deos, & divinæ gratiæ opem strenue agenti adesse scitum est Æschyli, & Philemonis, & Menandri. Scitum & Euripidis, cujus hæc quoque memorabilia sunt, virtutem nihil conferre hominibus, nisi à Deo adjuventur; pendere eos à Jove, nec quicquam præter ejus decretum agere posse. Et Lyricus apud Clementem Alexandrinum Jovem non esse mortalibus caussam malorum affirmat, sed licere unicuique esse compoti justitiæ in medio omnibus propositæ. De Judæis sic à Josepho accepimus, Pharisæos omnia ex Deo & Fato, hoc est, ex Dei decreto suspendere, ita tamen ut recte vel male agere sit in nostra potestate. Quæ videntur arbitrii libertatem cum auxilio Dei præclare conjungere. Itaque dixit Philo, servire Deo, non libertate solum, sed regno quoque potius esse: certū quippe per Dei gratiam, non solum non deprimi libertatem, sed erigi. Vetat etiam malorum caussam referri ad Deum, cum mala nascantur ex nobis, bona ex Deo. At Sadducæi Fatum tollebant, hoc est, Dei decretum de hominum recte vel male factis; hæc ex nostra voluntate pendere, nihil omnino

Hierocl. De fat. & provid. & in Pyth. aur. carm.

Plat. libr. 2. De Rep. sub fin.

Plutarch. Coriolan.

Æschyl. Pers. v. 744. Philem. & Menand. apud Stob. Eclog. Eth. Euripid. Supplic. v. 596, 597, 734, & seq. & apud Stob. Eclog. Eth. Clem. Alexand. Strom. 6.

Joseph. De bell. Jud. libr. 2. c. 12.

Philo De regno. Quod deterior meliori insid. De confus. ling. De profug.

à Deo provenire. Quæ ſane obterunt gratiam Dei, & Pelagianæ conjurationis proluſiones fuerunt. Secuti ſunt ea recentiores Judæi, docueruntque Deum animas per Angelum puerperii in corpora immittentem, de rebus ad corpus, corporiſve bona pertinentibus proſpicere in futurũ & ſtatuere; de virtutibus aut vitiis nihil decernere. Clariſſime vero Maimonides in More nevochim, cum de providentia fuſe diſſereret, gentilium ſuorum, ſuamque adeo opinionem de libertate voluntatis humanæ declaravit: atque hoc eſſe dixit fundamentum Moſaicæ legis, cui nemo unquam Judæus repugnaverit, hominem ex natura ſua eſſe ſui juris, perfectiſſimaque frui arbitrii ſui libertate; ita ut nulla alia ope, nulliſque novis egeat adminiculis ad res eligendas & agendas, utpote quæ ſint in ejus poteſtate. Multa ſumſerunt novitii illi Judæi à Muhammedanis, inter quos cum de providentia quæreretur, duplex præter alias ſecta nobilitata eſt, Motazalorum, quaſi Separatos dicas, & Aſſariorum; quorum utrique propago fuerunt Philoſophorum Græcorum & Syrorum, qui dicti ſunt Medabberim, hoc eſt Loquentes, ſive Diſſerentes, ſive proprio vocabulo nuncupare velis, Dialectici: qui ut doctrinam ſuam tuerentur adverſus Græcanicam Philoſophiam, ſua ipſi dogmata Logicis inſtruxerunt argumentis, & in Logicam formam compoſuerunt. Ergo Motazali hominis defendunt libertatem, à Deo liberaliter ipſi conceſſam, quæ tamen Dei providentiam conſiliumque non infringat. Aſſarii vero eamdem adimunt homini facultatem, omniaque ita à Deo decreta eſſe pertendunt, ut homo ſui arbitrii non ſit, nec in ejus ſit poteſtate vel agere, vel non agere. Tertia ſecta inter has duas media incedit, actaque hominum ex conjunctione potentiæ Dei & potentiæ hominis vult efflorescere; nempe recte vel male agendi voluntatem eſſe hominis, effectum ipſum Dei, ita agentis ad nutum hominis; hanc actionem, ſi Deum ſpectes, effectionem vel creationem dici; ſi hominem, acquiſitionem. Atque hæc ſententia apud eos ſana rectaque

More nevoch. Part. 3. cap. 17.

habetur. Quæ & prolixe persecutus est Maimonides, & novissime Pocockius Arabicæ literaturæ longe consultissimus.

Poeock. Specim. Hist. Arab.

****

CAPUT XI.

De Paradiso terrestri.

Demõstr. Evang. Prop. 4. cap. 2. §. 13. cap. 3. §. 3. cap. 6. §. 1.

DIXIMUS in Demonstratione nostra Evangelica, Paradisum terrestrem, vitamque in eo ab Adamo & Eva actam multis figmentis veteres adumbrasse. Nam quid aliud esse dicas *Gan Adon*, *Hortum Adonidis*, quam *Gan Eden*, *Hortum Voluptatis*? quid Hortum illum Jovis Platoni memoratum? quid ætatem auream, Poëtarum carminibus pervulgatam, quam Paradisi terrestris delicias? quid Pandoram Hesiodo celebratam, quam Evam calamitatum humanarum auctorem? quid Aten Homeri versibus cognitam, quam *Atthan*? quo nomine affecta est Eva ab Onkelo, pro eo quod habet Moses *Issa*, hoc est, Mulier, sive, ut vertit vulgatus interpres, Virago? Quæ super hoc argumento congessit Eusebius, digna sunt quæ legantur. Græcis hæc tradiderunt Phœnices, antiqua gens, & antiquitatis valde perita, & ex Ebræorum commercio, & ex sua ipsorum curiositate & sagacitate. Nec ignaros sacrarum illarum originum fuisse priscos novitiosque Indos & Brachmanas, ac Sinas etiam, intelligas ex Strabone, nuperisque scriptoribus, qui res gentium illarum collegerunt. Apud eum enim ætatem auream ita describit Calanus Indus, qui fuit temporibus Alexandri, uti describitur à Græcis: & recentiores peregrinatores Adami & Evæ nomen, serpentis insidias, uxoris Adami credulitatem, noxium vetiti mali esum, auream ætatem, ejectionem Adami & Evæ ex felici Horto, indeque omnis malorum generis in homines propagationem, Indis Sinisque tradita & credita esse testificantur.

Plat. Sympos.

Demõstr. Evang. Prop. 4. cap. 2. §. 3. cap. 8. §. 7. cap. 10. §. 6.

Onkel. in Gen. 2. 23.

Euf. Præp. Evang. libr. 12. cap. 11, 12, 13, & 14.

Strab. libr. 15.

CAPUT XII.

De prodigiis & inusitatis rebus ante Christi ætatem editis.

I. *Deum olim hominibus sæpe apparuisse*, II. *& de futuris admonuisse.* III. *Gigantes extitisse.* IV. *Primævos homines longævos fuisse.* V. *Diluvio aquarum noxas generis humani Deum castigasse; paucos Arcæ beneficio fuisse servatos; eos avibus emissis, an aquæ effluxissent, explorasse.* VI. *In civitatis & turris Babylonicæ extructione confusas à Deo fuisse linguas hominum.* VII. *Ritum circumcisionis plurimas gentes suscepisse.* VIII. *Isaacum ex matre effœta natum esse.* IX. *Sodomam & Gomorrham esse à Deo ob impietatem deletas.* X. *Rubum Mosi ardere visum, illæsum mansisse.* XI. *De virga Mosis*, XII. *& editis per eam prodigiis.* XIII. *De spoliatis Ægyptiis ab Ebræis excedentibus ex Ægypto.* XIV. *De columna Ebræorum duce.* XV. *De transitu maris Rubri.* XVI. *De aquis amaris ligni injectione à Mose mitigatis.* XVII. *De coturnicibus, Manna, cibisque ad Israëlitas divinitus missis.* XVIII. *De aquis impetratis à Mose, aliisque Prophetis.* XIX. *De Tabulis Legis Mosi à Deo traditis.* XX. *De Urim & Thummim.* XXI. *De ignibus divinitus emissis.* XXII. *De aquis amaris zelotypiæ.* XXIII. *De uva prægrandi à Terræ promissæ exploratoribus ad Mosem relata.* XXIV. *De virga Aaronis florescente, & amygdalas emittente: & de ficu à Christo arefacta.* XXV. *De serpente æneo.* XXVI. *De asina Balaam.* XXVII. *De mora Solis, per tempus prælii Gabaonitani.* XXVIII. *De coma Samsonis.* XXIX. *De fame, sterilitate, & siccitate sæpius à Deo terris inducta.* XXX. *De mortuis ad vitam revocatis.* XXXI. *De Jobo Satanæ permisso; & de Heliodoro Angelis in supplicium tradito.* XXXII. *De Jona absorpto à ceto.*

XXXIII. *De pisce Tobiæ.* XXXIV. *De cælestibus equitibus in Judæorum subsidium missis.*

Deū olim hominibus sæpe apparuisse, Senec. Epist. 90.

I. DEUM olim hominibus piis sæpe apparuisse, & cum iis familiariter esse collocutum; tum scilicet cum à Diis recentes essent, ut loquitur Seneca; ac tandem collapsis in deterius humanæ gentis moribus, à frequenti hac consuetudine abstinuisse, prisca Græcorum Romanorumque confirmant monumenta, omnisque adeo fabularis historia. Eleganter Catullus:

Catull. Argon.

Præsentes namque ante domos invisere castas
Sæpius, & sese mortali ostendere cœtu
Cælicolæ nondum spreta pietate solebant.

Homer. Odyss. ρ.

Eleganter & Homerus canit Deos humana forma, ad cognoscenda hominum recte vel male facta, urbes obire & lustrare. Hoc argumento Deos esse probat apud Ciceronem Balbus Stoicus, quod sæpe præsentiam suam declarent, plurimisque id exemplis confirmat. Deorum visioni & contemplationi studuisse & vacasse Ægyptios quosdam reges produnt prisci ævi memoriæ. Deos cum hominibus conversatos esse priscis temporibus legas in originibus Phœnicum, quas ex Sanchoniathone retulit Philo Byblius. Et cælestium Deorum adventu floruisse dicta est Tyrus, quæ cum obsidione premeretur ab Alexandro, extiterunt quidam è civibus, qui concioni indicarent vidisse se per somnium Apollinem urbe abeuntem. Hierosolymis etiam excidio proximis auditam vocem humana majorem narrat Tacitus, dicentem Deos urbe excedere, auditumque ingentem excedentium sonum. Idem contigisse Thebis fabulantur Poëtæ, idem & Trojæ, in eaque visos Trojanis Deos simulacra sua humeris efferentes, & ad hostium castra transeuntes, à quibus fuerant ante expugnationem evocati. Quo more uti soliti Romani, ne idem ipsi paterentur, Dei Romæ Tutoris & præsidis nomen celabant; vetitumque erat jure Pontificio Deos appellari propriis nominibus, ne exaugurari possent. Siculi

Cicer. libr. 2. De nat. Deor.

Phil. apud Eufeb. Præp. Evang. lib. 1. cap. 10.

Tacit. Hist. libr. 5. cap. 13.

quoque à Phœnicibus Græcisque oriundi eadem de Diis ad homines adventantibus ab utrisque acceperunt. Deos qui se videndos præberent Romani *præsentes* appellabant, Græci ἐπιφανεῖς, quod cognominis loco etiam Regibus nonnunquam per adulationem tributum, perperam pro *illustri* sumtum est. Hinc frequenter memoratæ veteribus Deorum ἐπιφάνειαι, quas adversus Philosophorum impietatem defendit Dionysius Halicarnasseus. Cicero *præsentias* dixit. Nec ab hac voce abhorruerunt Christiani, cum de Christi rebus agerent. Sed & Christi ἐπιδημίας appellarunt diem Christi natalem, vocabulo sumto ab Ethnicis, qui Deorum ἐπιδημίας dixerunt, hoc est *adventus*, cum loca quædam, urbesque sibi peculiari cultu consecratas Dii inviserent. Conferendæ huc etiam mirabiles illæ voces Abrahamo in monte Morija, & Christo ad Jordanem & in monte Thabor, & Paulo Damascum petenti de cælo editæ, & quæ Mosem de rubo sunt affatæ. Conferenda item in Thalmudicis ac Rabbinicis libris crebro memorata *Filiæ Vocis*, *Bath col*, divini nempe cujusdam oraculi, quod post desitam Prophetiam, stante Templo secundo, de cælo piis gentis suæ hominibus editum fuisse jactant Judæi. Quorum similia sunt quæ garriunt Poëtæ de voce, Cadmo post mactatum serpentem futura prænuntiante; & quæ referuntur de Epimenide, cælesti voce admonito, ne sacram quam construebat ædem Nymphis, sed Jovi consecraret. Adde colloquia, quæ sibi cum Diana haberi solita jactat Hippolytus apud Euripidem, quam audiret quidem loquentem, minime tamen videret; & quæ Minoi cum Jove, qui inde Jovis ὀαρίστης Homero dictus est; & quæ differunt Romani de colloquiis Numæ cum Egeria, Scipionis cum Jove, de voce ex Arsia silva ore Silvani missa Valerio Publicola Consule; de Aio Locutio silentio noctis exaudito; & de insolitis vocibus Cæsariani belli præsagis, & per lucos sonantibus; & quæ perhibent Americanarum rerum scriptores de voce ad Montezumam postremum Mexicanorum regem emissa, qua vetabatur Deo sacrificia prisco more facere.

Dionys. Halic. libr. 2.
Cicer. De natur. Deor. libr. 2.

Euripid. Hippol. v. 85.

& de futuris admonuisse.

II. Homines à Deo de futuris sæpe esse admonitos, sive per vaticinia Prophetarum, sive per somnia, sive per prodigia, aliaque signa quamplurima, pervulgatum confessumque est, non ab omnis generis duntaxat scriptoribus, sed & ab omnibus gentibus. Etsi vero toti de eo conscripti libri extant, postulat tamen instituti nostri ratio, ut hanc quoque partem attingamus. Primum ergo citemus Philosophos ad testimonium, quorum major in exquirenda veritate auctoritas est. Et ut vetustos illos prætermittam, Epimenidem & Empedoclem, qui futurorum prænotioni feruntur studuisse, & Sibyllas quoque, quibus futura prænoscendi facultatem vetus fama tribuit, primum hic adducemus Democritum, qui futurorum præsagitionem esse asseveravit. Huic subjungemus Socratem, qui sibi, cæterisque hominibus, sive somno sopitis, sive vigilantibus, multa à Diis præmonstrari censuit. Censuerunt porro idem Socratici, ac Plato imprimis, qui & nonnullos induxit ipse futurorum præscios. Probavit hoc ipsum Plutarchus, librosque de oraculis ad asserendam divinationem elucubravit. Probavit & Porphyrius, Philosophiam contexuit ex oraculis, & prænotionis rerum divinationisque caussas ex Anebone Ægyptio per epistolam exquisivit. Huic ex Abammonis sacerdotis persona fuse respondit Iamblichus discipulus, & ad Deos auctores futurorum præsensionem retulit. In idem consenserunt Peripatetici, nobilissimique eorum potissimum Dicæarchus, Cratippus, & Simplicius, principem Aristotelem secuti. Quamvis enim præstigiæ oraculis nonnunquam adhibitæ, falsæque somniorum interpretationes, ab eo, sequacibusque aliquando irrisæ sint, ut prodidit noster Origenes; minime tamen vatum interpretumque fallaciis, oraculorum somniorumque fidem minui voluit. Multi sunt in iis Stoici, multaque ad comprobandas prænotiones & prædictiones rerum futurarum prodiderunt literis, quorum plurima libris veterum passim continentur. Familiam quoque suam ad prænotionem futurorum Pythagoras instruxit; præsagus ipse,

Origen. libr. 7. contr. Cels.

ipse, & ob vaticinia celebratus. Hinc Abaridis Hyperborei
Oracula Scythica, si modo Pythagoræ discipulus fuit, ut
Iamblicho persuasum est; non Pythagora vetustior, uti Iambl. de vit. Pythag. cap. 19. 28.
mihi verisimile sit. Hinc Zamolxis Getæ divinationes. Hinc
Apollonii Tyanei prædictiones, à Philostrato quidem, aliisve fere confictæ, sed Pythagoricæ tamen factionis prodentes ingenium. Hinc, uti creditur, origo divinationum per numeros, & per nomina. Sed & futura prænosci posse totæ gentes consenserunt; Japonii puta à nobis remotissimi, & Indi etiam, & Philosophiæ Indicæ dictatores Brachmanes. Medos futuri prænoscendi fuisse studiosos ostendunt somnia Astyagis Medorum regis, ex cujus filia natus est Cyrus; & Zoroastri commentitia historia, quem Medum plurimi faciunt: plurimi vero Persam & Magorum principem; qui ex siderum notatione, & interpretatione somniorum, rerum futurarum cognitionem spondebant. Habuisse Persas
præterea scribit Strabo varia divinorum genera, & qui Ne- Strab. libr. 16.
cyomantici, & qui Lecanomantici, & qui Hydromantici dicebantur. Eædem fere probabantur Assyriis divinandi rationes, sed ea potissimum quæ ex stellis ducitur. Hujus scientiæ parentes habentur Chaldæi, ex quorum vocabulo dicti sunt, quicunque ex siderum & diei natalis observatione, quid cuique eventurum sit, prædicturos se profitentur. Sed & alios divinandi modos genti huic usurpari solitos notavit Ezechiel, & nonnulli porro recentiores. Nunc Hyrca- Ezech. 21. 21.
nos quid commemorem? quid Cappadoces? quid Cilices? quid Pamphylios? quid Pisidas? quid Lycaones? quid Lycios? quid Cares? quid Lydos? quid Phryges? quid Galatas? quid totam denique minorem Asiam? gentes auguriis, oraculorum vatumque responsis ad insaniam deditas? Quis nescit Clarium oraculum, Pataræum, Branchidarum? quis Trojanorum vates Laocoontem, Helenum, Cassandram? Ne Turcis quidem ipsis hodieque deest sua futuri prænoscendi ars. Essæis inter Judæos facultatem eamdem tribuisse Porphyrium Cyrillus auctor est. Habuerunt præterea Cyrill. contr. Julian. libr. 5.

Judæi ἐγγαστριμύθους, quasi dicas *Ventriloquos*, hoc eſt Eurycleas ſive Pythones: habuerunt & mortuorum conſultores. Sacra teſtis hiſtoria. Auguriis & auſpiciis plurimum tribuerunt Arabes: ſed longe magis Ægyptii, qui nulla futuri prænoſcendi arte caruerunt. Varios divinandi modos recenſet Maimonides, homo Ægyptius, in Diſſertatione De cultu ſtellarum. Sua illis fuerunt oracula, ſui ſomniorum interpretes, ſui Magi, ſui Prophetæ, ſui Aſtrologi, ſui vates: inter quos etiam Tireſias & Manto à quibuſdam recenſentur. Rationes eorum ex Abammonis Ægyptii ſacerdotis perſona accurate explicavit Iamblichus, inſtinctuque & inflatu divino futura prænuntiari docuit. Tam vulgare utique fuit in hac gente vaticinandi ſtudium, ut agyrtas illos circumforaneos, qui futurorum pollicentur prædictionem, proprio nomine Prophetas Ægyptios poſterior ætas appellaverit. Jactat & Cyrene ſuos vates; ſuum Ammonis oraculum Libya; ſuos fatidicos Carthago, ſuos haruſpices, ſuos ſomniorum conjectores. At Græci Romanique ex vaticiniis Prophetarum, & oraculorum effatis, & reſponſis mortuorum, & portentorum ſignificationibus toti perpenderunt. Deos quoſdam confinxerunt futurorum præſcios, Jovem, Apollinem, Themidem, Nereum, alios; ſed non omnes. Vates illis ſexcenti, ſexcenta oracula. Celebrata his auguria, auſpicia, haruſpicia, aliæque multæ divinandi & futuri præſentiendi artes. Harum auctores fere Romanis & doctores fuerunt Etruſci, à Tage ſuo ad vanitatem & ſuperſtitionem inſtituti, ſi quid fabulis illorum creditur. Erant illis & Haruſpicini, & Fulgurales, & rituales libri; quibus tota hæc illorum futuri providendi ars continebatur. Erant & in Romanorum vicinia Præneſtinæ ſortes, Fortunaque futurorum index religioſe culta. Apud Siculos erant portentorum interpretes, qui Galeotæ nominabantur, à Galeo Siculo vate, uti quidem conjicio, cujus extat apud Clementem mentio: erant & qui ex ſomniis futuri caperent conjecturam: erant & vates, Telemus puta ille, qui Polyphemo imminentem ab Ulyſſe cala-

1. Sam. 28. 7, & ſeq.

Maimonid. De idolol. cap. 11. §. 7.

Iambl. De myſt. tota ſect. 3.

Clem. Alexand. Strom. 1.

mitatem prædixit. Profitebantur auguralem diſciplinam Druidæ apud Gallos; & futurorum cognitionem apud Germanos fatidicæ mulieres, Alirunæ dictæ; inter quas præcipue celebrantur Velleda, & hac vetuſtior Aurinia, hoc eſt Aliruna; artis nomine in nomen proprium ab Hiſtoricis, uti ſæpe fit, per inſcitiam mutato. Erant illis & ſuæ ſortes, ſua auſpicia. Memorantur etiam Thracum oracula atque vates, quibus & Orpheus adſcribitur. Quantum his artibus deditæ fuerint Septentrioni proximæ gentes, ſciunt eruditi. Noti his Abaris Hyperboreus, & Zamolxis Geta, de quibus dixi; notus Acicarus Boſporanus; notæ his Scytharum virgæ myricinæ veteribus memoratæ, itidem ut Alanorum, Slavorum, Tartarorum ex virgis & jaculis divinandi ritus. Jam inde à veteri ævo ad hanc ætatem, apud Danos, Suecos, & Lappones viget ars magica, qua res eventuræ proſpiciuntur & prædicantur. Tranſiit & ad novi orbis incolas hoc ſtudium. De futuris ſcitabantur oracula atque Magos, à quibus cum de aliis multis, tum de Hiſpanorum adventu multo ante præmonitos ſe fuiſſe narrabant.

III. Teſtis eſt vetus omnis recenſque hiſtoria, ac ea etiam quæ fabulis adumbrata eſt, extitiſſe olim Gigantes, & inuſitatæ magnitudinis homines; cujuſmodi fuerunt illi, quorum mentio habetur circa initia Geneſeos, & quos Terrā Iſraëlitis promiſsā ſuis temporibus tenuiſſe narrat Moſes; Ogum puta Baſanitarum regem, & Enacim, & quos Moabitæ Emim, hoc eſt Terribiles; quoſque Ammonitæ Zomzommim, hoc eſt Inventores ſcelerū appellabant; quorum ſoboles ad Davidis tempora perſeveravit, & quorum oſſa ſua ætate viſa fuiſſe Ebrone, quæ arx ipſorum præcipua fuit, perhibet Joſephus. Nulla fere regio eſt, in qua portenta hujus generis enata non ferantur. In Judæa exortum Eleazarum quemdā ſeptem cubitos altum, & ab Artabano ad Tiberium miſſum legimus apud Columellam & Joſephum. Vaſtæ proceritatis homines tuliſſe dicitur & Ægyptus, præter illum quinque cubitorum, quem à Banaia fuiſſe interfectum narrant libri Parali-

Gigantes extitiſſe.

Gen. 6. 4.

Num. 13. 23, 34.

Joſeph. Antiq. libr. 5. cap. 2.

Colum. libr. 3. cap. 8.

Joſeph. Antiq. libr. 18. cap. 6.

1. Paral. 11. 23.

pomenon; illic enim Gigantes prodiisse Isidis temporibus scriptum fuit in Annalibus Ægyptiorum: & locum in Ægypto fuisse testatur Phlegon, cui Litræ nomen, in quo grandia corpora non infossa terræ, sed oculis omnium proposita extiterunt. Quibus adde quæ de colossis gentis hujus differit Herodotus. In Æthiopia ponuntur Syrbotæ à Plinio auctoritatem Crateris secuto, octonos cubitos alti. Memoratur & Æthiopum rex Ganges procerus decem cubitos. Superiori seculo vir nobilis in Congiano regno filios habuit complures gigantibus pares. Antæum gigantem edidisse fertur Africa, pugilem illum celebrem Terræ filium, cujus cadaver, ex Afrorum indicio, terra erutum est à Sertorio prope Tingi, sexaginta cubitos longum, si Plutarcho fides est. Duorum corporum ossa, arcis sepulcralibus condita, cubitos viginti tres quatuorve longa, extracta esse à Carthaginensibus ex terra tradiderat Eumachus in Periegesi, ut extat apud Phlegontem. Et molarem dentem hominis ingentem sibi in Uticensi litore visum narrat Augustinus. Postremisque hisce temporibus ossa humana miræ magnitudinis circa Juliam Cæsaream effossa sunt. Ex Arabia advectus est Claudii Imperatoris ævo procerissimus homo, Gabbara dictus à suis, hoc est Gigas; nam id ei nomen fuisse falso censuit Plinius, Arabicæ linguæ inscius. Primos certe illos Gigantes à filiis Dei editos Gibborim appellat Moses. Nec suis Gigantibus caruit India. Vastæ proceritatis fuisse Porum dicunt Historici. In Caucaso & circa Indum fluvium homines quatuor & quinque cubitorum extitisse differit Philostratus; Ctesias vero homines tredecim cubitorum apud Seres. Quinque fere ulnas corpore exæquasse fertur Vitey primus Sinarum rex. Indum fuisse declaravit Clarii Apollinis oraculum Orontem eum, cujus corpus undecim cubitos longum in veteri Orontis fluvii alveo inventum est. Quanquam alii Aryaden fuisse eum volunt, ortu Æthiopem, triginta cubitos longum. Item auctor est apud Strabonem & Plinium Onesicritus, in quibusdam Indiæ locis corpora

Phleg. Mirab. cap. 15.

Herod. libr. 2. cap. 130, 143, 153, 175, 176.

Plin. libr. 6. cap. 30. & l. 7. c. 2.

Plutarch. Sertor.

Phleg. Mirab. cap. 18.

Augustin. De civit. Dei, libr. 15. cap. 9.

Plin. libr. 7. cap. 16.

Genes. 6. 4.

Philostr. Apollon. vit. libr. 2. cap. 2.

Ctes. Indic. apud Photium Tm. 72.

Strab. libr. 15.

Plin. lib. 7. cap. 2.

hominum cubitorum quinûm & binorum palmorum exti-
tisse. Nunc quoque valde proceri reperiuntur homines in
his regionibus. Suos & Persis fuisse Gigantes ex eorum hi-
storiis licet cognoscere. Artachæum memorat Herodotus, Herodot. libr. 7.
unum è Xerxis ducibus, quinque prope cubitos longum. cap. 117.
Suos habuerunt & Syri; velut illum quinque sexve cubitos
procerum, Antonium nomine, quem Theodosio imperante
natum refert Nicephorus. Appensam quoque Damasci co- Niceph. Hist.
stam hominis ingentem vidit Benjamin Tudelensis. Dedit Eccl. libr. 12. cap. 37.
Gigantes & Lydia. De vasto illo corpore in Lydiæ cavernis
sepulto, & à Gyge reperto, notissima fabula est. Milesius
fuit Gigas ille Nicophon, pugil, qui Olympicis ludis descen-
dit in arenam Augusti temporibus. In insula Mileto proxi-
ma, quæ Asterii dicta est, cadaver herois Asterii, decem
cubitos procerum, sepultum fuisse Pausanias tradidit: atque Pausan. Attic.
item simile monstrum in superioris Lydiæ sepulcro quodam
detectum esse, quod alii Geryonæ, alii Hylli cujusdam Terræ
filii corpus fuisse aiebant; Philostratus vero Hylli Herculis Philostr. Heroic.
filii. Herculi ipsi quatuor cubitorum & unius pedis proceri-
tatem ex Herodoro Pontico adscripsit Tzetzes. Asterium Joh. Tzetz. Hist.
hunc Anactis filium fuisse scribit idem Pausanias, Anactem 36. Chil. 2. v. 209, 210.
Terræ, ab eoque Anactoriam dictam fuisse regionem Mile- Pausan. Achaic.
siorum. Nomen & fabulam ex Gigantibus Palæstinæ, Ena-
cim à Mose appellatis, detortam esse viderunt viri docti,
indidemque ἄνακας & ἄνακτας dictos Castorem & Pollucem,
vel Cabiros, vel Curetas; (variant enim veterum sententiæ)
atque item omnes Reges: indidem & Inachum Inachidas-
que ex Oriente profectos: quæ veritatem illustrant & con-
firmant. Portentosæ amplitudinis ossa Constantinopoli eru-
ta, & ab Imperatore Anastasio miraculi caussa in Palatio de-
posita esse testificatur Glycas. Tauruni hodieque spectari Glyc. Annal.
perhibent ossa humana ingentia ex Tibisco Daciæ fluvio Part. 4.
extracta. Talia & in Dalmatiæ spelunca Dianæ sacra Phle- Phleg. Mirab.
gontis tempore spectabantur. Quod de corpore Orestis se- cap. 12.
ptem cubitos longo in Nemea reperto commemorat Hero- Herod. libr. 1. cap. 68.

dotus, ſcriptor fabulatori ſimillimus, indicat veterem de priſcis Græciæ Gigantibus opinionem: perinde ut quod legitur apud Phlegontem de Macroſiridis cadavere centum prope cubitorum, quod in inſula litoribus ſuis finitima Athenienſes nacti ſunt. Quanquam originem Ægyptiam nomen ſapit, ut alia Atticorum pleraque. Statuam Polydamantis Scotuſſæi à Lyſippo fabricatam commemorat Pauſanias, qui homines omnes, ſi Heroas exceperis, vaſtitate corporis ſuperarit. Multa hujuſmodi commentis ſuis aſperſerunt fabulatores: velut immenſam proceritatem Titanum, Gigantum, & Aloidarum, quam & ex ingentibus oſſibus in Theſſalia & Campania circa Veſuvium reperiri ſolitis confirmare auſi ſunt Hiſtorici: item Heroum, qui ad Trojam bellum geſſerunt, quibus decem circiter cubitos tribuit Philoſtratus; quibus nec fidem Hiſtorici detraxerunt: ingentia enim corpora variis locis reperta ad priſtini illius ævi Heroas pertinere rati ſunt; puta illud, quod ab Hadriano prope Trojam inventum, & ſepulcro compoſitum, Ajacis eſſe dictum eſt; & reliquias à Cimone ex Scyro inſula Athenas honorifice reportatas, quaſi Theſei fuiſſent; & quod Meſſene erutum Idæ illi Homeri verſibus ob fortitudinem laudato adſcriptum eſſe narrat Phlegon. Inde eſt, quod Hiſtorici, itidem ut Poëtæ, & Philoſophi nonnulli, & ipſe ſuppoſititius Eſdras, & Auguſtinus, aliique ex Patribus, putarunt corpora hominum ex priſca proceritate temporis lapſu deficere, & in dies decreſcere. Perperam utique, ut facile probatu eſſet, ſi id locus pateretur: nec enim quod contracta ſit humanæ vitæ diuturnitas, ſic corpora quoque humana breviata eſſe putandum eſt. Rectiuſque eſſent philoſophati, ſi inter vulgaris ac ſolitæ ſtaturæ homines, quoſdam enormis & monſtroſæ proceritatis dixiſſent extitiſſe. Hinc profecto, & ex aliis veterum teſtimoniis abunde conſtat, in variis Græciæ locis, Ægeique maris inſulis, Co & Lemno, exarata fuiſſe immania hominum corpora. Eſt apud Plinium, in Cretæ rupto monte quodam corpus ingens qua-

Phleg. Mirab. cap. 17.

Pauſan. 2. Eliac.

Philoſtr. vit. Apoll. libr. 3. cap. 6. libr. 4. cap. 5. & in Heroic.

Phleg. Mirab. cap. 11.

4. Eſdr. 5. 52. Auguſt. De civit. Dei, lib. 15. c. 9.

Plin. lib. 7. c. 15.

draginta ſex cubitorum eſſe inventum, quod Orionis vel Oti fuiſſe exiſtimatum eſt. Inuſitatæ quoque magnitudinis oſſa Rhodi effoſſa fuiſſe diſcimus ex Phlegonte. Olympiæ *Phleg. Mirab. cap. 16.* viſebantur athletarum Diagoræ & Damageti filii ſimulacra, quatuor cubitos & digitos aliquot longa. At nulla regio tot portentis hujuſmodi nobilitata eſt, quot Sicilia. Nec omnino vanum eſt quod de Cyclopibus, & de Læſtrygonibus, & de Eryce cecinerunt Poëtæ. Mirandæ vaſtitatis corpora in montium Siculorum ſpecubus detecta fuiſſe variis temporibus produnt recentes & priſcæ memoriæ. Quod & fabulis ſuis adumbrarunt Poëtæ, cum Typhœi & Enceladi corpora Siciliæ inſulæ ſubjecta eſſe finxerunt. Quæ de iis ſcripſit diligens Sicularum antiquitatum ſcrutator Thomas Fazellus, digna ſunt quæ legantur. Alii Læſtrygonas collocarunt in Italia, eorumque regem Lamum Formiarum conditorem. *Fazell. De reb. Sicul. Decad. 1. libr. 1. cap. 6. libr. 3. cap. 4. Decad. 2. libr. 1. cap. 2.* Quod perinde ut gigantum cum Diis prælia Phlegræis Italiæ campis attributa, & cadavera humanorum corporum modum ſuperantia, ſæpe à foſſoribus in terra inventa, oſtendunt ſuos Gigantes Italiæ non defuiſſe. Giganteæ molis feminam temporibus ſuis Romæ fuiſſe narrat Auguſtinus. *Auguſt. De civit. Dei, libr. 15. cap. 23.* Henrici ſecundi, qui Conradi filius fuit, ævo Romæ extractum è terra eſt monſtroſum hominis corpus, quod erectum muros urbis æquabat, quodque Pallantis eſſe, Evandri filii, à Turno occiſi, imperite dictum eſt. Hiſpaniæ etiam & Galliæ Gigantes ſuos tribuunt fictores fabularum, velut Geryonem, Albionem, & Bergionem, ab Hercule interfectos. Cebarenſium, ſive Carenſium, miræ proceritatis hominum, qui Celtarum extremi ſint, meminit Pauſanias. *Pauſan. Attic.* Circa Valentiam Allobrogum Ludovici undecimi ævo in cadaver pedum octodecim foſſores inciderunt. Variis item Galliæ locis reperta ſunt oſſa giganteorum corporum. Garſendam Forcalquerianam craſſi ad miraculum & proceri corporis ſancti Ludovici ætas vidit. Hominem Vaſconem, inuſitatæ proceritatis, qui Gigas Burdegalenſis vulgo cognominabatur, inter corporis ſui ſtipatores allegit Fran-

ciſcus primus. Immanium hujuſmodi corporum feraciſſimus fuit Septentrio. Sunt qui ex Thracia velint Cyclopes in Siciliam adveniſſe. Oſſa prægrandia, quæ connexa corpus viginti quatuor cubitorum efficerent, in Boſphoro Cimmerio collis terræ motu disjectus edidit. Sed ne nimius ſim, Saxonem Grammaticum, & Olaum magnum conſuli jubeo. Talium portentorum proventum, enormitatem, vim, reſque geſtas mirabitur Lector, ac præcipue quæ de Starcatero Gigante referuntur. Talia & in variis Americæ partibus viſa eſſe intelligas ex Americi Veſpuccii Navigationibus, ex Petri Martyris Decadibus, aliorumque hiſtoriis, qui regiones illas vel luſtrarunt, vel deſcripſerunt. Gigantum inſulam à ſe repertam Americus ille commemorat. Nec ſolus Gigas ille Gethæus, cujus meminit liber ſecundus Samuelis, ſenos in manibus pedibuſque digitos habuit. Sedigitum Volcatium Poëtam, & Sedigitas puellas ex re nomina hæc habuiſſe auctor eſt Plinius. Et vidiſſe ſe literis nuper prodidit Tavernerius Javani Imperatoris filium, inſtructas ſenis digitis manus pedeſque habentem. Quid quod Indos quoſdam commemorat Cteſias octo digitos in ſingulis manibus & pedibus habentes. Et mihi quoque famulus fuit altera manu ſedigitus.

Veſpucc. Navig. 2.

2. Sam. 21. 20.

Plin. libr. 11. cap. 43.

Cteſias apud Phot. Tm. 72.

Primævos homines longævos fuiſſe.

Joſeph. Antiq. libr. 1. cap. 4.

IV. Primorum hominum vitam noſtrâ longe fuiſſe diuturniorem, non ſolum veterum ſcriptorum teſtimoniis probare licet, quod à Joſepho factum eſt, ſed etiam compluribus exemplis, quorum conſtat fides. Nam ut ea prætercam, quæ à fabularum architectis conficta ſunt de Tithono; de Sibylla Erythræa, quam annum vitæ prope milleſimum attigiſſe dixerunt; de Neſtore, quem cum Græci Poëtæ tres ætates vixiſſe ceciniſſent, ter centum annos Latini interpretati ſunt; de Memnone, quem apud Æthiopes per quinque ætatum ſpatia regnaſſe, ibidemque, non ad Trojam obiiſſe ex Damide refert Philoſtratus; & de Tireſia, quem Tragici Poëtæ ad ſex ætates vitam docuerunt prorogaſſe: ab Indis initium faciam recenſendi vel gentes totas, vel homines ſingulos, quorum memorabilis longinquitas fuit. Ac primum Seres

Philoſtr. vit. Apollon. libr. 6. cap. 3.

Seres annos vivere trecentos feruntur. Est hodieque apud Sinas templum Heroi cuidam consecratum, quem annos tradunt vixisse trecentos viginti duos, cum sæpius juventuti esset restitutus. Indorum vitam annis triginta vel quadraginta supra centum vulgo determinant veteres. Plus etiam Taprobanensibus tribuunt. Quod & recentiores confirmant: qui nec Japonenses, Molucenses, Javenses, & Sumatrenses minus vivaces faciunt. Memoratur item Brachmanum diuturnitas; & Pandorarum, ac Cynocephalorum, Indicarum gentium, quas tradidit Ctesias annum vitæ ducentesimum assequi. Valde celebratur à novitiis Indicarum rerum scriptoribus Bengalensis senex, quem Lusitani annum vitæ tricesimum quintum supra trecentos agentem his in oris repererunt. Repererunt & Batavi in Java insula regem Ballamboæ, annos natum sexaginta supra centum. Scribunt Arabes in vita Tamerlanis, virum quemdam Sogdianum Maracanda ortum, vixisse annos trecentos & quinquaginta. Chaldæorum longinqua fuisse vita traditur, ac imprimis Magorum, eorumque qui inter Assyrios & Arabes vacabant sapientiæ. Narrat Elmacinus, seculo post Christum natum septimo obiisse Solimanum quemdam Persam anno ætatis trecentesimo & quinquagesimo: nec multo post venisse ad Muaviam Calipham Obeidum Saracenum trecentorum annorum. Longævos esse Arabes consentiunt prisci recentesque Scriptores: quod & de Hierophantis Ægyptiorum prodit Lucianus. Fuerunt inter Æthiopes, qui ex longitudine vitæ Macrobii cognomento dicti sint. Homeritas esse vult Theophanes Byzantius. Hi duplo longius quam cæteri vixisse dicuntur. In Congiano, Africæ regno visi sunt homines proavorum nostrorum ævo sesquiseculo majores, nondum tamen decrepiti. Numidis quoque memorabilem vivacitatem tribuit Appianus: quod & recentiorum testimonio confirmatur. Prædicantur & inter Græcos quidam insigni vitæ prolixitate nobiles; velut Epiorum gens in Ætolia, quos aiunt ad annos ducentos vitam produxisse, & quosdam etiam

Ctes. apud Plin. libr. 7. cap. 2. & apud Phot. Tm. 72.

Elmac. Hist. Sarac. lib. 1. cap. 4.

Lucian. Macrob.

Theophan. apud Phot. Tm. 64.

Appian. Punic.

ex illis ad annos trecentos. Sunt qui Arcadibus par concedant vitæ ſpatium. Ad hæc adjiciuntur nonnulla à Plinio, & Valerio Maximo, ex vetuſtioribus auctoribus Xenophonte & Alexandro Polyhiſtore, quæ etſi fabulis videntur ſimilia, veritati tamen ſacrorum Codicum fidem faciunt. Danthoni Illyrio annos vitæ largiuntur quingentos; ſexcentos alteri cuidam Regi; octingentos ejus filio. Macroſiridi, cujus cadaver in inſula Athenis proxima effoſſum eſt, annorum vitæ quinque millia tribuebat ſepulcrale epigramma. Vivaciſſimi fuiſſe produntur, qui Athonis montis verticem tenent, ut & qui Tmoli in Phrygia. Ex Italis multos longa ævi diuturnitate floruiſſe iidem perhibent auctores, quos dixi, Plinius, & Valerius, atque item Lucianus, & Phlegon. In gente noſtra celebratus fuit ob longitudinem vitæ Johannes De Stampis, ob idque Johannes De temporibus dici inepte creditus, qui fatis conceſſit regnante Ludovico Juniore, Ludovici Craſſi filio. Trecentos & ſexaginta vitæ annos huic adſcribunt Hiſtorici, quaſi ſub Carolo Magno ſtipendia meruerit. Sed tantum ſpatium ad centum & ſexaginta annos veriſimilius contrahit Paulus Æmylius. De Arganthonii vivacitate quid prodiderint veteres, pervulgata res eſt. Longævos quoque homines habet Septentrio. Hyperboreos progeniem vivaciſſimam appellat Callimachus. Milleſimum vitæ annum aſſequi dicuntur ab Oneſicrito, Simonide, Pindaro, & aliis. Laudant diuturnitatem Britannorum antiqui ſcriptores ac novitii: inter quos, ut omittam exempla reliqua, nuper Scotus quidam annum vitæ expleviſſe fertur ducenteſimum viceſimum ſecundum. Quod nec apud Iſlandos infrequens eſt. Americani, antequam luxus noſtri contagione remolleſcerent, longævi erant, & nunc etiam plerique eorum vitam prorogant in multam ſenectutem. Braſilienſes & Caraibæ annum vulgo explent quinquageſimum & centeſimum, nonnulli & ducenteſimum. Metas has ſuperant Jucatanenſes & Floridiani, inter quos repertus eſt quidam tercentum annos natus.

Plin. libr. 7. cap. 48. Valer. Maxim. libr. 8. cap. 13. §. 7.

Plin. libr. 7. cap. 48. Valer. Maxim. libr. 8. cap. 13. §. 6. Lucian. De Macrob. Phleg. De longæv. cap. 3. & 4.

Paul. Æmyl. Hiſtor. Franc. libr. 5.

Callim. Hymn. in Delum. Oneſicr. & Simonid. apud Strab. libr. 15. Pindar. Pyth. Od. 10.

V. *Factum esse Diluvium ad perdendam tollendamque ex orbe malitiam constat inter omnes*, inquit Lactantius: *idem enim & Philosophi, Poëtæ, Scriptoresque rerum antiquarum loquuntur, in eoque maxime cum Prophetarum sermone consentiunt.* Hoc & à Barbaricæ historiæ auctoribus traditum fuisse testatur Josephus. Vere utique. Nam si ordiamur à Sinis, propagatam inter eos deprehendemus Diluvii Noachici memoriam. Suus ipsis est Noachus, reparator humani generis, post cladem illam, quam cæli ruina adumbrant. Hunc & cornutum fingunt, sub Leotzizami nomine, ut Græci Bacchum, aliud Noachi simulacrum. Clarius etiam, & veritati propius casum hunc describunt Indi atque Persæ recentiores, veterum Persarum reliquiæ: item Chaldæi, ut ex Berosi testificatione liquet; & Assyrii, ut ex Abydeni; & Armeni, qui reliquias Arcæ Noachicæ ad montes suos appulsæ monstrabant, etiam Philostorgii temporibus: & Transeuphratenses prope omnes, & Arabes, & Syri, apud quos Hierapoli monstratum fuisse hiatum sua ætate narrat Lucianus, per quem Diluviei aquas terra receptas fuisse garriebant. Similem huic Athenis fuisse scribit Pausanias. Sacra quoque Ægyptiorum monumenta calamitatis hujus memoriam retinebant; de qua multa apud Solonem differit Ægyptius sacerdos in Timæo Platonis; multa & Hieronymus Ægyptius literis tradiderat in Antiquitatibus suis Phœniciis. Ex hac inundationis terrarum notitia, quam in Ægypto hauserat Plato, procusum est figmentum mirificæ illius Diluviei, qua deletam fuisse Atlanticam insulam eleganter narrat in Timæo & in Critia. Apud Græcos nihil notius est Deucalionis historia, quæ etsi vere pertinet ad eluvionem quamdam Thessalicam, fabularum tamen tormento ad Noachicam cladem accommodata est. Arcæ enim beneficio servatum eum dicunt, cum uxore, & liberis, & animantibus; appulisse eam ad montem, cui ἀπὸ τῆς λάρνακος, ab Arca, nomen Larnassi primum, deinde Parnassi contigerit. Omnes etiam fere Americæ partes, & ad Boream & ad Austrum

Diluvio aquarũ noxas generis humani Deũ castigasse; paucos Arcæ beneficio fuisse servatos; eos avibus emissis, an aquæ effluxissent, explorasse.

Lactant. libr. 2. cap. 10.
Joseph. Antiq. libr. 1. cap. 4.
Beros. apud Joseph. Antiq. libr. 1. cap. 4. libr. 1. contr. Apion.
Abyden. apud Euseb. Præp. Evang. libr. 9. cap. 12.
Cyrill. contr. Julian. libr. 1.

Pausan. Attic.

Hieron. apud Joseph. Antiq. libr. 1. cap. 4.

jacentes pervasit Diluvii cognitio. Hoc extincta fuisse sciunt animalia omnia, unico homine generis humani instauratore, in Arca cum familia, multisque animalibus servato. Sciunt & columbam ex Arca emissam esse, emissum & corvum, explorandarum aquarum caussa. Nota illis etiam Noachi ebrietas post sationem vitis, & vini confectionem: nota & protervitas Chami, & dira in ejus caput patris imprecatio. Quæ ex Antonio Herrera peti possunt. Præterea Diluvio constat fides ex veterum quoque Scriptorum testimoniis, & per ætatum successionem tradita inter eos constanter memoria. Etsi enim à Diluvie Noachica multum diversæ fuerunt illæ, & quæ sub Ogyge inundavit Bœotiam; & quæ sub Deucalione Thessaliam oppressit, vel juxta Aristotelem veterem Græciam, eam nempe quæ circa Dodonen & Acheloum fuit; & quæ contigit sub Dardano; ita tamen narrantur ab Auctoribus, ut in illas manifesta Noachicæ indicia fuisse translata appareat; atque in Deucalioneam præcipue, quam unicam agnoscit Plato in Timæo. Hanc ad eluendas orbis noxas à Deo immissam disserunt; tum vero Deucalionem Promethei consilio fabricasse Arcam, λάρνακα, (hac enim voce utitur Apollodorus, aliique deinceps) qua & ipse, & uxor, & liberi, impositaque cum illis animalia ex unoquoque genere bina, ob pietatem ejus in Deos, morumque innocentiam, salva omnia extiterint; Arcam ad Parnassi juga appulisse; columbam ex ea emissam indicium retulisse, & tempestatis cum revolasset, & redditæ serenitatis ac exsiccatæ aquæ cum avolasset. Quæ à Plutarcho relata palam ostendunt, quorsum pertineat Deucalionea historia. Nec jam sub fabularum involucris dissimulatam, sed apertis expressam verbis Noachicam Diluviem consignarunt exotici scriptores, Berosus, qui & Noachi & Arcæ ad Armeniæ montes applicitæ, superstitumque ad suam ætatem ejus reliquiarum, juxta Mosis mentem meminit. Adde Hieronymum Ægyptium & Abydenum, apud quem & Noachi, sub Sisithri nomine, mentio, à Deo de ingruente tem-

Herrer. Dec. 1. libr. 9. cap. 4.

Aristot. Meteor. libr. 1. cap. 14.

Apollodor. libr. 1.

Plutarch. De solert. animal.

peſtate admoniti, & Arcæ ad Armenorum montes appulſæ, & emiſſarum avium. Adde & Alexandrum Polyhiſtorem, qui eadem hæc in commentarios ſuos retulit; & Eupolemum, & Mnaſeam, & Molonem. Adde & Nicolaum Damaſcenum, qui terrarum inundationi ſubduxiſſe ſe prodidit hominem unum Arca advectum ad *montem Minyadis*, hoc eſt Ebraice *Har-Meni*, unde Armeniæ vocabulum. Nomen monti Baridem facit: vel quod ita dictus ſit à navigio hoc, cujus reliquias diu illic monſtratas fuiſſe ait; nam Baris navigium ſonat, à Baride urbe Perſidis, ut nos alibi ſcripſimus; vel quod ipſe perperam navigii nomen in ſubjectum montem tranſtulerit. Veneratio reliquiarum Baridis illius abiit demum in ſuperſtitionem; nam ex ea fiebant amuleta, ut tradiderunt Beroſus & Abydenus; & templum ei in Armeniæ montibus, auctore Strabone, conſtructum eſt. Nec diſſimulat Nicolaus hominem hunc navigio ſervatum, eum eſſe videri, cujus Moſes meminit, Noachum videlicet. His adjunge denique Latinos ſcriptores, Plinium & Cenſorinum, à quibus res clare tradita eſt.

Demõſtr. Evang. Prop. 4. cap. 2. §. 38.

Beroſ. apud Joſeph. Antiq. libr. 1. cap. 4. Abyden. apud Euſeb. Præp. Evang. libr. 9. cap. 12. & Cyrill. contr. Julian. libr. 1. Strab. libr. 11.

In civitatis & turris Babylonicæ extructione confuſas fuiſſe à Deo linguas hominum.

VI. Inſanam Babelicæ Turris & civitatis extructionem, poſt Diluvium in campo Sennaar ſuſceptam, & linguas hominum illic à Deo confuſas adumbrant prælia Titanum, Gigantum, & Aloidarum adverſum Deos, cæleſtis regni affectatio, montes impoſiti montibus, fulminibus dejecti, ac procellis divinitus immiſſis, Deorumque victoria. Vidit id Philo Judæus. Viderunt & alii porro eruditi homines quamplurimi. Hoc ipſum detractis fabularum integumentis expreſſerunt vetuſti Auctores: nam Phœniciæ hiſtoriæ ſcriptor Heſtiæus, Joſepho & Euſebio laudatus, ſacerdotes ait cladi Noachicæ ſuperſtites veniſſe in Sennaar Babyloniæ: cumque in varia loca exinde diſperſi eſſent, ſimul habitaſſe quos ejuſdem linguæ uſus conjunctos retinebat. Turrim Babylonicam Belo ſacram deſcribit Herodotus; quippe poſt repreſſam ejus ædificationem pars inchoata ſuperſtes manſit. Meminit ejuſdem & Artapanus. Sibyllæ neſcio cujus verba

Phil. De confuſ. linguar.

Joſeph. Antiq. libr. 1. cap. 4. & 5. Euſ. Præp. Evang. libr. 9. cap. 13. & 15. & in Chronic. Gr.

Herodot. libr. 1. cap. 181.

Artapan. apud Alex. Polyh. in

Euſ.Præp.Evang. libr. 9. cap. 18. Joſeph. Antiq. lib. 1. cap. 5. Alex.Polyh. apud Cyrill. contr. Julian. libr. 1.

recitat Joſephus, & Joſepho vetuſtior Alexander Polyhiſtor, quibus celebratur inceptio Turris, ad conſcendendum cælum paratæ, vi procellarum ſubverſæ à Diis, & linguæ, quæ omnibus hominibus communis ad hanc diem fuerat, in plures diviſio, atque hinc inditum Babyloni vocabulum.

Euſ.Præp.Evang. libr. 9. cap. 14. & Chronic. Gr. Cyrill. contr. Julian. libr. 1.

Addit Abydenus apud Euſebium & Cyrillum, facinoris auctores fuiſſe viros robuſtos & proceros, Deorum contemtores; locum fuiſſe Babylonem, ſic dictam à Babel, quod *confuſionem* ſonat, ob confuſam illic hominum loquelam.

Alex.Polyh. apud Euſ.Præp.Evang. libr. 9. cap. 17.

Idem ex Eupolemo prodidit Alexander Polyhiſtor, qui hinc diſperſos fuiſſe in varias mundi plagas ait Gigantes operis inceptores, Diluvio ſuperſtites. Hoc linguæ unius olim ab univerſis hominibus uſurpatæ in plures linguas diſſidium, præter eos quos nominavi Scriptores, exprimit fabula vetus

Plato in Politic. Phil. De confuſ. linguar.

à Platone & Philone expoſita, de lingua hominibus omnibus communi Saturni temporibus: quo munere cum in laſciviam abuterentur, fuiſſe aiunt eo multatos, diſcreto in plures ſermone. Clarius idem norunt Sinis finitimi Coreani. Linguam aiunt olim fuiſſe unam, deinde diviſam in plures à Deo, ſic inſanam Turris molitionem conſcendendi cæli cauſſa ſuſceptam ulciſcente. Babylonis originem, quam in-

Gen. 11. 4, 9. Beroſ. apud Joſeph. libr. 1. contr. Apion.

dicat Moſes, confirmat Beroſus, Græcos inſimulans falſo attributæ Semiramidi Babylonis extructionis: confirmant & alii Scriptores, ad Belum Semiramide multo antiquiorem, operis hujus ſuſceptionem referentes.

Ritum circumciſionis plurimas gentes ſuſcepiſſe.

VII. Ritum circumciſionis nihil eſt quod quiſquam valde miretur, aut inde Ebraicæ religionis carpendæ cauſſam quærat. Nam & eodem ritu uſi ſunt Ægyptii, gens eruditione, urbanitate, opibus longe florentiſſima, omniſque Græcæ doctrinæ & elegantiæ parens; ac ii præcipue inter eos, qui rebus divinis ſtudiiſque vacabant. Item Ægyptiorum finitimi Æthiopes, Troglodytarum, Arabum, Phœnicum, & Syrorum magna pars: Madianitæ etiam, Moabitæ, Idumæi, & Ammonitæ: Colchi præterea Ægyptiorum propago, & Colchis proximæ gentes aliquot, & Thracum non-

nulli, & hodie etiam Turci, & Afri multi, & ex Americanis quamplurimi. Denique tam pervulgata olim fuit hæc decuriendi præputii consuetudo, ut eam coërcere, solisque Judæis permittere necesse habuerint leges Romanæ. Quid quod Creophagi Æthiopica gens & Troglodytæ, non præputio solum multabantur, sed glande etiam: unde & Mutili cognomento appellabantur. Ne fœminæ quidem ab hujusmodi exectione abstinuerunt apud Ægyptios, Coptos, Æthiopes, Persas, & Indos aliquos. Ejus administrandæ artem profitentur in Ægypto vetulæ quædam. Institutum id ferunt à Muhammedo. Quanquam & multo ante Muhammedum etiam apud Judæos mos iste viguit, ut discimus ex Strabone, Ambrosio, Aëtio, & aliis: quem morem Gygi inventori Hesychius Illustris adscribit. Fertur & ipse Pythagoras, tum cum versaretur in Ægypto, probasse hanc sui decurtandi consuetudinem, & in se recepisse. Et habetur in fabulis Phœnicum, quas ex Sanchoniathone retulit Philo Byblius, Saturnum sibi virilia circumcidisse, idemque ut facerent socios coëgisse. Cur vero ritum hunc derideant Ethnici, qui Agdistin commenti sunt à Diis fuisse multatum virili parte, unde Amygdalus prodierit, cujus fructu decerpto gravidam factam Nanam Sangarii filiam, Attin esse enixam, qui pondera hæc ipse sibi silice devolverit; idemque factum & ab ipsius socero Mida Pessinuntis rege, idem à Gallo, idem porro à Rheæ Sacerdotibus Gallis; & Galli filiam, quæ tum aderat, mammas sibi execuisse.

L. 11. ℀. 1. Ad leg. Cornel. De sicar. & venef.

Strab. libr. 16, & 17.
Ambros. libr. 2. De Abrah. cap. 11.
Aëtius Tetrabibl. 4. Serm. 4. cap. 103.
Phil. Bybl. apud Eus. Præp. Evang. libr. 1. cap. 10.

Isaacum ex matre effœta natum esse.

VIII. Isaaci parentibus effœtis nati, & velut in pietatis & hospitalitatis præmium à Deo dati historiam Græcis notam & acceptam fuisse probat Orionis fabula. Tres Deos narrant, Jovem, Neptunum, & Mercurium, apud Hyrieum hominum specie divertisse, lauteque pro hospitis rustici facultatibus exceptos, optandi quidquid libitum esset facultatem ei dedisse; hunc postulasse filium, etsi jam defuncta uxore, cum aliam ducere nollet; voti compotem fuisse factum, atque hinc natum Orionem. En tres viros hospitio convivio-

que ſuſceptos ab Abrahamo; en filium ei promiſſum; en natales Iſaaci ex matre exoleta, & morti ob ſenectutem proxima, & in qua vis genitalis eſſet extincta.

Sodomam & Gomorrham eſſe a Deo ob impietatem deletas.

IX. Tranſtulerunt Græci & in figmenta ſua, ſuaſque hiſtorias, calamitatem Sodomæ & Gomorrhæ. Nam primum quod effrænem incolarum petulantiam Deus cæcitate ultus eſt, perinde ut alias Syrorum exercitum, rogante Eliſæo; ſimile eorum eſt, quæ de Tireſia, & de Æpyto Arcadum rege tradiderunt fabularum artifices; hunc, quod Mantineæ Neptuni ſubiiſſet templum, quo pedem inferre nefas erat: illum, quod Palladem in Hippocrene lavantem conſpexiſſet; vel, ut alii volunt, quod pro Jove adverſus Junonem aliquando ſententiam tuliſſet; luminibus oculorum eſſe privatos. Alexandri milites pœna eadem affectos à Cerere Mileſia crediderunt, ob ſpoliatum ejus templum Mileto capta: eadem & Appium Claudium Cenſorem ab Hercule, quod ſpreto reſponſo ſacra ejus ad ſervos publicos tranſtuliſſet. Quid autem aliud ſignificare putemus fabulam Philemonis & Baucidis, qui Jovem & Mercurium in Phrygia peregrinantes, & à loci incolis ſpretos, domibuſque excluſos benigne exceperunt; propterea que cum tota regio aquis ſubmerſa à Diis, ſtagnumque facta eſſet, ſervati & in tuto collocati ſunt; quid aliud, inquam, id ſignificare dicamus, quam Loti adverſum duos Angelos Sodomam venientes humanitatem, à quo comiter habiti, & à Sodomitarum injuriis prohibiti, præmium hoſpiti, totique familiæ rependerunt incolumitatem; cum tota regio cæleſti igne deleta, & aquis ſtagnantibus obruta eſſet, quæ prodigioſi illius incendii retinerent notas, & Hiſtoriæ ſacræ fidem facerent? Hanc & abunde firmant teſtimonia veterum; Strabonis, qui negari vetat, quæ de Sodomæ, aliarumque urbium illic olim florentium everſione prædicantur; Taciti, qui concedere ſe ait inclytas gentes quondam his in oris urbes cæleſti igne flagraſſe; Solini, qui humum nigram & in cinerem ſolutam teſtari ſcribit triſtem hunc ſinum de cælo eſſe tactum. Jam illa

Strab. libr. 16.
Tacit. Hiſt. libr. 5. cap. 7.
Solin. cap. 35.

illa uxoris Loti transfiguratio, etsi mirabilis est, nihilo tamen magis impiorum cavillationibus patet, quam tota propemodum Græcorum Theologia, quæ hujusmodi mutationibus tota constat. Est in antiquitatibus Sinarum, Lutiemam egregia forma mulierem, visa in cælo leonini capitis forma, in statuam auream fuisse conversam. Sunt apud Siamenses ænea quædam & lapidea simulacra, quæ homines quondam fuisse blaterant, in hanc formam vi divina mutatos. Et sunt qui in Carnia hominum cadavera, Dæmonis arte, in statuas salis conversa fuisse dicant. Sed & testimonium præbuit perpetua temporum consensio. Statuam enim ipsam sua ætate extitisse significat Josephus; sua etiam Brocardus, etsi eam se, pro suo candore, vidisse negat; sua Saliniacus, quam & sibi visam affirmat; & ad hanc diem superesse eamdem asseverant recentiores, qui has regiones lustrarunt.

Jos. Ant. l. 1. c. 22. Broc. Descr. terr. sanct. c. 7. §. 34. Saliniac. Itinerar. Hierosl. Tom. 9. cap. 6.

Rubum Mosi ardere visū, illæsum mansisse.

X. Quæ ad Mosis ortum, vitam, mirificos casus, resque gestas pertinent, gentium omnium, ætatum, scriptorumque testificatione abunde comprobata sunt à nobis in Demonstratione nostra Evangelica, atque inde peti possunt. Delibabo tantum hic nonnulla, quæ tractatione nostra illustranda sunt. Scriptum extat in sacris voluminibus rubum Mosi ardere visum, integrum tamen prodigialiter mansisse: quod & narrat Artapanus in libris suis De Judæis. Legitur itidem in Senecæ Thyeste, sylvam quamdam Pelopeæ domus totam flammis micare solitam esse, & excelsas trabes sine igne ardere: Perhibet item Lucanus prope Massiliam *non ardentis fulgere incendia sylvæ*. Cleomeni Spartano in Junonis templo sacra facienti, flammam è simulacri pectore erumpere visam narrat Herodotus. In Romanorum castris, Seneca teste, visa sunt ardere pila, ignibus in illa delapsis. Puta ea nocte quæ victoriam præcessit, quam de Sabinis Posthumius & Menenius Consules reportarunt, ex pilis ante tentoria defixis emicuisse flammas refert Dionysius Halicarnasseus, quibus castra per noctem collucerent. In exercitu Cæsaris, dum esset in Africa, Quintæ legionis pilorum cacumina per noctem

Artap. apud Euseb. Præp. Evang. libr. 9. cap. 27. Senec. Thyest. v. 674, & seq. Lucan. libr. 3. Herodot. libr. 6. Senec. Natur. Quæst. libr. 1. cap. 1. Dionys. Halic. libr. 5.

Hirt. De Bell. Afric. Procop. Vandal. libr. 2. cap. 2. Plin. libr. 2. c. 37. Tit. Liv. libr. 43.

ſponte arſerunt, Hirtio teſte. Refert & Procopius contigiſſe idem in exercitu Beliſarii contra Vandalos bellum gerentis. Idem ſibi aliquando obſervatum teſtatur Plinius. Diſcimus etiam ex Livio, Fregellis in Atrei cujuſdam domo, haſtam interdiu duas horas ita arſiſſe, ut nihil tamen ejus ignis combureret. Hominum capita, inquit Plinius, veſpertinis horis magno præſagio ſtellæ circumfulgent. Tradit Julius Obſequens in libello De prodigiis, Anagniæ arſiſſe ſervo tunicam, nullo poſt extinctum ignem apparente flammæ veſtigio; Romæ ignem innoxium totam Larum ædem eſſe pervagatum: & C. Valerio, M. Herennio Coſs. flammam gregi vervecum cum paſceretur, & nocte in ſtabulo circumdatam non aduſſiſſe. Produnt Græcorum fabulæ Bacchum ardentibus cunis, ipſaque matre, incolumem prodiiſſe; atque hunc deinde ignem Thebis excitaſſe, quo & urbs ipſa, & Penthei domus, atque veſtes, ſine detrimento correptæ ſunt. Ex eodem fabularum penu profluxit quod de Æſculapii natalibus memoratur, matre ejus rogo impoſita, infantem à Mercurio fuiſſe è mediis flammis ereptum. Eumdem alii narrant à matre expoſitum, toto corpore cæleſtem lucem emiſiſſe. Comam Baccharum lambunt flammæ, nec adurunt, apud Euripidem. Ignem ex illæſo Achillis vertice, Minervæ opera, emicuiſſe fingit Homerus: quod & in Aſcanium & & in Laviniam Virgilius tranſtulit. Idem de Servio Tullio priſcæ Romanorum tradunt hiſtoriæ: idem & de L. Marcio equite, qui poſt Scipionum interitum, ob Hiſpaniam virtute ſua contra Pœnos ſervatam, Dux appellari meritus eſt: idem de Salvidieno gregem in agro paſcente, qui poſtea Conſul factus eſt Auguſti temporibus. Perhibetur idem à Silio de Maſſiniſſa Numidarum rege. Eos prætereo, quos commemorat Damaſcius apud Photium, ita à natura attemperatos, ut ſcintillæ ac nonnunquam etiam flammæ ex eorum corporibus vehementiori frictu attritis promicarent.

Plin. lib. 2. c. 37. Jul. Obſeq. De prodig. cap. 112. Euripid. Bacch. v. 756. Homer. Iliad. Σ. v. 206, & ſeq. 225, & ſeq. Virgil. Æneid. 2. v. 628, & ſeq. Æneid. 7. v. 73, & ſeq. Silius libr. 16. Phot. Tm. 242.

De virga Moſis.

XI. Quemadmodum poſt additam à Deo Moſis virgæ portentificam vim, mirabilia opera ejus virtute patrata ſunt;

ita in prodigiosis facinoribus edendis virgæ à variis gentibus adhibitæ sunt, magnusque in magicis sacris virgarum semper usus fuit. Brachmanibus virgas tribuit Philostratus, quibus percussa terra intumesceret, eosque in sublime attolleret. Sunt apud Sinas præstigiatores, qui virgas in serpentes mutaturos se, aliaque eorum ope prodigia edituros polliceantur. Inter Scholia, quæ in Theriaca Nicandri scripta extant, illustre unum est, & ad rem nostram appositum. In eo legas vates multis in locis virgis uti, velut apud Medos; Magos ex præcepto Apollinis, aliosque virgas ex myrica ad divinandum adhibere; hinc Apollinem cognomento Myricæum dictum. Nec in divinationibus solum, sed & in sacris faciendis virgas iidem usurpabant. Huc pertinere vult Hieronymus divinationem illam à rege Babylonis per sagittas exercitam, cujus meminit Ezechiel, eamque à Græcis *βελομαντίαν*, sive *ῥαβδομαντίαν* ait appellari. Eidem sortilegio deditos Judæos queritur Deus apud Oseam: quam superstitionem diu apud Judæos perseverasse cognoscere licet ex Maimonide, qui & Pythonissis myrteas virgas tribuit. Diximus in Demonstratione nostra Evangelica, Phœnices Usoo & Hypsuranio virgas post mortem consecrasse: quod ad virgam Mosis & Aaronis videmur referre posse, cum sciamus ex Artapano Ægyptios id honoris habuisse virgæ Mosaicæ, ut in singulis templis virgas consecrârent. Inde etiam est, quod gentis hujus Prophetæ manu gestabant virgam ex ebeno; vel, juxta alios, ex tamarisco. Græci vero ex eadem virga Mosis virgas complures portentorum effectrices confinxerunt, puta illam Palladis, illam Tiresiæ, illam Circes, illam Bacchæ apud Nonnum, quæ abjecta in terram, serpentis more repere humi visa est: Caduceum quoque Mercurii, virgam nempe serpentibus circumplicatam, ut non virga solum Mosis, sed effecta etiam per eam portenta designentur. Transiit inde in adagium Virgula divina, qua res supra humanam facultatem positæ fieri credebantur. Virgula divina, hæc ipsa est *Virga Dei*, quam

Philostrat. vit. Apollon. libr. 3. cap. 4, & 5.

Hieron. in Ezech. 21. 21.

Ezech. 21. 21.

Osee. 4. 12.

Demõstr. Evang. Prop. 4. De libr. Jos.

Artap. De Judæis apud Eus. Præp. Evang. libr. 9. cap. 27.

Nonn. Dionys. libr. 45.

Exod. 4. 10. Moſes manu geſtaſſe dicitur in libro Exodi. Referunt annales Peruviani, Mancocapacum & Mammam Coyam, imperii hujus auctores & parentes, accepta à Sole genitore ſuo aurea virga, ſic in mandatis habuiſſe, ut ubicunque ea in terram ſponte depacta ſolo hæreret, illic ſedes figerent. Multus quoque apud Scythas in divinationibus virgarum uſus; ſalignarum, teſte Herodoto; myricinarum, teſte Nicandri interprete. Horum poſteri Alani ad futurorum præſagitionem vimineas virgas uſurpabant. Ad cognoſcendum cædis clam patratæ auctorem talis ex virga præciſis utebantur Friſiones, ut eſt in eorum legibus. De ſortibus Rugianorum ex virgis captari ſolitis conſulitor Saxo Grammaticus; conſulitor Tacitus de illis veterum Germanorum. Sunt hodieque nebulones inter nos, qui ad inveſtigandos theſauros in terra reconditos virgas colurnas adhibent, certis Lunæ temporibus reſectas; & circumforanei circulatores, vi bacilli quem manu tenent, præſtigias ſuas edere ſe ad populum jactare ſolent.

Herod. libr. 4. cap. 6. Schol. in Nicandr. Ther. Lex Friſion. Tit. XIV. Sax. Grammat. libr. 14. Tacit. De morib. Germ. cap. 10.

& editis per eã prodigiis. XII. Inter prodigia virgæ hujus ope à Moſe patrata, primum eſt aquarum Ægypti mutatio in ſanguinem. Nec abſimile eſt quod Xerxi contigiſſe produnt, cum vinum in pateram ejus infuſum, bis tertioque in ſanguinem converſum eſt. Nihil frequentius legàs in hiſtoriis Romanorum, qui oſtentorum obſervationi valde dediti fuerunt, quam rivos ſanguinis de terra fluxiſſe, fluminum aquas ſanguine mutatas fuiſſe, puteis cruorem manaſſe, ſanguine pluiſſe, ſparſas hinc inde guttas ſanguinis apparuiſſe, ſigna nonnulla ſanguine ſudaſſe. Magna deinde vi ranarum, pediculorum, muſcarum, culicum & locuſtarum Ægypto Moſes vaſtitatem intulit. Quippe cum propter humidum aëris calorem, & fœcunditatem Nili, hujuſmodi peſtibus obnoxia ſit Ægyptus, adverſuſque eas conopeis, aliiſque remediis fere decertet; malo jam experto, ac propterea valde formidato, longe acrius eam ulciſci, & ad obſequium cogere Deus voluit. Quibus addi poſſunt & igniti ſerpentes in Iſraë-

litas divinum imperium detrectantes immissi: & Ursi in pueros Elisæi irrisores excitati. Talia autem pleraque divino nutu apud se evenisse profanæ gentes crediderunt: sic hominum animis illudente impietate, ut cum miracula in Ægypto divinitus & præter naturæ ordinem à Mose edita, naturæ opus esse pertenderent; quæ contra apud se orta essent ex naturalibus caussis, ostenta, Deorumque monita appellarent. Prætereo angues in Herculis infantis perniciem à Junone immissos. In Appiani Illyricis scriptum extat, Autaries, quod Delphicæ oppugnationis fuissent participes, Apollinem tanta ranarum copia afflixisse, ut patrios lares deserere cogerentur. Rem tetigerunt Diodorus & alii; Diodor. libr. 3. caussam rei prætermiserunt. Pediculis Deum multorum scelera sæpe punîsse testantur veteres historiæ; velut L. Sullæ, qui felicitate sua ad crudelitatem & impietatem abusus est: Pleminii quoque Scipionis legati, qui hac lue pœnas Proserpinæ dedisse creditus est, ob raptum Locris ejus thesaurum. His addi vulgo solent Antiochus Epiphanes, & Herodes uterque, tum qui filius fuit Antipatri, tum qui Agrippa cognomento dictus. Verum hos, si attendas, vermibus, non pediculis divinitus erosos fuisse reperies. Quod & de nefariis hominibus, Cassandro, Galerio, Diocletiano, Alexandro illo Pseudomanti, Nestorio scriptum legimus. Quemadmodum culicibus Pharaonem & Ægyptios castigavit Moses, sic Saporem & Persas Nisibin obsidentes Jacobus urbis Episcopus. Res nota Arabicis scriptoribus & credita est. Tradunt iidem Nemrodi, militumque ipsius superbiam Deum culicibus in nares eorum immissis punitum esse. Trajano adversus Agarenos bellum gerenti, quotiescunque in eos impetum faceret, cibumque caperet, tantam exhibuerunt molestiam muscæ, ut à Diis monstra hæc proficisci ratus, nullo facto operæpretio discesserit. Titum post expugnatam Hierosolymam, Deo sceleris pœnas reposcente, obiisse ex culice, qui per naris ductum penetrarit in interiora capitis, cerebrumque perfoderit, commentum est vete-

rum Rabbinorum. Nec valde disconvenit, quod legitur in veterum Persarum historiis, gentem hanc ad Zoroastris præcepta refractariam gravissimas Deo pœnas dedisse, cum vexarentur mortiferis culicibus, quorum unus Regis ipsius aurem subierit, eumque teterrimo lethi genere affecerit. Quî minus vero muscas & culices divinitus excitatos credent impii, quam divinitus eosdem compressos crediderunt? Muscarum autem abactores & interfectores Dii plerique culti sunt, velut Accarone, Cyrenis, Olympiæ, Elide, Leucade, Romæ, Juppiter ἀπόμυιος, & μυιώδης, Hercules μυίαγρος, atque idem ἀπόμυιος, quasi *Muscarium*, Muscicapum, Muscarum abactorem dicas. Similiter ob expulsas locustas Apollo Parnopii ab Atheniensibus aliisque, Hercules Cornopionis cognomen atque cultum ab Oeteis meruit; & inter prodigia divinitus edita positum est à Romanis, quod Capuanos & Pomtinos agros vis ingens locustarum aliquando cooperuit; & quod P. Plautio, M. Fulvio Coss. ingentia earum agmina, in Africa, vento in mare dejecta & fluctibus deinde ejecta, pestifero odore & vapore infecerunt Cyrenaicam, maximumque hominum & pecoris numerum absumserunt. Unde Plinius longinqua ab iis maria transiri ait, continuata plurium dierum fame, quam propter pabula externa petere sciunt; & Deorum iræ pestem eam intelligi; gregatimque sublatas in maria aut stagna decidere. Ejusdem generis est quod habet liber Samuelis, Azotiorum agros ob raptam Domini Arcam, magna murium copia fuisse vastatos. Nec hoc incredibile Ethnicis visum, qui lue hujusmodi Deos in hominum noxas sæpe animadvertisse commenti sunt. Refert ex Polemone vetus Homeri Interpres, Chryse, quæ Mysiæ urbs est, Apollinem Crinidi sacerdoti suo iratum agros ejus muribus immissis vastasse, placatumque deinde peste hac purgasse; atque hinc factum Apollini Sminthio cognomen à muribus, qui gentis lingua Sminthi dicuntur. Imo vero, mures à Troadensibus, tanquam rem divinam, in templis coli ferunt. Simile est quod de Sennacheribo Pelu-

Plin. libr. 11. cap. 29.

1. Sam. 5. 6.

Schol. Homer. in Iliad. α. v. 39. Herodot. libr. 2. cap. 141.

sium obsidente narrat Herodotus; muribus excitatis profligatum fuisse à Vulcano, has Sethoni sacerdoti suo, & Ægypti Regi suppetias ferente. Quam exercitus Sennacheribi internecionem Angelo tribuit sacer Codex, eamdem pesti divinitus illatæ apud Josephum Berosus adscripsit: nec sine similitudine veri; nam sæviente pestilentia ob Davidis noxam, Angelus quoque populum cædere visus est. Huc referri possunt & ulcera quibus affecti sunt à Deo Ægyptii, & cædes majorum natu filiorum; & præsens Ozæ ob Arcam non satis reverenter habitam, Ananiæ item ac Saphiræ ob avaritiam fraude mendacioque conjunctam interitus; & alii quoque morbi, quibus varia subinde scelera Deus punivit; velut lepræ Mariæ sororis Mosis, & Giezi Elisæi famulo irrogatæ, mariscæ Azotiorum, mortifera lues Bethsamitis illata ob conspectam Arcam Domini, Jeroboami tabefacta manus, & continuo sanata, tormina atque tabes Antiochi Epiphanis. Quibus addere possis & lepris infectam Mosis manum, statimque sanatam. Ex quibus ortam dicere possis profanorum auctorum, Helladii, Lysimachi, Manethonis, Apionis, Ptolemæi Chenni, adversus Judæos Mosemque adeo ipsum calumnia, lepris ipsos, scabie, vitiligine fuisse infectos, ac propterea ex Ægypto pulsos. Multa autem hujusmodi exempla suppeditant exoticæ historiæ. Nam ut sileam quod scribit Gorionides, exercitum Arabum & Hyrcani Hierosolyma oppugnantem, gravissima peste affectum fuisse à Deo, ob Oniam à servis Hyrcani interfectum: vel pueris nota illa pestis est, qua Niobes liberi ab Apolline & Diana consumti sunt ob matris superbiam; & ea quoque qua injuriam sacerdoti suo Chrysidi ab Agamemnone factam Apollo vindicavit. Pari supplicio fertur Argivos affecisse ob Psamathes cædem; pari & Autaries, ob Delphicum templum ab iis cum reliquis Celtis oppugnatum. Ad ejusdem iram referebant Athenienses pestem eam, quam octogesima octava Olympiade perpessi sunt. Quæ vero in Ægina grassata est Heroicis temporibus, eam iratæ Junoni adscribit

Joseph. Antiq. libr. 10. cap. 1, & 2.

Gorionid. lib. 4. cap. 19.

Ovid. Metam. libr. 7. Æacus apud Ovidium. Simili pœna affecti sunt Thraces & Macedones ob cædem Orphei, & Cumani ob dirutam Neapolim. Caphyensium mulierum abortus retulit Pythia ad iram Condyleatidis Dianæ, ejus quæ à casu hoc Strangulata dicta est, ob lapidibus cæsos ab incolis pueros, qui laqueum simulacro injecerunt. Palladem, & tabe consumsisse Teuthidem Arcadem, & Arcadiam ipsam effecisse sterilem, Dodonæum oraculum prodidit, ob vulneratum ab hoc Teuthide Deæ femur, cum Melanis personam sumsisset. Finxit Virgilius demersum in mari Misenum à Tritone, quod ipsum Agath. libr. 2. cantu provocasset. Cum Agathias cladis Francis & Herulis à Narsete illatæ caussam ad eorum impietatem retulisset, similia proponit divinæ ultionis exempla, & Miltiadis victoriam ad Marathonem de Dati Darii Satrapa; & illam Themistoclis ad Salaminem de Xerxe; & illam Syracusanorum de Atheniensibus. Quicunque ex Mardonii exercitu, & deinde Alexandri, Cabirorum templum temere ingredi ausi sunt, partim mentis inopes de saxis se præcipitarunt, partim fulminibus sunt consumti. Iræ quoque Deorum pestilentiam eam tribuebant Carthaginenses, qua in Agrigenti, & aliam deinde qua in Syracusarum obsidione, magno hominum numero brevi tempore absumto, conflictati sunt. Et Amilcar, ob spoliatum Veneris Erycinæ fanum, diris cruciatibus ac demum suspendio extinctus est, scelerisque participes omnes sævis & violentis mortibus perierunt: patria vero eorum Carthago ex florentissimo statu in tristem servitutem redacta est. Et Pompeius quidam ob sacerdotem Cybeles injuria affectum, febri & angina correptus post diem tertium interiit. Et Sulla phthiriasi ob id consumtus esse creditus est, quod Græcorum delubris non pepercisset. Græci denique & Romani, quotiescunque regionem suam lues invaderet, sacris ritibus Deos, tanquam mali auctores, placare satagebant: & postquam remiserat morbus, Diis id acceptum referebant. Velut cum Æsculapius Epidauro Romam advectus est; & cum Tanagræi peste apud se sedata,

depulsam

depulsam eam à Mercurio dixerunt; & cum Epimenides Athenas lue infectas certis expiavit sacrificiis, morbumque sedavit. Pergamus vero. Memoriæ prodidit Herodotus, Venerem Uraniam Scythis intulisse morbum fœmineum, ob expilatum Templum suum Ascalone. Morbum hunc fœmineum interpretantur quidam sanguinis menstrui fluxum muliebrem. Ineptissime utique. Nihil aliud fuisse morbum fœmineum Scytharum, quam ἀνανδρίαν, hoc est, mollitiem quamdam animi, & corporis imbecillitatem, qualis mulierum esse solet, cognoscas ex Hippocrate: ait enim plurimos in gente Scythica fieri Eunuchos, & in Venerem refrigescere; quo malo cum perculsos se sentiunt, muliebribus fungi muniis, muliebri stola indui, conversari cum mulieribus, & muliebriter se gerere; vocari eos ἀνανδριεῖς, quasi Eviratos dicas; caussam vero morbi hujus à Scythis Diis adscribi. Scimus ex eodem Herodoto Athenienses, cum ex Ægina insula ad se transferre tentarent oleagina simulacra Auxesiæ & Damiæ, insanos factos mutua in se arma convertisse. Sed & molliorem Macrini cultum cum derideret Caracalla, morbo eum fœmineo & ἀνανδρίᾳ laborare jactabat. Id prodidit Herodianus. Quid similius vero Azotiorum sive mariscis, sive hæmorrhoidibus, per fabrefactum ægræ partis aureum simulacrum sanatis, quam quod extat in Scholiis Aristophanis, Bacchum ob spretas suas ab Atheniensibus imagines ex Bœotia à Pegaso ad se perlatas, totam gentem gravissimo morbo pudendis inflicto castigasse; nec aliter sanasse, quam publice & privatim phallis sibi in rei memoriam dedicatis? At ex ea clade, quam ob visam Domini Arcam sibi consciverunt Bethsamitæ, expressus est morbus, in quem incidit Eurypylus ob apertam & inspectam arcam, in qua latebat Bacchi simulacrum. Est in Romanorum monumentis, Rusticum quemdam Attinium nomine, in somnis à Jove monitum, ut Senatui nuntiaret, peccatum esse aliquid Ludis instaurativis, cum id facere neglexisset, filium ejus esse mortuum; quo casu cum ad parendum ne tum

Herodot. libr. 2. cap. 105.

Hippocr. De aëre, locis, & aquis.

Herodot. libr. 5. cap. 85.

Herodian. in Anton. Caracall.

Aristoph. Acharn. Act. 2. Sc. 1.

quidem excitaretur, rursus admonitum, detrectantemque debilem esse factum; tum vero morem somnio gessisse, ac convaluisse statim, pedibusque salvum factum, domum revertisse. Potitiorum gentem infra unius anni tempus extinctam crediderunt Romani ob prodita Herculis sacrificia: Fulvium Censorem mente captum & duobus filiis orbatum, ob sublatas ex Junonis Laciniæ templo marmoreas tegulas: Turullium Antonii præfectum à Cæsaris militibus in insula Co interfectum, ob excisum eodem loco Æsculapii lucum. Narrant Persæ cultores ignis Regis cujusdam sui manum extabuisse, quod Zoroastri infanti perniciem machinatus esset; & Alexandrum morbo lethali fuisse consumtum, ob crematos legis suæ libros. Legitur in historiis Siamensium, magnas Sinarum copias ob direptum thesaurum quemdam Deo suo consecratũ, sequenti nocte totas interiisse. Sesostris propter Nilum jaculis appetitum, lumen oculorum amisit. Sexcenta hujusmodi proferre possem: sed sunt in promtu,& de his jam nimis. Cæterum memoriam calamitatis hujus, qua majores natu liberos amiserunt, retinuisse videntur Ægyptii, pecudes suas & arbores minio notare soliti circa vernum Æquinoctium, quo tempore scilicet in tantos luctus inciderunt. Prodigiali grandini & fulminibus à Mose excitatis adjungi potest & lapideus ille imber, quo reges quinque Gabaonitana obsidione soluta fugientes Deus oppressit. Quam frequens vero est, & in fabulis, & in profanis historiis mirificorum tonitruum, fulminum, grandinum mentio? quam sæpe fulminibus impii homines periisse dicti? quam sæpe tonitrua vel dextra, vel læva, cum sudum esset, ostenti loco habita? lampades item ardentes cælo cecidisse visæ, ignes per cælum discurrisse, homines afflasse, quosdam adussisse? Cui non notus imber ille lapideus, quo Herculis ad ostia Rhodani præliantis hostes Juppiter oppressisse dictus est? Quam sæpe in historiis Romanorum legas pluisse lapidibus? Quis nescit pluvias, procellas, & fulgura, quibus ab invadenda sacra Oxydracarum gente absterriti sunt

Bacchus & Hercules; & quibus Celtas & deinde Persas Delphicum templum oppugnantes Apollo perterruisse creditus est? & quibus Athenienses repulsi sunt, cum ex Ægina Auxesiæ & Damiæ simulacra rapere vellent? & quibus perierunt Macedones Alexandri socii, ob violatum in Thebanorum regione Cabirorum templum? & quibus Annibalem Romæ imminentem Dii visi sunt avertisse? atque illa etiam, quæ urbem Agarenorum à Trajani oppugnatione prohibuerunt? & quæ Marcomanos & Quados adversus Marcum Imperatorem bellum gerentes oppresserunt? & tempestatem, quæ Theodosio contra Eugenium & Arbogasten velut militavit? & fabulosa etiam Brachmanum fulmina, quibus Panes Bacchi & Herculis socios, collem in quo sedes posuerant invadentes repulerunt? Perhibent rerum septentrionalium scriptores, Norvegiæ regem Haquinum grandinem adversus Danos vi magica eduxisse; & Biarmenses Regnerum regem nimbis horridis, & mox intolerando æstu per feralia carmina excitato oppugnasse. Et hæc inter Sagarum maleficia præcipue memorantur, cælo nubila depellere, æstate nives ciere, fulmina avertere, sidera cælo deducere, Lunæ tenebras inducere. Legatur Seneca, qui vulgi opiniones super his rebus traducit. Primi artium illarum parentes fuerunt Zabii. Ferebatur apud illos liber Adami nomine inscriptus, in quo habebatur herbam esse, cujus suffitus horrenda tonitrua excitaret. Tenebris Ægypto à Mose inductis affinia pleraque Diis auctoribus tributa exempla suppeditat profana historia. Memorabilis præcipue lurida illa & cruenta caligo, qua toto illo anno, quo interfectus est Cæsar, Sol ita infectus apparuit, ut ob ejus interitum atratus esse crederetur. Valerio Messala, & Livio Salinatore Coss. tenebræ inter tertiam & quartam diei horam coortæ à T. Livio & Obsequente inter prodigia ponuntur. In morte Cari Imperatoris tam fœdam extitisse tempestatem, ut caligarent omnia, nec alter alterum noscere posset, literis Romanis proditum est. Canunt Arabes Poëtæ, ad Rubri maris

Senec. Nat. Quæst. lib. 4.

T. Liv. libr. 38. cap. 36. Jul. Obseq. cap. 56.

oram, versus occasum, urbem esse, quam cum Rex quidam pararet excindere, tenebris Dei nutu obseptum re infecta hæsisse. Idem quoque circa Gordyæos montes, Persis Christianos oppugnantibus evenisse proditum est. Nihil tritius est in profanis historiis, quam Solis Lunæque defectus prodigii loco habitos, magnum gentibus rerum naturæ ignaris timorem incussisse. Quasi his ostentis Dii hominibus iram suam significarent. Hinc inepti illi superstitiosarum gentium clamores & sonitus in Lunæ defectibus. Et in fabulosa Bacchi adversus Indos expeditione, quæ ex Mosaica expressa est, Indi tenebris finguntur fuisse obducti, cum Bacchæ in media luce versarentur. Feruntur Tartari, cum omnibus olim copiis florerent, magicis præstigiis tenebras non semel obduxisse cælo, hostesque circumvenisse. Cæterum his fere quæ commemoravimus, administra virga patratis prodigiis Artapanus testimonium suum accommodavit.

Artap. Euf. Præp. Evang. l. 9. c. 27.

De spoliatis Ægyptiis ab Ebræis excedentibus ex Ægypto.

XIII. Ad excusandam Ægypti spoliationem ab Ebræis patratam, cum ex Ægypto discederent, multa attulerunt Librorum sacrorum Interpretes, quæ compilare animus non est. Tantum hic eos more gentium aliquarum defendam, apud quas furari licitum fuit; cum id apud Ebræos vetitum fuerit lege Mosis ipsius, quem ad bona Ægyptiorum auferenda non alia impulit caussa, quam iteratum Dei mandatum. Quod si vere furtum id esset, uti fuisse querebantur Ægyptii, suo tamen ipsi confutandi essent exemplo: nec id in se admissum queri possent: quod legibus eorum admittere jus fasque fuit, ut ex Aristone Jurisconsulto scribit Agellius. Addit præterea Diodorus, gentis hujus legibus receptã fuisse furandi artem; qui hanc profiterentur, principem suum habuisse, apud quem res furto ablatas deponere juberentur, undę eas certo persoluto pretio repetere quisque posset. Probatus quoque est Lacedæmoniis furandi usus; vapulabatque, non qui fecisset furtum, sed qui segniter & incaute, ita ut esset deprehensus. Sed & moribus Phœnicum permissum fuisse furtum conjicias ex iis, quæ de Phœnissa

Agell. lib. 11. cap. 18.

muliere cum Eumæo infante, vasisque rapta narrat Homerus in Odyssea. Jam vero ex eo quod ad servandos ab interitu majores natu liberos, januarum superiora limina postesque sanguine tinxerunt Ebræi, cum per Ægyptias domos filios majores natu Deus interimeret, multi ritus Ethnicorum non absimiles prodierunt. Persuasum his fuit irritas fieri Magorum artes, si menstruo mulierum sanguine postes tangerentur. Magi ipsi febres affirmabant abigi, si unguium resegmina è manibus pedibusve humanis cerâ permista, alienæ januæ ante Solis ortum affigerentur, certis quibusdam verbis simul prolatis. Irridet Democritum Plinius, quod dixerit chamæleonis intestina & fartum eorum, cum simiarum urina, illita inimicorum januæ, odium omnium hominum his conciliare. Novæ nuptæ antequam domum mariti ingrederentur, postes adipe suillo vel lupino ungebant, ne quid mali medicamenti inferretur. Et ad arcenda veneficia, luporum inveterata rostra villarum portis præfigebantur.

Homer. Odyss. o.

Plin. libr. 28. cap. 19.

De columna Ebræorum duce.

XIV. Columnæ, quæ Ebræis per Arabiæ solitudines errantibus præluxit, viamque monstravit, non plane absimilis fuit ignis ille, qui Thrasybulo, hyberna & obscura nocte, per invia loca, Athenienses exules in patriam reducenti, viæ sine ulla offensione index fuit: nec fax altera cælo delapsa, quæ Timoleontis in Italiam navigantis classi ducem se præbuit, quoad optatum portum teneret. Eamdem Israëlitarum columnam, noctu igneam, nubilam interdiu, expressisse videtur Usous Hypsuranii frater, quem columnas duas Igni Ventoque consecrasse & adorasse narrat Phylo Biblius in Sanchoniathonicis. Quippe Deum in Columna illa ignea velut habitasse, & Israëlitas rexisse ex Libris sacris intelligitur. Hinc repetendam quoque caussam, cur in Tyrio templo Herculis gemina columna, aurea & smaragdina; & cur aliæ complures æneæ in Gaditano ejusdem templo; & cur duæ in Solis templo apud Ægyptios à Pherone rege positæ sint, non absurde suspiceris: atque ortas hinc etiam colum-

Exod. 14. 24.

nas, quas expeditionum suarum itinerumque testes à Baccho & ab Hercule variis in locis destitutas fuisse fabulosa vetustas commenta est; ac columnas item, quibus Deos plerosque suos adumbrarunt; Jovem, Junonem, Bacchum, cui & inde factum περικιόνιος, hoc est Columnarii cognomen, Apollinem ἀγυιέα, sive Compitalem, Martem, Herculem, Bellonam, ac Deos quoque reliquos. Scribunt Muhammedani Prophetam suum in Syriam cum ingenti Caphila profectum, adversus immodicos Solis æstus nube candida in itinere protectum fuisse.

De transitu maris Rubri.

XV. Quemadmodum ad virgæ Mosaicæ motum Israëlitis transitum præbuit mare Rubrum; & deinde Arcam Domini velut reveritus Jordanes aquas Josuæ, totique exercitui partitus est; quæ & Eliæ pallio contactæ transeunti huic vada nudarunt: ita Zoroastrem ex Sinarum tractibus in Persidem redeuntem, fluvios congelatos & duratos trajecisse garriunt Persarum Historici: ita Inachum Argolidis fluvium à Neptuno arefactum esse Græci fabulatores: ita Scamandrum fluvium commentus est Homerus in Achillis perniciem tumefactum à Vulcano fuisse siccatum. Quod imitatus Nonnus, finxit Bacchum Hydaspi opem accolis suis ferenti iratum, torruisse eum ferula injecta, & arefecisse; Orontem quoque thyrso percussum trajecisse; & cum Lycurgum fugeret, mare Rubrum subiisse. Commentus quoque est Homerus Neptuno supra fluctus currum agenti, mare aquas diduxisse. Ubi notat Eustathius, scriptum reliquisse Callisthenem, mare Pamphylium copias suas ducenti Alexandro, non viam solum patefecisse, sed tanquam Regem esse veneratum, aquis assurgentibus & intumescentibus. Quo exemplo usus est & Josephus ad conciliandam prodigiosæ maris Rubri scissuræ fidem; at bis in eo peccat; tum quod dubitare videtur, spontene, an Dei nutu ea contigerit; tum quod illam Pamphylii maris divinitus evenisse putat. Visum idem est Arriano, Appiano, & aliis. Sed revincitur error ex Strabone, qui Alexandrum maris æstu ob-

Homer. Iliad. 21.
Nonn. Dionys. libr. 20, 23, & 24.
Homer. Iliad. ν.
Joseph. Antiq. libr. 2. cap. ult.
Arrian. De exped. Alex. libr. 1.
Appian. De bell.

servato exercitum transmisisse scribit; sic tamen ut cum iter urgeret nondum renudato litore, in aquis per totum diem ambulaverint umbilico tenus extantes milites, cum regressis aquis illac sicco pede transire soleant viatores. Revincitur & ex testificatione Artemonis in prima Senecæ Suasoria: multo vero magis ex Plutarcho, qui Alexandrum ait rem in epistolis suis narrantem, portentum nullum, nihil insuetum commemorasse. Sed rem naturæ lege evenire solitam in prodigium verterunt assentatores Alexandri. Hac arte usus quoque est Scipio major in expugnatione Novæ Carthaginis; cum per litus reciprocante mari patefactum milites traducens, Neptunum itineris ducem sequi eos jubebat. Contra vero Memphitæ & impius Porphyrius scissas præter naturæ ordinem Rubri maris aquas, & velut in murum elatas, ad æstus reciprocationem retulerunt; ad tempestates vero Justinus. Quasi Rubri maris naturam nesciverint Ægyptii; quos incautos & improvidos appellare satius fuit, quam ignaros. Itaque Heliopolitani non marino æstu, sed Mosaicæ virgæ contactu aquas divinitus fuisse disjunctas confessi sunt, ut discimus ex Artapano. Et Ichthyophagi maris hujus accolæ à majoribus accepisse se ferebant, ingenti & insolito æstu aquas in contrariam partem ita quondam fuisse submotas, ut fundum appareret, rursumque revolutum mare pristinas sedes recuperasse. Quod eorum favere videtur sententiæ, qui Ebræos non oppositum litus, sed easdem partes, submersis Ægyptiis repetiisse censent. Huc adde, inter Sagarum artes & veneficia, poni hoc sæpe à Poëtis, moram injectam fluminibus, divisas aquas, cursus aversos & ad fontem actos, mare concitatum, vel sedatum. Scripsisse Democritum refert Plinius, chamæleonis cauda flumina & aquarum impetus sisti; eadem medicata cedro & myrrha, illigataque gemino ramo palmæ, percussam aquam discuti, ut quæ intus sint omnia appareant. Cujusmodi arcana seu nugas potius magicæ artis videtur Democritus ab Ægyptiis Sacerdotibus & Prophetis accepisse,

civil. libr. 2. Strab. libr. 14.

Plutarch. Alex.

Artap. apud Euseb. Præp. Evang. libr. 9. cap. 27.

Plin. libr. 28. cap. 29.

qui progenies fuerunt Magorum Pharaonis. Sed & stupendæ hujus Ebræorum per mare Rubrum trajectionis veritas confirmatur ex iis quæ de Phœnicum origine veteres prodidere; venisse eos ex mari Rubro, & in Syria ad oram Mediterranei maris sedes posuisse. Nempe Phœnicum nomine Ebræos significabant, ut aliàs sæpe; gentes finitimas & simul permixtas parum accurate distinguentes. Confirmatur & ex eo quod apud Arabes atque Turcas ex hoc casu nomen habet mare Rubrum. Quibus nec pigebit subjicere quæ sine dubitatione asseverat Paulus Orosius, extitisse sua ætate certissima rei monumenta, curruum tractus, orbitasque rotarum in litore & in profundo descriptas; quæ si casu vel consulto aliquando turbarentur, continuo in pristinam faciem ventis fluctibusque fuisse divinitus reparatas. Fides penes ipsum esto.

Paul. Oros. lib. 1. cap. 10.

De aquis amaris ligni injectione à Mose mitigatis.

Oros. lib. 1. cap. 10.

XVI. Porro numerandus hic Orosius est inter eos, qui non recta trajecisse mare Ebræos Ægyptiosque senserunt, sed in circum errasse. Quod & comprobatur ex miraculo aquarum, quæ ex amarore in dulcedinem à Mose ligni injectione conversæ sunt. Ad oram enim maris Rubri occidentalem fontes atque lacus ponuntur à veteribus, amarore & salsilaginis sapore infecti: cum nihil tale extet in adverso litore. Cæterum miraculi hujus à Mose editi similia illa sunt ab Elisæo patrata, cum pessimas Hiericunthinorum aquas immisso sale sanavit: cumque Galgalitanorum Prophetarum pulmentum, colocynthidum admistione corruptum, farinæ aspersione suavem & edulem fecit. Admirabilitas autem rei illius per Mosem gestæ in eo videtur fuisse, non quod aquæ vitium ligni alicujus injectu emendaverit, nam naturaliter id fieri potuit, & sæpe fit, & exempla ex Plinio peti possunt; & nuper exorti sunt, qui aquæ marinæ salsuginem permistis quibusdam medicamentis abigerent: sed quod lignum hoc, Deo monstrante, repererit: quemadmodum & Elisæus, Dei indicio, cognovit aquas amaras polenta addita saporem mutare; quod alioqui naturale remedium esse Plinius docet.

Plin. libr. 24. cap. 1.

Plin. libr. 24. cap. 1.

Id in-

Id intelligere licet ex auctore Ecclesiastici, qui ut artem medicam probet à Deo proficisci, nec à prudentibus hominibus esse aspernandam, inter medicamenta & medicinæ effectiones eam ponit, qua amara aqua à ligno mitigata est. Similes porro remediorum monstrationes jactant profanæ gentes, vel confictas, vel Dæmonum supremum Deum imitari conantium nefariis artibus effectas. Medelas per quietem inter Ethnicos præstari agnovit Tertullianus. De Iside multis id Diodorus testatur. Idem efficere creditus est Æsculapius. Atque ex hac opinione ortus est apud eos ritus somni capiendi in templis Deorum ad recuperandam sanitatem. Cleonymum Pycten ab Achille in somnis curatum narrat Tertullianus. Aristolochia herba ad morsus serpentum utilis, ab Aristolocho cognita ex somnio esse fertur. Celebre est inter Græcos somnium Alexandri, quo de radicula quadam admonitus est, cujus esset vis tanta, ut Ptolemæum, aliosque è militibus telis venenatis ictos, mortique proximos facile sanare posset: eoque experrecto quæsitam radicem, vulneribusque appositam, aiunt depulisse luem veneni, persanatisque omnibus fidem somnio fecisse. Rem ita Alexandro per somnium cognitam vel crediderunt, vel credere se simularunt assentatores Macedones, ex ejus ipsius relatu, qui Diis prognatum se ferebat, Deorumque familiaris & divinus credi volebat. Verum Strabo remedium ab aliquo rei perito accepisse eum putat, indeque captatam adulationis caussam; & Plutarchus fuisse ait medicæ artis præceptis imbutum ab Aristotele, & amicorum plerosque opportunis remediis & consiliis juvisse. Mimum alium Ægyptiorum Vespasiano palpantium excussimus in Demonstratione nostra Evangelica, cum luminibus orbatum quemdam, & alium debili crure subornarunt, qui se affirmarent à Serapide secundum quietem admonitos, ut postularent ab eo valetudinem; atque hunc calce tactum, hunc litum sputo convaluisse dixerunt. Aliam Antonini stropham ventilavimus ibidem, qui ut spem vitæ Hadriano ægrotanti faceret, addu-

Tertullian. De anim. cap. 46.
Diodor. libr. 1.
Tertullian. De anim. cap. 46.
Strab. libr. 15.
Plutarch. Alex.
Demõstr. Evang. Prop. 9. cap. 39. §. 6.

xit mulierem, quæ in somnis jussam se diceret renuntiare Imperatori brevi convaliturum; hanc morem somnio gerere detrectantē narrant oculorum usum amisisse; iterumque per quietem admonitam eadem faceret, genuaque ejus contingeret; si fecisset, visum esse recuperaturam; paruisse tandem, oculosque recepisse.

De coturnicibus, Manna, cibisque ad Israëlitas divinitus missis.

XVII. Coturnices in castra Ebræorum bis depluisse, res sane miraculi plena fuit; non idcirco quod ventus avium illarum magnam advexerit vim, nam iis abundat hac etiam ætate Ægyptus, unde illæ venerunt ad Ebræos, & vicinæ quoque regiones; & ventos quosdam ab avium advectione Ornithias esse dictos nemo nescit; & id circa vernum tempus contigit Ebræis Austro flante, quo tempore coturnices ex Austrinis plagis revolant ad Septentriones, uti solerter observatum est à Bocharto; & vespere in Ebræorum castra descenderùnt, quo scilicet tempore volando fessæ, quiescendi caussa terram petunt; & ingenti copia, uti sæpe fit, etiam navigantium damno, quorum naves obruunt; & uti aliquando factum in ora Antiatum notavit Blondus, in quam tanto advolarunt numero, ut intra mensem, per quinque millium spatium, centum coturnicum millia in singulos dies caperentur. Sed mirandum id fuit, quod ad Dei nutum lurconibus Israëlitis coturnices ventus obsonator attulerit; & quod postquam cibum hunc liguriérunt per mensem, desito eo, gravissima demum pœna consecuta sit. Porro hic quoque divinorum operum imitatores se præstant damnosi Ægyptiorum Magi, quos testatur Ælianus aves de cælo posse in terram dejicere. Et in libris scriptorum Orientis haberi scribit R. Selomo Jarchi, Balaamum & reges Madianitarum volantes per aërem, divini nominis vi in terram fuisse dejectos. Manna item cælo delabi, res naturalis est. Eo perplui Arabiam asseverant Scriptores prisci ac novitii: Libanum quoque, cujus & incolas fama est eo vesci; item regiones finitimas. Mel aërium, & mel roscidum, & rorem Syriacum appellant. Sed & aliis quoque locis provenit; in Polonia

Bochart. Hieroz. Part. 2. libr. 1. cap. 15.

Blond. Ital. illustr. p. 314.

Ælian. De anim. libr. 6. cap. 33.

R. Sel. Jarch. in Num. 31.

præcipue; ex eoque Judæos placentas & pultes aiunt conficere. At mirabile id fuit, quod esurientibus Israëlitis panem hunc Deus, velut ad præscriptum de cælo subministrarit; quod servari id in perendinum non potuerit, præterquam in Sabbathum; quod in urna contra per multos annos servatum sit; quod ad Solem liquefactum fuerit; quod Sabbatho defecerit, & postquam fines Chanaanitidis terræ attigerunt Israëlitæ. Quibus addi potest & quod habet liber Sapientiæ, omne delectamentum, omnisque saporis suavitatem manna in se habuisse. Itaque rem non solum prodigialiter & Deo auctore evenisse palam agnovit Artapanus, sed miraculum etiam in majus auxit, Deum dicens Israëlitis farinam panico similem de cælo misisse. Ejusdem generis sunt alia prodigia, ut cum Dei mandato corvi, & deinde Angelus ad Eliam cibaria detulerunt in dies singulos; ut cum effecit Elias, ut Sareptanæ viduæ farina & oleum suppeditarint; ut cum pauperculam viduam ære alieno liberavit Elisæus multiplicatione olei; frumenti vero, Galgalitanorum fami subvenit; quorum similia & subinde à Domino JESU facta sunt; ut cum Danielem inter leones in spelunca jacentem pulmento & panibus pavit Habacucus ab Angelo ad eum raptus. Atqui similia multa præferunt profanæ fabulæ & historiæ. Jovem aiunt in cunis fuisse ab apibus nutritum; item Meliteum Jovis & Othreidis nymphæ filium; Pindarum quoque, & Hieronem Siciliæ regem, & Platonem. Narrat ipse Pindarus, Jamum Apollinis & Evadnes filium melle à draconibus esse pastum. Midæ infanti formicas frumenta dormienti in os ingessisse ferunt; Attin infantem ab hirco fuisse alitum; Æsculapium à cane servatum, à capra nutritum; item Ægisthum, cujus nomen ob similem nutricatum repræsentavit infans alter Procopio visus; Miletum à lupis; Cyrum Persici imperii fundatorem à cane; Darium Hystaspis filium ab equa; Androclum servum fugitivum à leone; Habidem Tartessiorum regem à feris; Remum & Romulum à lupa. Et in amatorio suo opere finxit Longus, capram

Sap. 16. 20, 21.

Artap. apud Euseb. Præp. Evang. libr. 9. cap. 23.

Pindar. Olymp. Od. 6.

Daphni, ovem Chloë ubera præbuiſſe. Sed & Epimenidem fabulantur à Nymphis cibum quemdam accepiſſe, quo ſumto neque indigeret egeſtu, neque unquam edere viſus ſit. Anio filias tres fuiſſe garriunt Mythici, quarum quidquid una attigerat, vertebatur in fruges, quicquid altera in vinum, quidquid tertia in oleum: has Agamemnonem voluiſſe adverſus Trojanos abducere ad alendum exercitum, ſed in columbas à Baccho converſas evolaſſe. Muhammedum turbam multam exiguo cibo ſaturaſſe produnt Arabum monumenta: & Phatimam, cum Muhammedo patri cibaria aliquando in vaſe ſubminiſtraſſet, conſumtis iis vas tamen exhauſtum non fuiſſe; atque ita Mariæ Chriſti matri ſimilem extitiſſe, quæ cum educaretur apud Zachariam, fructibus de cælo ſuppeditatis vitam tolerarit.

De aquis impetratis à Moſe, aliiſque Prophetis à Deo.

XVIII. Nec eſurientes ſolum Iſraëlitas cibis, ſed ſitientes etiam aquis Deus ſæpe legitur refeciſſe: ut cum rupem virga Moſis percuſſam ſcatebras fontium non ſemel dare juſſit: ut cum ex aſinina maxilla Samſoni ſiti jam prope enecto aquæ eruperunt: ut cum imbribus de cælo eductis Samuel fidem dictis ſuis fecit: ut cum cælum Eliæ juſſis velut obnoxium rores & pluvias per aliquot annos cohibitas affatim largitum eſt: ut cum exercitui Iſraëlitarum, Judæorum, & Idumæorum in ſiticuloſis locis aquarum penuria laboranti, rivos per excavata incilia manare juſſit Eliſæus. Neque his fidem derogare impietas poſſit, quæ ſimilia hujuſmodi plurima commenta eſt. Rheam aiunt Jovem recens enixam in ſiccis illa tempeſtate Arcadiæ campis, è terra ſceptro percuſsa aquam elicuiſse ad abluendum infantem. Legitur in Nonni Dionyſiacis, incondito & puerili, ſed erudito tamen opere, Bacchum thyrſo rupem feriiſse in gratiam Auræ virginis ſitientis, atque inde vini fontem expreſſiſse. Quod & à Baſsaride factum jam ante finxerat. Sed & apud Euripidem ad Pentheum refert Nuntius, aquam è petra thyrſo Bacchæ pulſata ſcaturiiſse. Quod Bacchi beneficio ſæpe ab his Bacchis factum teſtatur Philoſtratus. Legitur & in nugis

Nonn. Dionyſ. libr. 48.

Nonn. Dionyſ. libr. 45.

Eurip. Bacch. v. 703.

Philoſtr. vit. Apoll. libr. 3. c. 4.

Antonini Liberalis, Bacchum ad perterrendas Mineidas fluenta nectaris & lactis è pede mali textorii extraxisse. Prodigium idem Atalantæ cuspidi tribuit Pausanias. Is quoque post Herodotū perhibet Epidaurios siccitate & sterilitate soli laborantes, Pythiæ monitu, Auxesiæ & Damiæ simulacra ex oleis Atticis fabricasse, atque ita urgenti malo consuluisse. Et in Paradoxis Antigoni traditur fuisse Cranone currum sacrum, quo à supplicibus incolis concusso, Dii imbres postulantibus largirentur. Erant lavacra in terra Dryopide, quæ Hercules ex monte clava pulsato eduxisse ferebatur. Adnotatum à nobis est in Demonstratione nostra Evangelica, auctore Clemente Alexandrino, ex pluvia quam cælo eduxit Samuel, prodiisse fabulam de Æaco pluvia Græciam squallentem & aridam temperante. Illic quoque ut Janum ad Mosis imaginem confictum esse probaremus, cum alia attulimus argumenta, tum hoc præcipue, quod simulacrum ejus describat Albricus, sinistra baculum habens, quo saxum percutiat, ex eoque aquam educat. Gemina dolia, ventorum alterum, alterum imbrium, vidisse se apud Indos refert apud Philostratum Apollonius, quæ aperta darent imbres atque ventos, clausa eosdem cohiberent, ex commodo regionis & voto incolarum. Fertur Darius cum adversum Sacas bellum gerens, Risacis equisonis fraude in loca arida ductus esset, & de salute cum exercitu periclitaretur, postulasse aquas à Diis, & voti compotem factum esse, copioso imbre emisso. Ad imbres impetrandos Romæ immolabantur Jovi Aquilicia, Nudipedalibus populo denuntiatis. Pluvias Marci Aurelii exercitui siti confecto, Christianorum, ut Marcus ipse confessus est, precibus concessas, Ethnici quidam ad Arnuphis Magi damnosas artes, alii ad pietatem Marci referre maluerunt. Quippe imbres de cælo arcessere, vel repellere ingruentes, una est ex portentosis magicæ scientiæ effectionibus, teste Seneca; & in Telchinum artibus non postrema hæc ponitur, pluvias grandinemque ciere. Inter Muhammedi sui miracula insigne illud jactant

Anton. Liberal. Metam. 10.

Pausan. Lacon. Pausan. Corinth. Herodot. libr. 5. cap. 82, 83.

Antigon. Caryst. Hist. Parad. cap. 15.

Demõstr. Evang. Prop. 4. Clem. Alexand. Strom. 6. 1. Reg. 12. 17, 18. Demõstr. Evang. Prop. 4. cap. 9. §. 2.

Philostr. Apoll. libr. 3. cap. 3.

Sen. Nat. Quæst. libr. 4.

Arabes, quod imposita vasculò manu fons inter ejùs digitos erupit, qui sedandæ ingentis exercitus siti sufficeret. Sed & cum nasceretur, exilem prius fontem largos aquæ latices profudisse aiunt. Eamdem educendorum de cælo imbrium facultatem sanctitate sua & precibus promereri Brachmanes tradit Damascius. Promereri id se jactant Siamenses aureo quodam simulacro per agros circumlato. Promeruisse etiam conceptis votis ac precatione Leanghooium Sinensis exercitus ducem, Tartarorum copiis in monte Pexa circumsessum, ut fons de terra exiliret, Sinensium annales produnt. Produnt & puteum Querinensem terra editum fuisse, postquam venerabilis cujusdam senis baculo percussa est, qui patrato hoc miraculo ex oculis hominum evanuerit. Excantatos imbres cælo elicere Peruviani sciebant. At Ethnici Ebraicæ historiæ imperiti, agnoverunt rem ipsam à Mose gestam, rei admirabilitatem sustulerunt. Ait enim Tacitus, inopia aquæ fatigatos Ebræos ad largas aquarum venas fuisse à Mose ductos, asinorum agrestium gregem secuto: sic interpolata veritate, ex fatua exoticorum sive opinione, sive calumnia, qua asinum ab Ebræis pro Deo coli dicebant.

Damasc. apud Photiū, Tm. 242.

Tacit. Hist. libr. 5. cap. 3.

De tabulis Legis Mosi à Deo traditis.

XIX. Quod de Lege Mosi à Deo tradita, sacra & verax memorat historia; idem ad auctoritatem conciliandam plerique de se legumlatores inter Ethnicos jactarunt. Et suas quidem leges Jovi acceptas Minos referebat, suas Apollini Delphico Lycurgus, suas Minervæ Zaleucus, suas Egeriæ Numa, suas Dianæ, ejusque interpreti cervæ Sertorius. Sed & Athenienses, gentem solertem & acutam, simulatione Minervæ sibi imperium tradentis Pisistratus decepit, subornata in speciem Deæ grandi muliere atque pulcra, Phya dicta. Legis suæ codicem, quem Casterum appellant, Bremavio fuisse à Deo supra montem de nube traditum fertur in memoriis Brachmanum; atque alium item legum codicem in prima mundi ætate Brammoni Deum dedisse. Idem de Zoroastre, legibusque ab eo latis prædicant Persæ Ignicolæ: idem Getæ de Zamolxi. Decalogum quoque suum

habent Brachmanes, Mosaici plane consimilem, ejusque accuratas interpretationes, quibus inesse aiunt vaticinium illud, fore aliquando ut unica lex ubique vigeat. Annibale Italiam vastante, libellos quosdam cælo aperto decidisse memorant Romani Historici, quibus futurorum indicia continebantur: memorant & sortes Prænestinas perfracto saxo emissas. Multa ex Mosaicis mandatis in suam Philosophiam transtulisse Pythagoram & Pythagoricos scribunt plerique, multa Platonem, Aristotelem nonnulla; neque pauca inde petita in variarum gentium institutis deprehendas. Nec hic carmina Orphica proferam, quorum testimonio apud Eusebium utitur Aristobulus, utpote à priscis Christianis supposita, quemadmodum alibi ostendimus. Euſ. Præp. Evang. libr. 3. cap. 12. Demõſtr. Evang. Prop. 4. c. 8. §. 19.

XX. Mirifici illius oraculi, Urim & Thummim, quod ad pectus applicitum ferebat summus Pontifex, per idque Dei voluntatem cognoscebat, simile fuit simulacrum sapphirinum, quod summus Ægyptiorum sacerdos atque judex de collo suspensum gestabat, & Veritas dicebatur. An ut per id admoneretur judex veritatis & æquitatis in judiciis ferendis retinendæ? an ut per id persuaderetur populus veritatis eum esse compotem & veracem? an ut in rebus dubiis & obscuris simulacrum id consuleret, tanquam divinum aliquod oraculum, ut à Judæorum Pontifice fiebat? *De Urim & Thummim.*

XXI. Ignes à Deo sæpe emissos fuisse legimus in Codicibus sacris; aliquando beneficos & divini favoris indices; noxios nonnunquam & scelerum ultores. Prioris generis fuerunt, qui sponte corripuerunt victimas & consumserunt; cujusmodi fuisse eum qui in Abelis sacrificia lapsus est, Judæi & Ecclesiæ Patres bene multi consentiunt. Talis fuit & qui in Mosis & Aaronis sacrificio à Deo; & qui in illo Gedeonis ab Angelo excitatus est; & qui ad sacrà Davidis descendit in aream Ornani Jebusæi; & qui ad sacrà Salomonis in Encæniis Templi; & qui bovem ab Elia mactatum cremavit, cum ipsis lignis ac lapidibus, pulvere etiam & aqua circumfluente. Quæ inficiari non sustinuit Julianus. Addit *De ignibus divinitus emissis.* Cyrill. contr. Julian. libr. 10.

Joseph ben Gorion. libr. 3. c. 13. Gorionides ignem in Judæ Machabæi sacrificio sponte fuisse exortum, cum Dei cultum in Templo instauraret. Pertinet illuc & sacer ignis à Jeremia in excidio Templi reconditus, à Nehemia denuo repertus & excitatus; cum ex luculenta aqua sacris adspersa ad fulgorem Solis flamma emicuit. Talia autem multa gentes à Deo alienæ jactarunt. Nam ut Prometheum sileam, qui Minervæ ope ignem de cælo subduxit, Serv. in Æneid. libr. 12. v. 200. scribit Servius, primis gentium illarum temporibus, non aliter incensa fuisse altaria, quam igne divino precibus impetrato. Et totius antiquitatis Romanæ, ne fabulis quidem Dionys. Halic. libr. 1. prætermissis, promus condus Dionysius Halicarnasseus, ignem in sylva sponte accensum, à lupo materiæ aggestione nutritum, ab aquila alarum motu ventilatum fuisse narrat, dum Lavinium conderetur. Oppidi Salentini Egnatiæ incolæ flammam in sacro quodam loco impositis lignis & victimis sponte existere gloriabantur. Item & qui in Eryce monte, & qui in colle Vulcanio, quorum uterque in Sicilia est, divinæ rei operabantur. Tiberio per Macedoniam ducente exercitum in Syriam prima expeditione, sacratæ olim Philippis victricium legionum aræ sponte subitis colluxerunt ignibus. Hierocæsareæ & Hypæpis, quæ urbes sunt Lydorum, cognomine Persicorum, idem magica arte factum Pausan. Eliac. 1. vidisse se declarat Pausanias. Idem & de suo igne in sempiternis foculis custodito ferebant Chaldæi Magi: idem & de Virgil. Eclog. 8. v. 105. Pharmaceutriæ suæ magicis sacris Virgilius. Fama erat, teste Plin. libr. 12. cap. 19. Plinio, apud Æthiopes cinnamum Soli destinatum, nullo admoto igne, conflagrare: quod ardentissimo his in regionibus Sole, in aridissimo ligno sine miraculo fieri facile credimus. Seleuco, Pellæ Jovi sacra faciente, ligna ad altaria sponte accessisse historiæ perhibent, flammam è lignis sponte Plutarch. Paull. Æmyl. exiluisse. Perhibet Plutarchus, Paullo Æmylio Amphipoli sacra faciente ligna & victimas fulmine correptas fuisse & ambustas. In Poëmate, quod de consulatu suo composuit, prodiderat Cicero, Terentiæ uxori suæ peracto sacrificio in cinerem libaturæ, flammã ex ea emicuisse, sibique flammam illam

illam Consulatum in eum annum portendisse. Rem vel aliam, vel eamdem aliter refert Plutarchus; quæ post initum Consulatum flagrante conjuratione Catilinæ contigerit. Tradunt alii Vestalem quamdam, Æmyliæ Maximæ virginis discipulam, cum extinctus esset sacer ignis, sibique inde virgas paratas prospiceret, imposita in foculum carbaso à Deo impetrasse, ut ignis subito reviviscerer. In urbe Mysiæ Pioniis, cum incolæ Pioni conditori suo parentant, fumus ex ejus sepulcro sponte exit: quod & visum sibi testificatur Pausanias. Et fabulosarum transfigurationum narrator Antoninus Liberalis ait, ex antro Cretensi, in quo natus esse fertur Juppiter, plurimum emicare ignem, atque id tum fieri, cum sanguis in partu Jovis effusus effervescit. Perhibet item Sozomenus, Aphacis, ubi celeberrimum extabat Veneris templum, ignem è summo vertice Libani, certo die, certaque invocationis formula, instar stellæ, exortum, in proximum amnem sese immersisse. Refert Aristoteles apud Bisaltas, festis quibusdam Bacchi fertilitatem fulgore ignis circa Templum sponte excitato, sterilitatem tenebris Deum portendere. In sanctum Christi Domini sepulcrum Sabbathi sancti die sub noctem cælo delabi ignem sanctum, Græcis, Armenis, Syris, Coptis, aliisque Schismaticis persuasissimum est. Nec ea hodie vel heri nata est opinio. Proditum extat in gestis Francorum, Balduino Hierosolymis regnante, magnum timorem ac dolorem Christianis incessisse, ob tardum nimis ignis sacri adventum. Meminerunt ejusdem prodigii Perdiccas Ephesius, Anonymus alter, & Vvilbrandus Oldenburgicus, ab Allatio editi. Verum quod olim Dei donum fuit, nunc techna est vafrorum hominum, è silice ignem furtim in fomite rapientium, ne ipsis quidem inficiantibus. Vetus autem ignis illius usus erat in Baptismo Catechumenorum, quem postquam hi subierant, φωτισθέντες dicebantur, hoc est Illuminati: cum contra qui in Epistola ad Ebræos φωτισθέντες appellantur, ab Interpretibus dicantur Baptizati. Itaque cælestis illius luminis, cujus participes fiebant,

Plutarch. in Cicerón.

Pausan. Bœotic.

Anton. Liberal. cap. 19.

Sozomen. libr. 2. cap. 5.

Aristotel. Mirabi. auscult.

Ebr. 6. 4. & 10. 32.

cum Baptiſmo initiabantur, nota erat ardens cereus, quem manu geſtabant. Unde & die ſolenni Purificationis beatæ Virginis accenduntur cerei ob Baptiſmum Chriſti, qui à multis Eccleſiis celebrabatur olim pridianis Calendis Februariis. Baptiſmus autem Catechumenorum in Paſchæ & Pentecoſtes pervigiliis adminiſtrabatur. Et quoniam in die Paraſceves lumina omnia extinguebantur, uti fit hodieque in templis noſtris, tum ad exprimendas tenebras in morte Chriſti obortas, tum ad publicam Eccleſiæ mœſtitiam ſignificandam; cum rurſum ad Baptiſmum ſolennem, alioſque ſacros uſus igni opus erat, quaſi nullus jam amplius ſupereſſet in terris, de cælo expectabatur. Sed ad rem. Ad ſimilitudinem Angeli illius, qui coram Manue & ejus uxore in flamma cælum conſcendit, nonne expreſſum dicas Serapidem, qui Ptolemæo Lagidæ ſecundum quietem viſus eſt in cælum igne plurimo attolli, ut refert idem Tacitus? Ad exemplum Eliæ, qui curru igneo per turbinem in cælum raptus eſt, nonne Simon Magus quadrigis igneis viam cælo affectabat, quas Petri ore difflatas fuiſſe commemorat Arnobius? Quod de Anania, Azaria, & Miſaële proditum eſt in Libris ſacris, ex ardente fornace illæſos exiiſſe, nonne idem quoque de ſuo Zoroaſtre Perſæ commenti ſunt? Nonne ſe Turcam quemdam audiſſe refert Buſbequius, cum diceret Cœnobiarcham ſuum ſanctitate & miraculis conſpicuum verveci exenterato alligari, & in furnum ardentem conjici fuiſſe ſolitum, illæſumque extrahi cum vervece percocto? Quod autem de igne eodem referunt libri hi ſacri, illibatis tribus ſanctis viris, impetum omnem ſuum in Regis miniſtros convertiſſe, lethoque eos dediſſe; cujuſmodi pœna jam ante affecta fuerant Sodoma, aliæque ſceleratæ urbes Sodomis vicinæ; item Aaronis filii Nadab & Abiu, ob admotum ſacris altaribus ignem alienum; & aliquanto poſt Iſraëlitarum plerique, ob turbulentam & immoderatam carnium flagitationem; & deinde ducenti & quinquaginta viri participes ſeditionis Coræ, Dathanis, & Abironis, qui terra abſorpti

Tacit. Hiſt. libr. 4. cap. 83.

Arnob. libr. 2.

Busbeq. Epiſt. IV.

ſunt; & multo poſt Eliæ juſſu, duo militum manipuli ad comprehendendum eum ab Ochozia miſſi: ſimilia horum pleraque ſuppeditant exoticæ hiſtoriæ & fabulæ. Multos in iis legas fulminibus ictos impietatis pœnas dediſſe, ut ſuperius à me obſervatum eſt. Amphiaraus, ob ſuſceptum cum Polynice adverſus Thebanos bellum Diis parum probatum, terræ Jovis fulmine apertæ hiatu hauſtus eſſe fertur. Eteocli ante ſingulare cum fratre certamen ſacra facienti, fingit Statius ignem infeſtum proſiluiſſe in os, & diadema aduſſiſſe. Quod ante infauſtum Flaminii Conſulis cum Hannibale prælium Traſimenus lacus fulminibus appetitus, totus arſiſſet, & velut ambuſtus eſſet, feralis id ominis loco habitum eſt. Exorti è ſepulcris Davidis & Salomonis repente ignes, Herodis Aſcalonitæ reconditos illic theſauros ſcrutantis avaritiam repreſſerunt, ambuſtis duobus ſatellitibus. Inter ſigna Hieroſolymitani excidii prænuntia ponit Joſephus inſolitam lucem circa Templum noctu exortam. Eſt apud Ammianum Marcellinum, & alios ætatis ejuſdem Scriptores, flammas è terra erumpentes inceptam à Juliano Imperatore Hieroſolymitani Templi inſtaurationem diſturbaſſe. Eſt & in Mexicana hiſtoria, trucidatos à Dæmone fuiſſe per noctem plurimos, qui præter ejus mandatum, loco quodam conſiſtere, ſedemque figere volebant.

Stat. Theb. libr. 11.

Joſeph. bell. Jud. libr. 7. cap. 31. Ammian. Marcell. libr. 23.

De aquis amaris zelotypiæ.

XXII. Ritus explorandæ mulierum pudicitiæ, per aquarum amararum & devotarum potum, manavit ad exoticas gentes, etiam ab humanitate alienas. Fontem quemdam Stygis nomine dictum, Epheſi fuiſſe narrat Achilles Tatius, ſic temperatum à Diana, ut ſi integra aliqua puella in eum deſcenderet, tabellam collo geſtans, in qua deſcriptum erat juramentum, altitudinem ſuam ſervarent aquæ; ſin corrupta, intumeſcerent ad collum uſque, & tabellam operirent. Quod imitatus in Eroticis Euſtathius fontem alium prope conſimilem Artycomide commentus eſt. Fontis illius Stygii Epheſiorum fabula profluxit ex priſca illa de Stygia palude, cujus Dii jurare & fallere numen timent. Integritatem ſuam

Achill. Tat. libr. 8.

Euſtath. libr. 8. & 11.

approbavit Tuccia virgo Vestalis, incesti rea, cribro haustâ aquâ è Tiberi, & in ædem Vestæ perlatâ. Fontem Siciliæ Dianam si quis impudicis manibus hausisset, hunc veteres perhibent aquam vino non miscuisse. Fons alter Carthagini proximus, oleo manans, impuro aliquo accedente exarescebat; casto, plus olei mittebat. Conjugum fidem & integritatem explorabant Germani, infantibus recens natis clypeo impositis, & in Rhenum projectis; qui si mergerentur, adulterio censebantur concepti; legitimi, si fluitarent. Celebrati sunt in Sicilia Palici Dii, & Crateres, Delli dicti, Palicorum fratres, quorum aqua ea vi pollebat, ut parceret veracibus, perjuros illico puniret, vel cæcitate, vel morte illata. De iis vero sic Aristoteles: juramentum in tabella descriptum fuisse ait, quæ si in aquam missa supernataret, verax habitum fuisse juramentum; falsum si deprimeretur; ipsumque perjurum velut æstuantis flammæ ardore fuisse correptum. Pœna eadem perjuros afficiebat Olachas amnis Bithyniæ. Titaresii amnis aquas appellat pœnales, dirisque genitas Plinius; quod iis, ut videtur, juramentorum fides exploraretur. Unde & fluvio nomen alterum Horcos. Tyanis vicinus fons dicitur fuisse Jovi sacer, cujus aqua epota perjuros tetris pustulis & ulceribus inficiebat; & in vestigio retinebat ita defixos, ut abscedere non possent, & patrata facinora ultro confiterentur. Ferunt veterum Persarum Theologica, Zoroastrem ad promerendam fidem ex argenti liquefacti & ferventis lavacro incolumem exiisse. Ferebant & Magici Democriti commentarii nasci apud Indos herbam Achæmenida, cujus radice in pastillos digesta, & per diem in vino à noxiis pota, tantos noctu subiisse cruciatus, per vanas numinũ imaginationes, ut delicta omnia confiterentur. Ferventes aquas Augustoduni consecratas habuit Apollo, quarum haustu perjuria puniebantur. Longe vero diversam vim tribuit Ovidius fonti alteri, qui Romæ fuit ad portam Capenam Mercurio sacer. Hoc spargebantur adhibitis precibus mercatores, idibus Maiis, festo Mercurii die, putabantque

Aristot. De mirab. auscult.

Plin. libr. 4. cap. 8.

Ovid. Fast. libr. 5.

ita fraudes suas ablutum iri. Sed & lustralibus omnibus aquis virtutem eamdem Ethnici tribuebant. Apud veteres Francos, aliasque Germanicas gentes criminum indagabatur veritas per aquam vel ferventem, vel frigidam, ex certæ formulæ præscripto adjurationibus devotam: nam nisi supernataret conjectus in eam reus, vel ex illa brachium illæsum retraheret, nocens habebatur. Quo postremo probationis genere etiam nunc utuntur Colchi, qui Mengrelii hodie appellantur, ex veteri Manralorum nomine, quorum meminit Ptolemæus. Caffari Soffalæ finitimi, cum aliis utuntur ad cognoscendam reorum innocentiam artibus, tum his præcipue duabus, vel veneno ad bibendum præbito; vel amaris & noxiis succis herbarum & corticum propinatis: quæ tuto ab insontibus, cum præsenti pernicie à nocentibus hauriri ferunt. Guineenses quoque veritatem explorare solent, apposita ad potandum aqua, herbis quibusdam sacris medicata. Lacum probationis esse apud Indos ex Bardesane refert Porphyrius, sic dictum, quod rei in eum demissi probarentur; intumescente aqua ad caput usque, si culpæ affines essent; genua non superante, si extra culpam: atque ea est aqua, quam Tantaliam appellat apud Philostratum Apollonius. Fontem alium Indicum commemorat Ctesias, ex quo si pauxillum aliquid delibatum, & aquæ vulgari admistum bibisset quispiam, continuo mente emotus admissa sibi omnia sponte fatebatur; atque ita in reorum caput Rex quæstionem habere solebat. Quem in India Ctesias, eumdem in Æthiopia locant Sotion & Antigonus Carystius, pro more veterum, qui Æthiopes & Indos confundebant. Apud Siamenses aquam profundam subeunt accusator & reus; quorum qui diutius sub aqua, aëre intercepto spiritum continere potest, ei tribuitur fides: item ei, qui manum in fervens oleum sine noxa conjicit. Quod & apud Malabaros in usu est. Bolum etiam oryzæ diris devotum deglutiunt apud eosdem Siamenses, qui innocentes haberi volunt; quod qui sine vomitu fecerit, caussam obtinet. Idem olim in Scythia

Porphyr. De Styge.

Philostr. vit. Apollon. libr. 3. cap. 10.

Ctes. apud Phot. Tm. 72.

usus fuit baccæ arboris cujusdam, ad probandam puellarum virginitatem. Apud Achæos mulieris ad sacra telluris adhibitæ pudicitia explorabatur taurini sanguinis potu; quæ si fallebat, non impune ei erat. Criminis suspectos ignem nudis pedibus calcare cogunt ii quos dixi Siamenses: quod nisi fiat sine damno, reus habetur pro convicto. Cypriis morem hunc calcandi ignis adscribit Theodorus Prodromus: reclamat Gaulminus, sed futili argumento, quod alibi idem non legerit. Quasi omnia legerit. Quasi quæ semel tantum occurrunt in libris veterum, repudianda sint. Pietati Hirpinæ familiæ in Faliscis concessam ab Apolline facultatem ignes impune calcandi scribit Virgilius, scribunt & alii. At Varroni potius tribuamus fidem, qui medicamentis vim eos ignis domare nos monuit. Antiquissimum hunc inter Græcos fuisse ritum calcandi ignis, tangendarumque laminarum candentium ad innocentiam approbandam, cognoscere licet ex Sophoclis Antigone; ubi vetus Interpres alterius moris commeminit, projiciendæ in mare massæ ferreæ, cum hac precatione, juramenta firma manerent, quoad massa enataret. Ferrum ignitum tangere ad veritatem sanciendam, frequenti usu receptum fuit inter priscos Germanos, Francos, & Anglos; in quorum historiis proditum est, Emmam Eduardi Regis matrem, suspectam impudicitiæ, ignitis vomeribus nudo pede pressis se purgasse. Probationem hanc Germanicæ gentes appellabant Judicium Dei, & vocabulo gentili Ordaleum. Usitatum quoque id fuisse inter Æthiopes scimus ex Heliodoro, apud quem in testimonium virginitatis supra candentem craticulam argenteam illæsis pedibus incedit Chariclea. Usitatum & apud Jappones, Caffaros, & Malabaros. Apud hos manibus attrectare audent ferrum candens uxores suspectæ pudicitiæ, non Ethnicorum solum, sed & Christianorum. Factum id legimus etiam Ivonis Carnotensis ætate. Ex quo, cum alias identidem, tum præcipue ad explorandam suspectarum uxorum castitatem, ferrum candens admotum fuisse scitur. Et si auctoritate Ecclesiæ

Theodor. Prodr. Erot. libr. 1.

Virgil. Æneid. libr. 11.
Plin. libr. 7. c. 1.

Heliod. Æthiop. libr. 10.

Ivo Carnot. Epist. 74.

receptæ nunquam ſunt hujuſmodi probationes; aliquando etiam à decretis Synodorum, & ſummis Pontificibus vetitæ. Flumen etiam crocodilis infeſtum Malabari tranare coguntur, qui perjurii accuſantur: item inſulæ ſancti Laurentii incolæ nigri, adjurato prius crocodilo, quem Voam nuncupant, patria quidem dictione, ſed priſcis tamen etiam Italis uſurpata: ſic enim eos appellaſſe ſerpentes ingentis magnitudinis teſtem damus Plinium. Pſyllos, gentem Libycam, aiunt prolem, ſi dubitent an ex ſe procreata ſit, in arcam Ceraſtarum plenam demittere; qui ſi infanti parcant, pro legitimo haberi. Erat Corinthi Palæmonis adytum, in quo ſi quis perjurio ſe alligaſſet, pœnas vitare non poterat. Erat Hierapoli Phrygiæ urbe ſub Apollinis templo ſpelunca immanis, unde aura erumpebat cæteris animantibus, etiam volantibus ſurſum avibus lethalis; at qui ſacris initiati eſſent innoxia. Antrum illud Indicum, quod ex Bardeſane deſcribit Porphyrius, oſtio occluſum erat, ita comparato, ut hominibus vitæ integris ſponte recluderetur; à ſceleſtis ne vi quidem adhibita aperiri poſſet. Antri quoque Epheſini, in quo fiſtula inerat Dianæ ſacra, ex cujus ſono de puellarum virginitate fiebat judicium; vel illibata, ſi exaudiretur; vel imminuta, ſi pro eo ederetur triſtis quidam ploratus; antri, inquam, illius fores virginibus integris ad exeundum ſponte patebant. Narrant hiſtoriæ Byzantinæ fuiſſe Conſtantinopoli ſimulacrum Veneris, cui experiendæ pudicitiæ cauſſa admovebantur puellæ & uxores: quæ puræ erant, abibant ſine noxa; quæ depudicatæ, obſcœnæ earum quantumvis renitentium partes veſtibus ſublatis revelabantur.

Plin. lib. 8, cap. 14.

Porphyr. De Styge.

De uva prægrandi à Terra promiſſa exploratoribus ad Moſem relata.

XXIII. De uva illa prægrandi ab exploratoribus Terræ promiſſæ ad Moſem relata, etſi figmentis ſimilia videntur quæ ſcripſit Philo, peregrinatorum tamen, Scriptorumque multorum teſtimonio confirmantur. Nam hodieque in valle Sorec uvas colligi affirmant, viginti quinque pondo, eoque etiam amplius. Naſcuntur & in Libano, & in aliis Syriæ locis, quorum acini pollicis molem æquant. Sed & in exoticis

Phil. libr. 1. De vit. Moſ.

locis, velut in Margiana, & in Carmania, & in Mauritania, vites extitisse testatur Strabo, tantæ molis, ut earum caudicem duo homines vix continerent, uvas vero ipsæ ferrent bicubitales. Interiorem Africæ partem uvas dedisse Plinius docet, quæ infantium puerorum magnitudinem exsuperent. Nunc quoque in Hyrcania vites sunt crassiori caudice, quam sit humanum corpus. Et ad ostia fluminis Rha cernuntur uvæ acinis juglande amplioribus. Fabulæ proximum est quod refertur ex Metrophane, in Eucarpia, quæ regio est minoris Phrygiæ, uvas in tantam magnitudinem crescere, ut earum pondere plaustra rumpantur. Creta, Chios, aliæque Ægei maris insulæ racemos dant pondo decem; nonnunquam & triginta sex, atque etiam quadraginta. In Madera insula adolescunt uvæ ad trium quatuorve palmorum magnitudinem, ad libras viginti duas.

Strab. libr. 11, 15, & 18.

Plin. lib. 14. c. 1.

Metroph. apud Stephan. in Εὐκαρπία.

De virga Aaronis florescente, & amygdalas emittente: & de ficu à Christo arefacta.

XXIV. Prodigiis à Deo editis in virga Aaronis, quæ flores fructusque misit, & in ficu per Christi exsecrationem arefacta, similia quædam proferunt Ethnici. Aiunt clavam Herculis, quæ ex oleastro erat, destitutam in terra, misisse radices & repullulasse. Aiunt & virgam populeam, quo loco natus erat Virgilius, more regionis in puerperiis servato, statim depactam, ita brevi convaluisse, ut annosas populos adæquaret; dictamque ex eo arborem Virgilii; & consecratam summa gravidarum religione, suscipientium ibi & solventium vota. Inter miracula fortuita ponit Plinius, auctorem Theophrastum secutus, quod oliva in totum ambusta aliquando revixit; & in Bœotia derosæ à locustis ficus iterum germinarunt. Quæ tamen naturaliter fieri potuisse non diffitetur Theophrastus. Vi quoque divina factum putat Plinius, quod bello Persei, bis Romæ in Capitolio palma enata sit ex capite Jovis: etsi id vis naturæ potuit efficere. Quod & de ramulo illo dicas, quem ex ore gallinæ sumtum panxit Livia, unde lauretum ingens natum, ex quo triumphaturi Cæsares laureas decerpebant. Atque hanc sylvam omnem, novissimo Neronis anno, qui postremus fuit ex pro-

Plin. libr. 17. cap. 25. Theophr. Hist. Plant. libr. 2. cap. 4.

Plin. ibid.

ex progenie Augusti, exaruisse, visa res est plena miraculi: uti & elanguisse laurus singulas sub eorum obitum, à quibus fuerant in eodem laureto satæ, cum triumpharent. Prodigii quoque loco habitum est, quod Ruminalis ficus, quæ Remi & Romuli infantiam texerat, sub Nerone arefacta est, donec in novos fœtus reviresceret. Visam sibi Logothetæ cujusdam ficum asseverat Johannes Tzetzes, non sine jurisjurandi religione; quæ quo die is extinctus est, exsiccata est & ipsa, postridie etiam ad radicem fissa.

XXV. Qua vi pollebat æneus serpens à Mose conflatus, & ad sanandos ignitorum serpentium ictus palam propositus & erectus, parem vim habuisse quædam simulacra profanæ suadent historiæ. Græci στοιχειώσεις appellant, Arabes Talismana, quod est, si Salmasio credimus, à Græcorum vocabulo τέλεσμα. Celebratus imprimis hac arte fuit sacerrimus Magus Apollonius Tyaneus. Ferunt eum serpentes, ciconias, pestem Byzantio abegisse, signis quibusdam certa arte fabricatis: & serpentes quidem, imposito columnæ cuidam, *Serpentinæ* inde dictæ, triplici & tricipiti serpente æneo; quorum uni labrum inferius, impacta clava ferrea, cum comminuisset Muhammedus secundus, rursum serpentes invaserunt urbem, licet innocui, ob superstites reliquorum serpentium formas. Altera quoque vi pollebat columna eadem, ut in Hippodromo, in quo destituta erat, equi contumaces per eam domarentur. Ciconias rursum solitas injectis serpentibus cisternas inficere, erectis tribus ciconiis marmoreis Byzantio exterminavit. Ejusdem opus fuisse videtur statua illa equestris Constantinopoli posita ad pestem sedandam; quæ postquam dejecta est, urbem lues quotannis vexare non desiit. Sanandæ certe pestilentiæ peritum fuisse Apollonium garrit Philostratus. Scorpiis quoque & culicibus Antiochiam liberavit, defosso in terram scorpio æneo, & populo calamos per urbem gestare & quatere jusso, ac passim inclamare, Culices urbe facesserent. Nobile quoque adversus scorpios simulacrum Emesæ collocatum describit

De serpente æneo.

Philostr. vit. Apoll. libr. 4. cap. 3.

Geogr. Nub. Clim. 3. Part. 6. Geographus Nubiensis. Tale & Tripoli urbe Syriæ in muro sculptum esse referunt nuperi peregrinatores. Annulum gestabat Hali Rodoham, scorpii figura notatum ea arte, ut à scorpiis inflicta vulnera facile sanaret. In urbe Ægypti Menfloth nunc dicta, olim à crocodilis nomen habente, in templi cujusdam fundamentis ad ripas Nili infossum plumbeum crocodili signum, literis Ægyptiis inscriptum, tutam à maleficiis crocodilorum præstabat Ægyptum. Quod postquam igni liquari jussit Achmetus ben Thaulon Arabs Ægypto præfectus, iis infestari cœpta est Ægyptus. Nunc etiam quod infra Cairum perpauci ac fere innoxii in Nilo reperiuntur, caussæ esse volunt incolæ Talismanicum simulacrum, columnæ cuidam Cairi subjectum. Peritissimi signorum hujusmodi conflandorum artifices fuerunt Arabes: fuerunt & ante illos Claudian. in Rufin. libr. 1. Ægyptii. An illuc respiciebat Claudianus, cum Megæram Magi senis forma indutam, dicentem inducit, nosse se quid Lucan. libr. 3. signa sagacis Ægypti valeant? & Lucanus cum animalia saxis inscripta commemorat, magicas formas signantia? Nobilitati quoque fuerunt arte incantandorum serpentium Thessali, Marsi, Colchi, Indi, Psylli, Nigritæ, Peruani. Adde his & quosdam ex Parianis, qui non quod ex serpente in Heroëm mutato genus ducerent, ut nugantur veteres, sed quod arte magica pollerent, serpentes incantabant. Item quod Eurydicen ad vitam ab Orpheo revocatam fuisse Joh. Tzetz. Chiliad. 2. Hist. 54. finxerunt Antiqui, alio refert Tzetzes, nempe ad artes magicas, quibus is pollebat. Nos vero, qui Orpheum Mosis Demonstr. Evang. Prop. 4. cap. 8. §. 19. simulacrum esse scimus, aliique porro ut scirent effecimus, hoc figmento expressam potius putamus hanc ipsam, quam in manibus habemus, serpentis ænei historiam: uti & iis quæ de Æsculapio, altero Mosis simulacro, perhibent Græci, omnis eum generis sanasse morbos, & ad vitam etiam mortuos revocasse. Expressa quoque videtur serpentibus illis, quibus in Liberi Orgiis Bacchæ caput incingebant. Quanquam & iis adumbratum verisimile est serpentem, in quem virga Mosis mutata est.

XXVI. Humanas voces edidiſſe aſinam Balaami, itidem ut noxium illum ſerpentem, cujus fraude Eva decepta eſt, confirmari poteſt ex ſimilibus prodigiis, ſive veris, ſive ſictis, quæ præferunt veteres hiſtoriæ. Ea jam collegerunt alii; imprimis Bochartus noſter in Hierozoico. Illic recenſet & aſinum Bacchi, & arietem Phryxi, & Xanthum ac Arionem Achillis & Adraſti equos, taurum Europæ raptorem, agnum in Ægypto Bocchore regnante locutum, Pori elephantum in India, canem Arimini, (cui & Gallinaceum ibidem locutum addere poſſis ex Plinio) boves ſæpius in aliis Italiæ locis, ac in Sicilia quoque florentibus rebus Romanis; animal muli ſimile è terræ hiatu ortum in Meſopotamia, taliaque multa apud Arabes. Huc confer canem Simonis Magi multos allocutum, & animalia humanorum ſenſuum ſignificationes edentia; ut leo ille Philoſtrato memoratus, quem Amaſidem Ægypti regem fuiſſe auſus eſt per ſummam vecordiā dicere. Fertur & in hiſtoriis Septentrionalibus fuiſſe Sagam Norvegicam, quæ pulmentum hac arte parabat, ut hauſto eo diſciplinarum omnium peritia, intelligendarumque linguarum, ac vocum etiam animalium omnium facultas compararetur. Tritum eſt autem in fabulis voces animalium ab hominibus, & hominum ab animalibus eſſe intellectas. Nam quis neſcit Tireſiam & Melampum? & quorum hiſtoriæ fabulis proximæ ſunt, Pythagoram & Apollonium? item oracula columbæ Libycæ, & columbarum Dodonæarum; vel fagorum ipſarum, juxta nonnullos? Nam & arboribus copiam fandi aliquando factam Scriptores aſſeverarunt: velut Epidius in commentariis Plinio laudatis, & Philoſtratus apud quem arbores Apollonium ſalutant, ad eumque cœnantem ſponte accedunt tripodes & fercula. Tolerabiliora ſunt apud Poëtas commenta hujuſmodi; apud Virgilium, cum Ænean alloquitur arbor Polydorum occultans; & apud Ovidium, cum Eryſichthonem Dryas in arbore deliteſcens; & apud alios complures, qui Argus navis ſive malum, ſive carinam, utpote ex Dodonæa quercu fabre-

De aſina Balaami.

Bochart. Hieroz. Part. 1. libr. 2. cap. 14.

Plin. libr. 10. cap. 21.

Philoſtrat. Apollon. vit. libr. 5. cap. 15.

Plin. libr. 37. cap. 25.

Philoſtrat. Apoll. libr. 6. cap. 5.

Virgil. Æneid. 3.

Ovid. Metam. 8.

Ff ii

factam, loquacem faciunt. Factam eamdem loquendi copiam volunt veteres & fluviis; velut cum Pythagoram transeuntem à Caucaso, vel juxta alios à Nesso amne salutatum asseverare audent. Capita etiam, truncis revulsa, vocalia fecerunt, ut illud Orphei; & aliud Sacerdotis cujusdam à Cercida interfecti, cujus meminit Aristoteles; & alia duo, quorum Phlegon. Arabes vero nulli genti mendaciorum laude secundi, arbores Muhammedo obviam nonnunquam processisse garriunt, lapides salutem dixisse, ovem assam de se non comedenda esurientem monuisse, camelum cum eo servitutem suam questum esse, palmæ caudicem ejus desiderium impatienter ferentem gemuisse. Simulacris etiam vocem tribuunt non Poëtæ modo & Mythici, qui Memnonem marmoreum, apud Æthiopes, salutare solitum narrant Auroram matrem cum gaudio; prosequi vero lacrymis & gemitu Solem occidentem: non Rabbini solum, qui apud Haoulamenses solaris cujusdam orbis, magica arte parati, rotas exoriente Sole sonitus ingentes dare produnt: sed & Romanarum rerum Scriptores, qui simulacrum Fortunæ muliebris non semel locutum perhibent; atque illud etiam Junonis Monetæ, quod erat Veiis; quod & simulacris multis contigisse scribit Plutarchus; & icunculam illam puellarem, cujus monitu futura prænoscere Nero credi volebat. Aliud item simulacrum Jovis per magicas præstigias oracula protulisse perhibet Ecclesiastica Historia. Talismana quoque appellant Arabes hujusmodi simulacra loquentia; quorum parandorum artem libris suis tradiderant Zabii, vetustissimi superstitionum omnium inter Chaldæos auctores & magistri. Libros quosdam hujus argumenti ab illis lucubratos vidisse se refert Maimonides. Ineptum quiddam commenti sunt Byzantinæ conditores Historiæ, turrim Byzantii fuisse, de Herculis nomine dictam, quæ arcana hostium incolis aperiret. Memorant & musicos concentus muris Byzantinis à Neptuno & Apolline additos; perinde ut & lapidi cuidam, qui erat in arce Megarensi, ab eodem

Aristot. De partib. anim. cap. 10. Phleg. mirab. cap. 2, & 3.

Plutarch. Camill.

Maimonid. More nevoch. Part. 3. cap. 29.

Apolline, cum Alcathoo operam suam ad extruendos muros locasset, & in eo lapide citharam reposuisset, qui inde Citharistes dictus est.

XXVII. Quæ sacer Codex habet de mora Soli à Deo injecta per Gabaonitani prælii tempus, quoad Josue quinque Regum adversariorum copias deleret, & de umbra solari in Achazi horario regressa, eorum affinia multa memorant libri Ethnicorum. Vulgata est Græcanica fabula de trinoctiali Jovis cum Alcmena concubitu; vulgata & altera de aversis Solis equis in ferali illo Atrei convivio, quæ non uno modo exponitur. Par illarum est alia fabula de Luna, quæ dum Endymionis amoribus vacaret, Apollini currum tradidit; ille vero in gratiam sororis lento curru noctem produxit. Homeri figmentum est, Palladem in gratiam Ulyssis & Penelopes protraxisse noctis spatium, Auroramque sub Oceano detinuisse. Quinetiam traditum est ab Herodoto, fuisse in veteribus memoriis Ægyptiorum, Solem quater curricula mutasse; bis ortum esse, unde sólet occidere; bis occidisse, unde oritur. Testis est Varro in libro De gente Populi Romani, quem citat Augustinus, memoriæ proditum fuisse à Castore Rhodio, stellam Veneris mutasse aliquando colorem, magnitudinem, figuram, & sui cursus ordinem atque legem. Referunt etiam rerum Sinicarum Scriptores, factum esse pietate Kingcungi regis, ut Martis sidus tribus gradibus retroactum sit. Inter magicas virtutes præcipuam hanc Poëtæ celebrant, siderum curricula morari, noctes diesve contrahere vel augere, deripere cælo Lunam, atque item stellas, ex iisque scintillas elicere.

De mora Solis per tempus prælii Gabaonitani.

Homer. Odyss. ψ.

Herodot. Euterp. libr. 2. cap. 142.

August. De civit. Dei, libr. 21. c. 8.

XXVIII. Coma Samsonis, cui velut intextum erat & adnexum hominis robur, expressam fuisse ab artificibus fabularum per Nisi Megarensium regis comam, cui regni fortuna inhærebat, pridem viri docti animadverterunt. Idem & de coma Pterelai per Comætho puellam abscissa traditum refert Tzetzes.

De coma Sāsonis.

Joh. Tz. Hist. 37. Chil. 2 v. 538, 542.

XXIX. Fames, sterilitas, & siccitas, quibus per triennium *De fame, ste-*

rilitate, & siccitate sæpius à Deo terris inducta.

Menand. apud Joseph. Antiq. libr. 8. cap. 7.

Hesiod. ἔργ. v. 240, & seq.

Philostrat. Apoll. vit. libr. 3. cap. 6.

vexati sunt Ebræi, ob interfectos à Saüle Gabaonitas; & altera illa per annos totidem ab Elia Israëliticæ terræ inducta, & Menandri Phœniciarum rerum Scriptoris testimonio confirmata; quibus adjungere possis Abimelechi domum sterilitate à Deo multatam, propter Saræ raptum; similia exempla habent in veteribus monumentis, ac fabulari præcipue historia; quam secutus Hesiodus Jovem dicit hominum impiorum noxas ulcisci solere fame & peste. Ob raptã filiam Ceres in antro delituit, terramque sterilitate, homines fame affecit, quoad Parcæ à Jove summissæ iratam placaverunt. Eadem deinde pœna Phigalenses multavit, quod simulacrum suum igne consumtum reparare, statasque cerimonias obire neglexissent; iisque instauratis pristinam fœcunditatem agris restituit. Erysichthoni etiam, vel ut alii volunt, Triopæ Erysichthonis patri, ob succisum lucum sibi sacrum inexplebilem famem immisit. Narrat Philostratus Æthiopum Indorum solum, pecudes, & uxores infœcundas extitisse, ob regem Gangem interfectum. Et ut sæpe à Diis excitatam famem, sic sæpe sedatam legimus: velut illa, quam ex oraculi Delphici monitu preces Æaci compescuerunt; & altera Epidauriis infesta, quam desituram pronuntiavit idem oraculum, si Damiæ & Auxesiæ statuerentur simulacra.

De mortuis ad vitam revocatis.

XXX. Quod perhibent Libri sacri de mortuis ad vitam revocatis, viduæ Sareptanæ filio per Eliam, altero viduæ Sunamitidis filio per Eliseum, & cadavere in Elisei sepulcrum forte projecto; item de viduæ Naimitanæ filio, de filia Jaïri Archisynagogi, & de Lazaro, quos Christus; & de Tabitha Joppensi puella, quam Petrus vitæ restituit; idem in exoticis scriptis Deorum vatumque facultate sæpe præstitum legimus. Et Mythici quidem revocatos à morte fabulantur plerosque, Theseum, Alcestin, Timonem Lydum, & Timosthenem Atheniensem ab Hercule; Semelen matrem, & Ariadnen uxorem à Baccho; Hippolytum, & Castorem, aliosque multos ab Æsculapio etiam infante; quem ipsum deinde ob redditam multis vitam Juppiter occiderit; Eury-

dicen ab Orpheo; Glaucum Minois filium à Polyïdo vate; Iphigeniam à Diana, quæ mactatam Aulide, redivivam apud Tauros exhibuit. Adde Protesilaum ad noctis tempus uxori à Diis vivum à morte concessum. Et quod non minoris fabulositatis est, puellam à morte excitatam ab Apollonio, uti garrit Philostratus. Referendum huc quoque quod est in Græcorum carminibus, Pindari præcipue & Euripidis, Æga nympham immortalem esse factam à Jove alumno suo, Dryopen ab Hamadryadibus; Bacchum Cadmo prænuntiasse, fore ut Martis ope in Beatorum insulis felix ævum agitet cum Harmonia conjuge; raptam fuisse in eas Alcmenam à Mercurio, Jovis jussu, post Herculis obitum, & Rhadamanto nupsisse; Theoclymeno prædixisse Dioscuros, fore ut olim insulas easdem Menelaus incolat; & illuc quoque missum Achillem à Diis: & patri ipsius Peleo pollicitam esse Thetidem, fore ut immortalis fiat, secumque in Nerei domo Deus factus habitet: Terpsichoren Musam Rhesi Thracum regis matrem sperasse à Proserpina, ut filius suus ab Ulysse & Diomede interfectus redeat ex inferis in lucem, & Bacchi sacerdotio in Pangæi montis speluncis fungatur; & Ulyssi immortalitatem Calypso spopondisse, si apud se manere vellet. Facultatem hanc restituendæ mortuis vitæ & sibi arrogabat Empedocles, & aliis pollicebatur. Invaluit apud Siamenses fatua hæc opinio, solitarios quosdam homines, magna virtute præditos, mirabilium patratores operum, à sodali quodam suo aliquando à morte revocatum iri ad vitam. Virginienses Americani immortales animos esse probabant duorum hominum suffragio, qui aliquot ante Europæorum adventum annis vitæ fuerant redditi, & res sibi in altera vita visas & auditas referebant. Omitto Æthaliden, Palicos, Romulum, aliosque complures, qui non aliena vi, sed sua feruntur revixisse. Suus erit de iis dicendi locus, cum de Christi ad vitam reditu agemus. Nunc hæc tantum addam, ne Porphyrium quidem, implacabilem Christiani dogmatis adversarium, negasse, delatos ad sepulcra Martyrum mor-

Philostrat. Apoll. libr. 4. cap. 16.

tuos vitam recepisse: & apud Æneam Gazæum narrare Axitheum Syrum, se pium senem novisse, qui defunctum familiaris sibi agricolæ cujusdam filium vitæ redonasset.

De Jobo Satanæ permisso; & de Heliodoro Angelis in supplicium tradito.

XXXI. Ut Satanæ ad solium Dei adstanti permissus est Jobus; & ut impius Heliodorus juvenibus duobus forma egregiis, divinitus missis, flagellis acriter cædendus traditus est; ita Satana ipso veritatem figmentis adumbrante credidit profana religio, Eumenides adsistere ad solium Jovis, ab eo ad vexandos homines immitti, Orestemque & Alcmæonem ultricibus flagellis esse insectatas. Creditum id quoque de Harpyis, quæ & Canes Jovis dictæ sunt, & eædem habitæ à plerisque ac Eumenides, iisque mandatum fuisse Phinei supplicium.

De Jona absorpto à ceto.

XXXII. Mirabilem Jonæ casum, cum à ceto absorptus, triduo in ejus ventre hæsit, in Herculem suum contulerunt Græci, quem canis Tritonis in Hesiones perniciem missi alvum subiisse, illicque dies totidem delituisse fabulati sunt. Eodem referri potest Arionis historia, à nautis in mare missi, à Delfine excepti & servati, & in tutum delati.

De pisce Tobiæ.

XXXIII. Quod pisci Tobiæ tribuitur, Dæmones suffitu abigere, oculorum albugines felle inuncto sanare, hoc siluro à Medicis plerisque tribui, illud glanidi ab Arabibus, & ab auctore libri De paratu facilibus, qui Galeno tribuitur, ostendit doctissimus Bochartus.

Boch.Hier. Part. 2. libr. 5. cap. 15.

De cælestibus equitibus in Judæorũ subsidium missis.

XXXIV. Bellis Machabaicis Deus sæpe Judæis opem tulisse legitur, missis de cælo equitibus, qui præliis interesse, piam gentem tutari, hostes telis & fulminibus palam incessere visi sunt. Velut hi quinque qui Judæis adversus Timotheum pugnantibus præsens tulerunt auxilium; & alter ille qui iisdem ad bellum adversus Lysiam procedentibus ducem se præbuit; & qui nefarium Heliodorum calcibus protrivit. Horum exempla suppeditat Romana historia. Nam in conflictu ad Regillum lacum adversus Latinos fortiter dimicasse, ac nutante victoria pugnam restituisse dicuntur Castor & Pollux, & Romæ sub vesperam victoriam partam nunciasse.

nunciasse. Uti deinde dicti quoque sunt excubias pro salute Romanorum agere, quod Persen à Paulo captum Vatieno indicassent postridie ejus diei quo res gesta est. Item Romanos Thurinis suppetias ferentes Mars ad invadendos Lucanos & Brutios incitavit, prævivit dubitantibus, arma intulit adversariis, jugulandosque Romanis ac capiendos tradidit. Quod jam ante in gratiam Trojanorum factum ab eo, atque itidem à Venere canit Homerus, at dispari successu: nam à Diomede vulnerati prælio excedere coacti sunt. Cassius quoque in Philippensi acie Julium in se concitato equo impetum facientem cum vidisset, perterritus tergum dedit. Strenue etiam in Marathonio prælio pro Atheniensibus pugnasse Pan dictus est; & terrorum qui ab eo Panici appellantur, magnarumque cladium perhibetur auctor. Sed & in Trojano excidio Neptunum, Junonem, Palladem, Jovemque ipsum, præsens Græcis auxilium ferentes, urbemque diruentes exhibet Virgilius. Quod imitatus est Statius, Venerem ferro accinctam, Lemniades adversum viros concitantem, iisque opitulantem describens.

Homer. Iliad. ε

Virgil. Æneid. 2. Stat. Theb. libr. 5.

CAPUT XIII.

De Deo humana natura induto.

DEUM carnem fieri, & humanam naturam assumere non potuisse si caussabuntur impii, nos totam antiquitatem similia de Diis suis jactantem opponemus. Neque hic iterare attinet quæ de Diis urbes obambulantibus, & hominum facta lustrantibus, inter eosque sæpe conversari visis supra congessimus. Ii nunc commemorandi sunt, quos homines esse factos, cum Dii essent, profana sibi persuasit antiquitas: ac Græci primum, qui Juliano teste Æsculapium, Jove intelligibili quodam modo genitum, in terris

Julian. apud Cyrill. contr. Julian. libr. 6. & 8.

humanam formam naturamque gestasse putarunt. Pythagoram quoque rati sunt nonnulli Jovis esse filium, unum ex Dæmonibus Lunæ incolis, alii Deorum Olympiorum aliquem; Abaris verò Hyperboreus Apollinem apud suos religiose cultum, quod & ejus discipulis ita persuasit, ut & aliis porro hi persuadere voluerint. Similia de Zamolxi Pythagoræ assecla & famulo, similia de Apollonio in eadem schola erudito jactavit secta Pythagoricorum, præ cæteris in superstitionem prona: & Zamolxin quidem ob doctrinam à Getis vel solum Deum, vel maximum Deorum esse habitum; Apollonium vero à Tyaneis, aliisque multis, Jovis filium, Protei à quibusdam. De Platone sparsit fama, prognatum eum esse Apolline; quamobrem & defuncto victimas immolarunt Magi. Lystrenses Galatæ Pauli & Barnabæ res præter naturæ vim gestas cum animo suo reputantes, Mercurium & Jovem hominibus assimilatos ad se descendisse opinati sunt. Horatius Augusto palpans credere se fingit Mercurium hunc esse, qui mutata figura juvenem imitetur. Id exemplum in sua transtulit Calpurnius, vel Jovem, vel alium aliquem Deum sub mortali Cari Cæsaris imagine latere prædicans. Apin suum Ægyptii Lunæ contactu concipi aiebant, & masculum Deum cum mortali fœmina congredi posse, non vicissim mortalem virum cum immortali Dea. Brachmanum sententia est, Deum sæpe sub magnorum quorumdam hominum specie & habitu delitescere, ac inter homines conversari; & Vvistnavium, quem Dei trini & unius secundam esse personam aiunt, novies jam assumsisse corpus, & aliquando etiam humanum, ac semel idem adhuc ab eo factum iri. Mysterium istud non uno modo exponunt Brachmanes; uti nec ubique consentiens eorum doctrina est. Sperant Siamenses futurum ut renascatur aliquando Deus, ad leges toti orbi ponendas. Inter doctrinæ à Xaca Sinis traditæ capita primarium hoc est, ad homines ab interitu servandos Deum quemdam naturam humanam ascivisse. Quæ cum à tot gentibus credita sint, nihil est cur in

Act. 14. 10.

Horat. libr. 1. Carm. Od. 2.

Calpurn. Eclog. 4. v. 141.

eo doctrinam Christianam rejicere possit impietas: præsertim cum Amelius Porphyrii magister ex Johannis Evangelio confessus sit Dei Verbum esse Deum, hominem esse factum, subiisse mortem, Deumque extitisse post interitum, ita ut extiterat ante ortum. Nec ipsi repugnare ausint Judæi, qui Messiam à se expectatum, non hominem, sed Dei Verbum, juxta splendidam Philonis testificationem affirmant, & Sapientiam divinam insertum in eo & insitum iri. Cumque prisca eorum tradat Cabala Deum ex se producere Sephiroth, in iisque deinde nasci, & fieri illas Sephiroth, cum neque æternæ eæ sint, nec æterna sit Dei cum iis conjunctio; quod qui credunt, cur credere nolint Deum cum homine à se producto in unum posse conjungi caussa nulla est. Et credunt sane, cum fateantur Thalmudicorum & Rabbinorum plerique, naturam humanam induere Deum posse, & olim induisse. Plurima nos alibi collegimus olim eorum suffragia, quibus repetendis otium nostrum non teremus. At Muhammedus Christum Jesum non dubitat Verbum & Sermonem verum Dei appellare, perverso licet & illegitimo sensu. Et inter Muhammedanos Achmedus ben Hayet sententiam Christianorum in nonnullis interpolatam palam amplexus, dixit Christum esse Verbum Dei æternum, Deum etiam, unum è duobus mundi conditoribus, & vere corpus humanum more cæterorum hominum induisse. Quodque multo magis mirere, scriptum reliquit in libris suis magnus ille Sinicæ doctrinæ antistes Confutius, Verbum aliquando carnem futurum; annumque quo id futurum esset, eum nempe ipsum quo Christus Dominus natus est, animo prævidit. At quod hi vel factum jam, vel postea futurum dixerunt, fieri id posse Porphyrius affirmavit; Deorumque genus esse quoddam, qui humanæ vitæ desiderio capti, in homines aliquando mutentur. Denique non minus credibile est, divinam naturam cum humana in unam eamdemque personam posse coalescere, quam humanam in divinam converti. Homines autem plerosque Deos esse factos, magna

Phil. De profug.

Demõstr. Evang. Prop. 9. cap. 25.

Alcor. Suratt. 4.

pars fuit religionis plurimarum gentium, novitiarum & veterum, Italorum, Græcorum, Indorum, Siamensium, Phœnicum, Ægyptiorum, Libyum, Æthiopũ, & Germanorum.

CAPUT XIV.

De Christo Deum inter & homines sequestro pacis, hominumque magistro.

QUOD de Messia statuit Christiana Religio, fœderis Deum inter & homines, pacisque conciliandæ interpretem esse & proxenetam, hominumque emendatorem & magistrum, ejus consimile quidpiam de Pythagora prodidit sua secta, qui & ab ea, ut diximus, Deus habitus est. Æsculapium non ad hominum solum quorumdam abigendos morbos, sed ad opem omnibus, quotquot in orbe erant, præstandam, & ad corpora curanda, mentesque vitiis laborantes in melius reformandas, à Jove missum in mundum venisse, Græcorum & Romanorum dogma fuit, uti prodidit Julianus. Messiam à Judæis expectatum, quem Dei Verbum fore censent, eumdem ait Philo medium fore, & concordiæ pararium, scelerum vindicem, censorem & correctorem morum, boni suasorem, præceptorem hominum, consultorem & amicum. Frequens est in Rabbinorum libris, ac Cabbalistarum præcipue, Metatronis cujusdam mentio, quem Enochum esse volunt aliqui, nonnulli Angelum eum, cui mundi hujus imperium traditum est; quidam omnipotentem Deum. Sed si nominis originem respexeris, quæ est in voce Metator, & ipsas Rabbinorum expositiones, Legatum significat, ducem & metatorem itineris, quo ad Deum itur; Mosis ipsius Israëlitarum ducis præceptorem. Censent Muhammedani Christi officium fuisse, promulgare Evangelium, orbem emendare, peccatorum veniam largiri.

Julian. apud Cyrill. contr. Julian. libr. 6.
Phil. Quis hæres, Quod pejus insid. meliori, De Caino, De somn.

Proxime ostendimus hoc esse Brachmanum dogma, secundam Trinitatis personam Vvistnavium corpus novies subiisse; factum id addunt, in hominum mundique totius emolumentum; interfectum ab eo Gigantem quemdam lumen Solis intercipientem, & Diabolum humana forma, Bellyum dictum, ab eo fuisse debellatum. Atque hæc doctrina Tunquinum, Sinensesque tractus pervagata est: illic quippe ex Xacæ decreto, Deus quidam hominibus salutis auctor esse creditur, postquam per eum supremo Deo de peccatis hominum satisfactum est. Item Ramxandarem narrant carnem sumsisse, ut mundum Gigantum tyrannide oppressum liberaret; Barhautarem domuisse alium Gigantem; ortum esse Narsingum ad emendandam hominum nequitiam; Dahasarem denique ad vincendum mortis dominum carnem ascivisse; atque hos omnes unum fuisse eumdemque Vvistnavium, variis formis nominibusque insignitum; nec alium quam secundam Trinitatis personam.

CAPUT XV.

De Christo nato ex Virgine.

CHRISTUM natum esse ex Virgine quî minus credere possimus & dicere, quam dictum à Græcis est Minervam natam esse ex capite Jovis, Bacchum ex femore, Orionem ex tribus patribus, Jove, Neptuno, & Mercurio, sine ullius fœminæ consortio; Erichthonium ex Vulcano, Acdestin ex Jove, utrumque atque item Myrrham sine matre; Vulcanum ipsum & Martem ex Junone sine patre? Plurimos item vel Diis genitos ex mortali fœmina, vel quod ejusdem miraculi est, Deabus ex mortali patre; Inachum, Æacum, Perseum, Herculem, Alexandrum, aliosque sexcentos, Jove; in quibus & Perseum quidam vir-

gine natum esse dicunt; Ascalaphum & Jalmenum, Remum & Romulum Marte; Achillem Thetide; Ænean Venere; Theagenem Thasium Herculis spectro; Aratum Æsculapio; Aristodamantem & Aristomenem Dæmonibus quibusdam Draconis formam indutis, perinde ut Alexandrum; Seleucum, Dionysium juniorem, Silenum puerum à Lysandro subornatum, Apolline; Platonem patre eodem & Perictione nullam virginitatis imminutionem passa. Virginem quoque Homero matrem adscripserunt. Quot apud illos populi; quot alibi passim aborigines se terraque editos volunt? Luto hominem à Prometheo fuisse fictum, Deucalionem & Pyrrham jactu lapidum humani generis interitum sarsisse, Myrmidones ex formicis homines esse factos, ex satis serpentum dentibus viros armatos extitisse fabulabantur. Huc adjungendi Philosophi, qui mundum sciscunt ortum aliquem habuisse. Necesse enim est, ut primos homines fateantur sine patre & matre terra editos fuisse. Qua ratione homines primum, tanquam vermiculos aut fungos enixa sit terra, argute disserunt Epicurei & Stoici. Quibus præluserunt Anaximander, Anaxagoras, Democritus, Empedocles, & Parmenides, à Phœnicibus magistris eruditi; quos in eadem hæresi fuisse, licet colligere ex Sanchoniathonis reliquiis. Sunt qui in arborum ramis, tanquam baccas putent succrevisse. Adjungendi & qui vultures, qui perdices, qui pavones, qui anseres, qui chenalopeces, qui psittacos, qui gallinas, qui lepores, qui hyænas, qui tigrides, qui oves, qui scrofas, qui equas Lusitanas sine mare gravidas fieri affirmant. Quæ opinio de equabus illis, jam priscis inolita temporibus, caussam Poëtis fingendi dedit, equos Martis ex Erinny & Borea, equos Achillis & Arionem Adrasti equum ex Zephyro & Harpyia Podarge esse procreatos; & Erichthonii equas ex Borea fœtum concepisse. Habebatur in libris Etruscorum, quemadmodum Tages, extispicii doctor, terra fuisset exaratus. Romani vero Scipionem & Augustum serpentibus editos prædicarunt, Jove nempe & Apolline in hanc

ſpeciem transfiguratis. Idem de ſe credi voluit Galerius Armentarius. Et Domitianus inepti nihil à ſe alienum putans, matrem Minervam jactabat. Notum & facinus Decii Mundi, cum Paulinam Anubidis forma deceptam corrupit. Unde cognoſcas perſuaſum fuiſſe Romanis, Deum corpore humano cum mortalibus fœminis miſceri poſſe. Cur Virgilius Neapolitanis dictus ſit Parthenias, cauſſam hanc eſſe ſuſpicari quis poſſit; non quod virginali eſſet modeſtia, ut vulgo fertur, ſed quod virgine natum, perinde ut Homerum, credi voluerint. Probabile ſane hoc eſt; ſed ne quid diſſimulem, longe eſt probabilius ac ſimillimum veri, ſic dictum eſſe à Græcis, pro eo quod Romana lingua appellatum eum putabant Virginium, non Virgilium, cum ignorarent nominis hujus ſignificationem & originem, à virgulis, hoc eſt ramis ſeu ſurculis, petitam; unde & virgeta Ciceroni dicuntur arborum ſeminaria; prioris vero nominis vim notionemque probe callerent. Hæc autem nomina duo ſæpe confundi indicat Virginii Romani Poëtæ Comici, Plinio in Epiſtolis memorati nomen; qui à Lilio Giraldo, Glandorpio, & Voſſio Virgilius appellatur. Dæmone genitum fuiſſe Juſtinianum credidit ejus ætas, teſte Procopio. Fuerunt & qui cane ſatum Attilā dicerent. Creditum fuit vetuſtioribus Judæorum magiſtris, Meſſiam à ſe expectatum ex virgine ſine patris opera proditurum. Itaque Simon Magus Meſſiæ titulos affectans, matre ſua Rachele, ſine virginitatis jactura, natū ſe jactabat. Nec prætermittendum quod legitur in libro Juchaſin, Romæ puellam extitiſſe aliquando, filiam Antarotis, qui Prometheum patrem habuit, duos ipſam genuiſſe filios, ſic ut & ante partum virgo eſſet & poſt partum. Quinetiam qui Adamum ex terra, & Evam ex Adami coſta prodiiſſe; qui reliqua animalia ſine maſculi & fœminæ conſortio, ſub initia mundi à Deo procreata; qui Saram jam effœtam, & Annam Samuelis matrem diu ſterilem, Dei beneficio fœcundas extitiſſe ultro fatentur, quemadmodum adverſus Tryphonem diſputat Juſtinus, cur Chriſtianis virgine matre natum Chri-

Procop. Anecd. cap. 12.

ſtum aſſeverantibus tam præfracte repugnabunt? Nec abnuit ſane Muhammedus, qui & Mariam ab utero materno ſacram Deo fuiſſe, & filium Jeſum ſine viri conſuetudine peperiſſe prædicat in Alcorano; propterea que Chriſti ortum ſimilem eſſe vult ortui Adami. Soli Mariæ beneficium hoc tributum, ut filium ſine patre ederet, Muhammedanorum quorumdam opinio fuit, ſed non omnium. Scribit enim Michovius in Sarmaticis, perſuaſum eſſe quibuſdam illorum ſæpe virgines ſine virili congreſſu concipere. Sed & eorum nonnulli, ut Prophetæ ſui natales nobilitarent, matrem ejus neque faſtidia ulla cum geſtaret uterum, neque cum pareret, dolores ullos ſenſiſſe tradunt. In Muhammedi Dialogo cum Abdia, Chriſto & Adamo tertius adjungitur Abrahami aries ſine patre genitus. Notavimus alibi pueros quoſdam Turcis appellari Animæ filios, quod virginibus nati credantur. Tantam eſſe ſub æquinoctiali ſoli fertilitatem & temperiem aëris, cenſuit Avicenna, aliique complures, ut homines ſine patris & matris conjunctione illic ex terra naſci poſſint; atque ita natum eſſe Haium crediderunt nonnulli, uti teſtatur Abujafar ebnTophail in Epiſtola quam edidit Pocockius. Et Paracelſus vir intemperantis ingenii, hominem ex certa materia in vaſe mixta, & Soli expoſita formare ſe poſſe credidit. Fabulantur Precopenſes Tartari primum regem ſuum Ulanum ex virgine eſſe natum. Tartari vero ad orientem poſiti magnum Chanem ſuum Cingiſium, imperii Tartarici, & imperatoriæ proſapiæ auctorem, Solis radiis conceptum eſſe, affirmanti matri fidem habuerunt. Ægyptiacæ Theologiæ dogma hoc fuit, Apin cæleſti igne eſſe ſatũ. Cum Zodiaci Dodecatemoria ſingula diſtribuerunt in tres facies ſeu Decanos gentis hujus Aſtrologi, primam Virginis faciem voluerunt eſſe virginem infanti lac præbentem; quibus & Mariam & Jeſum ſignificari perhibet Albumazar. Inſulam eſſe verſus meridiem, ait Mela, in qua fœminæ ſint, ſine marium ope, ſua ſponte fœcundæ. Mithram ſuum Perſæ veteres petra natum eſſe fingebant. Apud Indos Buddas Gymnoſo-

Alcor. Sur. 3. & 20.

Matth. à Mich. Sarmat. libr. 1. cap. 16.

Mel. lib. 3. cap. 9.

Gymnosophistarum princeps è latere virginis prodiisse dicebatur. Et Buddas alter, prioris simius, Terebinthus proprio nomine dictus, virginis quoque filium se ferebat. Secundam illam Trinitatis personam, quam novies carni fuisse illigatam sciscunt Brachmanes, eam octavo suo ortu è virgine natam esse rentur. At Brachmanes Coromandelenses primum parentem jactant Cassiopam, Bramma Dei filio genitum, sine mulieris consortio. Ceilanenses reges Solem se patrem habere gloriantur; & apud Indos jam inde à veteri ævo receptum est, progenitores gentis hujus terra natos esse. In Siamensium Theologorum opinionibus una hæc est, fore ut Angelus fœminei sexus vorato terræ frustulo, duodecim filios, totidemque filias concipiat. Altera item hæc est, sanctam quamdam virginem radiis solaribus concepisse Sommonocodonum Deum suum, ab universo orbe expectatum magno desiderio, & sine ullo doloris sensu peperisse. Terra quoque oriundos esse gentis suæ auctores proditum habent Sinæ; & humani generis reparatorem Lotzizamum cornutum fuisse, (sic Noachum, qui Bacchi nomine Ethnicis notus fuit, adumbrantes) & ex ejus cornibus extitisse Lutiemam, præstanti forma fœminam, ex cujus sudore viri & fœminæ ortæ sint. Alii filium concepisse eam & peperisse aiunt, viso in cælo Leonis capite. Primum regem suum Fohium Iridis fulgore conceptum ferunt, cum eo mater fuisset circumsepta, post calcatum ingens hominis vestigium. Tertiæ suæ sectæ auctorem Xacam Sinæ & Japonenses narrant à matre Maia fuisse conceptum, quum elephantum album in somnis vidisset, & per latus editum. Frequens est apud illos pulcherrimæ cujusdam mulieris effigies, infantem in ulnis gestantis, quem ex ea natum esse aiunt, sine ullo virginitatis dispendio. Fuit in Japonia Bonzius quidam pietate celebris, qui se per somnium itidem conceptum, & matre virgine natum ferebat. Merlinus fatidicus, Britannicis historiis celebratus, sine patris opera procreatus perhibetur. Qui imperium Peruvianum primi fundaverunt, Man-

cocapacus, & Mamma Coya, dixerunt Sole & Luna ſe genitos, & de cælo in terras à Sole miſſos, & perſuaſerunt. In America Boreali ſunt, qui dicant Americæ incolas omnes muliere una de cælo lapſa eſſe prognatos, quæ de cæleſti quodam Deo filios duos conceperit in ſomnis, & per latus pepererit.

CAPUT XVI.

De nova Stella Magis viſa.

NOVÆ ſtellæ Magis ad Chriſti incunabula præeuntis, exortum confirmant ea quæ ſcripſit Varro libro Rerum divinarum ſecundò: Æneæ Troja digreſſo Veneris ſtellam quotidie fuiſſe per diem viſam, quoad Laurentum ad fines pervenerit; illicque, poſtquam ex ejus oculis evanuit, terras eas fatales ſibi promiſſas cognoviſſe. Et quod de Thraſybulo proditum eſt; petenti nempe ipſi Munichiam, per obſcuram noctem præiviſſe lucem; quam Dianæ beneficium interpretatus, in monte Parnete, unde digreſſus fuerat, aram excitavit Dianæ Luciferæ. Simile quippiam Ludovico XI. Francorum Regi, anno MCDLXVII. IV. Non. Octobr. contigiſſe narrant ætatis illius Scriptores; noctu nempe egredienti illi ex ædibus principis Senatus apparuiſſe ſtellam in cælo, & itineris comitem fuiſſe, donec in palatium ſuum ſe recepiſſet. Gylippo Syracuſas petenti viſa eſt ſtella ſuper ipſam lanceam conſtitiſſe; Seneca teſte. (Sen. Nat. Quæſt. libr. 1. cap. 1.) Et nuper gloriabatur Borryus eques Italus, de impendentibus infortuniis divinitus ſe moneri per ſtellam ſibi conſpici ſolitam, etiam cum oculos clauderet. Scribit Plinius (Plin. lib. 2. cap. 25.) exortum fuiſſe aliquando Cometam candidum argenteo crine, ita fulgentem, ut vix contueri poſſet quiſquam, ſpecieque humana Dei effigiem in ſe oſtendentem. Tum ea refert, quæ ſcripſit Auguſtus de Cometa, poſt mortem Cæ-

ſaris, circa horam diei undecimam oriri ſolito, & per ſeptem dies conſpecto, quo animam Cæſaris in cælum receptam ſignificari vulgus credidit, proptereaque inſigne hoc ſimulacro ejus à ſe eſſe adjectum. Additque Plinius, hæc quidem in publicum protuliſſe Auguſtum, at interiore gaudio natum ſibi hunc Cometam interpretatum eſſe, vereque eum terris fuiſſe ſalutarem. Caſtigandi vero ſunt, qui hanc ipſam fuiſſe ſtellam Magorum ducem, pie, ſed imperite rati ſunt. Minime id patitur ratio temporum, nec locus ſtellæ in Oriente Magis viſæ, cum illa Cæſaris ſub Septentrionibus fulſerit. Chalcidius Chriſtianus Philoſophus ſtellam illam Chaldæis ad Chriſti ſpeluncam præviam celebravit; aitque præterea Ægyptiorum Prophetas vereri ſtellam quamdam aliquot annis non viſam, quam vocant Ahc. Hanc eſſe Magorum ſtellam Julianus nullo argumento credi voluit, cum ſacræ hiſtoriæ fidem derogare non poſſet. Hujuſmodi prodigio, ſtella nimirum præter ordinem loco ſuo mota, Prophetæ ſui ortum inſignitum fuiſſe pertendunt Muhammedani: & Lunam ab eo ſciſſam, cum miraculo aliquo miſſionem ſuam approbare juberetur; & in itinere Syriaco candenti nube contra ferventem Solem fuiſſe protectum. Inepta jactatione gloriantur Sinenſes, Pekinenſi Regis ſui palatio lucidiſſimam ſtellam ſemper imminere. Prætereo Cometas, quos divinitus futura mala prænuntiare vulgus credit.

****

CAPUT XVII.

De baptiſmo Chriſti, editiſque in eo prodigiis.

I. *Cælum apertum.* II. *Lux de cælo promicans.* III. *Spiritus ſanctus columbæ ſpecie in Chriſtum devolans.* IV. *Spiritus ſanctus ignis forma ad Apoſtolos miſſus.*

I. PRODIGIIS multis nobilitatus eſt baptiſmus Chriſti: nam & apertum eſt cælum, & vox de cælo audita, & *Cælum apertum.*

Spiritus sanctus columbæ forma inde descendere visus. Jam ante vero Ezechiel, & Stephanus postmodum, cælum itidem apertum viderunt. Prodigialiter fiebat id tunc quidem; at nonnunquam naturalibus caussis cælum discedere visum est. Chasma Physici appellant. Hoc autem inter prodigia referebant Romani in auguralibus libris, plurimaque ejus exempla extant in historiis; plurima & ardentis cæli, & Solis noctu visi, & lucis derepente fulgentis in tenebris.

Ezech. 1. 1.
Act. 7. 55.

Lux de cælo premicans.

II. Lumen cæleste fulsisse, cum Christus baptismo lustraretur, vetus Ecclesia credidit; non quidem ab expressis Evangelistarum dictis sumta hac opinione, sed ab illa cæli scissura, quam luci divinæ superiores cæli partes tenere creditæ, viam præbuisse rati sunt. Chasmata enim, hoc est cæli hiatus, flammam ex abdito ostentare solere scribit Seneca. Et in illo quod Faleriis contigisse refert Livius, ingens lumen effulsit. Voces præterea de cælo editæ in baptismo Christi caussam dederunt, cur simul fulsisse splendor creditus sit: quippe idem evenisse meminerant, cum nascente Christo divinæ voces allocutæ sunt pastores in agro vigilias agentes; idem & cum Paulum Damascum contendentem vox cælestis compellavit. Quasi lux emissæ de cælo vocis comes individua sit. Atque inde porro factum est, ut lux in baptismo adhiberi solita sit, accensis cereis, & Baptismus φώτισμα dictus sit, hoc est Illustratio; & Baptizati φωτισθέντες, hoc est Illustrati: nempe ad renovandam prisci illius luminis memoriam, quod, cum Christus in Jordane ablueretur, emicuit; & ut salutaris splendoris, quo in Baptismo collustratur anima, & per quem lucem salutarem & divinam, Deumque ipsum intuemur, ut loquitur Clemens, signum extrinsecus appareat. Bacchο autem in Penthei cædem Mænades incitante, & vocem itidem sonuisse ex æthere, & lucem promicuisse, commenta est fabulositas Græciæ.

Sen. Nat. Quæst. libr. 1. cap. 14.
T. Liv. libr. 22. cap. 1.

Clem. Pædag. cap. 6.

Spiritus sanctus columbæ specie in Christũ devolans.

III. Muhammedum quoque hac parte Christo inferiorem esse passi non sunt ejus asseclæ, & luce divina circumseptum aliquando fuisse jactant: & mirificam columbam in eum

devolare, ei in aurem multa sæpe insusurrare visam, quemadmodum columba ad Christum in Jordanem descendit. Habent etiam in historiis suis Persæ Guebri, ignem suum sacrum, cum sputo aliquando pollutus fuisset à Carmaniæ regulo, columbæ forma evolasse. Quam speciem cur Spiritus sanctus in Baptismo Christi assumserit, caussa hæc probabilis est, quod hæc avis, præterquam quod & valde simplex est, & casta, & mitis ac mansueta, & felle, uti vulgo creditur, carens, quibus optime congruebat cum Christo & Spiritu sancto, aquis insuper impense delectatur, unde & nomen habet. Atqui id & Christo tum aquas ultro subeunti, & Spiritui sancto de cælo in aquas devolanti conveniebat. Quam ob caussam Noachus, post corvum cadavera ad pastum sectari solitum, columbam deinde aquarum amantem emisit. Et columbæ quoque hujus simulacrum in baptismi administratione retinuerunt veteres Christiani in lapideo solio, columbæ specie ad immersionem parato; cui & à re, & à figura nomen Columbo fuit.

IV. Quod autem ad Apostolos ignis specie missus est Spiritus sanctus, id ad sua accommodarunt Brachmanes, cum tertiam Trinitatis personam mundo, ignis forma, conspectam fuisse asseverarunt. Et est præterea in Græcorum fabulis, Jovem ignis specie fucum Æginæ fecisse.

Spiritus sanctus ignis forma ad Apostolos missus.

CAPUT XVIII.

De miraculis à Christo patratis.

I. *De aqua in vinum mutata.* II. *De ægris à Christo sanatis:* III. *cæcis, debilibus, & mutis.* IV. *De abactis Dæmonibus.* V. *De rete ab Apostolis jacto ex Christi consilio, & mirifica captura piscium.* VI. *De vento compresso, & tempestate sedata.* VII. *Christus incedit supra mare.* VIII. *Transfiguratur.*

IX. *Hominum cogitationes noscit.* X. *De vocatione Apostolorum.* XI. *De communicata cum iis à Christo miraculorum patrandorum facultate.* XII. *Variis linguis loquuntur, quamvis nullam præter patriam didicissent.* XIII. *Multa hominum millia prima Petri concione ad Christi partes traducta.* XIV. *Apostoli divina vi carcere soluti.*

Joseph. Antiq. libr. 20. cap. 6.

VENIO nunc ad patrata à Christo prodigia, quæ ab eo sæpe postulabant Judæi. Nam discimus ex Josepho, magos & fraudulentos homines plerosque circa hæc tempora inter Judæos fuisse, qui vanis miraculorum pollicitationibus incautum vulgus prolectabant: cujus generis fuit Samaritanus ille Simon, fallaciis suis infamis. At miracula Christi Jesu sincera fuisse, & divina vi edita agnoverunt Judæi, Muhammedani, & Ethnici, uti nos in Demonstratione nostra Evangelica declaravimus.

Demonstr. Evang. Prop. 9. cap. 37.

De aqua in vinū mutata.

I. Primum inter ea celebratur mutatio aquæ in vinum Canæ facta. Idem autem in paupertina Philemonis & Baucidis cœna, qua Juppiter & Mercurius excepti sunt, evenisse canit Ovidius. Canit & Nonnus Hydaspen, & alium quoque jam ante fluvium, à Baccho in expeditione Indica vino manare esse jussos; & rupem thyrso ab eo percussam vini laticem profudisse; & idem quoque alias factum esse à Bassaride. Ergo in Bacchis Euripidis lactis, vini, & mellis fluenta Deo huic terra profundit. Quemadmodum autem finxit illic Nonnus, ad expugnandam Auræ pudicitiam Bacchum è silice vinum extudisse; ita apud Memnonem, ad fallendam Nicæam nympham dolo non absimili fontis aquam in vinum convertit. Narrat Antoninus Liberalis, hunc ipsum Deum nectaris & lactis fluenta emisisse ad Minyadas perterrendas. In sacro Dei ejusdem festo, quod Thyia appellabant Elei, lebetes vacui tres coram multis testibus deponebantur in domuncula, cujus foribus adstantium sigilla imprimebantur. Postridie palam agnita sigillorum integritate, introgressi lebetas vino plenos reperiebant, si fides Aristo-

Ovid. Met. lib. 8. Nonn. Dion. libr. 17. & 25.

Euripid. Bacch. v. 142, & seq.

Memn. apud Phot. Tm. 224.

Anton. Liberal. cap. 10.

Aristotel. Mirab. auscult.

teli; & ſi Pauſaniæ, qui rem ſibi magna aſſeveratione ac juramento, etiam à viris præcipuæ dignitatis confirmatam fuiſſe ait. Recitat & portentum aliud, quod & à Philoſtrato inter Imagines eleganter depictum eſt, in Bacchi feſto quotannis apud Andrios celebrari ſolito, vinum ſponte è templo profluere. Addit Pauſanias non minus his credibilia eſſe ea, quæ de menſa Solis ſupra Syenen ſtructa diſſerunt Æthiopes. Scriptum fuiſſe in Indicis Cteſiæ refert Photius, fontem quemdam Naxium vino aliquando manaſſe; & Phaſidis aquam, ſi per diem in vaſe ſervetur, mutari in vinum.

Pauſan. 2. Eliac. Philoſtr. Imag. libr. 1. Phot. Tm. 72.

II. Jam facultati mirificæ omnis generis morbos ſanandi, quam Chriſto ſacra tribuit hiſtoria, parem Epimenidi, parem Pythagoræ, parem Empedocli ejus diſcipulo, parem Abaridi, parem Apollonio Ethnici affinxerunt. Nota ſunt vulgo, quæ de Ptolemæo ſanato ope herbæ cujuſdam, in ſomnis Alexandro monſtratæ prodita ſunt. Quam herbam ei ab herbario aliquo indicatam, & rem deinde ab adulatoribus in prodigium verſam non inſcite ſuſpicatur Strabo: & nos quoque conjicere poſſumus, vim herbæ cognoviſſe ex diſciplina Ariſtotelis, à quo fuiſſe in medicamentaria arte diligenter inſtitutum perhibet Plutarchus. Ariſtolochia, non à juvando partu, ſed ex inventore nomen reperit, rem ipſam inventor ex ſomnio, ſi Quinto Ciceroni apud Marcum fratrem diſſerenti fides eſt. Pyrrho Epirotæ ſplenecticorum curandorum mira vis adſcribitur; & ſecundum quietem remediis quibuſdam inſtructum ſe prædicat Marcus Aurelius, quibus adverſus excreationem ſanguinis & vertiginem, aliaque mala uteretur, & eamdem ſæpe opem à Diis præſtari hominibus. Salutarium hujuſmodi ſomniorum auctor putabatur Æſculapius, qui etiam dum in terris ageret, & adhuc infans, & multo magis poſtquam in cælum receptus eſt, morbos omnes dicitur perſanaſſe. Sed & Iſidi poteſtas eadem pellendarum ægrotationum, & immittendorum ſomniorum adſcripta eſt; eadem & Serapidi. Graſſantibus morbis Dii placabantur, tanquam mali auctores; iis ſedatis,

De ægris à Chriſto ſanatis: Strab. libr. 15. Plutarch. Alex. Cicer. libr. 1. De Divin. M. Aurel. libr. 1. §. 17. & libr. 9. §. 27.

tanquam beneficii datores, honoribus afficiebantur. Hadrianum febrientem cæci cujusdam contactu sanatum fuisse suadere conatur Spartianus. Nec dote hac carere volunt Muhammedani. Pueri illi sine patre nati, animæ filii dicti, ea virtute dicuntur pollere, ut vel resecti eorum capilli, vel præcisa vestium segmina morbos abigant. Quin & terra, lapidesve, in quibus constitisse dicitur sanctus Georgius, quem Chiridellem appellant, morbis multis mederi censent. Talia multa de Aly suo Persæ, de Xaca suo Sinæ celebrant. Indi denique novitii, qui proavorum nostrorum æquales fuere, Ecbarum Imperatorem suum mirifica vi pellendorum morborum, & partu levandarum mulierum pollere credebant.

Spartian. Hadrian. cap. 25.

cæcis, debilibus, & mutis.

III. Pressius vero ut agamus, cæcis multis lumen oculorum restituisse Christum, & debilium ac claudorum artus firmasse, neque Celsus negavit, neque Julianus. Inter fabulares autem Deos, Æsculapio præcipue & Isidi, & hominibus etiam quibusdam curandæ cæcitatis dos à profanis gentibus delegata est: & Soli quoque, à quo Orion excæcatus sanitatem recepit. Bacchus vero apud Nonnum Laobiæ filios ex mutis loquentes facit. Sesostris Ægypti rex ab oraculo admonitus, post sacrificia Mnevi Deo peracta, oculorum usum, quem propter impietatem amiserat, propter pietatem recepit. Id alii ad Pheronem ejus filium referunt. Cæco cuidam roganti, & per quietem à Serapide rogare jusso, videndi facultatem restituit Vespasianus, saliva oculis illita, ne quid ad Christi factum imitandum deesset: & alterius manum emortuam impresso vestigio sanavit. Attinius rusticus, cum somnio à Jove immisso parere neglexisset, debilis factus est; cum paruisset, illico convaluit. Fertur & mulier, cum exosculata esset genua Hadriani; & cæcus cum eum tetigisset, visum recepisse. Brachmanes apud Philostratum luxatos artus, & vitiatos oculos curant. Memoratu dignum est, quod à se cognitum atque visum refert apud Æneam Axitheus, bonum quemdam virum morti proximum, discipulo suo cæco prædixisse, futurum ut septimo post die solutus tene-

Orig. contr. Cels. libr. 2.
Cyrill. contr. Julian. libr. 6.

Philostr. Apoll. libr. 8. cap. 12.

Æn. Gaz. in Theophr.

tus tenebris Solem aſpiceret, atque id ita contigiſse.

IV. Dæmones abegiſse Chriſtum, ultro quoque fatetur Julianus. At vi eadem multi quoque inter Ethnicos pollere dicti ſunt. Fertur Euthymus heros, cum Dæmone Temeſſenſes infeſtante armis ſumtis certaſse, victumque expuliſse, & in mare præcipitem dediſse. Apollonius Tyaneus, perſona ad Chriſti effigiem à Philoſtrato, aliiſque ſubornata, Dæmonem graſsantis apud Epheſios peſtis auctorem ſub mendici forma latentem deprehendit, & lapidibus obrui jubet: juvenem Dæmone correptum ſanat, Dæmonem exceſsus ſui ſignum palam dare cogit; everſa quadam ſtatua juvenis ipſe ſanatus, & ad meliorem revocatus mentem, depoſitis verſicoloribus veſtimentis, & vili pallio indutus, Apollonii diſciplinam capeſſit. Compoſita palam hiſtoria ad Geraſeni illius exemplum, qui à Chriſto liberatus Legione Dæmonũ, veſtibus modeſte contectus in ejus contubernium admitti voluit. Indidem confiicta eſt fabula altera de Lamia, quæ pulcræ mulieris ſpecie Menippum in ſui amorem pellexerat. Narrat idem Philoſtratus, Dæmonem à Brachmanibus per epiſtolam increpitum & abire juſſum, formoſum puerum à ſe amatum & correptum reliquiſſe. Quibus cerimoniis manes exigerentur feſto Lemuriorum die, eleganter tradit Ovidius. Huc pertinent & tinnitus & bombi in Solis & Lunæ defectibus, ab omnibus gentibus etiam à veteri ævo edi ſoliti; tum enim à malis Dæmonibus inſideri aſtra hæc, atque hujuſmodi crepitaculis pelli putabant. Teſtis Alexander Aphrodiſienſis. His addi poſſunt & Furiæ, quibus Alcmæon & Oreſtes, interfecta ſua uterque matre, diu agitati, & ſacris quibuſdam poſtea luſtrati, ſanitatem receperunt.

De abactis Dæmonibus.

Cyril. contr. Julian. libr. 6.

Philoſtr. Apoll. libr. 4. cap. 3, & 6, & 8.

Philoſtr. Apoll. libr. 3. cap. 12.

Alex. Aphr. Problem. libr. 1.

V. Chriſti conſilio jactum non ſemel ab Apoſtolis rete, & ingentem vim piſcium trahens, affine quippiam habet in Pythagoræ hiſtoria, quem littori adſtantem aiunt indicaſſe piſcatoribus, quot piſces everriculo nondum aqua extracto continerentur, & prædictionem re fuiſſe comprobatam.

De rete ab Apoſtolis jacto, ex Chriſti conſilio, & mirifica piſcium captura.

VI. Quod ventorum vis à Chriſto repreſſa eſt, tempe-

De vento cõ-

presso, & tempestate sedata.

ſtaſque ſedata, præſtitum idem quoque narratur à Pythagora, Epimenide, Abaride, & Empedocle, qui & inde ἀλεξαάνεμος, & κωλυσανέμος, hoc eſt, Ventorum averruncus dictus eſt. Narratur & Corinthi fuiſſe progenies quædam hominum, qui ventos componere poſſent, propertereaque appellarentur ἀνεμοκοῖται, hoc eſt, Ventorum domitores. Lappones hodieque & Finni dicuntur nautis ventos vendere, tradito loro quodam nodis tribus conſtricto, quibus ſolutis venti excitantur. Ericum Sueciæ regem pileo quodam magico uſum refert Olaus Magnus, quem quamcunque vertiſſet in partem, optatus inde ventus aſpirabat. Et inter Sagarum pollicitationes non infima hæc eſt, terris ventos inducere, & nubila cælo depellere. Spem eamdem aſſeclis ſuis oſtentavit Empedocles, magicæ artis non inſcius, teſte Gorgia Leontino ejus diſcipulo, qui huic eam exercenti adfuiſſe ſe confeſſus eſt. Et apud Herodotum, Perſicarum copiarum duces fœdiſſimam tempeſtatem adhibitis Magis ſedarunt, quam Athenienienſes invocato, & in auxilium aſcito affini ſuo Borea excitaverant. An arte ſimili uſum dicemus Æolum, illum promum condum ventorum, cum Ulyſſi ventos utre concluſos tradidit? an Brachmanes, cùm duobus doliis imbres atque ventos retinebant ad arbitrium, vel emittebant? Neptunus apud Virgilium ventos injuſſu ſuo maria turbantes verbis caſtigat & comprimit. Et Simplicius ſuis in Epictetum diſſertationibus, componendorum fluctuum vim piis & ſapientibus hominibus ſpondet.

Olaus Magn. De gentib. Septentr. libr. 3. cap. 14.

Herod. libr. 7. cap. 189, & ſeq.

Virgil. Æneid. 1. v. 135.

Christus incedit ſupra mare.

VII. Chriſtum ambulaſse ſuper fluctus maris, & Eliſæum natare ferrum ſupra Jordanem feciſse, quo ore negare auſint Ethnici, qui Neptunum curru vectum ſummas undas fingunt perlabi, ne axe quidem madefacto, & à Neptuno facultatem Euphemo filio, & Orioni nepoti fuiſse conceſsam, ut ſupra mare poſsent incedere? Fabulis proximum eſt, quod de Davide Al-roi Amarienſi diſserit Benjamin Tudelenſis, extenſo ſuper aquas ſudario flumen tranaſse: quod & de Cœnobiarcha quodam ſuo miraculis claro, jactantem Tur-

Benj. Tudel. Itin. p. 93.

cam audisse se prodidit Busbequius. Theologiæ Sinensis dogma unum hoc est, secundam Trinitatis personam sæpius assumsisse corpus, & aliquando filium suum supra mare in Ceilanum insulam transvexisse. At cum idem facere vellet, neque posset Zoroastres in Persidem contendens, fluvios itineri obstantes in glaciem adstrinxit. Si Pythagoreos audimus, Abaris in mirifica sagitta, quam ab Apolline Hyperboreo acceperat, equitans, maria & flumina, & loca invia trajiciebat, quasi volans per aërem. Et idem affingunt Pythagoræ, cùm hac sagitta donatus ab Abaride, uno die Metaponti & Tauromenii visus est. Si creduli esse pergimus, & Philostrato Pythagoricorum omnium vanissimo tribuimus fidem, terra Brachmanum baculis percussa in sublime attollitur; ipsi duobus cubitis in sublime à terra elati ambulant. Quod si & priscarum fabularum architectis præbemus aurem, Talus Minois custos ter singulis diebus Cretam totam circumibat. Celebris est inter Septentrionales Deos Hollerus, magica scientia clarus, qui osse feralibus carminibus consecrato, ad tranandа maria, tanquam navigio utebatur. Celebris & Oddo Danus, qui pedibus maria pererrabat; & Othinus, qui regem Daniæ Hadingum equo insidentem supra maris fluctus transvexit.

Busbeq. Epist. 4.

Philostr. Apoll. libr. 3. cap. 4. & 5.

VIII. Transfigurationi Christi affinis est splendor ille, quo micantem faciem Moses de monte retulit. His adjungi potest, licet diversissima, Nabuchodonosori mutatio, vel morbus potius, quo de statu mentis dejectus, pecus animo, ac prope corpore factus est. Quæ adversus Judæos Christiani nominis adversarios utilia sunt. Nihil autem frequentius occurrit in fabularibus libris, quam transfigurationes Deorum. In Giganteo quidem bello varias bestiarum formas cuncti induerunt. Et ne omnes recenseam, quam multas species sumsisse dicitur Juppiter; tauri, cycni, aquilæ, cuculi, serpentis, formicæ, ursi, Satyri, Amphitryonis, pastoris, auri, ignis? Quibus formis fœminarum pudicitiæ fere fraudem struebat; propterea que *decentium puellarũ versiformis cupitor*.

Transfigurantur.

Martian. Capell. libr. 6.

appellatur à Martiano Capella. Quidam vero præcipue Dii hac permutandi sui arte celebrati sunt, Proteus, Achelous, & Vertumnus, qui inde nomen habuit; Thetis etiam, & Picus, & Faunus, & Telchines, & Empusa, & Periclymenus Nestoris frater, & Metra Erysichthonis filia, & ipse quoque Erysichthon. Veniunt in hunc censum & quos Dii in novas formas induerunt; puta Juppiter, Io in bovem, & bovem hanc in Isidem; Circe Ulyssis socios in varias feras, Picum in avem; Ulyssem ipsum Minerva in senem deformem; Venus Cupidinem in Ascanium, Ascanium in Cupidinem. Neptunus apud Antonium Liberalem Nymphas quasdam arbores fecit, & rursus formæ suæ restituit. Tiresias septies formam mutasse fertur. Sinensium ille Deus, qui Trinitatis secunda habetur persona, corpora sæpe subiisse dicitur, & in varias animalium formas transiisse. Homines præterea nonnulli, versipelles se cum lubet facere creduntur. Quo nomine cum alii infamati sunt, tum maxime Arcades & Neuri, lupi formam sumere & ponere dicti. Unde orta Lycaonis Arcadis fabula. Et Thessali etiam, quorum magicas artes imitatus Lucius scite scripsit, ex homine asinum factum se, & hominem rursus ex asino. Cujusmodi mutationes aliis contigisse tradunt etiam recentiores quædam historiæ. Narrant Siamenses esse apud se homines ab hominum consortio remotos, magna sanctitate pollentes, qui quascunque velint formas sumere possint.

Anton. Liber. Metam. 22.

Hominum cogitationes noscit.

IX. Denique quam Christo facultatem pro ipsius divinitate tribuunt Evangelia, hominum sensa cogitationesque noscendi, eamdem sibi arrogabat Apollonius.

De vocatione Apostolorum & Discipulorum Christi.

X. Quemadmodum autem vocanti Christo in disciplinam sine cunctatione se tradiderunt Apostoli; sic Democritum forte nactus Protagoras, illico secutus est, ex ejusque contubernio nunquam discessit, quoad tantus factus est, quantus postea fuit. Ut ex sectatoribus suis duodecim Apostolos, unumque inter ipsos primarium & principem, & Discipulos duo & septuaginta selegit sibi Christus, & ascivit;

ſic Sinenſis Philoſophiæ parens Confutius inter tria Diſcipulorum millia, ſeptuaginta duos exquiſitæ eruditionis viros ſibi adjunxit, duodecim vero præterea ſpectatæ ſolertiæ, acuminis, & doctrinæ Philoſophos, quorum unum præ cæteris ſibi dilectum, ducem eſſe cæterorum & anteſignanum voluit.

XI. Porro vim illam prodigiorum patrandorum cum Apoſtolis ſuis communicaſſe Chriſtum, minime inficiati ſunt Muhammedani.

De cõmunicata cum iis à Chriſto miraculorũ patrãdorum facultate.

XII. Ut autem viri rudes, poſtquam Spiritu ſancto ſunt afflati, variarum linguarum periti facti ſunt, iiſque ad populum cœperunt uti; ſic oracula Dodonæa unicuique ſecundum nativæ linguæ ſuæ proprietatem reſponſa dediſſe Mythici ferunt; & Apollonium Tyaneum linguarum fuiſſe callentem omnium ſcribit Philoſtratus, quamvis nullam didiciſſet.

Variis linguis loquũtur, quã vis nullã præter patriã didiciſſent.

Phil. Ap. l. 1. c. 13. Euſeb. in Hierocl.

XIII. Ut Petrus prima ſua concione tria hominum millia ad Chriſti partes traduxit; ſic Pythagoras prima ſua ad Italos habita oratione, duo hominum millia cepiſſe fertur.

Multa hominũ millia prima Petri concione ad Chriſti partes traducta.

XIV. Ut Apoſtoli vinculis & carcere divina ope ſolvuntur; quemadmodum & ad eos clauſis foribus penetraverat Chriſtus, & naſcens ex utero materno, illæſo virginitatis clauſtro exiverat; ſic fores templi Gereris Mycaleſſiæ noctu claudi ab Hercule & aperiri dixerunt Græci; ſic fingit Euripides, Bacchas à Pentheo revinctas compedibus, & in publicam cuſtodiam traditas, itidem ut Bacchum, reſeratis divina virtute foribus, ſolutiſque vinculis eſſe exemtas; ſic Antiopen catenis à Dirce conſtrictam, à Jove ſolutam alii Poëtæ cecinerunt; ſic Crœſus à Cyro conjectus in vincula, & templo incluſus, ignota quadam virtute ſolutus eſt, ſi fides Cteſiæ, etiamſi valvis templi ſigilla impreſſa eſſent; ſic Apollonium occinit Philoſtratus, cum in cuſtodia revinctus attineretur, pedem compede ſolutum oſtendiſſe Damidi, & compedi rurſum inſeruiſſe; & cum in Creta à Dictynnæ

Apoſtoli divina vi carcere ſoluti.

Euripid. Bacch. v. 443, & ſeq. & 614.

Cteſ. Perſic. apud Phot. Tm. 72. Philoſtr. Apoll. libr. 7. cap. 16. & libr. 8. cap. 11.

antistite in vincula esset conjectus, sese iis exemisse, & accedenti ad templum valvas sponte patuisse, sic famosus ille David Al-roi, à Judæis pro Messia, dum viveret, habitus, cum à Persarum rege mandatus esset carceri, se ipse inde expediit; sic Caiimum Biamrillam, quadragesimum Calipham, cryptas omnes, cellasque subterraneas, quantumvis accurate clausas, magicis artibus penetrasse, indeque exiisse asseverant Ægyptii; item Cramatus, auctor hæreseos Cramatitarum, cujus meminerunt historiæ Saracenicæ, ab Hidamo detrusus in custodiam, & puellæ cujusdam ope liberatus, sequacibus persuasit propria id à se virtute factum; sic Magi quidam à Montezuma, postremo Mexicanorum rege, adstricti vinculis & carcere, ex eo repente ablati evanuerunt; sic Moses ipse, si credere fas est Artapano, in carcerem detrusus ab Ægypti rege, patefactis noctu portis, custodibus somno vel repentino interitu oppressis, ipsis Regiæ foribus sponte reseratis, in intimū Regis conclave penetravit.

****

CAPUT XIX.

De morte Christi, ejusque reditu ad vitam; & cæteris eo pertinentibus.

I. *Christus sanguine sudat.* II. *Morte ignominiosa cruci suffixus afficitur.* III. *Moriente eo Sol deficit.* IV. *Terra tremit, & petræ franguntur.* V. *Velum scinditur.* VI. *Christus descendit ad inferos.* VII. *Resurgit à mortuis.* VIII. *Ascendit in cælum.* IX. *Ex oculis hominum evanescit.*

Christus sanguine sudat.

I. QUOD sanguine sudavit Christus, vehementiam quidem doloris id ostendit, minime tamen pro miraculo habendum est. Naturaliter id fieri docent Philosophi & Medici, plurimaque exempla suppeditant

historiæ, & nos virum hodieque superstitem novimus, morbo hoc sæpius tentatum.

II. Deum Christianorum letho datum esse, ridentibus & calumniantibus Ethnicis, sic respondet Arnobius, nec ipsos pudere, cum Liberum patrem dicunt membratim à Titanibus esse discerptum, & in ollas, ut coqueretur, conjectum; Æsculapium fulmine à Jove interemtum; Herculem vivum arsisse; Attin esse viro spoliatum; Romulum Senatorum manibus esse laceratum. Nec prætermittere debuerat Saturnum cælo pulsum à Jove, & vinctum compedibus; Junonem quoque adstrictam vinculis, & de cælo suspensam, incudibus duabus ad pedes alligatis; Vulcanum item ab eo de cælo præcipitatum, unde claudus factus est; & à Junone ipsa, statim ab ortu, cum deformis esset visus; Apollinem cælo à Jove eliminatum, ob Cyclopas sagittis ab eo confixos, & Admeto servire jussum; Martem & Venerem à Diomede vulneratos; Osirin à Typhone in frusta concisum; & Prometheum Caucaso affixum, & rosum ab aquila. Adjungi his potest Deus Brachmanum, quem secundam esse aiunt Trinitatis personam, & corpus novies in humani generis salutem sumsisse. Hunc octavo suo adventu præliatum asseverant cum Gigante, qui Solis intercipiebat lumen, & vulnere in femore accepto corruisse. Scriptum habent Siamenses in sacra sua historia, Deum quemdam suum post octoginta circiter annos in terris actos, à monstro nescio quo fuisse trucidatum, & Dei alterius fratrem apud inferos cruci esse affixum. Superioribus subjicit Arnobius, viros gloria, virtute, & existimatione pollentes, nullius affines criminis, & capitalibus tamen suppliciis affectos, Pythagoram, Socratem, Aquilium, Trebonium, Regulum. Hunc, aliosque in pari argumento recenset Tertullianus, supplicia, mortemve sponte perpessos, Empedoclem, Anaxarchum, Zenonem Eleaten, Didonem, Leænam Atticam, Mutium Scævolam, Lacones ad aram Dianæ flagellis cædi solitos. Addi possunt sexcenti; sed hi præcipue adnotandi, qui ob insectationem

Morte ignominiosa cruci suffixus afficitur.

Arnob. libr. 1.

Ibidem.

Tertull. Apolog. cap. 50.

vitiorum, aut virtutis splendorem, aut doctrinæ celebritatem à nefariis hominibus vexati sunt; Pythagoras puta, ejusque discipuli, quod malos odisse se professi, cæteros homines ad virtutem hortarentur; multo etiam magis Socrates, quod Atheniensium superstitionem, vanasque religiones derideret. Epheso expulsus est Heraclitus; Democritus apud Abderitas pro insano habitus; Phocion morte affectus, & cum ad supplicium duceretur, sputis fœdatus; passus eamdem contumeliam Cato, cum per seditiosorum manus derepta toga traheretur, passus & duplicem in petitione Præturæ & Consulatus repulsam, & hominibus nequam posthabitus; experti sæpe similes injurias Stoici, gregales Catonis, acres morum emendatores. Confutius, in cujus præcepta tota Sinensis regio juravit, contemtus fuit dum in vivis esset, item ut cæteri ætatis illius Philosophi, & doctrina ejus repudiata est. Huc Platonis afferunt locum quemdam è libris De Republica, Clemens Alexandrinus, Eusebius, & Theodoretus, quasi eo significetur, hanc pium justumque virum fortunam manere, ut cædatur flagris, torqueatur, vinciatur, cruci affigatur. At non id de justo simpliciter à Platone dictum est, sed de eo, qui justus cum sit, injustus videatur; nihiloque minus in Christum Dominum convenit, qui cum hominum omnium esset justissimus, injustus tamen, magus, fraudulentus, impius habitus est, & quæ sceleratis debentur supplicia pertulit. Et inter Christiani nominis adversarios Judæi fuerunt, qui expectatum sibi Messiam à gente sua interfectum iri prædicarent. Finem facio in cruce, cui Adonin Proserpina, & Cupidinem deinde Heroides affixerunt; unde intelligimus, Deos quoque suos profanas gentes in crucem egisse.

Plat. libr. 2. De Republ. Clem. Alexandr. Strom. 5. Euf. Præp. Evang. libr. 3. cap. 13. Theodoret. Therap. Serm. 8.

Moriente eo Sol deficit.

III. Prodigialis illa Solis defectio, quæ moriente Christo contigit, magnis auctoribus Ethnicis adversus incredulos se tuetur, Phlegonte, Thallo, Actis publicis Romanorum, Sinensium Annalibus; quorum omnium testimonio usi sumus in Demonstratione nostra Evangelica. Similibus autem

Demonstr. Evang. Prop. 3. §. 8.

siderum

ſiderum deliquiis multæ clarorum virorum mortes inſignitæ ſunt; Romuli, cujus non interitum ſolum, ſed conceptum etiam, & Romæ natales Solis defectus nobilitarunt; Cæſaris, quo interfecto Sol per annum luridus apparuit; Auguſti, ſub cujus exceſſum, non Luna modo, ſed Sol quoque, teſtibus Dione & Euſebio, defecit; Nervæ, quo moriente, Soli idem contigiſſe notat Aurelius Victor. Atque hæc deliquia duo, non ex naturali Lunæ objectu orta ſunt, ſed ex aliis cauſſis, puta Solaribus maculis in magnam molem concreſcentibus proveniſſe putandum eſt. Atroci quoque caligine cælum obſidente extinctus eſt Carus Imperator; non ex defectu Solis, ſed ex denſitate nubium; cujuſmodi & eam fuiſſe, quæ in Romuli interitu cælum obſeſſum tenuit, Livius & Florus aſſeverant. Sub exitum Carneadis Lunam Eclipſin eſſe paſſam, & obſcuratum fuiſſe Solem prodidit Heſychius Illuſtris. Docent Indorum Theologi, ſecundam trini Dei perſonam, cum aliquando in terris verſaretur, pugnaſſe cum Gigante, qui Solis officiebat luminibus; & vulneratum quidem fuiſſe ipſum, at Gigantem interfeciſſe. Sinenſes vero tradunt Lutiemam, præſtantis formæ & mirandæ originis fœminam, cum ex prodigioſo partu proſtratis viribus concidiſſet, indoluiſſe Lunam, ſibique tenebras indixiſſe.

Dio libr. 56. Euſeb. Chronic. Aurel. Vict. Epitom. in Nerva.

T. Liv. libr. 1. Flor. libr. 1. cap. 1.

IV. Terra quoque, animam agente Chriſto, tremuit, & petræ fiſſæ ſunt. Motus autem terræ inter feralia omina poſuerunt Ethnici, multoſque in hiſtoriis ſuis adnotarunt; multos & confinxerunt Poëtæ, nec ſine iis abire ſiverunt civile bellum Cæſaris & Pompeii, Cæſaris ipſius interitum, aliaque bella mox conſecuta, & ne fabuloſum quidem ad Thebas bellum. Terræ autem motui, qui ſub exceſſum Chriſti evenit, teſtimonium ſuum commodant laudati à nobis Phlegon & Thallus. Fiſſuræ vero petrarum terræ motum, uti fit, ſunt conſecutæ.

Terra tremit, & petræ franguntur.

V. At mirifica illa in atroci ſacrilegio veli ſciſſura exemplum habet à Grotio allatum ex Philippide & Plutarcho de

Velum ſcinditur,

Grot. in Matth. 27. 51. Plutarch. in Demetr.

ſacro peplo, quod cum Demetrius & Antigonus in eo cum Jove & Minerva fuiſſent ab Athenienſibus intexti, & divinis honoribus ornati, diſruptum medium & laceratum eſt.

Chriſtus deſcendit ad inferos.

VI. Deſcenſus Chriſti ad inferos defenditur ex paribus exemplis, quæ profana Theologia, & Ethnicorum jactant hiſtoriæ. Conceſſum iis præcipue fuiſse perhibent, qui Diis geniti eſsent. Pervulgata ſunt quæ de Polluce & Caſtore, de Orpheo, de Theſeo, & Pirithoo, de Hercule, de Adonide, de Proteſilao, de Ulyſse, de Ænea feruntur in fabulis; & quæ in fabuloſis hiſtoriis de Rhampſinito, quem & alea luſiſse aiunt cum Proſerpina, & mantile aureum munus ab ea retuliſse; de Pythagora, quem poſt annum ex inferis rediiſse volunt; de Pythagoræ ſervo Zamolxi, & de Ere Harmonii filio, quem res in infernis locis ſibi viſas referentem inducit Plato.

Plat. libr. 10. De Repub.

Reſurgit à mortuis.

Origen. contr. Celſ. libr. 2, & 3.

VII. Hic commemorandi & qui revixiſse dicti ſunt, quique à Celſo apud Origenem opponuntur Chriſto reſurgenti ad vitam. Nos vero jam ſupra de iis egimus, qui aliena virtute crediti ſunt ad vitam rediiſſe, Hippolyto, Caſtore, Alceſti, Theſeo, Semele, Eurydice, Glauco, aliiſque, quibus Æſculapius, Hercules, Bacchus, Orpheus, Polyidus vitam reddidiſſe dicti ſunt. Nunc ii recenſendi, qui nulli debuiſſe videntur receptæ vitæ beneficium, cum nulli aſſignentur à Scriptoribus auctores beneficii, quæ partim tanquam meræ fabulæ, partim ut admiſſa quidem opinionibus vulgi, ſed incerta tamen; partim ab Hiſtoricis & Philoſophis tanquam certa, vel certe proxima veris prodita ſunt. Ut ut ſunt tamen, omnem tollunt impiis exceptionem adverſus Chriſtianorum dogma de Chriſti reditu ad vitam; cum quod hi factum dicunt, fieri id illi poſſe crediderint. Ac primum tralatitiæ ſunt fabulæ; de Baccho, qui diſcerptus à Titanibus, recompoſitis artubus revixit; de Hercule, qui poſt mortem populo redivivus apparuit; de Palicis, ſic dictis, quod in lucem iterum redierint; & de Æthalide Mercurii filio, cui conceſſum fuit, inter mortuos eſſe aliquando, aliquando

inter vivos; quemque esse se Pythagoram affirmare non puduit. Notum & quod de Aristea Proconnesio fertur, & de Hermotimo Clazomenio, quorum hic multis post obitum annis non semel revixisse dictus est; ille animam ponere ad arbitrium, & recipere; quæ dum sejuncta esset à corpore, vagari soleret, & multa è longinquo cognoscere, rursumque induto corpore renuntiare; quoad hoc ab inimicis cremato, velut vagina amissa, cum quo se reciperet non haberet, penitus tandem abscesserit. At talia citra interitum magicis artibus fieri docent nos Scriptores rerum Septentrionalium, & nuper doctissimus Schefferus in Lapponica historia. Quinetiam Restituti Presbyteri meminit Augustinus, qui pro arbitrio jacebat mortuo ita similis, ut nec ferrum, nec ignem sentiret. Legimus præterea, & à viris spectatæ fidei accepimus, in insulis quibusdam maris Ægei homines plerosque, ac præcipue noxios, & contaminatæ vitæ, post mortem tanquam redivivos apparere, & obvios sæpe pulsare, damnisque afficere, nec ante conquiescere, quam refossa corpora, velut errantium animarum domicilia combusta sint. Brucolacas appellant, quasi è cœnoso barathro emersos dicas. Fabularum quoque scriptorem Æsopum revixisse perhibent auctores Æsopo ipso fabulosiores. Suave autem Platonis commentum de Ere Pamphylio, à viris cordatis, pro re certæ & compertæ veritatis fuisse admissum, mirabile sane est. Cum inferorum descriptionem pararet Plato, fabulas pro more suo veris admiscens, finxit Erem illum in acie cæsum, & per dies aliquot mortuum, ac demum rogo impositum revixisse, & res apud Inferos sibi visas narrasse. Animam cum vellet ponere se & revocare jactabat Epimenides. Dicta est & ad vitam revertisse mulier illa ἄπνους, de quo librum scripserat Heraclides Ponticus, postquam per multos dies exanimis fuit. Inter mirabilia, quæ literis mandavit Phlegon, primum est de puella Philinnio, quæ post mortem redibat ad amasium, cumque eo consuescebat, ac demum deprehensa, mortua

Schesser. Hist. Lapp. cap. 11.
August. De civit. Dei, lib. 14. c. 24.
Phleg. Mirab. cap. 1.

iterum concidit, nec corpus in ſepulcro, quo primum conditum fuerat, repertum eſt. Aliud deinde recitat de Buplago Syro, qui cum in prælio ad Thermopylas Antiocho militans cecidiſſet, media die ſurrexit ex mortuis; adiit Romanorum caſtra, eoſque palam allocutus eſt. Inuſitatum Theſpeſii caſum refert Plutarchus, homo nec ineptus, nec ſtolide credulus. Cum ille de ſublimi lapſus interiiſſet, tertio die revixit, perverſoſque vitæ priſtinæ mores magna probitate & integritate correxit. Atque ita emendatum iri cum poſt mortem oraculum ſpoponderat. Quænam autem gerentes vidiſſet animas à corporibus ſejunctas, amicis narravit. Idem propemodum ſcripſit Plutarchus de Antyllo, qui mori viſus ex morbo, revixit paulo poſt, remiſſumque ſe in vitam dixit à mortis mortuorumque domino, quod illuc per errorem adductus fuiſſet à miniſtris, qui ad alium quemdam fuerant miſſi. Memorabile & illud apud Plinium de Gabieno Auguſti claſſiario, cui capto cervix, juſſu Sexti Pompeii, inciſa eſt, ut vix cohæreret. Atque ita tamen, cum per diem jacuiſſet mortuus, allocutus adſtantes ab inferis allegatum ſe dixit, ut quædam Pompeio nuntiaret. Perſuaſum eſt Japonenſibus, doctorem quemdam ſuum Combadaxium, à quo literas acceperant, aliquando rediturum ad vitam, uti, dum in vivis eſſet, eventurum pollicitus ipſe eſt. Perſuaſum fuit & Peruanis, Guaivacam Atabalippæ regis patrem, vitam cum regno recepturum. Piget plura congerere: deſinam igitur in plerorumque Judæorum aſſenſione, qui Chriſti reditum ad vitam negare non ſunt auſi. Horum teſtimonia attulimus in Demonſtratione noſtra Evangelica.

Phleg. Mirab. cap. 3.

Plutarch. De Sera numin. vindict.

Plut. De anima, apud Euſ. Præp. Evang. libr. 11. cap. 36.

Plin. lib. 7. c. 52.

Demõſtr. Evang. Prop. 9. cap. 141. & 142.

Aſcendit in cælum.

VIII. Chriſto cælum mirabiliter ſcandenti jam ante præluſerant Enochus, Elias, atque ipſe etiam Moſes. Quibus addere poſſumus & Habacucum. Et Enochum quidem ex hominum conſpectu & conſortio tulit Deus; Eliam per turbinem in cælum curru igneo rapuit; Moſem Myſtæ apud Clementem Alexandrinum in cælum aſſumtum fuiſſe aiunt,

Clem. Alex. Strom. 1.

atque illic Melchi dictum. Habacucum vero Angelus flocco capitis apprehensum ex Judæa Babylonem transtulit. Similibus autem exemplis abundant fabularia monumenta, Semeles, Ganymedis, Endymionis, & Tithoni, qui à Jove, Luna, & Aurora rapti finguntur; item Britomartis, quæ in Ægina oculis hominum erepta est; Bellerophontis, quem Pegasus tulit in cælum, sed infelici successu; Ariadnes, quæ & sideribus inserta est; Æsculapii, cui fulmen viam aperuit in cælum; Herculis, à Minerva, aliisque Diis illuc evecti; Bacchi, qui cum à Titanibus membratim dilaceratus fuisset, redivivus & integer in cælum conscendit; Iphigeniæ immolatori à Diana ereptæ, supposita in sacrificium cerva, & in Tauros translata, vel ut vulgus Græcorum censuisse fingit Euripides, in cælum ipsum; Helenæ, quam idem commentus est Euripides, Sparta raptam, in Ægyptum per nubes transtulisse Mercurium, & demum Jovis jussu cælo illatam ab Apolline, cum jam prope ab Oreste interficienda esset, nautarum saluti præesse cum Castore & Polluce; ejusdem vero simulacrum cælum conscendisse; & Ascanii, quem sopitum Venus apud Virgilium in lucos Idaliæ tollit. Multis persuasum fuit, Empedoclem terrenis rebus exemtum & relatum fuisse inter Deos. Multi idem de Apollonio prædicarunt; plures de Romulo, ex Julii Proculi testimonio, quem à Dæmone nascenti ipsi addito in cælum actum persuadere vult Dionysius Halicarnasseus. Et si qui Cæsares, Cæsarumve conjuges, ac consanguineæ de populo Romano bene meruisse sunt visæ, ab hominibus cælo tanquam mercede sunt donatæ. Viam cælo quadrigis igneis affectabat Simon Magus, quas Petri ore difflatas commemorat Arnobius. Cum se ipse cremaret Peregrinus, fuisse nonnullos adeo simplices narrat Lucianus, ut sibi persuaderi passi sint, è rogo vulturem subvolasse in cælum, magna voce humana dicentem, cælum relicta terra se petere. Zoroastrem legum suarum latorem, Persæ omnes cultores ignis; Bremavium & Vvistenavium, generis humani reparatores, raptos in

Euripid. Iphigen. Aulid. v. 1608, 1622. Iphig. Tauric. v. 29, 30. Helen. v. 45. & 611, 676, 677. Orest. v. 1637, & seq.

Virgil. Æneid. libr. 1.

Dion. Halicarn. libr. 2.

Arnob. libr. 2.

Lucian. De mort. Peregr.

cælum arbitrantur Brachmanes Indi recentiores : priscos vero terra baculo percussa in sublime fuisse elatos fabulatur Philostratus. Lutiemam Sinæ, mirandæ originis & formæ fœminam, de qua jam supra egimus, sursum aliquando in cælum evolaturam putant: jam illuc evolasse Virginem Sommonocodoni Dei matrem rentur Siamenses. Comam studiose alit tota gens hæc, futurum rata, ut flocco capitis arrepta in cælum feratur. Idem spondent Muhammedi asseclis fabulæ Musulmanicæ, narrantque Muhammedum ex itinere Syriaco Meccam fuisse ab Angelo revectum; & eo qui Hegiram antecessit anno, eumdem Mecca Hierosolymam translatum, in cælum deinde ad septimum usque cælum ascendisse; idemque Christo contigisse fatebatur ipse Muhammedus. Persuasum habent præterea, perinde ut Christiani, quemadmodum conscendit cælum Christus, sic inde olim descensurum, consensuros in unam religionem omnes homines, tumque Antichristum periturum.

Philostr. vit. Apollon. libr. 3. cap. 5, & 10.

Christus ex oculis hominũ evanescit.

IX. Christum, postquam à mortuis excitatus est, conspiciendum se dedisse Discipulis, & ex oculis eorum evanuisse, quî minus credemus, quam de Diis suis, & Heroibus, virisque magnis Græci & Romani crediderunt? Apollinem, post admonitum Ascanium, ex hominum conspectu evolasse fingit Virgilius. Minervam ex lecto Vulcani evanuisse traditum extat apud Antigonum Carystium. Traditum est in Chrestomathia Procli, Hymenæum ducta uxore oculis hominum se subduxisse. Britomartis piscatoris vim fugiens videri desiit, & Aphæa ex re dicta est. Homeri commentum est, nube opposita protegi à Diis, quos periculo præsenti ereptos volunt. Inter hominum cœtus Deorum beneficio versantur, nec videri possunt; Junonis, Argonautæ apud Apollonium; Palladis, Ulysses apud Homerum & Sophoclem; Veneris, Æneas apud Virgilium. Nota Orci galea, quam qui gerebat, videbat omnes, à nemine ipse videbatur. Notus annulus, cujus opportunitate Gyges videbatur ab adstantibus pro arbitrio, vel obtutus eorum fugiebat. Leu-

Virgil. Æneid. libr. 9. Antigon. Mirab. cap. 12. Procl. apud Phot. Tom. 239.

Apollon. Argon. libr. 3. v. 210. Homer. Odyss. η. & Odyss ν. Sophocl. Ajac. Mastig. v. 69, 70. Virgil. Æneid. libr. 1.

cippus, cum Daphnes, cujus pudicitiæ insidiatus fuerat, aliarumque virginum jaculis peteretur, volentibus Diis, desiit apparere. Aristeam Proconnesium non semel post mortem venisse in conspectum hominum, ex eoque sublatum esse viri graves scripserunt: item Cleomedem Astypalæensem, in arca, in quam se concluserat, neque vivum repertum esse, neque mortuum. Quod & Alcmenes cadaveri, cum efferretur, evenisse narrat Plutarchus: & illis etiam Ctesylles, & Aspalidis Antoninus Liberalis. Euthymus Temessæus, post abactum Dæmonem quemdam, cum ad extremam senectutem vitam produxisset, devitata morte, alio quodam modo ex hominum consortio excessisse memoratur. Parem Romulo exitum tribuit Romana historia; parem & Laurentiæ. Inter fabulas, quibus Apollonii historia contexta est, una hæc est, in judicium coram Domitiano adductum eum ex oculis hominum derepente abiisse, rursumque in amicorum, qui Puteolis erant, conspectum se dedisse. Nempe eamdem facultatem tribuunt Apollonio discipulo, quam magistro Pythagoræ adscriptam fuisse acceperant. Nebulam ait idem, qui superiorum auctor Philostratus, colli, quem insident Brachmanes, insidere, in qua aspectabiles se dant, cum lubet, vel invisibiles. Veterator quidam Judæus, Theodosii junioris ævo, pro redivivo Mose se gerens, hominum obtutibus repente ereptus est. Raptum in cælum Zoroastrem suum idcirco putant Persæ, quod apparere ipsis aliquando desierit. Pseudo-Christus ille David Al-roi coram Persarum rege caussam capitis dicens, & in vincula conjici jussus, fugit omnium oculos, cum ab omnibus vox ejus audiretur. Cum Montezuma, ultimus Mexicanorum rex, imperii sui occasum prædicentes sibi Magos mandasset in custodiam, dilapsi illi ex vinculis evanuerunt. Quippe magicarum fraudum vel præcipua est illa, adstantium oculos fallere, eamdemque rebus aliis facultatem tribuere. Fieri id volunt vi gemmæ Heliotropii. Vanissimi hominum omnium Zabii librum affinxerunt Adamo, in quo legebatur esse herbam

Plutarch. Romul.

Anton. Liber. Metam. cap. 1, & 13.

Philostr. vit. Apollon. libr. 8. cap. 2, 4, & 5.

Philostr. vit. Apollon. libr. 3. cap. 3.

quamdam, quæ si de collo hominis suspenderetur, invisibilem faciebat. Huc pertinent quæ de iis jactantur, qui eodem pene puncto temporis multis in locis visi sunt; velut de Talo illo Cretæ Minoisque custode, qui pedibus æneis totam insulam ter singulis percurrebat diebus, ita ut plerisque simul apparere videretur; & de Pythagora, qui eodem die conspectus est Metaponti & Tauromenii; & de memorato proxime Davide Al-roi, qui decem dierum iter uno die conficiebat, & de sanctis hominibus sola loca incolentibus, quos aiunt Siamenses orbem universum mirabili celeritate peragrare.

CAPUT XX.

De Sacramentis.

I. *De Sacramentis.* II. *De Baptismo.* III. *De Confirmatione.* IV. *De Confessione.* V. *De Eucharistia.* VI. *De Ordine.* VII. *De Matrimonio.* VIII. *De extrema Unctione.*

De Sacramentis.

I. NUNC agendum de Sacramentis: ac notandum imprimis materiam Sacramentorum sumtam fere ex rebus communibus & obviis, ex aqua, oleo, balsamo, pane, vino; & ex usu rerum earum quotidiano & frequenti, perceptisque inde utilitatibus derivatam esse significationem effectus Sacramentorum. Lotionem infantium à partu recentium, qua ad abluendas sordes, & corpora duranda plurimas gentes usas legimus, Deus signum esse voluit purgationis animi, & roboris ei additi. Ex unctione firmandis infantium & pugilum corporibus adhiberi solita provenit chrisma sacræ Confirmationis, quo delibuti Christiani, adversus Dei hostes invicti stare possint. Supplicia, quæ corpore suo excepit Christus, ejus interitus, & concor-

concordia Christianorum, fractione panis, ejusque esu convenienter expressa sunt: potu verò vini, fœdus inter eos initum; cum fœdera olim non vini solum, sed sanguinis etiam potu sancirentur; & Israëlitarum gentem sibi adjunxerit Deus, resperso in eam à Mose sanguine, qui sanguis fœderis inde dictus est. Exod. 24. 8. Ex medicamentis, quibus ægra corpora liniri solent, orta est infirmorum extrema Unctio, oleo peragi solita. Item receptis quibusdam consuetudinibus dignitatem vimque Sacramenti Deus addidit; confessioni scelerum, quæ à sontibus exigitur in judicio; impositioni manuum, qua apud Israëlitas creabantur Sacerdotes, & divinorum mandatorum ministri, & consecrabantur victimæ; ac individuæ viri & fœminæ conjunctioni. Ita quæ fiebant necessitatis aut commodi caussa, Deus in religionem vertit. Sic Iridem, quæ oritur ex naturalibus caussis, iisque positis non potest sine miraculo non oriri, nec minus ante Diluvium, quam sequentibus temporibus frequens fuit, Deus fœderis cum hominibus à se pacti signum esse voluit. Sic circumcisionis sanxit ritum, & notam fœderis cum Israëlitica gente initi esse jussit; cum alioqui perutilis ea esset ob naturales caussas, sive munditiei caussa, & ad præcavendam leprarum luem; sive ad removendum generationis obicem, vegrande præputium apud has gentes in abnormem longitudinem excrescere solitum: cum neque desint, qui eam ante Abrahamum usurpari solitam fuisse putent. Eadem videtur origo fuisse circumcisionis fœminarum; quæ cum adhibita primum fuisset, ut aptiores fierent ad generationem, Muhammedi deinde lege sancita est, & in religionis partem transiit. Sic mundorum & immundorũ discrimen Deus intulit, quæ sanitatis caussa apud alias gentes observabatur. Ergo quod alibi fuit consuetudo popularis, aut humana lex, id apud Israëlitas & Christianos Dei mandatum fuit. In sanciendis præterea sacrificiis naturæ legi videtur obsecutus esse Deus. Nam quod fumus sursum tendat, proficisci putabant ad Deos. Unde Plautus de odore pati- Plaut. Pseud. 3. 2. 52.

narum: *Is odos demissis pedibus in cælum volat. Eum in odorem cœnat Jupiter quotidie.* Cum ergo victimas offerrent Deo, igne eas cremabant, ut fumum ad Deum quasi allegarent, præstiti cultus & precationum nuntium. Hinc persuasum plerisque, ac præcipuè Ebræis, sacrificia prius usitata fuisse moribus hominum, quam lege Dei. Parem ob caussam sacrorum pars facta sunt suffimenta; ut fragrans ille fumus adjunctas sibi hominum preces in cælum vehat, & Deo sistat.
Psalm. 140. 2. Unde David ad Deum: *Dirigatur oratio mea, sicut incensum*
Lament. 3. 44. *in conspectu tuo.* Et iratum Deum Jeremias ait opposuisse nubem, ne ad se vota hominum pervenirent. Legimus in
1. Sam. 7. 6. Libris sacris, Israëlitas aliquando aquam effudisse coram Domino, ut conceptum ex peccatis dolorem significarent: instar nempe lacrymarum, quæ in luctu profundi solent. Observare præterea licet, ad patranda miracula naturalibus caussis sæpe usum esse Deum, quasi potentiam suam ad captum moremque hominum attemperare vellet. Ranis, culicibus, locustis, grandine, peste Ægyptios ulciscitur; ligno injecto aquarum amarorem emendat; coturnicibus & manna esurientes Israëlitas pascit in solitudine; serpente æneo saucios sanat; aqua Jordanis lepras abigit; ex aqua vinum facit; sputo & luto oculis illito cæcitatem depellit. Eumdem ergo modum in constituendis sacramentis Deus tenuit. Porro non Ebraica solum religio sua habebat sacramenta, nempe Circumcisionem & Pascha; sed Chaldaica etiam & Ægyptiaca sacramentis totæ constabant. Et illam quidem norunt & laudarunt Græci Philosophi: hæc Taauti inventũ fuit, si Sanchoniathoni credimus. Ergo apud eos non mysterio, nec occulta significatione carebant notæ hieroglyphicæ, non pepli & velamenta, non cultus animalium, olerum, & simulacrorum, quæ fere transierunt ad Græcos & ad Romanos; sed vulgi inscitiâ in superstitionem abierunt: ita ut ignorata eorum significatione, in externo cultu conquiescerent. Errorem hunc subinde excusare conati
Maxim. Tyr. Dissert. 28. sunt Maximus Tyrius, Porphyrius, & Iamblichus, conscri-

ptis libris De simulacris, eorumque significatione. Alia etiam fuerunt Græcis symbola & sacramenta. Diebus festis Eleusiniorum, quæ Atheniensibus καθ' ἐξοχὴν dicta sunt Mysteria, initiatis dabantur obscœna spectacula; plaustro vehebatur calathus, & mysticæ cistæ à fœminis portabantur. Nec ullum fere festum agebant Græci sine mystico aliquo symbolo. Quid referam ramos laureos, oleaginos, ederaceos, viteos? quid coronas myrteas, ligneas, arundineas, miliaceas? quid pinea folia, ligna viridia, lactucas, palmites vitibus onustos, caricas, caseos, placentas, salem, vini & lactis amphoras, ollas seminibus omnis generis plenas, panes assos? quid canistra, hortulos, scaphas, hydrias, umbellas, sellas, pilas? quid chlamydes nigras atque albas, fascias purpureas, arma? quid phallos, mutoniata simulacra, & pudenda muliebria? quid serpentes in sinum initiatorum missos? Infinita hæc sunt, nec vacat accuratius persequi. Iis autem omnibus mysteria inerant. Quid ignis perpetuus, apud eos studiose alitus, & apud Romanos, & apud Persas, vicinasque gentes? nonne Deum item exprimebat apud Indos draco, quercus apud Celtas, discus apud Pæonas, apud Arabes lapis quadratus, fastigiatus apud Paphios, montes apud Libyas & Cappadocas, fluvii apud Phrygas & Massagetas? Notabile vero imprimis quod tradunt Platonici Philosophi, sacramenta, & rerum divinarum notas, quas χαρακτῆρας, & συνθήματα, & σύμβολα appellant, propria virtute explicare vim suam, & opus suum efficere, Deosque evocare, non virtute hominis sacramentum conficientis, eove utentis. Id sententiæ Catholicæ apposite convenit, sacramenta conferre gratiam *ex opere operato*, ut loquuntur in Scholis; hoc est, ex vi ipsius actionis, quam ad sacramentum conficiendum Deus instituit; non ex virtute ministri, aut hominis sacramentum suscipientis. Nunc sacramenta sigillatim explanemus.

Porphyr. apud Euseb. Præp. Evang. libr. 3. cap. 7. Iamblich. apud Phot.

Iambl. De myst. Ægypt. sect. 2. cap. 11.

II. Baptismi caussa naturalis eadem videtur fuisse ac circumcisionis, mundities corporis; caussa cur sacramentum

De Baptismo.

effecta sit, mundities animæ; ut per sacrum Baptismum sordes hominum animis adhærentes, & ab Adamo propagatæ purgentur, quemadmodum per lavacrum elui solent sordes, quibus obliti infantes nascuntur. Vere enim dictum est à Porphyrio, omne animal post partum se, fœtumque purgare. *Cruenta*, inquit Hieronymus, *infantium corpora statim ut emittuntur ex utero, lavari solent; ita & generatio spiritualis lavacro indiget salutari. Nullus enim mundus à sorde, ne si unius quidem diei fuerit vita ejus. Et in Psalmis legimus: In iniquitatibus conceptus sum, & in delictis concepit me mater mea. Secunda nativitas solvit primam nativitatem.* Similiter igne fronti admoto infantes consecrant Æthiopes, non solum ut prosint animæ, sed etiam ut oculos morbo cuidam obnoxios sanos præstent. Ita pars evasit religionis, quod corporis caussa fuerat receptum. Hujusmodi autem lotiones multarum gentium religionibus sunt receptæ; ac primum Ebræorum, tum veterum, tum recentiorum. Et illi quidem, infantes statim ut editi erant, aqua lavabant. *Quando nata es*, inquit Ezechiel ad Jerusalem, *non est præcisus umbilicus tuus, & aqua non es lota in salutem.* Sacerdotum consecratio initium ducebat à lotione. Res liquet ex Exodo & Levitico. Et labrum æneum parat Moses, manibus pedibusque Sacerdotum abluendis, quotiescunque subituri erant Tabernaculum, aut sacra facturi. Lavabant manus Seniores civitatum, ut occultorum scelerum insontes esse se significarent. Extat ea lex in Deuteronomio, ubi agitur de homicidio occulto. Et se spondet David *loturum inter innocentes manus suas.* Nempe quod cædis manus sint administræ; & ut cruorem aqua ex manibus, sic cruoris effusi scelus ex animo abstergat. Itaque addit: *Ne perdas cum impiis Deus animam meam, & cum viris sanguinum vitam meam, in quorum manibus iniquitates sunt.* Ergo manus palam lavat Pilatus, ut ostendat nihil ad se pertinere crimen mortis Christi. Lavabant item post cadaverum, aut immundi viri, mulierisve contactum; lavabant ad expiandam scabiei, leprarumque

Porphyr. De abstin. ab animal. libr. 3.
Hier. in Ezech. 16. 4.
Ezech. 16. 4.
Exod. 29. 4.
Levit. 8. 6.
Exod. 30. 18, 19.
Deuter. 21. 6.
Psal. 25. 6, 10.
Matth. 27. 4.

fœditatem, post obscœna somnia, post concubitum, aliave hujusmodi facta, aut casus, quibus corpus inquinari credebatur; lavabant pedes ante discubitum, ut vel ex Luca constat. Luc. 7. 44. & 11. 38. Accedente deinde ad religionem superstitione, qui majorem affectabant munditiem, Esseni puta, crebrioribus utebantur baptismis. Qui corpus totum lavabant antequam mensæ accumberent, vocabantur ἡμεροβαπτισταὶ, externo hoc signo animi notantes purgationem, quæ per pœnitentiam & orationem fiebat. Unde Isaias: *Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis.* Isa. 1. 16. In Paschali cœna bis lavabant Judæi, semel ante discubitum, esumque Agni Paschalis; iterum antequam attingerent Amara, & Azyma frangerent. Id cognoscitur ex Evangelio, & ex Canonibus Thalmudicis, quibus Evangelio lux infertur. Quanquam cœnæ hujus ritum & ordinem alii aliter explicant. Septuaginta Librorum sacrorum Interpretes, antequam ad sanctum hoc opus elaborandum se accingerent, manus quotidie marina aqua lavabant. Quippe in marina aqua ob salsuram vis abstergendi inest. An ideo dixit Michæas: *Deus deponet iniquitates nostras, & projiciet in profundum maris omnia peccata nostra.* Mich. 7. 19. Quod secuti sunt Ethnici Poëtæ. Et in Evangelio notantur superstitiosæ illæ ablutiones manuum à majoribus traditæ; item poculorum, urceorum, vasorum æneorum, & lectorum. Has autem sancitas Lege lotiones Clemens & Auctor Quæstionum ad Orthodoxos aiunt baptismo Christianorum contineri; & ut olim generando adhibitæ sunt, sic nunc adhiberi regenerando. Clem. Alex. Strom. 3. Auct. Quæst. ad Orthod. Quæst. 97. Ab his majorum suorum moribus non recesserunt Judæi recentiores. Studiose lavant infantes ante circumcisionem, matres post partum. Proselytos justitiæ triplici ritu consecrant, & fœderis secum à Deo icti participes faciunt, circumcisione, baptismo, & sacrificio. Postremum hoc nonnisi reparato & extante Templo præstari potest; reliqua duo nunc administrant, & baptismum quidem testibus adhibitis, & spondente patre, aut patris nomine tribus viris, futurum

ut aliquando Legis jugum baptizatus in se recipiat. Nec nisi ritu hoc lustratus Proselytus matrimonium contrahere potest cum Israëlitide. Jure eodem usæ sunt apud eos fœminæ. Testis Gulielmus Parisiensis. Minime vero iteratur hic baptismus, quò hominem novum fieri, & velut renasci, pristinamque exuere naturam putabant. Ejus originem referunt ad auctorem Deum, cum ante datam Legem in deserto Mosi dixit: *Vade ad populum, & sanctifica illos hodie & cras, laventque vestimenta sua.* Legi hæc possunt apud doctissimum magistrum Maimoniden in Constitutionibus de Proselytis. Quæ ne Arrianus quidem Stoicus, & vetus Juvenalis interpres videntur nescisse: plurimi verò è recentioribus erudite sunt persecuti, imprimis vero Seldenus. Jam inde autem à vetustioribus Lege temporibus plerique per baptismum, aliosque ritus dicuntur adjuncti fuisse Israëliticæ genti, & in partem fœderis ac promissorum venisse: & longe ante eam lavacro mundatæ fuisse mulieres extraneæ, quas Israëlitæ duxissent. Unde & colligunt Thalmudici, vere eum Proselytum esse factum, qui baptismum sine circumcisione susceperit; & fore aliquando existimant, ut supervacua sit Legis circumcisio, solusque adhibeatur baptismus. Hanc autem corporis purgationem, symbolum esse liquet purgationis animæ, ex prima Petri Epistola, in qua postquam dixit Arcæ beneficio octo salvos extitisse, cæteris hominibus Diluvio extinctis, subjungit ista: *Quod & vos nunc similis formæ salvos facit baptisma, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum, per resurrectionem Jesu Christi.* Cæterarum quoque lotionum ritus nunc obeunt. Manus, faciemque lavant ante preces matutinas, post exoneratam alvum, post balneas, post unguium sectionem, calceorum pedumque contactum, post nudi corporis frictionem, attrectationem cadaveris, maritalem concubitũ, & pediculos unguibus elisos; item ante & post cibum. Nec aliam ob caussam, quam ob crebras lotiones, Judæi incolæ Pyrenæi saltus, & vicinorum locorũ, ut ab aliis gentibus internoscerentur,

Gulielm. Parif. libr. De legib. cap. 3.

Exod. 19. 10.

Arrian. in Epict. libr. 2. cap. 9. Juven. Schol. in Sat. 14. v. 104. Selden. De jure nat. & gent. libr. 2. cap. 2.

1. Petr. 3. 21.

jussi sunt anserini pedis signum vestibus assuere. Jam adeamus ad Barbaros, atque Græcos, quorum sacris adhibita fuisse lavacra vere prædicant Clemens, Hieronymus, & Augustinus. Magnus fuit eorum usus apud Ægyptios, ac præcipue Sacerdotes, corporis & animi purgandi caussa; nec elabi diem sinebant vel noctem sine iterata lotione, quam & ad pocula ac vestes adhibebant. Isiacis sacris initiabantur per baptismum, quem & Pelusiis sacris usurpabant; sic regenerari se, suasque noxas ac perjuria elui censentes: uti quidem disserit Tertullianus in libro De Baptismo. Cognoscimus ex eodem lavacris lustratos Persas Mithræ sacra suscepisse. Quem ritum ne nunc quidem dedidicit illorum soboles, Guebri dicti; qui & infantes baptismo purgant, & Pontificem suum crebro lavare jubent, ex Zoroastris sui mandato; & labes animi deleri existimant vaccæ urina, & & medicata quadam aqua. Ad obeunda sacra, templa adeunda, precesque ad Deum fundendas sese lotionibus parant Muhammedani, more à priscis Arabibus derivato. Præstant idem Brachmanes, & peccata deleri putant aqua; vel marina, si certis quibusdam adhibeatur temporibus atque locis; vel dulci, ac præcipue Gangetica, cui eam inesse vim rentur, ut si quis eam necopinus subeat, nec de criminibus abstergendis cogitans, noxis tamen omnibus purgetur *ex opere operato*. Ter itaque singulis diebus se abluunt, juxta Legis suæ præscriptum, ac flumine vivo, si fieri possit: cæterique Baneanes in Templis ipsis lotione se ad orandum comparant, & quotidiana aqua se mundant, & delicta sua obliterari arbitrantur aqua sibi à Sacerdote infusa. Puerperæ item cum infantibus partus immunditiem aquis abluunt. Qua lotione pueri non corpore solum mundi, sed Deo quoque sacri putantur effici. Aquæ cujusdam lustralis usus apud Laoënses receptus est. Diem festum quemdam habent Peguani, quo die omnes aquis odoratis se conspergunt invicem & perfundunt. Pueros ante circumcisionem lavacro quodam purgant Macassarenses. Græci Poëtæ suscepta à

Clem. Alexandr. Strom. 5. Hieron. in Ezech. 16. 4. Augustin. De Baptism. contr. Donatist.

Tertull. De Baptism. cap. 5.

Clem. Alex. Strom. 4. Mose imagine baptismatis, ut observat Clemens, recens natos infantes cum matribus lavari fingunt: ne Deabus quidem ipsis hac lege exemtis, quippe Jovem recens enixa Rhea, in-
Callim. Hymn. in Jov. v. 16, & seq. & Hymn. in Del. v. 110, 124. fantem, corpusque ipsa suum aqua mundat apud Callimachum. Peneum rogat apud eumdem Latona, ut sibi ad ipsius fluenta parere liceat: respondetque Peneus, se puerperas plerasque lavisse. Editos demum in Delo insula Apollinem & Dianam defert ad Xanthi fluenta, & abluit. Hinc Heroas ad oras fluminum genitos & editos canunt Poëtæ, ut ad lotiones commodius aqua suppeteret: & Homero ipsi ad Meletis amnis ripam idem ortus tributus est. Nefas eidem genti fuit, manibus impuris aut pedibus sacra facere. Itaque Æneas
Virgil. Æneid. 2. v. 718. ad ritus Græcos subornatus à Virgilio, cum recenti cæde pollutus esset, patrios Penates, & sacra attrectare nefas esse censet, donec se abluerit vivo flumine, hoc est, ῥυτοῖς να-
Eurip. Hippol. v. 652, 553. & Schol. σμοῖσιν, quibus lustrare se volebat apud Euripidem Hippolitus, contaminatum se putans fœdis vetulæ sermonibus, quæ eum de stupro cum Phædra perpetrando interpellaverat. Stupra ipsa, & licitos quoque concubitus, more ab Ebræis ad varias gentes transmisso, & perjuria, & fraudes, ac scelera quævis, necnon & parricidia Oedipi, Alcmæonis, Orestis, aliorumque eluta fuisse aquis dixerunt. Eodem prope ritu purgabantur qui funesta attigerant, vel interfuerant funeri. Quapropter Junonem ipsam ex inferis reducem
Ovid. Metam. 4. roratis aquis lustrat Iris apud Ovidium. Tristia etiam somnia procurabant, aquæ marinæ corpus immergentes, quod ut
Plutarch. De superstit. superstitiosum culpat Plutarchus. Qui novis præterea religionibus consecrari vellent, per lavacrum initiabantur, quasi purgarentur animo, ut corpore. Ergo minoribus Mysteriis lavari Ilisso flumine mos erat Atheniensibus: & eos, qui Cotyttia sacra susciperent, aqua calida perfundebant Baptæ, quibus & inde nomen. Tingebantur item ludis Apollinaribus. Erat etiam Græcis in more positum, ut quibus, tanquam mortuis, justa essent persoluta, ii reduces, quasi renati infantes, aut quasi profani & impuri homines, & ex orco

orco redeuntes aquis lustrarentur. Lustrabant & caput aquis in compitis. Quarum lotionum immodicum studium in superstitionis parte ponit Theophrastus. Crebro lavabat Pythagoras, crebro corpus aqua aspergebat, ita comparatum iri ratus eam munditiem, quæ sacris conveniebat. His porro imbuti religionibus Romani, lotionibus & aspersionibus sæpe utebantur. Notæ recentium à partu infantium lotiones. Notæ mersiones matutinæ in Tiberi, vel in mari; eæque ter repetitæ, quod à Christianis in honorem sanctæ Trinitatis solebat fieri, id Ethnicis ob vim terno numero inesse creditam facientibus: notæ lotiones fœminarum ad templum Fortunæ virilis; notæ & illæ sacrificiis adhibitæ; notæ circumlationes & aspersiones, quibus homines, domus, villæ, templa, & urbes lustrabantur. Notum & ad sacra eos non accessisse illotis manibus pedibusve, sed aqua abstersisse inbalnitiem corporis, & animi sordes; affusa aqua, si sacrificarent superis; aspersa, si inferis. Quæ merito deridet Lactantius: *Se pie*, inquit, *sacrificasse opinantur, si cutem laverint: tanquam libidines intra pectus inclusas ulli amnes abluant, aut ulla maria purificent.* Eadem jam ante culpaverat Ovidius:

Theoph. Charact. περὶ δεισιδαιμον.

Lactant. libr. 5. cap. 19.

Ovid. Fast. 2. v. 45.

Ah nimium faciles, qui tristia crimina cædis
Fluminea tolli posse putatis aqua.

Notæ & lotiones pedum ante discubitum. Mari noxas hodieque purgant Mauri: & Mauris oppositi Fortunatarum insularum incolæ infantes lustrico die abluebant olim, antequam Christi accepissent doctrinam, & per baptismum affinitatem quamdam contrahi censebant. Trajectus est & ad Americanos ille mos, qui infantes velut consecrabant circumcisione & baptismo, & existimabant aquis peccata deleri. Minime vero attinet hic eas recensere gentes, quæ pueros à partu rubentes mergunt fluminibus; non religione ducti, sed durandorum corporum caussa; in quo symbolum quoque inest confirmationis animi nostri in fide per Baptismum. Utrumque orbem pervagata est ea consuetudo, veterem & novum, & à priscis temporibus, atque etiam fabulosis ducta.

Mm

Saliva linitur infans lustrico die apud Christianos. Factum idem à Romanis. Infantem vetulæ eximebant cunis : frontem & labra salivis lustralibus tingebant, infami digito, ad prohibendum fascinum. Sal ori infantis indunt Christiani in sacro lavacro. Sale item infantes recens natos defricabant prisci Ebræi, ut ex Ezechiele intelligitur, ad durandum solidandumque corpus, & tabem præcavendam. Ubi Hieronymus : *Tenera infantium corpora, dum adhuc uteri calorem tenent, & primo vagitu laboriosæ vitæ testantur exordia, solent ab obstetricibus sale contingi, ut sicca sint, & restringantur.* Factum id sua ætate sanitatis caussa perhibet Galenus. Et Muhammedani infantibus ex utero materno prodeuntibus, postquam à se oblati sunt Deo, sal in os immittunt.

Ezech. 16. 4.

Galen. De valet. tuend. libr. 1.

De Confirmatione.

III. Usum liniendorum infantium & pugilum, roborandi corporis caussa, in sacramentum Confirmationis mutavit Deus. Notatus est à Galeno mos ille ungendorum infantium; pugilum, ab omnibus. Cæterum in sacris Mithræ frontes initiatorum religionis caussa fuisse signatas testatur Tertullianus. Nunc quoque solenni quodam Confirmationis ritu pueros septennes legi suæ mancipant Persæ cultores ignis : teneros ipsos infantes Brachmanes, litis sacra unctione frontibus.

Galen. De valet. tuend. lib. 1, & 2.

Tertull. De præscr. cap. 11.

De Confessione.

IV. Peccata salubri pœnitentia esse eluenda, mores emendandos, animum ad Dei cultum esse revocandum, atque ita placandum Deum, gentium omnium præceptum est, quæ Deum agnoscunt. Neque in congerendis testimoniis ponam operam. Satius est ea colligere, unde constet plurimis gentibus fuisse persuasum, noxas sincera recognitione & confessione purgari. Ebræis primum, quibus ritus ille à Deo traditus est. Eumdem porro tenuerunt recentiores Judæi. Legitur in Hierosolymitani Thalmudis libro Sanhedrin, habiturum eum partem in futuro sæculo, qui peccata sua fuerit confessus. Non autem summatim, sed sigillatim ea esse exponenda lex est alterius Thalmudici libri Joma : nec repeti solum animo, sed ore quoque proferri jubet Maimo-

Maimonid. Jad

nides. Deponenda hæc esse apud Sacerdotem, ab eoque postulandum, ut Deum placabilem, obliteratis iis, propitiumque faciat, probant exemplo Saülis, qui peccatum suum Samueli confessus, hoc ab eo officium conatur impetrare. Demum spontaneis & piacularibus pœnis redimenda ea esse sciscunt, & quæ cuique debeantur, Constitutionibus suis determinatum habent. Solennem edunt peccatorum confessionem Expiationum die, ad formulæ præscriptum, cujus specimina extant in Ritualibus eorum libris; sic tamen, ut ea quisque adjiciat, quorum sibi sit conscius; quam confessionem & lorea flagella excipiunt. Quotidianis item precibus solennis præmittitur confessio. Muhammedanorum quoque sententia est, peccatorum veniam impetrari à Deo per pœnitentiam & confessionem. At Gauri, sive Guebri, Persarum veterum religionibus dediti, si culpæ alicujus sint affines, vel ex lethali aliquo morbo decumbant, accersi jubent Sacerdotem, quem Casium appellant, hoc est, Seniorem, sive Presbyterum (Casis enim Syriace, & Arabice id sonat, unde Latinum Cascus, & Oscæ voces Casus, & Casnar, eadem significatione.) Aperiunt ei labes conscientiæ, ab eoque absolvuntur de peccatis, hac lege, ut pia aliqua præstent opera, quibus Deo satisfiat. Fit idem propemodum apud Tunquinenses. Horum Sacerdotes spontaneas in se recipiunt pœnas, ut Deum populo propitium reddant. Alio quodam confitendorum, & per absolutionem remittendorum peccatorum ritu utuntur Sacerdotes Siamenses, & Laoënses: alio, eoque valde formidando Japonenses. Homines suspendunt ex alta rupe, in præceps dejicere parati, ni peccatorum omnium publicam edant confessionem. Antrum esse quoddam apud Indos narrat Bardesanes, quo hominum noxæ explorantur. Ostium subeunt, qui probantur; ingrediuntur, si insontes sint; sin affines culpæ, coarctante se ostio, arcentur ingressu, & admissa peccata palam confiteri coguntur, Deorumque veniam precationibus & jejuniis impetrare. Secta quædam apud Sinas criminum pœnitentiam, absolu-

Ohazac. De pœnit. libr. 1.

1. Samuel. 15. 24, 30.

Bardes. apud Porphyr. de Styg.

tionem, & satisfactionem admittit. In Platonis Phædone observarunt viri docti pœnitentiam, confessionem, & satisfactionem; item distinctionem peccatorum graviorum & leviorum, sive, ut Theologi de Schola loquuntur, mortalium & venialium. Præclara Aristotelis extat sententia in Antonii Melissa, qua qui peccatum ingenue fassus sit, proxime docet ad eum accedere, qui non peccarit. Culpas vero per sinceram pœnitentiam, & cruciatus corpori sponte inflictos elui significat Simplicius. Cum in partes Ethnicorum, deserto Christo, transiret Julianus Imperator, ritum pœnitentiæ à Christianis usitatum transferre quoque ad eos tentavit. Peccatorum confessionem & recitationem, urgente præsertim morbo, superstitioni adscribit Plutarchus, ut Ethnicum decet. Quo referri etiam possunt illa Persii, *Labra moves tacitus*, quibus Romanos incessit peregrinis religionibus addictos, ac eos præcipue, qui Judaico ritu peccata confitebantur, pœnisque spontaneis expiabant. Erant apud Peruvianos, quorum munus esset secreto confitentibus peccata aures præbere. Eo fungebantur viri ac fœminæ. Peccatum aliquod consulto celasse, magno sceleri ducebant, majori etiam auditum vulgasse. Piaculares deinde pœnas sibi impositas subibant. Munus hoc erat Sacerdotum apud Nicagarenses & Brasilianos.

Anton. Meliss. cap. 16.

Simpl. in Epictet. cap. 38.

Plutarch. De superstit.

Pers. Sat. 8.

De Eucharistia.

V. Eucharistiæ sacramentum cruciatuum Christi præmeditatio fuit, atque item sanctio fœderis & conjunctionis inter fratres, ac Deum inter & homines. Christus autem cum sacrum Paschale celebraret, ritus in gente sua receptos tenuit, ad eosque sacræ cœnæ institutionem accommodavit; ita tamen, ut mores quoque respiceret externarum gentium, ad quas sacramenti hujus usum, fructumque pertinere voluit. Judaicis ritibus esse obsecutum accurate & erudite, pro more suo, ostendere conatus est Scaliger in opere De emendatione temporum. Cujus libri à paucis hac ætate lecti, pauciores etiam præstantiam intelligunt. Neque probanda ullo modo est incerti illius Auctoris, quem commemorat Photius,

Scalig. De emendat. temp. lib. 6.

Phot. Tm. 115.

ſententia, qui nihil omnino eorum geſſiſſe vult Chriſtum, cum Paſcha hoc celebraret, quæ fieri Lex jubebat; neque ediſſe Agnum, aut Azyma, ſed privatam ac myſticam ſumſiſſe cœnam, ex eaque panem & calicem Diſcipulis præbuiſſe. Sive autem poſt cœnam, comeſtumque Paſchalem agnum, ante eſum Azymorum, nova lotione Apoſtolos ſuos luſtraverit Chriſtus, ut vult Scaliger, Azyma deinde fregerit, intinxerit in embamma Amarorum, & diſtribuerit accumbentibus, & poculum denique circumtulerit: ſive, ut aliis placet, agnum Paſchalem cum Azymis una & Amaris priore cœna comederit; poſteriore cibos ſumſerit communes, ad eamque Apoſtolos ſuos lotione paraverit; eamque clauſerit demũ inſtitutione ſacramenti & ſanguinis ſui: ſive rem eo ritu atque ordine geſſerit Chriſtus, quem deſcripſit Lightfootius, Judaicarum rerum conſultiſſimus, variantibus ſuper ea re virorum doctorum ſententiis: obſervandum certe poſtrema hac lotione Chriſtum Apoſtolorum ſuorum animos ad ſacra hæc purgando paraſſe; fracta eſſe Azyma ſolenni precatione adhibita, iis à Chriſto additis, quæ novi hujus Sacramenti inſtitutioni convenirent; atque hac fractione, & Amarorum eſu, ſignificatam eſſe lacerationem & cruciatus corporis Chriſti, dolorem animi, & mortem ipſam ab eo toleratam in ſalutem totius humani generis, cujus nomine velut fidejuſſerunt Apoſtoli. Poculum vino & aqua temperatum, circumlatum, & inter ſingulos diviſum, excepit hymnus ὠχαριστικός, cujuſmodi hymni gratiis Deo agendis decantari ſolebant. In hujus autem poculi circumlatione & diſtributione inerat altera mortis Chriſti, ſanguiniſque in omnium ſalutem mox profundendi ſignificatio; nec ſignificatio ſolum, ſed vera etiam per eſum cibi hujus ac calicis hauſtum, corporis & ſanguinis Chriſti communicatio & ſumtio. Præterea & diſtributione panis, & poculi circumlatione continebatur, ut dixi, nota fœderis Deum inter & homines, & inter ipſos ſimul homines initi. Quippe & per convivia coaleſcit amicitia; & per fractionem ac com-

municationem panis, & per victimarum sectionem contrahebatur societas, cum apud exteras gentes, tum apud Israëlitas; velut Abrahami cum Deo, divisis vacca, capra, & ariete; & cum sectum membratim uxoris suæ corpus ad Israëliticas tribus mittit Levita, quasi eas in memoriam revocans fraternitatis & fœderis. Vini item libatione, ac nonnunquam etiam sanguinis, plurimæ gentes fœdera sanciebant. Quod & inter populares conjurationis Catilinæ factum perhibent Historici. Porro ritum quemdam Eucharistiæ in Mithriacis sacris Persas obivisse, testes sunt Justinus & Tertullianus; oblato quodam pane, atque aquæ poculo; solennibus verbis ex formula adjectis. Pane & vino sacra Deo facit Tibetana gens. Molam ex farina quadam pinsunt Indi, Deoque in defunctorum amicorum salutem consecrant. Apud Peruanos celebrabantur quotannis Paschales quædam cerimoniæ. Certis diebus immolabant Agnum candidum, farinam ejus imbuebant sanguine, populoque comedendam distribuebant, ac Dei sui sanguinem esse, divinitus ad se missum affirmabant; ut ita cum Sole, & Ynca, sive Rege, novi fœderis societatem contraherent. Iidem juvenem aliquem præstanti forma, annos triginta natum, bene lotum, veste candida indutum, per quadraginta dies laute pastum, demum mactabant, mactati carnem velut sacram, sanctamque vorabant, insontis morte de noxis suis Deo satisfactum esse putantes. Die quodam procedebant Supplicantes, eo prope ordine, quo apud nos festo corporis Christi. Quod & Meaci in Japonia fieri solitum narrant. At Mexicani solennem quotannis celebrant diem, quo simulacrum à puellis Deo sacris, ex farina & melle pistum, fictumque, & magnis cerimoniis consecratum, populo comedendum distribuebant; ita Dei sui corpus comedere se asseverantes. Nec tum licebat aliud quidquam cibi capere.

Justin. Apol. 1.
Tertull. De præscript. cap. 40.

De Ordine. VI. In constituendis & ordinandis sacrorum ministris Judaicos ritus fere retinuisse Ecclesiam Christi consentiunt omnes; quosnam præcipue retinuerit, non levis inter doctos

viros controverſia eſt. Sunt enim qui Presbyterorum creationem, quæ fit per impoſitionem manuum, ſimilem eſſe volunt ejus manuum impoſitionis, per quam inter Judæos ſecundi Templi excidio recentiores, ſelecti viri ad judiciariam poteſtatem aliquando obtinendam & exercendam, & locum inter aſſeſſores Synedrii conſequendum fiebant idonei; quemadmodum apud nos per gradum, ut loqui amant, Doctoratus vel Licentiatus; utramque autem manuum impoſitionem, & Judæorum, & Chriſtianorum, derivatam eſſe ex veteri illa, qua Joſuam ad regendum Iſraëliticum populum conſecravit Moſes; & juxta nonnullos ex altera, quam Septuaginta viris inter Iſraëliticæ gentis ſenes delectis, & à Moſe in curarum partem aſcitis adhibitam fuiſſe putant. Ex ſacerdotio contra Aaronico proveniſſe Chriſtianorum ſacerdotium contendunt alii. Prioris ſententiæ argumenta hæc ſunt: in ordinandis Eccleſiæ Chriſti miniſtris nunc quoque imponi manus à tribus aliis jam ante ordinatis, uti in creandis olim Synedrii aſſeſſoribus; hoc ritu conferri utriſque poteſtatem judiciariam, & ligandi atque ſolvendi facultatem; cum Aaronicum ſacerdotium jure tantum natalium propagatum ſit ad poſteros, nullaque juriſdictione polleat, ſed tantum ſacra faciat. Poſterior contra ſententia his ſe approbat rationibus, Presbyteros Chriſtianorum non juri ſolum dicundo, ſed ſacris etiam adminiſtrandis, ſacramentiſque conficiendis præeſſe, ſacerdoteſque vere eſſe, cujuſmodi neutiquam fuerunt Septuaginta Synedrii aſſeſſores; derivatum igitur in eos eſſe ſacerdotium Aaronicum. Nos vero ſic ſtatuimus, utramque poteſtatem, & Aaronicam, & Septuaginta-viralem, in Sacerdotes Chriſtianos, ut pote priſcis longe digniores confluere, cum legitime ordinati participes fiant æterni & Melchiſedeciani ſacerdotii Chriſti: nam utraque poteſtate gaudent, & dicundi juris, & obeundorum ſacrorum. Nec ſatis conſtat, an impoſitio manuum, per quam ordinantur, manaverit ex illa per quam allectos eſſe volunt in Synedrium viros Septuaginta: quippe nulla

ejus apud Mosem mentio; tantum sistuntur à Mose coram Deo ad ostium Tabernaculi, uti & Sacerdotes Aaronici; in eosque ita sibi oblatos & consecratos partem Mosaici spiritus misit Deus, quo accepto *prophetaverunt, nec ultra cessaverunt.* An illuc referas & prophetiam, de qua Timotheum monet Paulus: *Noli negligere gratiam, quæ est in te, quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterii.* Exolevit porro apud Judæos manuum impositio; adeo in creandis Septuaginta viris visa non est necessaria. Solennis tantum usurpatur formula verborum. Absentes vero per codicillos in Synedrium rite ascisci possunt. Præterea Synedrii jus fuit, non res solum civiles, sed sacras etiam ordinare, legum interpretandarum modum præscribere, traditos à majoribus ritus servare. Constat etiam plurimos ex Sacerdotibus Aaronicis fuisse in Synedrium allectos; atque hi Sacerdotum Christi verum nativumque exemplar fuerunt, quippe utraque pollentes facultate, & obeundorum sacrorum, & dicundi juris. Inde liquido apparet consessum hunc non mere civilem, sed & sacrum fuisse, & utriusque membri reipublicæ, Sacerdotum & populi, partes ac personam sustinuisse. Ergo manarunt in Ecclesiam distincti ministrorum gradus & officia, ex officiis tum Ebræorum Sacerdotum, & Levitarum, tum & Septuaginta virorum. Nam quem dicimus Patriarcham, & Primatem, & Metropolitam, is dicebatur Judæis Princeps Patrum; & qui à nobis Episcopus, is erat Chazan, & Archisynagogus, & Pater Synagogæ; idem fortasse qui in libris Thalmudicis vocatur Segen haccohanin, *Antistes Sacerdotum*; & Presbyter, Zaken; & Diaconus, Sammas; & qui his Rabbini, nobis Doctores & Magistri; & generale vocabulum Parnasim, Pastores, utrisque commune est. Judæis item sui Lectores, & Janitores, & Cantores, & Æditui. Et ordinatio Presbyterorum inter Judæos, uti Episcoporum inter Christianos, à tribus item ordinatis, ut dixi, administrata est. Ægyptiis sui fuerunt ordines Sacerdotum, à Mercurio, uti jactant, constituti; Cantorum, Horosco-

Num. 11. 25.

1. Tim. 4. 14.

Horoſcoporum, Scribarum ſacrorum, ſacrorum Stoliſtarum, Prophetarum, Paſtophororum, Æedituorum, Miniſtrorum. His omnibus præerat ſummus Pontifex. Pollebant utraque facultate, & adminiſtrandi ſacra, & juris dicendi. Varii item Carthagine fuerunt ordines Sacerdotum, Vatum, Auſpicum, variis diſtincti veſtibus, variis officiis & honoribus fungentes. Quorumdam etiam primaria dignitas fuit. Suos Sacerdotes habent incolæ Menuthiadis inſulæ. Sacrorum omnium miniſtri & interpretes apud Perſas fuerunt Magi: civilia etiam negotia ex eorum conſilio adminiſtrabantur, ſummoque fuerunt in honore. Mulieres illic quoque Soli & Dianæ dicatæ ſacra quædam obibant. Magis inter recentiores Perſas ſucceſſerunt alii Sacerdotes, quorum princeps eſt ſupremus quidam Pontifex. Sacerdotes Indorum leguntur ex Brachmanum tribu, quæ cæterarum nobiliſſima eſt. Conſecrantur certis quibuſdam ritibus, & diverſis addicuntur officiis, diverſoſque retinent dignitatis gradus. Olim etiam totius collegii princeps unus erat. Sua ſunt Ceilanenſibus monaſteria, & ſacræ domus; ſui Macaſſarenſibus Patriarchæ, ſui Preſbyteri, ſui & inferiorum ordinum Clerici. Et hi & illi initiantur à Patriarchis, Patriarchæ ab uno ſupremo legis ſuæ Antiſtite. Quid Siamenſium finitimarumque gentium Talapoinos, quid Sinenſium Bonzios, nec unius omnes ordinis aut inſtituti, quid mulieres ſacras commemorem? Rerum illi ſacrarum ſunt antiſtites; ſecreti à vulgo ſolas incolunt domos monaſteriorum noſtrorum ſimiles; & in varios ordines ſunt diſcreti, ſuiſque Præſulibus parent. Bonziis Japonenſibus unus præeſt Pontifex, qui ſupremam habet inter eos auctoritatem. Jaco nuncupant. Is religiones interpretatur, de omnibus controverſiis ad ſacra pertinentibus conſtituit. Illi caſtitatem colunt, etiam conjugio abſtinentes. Pleriſque fœminam attingere, capitale eſt. Sexcenti fuerunt Græcis ſacrorum miniſtrorum ordines. Suos ſibi Sacerdotes, ſua ſacra, ſuas victimas habebant Dii ſinguli. Sacerdotio nonnunquam fungebantur ipſi

Reges. Myſteria Eleuſinia adminiſtrabant Hierophantæ Eumolpidæ, Daduchi, Præcones, Aræ miniſter, & qui Rex appellabatur, & qui cum eo ſacra procurabant Epimeletæ; tum & Sacrifici; demum Myſtæ & Epoptæ. Adde & Meliſſas Cereris ſacerdotes. Ex his ſacris conjectura capi poteſt de reliquis, quorum infinita erant officia, dignitates, & tituli. Plura etiam apud Romanos, quorum ſi vel nomina recenſere vellem, dies me deficeret, & jam in eo elaborarunt ſtudioſi. Dignitatum autem, munerumque diſtinctiones cognoſci poſſunt ex Pontificibus, & Pontifice maximo; ex Curionibus, & Curione maximo; ex Gallis magnæ Matris Deûm, & Archigallo; ex Veſtalibus, & maxima Veſtali. Sacerdotum autem plurimis juris de rebus ad ſe pertinentibus dicundi poteſtas fuit. Inter Celtas noſtros & Britannos ſacra fuit & eximia Druidarum auctoritas, Bardorum item atque Vatum. Nec ſuis Patriarchis Mugallenſes Tartari; nec ſuis Scythæ & Germani Sacerdotibus caruere; tum fœminis, quas Alirunas vocabant, tum viris; nec Hiſpaniolenſes Americani ſuis, quos pudicitiam colere jubebant, graviſſimis propoſitis pœnis, ni feciſſent; nec Virginienſes, nec Braſiliani, qui variis Sacerdotum ordinibus ſummum Pontificem præficiebant; nec Peruani, apud quos multæ fuere Virgines ſacris dicatæ; quarum nomen fuit Mamaconæ; opera, ſacrorum ornamentorum textura; nec Mexicani, qui ſuos unctione quadam conſecrabant. His Pontificum, Sacerdotum, Levitarum, aliorumque minorum miniſtrorum varii ordines fuerunt, quorum ſingulis ſua attributa fuerunt officia, ſuæ dignitates: fuerunt & Virgines Deo ſacræ, quemadmodum & Peruanis, intra ſecretarum domuum clauſtra aſſervatæ, & velut utentes ritibus Veſtalium Romanarum: fuerunt & Monachi auſterum vitæ ſectantes genus, incolæ cœnobiorum.

De Matrimonio. VII. Cujuſmodi debeant eſſe matrimonia, cognoſcemus monitore Chriſto, ſi prima rerum repetamus primordia. Unus fuit unius uxoris vir, nec ſacram hanc conjunctionem

Matth. 19. 3. & ſeq.

dirimere fas fuit. Primus Lamech duas sibi adjunxit uxores, plurimas item alii, iique sanctitate conspicui, ita favente Deo propagationi generis humani. Jus deinde plurium uxorum ducendarum, earumque dimittendarum, Mosaica Lege factum est: excepto tamen summo Pontifice, si Rabbinos audimus. Hoc jure usos quoque Ægyptios tradit Diodorus; unicam videlicet fuisse summo Sacerdoti concessam uxorem; cæteris quot quisque vellet. At palam dissentit ab Herodoto, qui Ægyptios singulis uxoribus contentos fuisse docet, perinde ut Græcos. Hæc convenient, si unius legitimæ uxoris factam dicamus licentiam, plurimarum vero pellicum: uti fit apud Sinas & Indos, gentes Ægyptiacis imbutas moribus, ut alibi ostendimus. Cecrops quoque, homo Ægyptius, unum uni conjunctum esse voluit, unde dictus creditur διφυής. Fuerunt, qui nullo subnixi antiquitatis suffragio, crederent placuisse Carthaginensibus multiplex & plurimarum simul uxorum conjugium. Nos vero sine testibus non assentimur, & multa in contrariam nos trahunt sententiam. Adeo Indis placet in unicæ uxoris connubio acquiescere, ut ea defuncta, semel tantum liceat ad alteras nuptias convolare, præterquam Brachmanibus, quibus unarum duntaxat nuptiarum facultas est. Siamensibus, etiamsi lege vetitum non est plures uxores ducere, probatur tamen solitarium istud, castumque viri unius, & unius fœminæ matrimonium; item Sinis, & Japonensibus, quorum supremus Imperator, quem Dayrum vocant, lege cogitur uxore unica esse contentus, eaque quotis quibusque mensibus per quindecim dies abstinere. Eam si amiserit, triginta annis minor, aliam ducere potest; sin major, reliquum vitæ tempus cælebs agit. Nec vitio tamen dant Sinæ, si quis pellices superinductas habet. Honestiores apud eos fœminæ secundis abstinent nuptiis. Sponte cremantur cum viris defunctis apud Indos, more antiquissimo. Ni faxint, infames habentur. Fuit idem in usu apud Thraces, Scythas, atque Gallos. Alio mortis genere viros mortuos sunt prosecutæ viduæ Herulorum,

Diodor. libr. 1.

Herod. libr. 2. cap. 92.

& hac ætate Æthiopum quorumdam. Inter gentes Scythicæ originis præcipua hæc laus Germanorum eſt, quod ſingulas duxerint uxores fœdere perpetuo, ſi paucos quoſdam excepiſſes. Eadem laus eſt Chiribicenſium, Floridenſium, & fere Braſilianorum. Græcos Atticæ terræ incolas Cecrops unis fœminis conjungi voluit, ut à me notatum, & inverecundam vulgivagæ Veneris licentiam coërcuit. Morem hunc laudat Euripides in Andromacha. Sunt vero qui dicant, decretum poſtea fuiſſe Athenis, ut unam quidem civem ducere liceret uxorem, ex alia vero liberos procreare ad frequentandam civitatem, & multitudinem augendam; atque ita factum à Socrate. Negant alii ſimul duas habuiſſe. Illic & Sacrorum Rex ad ritum Ebræorum virginem & civem ducere debuit. Jure Romano duas uxores eodem tempore habere non licebat. Laudantur ergo à Scriptoribus Romanis gentes mori huic obſequi ſolitæ: culpantur ab iiſdem, qui ſecus faxint; Mauri à Salluſtio & Claudiano, Perſæ ab Ammiano. Imo, ne concubinam quidem habere cum uxore fas eſſe vult Pomponius Juriſconſultus: nec probata eſt Valentiniani primi lex, qua jus unicuique fecit duas ſimul legitimas uxores habendi. Magno quoque in honore fuerunt Romanis fœminæ univiræ, ſive unicubæ, hoc eſt, quæ ſemel tantum nupſiſſent. Non aliæ adhibebantur pronubæ: non aliæ Fortunæ muliebri coronam imponebant, & corona pudicitiæ honorabantur. Non aliæ ædem Pudicitiæ patriciæ, vel plebeiæ, poterant ingredi. Summo Pontifici bis uxorem ducere non licebat. Itaque unius uxoris vir, ſive unicubus eſſe debuit; conſentiente Romana lege cum Chriſtiana, quæ Sacerdotes ſuos ſemel tantum maritos fuiſſe voluit. Stabiles Romanis fuerunt nuptiæ, antequam divortii morem Ebræis, Græcis, aliiſque gentibus receptum Carvilius induceret, anno Urbis DXX. liberorum quærendorum cauſſa; nec ſine magna tamen populi invidia. Flaminicæ tamen connubium ſola morte dirimi potuit: uti & quod per Confarreationem eſſet contractum. Ne barbaris quidem gentibus

Eurip. Androm. v. 177. & v. 464, & ſeq.

Inſtit. libr. 1. Tit. 10. §. 6.

Salluſt. Jugurth. Claud. De bell. Gild. Ammian. lib. 23. Pompon. Sent. recept. libr. 2. Tit. 20.

Americæ nonnullis recepta eſt uxorum multitudo. Individuam illam viri & fœminæ conjunctionem Deo auctore fieri, & ſacram eſſe plurimæ fatentur gentes. Ritibus ad eam ſacris utuntur Judæi, fauſtiſque precationibus, quarum formulas Ritualibus libris ſunt complexi. Ex loco quodam Photii, qui excerptis ex Damaſcio inſertus extat, cognoſcimus, Alexandrinos legitimas rataſque nuptias non habuiſſe, niſi connubiales tabulas Sacerdos ſignaſſet. Guebri Perſæ coram Sacerdote nuptias contrahunt; coram Brachmanibus Indi; Sinæ in loco ſacro, coram idolis. Ad eas ſe accingebant Athenienſes, aliique Græci per προτέλεια ſacrificia, quæ Junoni Pronubæ fiebant; item per γαμηλίαν, ſacrificium, quod Junoni, Veneri, & Gratiis faciebant parentes in nuptiis liberorum; & quæ ſponſi ipſi aliis Diis, ad felicitatem fecunditatemque impetrandam. Aliud erat Theſſalorum nuptiale ſacrificium, γαμοδαίσια dictum. Sanctæ quoque Romanis habitæ ſunt nuptiæ, quas ſanctis cerimoniis proſequebantur. Sacrum præcipue fuit vinculum Confarreationis, Dionyſio Halicarnaſſeo Farracia dictum, quo nihil ipſis religioſius fuit. Hujus contrahendi auctor præſeſque erat Pontifex Maximus, & Flamen Dialis, conceptis verbis, ſacrificio facto coram decem teſtibus. Non alio ritu uxorem ducere Flamini Diali licebat, cujus & matrimonium ſola morte dirimebatur; non alio conjugio nati creabantur Flamines. Sacræ quoque fuerunt nuptiæ per Coëmtionem initæ; nec ſine ſacrificiis, precationibuſque palam, coram Diis, ad aras factis, & domi deinde iteratis, igni & aqua adhibitis, quæ ipſis fuerunt ſanctiſſima, ac thure cremato coaleſcebant. Concipiebantur item vota, unde votita uxor dicta. Utrique nuptiarum mori prævia erant auſpicia, auguria. His præeſſe credebantur Conjugales Dii, quos plurimos recenſebant; Jovem, Junonẽ, Hymenæum, Genium, Venerem, Suadam, Lucinam, alios. Ergo nuptias appellant ſanctas atque ſacras, & nuptiarum ſanctimoniam ac ſacra nuptialia memorant. Nec ſacramenti vocabulo abſtinent.

Phot. Tm. 242.

Dion. Halic. libr. 2.

Cæterum quamdam Confarreationis & Coëmtionis formam adnotare licet in nuptiis Persarum Guebrorum. Sacræ & Mexicanis fuerunt nuptiæ, quæ coram Sacerdote celebrabantur, non sine religiosis suffimentis.

De extrema Unctione.

VIII. Defunctorum oculis adhibitam pollincturam apud Judæos, ac totis etiam corporibus, constat testimonio scriptorum Novi Testamenti & Thalmudis. Traditus hic mos fuit Græcis & Romanis à Phœnicibus, primis Christianis à Judæis. Infirmis præstitum esse unctionis officium non ita liquet. Locum tamen invenio in recentioribus fragmentis Petronii, quibus Trimalcionis cœna describitur, unde sacer Christianorum ritus potest illustrari. Ejus verba hæc sunt: *Trimalcio ampullā nardi aperuit, omnesque nos unxit; &, Spero, inquit, futurum, ut æque me mortuum juvet, tanquam vivum. Nam vinum quidem in vinarium jussit infundi; & Putate vos, ait, ad parentalia mea invitatos esse.* Unde apparet, unctione hac liniri se jussisse stolidum senem, cum fingeret morti se esse proximum; atque hinc sibi & vivo & mortuo opis aliquid & adjumenti sperasse. Quæ de sacra sua unctione spondent itidem sibi Christiani. Huc adduci solet Tertulliani testimonium de Severo Augusto, qui à Proculo Torpacione Christiano, & uti verisimile est, Sacerdote, per oleum curatus fuit. Mexicani vero Sacerdotes unguento quodam sacro infirmos ad se magno concursu venientes linire solebant. Atque hactenus de Sacramentis. Quod si recognoscamus superiora, verum esse deprehendemus illud Tertulliani: *Diabolum, cujus sunt partes intervertendi veritatem, ipsas quoque res Sacramentorum divinorum in idolorum mysteriis imitari. Tinguit & ipse quosdam utique credentes & fideles suos: expiationem delictorum de lavacro repromittit, & sic adhuc initiat Mithræ. Signat illic in frontibus milites suos; celebrat & panis oblationem, & imaginem resurrectionis inducit, & sub gladio redimit coronam. Quid? quod & summum Pontificem in unis nuptiis? Habet & virgines, habet & continentes.*

Tertull. ad Scapul. cap. 4.

Tertull. De præscr. cap. 40.

CAPUT XXI.

De conflagratione & renovatione mundi.

DE mundi conflagratione & renovatione sacris Ebræorum libris consentanea protulisse Philosophorum illustrissimos, fatentur Theophilus Antiochenus, & Eusebius. Dogmatis hujus patronos Anaximandrum, Anaximenem, Anaxagoram, Archelaum, Diogenem, & Leucippum recenset Stobæus. Qui per conflagrationem futurum id rati sint, Stoicos idem nominat; Cleomedes vero creditum id fuisse ait à præstantissimis Physicorum. Sed hæc propius inspicienda sunt. Natura sua corruptioni obnoxium mundum sentiunt apud Plutarchum & Galenum Pythagoras & Plato; ut pote genitum; verum contineri à Deo, & ab interitu vindicari. Accuratius ista explicantur à Stobæo: Pythagoram quippe, cæterosque qui materiam pati quippiam, & mutari posse censuerunt, veros ortus & interitus admisisse docet per mutationem qualitatum; Empedoclem vero, Anaxagoram, Democritum, Epicurum, & reliquos atomorum defensores, compositiones & dissolutiones probasse per quantitatum disturbationem; nequaquam vero ortus & interitus. Cum ergo statuisse dicitur Empedocles, omnia in ignem aliquando mutatum iri, futurum id intellige per novam elementorum dissolutionem & concretionem, citra eorum excidium. Idem visum Hippaso Pythagorico, idem & Heraclito, quorum uterque tantum igni tribuit, ut non rerum omnium principium atque finem, sed Deum quoque esse vellet; atque inde futurum, ut conflagret per vices mundus, & ex igne iterum prodeat certis & præfinitis temporibus. Mundi æterni conversiones per ignem & aquam futuras admisit Philolaus

Theophil. ad Autol. libr. 2. Euseb. Demõstr. Evang. lib. 3. c. 3. Stob. Eclog. Physf. libr. 1. cap. 24. Cleom. Meteor. libr. 1. cap. 1.

Plutarch. De placit. Philos. lib. 2. cap. 4. Galen. Histor. Philos. Stob. Eclog. Phys. libr. 1. cap. 24.

Pythagoricus. At Timæus Locrus à Pythagoræ dictatis non recessit, mundumque à Deo conditum opinatus est, sed interitus tamen expertem; non ex natura sua, sex ex Dei nutu eum perpetuo conservantis. Hæc secutus est Plato, futurumque nihilominus agnovit, ut per conflagrationes & diluvia maximæ sæpe clades contingant, multi extinguantur mortales, purgentur terræ, res innoventur; uti evenit in Phaëthontea conflagratione, & eluvione Deucalionea: verum hæc nihil ad universale Diluvium, universalemque orbis conflagrationem: summam interim rerum durare, servante Deo; nec aboleri, sed mutari. Non inde multum abierunt Stoici. Mundum dixerunt esse Deum, æternum materia, mutabilem ordine, & ordinem quidem mutatum iri per ignem & aquam; veteri mundo per ignem dissipato, novo per aquam reparato, in perfectam similitudinem pristini; quippe in humore futuri mundi spem latere; ignem exitum mundi esse, humorem primordium: quæ verba sunt Senecæ: nec mutationum illarum futurum illum finem, certisque eventuras intervallis post magnorum annorum decursus, reversis ad pristina loca sideribus, vel pro summi Dei arbitrio. Et quoniam ampliorem locum occupant corpora, cum in ignem dilabuntur, caussam hanc habuerunt Stoici, cur inane extra mundum ponerent, in quod mundus ipse deflagrando solveretur. Placuerunt ista quidem Stoicæ doctrinæ antistitibus, non item omnibus ex eadem Schola; non Posidonio, non Boëtho, non Panætio, non Diogeni Babylonio, non Zenoni Chrysippi successori: quorum postremus ille, atque item Panætius, rem in dubio reliquerunt. At fuerunt, qui cum viderentur adhærere Stoicis, ad exustiones tamen & diluviones ista retulerint, quibus non universus orbis, sed partes tantum terrarum aliquæ deleantur; plane ad mentem Platonis. Epicureis, qui mundos infinitos posuerunt, placuit constare quidem in perpetuum summam illam mundorum, si modo summa dici potest quod infinitum est; principia quippe, individua nempe illa corpuscula,

Sen. Nat. Quæst. libr. 3. cap. 13.

pusculа, æterna esse & immutabilia; at eorum ordinem & ornatum dividuum esse, ac dissolubilem; itemque mundos singulares nasci & interire, ut plantas, ut animalia; hoc est, coagmentari & dissipari. Non igitur fieri id volunt per solam conflagrationem, ut dixit Minutius, sed etiam per diluvionem, vel per disjunctionem partium & ruinam, aliosque modos; atque ex pristini mundi reliquiis coalescere posse novum alterum ac diversum; non quod Stoici volebant, usquequaque similem. Suam autem sententiam utrique iisdem prope argumentis tuebantur. Jam à Philosophis abeamus ad Poëtas. Locum proferunt Justinus & Clemens ex Sophocle, quem ab aliquo Stoicæ doctrinæ magistro scriptum dicere posses. Futurum enim prænuntiat, ut deflagret aliquando universus orbis, ac deinde quæcunque per ignem amissa fuerant, recipiat. Metuentem Jovem inducit Ovidius, ne fulminibus suis ardeat cælum, quippe meminisse eum esse in fatis, ut mundus flammis absumatur. Futurum id quoque non semel canit Lucanus: canit & Seneca Tragicus, casurum orbem in antiquum Chaos. Quas commemorat terrarum exustiones & eluviones Platonicæ doctrinæ assecla in Somnio Scipionis, non ad totius mundi summam, sed ad partes terrarum quasdam videntur pertinere, uti recte interpretatus est Macrobius. Visus est Plinius Stoicos sequi, cum dixit, Ætnæ, aliorumque ardentium montium ignes incendia terris denuntiare; & ex seminum exustione, in cujus vices vergit ævum, fœcunditatem extingui. Et Censorinus, cum dixit, anni magni hyemem summam esse diluvionem, æstatem esse orbis incendium, mundumque alternis exignescere & exaquescere. Aliter Firmicus, magno nempe illo anno vertente, quem trecentis millibus solarium annorum constare vult, fieri redintegrationem rerum per alternas exustiones & eluviones. Persuasum id quoque fuit exoticis gentibus: Chaldæis, si rem quidem licet existimare ex Beroso, quem Beli interpretem fuisse narrat Seneca, & conflagrationi tempus assignasse, cum sidera omnia convenerint in

Justin. De monarch. Dei. Clem. Strom. 5.

Ovid. Metam. 1. v. 256, & seq.

Lucan. libr. 1. v. 77, & seq. lib. 7. v. 813, & seq. Senec. Herc. Oet. Act. 3.

Macrob. in Somn. Scip. lib. 2. c. 10. Plin. lib. 2. c. 106. & lib. 7. c. 16.

Censor. cap. 18.

Jul. Firmic. libr. 3. cap. 1.

Sen. Nat. Quæst. libr. 3. cap. 29.

Cancrum; inundationem, cum in Capricornum: Guebris, Zoroaſtrem dogmatum ſuorum auctorem jactantibus, quibus placet terram olim liquefactum iri, & in aliam formam, longeque amœniſſimam reparatum. Addunt Perſæ, Indiæ inquilini, futurum id poſt mille annos. Prætereo Hyſtaſpis, vetuſti illius Medorum regis, Sibyllæ, & Triſmegiſti ſuffragia, quibus ad Chriſtianam doctrinam, de futura rerum omnium per ignem conſumtione, aſſerendam non ſatis (Juſtin. Apolog. 2. Lactant. Epit. cap. 12.) caute uſi ſunt Juſtinus & Lactantius, ſcriptores pie creduli, legitima adulterinis Gnoſticorum ſcriptionibus non ſatis diſcernentes. Igne de cælo depluente conflagraturum orbem credunt Siamenſes & Peguani, poſt certa intervalla iri renovatum. Intervalla hæc octo annorum millibus definiunt, quorum millia ſex jam prætererint. Sinæ poſt bella & calamitates in priſtinum Chaos rediturum. Progenitores vero noſtri Galli pervulgatam illam de ignibus & aquis per vices orbem deleturis ſententiam tenuerunt.

✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

CAPUT XXII.

De reditu mortuorum ad vitam.

(Tertull. De reſurr. carn. cap. 1.) FIDUCIA *Chriſtianorum, reſurrectio mortuorum*, inquit Tertullianus. Multa nos ad id argumentum pertinentia ſupra congeſſimus, cum diſſereremus & de iis quos Chriſtus vitæ reſtituit, & de Chriſto ipſo reviviſcente. Supereſt, ut agamus de reditu omnium hominum ad vitam, qui in fine rerum futurus eſt. Non una fuit Judæorum omnium ſuper ea re ſententia. Qui rerum natura- (1. Cor. 1. 20.) lium ſtudio erant dediti, quos Paulus *Conquiſitores hujus ſeculi* appellat, defendebant fere metempſychoſin Pythagoricam, & *παλιγγενεσίαν*, quam animarum volutationem proprio nomine vocabant, quemadmodum Ægyptii περιείλησιν,

& Pythagoras περίπολησιν, qua animas dicebat circulum necessitatis percurrere, Chrysippus & Iamblichus περίοδον. Quippe animas volebant de corpore devolvi in corpus, unamque & eamdem animam diversis temporibus fuisse plures homines. Opinati sunt nonnulli reditura omnium hominum corpora ad vitam in supremo judicii die; pios vero duntaxat corpora sumturos tempore Christi, novamque vitam morti item obnoxiam inchoaturos. Princeps hujus sectæ & doctrinæ fuit R. Moses ben Nachman. At recepta fere apud ipsos sententia hæc est, quam proposuit Maimonides, pios probosque omnes, è malis aliquos tantum, à morte surrecturos. Eos qui reviviscent, opinantur quidam ex hoc grege, id gesturos indumentum, quo sepulti sunt; nonnulli nudos fore; pios vero lumine vestitum iri, tanquam Angelos. Corpore demum post longum tempus deposito, omnes redactum iri in pulverem, commune sectæ hujus dogma est, & ad perfectam demum beatitatem perventuros. Cæterum in eo conveniunt ambæ partes, traditum extare in Lege corporum reditum ad vitam. Id pueros docent, id viros. Qui secus sentiant, pro impiis habent & nefariis. Ægyptiorum doctrinam de fine rerum eamdem esse tradit Origenes ac Stoicorum; Stoicos autem sic censere, mundum conflagraturum aliquando, omnia deinde restitutum iri in integrum, eademque nullo discrimine futura quæ fuerant; unde sequi reditum mortuorum ad vitam; atque ita rem eos habere persuasam, rei nomine abstinere. Certe constans est veterum opinio, primos Metempsychoseos auctores fuisse Ægyptios. Et idcirco eos siccare cadavera mortuorum, ait Augustinus, quod reditura putent ad vitam; atque ita macerata corpora vocare Gabbaras, hoc est, ni fallor, Kebarim. Cur addat solos illos esse in hac opinione neque conjicio, neque certe credo. Ab Ægyptiis venit ad Æthiopes & Arabes antiquos, Australesque populos doctrina metempsychoseos; venit & ad Indos, aliosque Orientis populos; nec ulla fere gens illic est hoc errore

Orig. contr. Cels. libr. 5.

August. Serm. De divers. 120. c. 12.

immunis: etsi ab eo conatur Brachmanes vindicare Æneas Gazæus in Theophrasto. Disseminata porro est in Græciam per Pythagoram, maximisque illic viris placuit. Hinc transiit ad Thraces, Getas, Borealesque gentes per discipulum Pythagoræ Zamolxin, quam retinent ad hanc diem plerique: unde regressa est in Occidentem ad progenitores nostros Celtas, ad Germanos, & ad ipsos etiam Americanos. Cæterum hæc μετεμψύχωσις, & μετενσωμάτωσις Ægyptiorum & Pythagoricorum, & παλιγγενεσία Stoicorum, prodierant ex obscura quadam & informi notitia futuri olim corporum nostrorum reditus ad vitam. Id optime animadvertit Minutius Felix, & Lactantius. Tertullianus vero hos ait, *Recidivatum animæ corporalem pronuntiasse tolerabilius, mutata quam negata qualitate; pulsata salute, licet non adita veritate.* Quamobrem Augustinus efflorescere scribit Christianum dogma ex Platonis & Porphyrii sententiis, quorum ille animas dixit corporibus perpetuo carere non posse; hic vero animam purgatam, cum redierit ad Patrem, non amplius ad mala hæc mundi esse reversuram. Ethnicorum quidam in majori luce versati, reditura ad vitam corpora expressioribus verbis declararunt: velut supposititius ille Zoroastres, quem Æneas Gazæus vaticinatum asseverat, affore aliquando id tempus, quo mortui omnes vitæ restituantur. Imo & credidisse ipsum narrat Clemens, eumdem se fuisse ac Erem illum Pamphilum, de quo multa scripsit Plato. Fuisse autem Magos in opinione eadem notum Græcis fecit Theopompus Peripateticus, qui eam ab his acceptam propugnavit. Et notat Tertullianus, fuisse in Mithræ sacris *imaginem resurrectionis*. Atque id dogma tenuerunt quoque Guebri nonnulli, veteribus Persis prognati. Apud Græcos vero Democritus corpora non consumi igne, sed melle condita servari jussit, in spem recipiendæ vitæ. Id deridet Plinius, quod aliis promissum Democritus ipse non obtinuerit. Platoni exciderunt nonnulla, quibus Christiani ad veritatem tuendam usi sunt. Nam postquam Hospitem induxit in Politico, cum

Lactant. libr. 7. cap. 23.
Tertull. De resurr. carn. cap. 1.
August. De civit. Dei, lib. 22, cap. 27, 28.
Clem. Alexand. Strom. 5.
Plat. De Republ. libr. 10.
Theopomp. apud Laert. in Procem.
Tertull. De præscript. cap. 40.
Plin. libr. 7. cap. 55.

Socrate ità differentem, futurum aliquando, ut ab occasu oriatur mundus, & in oriente occidat, tumque è terra prodituros homines senili ætate, qui accedentibus annis per eosdem gradus ad infantiam revolvantur, quibus nunc ex infantibus senes fiunt; addit demum ex eo quod aliquando senes pueri fiant, id consequi, fore quoque ut homines defuncti & humati iterum è terra extent, novæ vitæ redonati, nisi quos in aliam sortem Deus traduxerit. Hinc porro Ethnicos confutant Eusebius & Arnobius, irrisores Christianæ sententiæ de reditu corporum nostrorum ad vitam. Sed & illa παλιγγενεσία Stoicorum, qua post mundi renovationem omnes homines, resque adeo omnes rursum ita extituras dixerunt, uti nunc sunt, merum esse decretum Christianorum contendunt Clemens & Origenes. Atqui hæc doctrina παλιγγενεσίας mundi, non unorum fuit Stoicorum, sed & Pherecydis Syrii, & Heracliti, & Parmenidis, & Platonis, nec non & Homeri ipsius, quos in testimonium citat Porphyrius, clarus dogmatis hujus assertor, in libro De antro Nympharum. Pythagoricis item, atque Pythagoræ magistris Ægyptiis sententiam eamdem tribuit Origenes. Locum affert Justinus ex Sophocle, quo futurum prædicitur, ut quæcunque periere, Deus aliquando restituat. Habetur in Antonii Diogenis Incredibilibus, Dercyllidem & Mantiniam vitam cum parentibus alterna morte commutasse, & vitam die amissam noctu recepisse. Receptum id quoque fuisse à Romanis, & Saturnaliorum festo adumbratum prædicat Porphyrius. Varroni quidem, Genethliacisque à Varrone laudatis adscribitur ab Augustino, & palam id invehit Virgilius; tangit vero obiter Lucretius. At Muhammedani sine ambage corpora à morte excitatum iri, proinde ut Christiani, decernunt. Quod & Americanis, tum qui Brasiliam incolunt, tum qui Peruviam, placitum esse scimus.

Eus. Præp. Evang. libr. 11. c. 32, 33. Arnob. libr. 2.

Clem. Alexand. Strom. 5. Origen. libr. 5. contr. Cels.

Homer. Odyss. 13. v. 109.

Origen. libr. 5. contr. Cels. Justin. De monarch. Dei. Anton. Diogen. apud Phot. Tm. 166.

Porph. De antr. Nymph. August. De civit. Dei, libr. 22. c. 28. Virg. 6. Æneid. Lucret. libr. 3.

CAPUT XXIII.

De postremo judicio.

ÆTERNAM hominum omnium sortem supremo Dei judicio determinatum iri, gentibus plurimis notum persuasumque fuit. Duplex judicium homines manere Judæorum opinio est; prius, quod mortem statim excipiat, hominibusque singulis vel Hortum Edenicum, vel Gehennam pro gestis assignet; posterius, quo de vita hominum omnium à morte suscitatorum per æternum ævum futura ultimo arbitrio statuatur ex libro, in quo noxas vel levissimas, ac sermones etiam supervacuos Deus ab Angelis descriptos habeat. Si qui occiderint ante diem immaturo obitu, horum judicium aliquantisper dilatum iri opinantur; perinde ut Græci ac Romani centûm annorum erroribus inhumatos damnant. Ex duobus hircis, quorum alter offerebatur Deo Expiationum die, alter in desertum mittebatur à Dæmone, aiunt Judæi priorem fuisse collocatum ad dexteram, alterum ad sinistram. Quippe & hircos censent esse mali Angeli *Samaëlis portionem*, Chelek Samaël, quod scribunt alii Chelek Schamaël, *partem sinistræ*. Partem autem sinistram impiis assignant Syri. Hinc hœdorum nomine signatos eos ad supremi judicis lævam locatum iri in
Matth. 25. 32, 33. fine rerum prædicat Matthæus. Quid de postremo judicio
Diodor. libr. 1. sentirent Ægyptii, ostendit mos eorum à Diodoro descriptus, quo ea videntur exhibere voluisse, quæ apud inferos post uniuscujusque mortem gererentur. Judices quadraginta considebant; unicuique fiebat potestas accusandi mortui; si vitæ male actæ convictus esset, prohibebatur sepultura; sin secus, vel accusator omnino nullus accessisset, magnis exornatus laudibus sepeliebatur, dignusque pronun-

triabatur, qui ab infernis Diis receptus, æternam cum piis vitam degeret. Addit Diodorus, hæc inde ab Orpheo in Græciam esse translata. Itaque effatum est Mercurii Ægyptii, animam post mortem Deo reddituram rationem eorum, quæ gessit in corpore. Novelli Persæ Guebri animas censent statim ab exitu deduci per Angelum ad judices, qui vitæ acta examinent ad trutinam, mala bonis in lancibus opponentes; atque his præponderantibus, ad Deum felicitatemque æternam mitti; illis vero ad Diabolum, ignemque perpetuum. Quæ sane non valde absimilia sunt iis, quæ commemorat Socrates in Axiocho, ex Gobryæ Magi relatione, qui ea se ex tabulis à Septentrione advectis didicisse se in Delo perhibebat. De judiciis, quæ post mortem fiunt, priscos Brachmanes eadem sensisse ac Græcos testificatur Strabo: Deo ipsi adscripsisse Palladius tradit; quod & recentioribus Brachmanibus, & Baneanibus etiam ipsis fere visum est, atque inde porro plerisque ad Orientem positis nationibus. Doctrinam Christianorum retinuit Muhammedus, à qua nec gentiles ipsius Arabes recesserunt. Christo deputant munus judicandorum hominum, operumque ad libram examinandorum, ex voluminum fide, in quæ à bonis malisque Angelis relata sint gesta hominum recta atque prava. Diem hunc terribilem præcessura aiunt feralia signa, retrogradum Solis motum, Antichristi scelera, Gogum & Magogum. De Græcis sic Tertullianus: *Ridemur Deum prædicantes judicaturum: sic enim & Poëtæ, & Philosophi tribunal apud inferos ponunt.* Et de Poëtis quidem quis nescit quæ de infernis judiciis sunt fabulati princeps Homerus, & clarius etiam Virgilius, affectatus fere Platonem, qui vicissim Poëtas ipse affectatus est. Solerter observatum est à Lactantio, Prophetas sacros multa de postremo judicio olim per Filium Dei peragendo vaticinatos, caussam dedisse Poëtis, cur fingerent filium Jovis vel Minoëm, vel Rhadamanthyn, vel Æacum, qui & mortalis fuisset, & justus, apud inferos judicia exercere. Hæc disserit Plato in

Strab. libr. 15.
Pallad. de Bragman.

Tertull. Apolog. cap. 47.

Lactant. Instit. libr. 7. cap. 22.

Gorgia, aliiſque locis; cujus ſententia Chriſtianæ fere conveniens, talis eſt. Homines morti proximi ab hominibus vivis judicabantur Saturni temporibus. De judiciorum illorum perverſitate cum apud Jovem conqueſtus eſſet Pluto, ſic ea emendavit Juppiter; mortuos homines atque nudos, forma, genere, divitiis, aliiſque ad corpus pertinentibus ſpoliatos, omnique prorſus auxilio, ſuffragio, & advocatione carentes, ſiſti juſſit coram judicibus, qui & ipſi nudi eſſent & mortui; filiis nimirum Jovis, Æaco ex Europa, qui Europæorum judex eſſet; Rhadamanthy ex Aſia, qui Aſianorum; ſummo arbitro Minoë; quibus addunt quidam Triptolemum; ad eos in campum veritatis deduci animas corpore ſolutas à Dæmone, illorum ſtatim ab ortu cuſtodiæ præfecto; ex ejus teſtificatione ferri ſententiam; pias probaſque ad dextram mitti in ſuperiorem cæli regionem, pravas & impias ad ſiniſtram in inferiorem locum. Criminum porro & benefactorum diſquiſitionem fieri dicebant Græci ex tabulis & membranis Jovis, quæ abierunt in adagium, perinde ut tabulæ Harmoniæ. Harum omnium origo eſt in libris illis Danieli & Johanni memoratis, ex quorum fide dijudicandi ſunt mortui. Suas habuit & Nemeſis tabellas ex eadem origine. Et libros illos rerum ab hominibus geſtarum indices, ab Angelis deſcriptos, norunt exoticæ gentes ad ortum ſitæ. Nemeſis munus fuit vagari per orbem, hominum geſta cognoſcere, deſcribere, & pro meritis excipere. Saturno autem ſortem Nemeſis deputabant veteres Aſtrologi, ac propterea ab Ægyptiis ſidus Nemeſis appellatur, ut alibi notavimus. Huic autem, quod æquitate fuerit valde commendatus, adſcribitur Imum cæli, quæ domus eſt mediæ noctis, ordine quarta, poteſtate præcipue pollens inquirendi in hominum facta, eoſque ex virtutibus vel noxis exornandi aut puniendi. Porro Pan ſæpe confunditur cum Saturno, cui adjungitur, & Nemeſi, à Macrobio, idemque terras noctu fingitur obambulare. Habet & Dæmones humanorum operum inſpectores Stoica Philoſophia,

Dan. 7. 10. Apoc. 20. 12.

Animadv. in Manil. libr. 2.

Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 22.

ſophia, Platonicæ ſurculus. Officium id ſideribus delegat Plautus, Arcturumque inducit dicentem ſe lucere quidem in cælo per noctem; de die verò cum cæteris ſtellis terras peragrare, hominum notare & deſcribere mores atque facta, & ad Jovem referre. Manarunt iſta ex *Negotio perambulante in tenebris*, cujus extat in Pſalmis mentio. Platoni ſua ſecta conſenſit, Iamblichus in primis, qui Platonicam Pythagoricamque exponit doctrinam de judicio & purgatione animarum corpore ſolutarum. Inductus enim in ea fuit Plato à Pythagora, cum quo etſi convenit in multis, diſſentit tamen in nonnullis, uti à vetuſtioribus Philoſophis uterque, quemadmodum ſcire licet ex Iamblicho. Pythagoras autem inferna judicia, quidquid contradicat Ovidius, auditoribus ſuis intentabat. Et Hierocles, quem Pythagoricum, an Platonicum, an Stoicum dicam, dubito, rationem nos monet geſtorum reddituros Dæmonibus bonis, quibus tutela noſtra commiſſa eſt. Injecit obiter aliquid Minutius de his *Dæmonum judiciis*. (Sic enim apud hunc lego, non ut vulgo, *indiciis*; quod tamen ex Apuleio defendi poteſt.) Suſcepta hæc ſunt à Romanis, qui non inferis ſolum, ſed Jovi etiam judicandi tribuerunt officium, ſontes puniendi, præmiis afficiendi bonos, ex librorum teſtimonio, in quos relata ſeorſum habeat horum illorumque nomina. Ne Peruviani quidem neſciverunt illa, aliæque gentes Americanæ. Verum cum ex poſtremo judicio pendeant defunctorum pœnæ & præmia, & quicunque agnoverunt illa, id quoque admiſiſſe neceſſe ſit, agamus de poſtremis illis, unaque opera argumentum utrumque illuſtremus.

Plaut. Rudent. Prolog.

Pſalm. 90. 6.

Iambl. De anima apud Stob. Eclog. Phyſ. libr. 1.

Iamblich. ibid.

Ovid. Metam. 15.

Hierocl. De provid. & fato.

Apul. De Deo Socrat.

****

CAPUT XXIV.

De pœnis & præmiis.

HOMINUM animas pœnis poſt mortem pro meritis affici vel præmiis, etſi fatebantur ſectæ inter Judæos

celebratissimæ Essenorum & Pharisæorum, in explicando tamen pœnarum præmiorumque modo multum dissentiebant. Esseni quidem excidii Hierosolymitani temporibus amœna loca trans Oceanum assignabant piis animis, malis contra procellosa & tristia, gemitibus & æternis cruciatibus damnata. Pharisæi vero illis facilem tribuebant reditum ad vitam, & migrationem in alia corpora; his vero perpetuam in varias partes jactationem, aut vincula, ac supplicia æterna. His successerunt Thalmudistæ, qui & Terram viventium, & Gehennam prædicant, sedes piis impiisque paratas. Mitti omnes aiunt in infernum locum, Duma dictum, hoc est, Silentium, sed non æqua sorte; probas quippe requiem illic nancisci, in thesaurum quemdam reconditas, quem Fasciculum viventium appellant; cæteras laborem ac supplicium. Thalmudis auctoritatem figmentis suis prætexuerunt Rabbini sequentis ætatis, variaque commenti sunt acumine suo digna, hoc est, ineptissima. Inferna loca distinxerunt in duo conceptacula, superius piis destinatum, inferius impiis. Superius alio nomine vocant Portas inferorum, hoc quoque nomine ab Homero celebratas, & Abrahami sinum, & Thesaurum viventium, & Hortum Edenicum. Inferioris item varia proponunt nomina, varias describunt mansiones, domos, angulos, tabulata, foramina, portas, spatia; varia etiam supplicia, quibus præficiunt Angelum mortis, Kippod nomine. De his, perinde ac de præmiis, non eadem omnes sentiunt. Sunt qui voluptatibus corporis, & infernis ignibus ea definiant. Quidam Messiæ temporibus assignant mercedis perceptionem, quæ non deliciarum solum corporearum usu, sed bonorum etiam consortio constet; quibus carere summum sit supplicium. Rati sunt alii reditum ad vitam, præmium fore bonorum; pœnam malorum, morte perpetua detineri. Nec defuerunt qui dicerent, non alias fore præter curriculum vitæ hujus pœnas aut præmia. Has variantes sententias exposuit Maimonides. Patrum suorum doctrinam interpolarunt Judæi novitii. Fere tamen in duas

Homer. Odyss. ξ.

abierunt factiones, Maimonidæorum, & Nachmanidæorum. Horum ſententia Chriſtianorum dogmati conſonat in multis. Homines omnes in ſupremo die judicii corpora ſumturos aiunt, & ex ſummi judicis arbitrio vel ad pœnas damnatum iri, vel donatum præmiis. At Maimonidæi varias ponunt ſtationes animæ corpore exemtæ; & piæ quidem felicitatem collocant in Dei cognitione & amore; impiæ in corporis deſiderio, & radiorum divinæ lucis penetrabili fulgore, qui ſummum ipſis incutiat dolorem; ſupplicia hæc vel nullo fine terminatum iri, ſi fuerit ſceleſtiſſima; vel deſitura aliquando, ſi nequitiæ ſuæ probitatis aliquid adjunxerint; hanc atque item piam die extremo corpus ſubituram iterum, quo aliquando tandem relicto, & penitus extrito, ac in pulverem comminuto, ſummæ demum beatitatis compotem fore, quæ in intima & æterna Dei contemplatione poſita ſit. Beatum hoc ævum communi vocabulo Futurum ſeculum appellant. Sed piorum tamen corpora ante hoc tempus reditura ad vitam autumant, adventante nempe Meſſia, futurumque ut inter epulas, aliaſque corporis voluptates beatam ducant vitam, ſed morti iterum obnoxiam. Igitur triplicem ſtatuunt animarum conditionem, piarum, vitioſarum, & mediarum. Extiterunt etiam qui iter manſioneſque animæ piæ ex hac vita proficiſcentis metarentur. Ab Angelo deduci aiunt in ſpeluncā duplicem Abrahami, illicque offerri Adamo; traductam inde, & purgatam per ignem, mitti in Horti Edenici conceptaculum inferius, illicque aliquantiſper moratam exire ad lucem vitæ, & ad Faſciculum viventium aggregari: animas verò nequam detrudi in Gehennam; unde legitimo extracto tempore, pœniſque perſolutis, educantur aliquando in aliud judicium, quo ſtatuatur, an admittendi ſint ad æternam vitam, ſupremamque beatitatem, hoc eſt, ad Dei contemplationem, quam Speculum lucens nuncupant. Aſſignant item felicitatis domicilium, quod ſupernam Jeruſalem appellant, & Domum Dei, cujus & ſpatia determinata ſunt à Thalmudiſtis. Porro

Tacit. Histor. libr. 5. de inferis eadem sentire Judæos & Ægyptios Tacitus affirmat: Diodorus item Græcos & Ægyptios, quorum placita fuse prosequitur & comparat; amboque novisse ait, qui alterutra noverit: præterquam quæ Orpheus Ægyptiorum discipulus, Græcorum magister, ingenio suo interpolavit. Mercurio assignant munus deducendarum animarum vel in nova corpora, si ita res ferat, vel in Amenthem, hoc est, in Orcum, animarum omnium vel nascentium in corporibus, vel iis excedentium, commune receptaculum: pias illic aiunt cum sui similibus animis felicem ac sempiternam vitam agere, & à vivis hominibus impense coli. Alia vero bonorum præmia, ut & scelestorum pœnas, quas accurate enarrant Græci, ex Ægyptiorum ritibus ac doctrina profluxisse Diodorus demonstrat. At recentiores Ægyptii, Mercurium auctorem jactantes, duplicem hominibus adscribunt animam; aliam immissam à summo Deo, aliam à cælo; hanc cæli motibus & fato obnoxiam, cui pateat reditus ad Deos, iisque conjungatur, & vitæ illorum æternæ particeps fiat; illi infra Lunam sedes esse assignatas, eo sublimiores, quo sanctius in vita se gesserit. Beatis quoque domicilia amœnissima ponunt Æthiopes Ethnici. Et insulæ Menuthiadis incolæ Deum suppliciorum & præmiorum arbitrum & ministrum post mortem fore arbitrantur. Varios item gradus in Paradiso & Gehenna statuunt Muhammedani, ad virtutis & nequitiæ mensuram hominibus post mortem assignandos, & sanctioribus quidem sedes solio Dei viciniores, majoremque gloriæ ac dignitatis modum, & omne corporeæ voluptatis genus; improbis vero ignem perpetuum. Addunt & loca quædam media, in quibus animæ purgentur. Horum nonnulli contendunt nondum creatum esse Paradisum, neque Gehennam. Persæ Muhammedani septem Gehennas, totidemque Paradisos à Deo creatos censent initio rerum, & octavum deinde additum. At Guebri conditum primum rentur cælum à Deo, deinde Tartara, ac demum terram: cælum & Tartara variis distincta esse domiciliis, & ab homini-

Diodor. libr. 1.

Diodor. libr. 1.

bus pro rerum gestarum meritis incoli; magnis in cælo affici pios voluptatibus, sed corporeis, Dei consortio frui, nec eum tamen videre: impios torqueri à Dæmonibus, qui appositis illic custodibus ipsi detineantur: aliquando tamen hoc infelici ergastulo solutum iri impios, renovato hoc mundo, & ad summam beatitatem, Deique conspectum ·rventuros. Veterum quoque Brachmanum opinio fuit, præmia & pœnas post obitum hominibus esse pro meritis constitutas. Mortem probis, ac præcipue Philosophis, initium esse sciscunt vitæ melioris & æternæ; abire animas ad Deum, rationem vitæ actæ reddituras; plecti nefarias; probas admitti à Deo, & honoribus affici. Hac opinione imbuti mortem subibant sæpenumero, sperantes se ad immortalitatem abituros. Recentiores vero Brachmanes varia his assuerunt. Persuasum habent animas ex vitiorum virtutumque modo in alia corpora migrare, aliquas etiam fieri Dæmones, & per orbem vagari; quasdam extra mundum cruciari ad præfinitum tempus, antequam alia subeant corpora; nonnullas etiam ad sempiterna supplicia illic damnatas asservari. Locum hunc *Puteum obscurum* appellant; uti Judæi novitii, *Puteum perditionis*, juxta quinquagesimum quintum Psalmum; & Johannes, *Puteum Abyssi*. Similiter aliquas sanctorum animas summa & æterna felicitate in cælo perfrui putant; quasdam in locis cælo proximis corpore indutas, magnas sed non summas percipere voluptates, Deumque illic nonnunquam videre, hinc reverti in mundum, corporibusque inseri, & demum cælo supremo in perpetuum donari; cujus & duas esse mansiones, Dei alteram, alteram deliciis destinatam. Corpora defunctorum fere cremant, ad excoquendas peccati reliquias. Non longe hinc abeun[illegible] menses. Cælestem beatitatem & Tartareos ignes in dogmatis habent: at his finem præscribunt. Locum utrumque partiuntur in varias domos. Supremum cælum Deorum, animarumque perfecta sanctitate præditarum esse domicilium; inferiores cæli contignationes ab animis minoris sanctitatis

Psal. 55. 24.
Apoc. 9. 1, 2.

insideri. Eadem in cælo evenire existimant ac in terra; cruciatuum ministros esse Dæmones in infernis locis; utrimque dimitti in alia corpora post certum tempus, & ex rerum gestarum meritis suam singulis sortem, suas sedes assignari. Eadem propemodum placuerunt Peguanis: post obitum animas defæcari & mundari, primum cruciatibus, deinde voluptatibus, postmodum crebris migrationibus in varia corpora, ac demum in nihilum redigi, prorsusque interire. At Sinæ, & qui Sinarum decretis fere adhæserunt Tunquinenses, Formosenses, & Japonenses, cum in varias sectas dispersi sint, non omnes, at plerique, peccatis & recte factis, suas post mortem pœnas, suam remunerationem in Tartaro, vel in cælo tribui fassi sunt, & à Dæmonibus infligi supplicia. Finem his præstituunt, reditumque animarum in corpora. Purgationem etiam quamdam præmittunt pœnis ac præmiis. Per pontem animas traduci in alium orbem fingunt Formosenses, pias abire in amœnissima loca, noxias è ponte in subjectum amnem sordibus fluentem decidere, atque illic perpetuo volutari. Cujusmodi pontem in Muhammedana quoque Theologia reperias. Græcos à Barbaris Philosop[illegible] supplicia, ignesque, qui sontes hominum animas ulci[illegible]tur, accepisse scribit Clemens. Vere utrique: nihil enim tritius apud illos futura post mortem bonorum felicitate, malorum infortunio. Poëtæ & Philosophi, inquiunt Theophilus, Augustinus, aliique Christiani scriptores, justitiam, judicia, pœnas, & providentiam prædicant, nobisque consentiunt. Quosdam ardentis virtutis merito in cælum evectos fuisse dicunt, Pollucem, Herculem, Æneam, alios; imo & quotquot pro Diis habent. Aliquos inferioris dignitatis in Luna collocant. Cæteris loca inferna assignant; bonis, quorum anima ter orta in cælis, terque probata, justitiæ ac pietatis studiis dedita fuerit, sedem ad fines terræ, quem locum Fortunatas insulas appellant, & Elysium campum, & Turrim Saturni, & Prata Plutonis, & Aëris campos, & Piorum prata, & Campum veritatis, &

Clem. Alexand. Strom. 5.

Theophil. ad Autolyc. libr. 2. August. De civit. Dei, libr. 22. cap. 25.

Adrasteæ regnum. Nefarios detrudunt in horribile barathrum, in quo fluvius igneus Pyriphlegethon, ex rapido & igneo fluvio Danielis, ut videtur, confictus; alii item tristes & inamoeni amnes in loco immensæ altitudinis. Cruciatus illic varii, cruciatuumque ministræ Furiæ, atque ipse etiam Hercules; sævissimi præcipue ignes, & vastus horror tenebrarum, expressus ad illas *Tenebras exteriores*, non semel à Christo memoratas. Spes illic omnis scelestis præcisa melioris sortis; omnis metus pejoris beatis. Hinc Juventas Herculi in cælo nupta. Hinc Belidum inexplebile dolium. Hinc irrequietum Sisyphi saxum. Hinc incomprehensibiles Tantali aquæ atque fructus. Hinc insatiabilis Tityi vultur. Hinc æterna illa Thesei sessio. Hinc irremeabiles Inferorum viæ. Hinc ferreæ portæ, & centum vectes ærei. Beatitatis illius vel infelicitatis arbitri sedent judices. Nullis plures conceduntur deliciæ, quam Philosophis, aut qui Eleusiniis mysteriis sunt initiati. In tanta Deorum apud Græcos confingendorum & colendorum, rerumque sacrarum tractandarum licentia, alia aliis placuerunt. Notabile dictum veteris Poëtæ Lyrici, quem laudat Clemens; impiorum animas circa terram volitare sævissimis affectas doloribus; illas piorum in cælo Deum cantibus celebrare. Græcos fere secuti sunt Romani: nisi quod pluribus aperuerunt cælum; bonorumque, doctorum, ac fortium illuc reduxerunt animas, unde fuerant digressæ. Inde receptus ille mos, probos Imperatores inter Deos referendi. Sideribus reduces animas adjunxerunt quidam, ex Pythagoræ doctrina; quidam in Lacteum orbem retulerunt; nonnulli in loca sideribus proxima, in supremam nempe aëris regionem, hoc est, in Elysios campos, quos Campos aëris Virgilius appellat, ex mente Platonis; cum vulgares aut noxias animas circa terram vagari velint, & post diuturnos errores ad felicitatem admitti. Proditum item est à Virgilio, ex Anchisæ persona, animas variis exerceri poenis, purgandi caussa, priusquam in Elysium mittantur, in quo & labes animo impressæ per mille annos eluun-

Dan. 7. 10.

Matth. 8. 12. & 22. 13. & 25. 30.

Clem. Alex. Strom. 4.

Virgil. Æneid. libr. 6.

tur; ac demum epota Lethes aqua remeare rursus in corpora. Locat idem iter Elysii ad dextram, ad lævam Tartarorum. Animarum purgationem alii quoque ex Romanis defendunt, præcipue Seneca. At Titus Imperator in oratione ad Romanos milites, quam repræsentat Josephus, fortibus viris in prælio interemtis locum spondet inter sidera; ignavis verò morbo intereuntibus, etsi ab eis absterfa sit omnis scelerum macula, subterraneas tenebras, & altam oblivionem minatur. Doctrinam hanc à Socrate propositam nemo uberius disseruit, quam Plato; nemo explicatius; etsi non satis constanter. Summa tamen illius hæc fere est: vetustam esse opinionem, & à majoribus traditam, proficisci ad inferos mortuorum animas, & inde huc reverti; statim enim ut corpore anima soluta sit, deduci ad inferna judicia à Dæmone, quem nascens fuerit sortita, in divinum quemdam locum, ubi omnium hominum animæ sint judicandæ; nec alio comitatu succinctam venire, quam rerum in vita gestarum; ex quarum meritis vel plecti, vel remunerari; pias animas ad dextram mitti à Judicibus in sublimem cæli locum per hiatum quemdam animabus patentem; impias ad sinistram per alterum hiatum ablegari in loca subterranea; utrisque Dæmonem suum præire; item per alios duos hiatus quasdam animas ascendere de locis terræ infimis, aliquas de cælo descendere; cælestes illas mansiones circumfluere deliciis, felicem cum Diis animas vitam illic degere inter epulas, & pulcherrimarum rerum spectacula; loca hæc ipsum esse Elysium campum, Pratum piorum, Beatorum insulas, Campum veritatis; Philosophos illic Deos fieri, & sedes quasdam occupare, quarum pulcritudinem effari homini non liceat; quod de tertio illo cælo à se lustrato, auditisque illic arcanis Paulus prædicavit; quippe Deos summa cæli incolere fastigia, unde & cælum, & quæ infra cælum, & quæ extra sunt, contemplentur; sanctasque animas in partem administrationis mundi admittere; supremum vero beatitatis apicem in Dei similitudine esse situm: fontes vero animas

Senec. De consol. ad Marciam. cap. 24.
Joseph. De bell. Jud. libr. 7. c. 4.
2. Cor. 12. 4.

animas demitti ad Orcum, cujus non aliam proponit descriptionem, quam quæ Poëtarum Græcorum carminibus celebratur; graviter illic plecti; sed inde tum educi posse, cum eos exorarint, quos, dum viverent, violassent; qui vero horrenda, prorsusque inexpiabilia scelera perpetrassent, quorum in numero ponuntur Tantalus, Sisyphus, & Tityus, corripi à sævis & igneis hominibus, raptari per tribulos, præcipitari in Tartarum ad æternos cruciatus, nec ullo unquam fine terminandos. Addit ad superiora Socrates in Axiocho ignes æternos, & lampades Furiarum, ex Gobryæ Magi doctrina. Animabus, quæ mediam vitam, virtutibusque & vitiis permixtam traduxerint, vehiculis delatas ad Acherusiadem paludem deferri narrat Plato, ablui undis, pœnis expurgari, ac demum ergastulo hoc solutas ex virtutibus suis remunerari; quæ corpori nimio plus deditæ fuerint, errare circa sepulcra, atque illic torqueri: pœnas autem & præmia referri in decuplum, præbentibus operam suam Dæmonibus; post certa autem, nec omnibus tamen eadem, temporum spatia, ad vitam revocari animas, & ex pristinæ vitæ meritis nova subire corpora, vel hominum, vel pecudum, duce eodem Dæmone, per quem prius fuerant à vita sejunctæ; priusquam vero revertantur in corpora, deduci in Lethæum campum, & Ameletis fluvii aquam epotare, quæ priorum omnium oblivionem inducat; anilia fortasse visum iri ista, nec iis tamen veriora afferri posse. Hæc fere retinuerunt vetustiores Platonici, recentiores interpolarunt. Columina Scholæ hujus Plotinus & Iamblichus, cælum hoc à Platone piis propositum, mentis cogitatione effingi, non revera extare censuerant, auctorem ipsum prætendentes Platonem, & ducem Platonis Orpheum. Quidam purgatione non indigere volunt animas, quæ Diis conjunguntur; nonnulli variis circa cælum anfractibus volutas purgari; locum sibi inter Angelos assignatum retinere Plutarchus, & Porphyrius, aliique vetustiores; negavit Plotinus: fuerunt, qui cum Diis præesse voluerunt his inferio-

Stob. Eclog. Phys. libr. 1.

ribus rebus, secus Porphyrius. Hæc in Eclogis Physicis Stobæus complexus est. Quod si Plutarchi placita ex ipsius libris exploremus, definientem eum deprehendemus ex scitis veterum Philosophorum & Poëtarum, omnes animas, sive expertes rationis, sive mente præditas, inter Lunam & terrã vagari, pias illic purgari, nefarias puniri ex Adrasteæ decreto, inevitabilis scelerum omnium vindicis; Dæmonem animas sistere in judicium; repelli inemendabiles in tetrum & horrendum barathrum; Dæmonibus ac Furiis tradi in pœnas & cruciatum; reliquas errare, ut dixi, per aërem, pœnasque variis modis luere; & peccatis detersis prata Plutonis penetrare, aëris nempe partem purissimam, ibique receptam cum summo gaudio cælestia speculari; quasdam etiam ad corpora reverti, epota Lethe. Cæterum quamvis Socrati fere attribuat Plato, quæ super hoc argumento disseruit, & in hac sententia revera fuisse Socratem facile credam, ea fere tamen ex Pythagoricorum Scholis depromserat. Scimus enim, cum aliunde, tum maxime ex aureis Lysidis carminibus, eorumque interprete Hierocle, asseverasse Pythagoram, animam in virtutis ac veritatis studiis egregie subactam, cujusmodi illa Philosophorum est, simul atque corpore excessit, allitis ex anteacta vita sordibus expurgari primum, Mercurio duce, evolare deinde in liberum ætherem, in eam videlicet regionem, quæ Lunæ proxime subjacet, quam ipsas esse ait Beatorum insulas, ibique immortalem fieri atque Deum, quantum quidem homini fas est; non natura, sed virtutis exercitatione & progressu; aliorum hominum animas judicio Dæmonum, pœnisque esse obnoxias, & ex vitiorum gravitate torqueri in Inferis, Furiarum vinculis constrictas, exin vero redire ad corpora. Sic Pythagoras, sic Pythagorei, sic eorum nobilissimi Empedocles, Epicharmus, & Timæus. Heraclitus vero dixit, in Orcum animas post mortem ferri; hisque vel bona, vel mala parata esse, quæ neque sperent, neque cogitent. Aristoteles Græcorum & Barbarorum opinionem sequi se professus, Deos

collocavit in suprema parte cæli, & homines virtutis mercedem à Diis accipere, ac Deos quoque fieri credidit. Nec ab eo discessit Themistius. At Johannes Philoponus, etsi Christianus, & Peripateticus, ab utrisque partibus alienũ dogma confinxit: animas nempe, ut perferendis pœnis idoneæ sint, corpus induere, volutari in sepulcris, atque ita purgatas ad sanctas animas, quæ in cælo sunt, aggregari. Stoici sedes post mortem piis animis assignant in locis Lunæ proximis, prope cognata sidera, quippe inde depromtis, ubi cognoscant naturam rerum, veritatem perspiciant, Deoque similes fiant, quæ summa felicitas est: malos vero dejiciunt in Orcum; at circa terram demergunt eos, qui medium vitæ tenuerunt tramitem, virtutem inter & nequitiam; ubi erudiantur à piorum animis, situque excusso, & detersis noxis, ad eas evolare possint. Orcum hunc suppliciis sontium paratum Zeno ab illo Poëtarum non distinxit; at fabulosum esse putant recentiores Stoici, horrendis tenebris, terrisque cœni voraginibus noxios damnare contenti. Et vero non una Stoicorum omnium super ea re, consentiensque opinio fuit; nec sibi ipse Seneca satis constat. Plotinus animas ad superiora progressas Soli adjungit, vel alteri Planetæ, nonnunquam & ad stellatum cælum evehit, quasdam & supra mundi hujus sensilis metas. At Arius à Tertulliano laudatus, sanctis animis domicilium in aëre tribuit. Veterum, Platonisque potissimum placita de Elysio campo probare visus est Celsus Epicureus. Et Sallustius Cynicus, ducem eumdem secutus, virtutis exercitatione probatas animas, corporea labe, scelerumque contagione per Dæmones abstersa, Diis adjungi docet, cumque iis mundum regere. Nec aliud sensisse putem Anaxagoram, cum cælum patriam suam appellabat. Porro de justitia à Deo constituta ad inspicienda & vindicanda hominum facta, & de pœnis sontium animarum tota capita ex variis veterum effatis consarcinavit Stobæus in Eclogis; quæ qui legerit, operæ non pœnitebit. Nec nesciverunt Hyperborei supplicia & mercedem vitio ac

Tertull. De anim. cap. 54, 55.

virtuti post mortem esse proposita : nam à Gobrya Mago accepisse se differit Socrates in Axiocho, avum illius missum esse in Delum, secundum Xerxis transitum in Græciam, ibique cognovisse ex æneis tabulis, quas Opis & Hecaërgus attulissent ex Hyperboreis, animas exemtas corporibus torreri ignibus æternis, & pœnis inexplicabilibus cruciari. Non ab hac persuasione alieni fuerunt Americani plerique : non Brasiliani, non Caraibæ, non Hispaniolenses, non Mexicani, non Peruviani, non alii ab Boream siti : Virginienses imprimis, qui homines post mortem pro meritis censent vel frui felicitate cum Diis, vel in immane barathrum, versus occidentem, ad perpetuos ignes detrudi. Ergo vere proditum est à Sexto Empirico, inesse in omnibus hominibus communem Inferorum notitiam.

Sext. Emp. adv. Matth. libr. 8.

Epilogus libri secundi.

Sed modus tandem esto comparandorum dogmatum Christianorum cum Ethnicis. Qui locus ita tractatus est à me, ut jam nulla satis obduruisse videatur pertinacia, quin ultro fateatur, quod initio proposui, nihil adeo novum, adeo alienum à receptis opinionibus continere dogmata Christi, cui non Ethnicorum plurimorum, ac eorum præcipue, qui floruerunt ingenii & eruditionis laude, dogmata consentiant. Longe porro facilius est hoc ipsum demonstrare de præceptis Christianæ legis. Verum sit illa, ni grave est, crastini diei tractatio. Ingravescit enim æstus, mihique requie opus est ; ac, ni fallor, item tibi, optime Hameli. Quæ cum dixissem, ille assensus est.

ALNETANARUM QUÆSTIONUM
LIBER TERTIUS.
PRÆCEPTORUM
CHRISTIANORUM ET ETHNICORUM
AD VITAM
PIE RECTEQUE INSTITUENDAM PERTINENTIUM
COMPARATIO.

ANTECESSIO.

I. *Exordium.* II. *Libri argumentum.* III. *Ejusdem partitio.*

I. CUM sapientissimis magistris usus essem ab ádolescentia, atque ita ab iis accepissem, nullum nobiliorem, utilioremve bonarum literarum esse fructum, quam cognitionem veritatis, per quam itur ad ultimum bonorum; tam altis id in animo meo defixum est radicibus, ut non alio deinceps assiduæ & diuturnæ studiorum meorum contentionis proposito fini, curam illuc omnem industriamque conferrem. Quoniam autem sic eram ab iisdem præceptoribus, & jam ante à parentibus institutus, ut certo persuasum haberem, Deum veritatis omnis fontem esse, ipsamque adeo primam veritatem, in eoque positum esse finem omnium bonorum, & supremam hominis beatitatem, optimum factu existimavi, si veritatem hanc, quam institutione jam ac Fide præceperam, meditatione quoque & *Exordium.*

Ratione consequerer: ut consentiente gemino hoc veritatis adipiscendæ instrumento, Fide & Ratione, bonum hoc, quo præstantius nullum est, summæ veritatis notitiam, proprium certumque habere possem. Nam qui in veri possessionem, Fidei unius ductu & auspiciis, non adhibita Rationis ope venissent, quamvis stabilem eam haberent ac perennem, magno tamen illos præsidio, hanc ornamento carere censebam. Cum præsertim jubeant nos Literæ sacræ, *Paratos esse semper ad satisfactionem omni poscenti nos Rationem de ea, quæ in nobis est, spe*: & Episcopum velit Paulus *amplecti eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem; ut potens sit exhortari in doctrina sana, & eos, qui contradicunt, arguere*. Quamobrem ad meam aliorumque utilitatem semper Rationem Fidei studebam adjungere, & quidquid in exoticis disciplinis Christi doctrinæ consentaneum reperire poteram, colligebam studiose, ad eamque referebam. Ac luculentum, ni fallor, operæ hujus edidimus specimen in Demonstratione nostra Evangelica; in qua larvam ita detraximus priscæ Mythologiæ, ut nihil aliud esse, quam meram sacræ Historiæ adumbrationem, nemini jam non constare possit; si modo eos excipias, vel qui antiquæ hujus eruditionis sunt expertes; vel qui non alio modo res Theologicas tractari volunt, quam qui in Scholis receptus est; vel qui obliquis oculis aliena omnia limare solent. Nec apud Fabularum solum architectos, sed apud reliquos etiam profanæ doctrinæ, ac graviorum quoque disciplinarum antistites, cælestis illius veritatis stricturas quasdam & igniculos mihi videbar agnoscere, quibus ad fontem ipsum veritatis inquirendum vehementer accendebar. In id præterea cum decora ætatum omnium gentiumque ingenia viderem incubuisse; parumque ad hanc diem mentis humanæ vires, & quid Ratione percipi possit explorassem, subibat identidem dubitatio, annon quod per Fidem sine Ratione cognoveram, id per Rationem sine Fide cognosci posset. Verum post annorum multorum meditationes & studia, nubes captare me demum sensi, frustraque à

1. Petr. 3. 15.

Tit. 1. 9.

me, item & ab aliis, ad claram & perfectam, & numeris omnibus absolutam veritatis comprehensionem, Rationem solam adhiberi. Hoc tantummodo per eam visus sum intelligere, veritatem esse quampiam in profundo latentem, diligenti cæteroquin investigatione dignam; quippe aliquam esse viam, per quam ad eam recta & sine ullo erroris metu iri possit; viam autem hanc non esse Rationem, cujus obscuros esse aditus, progressus lubricos, exitus incertos & ancipites Ratio ipsa pro captu suo suadeat; ac denique ludere operam, quisquis alia ad veritatem via, quam Fide grassetur. Inde adeo Rationis opem, ut ad percipiendam veritatem, sic ad res, quæ pertinent ad Fidem cognoscendas, vel etiam confirmandas inutilem esse rebar. Quoad spretam & despectam jacere se velut indignata Ratio, nonnulla cœpit insusurrare, quibus apud incautum auctoritas Fidei infringi potuisset: nempe, per Rationem nos homines esse; quicunque eam aspernarentur, humanitatem prope exuere; ejus esse fructum, perceptionem veritatis; esse eam lumen animi; micare in tenebris, si quis extincta ea ad veritatem contenderet. His cum valde permoverer, nec nisi composito hoc dissidio in Fide acquiescere me posse putarem, operæpretium duxi, posthabitis omnibus, in eo elaborare, ut Rationem & Fidem, si qua possem, adducerem in concordiam; id si fecissem, futurum ratus, ut summa deinceps fruerer animi tranquillitate, parta per subnixam Ratione Fidem, quæ primæ veritatis reserasset aditus, unde porro salus æterna pendet, & suprema illa beatitas, ad quam bonorum omnium summa refertur, quæque est Philosophiæ totius finis ultimus. Cum in eo itaque studium omne meum diligentiamque ponerem, uberius extitit, quam speraveram, operæ meæ pretium: quas enim inexplicabili dissensione putaveram dissidere inter se Rationem atque Fidem, re diligentius explorata, æquis conditionibus in gratiam reconciliari posse intellexi. Consensionis illius argumenta & conditiones aperui libro primo harumce quæstionum; altero dogmatum Chri-

ſtianorum & Ethnicorum habita eſt à me comparatio.

Libri argumentum. II. Nunc poſtulat inſtitutus ordo diſputationis, ut quod in Dogmatum expoſitione factum eſt, idem quoque fiat in explicandis præceptis ad vitam pie recteque ducendam propoſitis. Quamobrem referre pergam ea, quæ acta ſunt à me in Alnetano cum Hamelio. Nam cum is exiiſſet lectulo ſub auroram, uti mos eſt ſtudioſorum, venit ad me in cubiculum, & ſomno etiamnum languentem offendit. Tum exprobrata ſegnitie, dum veſtes ſumerem, ivit in Templum, quo ſtatim ego quoque me contuli; & poſt datam piæ precationi operam, hominem in pratulum ſylvæ proximum deduxi, ubi ad profluentis aquæ rivum altiſſimis arboribus protecti jacuimus. Tum Hamelius: Tertius hic eſt, inquit, dies ruſticationis noſtræ, qui tertio item colloquiorum noſtrorum argumento deſtinatus eſt, comparandis nempe vitæ agendæ præceptis, quæ à Chriſtianis, & quæ ab Ethnicis tradita ſunt. Tibi nunc exornanda quoque hæc Sparta eſt: nam quid utilius, vel jucundius, in hoc præſertim otio? Parebo, inquam, & exequar quæ ſuperſunt, cum jam nec liceat pedem referre. Et ineptum porro foret, provinciam re integra ſuſceptam, eadem jam affecta deſerere.

Ejuſdẽ partitio. III. Res abſolvi poterit commode, ſi trifariam partiemur diſputationem hanc, eaque primum tractemus officia vitæ humanæ, quæ pertinent ad Dei cultum; tum quæ ſibi ipſe præſtare debet homo; tum quæ cæteris hominibus. Non alius enim eſt officiorum humanæ vitæ finis, quam vel Deus, vel auctor ipſe actionis, vel ex humano genere quiſpiam, ipſumve humanum genus. Quod plane conſonat effato Chriſti, hanc eſſe Legis & Prophetiarum ſummam, Deum diligere præ rebus cæteris, nobiſque adeo ipſis; reliquos homines tanquam nos ipſos. Quæ pertinent ad Deum, vel poſita ſunt in eo credendo, vel in præmiis ab eo expectandis, vel in eo diligendo. Hinc tres illæ nobiles virtutes, quæ Theologicæ dicuntur, Fides, Spes, Charitas. Ad Spei tractationem pertinet & illa timoris Dei,

& bea-

& beatitudinis hominis. In Charitate divina; sive amore Dei continetur Religio: cujus opera, vel interna sunt, ut devotio & oratio; vel externa, ut adoratio, sacrificia, Decimarum persolutio, vota, juramenta, Dei laudatio; & quæ his contraria sunt, superstitio, cultus idolorum, & sacrilegia. Charitati item divinæ repugnat peccatum, quod est divinæ legis violatio: quo pertinet quæstio de lege divina, divinisque ad legis obsequium auxiliis: quæ postrema pars supra à nobis explicata est. Jam officia hominis erga seipsum, vel referuntur ad animum, vel ad corpus. Quæ ad animum, hæc præcipue commendat Christus, demississime de se sentire, hominum existimationem & gloriam aspernari, nullius culpæ sibi conscium esse, ac propterea diligenter in se inquirere. Quæ ad corpus, hæc sanciuntur lege Christi, fuga voluptatum; & divitiarum, quæ voluptatis ministræ sunt, contemtio: item spontanea dolorum perpessio. Utraque autem officia complectitur generale illud, nos nobis ipsis debere esse despicatui, & velut perpetuum nobiscum bellum esse gerendum. Officia denique erga alios homines ad hoc referuntur præceptum Christi, Diligendos esse eos perinde ut nosmetipsos à nobis. Unde sequitur, neutiquam lædendos eos esse, non cogitatione, non verbis, non factis; sed triplici hoc modo ipsis esse benefaciendum, & quibuscunque rebus poterimus commodandum. Minime vero hic expectes à me, optime vir, accuratam capitum singulorum tractationem, quod initio disputationis hujus te monui; imo, ne multorum quidem. Magna enim illorum pars; ac ea præsertim, quæ spectat ad informationem morum, tam constante & nusquam discrepante hominum omnium consensu admissa sunt, ut in iis probandis superflua omnis futura sit opera; velut neminem esse lædendum, quamplurimis benefaciendum, succurrendum miseris, parentes honorandos, candorem retinendum, sectandam mansuetudinem, plurimaque hujusmodi, quæ non tam ex libris, quam ex communi vitæ usu, naturæque ipsius suasu cognoscuntur.

Ea igitur ſeponemus nobis ad diſſerendum, quæ ab hominum moribus, pervulgatiſque ſententiis videntur recedere.

****

CAPUT I.

Comparantur inter ſe Chriſtianorum & Ethnicorum præcepta, ad vitam pie recteque inſtituendam pertinentia.

De Fide.

AGENDUM primo de Fide, quæ Religionis Chriſtianæ fundamentum eſt, quamque & à nobis exigit Chriſtus, & Apoſtoli exigunt, & olim exigebant Prophetæ, cum dicerent, minime à nobis perceptum iri res ſacras, niſi prævia Fide. Hoc autem morigeri animi obſequium cum contumelioſis ſimplicitatis, credulitatis, & vecordiæ nominibus traducerent Ethnici, egregiis ſcriptionibus propugnatum eſt à ſanctis Eccleſiæ Patribus, cum probarent, in rebus prope omnibus neceſſariam eſſe Fidem; fide mutua conſtare generis humani ſocietatem, nullaſque ſine fide artes aut diſciplinas capeſſi poſſe; imo, & ipſos Fidei Chriſtianæ irriſores Philoſophos in fide ponere ſectarum ſuarum fundamenta, fideique utilitatem commendare. Hoc quoque nos paucis pro inſtituti ratione oſtendemus: initio ducto à Pythagora, cujus prima ea erat ſanctio, ut in ſua auctoritate acquieſcerent diſcipuli, docilemque præceptis ſuis animum, ſine ulla dubitatione, inquiſitione, aut contradictione, per quinque annos præberent. Fidem autem ſibi præcipue volebat adhiberi in iis, quæ pertinerent ad Deos; nec repudiari narrationes miraculorum, prodigialiumque rerum, quæ à Diis viderentur proficiſci; quippe Deorum infinitam eſſe potentiam. Stolidi ergo habebantur

à Pythagoricis, non qui rebus hujuſmodi tribuebant fidem, ſed qui id facere recuſabant. Nec levem ſententiis ſuis adjungi volebant, ſed certam & conſtantem, quaſi non ab homine aliquo, ſed à Deo ipſo eſſent profectæ. Hinc Zaleuci, qui fuit auditor Pythagoræ, prima lex, credendos eſſe Deos, & mundum Deorum eſſe opificium. Anaxagoræ diſcipulus Euripides lege dixit credi Deos. Sæpius etiam quam Pythagorei, clariuſque Fidei dignitatem & neceſſitatem adſtruit Plato; cumque ad leges rerum ſacrarum & civilium ferendas ſe accingeret, legum omnium, quibus utebantur Lacedæmonii & Cretenſes, utiliſſimam eſſe dixit & præſtantiſſimam hanc, ne in illas, bonæne, an malæ ſint, audeant juvenes inquirere, ſed pronis admittant animis, iiſque ultro obtemperent. Atque id ſecutus eſt deinde Neratius Juriſconſultus; alioqui futurum dixit, ut multa ex his, quæ certa ſunt, ſubvertantur. Quod & in ſuos Pandectas retulit Tribonianus. Socrates apud eumdem Platonem in Gorgia, ſe res ait de inferis vulgo jactari ſolitas ex auditu tantum credere. Fatentem quoque inducit Timæum, ſupra captum eſſe humanæ naturæ ortum Dæmonum cognoſcere, fidem itaque adhibendam priſcis hominibus, qui Deorum ſoboles fuerunt, ſuoſque generatores noverunt; nec ab iis poſtulandas eſſe rationes, aut argumenta, ſed veteri mori legique parendum. Hæc confirmat & dilatat Chalcidius, libri hujus interpres: Plato, inquit, *oſtendit oportere credulitatem omnes doctrinas præcedere; maxime cum non quorumlibet, ſed magnorum & prope divinorum virorum ſit aſſertio.* Admitti quoque vult Plato ea, quæ de hominibus olim terra enatis narrantur ex auctoritate priſcorum hominum, qui temporibus illis fuerunt propiores. Fidem item tribui jubet priſcis ſermonibus, atque item legum latoribus, in iis, quæ de animis mortuorum feruntur, vim quamdam retinentibus, & rerum humanarum curam gerentibus. A Platone ſua cohors non diſceſſit. Porphyrius ad Anebonem de Diis & Dæmonibus ſcripturus, eſſe eos ponit, nullo allato argumento,

Euripid. Hecub. v. 800.

Plat. De legib. libr. 1.

L. 21. D. De Legib.

Plat. in Politic.

Plat. De Legib. libr. 11.

tanquam rem quæ credi debeat, non probari; credique hoc ait à Græcis ex sola conjectura. Subjungit deinde, eos, qui Dei consuetudine fruuntur, de bono non disputare. Iamblichus, quasi Christianum agens, orationibus ad Deos fusis foveri ait Fidem, Spem, & Amorem divinum. Cotta Academicus, apud Tullium, sibi auctoritate majorum persuasum esse profitetur, esse Deos; rationes vero, quibus id Stoici probant, minime se admittere. At Aristoteles & Fide utendum esse docet in Philosophia, & in communi vita, & ea sæpe utitur. Fidem appellat normam scientiæ; hanc necessariam esse pronuntiat ad percipiendam scientiam; credendum esse majoribus, & vetustati, quam & sæpe citat in testimonium; nec in omnibus requirendas esse demonstrationes. Christianæ quoque doctrinæ manifesta deprehendas vestigia in Simplicio, cum ex Platonis & Aristotelis auctoritate demonstrat, à cognitione rerum naturalium perveniri ad divinæ naturæ notitiam, quæ nos in admirationem rapit; unde oritur conjunctio cum Deo, Fides, & Spes. Memoratur illud Philetæ Coi, qui suppar fuit Aristoteli, Deum credendum esse & colendum, non quærendum. Nulli vero inter Philosophos tam creduli fuerunt ac Stoici; non majorum solum, non magistrorum retinuerunt opiniones nullis argumentis suffultas, sed vulgi etiam rumusculos & anicularum nænias videntur captasse, ex iisque pependisse. Projectam hanc animi ad quidlibet credendum supinitatem reprobat nonnunquam Seneca, & intra legitimos fines revocat. Præclara sunt hæc ejus effata: *Primus est Deorum cultus, Deos credere.* Item, *Deum colit, qui novit.* Præclarius & istud, quo Fides & Spes adstruuntur: *Duæ res plurimum animos dant roboris, Fides veri, & fiducia. Nam & creditur; & cum creditum est, magnos animos spiritus concipit, & fiducia impletur.* Cum Fidei dignitatem prædicaret Arnobius, Epicteti prætexuit auctoritatem, quem dixisse refert Arrianus, aliquid sine ratione esse faciendum. Quænam Romanorum de Fide communis fuerit sententia, indicat Tacitus,

[Iambl. De myst. Ægypt. sect. 5. cap. 26.]
[Cicer. De nat. Deor. libr. 3.]
[Simpl. in Aristot. De phys. auscult. libr. 1.]
[Sen. De vit. beat. cap. 1.]
[Senec. Epist. 95.]
[Senec. Epist. 94.]
[Arnob. libr. 2.]
[Tacit. De morib. Germ. cap. 34.]

cum ait, ſanctius iis reverentiuſque eſſe viſum de actis Deorum credere, quam ſcire. At non Fidem hanc, ſed eam, quam ſibi in rebus gerendis tribuunt homines & præſtant, quæque vulgo appellatur fidelitas, in Capitolio Romani conſecrarunt. Quo in pretio fuerit apud Ægyptios Fides, intelligitur ex elogio, quod in nobilium virorum funere palam recitare ſolebant, in quo primæ virtutis ponebatur loco, Deos à parentibus indicatos coluiſſe. Cujus elogii ſpecimen reperitur apud Porphyrium. Lex Muhammedanorum jubet in rebus divinis, & ad religionem pertinentibus vulgatam teneri Fidem, nec de iis quæſtionem moveri. Et Arabes Philoſophos multa ſcias admittere, probata opinionibus, non aſſerta argumentis. Priſcorum Perſarum Pontifici commendabatur præcipue Fides, & Dei fiducia. Brachmanibus ſuis ſummam tribuunt Indi Ethnici fidem. Præceptorum, quæ diſcipulis ſuis Xacam teſtamento reliquiſſe Tunquinenſes ferunt, primum hoc eſt ac præcipuum, rerum à ſe ſcriptis traditarum nulli omnino fidem derogare. Eadem eſt apud Sinas Confutii dictorum auctoritas. Iidem & receptas à majoribus opiniones & conſuetudines proni amplectuntur.

Porphyr. De abſtin. ab animat. libr. 4. §. 10.

****

CAPUT II.

De Beatitudine.

SPES in Deo collocandas eſſe, bona ab iis expectanda, & in vita, & poſt mortem; metuendos eoſdem ac ſumme colendos, Philoſophorum prope omnium conſtans opinio eſt. Etiam qui alia tradere viſi ſunt, etſi diſcrepabant verbis, re tamen conſentiebant. His igitur prætermiſſis ad vexatiſſimam accedemus quæſtionem, quæ eſt de beatitudine hominis, ad quam ſpes ejus tendit. Duplex autem

ſpectari poteſt beatitudo hominis, pro duplici ejus ſtatu; & cum mortalis hujus vitæ fruitur uſu, & cum ex ea exceſſit. Prior tractatio infinitis Philoſophorum veterum ac recentiorum diſputationibus fuit pervagata, cum fines bonorum & malorum quærerent: ac eorum maxima pars ſummum bonum in affectatione vel ſimilitudine Dei poſuit, hoc eſt, in virtute. Nos ab hac quæſtione abſtinebimus, niſi ſi quando veterum adducemus nonnullos, qui felicitatem vitæ hujus à futura beatitudine vel non diſtinxerunt ſatis, vel utramque quaſi connexam diſputando complexi ſunt. De beatitudine, quatenus virtutis merces hominibus poſt mortem propoſita eſt, jam ſupra generatim egimus, cum diſputaremus de pœnis & præmiis. Nunc videndum, in quo potiſſimum ſitam eam eſſe voluerint Philoſophi, eaque tantum afferemus, quæ Chriſtianæ doctrinæ ſunt conſentanea. Geminus autem Theologis beatitudinis illius futuræ & æternæ eſt intellectus: vel enim res ſignificatur, quam cum adeptus fuerit homo, beatus efficitur; quæ beatitudo appellatur in Scholis *objectiva*; vel ipſa rei hujus poſſeſſio, quæ dicitur beatitudo *formalis*. Priorem hanc beatitudinem in Deo ſolo poſitam volunt; alteram hanc in viſione Dei, ex qua naſcitur Dei amor; & ex viſione, eique adjuncto amore, gaudium. Nunc probandum nobis eſt, placuiſſe idem viris magnis, ſolum rationis ſuæ ductum ſequentibus, nec vera Dei diſciplina ac religione imbutis. Et jam ſupra quidem oſtendimus, Maimoniden, ejuſque ſequaces, ſummum collocaſſe bonum in intima & æterna Dei contemplatione, quam Speculum lucens appellant. Sic & Pythagoras, qui per virtutem & rerum terrenarum contemtum ad Deum nos docuit reverti, Deum cognoſcere & contemplari; per eamque cognitionem non ſolum beatitatis perfectæ compotes nos effici, ſed & Deo ſimiles, atque etiam Deos, quantum per humanæ naturæ conditionem licet. Hinc vulgatum illud ejus ac laudatum dogma, Deum ſequere: quod & Hippodamus Thurius, & cæteri Pythagorei decantare ſolebant. Doctri-

nam hanc acute explicat Timæus apud Platonem, nobilis Pythagoricarum ſententiarum magiſter. Hierocles quoque Aureorum Carminum interpres, quæ Pythagoræ dicta ſunt; item Iamblichus eadem exponens carmina, & ex Pythagoræ ac Archytæ effatis Philoſophiæ laudans præſtantiam, ad eamque homines adhortans. Hæc autem & retinuit Plato, & in libris conſignavit ſuis, & ſic apud familiares explicare ſolitum fuiſſe tradit Alcinous, Bonum hominis in ſcientia primi boni eſſe ſitum; primum autem bonum eſſe Deum; ab eoque, omnis boni fonte, reliqua dici bona, prout inde aliquid ſit in ea derivatum; per affectationem autem virtutis, & deſpicientiam rerum humanarum, Deique cognitionem, Deo nos ſimiles effici; & ex ea ſimilitudine oriri beatitatem, quæ non in terrenis & caducis, ſed in divinis bonis & æternis poſita ſit; eaque tum demum frui animos piorum hominum, cum corpore ſoluti redierint ad Deum; tum vero vehementer amaturos eos contemplationem illam Dei, ac Deos tandem futuros: vere itaque dici, virtutem ſufficere ad beatitatem, Deumque eſſe ſequendum, ac Deo obſequendum. Hæc ſparſa in ſcriptis Platonis reperies, & fere ex perſona Socratis prodita, ut idem ipſi viſum eſſe ſcias. Quamobrem & alter ejus diſcipulus, Euclides Megareus, unicum eſſe bonum putavit, quod & ſimile ſit, & idem, & ſemper, Deum nempe, qui immutabilis eſt, diverſis licet nominibus appellari ſolitum. Quod conſonat pronuntiato huic Chriſti: *Unus eſt bonus, Deus.* Platonem ſectatur ſuum agmen: & Plutarchus quidem, quem & Platonicum & Peripateticum jure poſſis appellare, Geometriam hoc nomine commendat, quod animum diſtrahat à ſenſibus, & ad naturam convertat æternam, cujus contemplatio finis eſt Philoſophiæ. Maximus Tyrius piorum animos corpore exemtos in cælum recipi ait, frui Deorum conſortio, & veritatem ipſam cernere. Beatitatem in ſola mente ſapientiæ compote locat Plotinus, ſummum bonum peti jubet ex Deo, conandumque, ut vitam ejus vivamus, eique ſimiles ſimus.

Iambl. Protrept. cap. 3, 4, & 5.

Alcin. Iſagog. ad doctr. Platon. cap. 27.

Matth. 19. 17.

Plutarch. Sympoſ. libr. 8. cap. 2.

Maxim. Tyr. Diſſert. 28.

Plotin. Enn. 1. libr. 4. cap. 12, & 16. & libr. 5.

Porphyr. De abstin. ab animat. libr. 2. §. 3. & 43.

Nec inde abludit Porphyrius; veram quippe beatitatem ponit in sapientia; sapientiam autem esse decernit, boni, Dei scilicet, & eorum, quæ vere sunt, cognitionem: ad Deum igitur converti nos debere, in eoque imitando, & nobis ipsis cognoscendis esse elaborandum. Inter Philosophos itaque eos magni facit præ cæteris, qui felicitatem suam ex Deo, Deique contemplatione & imitatione aptam esse putant. Nec ab his discrepat Iamblichus; hominis quippe felicitatem constituit in sui ipsius, Deique cognitione, & intima cum eo conjunctione, per quam acquiritur visio Dei, quæ culmen est felicitatis. Proclus denique Platonicam edisserens Philosophiam, sanctas ait animas subjunctas summo cælo, ejusque motu raptas contemplari Deum domicilium illic habentem. Cynicorum sententiam ex Sallustio cognoscimus: animos ille ait post vitam pie actam omni corpore expurgatos Diis adjungi, & in societatem administrationis mundi cum illis venire. Stoici, perinde ut Pythagorei, finem hominis esse dixerunt, Sequi Deum; ortum eum esse ad mundum, qui Deus est, contemplandum & imitandum; ex cognitione quippe Dei oriri pietatem, reliquasque virtutes, unde vita beata existit par, & similis Deorum, dum corpori animus conjunctus est; solutum vero corpore ferri in loca Lunæ contermina, prope cognata sidera; illic cernere veritatem, & Deo similes factos summa felicitate frui. Beatitatem Deorum in contemplatione posuit Aristoteles; hominum quoque, quo propius contemplationem Deorum imitarentur; sapientis autem proprium id esse, Deos imitari, propterea que sapientem esse beatum, & præmium virtutis à Diis referre, ac Deum denique fieri. Qui Deum colat, præclaras eum habere spes ad salutem sciscit Philemon Comicus apud Theophilum. Jam Ciceronis inter Romanos eximium illud est, quod refert Lactantius: *Cicero*, inquit, *in Tusculanis, quamvis dubitanter, tamen sensit, summum homini bonum nonnisi post mortem contingere. Fidenti animo, inquit, si ita res feret, gradietur ad mortem, in qua aut summum*

Iambl. De myst. Ægypt. Sect. 10. cap. 1, 5, 8. Protrept. cap. 3. & libr. ad Sopatr. De virtutib. apud Stob. Serm. 101. De felicitat.

Procl. Theolog. Platon. libr. 4. cap. 4, & 5.

Sallust. De Diis & mund. cap. 21.

Aristotel. Moral. Nicomach. libr. 10. cap. 8. & Eudem. libr. 6. c. 1.

Theophil. ad Autolyc. libr. 3.

Lactant. libr. 7. cap. 10.

summum bonum, aut nullum malum esse cognovimus. Christiano verò homine prorsus dignum est hoc Manilii dictum: Manil. libr. 4.

Quid cælo dabimus? quantum est quo veneat omne?
Impendendus homo est, Deus esse ut possit in ipso.

Ac si diceret, cælo affectandam esse viam, quippe tum nos adepturos Deum, quod summum bonum est; ac propterea in eo consequendo omnia sua, seque adeo ipsum debere hominem impendere. Viæ Beatorum primos monstratores fuisse Ægyptios declaravit oraculum Apollinis, quod apud Eusebium refert Porphyrius. Tum subjicit, plurimas quoque vias Beatorum novisse Phœnices, Assyrios, Lydos, & Ebræos. Viam autem Beatorum eam esse ait, quæ ducit ad Deos, ut sciamus felicitatem hominibus inter Deos esse repositam: scabram autem esse & salebrosam; quo satis innuit, viam hanc esse exercitationem virtutis, quæ difficilis oppido est & aspera. Doctrinam Ægyptiorum de felicitate fuse & enucleate exposuit Iamblichus in libro De mysteriis, quem supra laudavimus. Quidquid autem illic disserit, non ex sua disserit, sed ex Abammonis Ægyptii persona. Quod cum alibi ex sua ipsius persona proferat, atque id cum Pythagorica ac Platonica sententia congruat, manifestum est, doctrinam illam ab Ægyptiis manasse; vel ab Ebræis potius, à quibus magnam rerum sacrarum notitiam Ægyptii sumserunt. Muhammedani, crassi atque rudes, etsi corporeis fere voluptatibus felicitatem metiuntur, perceptum tamen eas iri putant prope solium Dei, in magno gloriæ ac dignitatis splendore. Tertia inter Theologicas virtutes sequitur Charitas, sive amor Dei. In quo cum Christianis gentes prope omnes, omnes sectæ, omnes ætates consentiunt; ut vix quemquam reperias, qui amandum esse Deum negaverit. Amoris autem comes est timor: nam quem amamus, eumdem reveremur, cavemusque diligenter, ne admittamus quicquam, quo ei molesti simus, & in odium ejus incurramus. Nec satis in eo videtur constare sententia Stoicorum, qui Deos timeri nolebant, quod nihil ab iis,

Porphyr. libr. 1. De oracul. Philosoph. apud Euseb. Præp. Evang. libr. 9. cap. 10.

nisi salutare, posset in nos provenire; nec id ametur, quod metuitur: cum è contrario id metuatur, quod amatur, gravissimaquè omnis sit ejus offensio, ac Dei præsertim, quam & sæpe damna dum vivimus, & dira post obitum supplicia consequantur. Amorem & timorem sequitur obedientia; item religio, per quam cultum erga Deum, pietatemque vel internis animi actibus & affectibus, vel cerimoniis quibusdam externis significamus. Nulla autem prope natio, nullum tempus religione caruit, ut quasi humanitatis pars aliqua videatur esse Religio. Etsi enim memorantur aliquæ gentes, quæ omni religione, omnique Deorum cultu carere dicuntur; tamen neque de eo satis constat, & sæpe id falso creditum fuisse, commercio deinde & lapsu temporis compertum est; & gentium illarum, si quæ sunt, tam immanis est feritas, ut vix homines haberi possint. Prætereo internos illos actus Religionis, devotionem & orationem; & externos, adorationem, vota, laudationem. Sacrificia quoque non attingam, quibus homo beneficiorum Dei memoriam recolens auctorem agnoscit palam, & bonorum acceptorum partem grato animo refundit. Magna quippe fuit in eo populorum omnium conspiratio, multisque & amplis voluminibus celebrata.

CAPUT III.

De Decimis.

AGAM hic tantum de Decimis, quæ pars sunt remunerationis hujus, quam Deo rependimus; quippe quarum usus minus est pervulgatus. Vetustus is quidem fuit apud Athenienses, qui decimam patrimonii partem regibus dabant in publica sacrificia, publicosque sumtus. Has cum exegisset Pisistratus, filii ejus populo gratifi-

cantes ad vicesimam partem redegerunt. Ex manubiis decimas Apollini, Dianæ, Marti, & Priapo; ex publicatis damnatorum bonis Minervæ iidem tribuebant. Decimarum autem Diis consecratarum decima pars Prytanibus cedebat. Apud Argivos etiam prædæ decima ad Deos pertinebat. Transiit porro ex Græcia mos idem in Italiam. Decimas manubiarum Apollini Delphico voverunt Crotoniatæ, si Locrenses bello vicissent. Locrenses contra voverunt nonas; & hostes ut voto, sic bello superarunt. Liparæi decimas spoliorum, quæ à Tyrrhenis retulerant, Delphos miserunt. Est apud Dionysium Halicarnasseum, & scriptorem libelli De origine gentis Romanæ, Herculem ex Hispania reducem, cum in Italiam venisset, decimam prædæ bello partæ in sacrificia Deorum consecrasse, receptisque bobus, quæ furto abactæ fuerant, decimam pecoris partem apud Aram maximam Diis profanasse, cum ante Regibus decimas fructuum gens illa præstaret; atque inde traductum morem, ut Herculi decima pars profanaretur. Etruscos fuisse reges illos discimus ex Plutarcho. Pelasgi quoque, Græca gens, delati in Italiam, & maris tenentes imperium, magnificas præ cæteris gentibus Decimas Delphos mittebant; & deinde inter Aborigines recepti, idem facere pergebant, oraculi Dodonæi monitu. Cumque aliquando sterilitate laborarent, fructuum suorum Decimas Jovi, Apollini, & Cabiris voverunt; & voti compotes facti, Diis fraudatis, in magnas calamitates inciderunt. Sive ergo ab Hercule, sive à Pelasgis, sive ab incolis magnæ Græciæ, venit ille ritus ad Romanos, apud quos decima quæque Diis offerebantur; ac Herculi præcipue, cui divites plerique bonorum suorum Decimam consecrabant. Sed longius etiam repetenda est origo moris hujus, à Tyriis nempe & Carthaginensibus, qui ab Ebræis eum videntur accepisse. Solenne quidem erat Carthaginensibus primitias ac Decimas frugum suarum quotannis Tyrum ad Herculem mittere. Præstabant idem officium Arabes Deo suo Sabi ex Decimis, quas ex thure capiebant Sacer-

Dion. Halic. libr. 1.

Plutarch. Quæst. Rom.

dotes, antequam venum proftaret, unde impenſæ publicæ tolerarentur. Pontifici ſuo decimas bonorum ſuorum contribuunt hodieque Perſæ, cultores ignis, quas pro arbitrio neceſſariis uſibus impendat. Sancitum id aiunt lege Zoroaſtris, hoc eſt, ſi recte conjecimus in Demonſtratione noſtra Evangelica, lege Moſis. Ne barbaris quidem Guineenſibus, ne Mexicanis quidem ignotus penitus & inuſitatus fuit Decimarum Deo ſuo pendendarum ritus.

Demôſtr. Evang. Prop. 4. cap. 5. §. 2. Num. 18. 21.

****

CAPUT IV.

De Feſtis.

FESTOS quoſdam dies, Diis ſacros, iis colendis deſtinatos, quotidianis hominum laboribus immunes habuerunt univerſæ gentes, quibus aliqua Deorum notitia, & in Deos religio fuit: vereque dictum eſt à Strabone, commune id Græcis fuiſſe & Barbaris, quippe à natura ortum. Conſultius ad Deos refert Plato, qui hominum continuos labores miſerati, requiem aliquam & relaxationem indulſerint. De feſtis Græcorum & Romanorum plenis plauſtris libri circumferuntur. Magiſtros autem utrique videntur habuiſſe Ægyptios. Sex præcipuos ipſorum feſtos dies, ſolenneſque conventus in honorem Deorum haberi ſolitos recenſet Herodotus; quorum celeberrimus erat Iſidi ſacer. Hujus & reliquorum etiam feſtorum ritus idem perſequitur. Suæ fuerunt & Perſis feſtivitates: velut illa Saccarum; hoc eſt, ſi priſcam vocem interpretemur, Regalium, quibus per quinque Loi menſis dies ſervis dominorum jura & veſtes concedebantur; perinde ut in Pelória Theſſalorum feſto, & in Saturnalibus Romanorum; unique alicui ex ſontibus morti addictis, regius ornatus licentiaque tribuebatur, qui demum virgis cæſus necabatur. Ex hoc regio ornatu nomen

Strab. libr. 10.

Plat. Phædon. & De legib. libr. 2.

Herodot. libr. 2. cap. 40, 59, & ſeq.

festo; Schac enim Persis regem sonat; non ex Sacis, Scythica gente, à Cyro victis, ut Straboni videtur fuisse persuasum; & Hesychio, qui Sacæa festum Scythicum fuisse ait: multo etiam minus ex Sesach, cognomine Babylonis apud Jeremiam, ut opinatus est perperam Casaubonus; item alii; quasi Sesachæa dici debuerint, non contracto nomine Sacæa. Dies etiam festos Persæ agebant Mithræ; & quos ex Magorum interitu Magophonia dixerunt; & quos Malorum depulsionem vocabant, sanctissimeque colebant præ cæteris festis, cum venarentur serpentes, noxiasque animantes, captas interficerent, & Magis offerrent. Nec stativas solum habuerunt ferias, sed conceptivas etiam & imperativas, necnon & privatas. Quorum festorum ac rituum etiam, quos in iis obire solebant, umbram aliquam in Guebrorum, qui veterum Persarum soboles sunt, festis agnoscas. Sua sunt & Brachmanibus festa, sed non universis eadem. In Augustum mensem cadunt pleraque. Solem venerantur anniversariis feriis; item Diabolum, & Vvistnavium, & Esvvaram. Peculiaria sunt & fœminis quædam. Nonnulli diem dominicum religiosissime celebrant. Quatuor lunarium mensium cardines statis festis, magnaque hominum frequentia colunt Siamenses, aliosque etiam per anni curriculum dies. Habent quoque Japonenses dicata celebritatibus tempora, in quibus ritus Christianorum similes spectare licet. Prisci Germani certis diebus Mercurio humanis hostiis litabant. Ferias stativas celebrabant Peruviani: sed & conceptivas quoque & imperativas, ex usu & rerum urgentium necessitate. Nec ullus mensis his solennibus carebat. Quædam etiam Paschalium similia erant. Sua erant & Mexicanis, quorum præcipua Maio mensi fuerunt attributa. Quædam & quarto quoque recurrebant anno, instar Olympicæ celebritatis. Muhammedanis præcipuo est in honore dies Veneris, quem principem dierum appellant. Quo Veneris die celebratur Pascha, is dies habetur sanctissimus; item sequens, aliique deinceps aliquot. Hunc antecedunt feriæ esuriales, Quadra-

Strab. libr. 11.
Hesych. in Σακαῖα.
Jerem. 25, 26. & 51, 40.
Casaub. in Athen. libr. 14. cap. 10.

gesimæ nostræ similes. Privatim sibi festos habent dies singulæ Muhammedanorum gentes, ex more patrio, & à majoribus tradito. Sunt iis & indictivæ feriæ, honori Imperatoris fere dicatæ, quas civiles dicas potius, quam sacras. In Sabbatho verò potissimum observando tantus fuit, hodieque est plurimarum gentium consensus, ut totius orbis festum & celebritas quædam humani generis queat appellari: uti vere dictum est à Philone, Josepho, & aliis. Id sigillatim & enucleate demonstrarunt plurimi, nosque adeo ipsi. Quare actum ne agamus.

Phil. De mundi opific. Joseph. libr. 2. contr. Apion. Demõstr. Evang. Prop. 4. cap. 7, & 11.

CAPUT V.

De jurejurando.

Matth. 17. 34, & seq. Jac. 5. 12.

SCITUM est Christi, jurejurando abstinendum omnino: quod & repetit Jacobus in Epistola. Idem inter scita veterum illorum Sapientum Solonis & Periandri reperies; & in Theognidis Sententiis. Nec ea ad populum in theatris proferre dubitaverunt Chœrilus & Menander: multo etiam minus Pythagoras in Scholis ad Discipulos. Hanc autem doctrinam traditam ipsi fuisse à Judæis & Thracibus scripsit Hermippus apud Josephum. Thraces adjungit Judæis, quod utraque gens sæpe confundatur à veteribus; cujus erroris originem alibi aperuimus. Sane vero par fuit Judæis juramenti religio. Pulcrum enim esse ait Philo & utile hominibus eo non uti, adeoque veraces esse, ut verba pro juramentis habeantur. Et perhibet Josephus Essenos perjurio pejus credidisse juramentum; quod is jam videretur esse condemnatus, cui sine Dei testimonio fides non adhibebatur. Cumque idem statuere vellet Maimonides, verba ipsa Christi usurpavit. Sed redeamus ad Pythagoram, cujus decreto tam constanter steterunt ipsius Discipuli, ut quidam

Joseph. contr. Apion. libr. 1. Demõstr. Evang. Prop. 4. cap. 8. §. 19. Phil. de Decalog.

Joseph. De bell. Jud. lib. 2. c. 12.

Maimon. Misn. libr. 1.

ex illis lite trium talentorum cadere maluerit, quam rem veram jurejurando affirmare. Syllus appellatur ab Iamblicho, Clinias à Basilio. Dei nomen ita reveritus est Socrates, ut jocis suis illud omnino non interponeret : quod & tenuit Plato, cum vetaret vel leviter contaminari Dei nomen; imo, omne prorsus juramentum abesse juberet : tenuerunt & Stoici Philosophorum omnium religiosissimi. Juramentum igitur vel nunquam adhiberi volebant, vel quam minimum, & gravibus quidem de caussis, pro patria, parentibus, amicis periclitantibus; nunquam vero pro bonis atque fortunis; vitamque & mores ita instituendos, ut essent pro juramento, fidesque injuratis tribueretur, quemadmodum Athenis Xenocrati : quod Stoici ex Solone & Pythagora, ex Stoicis complures sumserunt. Modum eumdem adhibet juramento Isocrates in Admonitionibus ad Demonicum, in quibus jurisjurandi concedit usum, vel ad calumniam à se, vel ad pericula ab amicis propulsanda : minime vero ad pecuniam conservandam. Flamini Diali apud Romanos jurare non licebat; quippe fidem ei derogare, cui maxima sacra edita essent, fas non esse putabant. Tota Phrygum gens abhorruit à juramentis, nec exigentes ab aliis, nec aliis ipsi præstantes. Inter Adagia Arabum celebratur illud, Jurandum nunquam; sermonem esse debere Etiam, vel Non. Quem morem servant quoque Siamenses Talapoini : plane juxta doctrinam Christi.

Iambl. vit. Pythag. cap. 28. Basil. Hom. 24. Plat. De legib. libr. 11.

CAPUT VI.

De cultu Idolorum.

ETSI priscis mundi temporibus, post lapsum in deterius genus humanum, perpauci de Deo uno, rerum omnium opifice, recta ac vera sentiebant; cæteri fere

res creatas, cælum præcipue ac sidera habebant pro Diis; nulla tamen sibi eorum fingebant simulacra, quibus cultus suos exhiberent. Vere itaque pronuntiat Eusebius, apud vetustissimos homines, sive Græcos, sive Barbaros, nullam fuisse statuarum fabricationem. Primos autem idolorum fingendorum & colendorum auctores facit Phoenices & Ægyptios: Ægyptios tantum Herodotus & Lucianus. Quod de recentioribus dixisse eos putandum est: Ægyptiorum enim, aliarumque etiam gentium templa statuis olim caruisse diserte Lucianus affirmat. Postea animalium templis inferre cœperunt simulacra, deinde etiam hominum. Porro quid de idolis sentirent gentis hujus Theologi, fuse & docte explicat Iamblichus, aitque sperni ea à Sacerdotibus, qui veras Deorum species contemplari solent, fieri ex vili materia, deteriora esse ipsis artificibus, artem ipsam infirmam esse, nec ad naturæ effectiones, nedum ad divinas, posse assurgere; vanam quoque illorum esse operam, qui statuis ad siderum motus fabricatis, ex eorumque defluvio temperatis, illigari posse putant divinam quamdam vim, ex qua futurorum notitia comparetur; mobilia enim esse & mutabilia ejusmodi defluvia, partem quippe esse infimam materiæ divinis motibus obnoxiæ, in qua divinum nihil insit, nihil certum, nihil unde Dæmon generari possit; materiam temperari, moveri, subigi à Dæmonibus; non Dæmones fingi à materia, aut ab homine; simplex à multiplici; validum atque potens ab infirmo. Hæc ex Abammonis Ægyptii persona & doctrina disserit Iamblichus, non ex sua, qui contraria omnia scripsisse traditur in opere De idolis, quod à Johanne Philopono confutatum est. At Persæ Magorum præcepta secuti, ab imperio suo condito repudiarunt simulacrorum usum atque cultum. Persas dico; nam gentes quædam Persis subditæ ab hac lege recesserunt. Brachmanes item apud Indos atque Bactros olim aversabantur idola, cum interea cæteri iis uterentur. Nunc etiam sic existimant nonnulli ex illis, Deum opificem mundi nulla figura exprimi posse.

Euf. Præp. Evang. libr. 1. cap. 9.

Herodot. libr. 2. cap. 4.
Lucian. De Dea Syr.

Iambl. De myst. Ægypt. Sect. 3. cap. 28, 29, 30.

posse. Sentiunt idem Mandarini Sinenses, idolorumque cultum vanum esse autumant, nec rejiciendum tamen, ut religione hac animi vulgi facilius in officio contineri possint. Quondam igitur templis Geniorum, quæ magnificentissima habent, nulla inferebantur simulacra, sed tabellæ tantum Geniorum nominibus inscriptæ : at deinde majoris reverentiæ caussa statuas in illis collocarunt. Necdum etiam ad recipienda idola aut observanda se demisit secta, quæ Eruditorum appellatur ; quippe callentes instituta majorum : si modo Sinarum majores dicamus Seras, quos abhorruisse à statuis, earumque cultum lege lata prohibuisse testatur Celsus apud Origenem, & Bardesanes apud Eusebium. Græci ab Ægyptiis fingendorum idolorum consuetudinem acceperunt per Cecropem ; cum nulla ante eum visa essent in Græcia. Verum quicunque fere cordatiores inter eos fuerunt, & animi sensa proloqui palam ausi sunt, simulacrorum cultum abjecerunt. Dei figuram non annulo solum inscribi vetuit Pythagoras, sed ullas omnino Deorum effigies proponi. Hinc Apollonius Tyaneus, Pythagoricum se ferens, nullas alias Deorum fingi volebat imagines, quam quas viri pii animo informarent ; præstantiorem quippe esse Dei effigiem mente, quam manu descriptam. Cum à Diis specie humana fabricandis homines deterrere vellet Xenophanes Colophonius, scite dixit, brutas animantes, si Deos fingere vellent, speciem iis singulas sui similem daturas. Apertius etiam Heraclitus dixit, eos qui inanimis simulacris supplicarent, perinde facere, ut qui cum stipitibus colloquuntur : ὁκοῖον εἴ τις τοῖς δοκοῖσι λεσχηνεύοιτο. Sic enim legendum apud Clementem Alexandrinum & Origenem, non δόμοισι, ut non semel habent Vulgatæ editiones. Socraticæ Scholæ columina Antisthenes & Xenophon, à magistro ad veritatem instituti, Dei formam ignorari prædicabant, nulli esse similem, nec ex imaginibus cognosci posse. Zeno quoque Stoicorum parens simulacra Deorum fieri vetuit ; nullum enim opificium Diis esse dignum. Et Seneca Stoicum

Orig. libr. 7. contr. Cels.
Eus. Præp. Evang. libr. 6. cap. 10.

Clem. Alex. Protrept.
Orig. contr. Cels. libr. 1, & 7.

Sen. Nat. Quæst. libr. 7. cap. 30.

& apud August. De civit. Dei, lib. 6. cap. 10. se ferens, homo vita aulica, & philosopha sententia, Deum oculos dicit effugere, cogitatione esse visendum, nosque arguit, quod immortales Deos dedicarent in vilissima materia, eoque illos fingerent habitu, quo si occurrerent derepente alicui accepto spiritu, monstra haberentur. At Plato cultum idolorum adeo contraxit in angustum & circumcidit, improbato metallorum & eboris usu, ligno solum vel lapidibus concessis, vetitisque privatis simulacris, ut Theodoreto facile credam, suspicanti damnaturum ea fuisse omnino, nisi Socratis cicutam formidasset; contemnendam autem concessisse materiam, quæ vilitate sua omnem divinitatis tolleret opinionem. Legem quoque & vulgi judicia reveriti Peripatetici, & Democriti ac Epicuri assecLæ, simulatione usi sunt, id agentes quod multi, id sentientes quod pauci. Itaque Celsus Epicureus idola nonnisi à stolidis vel furiosis pro Diis haberi declarat; nec aliud esse, quam Deorum imagines, & piorum hominum donaria: cui succinit Sallustius Cynicus. Audiendus imprimis Maximus Tyrius Platonicus, qui cum instituta dissertatione quæreret, utrum Diis dicandæ essent statuæ, excogitatas eas esse dixit ad sublevandam humanæ mentis infirmitatem, & memoriam summi Dei conservandam; more amantium, qui ejus quam amant speciem libenter spectant; nec iis omnino esse opus, qui cælum animo penetrantes, statim Deos adire possint; verum vix ullum reperiri in tota gente, qui hujusmodi subsidio carere queat. Facile autem simulacrorum ope carebat Isidorus, itidem Platonicus, cujus vitam apud Photium scripsit Damascius: Deos enim ipsos mente adibat, simulacris insuperhabitis, quibus cultum denegabat suum. Quin & purpuratus Philosophus Julianus statuas aiebat haudquaquam Deos esse vel haberi; verum à majoribus positas, tanquam divinæ præsentiæ signa, ut per ea Dii colerentur. Sed & in theatris palam idola Poëtæ antiqui traduxerunt: Sophocles imprimis, cujus præclarum hoc effatum Christiani scriptores sæpe usurpant, Unum esse Deum, mundi opifi-

Marginal notes:
- Plat. De legib. libr. 12.
- Theodoret. Therap. Serm. 3.
- Cels. apud Orig. contr. Cels. lib. 7.
- Sallust. De Diis & mund. cap. 4.
- Maxim. Tyr. Dissert. 38.
- Phot. Cod. 242.
- Julian. Fragm.
- Sophoc. apud Hecat. Euseb. Præp. Evang. libr. 13. cap. 13.

cem; homines vero cæcos & errantes finxisse Deorum simulacra, solatia malorum, in iisque colendis pietatem collocasse. Hæc ergo adorari nolebat Menander. De idolis quid senserint Romani egregie demonstrat Augustinus ex Varrone, quem scripsisse ait, Romanos veteres per annos plusquam centum & septuaginta Deos sine simulacris coluisse. Auctor moris hujus Numa: auctor contra ejus abolendi, inductis statuis Tarquinius Priscus, Græcis & Etruscis religionibus imbutus. Germani, quorum non lingua solum vocabulis Persicis, sed mores etiam Persicis ritibus fuerunt infecti, ex magnitudine cælestium non esse arbitrabantur cohibere parietibus Deos, aut in ullam humani oris speciem assimilare. Et Naharuali, Germanica gens, Castorem & Pollucem sine simulacris venerabantur. Neque hi solum, sed & Scythicæ gentes pene omnes idolis carebant. Idem de Numidis prodit Celsus. Et ad Afros itidem, & ad Romanos referre possis quod habet Tertullianus, aliquandiu idola non fuisse, & priusquam exorti essent hujusmodi monstrorum artifices, sola templa & vacuas ædes fuisse, & quibusdam etiam locis sua ætate vestigia vetustatis mansisse.

Menand. apud Justin. Apolog. 2. Augusti. De civit. Dei, libr. 4. cap. 31.

Cels. apud Orig. contr. Cels. lib. 7. Tertull. De idolol. cap. 3.

CAPUT VII.

De odio sui.

EXPLICITIS officiis, quæ spectant ad Deum, sequitur, ut ea tractemus, quæ spectant ad nos ipsos, ac ea primum, quæ ad animum, deinde quæ ad corpus. Utrique autem tractationi præverti debet generalis illa de odio sui, quod nobis indixit Christus, cum tollere nos crucem nostram jussit, nobiscum divortium facere, nobis velut bellum denuntiare, animamque projicere, si sequi se, & inter discipulos ejus haberi velimus. Non modo igitur nostri

Matth. 16. 24, 25.

amorem improbat Christus, quod & faciunt passim Philosophi; sed etiam odium nostri commendat, quod & plerique rationis lucem secuti sanxerunt. Velut Cleobulus Lindius, cujus dictum hoc refert Ausonius, Multa aliis esse ignoscenda, nihil sibi. Et Epictetus, qui inter notas profectus ad virtutem hanc ponit, si quis à se tanquam ab inimico & insidiatore caverit. Quod ita exponit Simplicius, majori severitate & acerbitate in nos ipsos esse inquirendum, quam in inimicos; nihil nobis amore nostri concedentes. Plausu digna est sententia isthæc, quam Plautus in theatro edi jussit, depugnandum esse cum animo jam inde ab ineunte ætate; qui animo morigerabitur, periisse; contra victorem victorum esse, qui animum domuerit; nec probum esse, nec frugi bonæ, qui sibi satis placeat; qui fecerit secus, in eo esse indolem industriæ. Laudabilis & hæc Publii Syri sententia, malum esse vocandum, qui sua caussa bonus sit; & illa Senecæ, virtutem non solum colendam esse gratis, sed in eam etiam impendendam esse vitam, totamque cogitationem à privatis commodis quam longissime avertendam. His assonat præceptum Sinensis Confutii, se ipsum quemque culpare debere, non alios.

Auson. Lud. Sept. Sapient.

Epictet. cap. 72.

Plaut. Trin. Act. 2. Sc. 2.

Senec. Epist. 113.

CAPUT VIII.

De contemtu sui & humilitate; deque vanitate gloriæ.

HUIC nostri odio adjungi quoque contemtum jubet Christus, in quo humilitas posita est. Hæc virtus, quæ Christianorum propria dicitur vulgo, commendatur tamen ab Ethnicis, quibus humanæ naturæ vilitas perspecta est. Non modo igitur omnem à nobis abesse volunt arrogantiam, in quo à Christianis discrepat sapiens nemo;

ſed ſubmiſſe etiam ſentire de nobis, factiſque ac dictis opinionem hanc præferre; quod aliqui etiam præcipiunt. Ex hac autem demiſſione ſui, abjectaque opinione oritur gloriæ & popularis famæ deſpectio, vel quaſi vanæ & vitioſæ, vel quaſi nihil ad nos pertinentis. Probata ea eſt Philoſophis, quorum commune dictum fuit, nihil omnino gloriæ cauſa agendum. Quam in ſententiam effata extant Periandri & Cleobuli. Probata eſt imprimis Pythagoræ, qui omnem gloriæ cupiditatem, faſtum omnem & vitabat ipſe, & diſcipulos vitare jubebat. Quod & porro faciebant. Atque hinc tritum illud Scholæ hujus, Late in vita, quod frequens erat in ore Apollonii; adjecto etiam illo, Sin minus, at poſt mortem. Epicuro tribuit hoc Plutarchus, viro & ipſi modeſto, & humanæ exiſtimationis ac gloriæ haudquaquam avido. Et qui Pythagoricæ doctrinæ conſultiſſimus fuit Iamblichus, dum placita Ægyptiorum exponit Porphyrio, uno conſenſu ſtatuere eos ait, hominem res divinas contemplari ſolitum, ad laudes humanas oculos non retorquere. Quos ad virtutem inſtruebat Socrates, hos contumeliis & injuriis obnoxios eſſe volebat; neque angi omnino, ſi ſtulti viderentur, & vulgo haberentur deſpicatui. Ergo contemni ſe facile patiebatur; & cum rogaretur aliquando à nonnullis, qui eum & ejus doctrinam parvi faciebant, ut ſe aliis magiſtris commendaret, faciebat id libenter atque prompte. Cum Charicle diſſerens apud Platonem in Gorgia, ſeſe ait ad mortẽ componere, & ad poſtremum illud, quod mortuis ſubeundum eſt, judicium, honores ſpernendo, quos affectat hominum vulgus, & ſectando veritatem. Æqualis Socratis Democritus inanem ita aſpernabatur gloriam, ut ignorari & cuperet, & curaret; nec agnoſci voluerit, cum venit Athenas, ne à Socrate quidem, quem agnovit ipſe. *Conſtantem hominem*, inquit de eo Cicero, *& gravem, qui glorietur ſe à gloria abfuiſſe.* Quo loco Demoſthenem levitatis arguit, quod ſuſurro delectari ſe diceret mulierculæ aquam ferentis, à qua per viam alteri monſtrabatur. Et alio loco, recta

Plutarch. in libr. Λάθε βιώσας.

Iambl. De myſt. Ægypt. Sect. 9. cap. 2.

Cicer. Tuſcul. libr. 5.

Idem De offic. libr. 1.

eos præcipere ſtatuit, qui monent, ut quanto ſuperiores ſumus, tanto nos ſummiſſius geramus. Nihil autem ſuper hoc argumento attulit ſplendidius, quam quod ex Africani majoris perſona diſſerit, contemnendam eſſe celebritatem ſermonis hominum demonſtrans ex terræ anguſtiis, diviſione & intercapedine locorum, brevitate vitæ humanæ, eluvionibus & exuſtionibus terrarum memoriæ ſeriem intercipientibus. Quem ſermonem appoſite Africano huic tribuit Cicero, qui delatos ſibi à populo Romano ſummos honores, ſtatuas, triumphos, continuum per omnes vitæ annos Conſulatum, perpetuamque Dictaturam non admiſit. Sed ſequamur ordinem Socraticorum. Princeps illorum Plato commendat humilitatem in libris De legibus, cujus verba recitat Clemens Alexandrinus, tanquam his Chriſti conſentanea, *Qui ſe humiliaverit, exaltabitur*: item in Phædone verum Philoſophum vult ignominiam non pertimeſcere: & in libris De republica Æſchylum ſecutus ait, virum bonum eum eſſe, non qui & eſſe bonus & videri velit; quippe eum, qui videatur bonus, honores manere & præmia, dubiumque proinde fore, an ob præmia illa bonitatem ſectetur; at eum vere bonum eſſe, qui etiamſi bonus ſit ac juſtus, injuſtus tamen & nefarius habeatur, nec ulla tamen infamia dimoveatur à propoſito, & æquabilem ſanctæ vitæ tenorem ad mortem uſque ſervet. Hæc magiſtri ſui præcepta moribus expreſſit Xenocrates, gloriæ adeo contemtor, ut ingenii ipſe ſui tarditatem prodere & deridere ſoleret. Præ reliquis vero Philoſophis Cynici, & inſtituto, & moribus, omne gloriæ, honorum, & exiſtimationis ſtudium ſunt aſpernati, & infames etiam haberi velle viſi ſunt. Fertur ſectæ hujus conditor Antiſthenes, hoc pueris præceptum tradidiſſe, ne cui ipſos laudanti gratiam haberent. Longius progreſſus eſt Menedemus, Eretricæ ſectæ parens. Alexinum, à quo ſæpe laudari ſe acceperat, ipſe contra vituperavit. Et qui Cynicos aliquando aſſectatus eſt Bion Boryſtenites apud Antigonum, velut deſpectionem captans,

Cicer. Somn. Scipion.

Clem. Alexand. Strom. 2.
Matth. 23. 12.

generis sui probrum studiose prædicabat. Nec à Cynicis descivverunt Stoici. Plenis paginis gloriæ, laudum, honorum, dignitatum cupiditatem damnant, & animos hominum ab ostentatione, jactatione, superbiloquentia, animi tumore revocant ad modestiam, humilitatem, suique despicientiam: quisquis aspirat ad sapientiam, eum ita animo paratum esse volunt, ut neque moveatur vulgi laudibus, neque ludibriis aut maledictis. Sic sentiebat Zeno, cum versus, quibus Capanei modestiam, & in magnis opibus demissionem prædicavit Euripides, semper in ore habebat. Sic Cleanthes, qui ex ingenii sui lentitudine contemtum quærebat. Sic Epictetus. Sic Epicteti explanator Simplicius: cujus insigne illud est, & velut ex doctrina Christi expressum, fructum virtutis amittere, qui eam ostentationis caussa sectetur, & recte actorum mercedem ex hoc inanis gloriæ aucupio jam tulisse. Hoc ipsum tradebat Marcus Aurelius Imperator, qui splendide caussam hanc egit, in suprema dignitate, summaque gloria summam gloriæ despicientiam, dictis, factis, scriptis præ se ferens, eamque habuisse se prædicans à patre Antonino, quem ipsum ab omni ostentatione & gloriæ appetentia abfuisse testatur historia. Quin & vanitatem gloriæ, quæ vel ex præsenti captatur ætate, vel speratur ex futura, solidissimis argumentis à Cicerone jam ante usurpatis probat, nempe ex vulgi inscitia, mobilitate, cæcis affectibus, ex terræ exiguitate, distantiis locorum, brevitate ævi, temporis oblivione & injuria; & ex eo denique, quod hominum laudes extra nos sint, nec quicquam ad nos pertineant, præsertim post mortem: has qui optent, perinde facere, ac si doleant se à præterita ætate laudatos non fuisse. Gloriam & ambitionem, ut rem levem, volatilem, vanam, sperni non modo vult Seneca, sed & in promiscuo haberi honores & injurias vulgi, contemtum æquo animo ferri, atque etiam quæri, nec deserendam virtutem infamiæ metu; gratis justum esse oportere, non spe gloriæ; cui quisquis bene agendo studeat, gloriæ laborare, non virtuti; contemtum adeo non

Simpl. in Epictet. cap. 70.
Matth. 6. 16.
M. Aurel. lib. 1. §. 16. & passim.
Cicer. Somn. Scip.
Senec. Epist. 66, 71, 110, 113, 123. De constant. Sap. cap. 19.

esse formidandum, ut multi in eo remedii caussa latuerint; nec ad beatitatem pervenire quemquam posse, nisi pateat despectioni, propterea que laude dignum esse Claranum condiscipulum suum, qui à sui contemtu venit ad cætera contemnenda. Quod si aliter nonnunquam statuere visus est, meminerimus gloriam in mediis rebus, at præpositis, locari à Stoicis; desultorio Senecam fuisse ingenio, utque alia disserebat, alia agebat, sæpe caussæ suæ serviisse. Quod hic autem jactabat verbis, id re præstitit Q. Sextius Senecæ crebro laudatus, qui honores ac magistratus sponte abdicavit. Egregia illa fuit Cineæ adhortatio, memoriæ à Plutarcho prodita, qua Pyrrhum insana gloriæ cupiditate incensum, ad tranquillas, moderatasque cogitationes sapienter & callide traducere tentavit. Meminit Sarapionis cujusdam Suidas, re, non sermonibus Philosophi, famæ, honoris, & popularis auræ contemtoris, hominum, cætuumque fugientis, Isidoro soli, pauculisque hominibus in vicinia cogniti, in paupere & angusta domuncula obscuram & latentem vitam constanter agentis. Adjungi potest Philosophis Galenus, qui laudem, quam ex eruditione merito capere poterat, tam parvi fecit, ut nomen libris suis præscribere nollet. Nec putandum hæc in umbra jactasse eruditos homines, populum celasse. Vox eadem fuit veteris Comœdiæ, ex qua Diogenem adversus ambitionem atque fastum multa depromsisse notat Marcus Aurelius. Sed & nova quoque Comœdia, quamvis modestior, incessit gloriosos, futilemque ac damnosam etiam esse ambitionem, & ex naturæ perversitate ortam non dissimulat. Æquabilitatem vitæ commendat Menander, & humilitatem spondet visum iri pulcram, nisi laus ex ea quæratur; quod objiciebatur Cynicis. Apud Romanos Terentius laudat adolescentem, quod vitam modeste agens nunquam sociis se præponat. Similia profati sunt Poëtæ & in cothurno. Et clarissime quidem Æschylus in Persis, qui & superbos monet impendentium pœnarum ab ultrice Nemesi. Nec ob robur, resque bello gestas, nec ob divitias insolescendum esse,

Senec. Epist. 59.

Plutarch. Pyrrh.

Suid. in Σαραπίων.

Galen. Therap. libr. 7. cap. 1.

M. Aurel. libr. 11. §. 6.

Terent. Andr. I. 1. 38.

Æschyl. Pers. 1v. 822, & seq.

esse Minerva Ulyssem monet apud Sophoclem. Aurea sunt præcepta illa Euripidis, quibus Eteoclem filium ab insana regnandi cupiditate deterrere conatur Jocasta. Pessimam ait Dearum esse ambitionem, injustam, perniciosam, inimicitiarum bellorumque auctorem; inania hæc esse, honorari, circumspici, affluere opibus. Agamemnon, rex ille regum, beatum prædicat famulum quemdam suum, quod ignobilis, inglorius, vitam traduxerit sine periculo; miseros contra eos, qui fruuntur honoribus. Eadem disserit Hecuba, infelicibus edocta experimentis; eadem & Ion: malle se tranquillam mediocritatem, quam regnum & divitias tristitia ac sollicitudine comitatas. Quæ imitatus Seneca Tragicus choros inducit canentes, curis carere, id vero esse regnare, se post vitam obscuram, in sordida parvæ domus fortuna, in loco humili & secreto, quiete, tutoque actam, resignata aliis gloria, plebeium senem, aliis ignotum, sibi notum mori velle. Cyrnum Theognis ab ostentatione absterret in Sententiis. Et in Anthologiæ Epigrammatis elegans unum extat, quo sapiens viator mortuum in sepulcri inscriptione jactantem nomen, patriam, genus, & vitæ gloriam, ineptæ vanitatis coarguit. Ignobile se otium persequi jactat Virgilius: & eum bene vixisse autumant Horatius & Ovidius, cujus & natales, & vita, & mors latuerunt. Asseverat ille etiam, se suis parentibus obscuris & ignobilibus contentum, si aliorum sibi legendorum optio detur, haudquaquam clariores capturum; nec item splendidioris fortunæ conditionem, relicta sua quantumvis humili & privata. Memoranda & hæc Plinii Cæcilii, sequi gloriam debere, non appeti; recte facta præmio suo non carere, etiamsi gloria careant; itaque nec esse prædicanda: quippe vanescere quæ referente alio magnifica fuissent. Imo ne ab alio quidem laudari se passurum bonum civem aiebat Cato major, nisi hoc è republica foret. Christi effatum, quo nos ad humilitatem provocat, etiam pœnis propositis ac præmiis, retulerunt in commentarios suos Thalmudistæ totidem pene verbis; & præcepta humi-

Soph. Ajac. Mastigoph. v. 127, & seq.
Euripid. Phœniss. v. 534.
Euripid. Iphig. Aulid. v. 17.
Euripid. Hecub. v. 623, & seq. Ion. v. 621, & seq. 646, 647.
Senec. Thyest. v. 387, & seq. Herc. Fur. v. 391, & seq.
Theogn. Sentent. v. 358.
Anthol. libr. 3. cap. 6.
Virgil. Georgic. libr. 4.
Horat. libr. 1. Epist. 17. & libr. 1. Sat. 6.
Ovid. Trist. libr. 3. Eleg. 4.
Plin. Cæcil. libr. 1. Epist. 8.
Matth. 23. 12.
Thalm. in Erubin, cap. 1.

litatis tradunt Rabbini, ac Hillelis præcipue humilitatem celebrant. Nec postrema hæc fuit laus Essenorum, quod honores aversabantur. Pueros ad humilitatem erudiendos esse monent Arabes in Proverbiis, ut gloriam in senectute consequantur: monent & fidem humilitate confirmari: vitandam itaque superbiam, quam sæpe exitus infelix consequatur. Vetitum esse aiunt Persæ in mandatis à Deo Zoroastri traditis, ne summus Pontifex ostentationis gratia in medium prodeat. Inanis gloriæ studiũ improbabant Brachmanes, ab eoque revocare conati sunt Alexandrum, & nunc quoque in legum suarum capite positum hoc servant. Et Confutius Sinensis Philosophiæ dictator honores defugiebat constanter, & de se demississime loquebatur ac sentiebat, & vitia ipse culpabat sua, & vitam secreto transigendam esse docebat. Primos gentis illius Reges ab omni fastu ita alienos fuisse testantur Historiæ, ut seniores familiariter inviserent. Hic commemorare eos possem, qui honores vel repudiarunt oblatos, vel susceptos deposuerunt. Verum omnia ista jam vulgata, & hæc ab aliis jam occupata provincia est.

CAPUT IX.

De munditie conscientiæ.

DE munditie & integritate conscientiæ nonnulla quoque hic proferemus: non ut probemus, neminem noxarum ac scelerum sibi conscium esse debere; quod perinde foret, ut si probare vellemus vitanda esse scelera, quippe quæ angor conscientiæ consequi soleat. Sceleribus autem esse abstinendum, hominum omnium, ipsiusque adeo naturæ vox est. At cogitationes etiam sceleris, hæsitationes, & deliberationes ex animo esse depellendas, etiam citra scelus ipsum, hic demonstrandum est. Ordiamur à

Thalete, qui ut homines in turpibus factis se ipsos, etiam sine teste, timere jubebat; ita in nefariis cogitationibus Deos, quibus erant perspectæ; quod idem à Polybio, & versibus à Luciano expressum est. Sequatur Periander, qui summam boni posuit in mente sibi recti conscia. Tum Pythagoras, qui sacrificia stultorum aiebat esse pabulum ignis; donaria, prædam sacrilegorum; Deos quippe non ad sacrificiorum magnificentiam, sed ad affectionem sacrificantium attendere. Quam sententiam ad verbum retulerunt Charondas & Zaleucus, conditor uterque legum, Pythagoræ discipulus uterque. Ait ille quoque maximum esse & perfectissimum sacrificium, probitatem & virtutem sectari. Ab his ista porro sumserunt alii plerique, vel à Davide potius & Salomone, qui recta piaque voluntate Deum placari monent, non munerum splendore & opulentia. Hoc Carthaginensium tyrannis aliquando Pythius Apollo; hoc Atheniensibus responsum dedit Ammonis oraculum. Hoc prædicabat Socrates: hoc in Alcibiade iterat Plato: hoc usurpat Menander, sive Philemon; (nam quod illi tribuit Clemens Alexandrinus, id ipsum Justinus refert ad Philemonem) hoc Isæus apud Stobæum; hoc Cicero, dum Numæ simplicem cultum laudat, vilemque sacrorum apparatum; hoc non semel Seneca; hoc Dio Chrysostomus; hoc alii plerique; sed splendide præ cæteris & crebro Porphyrius inculcat, Deos non egere hecatombis, nec ad opulentos apparatus, magnificasque vestes respicere; Deo indigna esse quæcunque materia constant; mentem unam spectare eum, si pura sit, si incorrupta, si affectibus vacua; & castitatem illam, qua Deos adiri præcipit Epidauria inscriptio, cogitationibus institutisque sanctis constare. Atque hæc congruenter doctrinæ Christi, qui quadrantem in Gazophylacium à paupercula vidua pie & liberaliter missum pluris æstimat, quam opulenta munera divitum. Sed redeundum ad Pythagoram, cujus est in effatis, turpia patrantem pudere primum sui oportere; nam præter Deum, testes quoque nos esse nostri, quos latere non

Polyb. in Fragm.

Psalm. 4. 6. & 49. 13, 14. & 50. 18, & seq. Proverb. 15. 8.

Clem. Alexand. Strom. 5. Justin. De monarch. Dei. Stob. Serm. 5. Cicer. Parad. 1. Senec. libr. 1. De benef. cap. 6. & Epist. 115. Dio Chrysostom. Orat. 3. Porphyr. De abstin. ab animal. libr. 1. §. 57. & libr. 2. §. 17, & seq.

Marc. 12. 41, & seq. Luc. 21. 1, & seq.

poſſimus. Hæc diſſerit Hierocles Aureorum Carminum explanator, & in Sententiis ſuis Democrates exprimit. Quemadmodum autem ſentiebat Pythagoras, Deos ſpectare intimas hominum affectiones, puraſque eſſe volebat atque ſanctas; ita ſecreta hominum impiorum vota damnabant ipſius aſſeclæ, quibus Dii velut in ſcelerum communionem advocabantur; nec per eos fas erat poſcere Deos quicquam, quod clara voce poſci non poſſet. Hinc ſanctum illud præceptum Philoſophiæ Macrobio memoratum, & ante illum Senecæ, qui ex Athenodoro Solenſi Stoico habuit, ſic loquendum eſſe cum hominibus, tanquam Dii audiant; ſic loquendum cum Diis, tanquam homines audiant. Huic monito parere virum bonum ait Martialis; qui non pareat, aceto eum ſuo perfundunt Horatius & Perſius. Pulcrum hoc Epicharmi, purum fore corpus, ſi mens ſit pura. Pulcrum & illud Pythagoreorum apud Demophilum, Deos in terris locum proprium magis, magiſque convenientem non habere, quam purum animum. Eadem Pythio Apolline auctore, aliaque præterea egregia commemorat Hierocles, hunc præcipue Diis honorem habere, qui ſe ipſe hoſtiam offert, mentemque ſuam templum facit, nullum iis donum gratius eſſe. Pythagoreorum item fertur illud, ſibi ipſi malum inferre, qui de alio lædendo cogitat. Cujus affine illud eſt Democratis, ſibi ipſi nocere invidum, non ei ſolum cui invidet. Veteres quoque illi, Periander & Solon, invidiam ex animo elui jubebant. Memorabiles præterea illæ Democratis ejuſdem ſententiæ ſunt; virum probum vel improbum, non ex factis tantum, ſed ex animo æſtimandum; non ab injuria modo abſtinendum, ſed & ab injuriæ inferendæ voluntate; hoſtem eſſe & qui nocet, & qui de nocendo cogitat. Si quis aſpiraret ad gloriam, hunc jubebat Socrates talem eſſe, qualis haberi vellet. Menedemus plus eſſe aiebat non concupiſcere omnino, quam compotem cupitæ rei fieri. Servandum id ſerio præcipit Tullius in Legibus, ut non caſto modo corpore, ſed animo etiam adeatur ad Deos, ſanctiſſimum

Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 7. Senec. De benef. lib. 2. & Epiſt. 10.

Martial. libr. 1. Epigr. 40. Horat. libr. 1. Epiſt. 16. Perſ. Sat. 2. Epicharm. apud Clem. Alexand. Strom. 7.

Cicer. De legib. libr. 2. De nat. Deor. libr. 2. De

esse hunc cultum, plenumque pietatis; nec fugiendum duntaxat facinus, etiamsi Diis & hominibus ignotum semper futurum sit; sed ne deliberandum quidem de eo admittendo; quippe in ipsa dubitatione facinus inesse, quamvis ad id non perveniatur; virum bonum ne cogitare quidem audere, quod proloqui non audeat; nullum virtuti theatrum conscientia majus esse. Sciscit Seneca perfectam hanc, utilem & necessariam esse scientiam, sese ipsum magis vereri, quam alios; credendum populo teste fieri, quidquid se conscio fit; parum referre, crimina nostra sciri à nemine, cum à nobis sciantur, testibus haudquaquam contemnendis; sic cogitandum, tanquam aliquis in pectus intimum possit inspicere; & posse, quippe Deum interesse nostris animis, mediisque cogitationibus intervenire. Petita hæc sunt ex Porticu Stoicorum: nam hæc sibi volunt, quæ sumta ex Epicteto inculcant Arrianus & Simplicius, in rebus agendis non ad externa converti nos debere, sed ad Deum, qui ne cogitationes quidem nostras ignoret, & ad nos ipsos optimos nostri judices; satis esse, si boni nobis ipsis videamur; gloriæ caussa vitari peccata ipsa, non fœdas peccatorum cogitationes, quæ testis Dei, nostrique caussa vitandæ sunt, omnesque eradendas cupiditates. Similia promit Marcus Imperator, nos in nosmet converti debere & convolvi, & erga Deum, qui intra nos est; sicque affectos esse interius, ut mali nihil in animis nostris Dii perspiciant; cumque recte agimus, nobis id sufficere; imo & benefacta nostra nobis, si fieri possit, ignota esse debere; se à matre accepisse, non à malo patrando solum, sed & à cogitando esse abstinendum; ad id assuescendum, ut ea tantum cogitemus, de quibus si quis nos roget, sine tergiversatione vel dissimulatione respondeamus, unde manifestum fiat, nos neque res obscœnas habere in animo, neque odia, aut invidiam, aut suspiciones, aliave, quorum nos pudeat. Nec intra Porticum clausa hæc manserunt. Plutarchus eum ait demum proficere, qui bene agat sese respiciens, non quæ foris sunt. Ut innocentissimum

Offic. lib. 3. Tusc. Quæst. libr. 2.

Sen. De benefic. libr 7. cap. 1. De vit. beat. cap. 20. Epist. 7., & 76, & 43, & 83.

Arrian. Epictet. libr. 2. cap. 14. libr. 3. cap. 26. Simpl. in Epictet. cap. 30, & 48.

M. Aurel. libr. 3. §. 4, & 5. libr. 4. §. 6. lib. 6. §. 30. libr. 7. §. 28. lib. 9. §. 6, & 42. libr. 11. §. 13. libr. 12. §. 2.

Plutarch. De profect. in virtut.

Apul. Apol. 1.

ſe faciat Apuleius, nihil unquam ſe cogitaſſe jactat, quod proloqui non auderet; nullum ſuum extare factum vel dictum, de quo diſſerere publice non poſſet. Nefariæ voluntati crimen adſcribit potius Maximus Tyrius, quam ipſi facto; additque lege puniri non mœchum tantum, aut furem, aut proditorem, ſed & qui adulterium, furtum, aut proditionem patrare voluit. Quæ conſentanea ſunt Moſis & Chriſti legibus, & Salomonis effatis. Qui accedat ad Deum, Porphyrius, ut mox dixi, purum atque ſanctum eſſe jubet corpore, & intimis penetralibus animi; comprimi naturales & involuntarios motus Veneris, nec ad animum admitti; parumque eſſe docet abſtinere factis, niſi cupiditatibus etiam, quæ factorum cauſſæ ſunt, abſtineamus. Extat Hieracis, ſive Hieroclis fragmentum apud Stobæum, unde diſcas juſtum ſic definiviſſe aliquos, qui muneribus corrumpi non poſſit; valdeque eum miratos eſſe, qui non concupiſcat opes alienas. Qui ſecus faxit, malam ei fortunam continuo paratam eſſe monet Petronius. Atque hoc unum eſt ex Biantis, vel juxta alios Cleobuli effatis, aliena non concupiſcenda. Placitum idem jactarunt in theatris Euripides & Menander, cujus inſignem locum Clementis Stromatis inſertum Philemoni Juſtinus adſcribit, ſed ut videatur interpolatum, & ad ipſa Decalogi verba accommodatum: aliena enim concupiſci vetat, nec uxorem tantum, domumve aut agrum, ſervum aut ancillam, equum, bovemque, aliave hujuſmodi; imo, ne acus quidem filum; quippe prope adeſſe Deum, qui nefaria hæc deſideria ſpectet & damnet. Philemonis hoc quoque eſt, juſtum eſſe, non qui injuriam non infert, ſed qui inferre non vult, cum poſſit; quique indole præditus candida & fraudis neſcia, juſtus eſſe mavult, quam videri. Ergo occultum livorem, quo vel de bonis alienis dolemus, vel lætamur de malis, & hi, & Romani Mimorum ſcriptores, & veteres morum magiſtri, quos ſupra produximus, vituperant. Dixit Ovidius caſtam eam eſſe, quæ ſponte caſta ſit; peccare eam, quæ quia non liceat,

Maxim. Tyr. Diſſert. 2.

Exod. 20. 17. Matth. 5. 28. Proverb. 6. 25. Porphyr. De abſtin. ab animat. libr. 1. §. 31, & 57. Sentent. Part. 2. §. 34.

Stob. Serm. 9.

Euripid. Hecub. v. 996. Menand. apud Clem. Alexand. Strom. 5. Juſtin. De monarch. Dei.

non peccet; etiamsi integrum sit corpus, mentem esse adulteram. Sententiam hanc Ovidii in testimonium protulit Seneca, ut probaret, beneficium non dedisse, qui ut reciperet dedit; quemadmodum pudica non est, quæ pudicitiam vel legis, vel viri timori præstitit, non sibi. Est in veteribus Mimis, vincere cupiditatem, id esse regnum vincere. Aurea sunt illa Juvenalis & cedro digna, nullam atrociorem esse pœnam, quam suum testem gestare in pectore; respondisse aliquando Pythiam vatem Spartano cuidam depositum etiam cum jurejurando retinere dubitanti, impunitum non fore, nec fuisse; funditus enim cum prole, domo, & propinquis esse extinctum; quibus Glaucus ille notatur Herodoto celebratus; has pœnas pati solam peccandi voluntatem; qui intra se scelus cogitet, facti crimen habere. Romanorum moribus, is hominem censebatur occidisse, qui occidendi ejus caussa telo armatus processisset: & furtum sine ulla attrectatione fieri posse definit Gellius, sola mente, ut furtum fiat, annitente. Profert istud Maimonides tanquam pervulgatum inter suos, voluntatem peccandi nequiorem esse peccato: cujus dicti caussam hanc proponit, quod peccatum oriatur ex materia, cogitatio ex ipsa forma. Declarat alibi insanire eos, qui putent munditiem corporis animi munditie potiorem haberi in Lege, cui hoc imprimis propositum est, cupiditates restinguere. Atque hæc lex habetur in legibus, quas Zoroastri acceptas referunt Persæ Ethnici. Habetur & illa in legibus Talapoinorum Siamensium, non ab omni solum scelere, sed & ab omni etiam mala cogitatione esse abstinendum. Cupiditatum denique imperio plurima opponunt Arabes adagia.

Ovid. Amor. lib. 3. Eleg. 4.
Senec. De benef. libr. 4. cap. 14.
Juvenal. Sat. 13. v. 196, & seq.
Herodot. libr. 6. cap. 86.
Gell. libr. 11. cap. 18.
Maimonid. Mor. nevoch. Part. 3. cap. 8.
Maimonid. More nevoch. Part. 3. cap. 33.

CAPUT X.

De examine conſcientiæ.

CUM ergo animos hominum intueatur Deus, puroſque eſſe velit, ſequitur excutiendos eſſe receſſus conſcientiæ, dictaque, & facta, ac cogitata diligenti examine recognoſcenda eſſe ſæpius, & caſtiganda. Cui monito non defuit auctor Pythagoreorum Carminum Lyſis. Is ante ſomnum ter nos ad animum revocare jubet acta diurna ſingula, quo iverimus, quid geſſerimus, quid gerendum omiſerimus: malefactis dolendum, lætandum rectis; ita demum virtutis veſtigiis inhæſuros. Hæc ex doctrina Pythagoræ expreſſa fuiſſe confirmant Diogenes Laërtius, & Porphyrius. Duorum hic potiſſimum temporum rationem habuiſſe illum ait, & ejus quo ſomnum petimus, & quo evigilamus; illo acta proponenda, hoc agenda. Caute id à Pythagoreis omnibus obſervatum fuiſſe ſcribit Iamblichus, & inquiſitionis rationem exponit. Conſonant iſtis Democratis ſententiæ, turpe eſſe anxie ſcrutari res alterius, noſtras ignorare, meliuſque eſſe peccata noſtra reprehendere, quam aliena. Conſonat & illud dictum Cleobuli, multa aliis ignoſcenda, nihil ſibi. Morem hunc animi quotidie ad reddendam rationem cogendi diſertis verbis commendat Seneca. Fieri id ſolitum fuiſſe ait à Sextio, conſummato quolibet die, poſtquam ad nocturnam quietem ſe recepiſſet; fieri id à ſe ſublato è conſpectu lumine; ſe cauſſam dicere apud ſe, & totius diei facta ac dicta remetiri. Sextius ille Græcis verbis, Romanis moribus philoſophatus eſt, & Pythagoricam doctrinam ſpretis honoribus inter ſuos inſtauravit; unde & conſuetudinem hanc repetendæ à ſe geſtorum rationis accepit. Nec levem hinc ſibi fructum ſpondet Seneca; imo ſalutem ipſam; quippe

Diog. Laërt. Pythag.
Porphyr. vit. Pythag.

Jambl. vit. Pyth. cap. 29.

Senec. De ira, libr. 3. cap. 36.

Senec. Epiſt. 28.

quippe usurpat atque laudat istud Epicuri, *Initium est salutis, notitia peccati.* Vetus auctor virum bonum coloribus suis pingens in Epigrammate, quod inter Virgilii supposititia legitur, hac ipsum fere nota discernit, quod ipse sui judex ad unguem se explorat, nec ante admittit somnum, quam diei acta reputaverit, rectis lætus, pravis offensus. Facere se hoc ipsum jactat Horatius, vel cubantem in lecto, vel deambulantem in porticu, suaque ipsum vineta cædere. Quæ translatio usurpatur quoque in eleganti hoc Arabum adagio, Vitem sua sibi manu cuique putandam, non aliena. Est & in Persarum adagiis, quæ collegit Vvarnerus, quisquis ipse se reprehendet, minime necesse ipsi futurum, ut ab aliis arguatur. Solitum Gymnosophistis fuisse prodit Apuleius, adolescentes sibi in disciplinam traditos, ad cibum capiendum coëuntes perrogare, quid boni ab ortu diei ad hanc horam egerint; admitti ad mensam, qui boni aliquid factum à se commemorent; foras extrudi impransos, quorum vel ignava, vel non proba fuerit opera. Præcipiunt item serio magistri Sinenses recognitionem sui, rerumque gestarum, ac multo magis etiam cogitatarũ, quas non alius cognoscere possit & coarguere. Ergo ad hujusmodi inquisitiones sæpe secedunt in loca sola, excutiendæ conscientiæ caussa, animique piis meditationibus reficiendi, & vitæ emendandæ.

Horat. Serm. lib. 1. Sat. 4. Epist. libr. 2. Epist. 1.

Apul. Florid. libr. 2.

CAPUT XI.

De corpore spernendo.

AB animo veniendum ad corpus, cujus contemtum & odium Ethnica itidem ut Christiana commendat Philosophia. Veterum autem Philosophorum, ac nonnullorum etiam Christianorum ea opinio fuit, animum corpori, tanquam carceri, supplicii caussa fuisse mancipatum.

Origenian. libr. 2. cap. 2. Quæst. 6. §. 7, & 10.

Id nos in Origenianis noſtris ad amuſſim expendimus. Tribuitur opinio hæc Orpheo, priſciſque Ethnicis Theologis & vatibus, quam Pythagoras & Plato cum gregalibus ſuis ſecuti ſunt. Atque inde porro huc ſunt delapſi, ut corpus, tanquam ſupplicii inſtrumentum, contemni, odioque haberi juberent. Et Pythagoras quidem corporis curam infidis amicis comparabat, à quibus cito deſtituimur; animi contra emendationem certis & conſtantibus amicis, quorum fidem ad mortem uſque experimur. Unde Iamblichus in Pythagoreis commentariis corpus noſtrum animi ſepulcrum appellat, ingenſque malum malorum cauſſam, animo adjunctum, animoque officiens, quominus veritatem intueatur; quam qui perſpicere cupiat, corpus ei eſſe relinquendum; quippe tum propiorem fore ſcientiæ, quo longius à corpore diſceſſerit: atque hanc unam eſſe meditationem ſaniorum Philoſophorum. Succinit Hierocles Pythagoreorum Lyſidis carminum interpres; corpus minime exiſtimandum eſſe noſtrum, animi eſſe inſtrumentum; itaque propter animum curam ejus agendam, tanquam inſtrumenti. His imbutus Socrates, multis ſuadet apud Platonem in Phædone, ſpernendum eſſe corpus, averſandum, fugiendum; mancipium eſſe animi; animum ab eo ſejungendum, ut purus ſit ab ejus contagione; qui ſi ei fuerit obnoxius, nec in vita perſpicere poſſe veritatem, nec ſapere, nec philoſophari; in eo ergo elaborandum eſſe Philoſopho, ut ab eo ſe ſegreget; curamque ejus eatenus habeat, quatenus ipſum animo utile præſtare poſſit. Socrati autem hæc ita adſcribit Plato, ut non magis Socraticam, quam Platonicam eſſe doctrinam appareat, cum dixerit ipſe, primam animæ calamitatem eſſe corpus; purgationem vero animæ eſſe cogitationes illas, quibus ſe ipſa à corporis affectionibus ſegregat. Ex Platonis Academia arceſſita ſunt, quæ diſertiſſime differentem Africanum inducit Cicero in Somnio Scipionis, ocyus cœleſtem patriam repetiturum animum, qui incluſus in corpore eminebit foras, & quam maxime ſe à corpore abſtrahet. Libris

Iambl. Protrept. cap. 5, 13, 17.

ſuis dogmata hæc intexuit Porphyrius, animum abſtrahendum à corpore & ſenſibus, ne contage hac infectus, deprimatur in terram pecudum more, & à veritatis ſtudio avertatur, ſubjiciendum itaque & edomandum corpus parcitate, ciborumque delectu, ut corpore tanquam carcere liberatus animus, corporeiſque affectionibus exutus, ad Deum ſe attollere, eique conjungi poſſit. Hæc eſt vero velut arx & caput doctrinæ Stoicæ. Inter ea, quæ aliena ſunt à nobis, nec proinde ad nos pertinent, aut in noſtra ſunt poteſtate, primum recenſent corpus. Igitur Seneca corpus eſſe ait pondus animi & pœnam, hoſpitium, cuſtodiam, & vinculum; indulgendum illi valetudinis cauſſa, non ſerviendum; ſin animo male pareat, durius etiam tractandum; futurum enim, ut premente illo urgeatur animus, niſi Philoſophia acceſſerit; multis quippe ſervire, qui ſervit corpori; ſic agendum non tanquam vivamus propter corpus, ſed tanquam vivere non poſſimus ſine corpore. Corpus haberi vult Arrianus, ut aſellum onuſtum; qui ei obſequantur, feras evadere. Epicteti dictata ediſſerens Simplicius, corpus inſtrumentum appellat animi, uti ſupra Hierocles, eoque ita utendum ſancit ut inſtrumento, ſi quis ad rationem velit vitam exigere; ſi quis ergo inſtrumento utitur, tanquam ſui parte, Deoque deſerto, & ſpreta ejus voluntate corporeis affectibus, rebuſque externis ſeſe manciparit, ſuum in iis bonum quærens, tum obbruteſcere, nec aliter ſanari poſſe, quam per corporis deſpectionem, ſubminiſtrando tantum quæ huic neceſſaria ſunt pro uſu animi. Quam contemtim vero corpus humanum inſectatur Marcus Aurelius! Vas illud appellat animi, corticem, terram, ſaniem, reticulum nervis, venis, & arteriis contextum atque oſſa, folliculum, cadaver, inſtrumentum. Tum adhortatur nos ad deſpiciendas carnes iſtas, tanquam cito morituros; & ad detrectandum corporis ſervitium, & cultum vaſis deterioris. Sentiunt idem Arabes, quorum hoc jactatur proverbium, Claudendas eſſe quinque domus feneſtras, ut & ipſa & ejus incola

Porphyr. De abſtin. ab animat. libr. 1. §. 30, & ſeq. & in Sentent.

Arrian. Epictet. libr. 1. cap. 3. libr. 3. cap. 26.

Simpl. in Epictet. Proœm. & in cap. 13, 46, 73.

luce fruatur; obstruendos nempe & comprimendos quinque corporis sensus, ut vigeat animus. In admonitionibus Brachmanum ad Alexandrum, quas refert Palladius, regnum in insanos tenere dicitur corpus, & corporis sensus, ejusque cupiditates; edomanda hæc esse; si fecerit, jam bella omnia confectum iri.

CAPUT XII.

De fugienda voluptate.

QUOD si despexerimus corpus, & odio habuerimus, velut indicto bello, subtrahemus ipsi voluptates, & dolores etiam nonnunquam inferemus. Suadet autem id imprimis Philosophia, suaque nobis adversus voluptates, tanquam infensissimos hostes, optima consilia, velut arma subministrat. Audiamus Hieronymum: *Docebo, etiam inter Philosophos, & egregios in republica viros, virtutes voluptatibus, id est Pythagoram, Platonem, & Aristidem, Aristippo, Epicuro, & Alcibiadi ab omnibus solere præferri.* Veri Philosophi, inquit Plato, corporeis voluptatibus constanter abstinent; voluptatibus enim scientia dominatur; ni fecerint, pœnas voluptariæ vitæ pendunt post mortem, animusque corporis contagio pollutus raptatur circa sepulcra, & post diutinos errores corpori rursus illigatur. Hujusmodi abstinentiam sapientum propriam magis esse scribit Porphyrius; quomodo enim qui toti sunt in excolendo animo se demittent ad instituendam eam partem, quæ ratione caret? Nihil esse Philosophiæ cum voluptate commune pronuntiat Maximus Tyrius. Studiosis Philosophiæ naturalis spondet Simplicius, futurum, ut per eam à corporeis voluptatibus avocentur. *A voluptate,* inquit Macrobius, *seriis & studiosis cavendum est; quid enim tam contrarium, quam virtus & voluptas?*

Hieron. adv. Jovin. libr. 1. cap. 2.
Plat. Phædon.
Porphyr. De abstin. ab animat. libr. 1. §. 45.
Maxim. Tyr. Dissert. 34.
Simpl. Præfat. in Aristot. Physic.
Macrob. Saturn. libr. 7. cap. 4.

Nec ſapientiæ ſolum ſtudioſis, ſed univerſis hominibus legem hanc poſuerunt primi illi Græcanicæ ſapientiæ magiſtri, Solon, Periander, & Pittacus, coërcendam voluptatem, utpote noxiam & mortiferam. Pythagoras voluptatum illecebras comparabat Sirenum cantionibus, quæ caute vitandæ ſunt iis, qui ad virtutem tanquam ad patriam cupiunt appellere; primum malorum eſſe dicebat voluptatem, exterminandam omni ſtudio; & à teneris annis amplectendum eſſe vitæ genus durum & virile. Chriſtianum audire putes, cum hæc ex Pythagora referentem Demophilum audis, fieri non poſſe, ut idem & voluptates amet & Deum; qui enim voluptates amet, eumdem amare & corpus; qui corpus, hunc & opes; qui opes, hunc eſſe injuſtum; qui injuſtus, hunc impium eſſe erga Deum, iniquum erga homines. Reliqui Pythagorei nihil fieri permittebant voluptatis cauſſa, quæ præ cæteris vitiis homines præcipitet in peccata. Graviſſima oratione voluptatem inſectatur apud Ciceronem Cato major ex Archytæ Tarentini doctrina, à Nearcho ſibi tradita, quorum uterque Pythagoricus fuit; nullam capitaliorem peſtem invaſiſſe homines, quam voluptatem, ex ea oriri mala omnia, omne eam animi lumen extinguere. Addit Cato, huic Archytæ ſermoni interfuiſſe Platonem. Eum certe Plato inſeruit Philebo ſuo, ſed Socrati adſcripſit more ſuo, non Archytæ. Certe ſecta hæc Pythagoreorum continentiſſimam & laborum patientiſſimam ſe profitebatur. Nota eſt pueris fabula à Prodico Ceo eleganter conficta, de Hercule adoleſcente, virtutem inter & voluptatem hæſitante primum, ac demum voluptate repudiata virtutem amplectente. Socratem cum voluptatibus velut ad præliandum ſæpe componit Plato. Oſtendit primum Socrates, voluptatem non eſſe ſummum bonum, imo nec eſſe bonum; per eam animum corpori affigi, tanquam per clavum aut fibulam. Quo exemplo uſi ſunt Iamblichus & Simplicius non ſemel. Serpentibus item venenatis illam comparat, nec aliud eſſe quicquam putat, quo ſit magis abſtinendum; nihil eam

Cic. De ſenect.

Plat. Gorgia, Philebo, Phædon.

Iamblich. apud Stob. Serm. 5. Simpl. in Epictet. cap. 13, 56, 60.

conferre ad felicitatem, pecudumque esse propriam; ejus moderationem, fundamentum esse virtutis; ac ea præcipue liberum esse debere Philosophum; Socratis autem verbis sententiam ipse suam de voluptate expromebat Plato, quam & escam malorum appellabat; ut temperantiam bonorum omnium ornamentum. Factum idem à Xenophonte in libris Memorabilium, in quibus multa adversus voluptatem cum Aristippo, aliisque disputantem inducit Socratem. His informatus præceptis Antisthenes, voluptati bellum indixit, nullumque non laboris, continentiæ, tolerantiæ genus in se recepit; idemque porro ut facerent, Cynicis à se institutis perpetuam legem dixit. Memoratur hoc ejus dictum, Insaniam potius, quam afficiar voluptate; quippe voluptatem summum esse malum statuebat. Celebratur & istud Cratetis, libertatem & immortale regnum affectare, qui voluptati se non mancipant; & voluptatum moderatione civitates & familias servari. Item illud Diogenis, qui Antisthenis discipulus fuit, Cratetis magister, turpe esse cantores & athletas vocis aut roboris caussa abstinere voluptatibus, neminem temperantiæ caussa. Ad idem institutum Crates Zenoni & reliquis Stoicis præluxit. Cynismum enim probabat Zeno, & ad eum vitam accommodabat, ac Comicis propterea ludibrio erat. Igitur Stoicæ sectæ certissimus hic est character, fuga voluptatum; nec tritius dogma, scriptisque eorum vexatius ullum est. Præcepta ad eas vel repudiandas, vel, si ita res postulet, recte perfruendas, commode suggerunt Epictetus, & Epicteti explicator Simplicius. Nec parti huic defuit Marcus Aurelius, passimque in eas invehitur. Crebro usurpabat verba hæc Hieroclis Stoici Platonicus Taurus, Meretricium esse dogma, voluptatem pro fine ponendam, sublatisque lupanaribus sublatum iri hoc dogma. Plurimum quoque in eo argumento se jactat Seneca. Voluptatem neutiquam patitur poni inter bona: imo, initium esse ait malorum omnium; rem cæteroquin humilem, pusillam, servilem, imbecillam, caducam, brevem, fugacem, turbidam,

Xenoph. Memorabil. libr. 2, 4, & 5.

Epictet. cap. 56.

pœnitendam, exitu fœdam, communem cum ſtultiſſimis & peſſimis hominibus; cum mutis quoque animantibus, etiam contemtiſſimis; ea effeminari homines & remolleſcere; inviſiſſimam eſſe habendam, & exturbandam; quippe quæ nos latronum more in hoc ampleƈtatur, ut ſtrangulet; beatum fore illum, cui vera voluptas erit voluptatis contemtio; eam ſe aſpernari, compeſcere, nihil ejus cauſſa facere. Nempe ſic acceperat ab Attalo Stoico præceptore ſuo. Sed perſequamur reliquos Philoſophos: imprimis Ariſtotelem, qui in Problematis quærit, cur intemperantes & incontinentes appellentur, qui voluptatem quærunt ex duobus ſenſibus, guſtu atque taƈtu; non item ex reliquis; cauſſamque hanc affert, quod id commune habeant cum pecudibus, inde itidem voluptatem captantibus. Probat hæc & dilatat Macrobius, qui & alio loco ſtudioſis & ſeriis hominibus interdicit voluptate; quippe nihil eſſe tam contrarium, quam voluptatem & virtutem. Nobilis quoque Peripateticus Critolaus & malum eſſe ſtatuit voluptatem, & mala multa ex ſe parere. Quanquam fatendum eſt Ariſtotelem voluptati infenſum haudquaquam videri, cum acute diſtinguit voluptatem à noxiis voluptatis effeƈtibus. Quæ cautio & à Platone adhibita eſt. Nos vero voluptates hic non ſolitarias, & à damnoſo ſuo comitatu divulſas ſpeƈtamus, ſed quales obtrudunt ſe hominibus, & ab incautis etiam cum adjunƈto dedecore & detrimento captantur. Voluptatem ſæpe oppugnat Cicero; nec ſatis dignam eſſe docet hominis præſtantia, contemni etiam & rejici oportere; vel ſaltem tenendum eſſe ejus fruendæ modum; arcendam maxime eſſe à libidinibus adoleſcentiam; improbandas artes, quæ miniſtræ ſunt voluptatum; qui his fuerint dediti, eorum animos corpore elapſos, circum terram diu volutatos, in cælum, niſi multis exagitatos ſeculis, non redituros. Quæ affingit Africano, uti & egregiam argumenti ejuſdem diſputationem Catoni majori, quemadmodum mox notavi, ut liquere omnibus poſſit eamdem fuiſſe priſcæ illius, & omni genere virtutum

Macrob. Saturn. libr. 2. cap. 8. libr. 7. cap. 4.

Plat. Protagor.

Cic. libr. 1. Offic. Somn. Scip. De Senect.

etiamnum florentis Romæ sententiam. Prætereo Ciceronis ejusdem, Plutarchi, Athenæi, aliorumque, ac Stoicorum præsertim convitia adversus Epicurum, suasorem voluptatis ac defensorem. Repetam tantum dictum elegans Plutarchi hujus adversus voluptatem; feram esse, sed mansuetam, duplici de caussa fugiendam, & quod nocet, & quod fallit: quæ deprompta sunt ex libro, quem scripserat adversus voluptatem. Hoc prope ipsum de voluptate profatus est Maximus Tyrius. Non patitur poni illam inter bona; principiisque ejus suadet esse obstandum, si quis salvus esse velit. Disputat quidem de ea, more Academicorum, in utramque partem; sed ita tamen, ut postquam rationes omnes attulit, quibus commendari voluptas potest, easdem deinde falsas esse ostendat, voluptatemque damnosam & fugiendam esse demonstret. Ex Iamblichi epistola De temperantia, multa affert Stobæus contra voluptates perutilia; velut, earum moderatione civitatum & familiarum salutem constare; simulacrum earum esse Gorgonis caput, quo homines saxa fiunt; Perseum verò amputato eo, suadente Minerva, cælum conscendisse. Plurimis hujusmodi fabulis voluptatum damna Poëtæ adumbrarunt; ac Homerus potissimum. Nam quid aliud designant suaves illi fructus Lotophagorum? quid Circes pocula? quid cantus Sirenum? quid Scylla & Charybdis? quid Calypsus insula? quid Phæacum horti? Nihilo magis voluptas, sive in cothurno, sive in socco Poëtis probata est. Videnda loca, quæ ex Sophocle, Anaxandrida, & Alexi collegit Stobæus, & quæ alii ex Menandro. Nec omitti decet pronuntiatum hoc Demonactis, quod idem suppeditat Stobæus, tantum addi ad virtutem, quantum detrahitur ex voluptate. Adversus voluptariam vitam salsè quædam & acute fundit at Lucilius. Et Horatii sententia est, spernendas voluptates, voluptatem dolore emtam nocere. Religiosissima apud Judæos Essenorum secta perceptionem voluptatum haud secus quam noxas & crimina vitabat. Ne Pharisæi quidem frangi se patiebantur deliciis. Idem suadet

Plutarch. apud Stob. Serm. 6.

Maxim. Tyr. Dissert. 7, 10, 33, & 34.

Stob. Serm. 6.

Stob. Serm. 5, 6, & 7.

Lucil. Sat. 4. Horat. libr. 2. Epist. 2.

Apollonio Thespesion Gymnosophistarum princeps apud Philostratum. Legas quæ de institutione puerorum apud Persas disserit Xenophon; quæ de Ægypriis sacerdotibus apud Porphyrium Chæremon Stoicus; quæ de Germanibus & Brachmanibus apud Strabonem Megasthenes; quæ de Pramnis ipse Strabo; miraberis disciplinæ austeritatem, frugalitatem, & abstinentiam, ab omni voluptate alienam; quæ prodeuntibus annis, apud Persas potissimum, in magnam mollitiem deflexit. Cognoscere operæpretium est, quam salubribus consiliis, ac exemplo etiam suo, Alexandrum ad continentiam & despectionem voluptatũ hortati sunt Brachmanes apud Palladium, cum dicerent veram hanc esse fortitudinem, internos illos hostes virtute, non externos armis edomare. Nec dedidicerunt ista recentiores Brachmanes, plurimaque inter eos jactantur adagia adversus corporis voluptates. Quam austerum vitæ genus sectentur Talapoini Siamenses, non sine stupore nuper ex Gallorum nostrorum narratione accepimus.

Philostr. Apollon. libr. 6. cap. 5. Xenoph. Cyrop. libr. 1, & 8. Porphyr. De abstin. ab animat. libr. 4. §. 6. Strab. libr. 15.

✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱✱

CAPUT XIII.

De servanda castimonia.

JAM ut à genere descendamus ad speciem, eam præcipue domandam esse voluptatem, quæ officit castitati, demonstrabimus: non quidem exemplis, quæ sunt infinita, & ab aliis peti possunt; imprimis ab Hieronymi libro priore adversus Jovinianum, qui decus suum virginitati detrahebat; sed auctoritate Philosophorum, & cordatiorum Scriptorum, exoticarumque gentium suffragio, apud quas suus castimoniæ honos habitus est. Vere quippe dictum est à Tertulliano, Diabolum *habere & virgines, habere & continentes*. Primus prodeat Pythagoras, qui continentiam esse dixit

Hieron. libr. 1. adv. Jovin. cap. 26, & seq. Tertull. De præscript. cap. 40.

lumen animi, & adolescentes ante annum ætatis vicesimum venereis rebus abstinere voluit, raroque iis uti post hanc ætatem, nec nisi prolis suscipiendæ caussa; priscorumque Græcorum mores laudabat, apud quos magna pudoris ratio habebatur. Hæc tradit Iamblichus, secutus verba ipsa Ocelli Lucani, vetusti Pythagoricæ sectæ antistitis. Plus aliquid habet Hierocles, Pythagoram venere prorsus suis interdixisse. Plus etiam Philostratus, apud quem Pythagoricam Philosophiam Apollonius inducit præcepta sua sibi tradentem, in quibus erat istud, si quem discipulorum suorum incontinentem deprehendisset, barathra sibi esse, in quibus pœnas daret. Cui præcepto paruisse ipsum Apollonium ferunt, & perpetuam virginitatem coluisse; & cæteros quoque Pythagoreos vel venereis abstinuisse prorsus, vel liberorum solum ex legitimo concubitu quærendorum caussa iis esse usos. Nempe diligenter eos ad temperantiam, ad continentiam, ad pudorem Pythagoras instituerat. Hinc præclara apud Pythagoricos castitatis præconia. Quale hoc Demophili, animi robur esse temperantiam, mortemque præoptandam, quam per incontinentiam lumen animi extinguere: & ista Porphyrii in libro Pythagorici argumenti, fugiendam venerem, ut ingenio vivi possit, quippe fœdam & sordidam; purumque esse debere, non corpore solum, sed & animo, quisquis ad Deum accedat, & philosophari velit; virisque divinis castitatem intra & extra corpus esse servandam. Hinc Archytam ferunt à prætextatis verbis diligenter cavisse. Hinc Theano, Pythagoræ sive uxor, sive discipula, magnam pudicitiæ laudem tulit. Castitatis etiam in somnis studiosum fuisse Anacharsin Scytham, verendis sinistra manu compressis, ex Pherecyde Syrio refert Clemens Alexandrinus. Quamobrem ejus imaginibus hoc ipsius effatum adscribebatur, continendam esse linguam, ventrem, & virilia. Vitandas esse nuptias & procreationem liberorum censuerunt Democritus, & ejus sectator Epicurus. Democritum hunc luminibus oculorum se ipsum privasse scribit Tertullianus, quod mu-

Iamblich. vit. Pythag. cap. 31. Ocell. Lucan. De natur. univers. cap. 4. Hierocl. in Aur. Carm. Philostr. Apollon. libr. 6. cap. 6. & libr. 1. cap. 10.

Demoph. Sent. Pythag.

Porphyr. De abstin. ab animat. libr 1. § 7, & 41. libr. 2. §. 45, & 52. libr. 4. §. 20.

Clem. Strom. 5.

Tertull. Apolog. cap. 46.

lieres sine improba cupiditate aspicere non posset. Socratem, qui nefariæ in masculos libidinis accusatus fuerat, ab hac calumnia vindicat gravissimus auctor Xenophon, qui fuit ejus auditor, ut hominum omnium continentissimum non dubitet appellare. Quod & ipsi testimonium præbet Aristophanes, quamvis ipsi infensissimus, eum inducens discipulis suis præcepta patientiæ, frugalitatis, & castitatis tradentem. Memorabilem hanc Xenophon ipse edidit vocem, mali omnis immunem fore, quisquis fundamentum in temperantia & castitate collocarit. Plato venerem omnem damnat in libris De legibus, præter eam, quæ cum legitima uxore prolis quærendæ caussa exercetur; qui contra fecerit, infamem esse, & honoribus arceri jubet. Nec supra naturæ vires esse continentiam, ostendit exemplo nonnullorum pugilum, qui roboris servandi caussa castitatem coluerunt; & animalium quorumdam, quæ caste vivunt, certis solum temporibus ad procreandam prolem venere repetita. Multo etiam magis castitatem suadet Philosophis, quorum studium omne esse debet in animo oblectando & exercendo. Senectutem autem carere hujusmodi voluptatibus haudquaquam ægre ferendum docet, cum multi harum imperio liberatos se lætentur. Nec facta Platonis à dictis abludebant; quippe quem scribant nonnulli in vita cælibe ab omni fœmineo complexu purum corpus præstitisse. Extant quidem mollicula ejus & amatoria carmina, sed minus pudicus ex iis haudquaquam putandus est, qui idem sensisse videtur ac Catullus, castum esse decere Poëtam ipsum, versiculos nihil necesse esse. Locum Platonis ex Phædone, totamque adeo sententiam de libidine fugienda expressit Cicero in Catone; nec semel alibi amorem incessit ac venerem, verecundiam commendat, omnem in verbis aut in factis obscœnitatem improbat. Quis nescit quanta continentia & gravitate Xenocrates famosi scorti Phrynes blanditias & invitamenta sit aspernatus? Quis nescit ferro eum & igne gliscentem libidinem compressisse? In præceptis quæ ad animum expurgandum à

Xenoph. Memorab. libr. 3.

Aristoph. Nubib.

Plat. De legib. libr. 8.

Plat. Phædon.

Plat. De republ. libr. 1.

Catull. Epigr. 16.

Cic. libr. 4. Tuscul. & libr. 1. Offic. & De Senect.

Porph. Sentent. Porphyrio tradita sunt, unum hoc est, cohibendos esse venereos motus, etiam qui præter voluntatem nostram oriuntur, nec cogitationem quidem eorum admittendam. De castitate Theosebii Platonici, qui fuit Hieroclis discipulus, egregia Damascii testificatio est. Is cum uxore sobolis caussa duxisset, & infœcundam comperisset, caste postmodum cum ea consenuit: & ante conjugium, in ipso juventutis æstu, libidinis in se fomitem represserat. Asclepiodotum quoque, Procli auditorem, nullius unquam fœminæ notitiam habuisse perhibet idem Damascius. Quod & de Serapione amico Isidori, qui Theosebium Hieroclis discipulum audivit, commemorat Suidas. Formosas meretrices mortifero mulso similes esse dicebat Diogenes; & grave esse, continentiam servare cantores & athletas, hos corporis caussa, illos vocis, à nemine virtutis caussa. Et Diogenis assecla Crates jugum voluptatis excutienti animo spondet immortale regnum, & veneris impetus vel fame reprimi vult, vel laqueo. Stoici etsi sermonibus inverecundi & αἰσχρῤῥήμονες, sententiis & vita fuerunt castissimi. Pudicitiam passim & verecundiam laudat Seneca. Unum hoc depromam ipsius præconium, quod omnium instar esse queat, vivere nos posse sine pudicitia, sed potiorem esse mortem. Itaque suffragium ejus ambit Hieronymus, cum castitatem adversus Jovinianum defendit. Nec id à sectæ solum, aut à Romanæ gentis sanctitate habuit Seneca, cujus gentis ritus & leges summum indicant pudicitiæ studium; sic ut in caussis agendis honorem præfarentur auribus, cum nominare necesse esset lupanar, lenonem, meretricios quæstus: sed & ita institutus fuerat à patre, cujus notabile hoc effatum est, recedendum esse ab omni obscœnitate verborum & sensuum, & satius esse tacere quædam detrimento caussæ, quam ejus adjumento efferre. Memoria dignus est Musonii locus de rerum venerearum usu, quem Stobæus Sententiis suis inseruit. Nullam aliam licitam, piam, & justam venerem censet, quam quæ in conjugio exercetur sobolis quærendæ caussa; nam ne legitimam

Damasc. apud Phot. Tm. 242.

Suid. in Sarapion.

Senec. De benef. libr. 1. cap. 11.

Hieron. adv. Jovin. libr. cap. 30.

M. Sen. Controv. libr. 1. Contr. 2.

Stob. Serm. 2.

quidem esse, si voluptas tantum ex ea captetur. Hanc tantum concedit Epictetus, vel quam dant nuptiæ, vel quam lex; puellasque ad verecundiam & temperantiam institui jubet, & utilia suggerit ad voluptatis frænandas illecebras consilia. Quæ edisserens Simplicius, docet assuetudine & exercitatione castitatem comparari posse. Deorum beneficio factum lætatur Marcus Imperator, quod incorruptam servaverit adolescentiam, nec ante tempus virilitatem exercuerit, imo & ultra legitimum tempus exercere distulerit; quodque amatam sibi Benedictam quamdam & Theodotum omnino non attigerit; & ex amore, quo in eos ferebatur, convaluerit. Aureolas ex Aristotele, Theophrasto & Plutarcho sententias in laudem castitatis, & in amoris ac impudicitiæ vituperium repræsentat Hieronymus, amorem fœdum esse vitium, insaniæ proximum, rationem pessumdans; sapienti uxorem minime esse ducendam; infinitas esse matrimonii curas atque damna. Isæus Assyrius Sophista, cum rogaretur, an mulier quædam pulcra sibi visa esset, continentiam suam egregio hoc responso testatus est, desiisse se oculis laborare. Quod germanum est dicti illius Jobi, pepigisse se fœdus cum oculis suis, ut ne cogitaret quidem de virgine. Nec in summa quidlibet sentiendi & proferendi licentia dissonant ab his Poëtæ. Cantorem Clytemnestræ apponit Homerus suasorem castitatis. Caute cavendum ab illecebris mulierum monet Hesiodus; qui iis confidat, furibus confidere. Splendidam Sophoclis jam senis sententiam commemorant Plato & Cicero, aliique complures; gaudere se, quod à venereis rebus, sicut à domino agresti ac furioso, hac ætate profugisset. Amoris & veneris detrimenta persequitur Euripides in Hippolyto, quem & ob continentiam impense laudat. Alibi ex persona Ionis graviter redarguit stupra Jovis, Neptuni, & Apollinis: nec hominum intemperantiam jam amplius vult accusari, sed Deorum, quorum exemplo in scelus impelluntur. Atque hæc verba repræsentat Justinus. Virtutis penum Menander castitatem appellat, & ab illicito

Epictet. cap. 47, 56, & 62.

M. Aurel. libr. 1. §. 17.

Hieron. adv. Jovin. libr. 1. cap. 28, & 30.

Job. 31. 1.

Hom. Odyss. γ. v. 267.

Hesiod. Oper. v. 371, & seq.

Plat. De republ. libr. 1. Cic. De Senect.

Euripid. Hippol. v. 525, & seq. & Ion v. 444, & seq.

Justin. De Monarch.

concubitu virum probum absterret. Parthenias dictus creditur Virgilius, à virginali verecundia, etsi nos aliam nominis hujus caussam supra propôsuimus. Quam autem in carmine pudoris rationem habuerit, demonstrat Ausonius. Perrogandæ nunc variarum gentium sententiæ; non Græcorum quidem aut Romanorum, ne in re notissima abutamur otio. Nam quis nescit Athenis severas leges adversus adulteria & illicitos amores esse constitutas? Cecropem vulgivagam venerem intra sancti & pudici matrimonii septa continuisse, etsi legi huic deinde frequentandæ civitatis caussa derogatum est; nullum lectum fuisse sacerdotem, imo nec ad sacra accedere cuiquam fas fuisse, qui castus non esset; quæ ad sacra allegerentur fœminæ, fere virgines fuisse, vel univiras, magnoque in honore fuisse, quæ virginitatem castitatemque colerent. Hæc fere tenuerunt Romani, moribus Græcis imbuti. Sanctæ illis ad tuendam pudicitiam leges. Dii illis tutores pudoris, item Deæ. Vestales illis virgines, summusque his habitus ob virginitatem & pudicitiam honos, habitus & mulieribus, quæ in eodem manerent conjugio; sanctiusque etiam quam apud Athenienses observata lex de una tantum eodem tempore uni collocanda. Tralatitia hæc sunt, & in ludis puerorum decantari solita. Proficiscamur ad exoticas gentes: initio facto à Judæis, qui postquam à testamento Dei sunt repulsi, inter profanos jam & exoticos habendi sunt. Agnoscunt illi legi divinæ id fuisse propositum, cupiditates extinguere, & voluptates, ac obscœnas præcipue coërcere. Pharisæi purissimum vitæ sectabantur genus; continentia apud illos magno, perinde ut apud Legis peritos, in pretio; multorum annorum castitas, dum vacabant piis exercitationibus; crebri in conjugio secubitus; duro cubili, subjectisque spinis ac scrupulis gliscentem per somnum libidinem præcavebant. Sed hi nihil ad Essenos, sectam continentissimam, victricem cupiditatum, voluptatum contemtricem; sic, ut ne legitimas quidem, quas conciliat matrimonium, magna eorum pars toto vitæ decursu

Auson. Cent. nuptial.

admitteret; quidam liberorum solum quærendorum gratia uxoribus uterentur. Non aspectus obscœni, sed ne libidinosæ quidem cogitationis licentiam dat Judaïca lex, teste Maimonide. Præconio suo Apostolos Christi exornavit Muhammedus in Alcorano, ob castitatem etiam injussu Dei servatam. Hierophantæ, ut & Galli Cybeles, virilitatem solebant vel execare ferro, vel medicamentis edomare. Magnam sane promeriti sunt laudem castitatis Ægyptii Sacerdotes; quam ut sanctius colerent, abstinebant penitus sale atque vino, in quibus inest Veneris incitamentum. Unicam ducebant uxorem, qua & abstinebant tempore vicis suæ; (non semper, ut ex Chæremone falso scripsit Hieronymus) masculis vero omni tempore. Herodoti temporibus Ægyptii omnes contenti erant una conjuge, ut Græci: Diodori ætate, Sacerdotes tantum; ut prona est in libidinem humana cupiditas. In Jovis Thebæi fano mulier casta ad Dei complexus excipiendos collocabatur. Nec silere possum excellentem Calasiridis virtutem, qui Isidis Memphiticæ sacerdos fuit: sive fabula sit ab Heliodoro in laudem castitatis inventa, sive res ita, uti narratur, contigerit. Is elegantissimam fœminam Rhodopin sæpius conspicatus, & amore tandem victus, Memphi relicta cupiditatem suam exilio compressit. Cui simile Antiochi tertii factum memorat Plutarchus, Ephesum deserentis, ne virginis, quæ Dianæ antistita erat, desiderio captus præter fas aliquid attentaret. Cereris Africanæ sacra tractabant fœminæ, abdicato sponte de virorum consensu matrimonio, omnique exinde masculorum contactu, ac filiorum etiam ademto. Castitatem quoque colebant Sacerdotes Æthiopes. Jovis Heliopolitani simulacrum cum veheretur apud Assyrios, subibant proceres longi temporis castimonia puri. In sacello Beli Babylonii mulier à Deo ipso selecta, virilis consuetudinis exors, ipsius concubitum præstolabatur. Quos ad Solis & Dianæ sacra procuranda allegebant Persæ, iis lex eadem perpetuæ pudicitiæ imponebatur. Itaque Aspasiam, quam propter raram pudicitiam summopere

Maimonid. Mor. nevoch. Part. 3. cap. 49.

Hieron. adv. Jovin. lib. 1. cap. 9.

Herodot. libr. 2. cap. 92.

Diodor. libr. 1.

Heliod. Æthiop. libr. 2.

Plut. Apophth.

amaverat Cyrus, ut in casto reliquam vitam exigeret, Dario filio ereptam Solis & Dianæ sacerdotem Artaxerxes esse jussit. Adolescentes ea gens ad continentiam diligenter instituebat. Et nunc quoque apud Persas veteribus illis prognatos, nullum crimen capitalius est, quam impudicitia; nullum, quod gravius punire velint. Apud Turcas, ii qui genus suum ad Muhammedum referunt, fere matrimonio abstinent. Indorum Theologorum, qui communi Gymnosophistarum nomine censebantur, duplex fuit secta, Brachmanum altera, altera Germanum, quos & Sarmanas, & Samanæos, & Semnos dictos reperias. Eadem stirps erat Brachmanum omnium, & sectæ huic addicti nascebantur: eligebantur Germanes ex omnibus tribubus. Magnum utrisque inerat studium castitatis. Ante annum ætatis septimum & tricesimum, fœminæ consuetudinem nullã habebant Brachmanes; eoque anno expleto, sobolis tantum parandæ caussa uxoribus dabant operam. Itaque semel quotannis ad eas visebant; iisque abstinebant demum, postquam geminam prolem suscepissent. Magistros habebant continentiæ, cujus virtutis præcepta vulgo tradebant. Germanes veneris degebant prorsus expertes. Nec tamen à contubernio suo repellebant mulieres quasdam, studiorum socias, & castitatis participes, quas Semnas itidem appellabant. Diffusa erat & in Bactros hæc secta, quæ & in aliquibus Javæ majoris angulis ad hanc diem perseverare fertur. Mariti defuncti desiderium testantur hodieque viduæ eodem rogo sponte se cremantes, ni infames haberi velint. Nec diuturnitate temporis exoleverunt sancti illi ritus apud Indos Philosophos, imo accuratius etiam student continentiæ. Sunt magna Brachmanum & Brachmanidum cœnobia. Sunt, qui fructus cujusdam esu Venerem doment. Sunt, qui mulieris contactum cane & angue pejorem putent. Macassarenses Sacerdotes castitatem servant ex voto. Talapoinorum quoque Siamensium memoranda castitas est. Nefas illis mulierem tangere, alloqui, imo & obiter aspicere. Igne concubitum luunt. Tota gens

casta:

casta: unica fere uxore contenti sunt. Magnum virginibus honorem habent Sinæ; magnum viduis castitatem colentibus, spreto altero conjugio. Quod & olim lege prohibitum fuit. Quædam apud illos sectæ Philosophorum virginitatem anteferunt nuptiis, quibus & penitus abstinent. Versibus amores suos decantant, sed pudicis. Nempe sic informati fuerant à Confutio, qui cum omnibus suadebat continentiam, tum iis maxime, qui sapientiæ studebant. Ipse contentus uxore unica, concubinas superinducere scelus esse dixit. Sed & repudiata demum uxore cœlibem deinceps vitam egit. Formosenses conjugis ducendæ veniam adolescentibus non concedunt ante annum ætatis vicesimum: clam illi visunt ad uxores, nec nisi quadraginta annis grandiores facti in contubernium admittunt eas, quæ unæ unis nubunt. Ex duodecim Sacerdotum Japoniorum sectis, castimoniæ vota nuncupant undecim, pœna mortis proposita, si qui sanctæ sponsioni desint. Summus ipse Japonum Imperator, quem Dayrum vocant, unam tantum ducit uxorem, à qua per dies quindecim quotis quibusque mensibus sejungitur. Hanc si amittat annis minor triginta, alterius ducendæ jus habet; secus, si hanc ætatem excesserit. Scythis quantum placuerit pudicitiæ laus, cognoscitur ex Anacharsi, quem supra laudavimus. Inter Thraces fuisse quosdam Ctistas dictos, qui sine mulierum consortio viverent, & sacri haberentur, ex testificatione Posidonii narrat Strabo; atque hos ipsos esse, qui Abii vocantur ab Homero, hoc est, vita carentes; quasi carere conjuge, id sit vita carere. Est provincia magnæ Tartariæ Mugalla dicta, in qua Monachi quidam totum vitæ tempus in casto agunt. In regione Tibetana magnæ sunt virorum societates, magnæ & fœminarum. Lamas appellant. Piam ac solitariam agunt vitam, nec ullus inter eos conjugii usus. Germanicam gentem sua pudicitiæ cura nobilitavit. Sera masculorum fœminarumque Venus; severa matrimonia; unica uxor; rarissima adulteria, quæ pœna atrox & & marito permissa consequitur. Teutonum à Mario cæso-

Strab. libr. 7.

Homer. Iliad. 5. v. 6.

rum uxores perpetuæ virginitati inter Vestales adscribi voluerunt, nec impetrarunt à victore; itaque laqueo sibi vitam eripuerunt. Semel tantum virgines nubunt in civitatibus quibusdam: apud Herulos etiam viris defunctis viduæ laqueo se præfocant, si probæ & pudicæ haberi velint. Auctor Procopius in Gothicis, qui & Anglis atque Varnis, profligatæ pudicitiæ puellam videri ait, si cui nomen solum contingat sperati conjugii & sponsaliorum, ad nuptias ipsas non perveniat. Tauri sacrorum Dianæ curam virginibus tantum committebant. Et Saxones, crudelitate feros, castitate mirandos esse scripsit Salvianus. Americani Sacerdotes castitatem colunt prope omnes, Deo placere pudicitiam rati. In Hispaniola insula, si quis eorum se polluerit, vel necatur lapidibus, vel igne crematur. Cæteri omnes sunt in casto, cum jejuniis sacris aut orationibus vacant; & cum se accingunt ad legendum aurum, quod in parte religionis ponunt. Pœnas impudicis post mortem paratas putant. Viri defuncti rogo viduæ pleræque se injiciunt. Venere abstinent Chiribicenses Magi. Nicaraguani Sacerdotes uxores non ducunt. Magnifica habuerunt Mexicani & Peruani cœnobia virorum & fœminarum castitatem colentium; cujus violatæ si qua comperta erat, viva defodiebatur Vestalium Romanarum ritu. Tota prope gens ad confirmandas vires Veneri sero dat operam. Apud Abnakenses, Canadicam gentem, magna est castitatis laus, magnum impudicitiæ dedecus. Mitto Hæreticos, qui vel nimio continentiæ amore producti, vel fœminam atque item materiam, tanquam Diaboli fœtum perosi, nuptias damnarunt, Saturnilianos, Cerinthianos, Ebionitas, Archonticos, Cerdonianos, Marcionistas, Severianos, Tatianos, Encratitas, Apostolicos, Manichæos, Hieracitas, Eustathianos, Aërianos, Apotacticos, & alias Ecclesiæ vibices. Mitto & qui ex vanis hujusmodi opinionibus secundas improbarunt nuptias, Catharos & Cataphrygas, sive Montanistas, inter quos censebatur Tertullianus.

Procop. Gothic. libr. 2. cap. 14. libr. 4. cap. 20.

Salvian. libr. 7.

****

CAPUT XIV.

De edomando ſpontaneis afflictationibus corpore, & peccatis per piaculares pœnas eluendis.

NEC voluptatis ſolum lenociniis obſiſtendum eſſe decernit Chriſtus, ſed affligendum quoque corpus, & voluntariis doloribus edomandum, & peccata piacularibus pœnis eluenda. In eo autem aſſentientes habemus gentes propemodum univerſas, quæ aliqua rerum divinarum notitia imbutæ ſunt. Infinita tradiderunt præcepta ſapientes viri ad muniendam adverſus morſus doloris humanam naturam. Nobiliſſimarum Philoſophiæ ſectarum decreta hæc ſunt, inter mala minime ponendum eſſe dolorem; ſolum eſſe malum, quod turpe ſit; virtutem ad bene beateque vivendum ſe ipſa eſſe contentam. *Dabit, dabit ſe in tormenta vita beata,* inquit Cicero, *nec juſtitiam, temperantiam, imprimiſque fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam proſecuta, cum tortoris os viderit, conſiſtet; virtutibuſque omnibus ſine ullo animi terrore ad cruciatum profectis, reſiſtet extra fores, limenque carceris.* Itaque plurimi his armati dogmatis, plurimi etiam nullis informati præceptionibus Philoſophiæ, ſed magna fortitudine & conſtantia à natura præditi, cum caſu vel neceſſitate in perpetiendi doloris diſcrimen adducti eſſent, præſenti eum animo ac ſtrenue pertulerunt. Plena eſt exemplorum vita, pleni libri; neque nunc in iis congerendis laborandum. Ea tantum videntur propoſito noſtro convenire præcepta & exempla, quibus vel religionis cauſſa, vel popularis inſtitutionis, vel Philoſophiæ, quæ multis pro religione fuit, ſuſcepti ſponte aut tolerati dolores, & afflictationes corporis fuerunt. Ut verum appareat, quod libro ſuo De patientia præfixit Tertullianus: *Philoſophos, cum inter ſe va-*

Cic. Tuſculan. 5.

riis sectarum libidinibus, & sententiarum æmulationibus discordarent, solius tamen patientiæ in commune memores, huic uni studiorum suorum commisisse pacem, in eam conspirasse, in eam fœderatos esse, illi in affectatione virtutis unanimiter studuisse, omnem sapientiæ ostentationem de patientia prætulisse. Hac præcipue laude inclaruit Italica Schola, quæ à Pythagora sumsit initium. Is primum ad capessendos impigre labores hortabatur suos hoc symbolo, Supra chœnicem ne sedeto; & altero etiam symbolo literæ Y, cujus cornu alterum angustum, difficilem notat ad virtutem viam; latum alterum, viam patentem atque tritam ad vitium. Carminibus porro suis monitum hoc inseruerunt Æschylus & Epicharmus, Pythagoricæ doctrinæ participes. Vitam ipse Pythagoras durissimam cum suis egit, frugalissimam, patientissimam; dixitque voluptates non conferre beatitudinem, nec dolores eam auferre. Lysis in Aureis carminibus, quæ adscribuntur Pythagoræ, insuescendum esse monet, ventrem & somnum reprimere. Et in hac palæstra exercitatus Apollonius vetus usurpabat Archilochi dictum, Deorum donum esse tolerantiam & patientiam. Generale hoc est Pythagoricorum decretum, inquit Iamblichus, labores fortiter tolerandos; adhibendas pœnas, sectiones, ustiones, ad naturalem intemperantiam coërcendam; carnibus, cibisque aliis quibusdam abstinendum; reliquis, atque item somno parce utendum. Ergo mirabilis fuit, sive in contemnenda morte, sive in perferendis doloribus, Pythagoræ & sequacium fortitudo. Nam & ipse voluntaria morte interiit; item Empedocles, si modo vulgatã de ejus exitu opinionem sequamur: & Zeno Eleates, excitandis ad constantiã animis juvenum promtissimus, omnia perpeti maluit, quam conjurationis conscios indicare; & ne tormentis victus id facere cogeretur, linguam dentibus abscissam in os instantis Demyli tyranni exspuit: quod & Leænæ nobili apud Athenienses scorto tribuitur. Quidam admotam velut ad audiendum secreti aliquid à Demylo auriculã Zenonem mordicus lacerasse aiunt.

Iambl. vit. Pythag. cap. 32.

Atque ita traditam sibi à Parmenide disciplinam facto expressisse narrat Plutarchus, & egregie ostendisse, formidolosam esse viris magnis turpitudinem, pueris & mulieribus dolorem. Par fuit in simili casu Anaxarchi fortitudo atque factum, cum Nicocreontis perferret sævitiam; nec horrendum deprecatus est supplicii genus, quod nunc quoque Turcis in usu est, cum in mortarium conjectus pistillis ferreis tunderetur. Anaxarchi exemplum & monita secutus Pyrrho, ad mortis & doloris tolerantiam auditores hortabatur. Superioribus haudquaquam inferiorem se præstitit memoratus Livio Theodotus, perperam apud Valerium Maximum Theodorus dictus, cum patefacta adversus Hieronymum Syracusanum tyrannum conjuratione, omnibus intolerandis patientiæ humanæ cruciatibus laceraretur. Pythagoricum autem fuisse testantur Clemens Alexandrinus & Theodoretus. Fertur quoque Hierocles Alexandrinus Pythagoricæ doctrinæ clarissimus interpres, cum Byzantii plagis à magistratibus cæsus esset, judices non sine conviciis manante sanguine respersisse. Italicæ scholæ doctrina imbutus Epicurus, etsi voluptatem censuit esse summum bonum, dolorem vero summum malum, negavit tamen jucunde vivi posse, nisi cum virtute; aut ullum esse tempus, quo sapiens non sit beatus; victum ipse tenuem antetulit copioso; dixitque se cum Jove de felicitate certaturum, si aquam haberet & offam; nihilque ei sufficere, cui pauca non sufficiant. Dolorem is contemsit atque mortem, & animam agens in summis cruciatibus, scripsit ad Hermachum, lætum tamen esse se ex memoria rerum inventarum. At fortior longe visa est Ionicæ scholæ doctrina, cujus clarissimum lumen Socrates, & dictis & factis invictæ laborum omnium, mortisque adeo tolerantiæ exemplum dedit. Laudatur hoc nomine à Xenophonte; & ab ejus adversario Aristophane constantiæ ipsius testificationem veritas expressit, cum eum induceret adhortantem discipulos ad patientiam, stando, ambulando, perferendo frigore atque fame, vini & Veneris abstinentia. Uberius hæc

Plutarch. contr. Colot.

T. Liv. libr. 24. cap. 5. Valer. Maxim. libr. 3. cap. 3.

Clem. Strom. 4. Theod. Therap. Serm. 8. Suidas in Hierocles.

Xenoph. Memorab. libr. 1, & 2. Aristoph. Nubib.

exposita sunt ab Alcibiade in Symposio Platonis. Eum ait ad Potidæam, cum contubernales essent, sustinendis laboribus Græcos omnes, seque adeo superasse, hiberna frigora facillime tolerasse, nudis pedibus glaciem calcasse, vestem non mutasse; per continuum diei unius & noctis tempus in eodem vestigio cogitabundum sub dio perstitisse; belli pericula intrepidum adiisse. Mortem autem adeo non reformidavit, ut invitasse etiam visus sit. Quapropter in exemplum
Sen. Epist. 114. patientiæ proponitur à Seneca. Perpessitium senem appellat, per omnia aspera jactatum, laboribus & militaribus & domesticis & civilibus invictum, atrocibus criminationibus vexatum, carceri mancipatum, veneno extinctum, nec inter hæc vultu aut animo mutatum, sibi semper æqualem in magna inæqualitate fortunæ. Asperum hunc vitæ cultum ita porro commendavit familiaribus, ut qui intima cum eo necessitudine conjunctus fuit Aristodemus Cydatheneus, nudis semper pedibus incederet. Et Cebes præseptos laboribus aditus ad virtutem scite depinxit in Tabula. Et Aristippus ita Antipatrum Cyrenæum instituit, ut oborta sibi cæcitate jocaretur, nec studia literarum intermitteret. Cujus calamitatis constanter toleratæ cum exempla alia profert Cicero, tum illa præcipue Democriti, Asclepiadis Eretrici, & Diodori Stoici; item Homeri, & ipsius etiam Tiresiæ. His adjungi potest Didymus Alexandrinus. Inter Antipatri hujus successores ponendus Anniceris, cujus dictatum hoc fuit, sapientem etsi voluptate careat, angatur doloribus, beatum tamen futurum. Recensetur & inter Socraticos Diodorus;
Cic. 5. Tusculan. cui adjungitur & Calliphon à Cicerone; quorum uterque dixit, honestate beatos homines effici, accedentibus licet cruciatibus. Non magna quidem Plato tolerantiæ edidit specimina; commendatur tamen hoc nomine, quod ad frangendum corporis robur, motusque procaces, in loco insalubri Academia, sedem Philosophicarum collocutionum & commentationum posuerit; quod parce ipse sobrieque vixerit; & cum venisset in Siciliam, minime inescatus fuerit deliciis

Syracuſanarum & Italicarum menſarum, obſcœniſque noctium voluptatibus; quibus beatos homines effici gentes illæ putabant, ipſe vero neminem ſapientem effici ſcripſit ad Dionis propinquos. Nam quid aliud ſentire potuit is, qui cum Pythagora & Socrate decrevit ſemper beatum eſſe ſapientem? Idem fuit Platonis diſcipulorum, Xenocratis & Speuſippi, placitum; idem & Polemonis, qui Xenocratem audivit; beatam vitam à virtute ſuppliciis minime disjunctum iri, cumque ea in Perilli taurum deſcenſuram. Nec ab hac opinione deſcivit Paulus Lacydis diſcipulus, qui omnia perpeti præoptavit, quam conſcios facinoris indicare. Nec minus fuit contra mortem armatus condiſcipulus ejus Carneades. De Cicerone, qui Academicus haberi vult, nihil attinet dicere: paſſim libris ſuis aſperſit has ſententias, turpe eſſe luxuria diffluere, & delicate ac molliter vivere; honeſtum, parce, continenter, ſevere, ac ſobrie; in malis non habendum eſſe dolorem, non mortem, non ignobilitatem, non exilium, non cæcitatem, aliaſque hujuſmodi calamitates; qui virtute præditus ſit, hunc eſſe beatum; placuiſſe id quoque Marco Bruto, magni ingenii & animi viro. Sciſcit eadem Porphyrius; fuga voluptatum, dolorum tolerantia purgationem animi conſtare; viri divini duplicem eſſe caſtitatem, internam & externam. Etſi ex his principiis Peripateticorum, voluptatem bonum eſſe, dolorem malum, ſequitur beatum non eſſe qui afficiatur doloribus, quantacunque virtute præditus ſit, nec beatam vitam in rotam aſcendere; quod negare non ſuſtinuit Theophraſtus, mollior paulo & languidior Philoſophus: fortius tamen & elatius ſenſit, & locutus eſt Ariſtoteles; item Hieronymus Rhodius, cæterique Peripatetici, dixeruntque beatum ſemper eſſe ſapientem, etſi cum torquetur non beatiſſimum; nec unquam felicitatem disjunctum iri à virtute: nec tam rebus, quam novitate verborum diſcrepuerunt à Stoicis. Præ cæteris vero Philoſophorum diſciplinis, parcitate, frugalitate, ſeveritate, laboribus, doloribuſque perferendis, &

Plat. Epiſt. 7.

Porph. Sentent. & De abſtin. ab animat. libr. 2. §. 44, 45.

ſola virtute ſectanda nobilitata eſt Cynica, & quæ ex hac prodiit Stoica. Virtutem illi dixerunt ſe ipſa eſſe contentam, ſibi ad beatitatem ſufficere, quam nec labores, nec cruciatus poſſint eripere. Nec facta dictis abſuerunt. Stupenda fuit Antiſthenis in ſuſtinendo labore conſtantia, quaſi eum ligneo corpore excepiſſet; nec dixit modo laborem non eſſe malum, ſed & eſſe bonum. Magiſtrum aſperitate vitæ ſuperaſſe viſus eſt Diogenes, palliolo duplici inſtructus contra frigus; pera pro cellario, contra famem; dolio pro domo, contra cæli inclementiam; clava pro vehiculo, contra imbecillitatem corporis; lignei ſcyphi uſum, luxuriam ratus, cum manu cava uti poſſet. Æſtate volutabatur per arenas fervidas, hyeme conſperſa nive ſimulacra amplectebatur: prandebat olus; ſervitutem ſic ferebat, quaſi regnum fuiſſet adeptus. Eliſo denique gutture febrim morte excluſit. Hujus præceptis & exemplis armatus Crates, egeſtatem, famem, ſitim, frigora, convitia, plagas patienter & jucunde etiam tulit. In dolio quoque domicilium habuiſſe narrat Simplicius. Hanc Philoſophiam Hipparchia, hunc Philoſophum ita amavit, ut & laborum & paupertatis particeps, ac tori etiam eſſe vellet. Peregrinus, qui Proteus cognomento dictus eſt, & Cynicum ſe geſſit, Olympiæ in celeberrimo totius Græciæ conventu in pyram inſiluit, & voluntariam mortem oppetiit. Et Antiochus Cilix, cum Cynicus haberi vellet, Parthico Caracallæ bello milites frigore rigentes ipſe in nive provolutus exemplo ſuo confirmavit. His Cynicorum decretis ſteterunt Stoici. Malum dixerunt, non cruciatus & dolores, non paupertatem & dedecus, & cætera, quæ mala vulgo exiſtimantur; ſed id ſolum, quod turpe ſit; bonum unum, quod honeſtum ſit; virtute qui polleat, hunc eſſe beatum, quibuſcunque prematur tormentis. Sic Zenoni Stoicorum principi placitum eſt; ſic diſcipulis ejus Cleanthi & Ariſtoni. Hi, ac cæteri porro ex eadem ſecta verba in rem contulerunt; plurimumque eos Dionyſii Heracleotæ condiſcipuli puduit, qui

Simpl. in Epict. cap. 46.

dolore-

dolore sive renum, sive oculorum victus, falsa esse confessus est, quæ à Zenone edoctus de dolore sensisset. Contra Posidonius, cum artubus vehementer laboraret, admovente identidem faces dolore, graviter tamen, adstante Pompeio, qui ejus visendi caussa venerat, & copiose disputavit adversus dolorem, & urgentem re verbisque domuit. Et Diodorum Ciceronis itidem familiarem, multorum annorum cæcitas à literariis laboribus, consuetisque officiis neutiquam deduxit. Magno fuit ornamento disciplinæ huic Marcus Cato: ætati suæ parum intellectus, Vatiniis posthabitus, per seditiosæ factionis manus tractus, vocibus improbis proscissus, contumeliis perfusus, sputis fœdatus, toga in foro derepta spoliatus, nihil remisit de gravitate, & animi magnitudine; mortemque atrocissimam subire maluit, quam in Cæsaris victoris conspectum venire. Austerum vitæ cultum tenuit deinde Attalus, & ejus auditor Seneca, licet instrumenta luxuriæ opes non abjecerit, nec hac parte Stoicus esse voluerit. Culcita uti se ait, etiam senem, quæ resistat corpori, nec vestigium cubantis admittat, factumque idem ab Attalo: animalibus abstinuit per aliquod tempus; delicatis quibusdam cibis, vino, unguento, balneo per omnem vitam; cæteris voluptatibus moderate usus est, suadente Q. Sextio, qui novam & Romani roboris sectam cum filio condidit. Salubribus passim præceptis homines ad laboris, doloris, periculorum, mortisque contemtum excitat. Philosophorum ætatis illius asper erat cultus, intonsum caput, neglecta barba, positum humi cubile; quod cum fere ambitionis caussa fieret, Seneca devitandum censebat. Aurea istæc Epicteti, serviendum corpori, necessitate tenus & animi utilitate; quæ corpori necessaria sunt, parabilia esse; quæ ad delicias atque fastum attinent, esse repudianda; his assuescendum à pueritia; Philosophi nomen vigiliis, laboribus, solitudine, humilitate, ignominia constare. Quæ ut sapienter dicta, sic sancte præstita à viro gravissimo fuisse tradit ejus explanator Simplicius. Memorabilis est hujus disputatio de pœnitentia, Simpl. in Epictet. cap. 38, & 46.

per quam nequitiæ pertæsi resipiscimus & redimus ad Deum; id nos ait consequi, priora acta actis contrariis emendando, castigatione, & ultione voluptatum illecebris opposita. At una Marci Imperatoris auctoritas pro omnibus esse possit; qui duodecimũ egressus annum, Philosophi habitum & constantiam induit. Studebat in pallio, humi cubabat, vixque passus est lectulum pellibus à matre Faustina insterni, à qua fuerat ad victum tenuem institutus. Patrem habuisse se laborum magistrum declarat, ad cujus imitationem se ipse hortatur, ejusque parcitatem, frugalitatem, patientiam, simplicitatem, constantiam, aliasque virtutes in se exprimendas; nec dubitat impietatis eum accusare, qui sectetur voluptates tanquam bona; dolores fugiat tanquam mala. Sarapion, cujus patientiam & inopiam mirifice prædicat Suidas, claudet agmen Philosophorum, quorum in universum tolerantiam, severitatem, paupertatem deridet Eubulus, eos dicens humi cubare, illotis pedibus incedere, sub tegulis habitare, aliena quadra vivere. His succedant Poëtæ, qui in Herculis figmento labores virtutis caussa exantlatos luculenter commendarunt. Prostant plurima eorum in hanc sententiam præcepta. Brevem esse & proclivem ad vitium viam, longam & asperam ad virtutem, & sudoribus prætextam monet Hesiodus. Quod imitatus Simonides virtutem collocavit in rupibus arduis. Quintus Smyrnæus eam cum arbore comparat, ascensu difficili, cujus rami pertingant ad cælum, quo si quis scandere possit, jucundissimos fructus decerpturum. Et Hesiodum secutus Quintilianus; naturam ait præposuisse pulcherrimo cuique operi difficultatem. Deorum inventum esse dixit Archilochus Parius, patientiam in adversis, & malorum tolerantiam: Æschylus, Deos cum laborantibus laborare; quam sententiam frequentarunt scriptores utriusque linguæ, & in adagium dedicarunt: Sophocles, Jovem nihil ærumnis vacuum hominibus dedisse, sed dolores & gaudium per vices adventare, quasi ex duobus doliis, inquit Scholiastes, depromantur. Apud Euripidem laudatur Capaneus, quod

M. Aurel. libr. 1. §. 16. libr. 6. §. 30. libr. 9. §. 1.

Suid. in Sarapion.

Hesiod. Oper. libr. 1. v. 285, & seq.

Q. Smyrn. libr. 14. v. 195, & seq.

Quintil. libr. 10. cap. 3.

Æschyl. Perf. v. 744. Stob. serm. 29.

Sophoc. Trachin. v. 128, & seq.

Euripid. Supplic. v. 862, & seq.

in amplis opibus victu uteretur tenui, & mediocritatem ſectaretur; quique pane & aqua contentos nos eſſe vult, ut Anaxagoræ diſcipulum poſſis agnoſcere. Eubulus tria ſolum pocula ſapientibus concedit in conviviis. Philemon laboribus comparari dixit omnia, ex dolore naſci voluptatem, & dulcem eſſe malorum memoriam. Menander nullam vitæ partem laborum expertem eſſe vult. Sotades plane inutilem eſſe diſciplinam dicebat, quæ pati docet, cum pati neceſſe ſit. Publius Syrus dolori cuivis remedium eſſe dixit patientiam; itidem ut alter, portum miſeriarum. Horatius lauream poëticam, perinde ut Petronius, & Quintilianus oratoriam, ſudore, algore, caſtitate, ſobrietate, multis agendis & ferendis promerendam eſſe docet, & eximia ad victum tenuem dat conſilia. Et Lucanus denique graviſſime detonat in luxuriem, victuſque ac cultus ſimplicitatem commendat. Jam ſi ſpatiari libet per gentes ſingulas, quanta dabit nobis Græcia fortitudinis, conſtantiæ, patientiæ ſpecimina? quæ ſi velimus colligere, tota nobis expromenda erit gentis illius hiſtoria. Sed contineamus nos intra circumpoſitos limites. Frugalitatem & parcitatem impenſe probavit omnis Græcia: unde & φυλλότρωγες per ludibrium in theatris ſunt appellati, quaſi dicas Frondivoros; præſertim vero Athenienſes, qui conviviorum licentiam lege lata coërcuerunt, & Areopagitas juſſèrunt in aſotos animadvertere. Parciores etiam Spartani plagipatidæ, qui ad ſobrietatem, patientiam, dolorumque voluntariam perpeſſionem, velut inſtitutis publice ſcholis, pueros & puellas inſtituebant. Nota adoleſcentium certamina, in quibus pugnis calcibuſque protriti, dentibus & unguibus laniati exanimabantur potius, quam victos ſe faterentur. Nota virginum Lacænarum palæſtra, Sol, Eurotas, militia, labor, & his laborioſis exercitationibus nonnunquam intercurrens dolor. Notum jus nigrum Phiditiorum, cui pro condimento erant labor, ſudor, curſus, fames, ſitis; quæ cum non attuliſſet Dionyſius, negavit ſe eo delectatum.

Horat. Art. Poët. v. 412, & ſeq. Serm. libr. 2. Sat. 2. v. 1, & ſeq. v. 70.
Petron. cap. 5.
Quintil. libr. 7. cap. 10.
Lucan. libr. 4. v. 373, & ſeq.

Cui non dicta flagra Laconica ad aram Orthiæ Dianæ publice tolerata à pueris, nonnunquam ad necem, sine gemitu? Cic. 2. Tusculan. *Tune*, inquit Cicero, *cum pueros Lacedæmone, adolescentes Olympiæ, barbaros in arena videris excipientes gravissimas plagas, & ferentes silentio, si te forte dolor aliquis pervellerit, exclamabis ut mulier?* Sed & universi ex tota Peloponneso ephebi ad Pelopis sepulcrum virgis cæsi, sanguine suo heroi parentabant. Cretum quoque leges, à quibus Spartanæ manarunt, & fuerunt vel à Jove, vel à Minoë latæ, juventutem laboribus erudiebant, esuriendo, sitiendo, algendo, æstuando. Tormentis fortiter perferendis nobilitati sunt Macedones & Asopii. His enim restituendum suum nomen, qui apud Clem. Alexand. Strom. 4. Clementem Æsopii appellantur. Plerisque autem Deorum ministris sanctior frugalitatis, continentiæ, & patientiæ lex posita fuit. Dodonæi Sacerdotes hoc nomine fuerunt celebrati; Homer. Iliad. π. v. 235. ἀνιπτόποδες, χαμαιεῦναι, ab Homero dicti, γηλεχέες à Callim. Hymn. in Delum, v. 286. Callimacho; hoc est, Illutipedes, & Humicubæ. Quam gentis laudem esse, non sacerdotum duntaxat existimarunt interpretes aliqui. Atque hic mos incubandi pellibus stratis, ad captandam per somnia futurorum notitiam, ex Epiro Virgil. Æneid. 7. v. 88. Strab. libr. 6. transiit in Italiam, Virgilio & Strabone testibus: & in Americam quoque penetravit. Jovis Prophetas in Creta carni- Hieron. adv. Jovin. lib. 2. cap. 9. bus & coctis etiam cibis abstinuisse ex Euripide refert Hieronymus. Refert & ex Xenocrate, legem hanc Triptolemi in Eleusiniæ templo permanere, carnibus vescendum non esse: quem morem & ab aurea ætate repetit. Hæc autem laborum patiendorum, & dolorum sibi infligendorum reli- Plutarch. De superstit. gio vertit demum in superstitionem, quam carpit Plutarchus. At Roma ipsa schola fuit fortitudinis & constantiæ; adeo crebra edidit & inusitata magnitudinis animi exempla. Personant ludi puerorum nominibus Mutii, Reguli, Marii. Clem. Strom. 4. Meminit Posthumi cujusdam Clemens Alexandrinus, qui à Peucetione captus, Scævolæ factum pari constantia repræsen- Simpl. in Epictet. cap. 13. tavit: Sallustii cujusdam Simplicius, qui candenti carbone femori imposito, & flatibus excitato, constantiam ipse suam

explorabat. Quam multi principes viri à Cicerone commemorati cæcitatem patienter tulerunt? Sacris quoque jejuniis, longi temporis castimonia, nudipedalibus, brachiorum sectionibus, luctibus, aliisque corporis afflictationibus Deos placabant. Per orbem vagabantur agyrtæ Galli, virilia demessi, pectora tundentes, lacertos cultris laniantes, diffluentes sanguine. In se item sæviebant Bellonarii, ipsi se verberantes, brachia, humeros, femora bipenni proscindentes, latera veruculis fodientes, pectora saucii, cruore non alieno, sed suo Bellonam respergentes. Orta hæc sunt ex institutis Ebræorum, qui à dolore per circumcisionem vitam exorsi, velut injuriam Deo per noxas suas illatam in se vindicantes, hujusmodi pœnis peccata expiabant. Proni jacebant in terra, capitibus pulverem aspergebant, jejunio corpora macerabant. Quin & solenni ac certo die obibatur ille ritus ab universa gente, Deo auctore, cujus præceptum extat in Levitico. Qui dies ex re festum Expiationis dicebatur; quippe ad vesperam usque jejuni erant. Alios addiderunt in exilio piaculares dies, ad placandum Deum, & postliminium impetrandum. Sibi quisque præterea pro arbitrio, proque modo pietatis, jejunia, afflictationesque injungebat. Adeo ut jejunia Ebræorum fere adagium effecerint. Hæ afflictationes generali nomine *Taanijoth* appellantur, quo speciatim significantur jejunia. Planctum vero *Misped* dicunt. Mos laniandi corporis, vellendi capilli, capitis cinere fœdandi, vestium lacerandarum, & habitus sordidi induendi in luctu, ab Ebræis videtur in alias gentes diditus esse, Syros, Ægyptios, Græcos, & Romanos. Quæ nec abolendis solum sceleribus, sed & donis à Deo consequendis adhibebantur. Censebant illi quoque humi cubando libidinem domari. Hinc Levitæ & Sacerdotes tempore vicis suæ somnum capiebant abjecti in terram, ne pellibus quidem subjectis. Scitum est Thalmudistarum, tria dona Deum Ebræis esse largitum, Legem, Terram sanctam, & vitam futuram; nullam tamen harum sine afflictatione. Ex his porro initiis derivatus est

Cic. 5. Tusculan.

Levit. 16. 29.

Talm. libr. Beracoth, cap. 1.

asper Essenorum & Pharisæorum cultus. Abstinebant illi vino & carnibus, vilibus cibis parcissime utebantur; labor assiduus; summa in cruciatibus & inexpugnabilis constantia. Horum quoque severa disciplina: secubitus frequentes ab uxoribus, somni breves in angusta tabula, ut ex ea prolapsi sæpius excitarentur, vel humi, nonnunquam & in subjectis spinis, jejunia crebra, victus tenuissimus. Se bis jejunare per

Luc. 18. 12. hebdomadem jactat gloriosus ille Pharisæus apud Lucam. Sua quoque habent Muhammedani jejunia, & stativa, & conceptiva, & imperativa, & spontanea. Qui jejunet, abstinere eum volunt esu, potu, & venere, cæterasque cupiditates coërcere. Vulgare autem hoc jejunium est; quod si quis sanctius obire velit, omnes corporis partes à peccatis debeat continere: sanctissimum vero jejunium est, non corporis solius, sed & animi continentia, qui à rebus vanis avocatus in Deo solo defigendus sit. Portam autem religionis esse jejunium decernit Muhammedus, & per ejus tempus portas Tartari clausas esse, patere vero portas Paradisi; & quartum sectæ suæ fundamentum hoc ponit. In aliqua autem disciplinæ hujus parte magistris usus est Judæis, & priscis Arabibus, quibus & sua fuerunt jejunia. Meminit Callinici

Tertull. Apolog. cap. 50. cujusdam Tertullianus, qui adhortationes ad doloris atque mortis contemtum scripserit. Arabem autem fuisse cognoscitur

Suid. in Callinicus. ex Suida. Rigidus & asper eorum cultus est, qui Muhammedo se prognatos jactant. Quam dura vero, quam dira, quam fera lex est Dervisiorum, sive Santonum Turcorum! Jejuni, famelici, nudi, frigoribus & caloribus obnoxii vagantur, stipem ostiatim rogantes, cultris cutem secantes, & sanguinem fundentes. Veterem hunc apud Syros morem

3. Reg. 18. 28. fuisse indicat liber Regum, in quo Baalis Prophetæ, ad exorandum hoc numen, *incidebant se juxta ritum suum cultris & lanceolis, donec perfunderentur sanguine.* Fiebat idem à Deæ Syriæ cultoribus, qui & cultris & flagris sanguinem large proliciebant, & virilia sibi devolvebant, nec ipsi linguæ parcebant. In funere corpus secabant Amorrhæi, quod ne Israë-

litæ imitari vellent, lege Moses cavit. Hinc oriunda Dido, ne secundas nuptias experiretur, uri maluit, inquit Tertullianus, quam nubere. Addit & uxorem Asdrubalis, quæ ardente Carthagine, maritum Scipioni supplicem conspicata, in medium se incendium cum duobus liberis ex arce præcipitavit. Ægyptiorum regum simplex tenuisque victus fuit. Tota gens, etsi bellica laude non valde clara, cruciatuum tamen patientissima fuit; quos ad mortem tolerabant potius, quam proderent veritatem. Ad festum Isidis se jejunio præparabant mulieres perinde ut viri, & quicunque per orbem Isidis religiones susceperant; dumque fierent sacra, verberabantur. Cares etiam Ægyptienses frontem gladiis concidebant. Sacerdotum vero stupenda erat parcitas, frugalitas, castitas, patientia. Seclusi à vulgo degebant in solitudine; vinum & oleum vel parcissime, vel omnino non degustabant. Cibos exoticos non admittebant, indegenarum magnus delectus. Dum erant in casto, & ad sacra sua se componebant, panem, carnes, ova, salem, olera, legumina per multos dies respuebant. Labor cæterum indefessus, assidua studia, continua prope famis atque sitis tolerantia; lectus, palmæ folia; cervical, lignum teres & levigatum. Huic sanctitati studebant quicunque procurabant sacra, sed non eodem modo omnes. Dum quærebant amissum Osiridem, ad planctus & ejulatus accedebant verbera, sectiones & punctiones corporis: quas adhibebant quoque errones Isiaci, ut dixi. Afri ad orientem spectantes sacris quibusdam jejuniis hodieque se macerant. Persarum educationem descripsit Xenophon, ex quo scias ipsos aquæ potu contentos, nihil ad esum panis addidisse præter nasturtium. Cibi tempus etiã provectioribus ætate, non quod signabat fames, sed quod præses; locus, ipsæ ædes rectoris; somnus angustus, nec is domi, sed in prætorio. Auctor imperij hujus Cyrus carnibus neutiquam vescebatur, tantaque alacritate labores excipiebat, ut ad vitæ duritiem, exemplo Herculis & Cyri, suos Antisthenes hortaretur. Insitatum magnitudinis animi do-

Levit. 19. 28. Deut. 14. Tertull. Exhort. ad castit. cap. 13. Apolog. cap. 50. Ad martyr. cap. 4.

Xenoph. Cyrop. libr. 1.

cumentum dedit Zopyrus, cum naso, auribus, & labiis se ipse truncavit, totumque corpus fœde laceravit, ut Babylonem in potestatem Darii redigeret. Cujusmodi facto Risaces equiso Persas circumvenit, & à Sacarum civium suorum excidione depulsos in magnum periculum adduxit: item Tarquinii Superbi filius, ut Gabios falleret. Qui aspirabat ad sacra Mithræ, fortitudinis suæ periculum faciebat per varios labores & cruciatus. Duodecim labores ponunt quidam, alii etiam octoginta. Terra fodienda, aggerunda aqua, tolerandus ignis, frigus, fames, verbera, solitudo, aliaque plurima, quæ si pertulisset constanter, Mithræ miles creabatur. Olere tantum & farina utebantur Magi. Ne nunc quidem exolevit frugalitas illa apud superstites ex veteri hac gente Persas. Diuturnis illi jejuniis corpus fatigant, summus præcipue Pontifex, cujus tota prope vita jejunium est. Pervulgato inter Persas Muhammedanos dictum hoc jactatur adagio, Tu vir es, & patientia cares? Nunc quoque inter amatorias artes non postrema hac utuntur Persæ & Arabes, aliæque Orientis gentes, incidere lanceolis brachia coram amatis puellis, & sanguinem prolicere. Sunt inter Tibetanos Lamæ, utriusque sexus, Monachorum nostrorum similes: cultus idem, asper scilicet & horridus, jejunia crebra, esuriales quadraginta dierum feriæ. Indorum mos est à veteri ævo ad hanc ætatem deductus, laudem ex doloris contemtu quærere, vitam exigere nudo corpore; modo ignem, modo glaciem ferre; noxas suas jejuniis, aliisque corporis afflictationibus eluere. Quæ Alexandrum in stuporem dederunt. Sunt etiamnum inter illos, qui per dies viginti impasti degant. Mirabilia sunt, quæ de spontaneis Faquirorum castigationibus peregrinatores narrant; hyeme itidem & æstate nudi, humi cubant sub dio. Quidam in speluncis multos dies agunt sine cibo. Nonnulli stant semper; alii brachiis in sublime porrectis ad mortem usque permanent; sunt qui clavos corpori infixos gerant; qui resectas corporis sui particulas ad sagittas alligent, & arcu in altum mittant; qui

Proverb. Pers. Warneri, Proverb. 68.

humeros

humeros hamis ferreis transfixi in altum tollantur; qui candentes carbones vertici imponant & sustineant; qui lapides capite tundant, vel caput lapidibus; qui Solis ardentissimi radios media luce nudi perferant. Sunt qui gulam ferro præcidant. Plurimi eorum, ac multi etiam de plebe, thensarum, quibus sacra vehuntur, rotis se obterendos subjiciunt. Mulieres una cum viris defunctis in rogum se imponunt. Sed præcipua Brachmanum, & priscorum, & recentiorum, in hujusmodi perpessionibus laus est. Eodem loco habent voluptatem & dolorem, vitam & mortem. In lapidibus, aut in herbis viridibus, aut in terra somnum per multos annos capiunt; vino, pane, & carnibus abstinent; prandent glandes & oleras; diuturna inedia corpus subigunt; foliis tecti incedunt. Quidam nudi imbres, hyemes, & ardentes Solis æstus tolerant; quidam irretortis oculis Solem per totum diem spectant. Quidam ferventibus arenis insistunt alternis pedibus. Quidam ad arborem religati ætatem agunt. Quidam ferrea catena revincti ambulant. Quidam antris & solitudinibus sese occulunt. Cum Brachmanibus una philosophantur Brachmanides laborum sociæ, nullo cum viris veneris usu conjunctæ. Cum tentantur hi valetudine, vel improspera utuntur fortuna, se ipsi comburunt. Testis Indus ille Philosophus, quem Calanum nomine dictum fuisse vult Plutarchus, à nescio qua voce Indica; nec fuit tamen: nam discimus ex Clearcho, communi vocabulo Calanos dictos fuisse Indorum Philosophos. Unus ergo ex Calanis fuit is, qui Alexandrum comitatus, cum morbo premeretur, vivus cremari maluit. Factum id quoque Athenis ab alio ejusdem gentis & sectæ, Augusti temporibus, non ut morbo, sed ut adversæ fortunæ se subducere; ejusque sepulcro adscriptum fuit, factum id ab eo juxta patrium morem Indorum. Celebratur & Germanum sive Samanæorum ejusdem gentis Philosophorum tolerantia. Nullus ipsis vini usus, nullus carnium; pascebantur sylvestribus fructibus ac frondibus, vel farina, vel oryza. Sæpe jejuni famem diutinam tolerabant,

Plutarch. vit. Alex.
Clearch. apud Joseph. contr. Apion. libr. 1.

induti arborum corticibus. Laxior paulo eorum vita, qui medicinæ dant operam, aspera tamen, oryzæ & farinæ pastu contenta. Magna cæterum gentis totius frugalitas & parcitas. Taprobanenses omni rerum copia affluentes hoc nomine commendat Diodorus; & quod voluntaria morte fortunæ aut ingruentis senectutis incommodis prævertuntur. Duris quoque castigationibus se ipsi torquent Talapoini Siamenses. Piorum hominum liberalitate victum tolerant, nec aliis vesci cibis, quam oblatis, fas est, & parce quidem ac sobrie: nudis incedunt pedibus, & aperto capite: multas noctes agunt sub dio, cæli inclementiæ obnoxii. Tunquinensium Sacerdotes spontaneis pœnis Deum propitiare student. Bonzii plerique Sinenses Brachmanum, ex quibus orti sunt, ritus & asperum cultum retinent: esum carnium respuunt, delitescunt in specubus, angustis caveis se ipsi induunt, clavorum aculeis intus extantibus, qui corpus reclinari non sinunt. Tota gens Diis acceptas esse autumat spontaneas corporis afflictationes. Nec aliter sentiunt Japonenses. Xacam & Amidam perpessititios homines aiunt laboribus & austero vitæ cultu divinos honores promeruisse. Hos imitari student. Bonziorum omnium, quorum infinitus est numerus, duodecim sectæ sunt; quibus commune est præceptum, vino abstinere. Undecim abstinent & carnibus. Vitam tolerant oleribus, oryza, baccis arborum. Semel in die cibum capiunt. Nonnulli habitant in montis alti vertice, solibus, imbribus, ventis & gelu expositi; proptereaque in magno sunt apud vulgus honore. Quidam & Diis suis gratificantes, animas projiciunt, & pedibus hominum calcandos se & contundendos prosternunt. Regrediendum deinde ad Scythas; unde ortus Anacharsis scribebat ad Hannonem, amictum esse sibi Scythicum tegmen; calceamentum, solorum callum; cubile, terram; pulpamentum, famem. Quamobrem simulacris ejus pro symbolo inscribebatur, linguam, ventrem, & quæ infra ventrem sunt, esse continenda. Tota gens cultu aspera. In funeribus regum sinistras sagittis per-

Diodor. libr. 1.

forant, frontem, naremque sauciant, circumcidunt brachia, auris partem excidunt. Britanni cutem stigmatis, inditisque coloribus pingebant: unde nominis origo. Nec minor Americanorum in se ipsos sævitia fuit. Mexicani Sacerdotes variis modis pietatis caussa corpus divexabant; macerabantur diutinis ac crebris jejuniis, somnus exiguus, nullus vini usus; atrocissimis flagellis in terga animadvertebant; sed & populus universus, copiosum eliciebant sanguinem cruribus perfossis; & ad cohibendam venerem virilia incidebant. Peruani quoque delictorum pœnas à se variis exigebant modis. Erant illis esuriales feriæ, per quas neque sal, neque allium, neque delicatiores potiones mensis, neque uxores adhibebant cubilibus, & urticis ac lapidibus se ipsi cædebant. Quæ cum omnes, tum Sacerdotes præcipue pati cogebantur. Per alia passim loca vigebant iidem ritus. Ad legendum aurum jejuniis se parabant Hispaniolenses, sic tanquam ad rem sacram. Severus cultus Chiribicensium magicæ artis candidatorum: interdictum illis carne & venere; aqua solum potui concessa. Cubenses magi ad scitanda Dæmonis oracula aliquot mensium jejunio se comparabant. Dira eclipsium omina jejuniis expiare se putant viri Cumanenses, fœminæ fuso suo sanguine. Mirum dictu, quam immanibus tormentis fortitudinem suam probent Caraibæ, qui duces belli creari volunt. Longa fame, solitudine, flagellis, formicarum morsibus, graveolenti fumo, igne explorantur. Atque hæc dum fiunt, pueri omnes ad perpetuam rei memoriam flagris cæduntur.

CAPUT XV.

De fugienda communi vita, & rebus mundanis.

MONITO Christi de fugienda communi vita, & rebus mundanis aspernandis, luculentæ Socratis disputationes suffragantur, quas in Theætetum

Plat. Theætet. Apolog. Socrat. Phædon.

ſuum, alioſque libros retulit Plato. Sic inſtituiſſe ait vitam clara illa Philoſophiæ columina, ut ignorarent quæ in civitate ſua gererentur, geſtave eſſent; corpore tantum illam incolere, mente cælum atque terram pervagari, nec ea quæ ante pedes oculoſve ſunt, attendere: Philoſophum, cum de vulgaribus rebus agendum eſt, inter forenſes homines inepte loqui, & de ſe ludos facere; rurſum cum de rerum divinarum & humanarum principiis atque cauſſis tractandum eſt, hos ridiculos eſſe, illum magna admiratione dignum. Quamobrem, inquit, inde illuc quam citiſſime fugiendum eſt; fugam autem hanc eſſe, ut ad Dei ſimilitudinem, quoad ejus fieri poterit, nos componamus; ſolum quippe Deum eſſe ſapientem; nihil vero eſſe ſapientiam humanam, nihil ſcientiam; vanas eſſe opiniones hominum, ſtudia, & negotia; vanas item res corporeas, & quæ corpus ſequuntur cupiditates, & Philoſophi partes eſſe animum ab iis ſejungere; ſincere eum philoſophari, qui contemplationi ſe dedat, neglecta reipublicæ adminiſtratione, cæteriſque omnibus, & expurgato per virtutem animo ſolam perfectionem ſacram ſectetur. Hæc Socrati cum affingeret Plato, ſententiam ipſe ſuam expromebat; nam & Academiam, deſertum locum, incoluit, & diſcipulos ſuos de populi multitudine ac turba vitanda monebat. Nam quid aliud de communione & contagione mundi cenſuiſſent hi Philoſophi, cum dixerit Platonicus Crantor, jam inde à veteri ævo exiſtimaſſe magnos pleroſque & ſapientes viros, vitam hanc, mundum, & res humanas, ſupplicium eſſe animæ? Eadem opinione imbuti priſci Romani, Paulus Æmylius, & Cato major, apud Ciceronem, nauci fieri jubent res humanas, animum à contage corporis abſtrahendum, nolle ſe vitæ hujus laborioſæ longiorem à Diis uſuram conſequi. Fortem animum & magnum duabus maxime rebus cerni putat Cicero, deſpicientia rerum humanarum & externarum, & ſuſceptione laborum ac periculorum. Platonis verba ex Theæteto, ſententiamque uſurpat Porphyrius, cum crebris nos perturbatio-

Cic. Somn. Scip. De Senect.

Cic. 1. Offic.

Porphyr. De ab.

nibus obnoxios fore monet, nisi secernamur ex hac colluvie hominum; animum attineri in corpore, tanquam mancipium fugitivum in carcere; qui si inferioribus hisce se dedat, tum à Deo profugum recedere. Sæpe eum in libris De regressu animæ præcepisse testatur Augustinus, fugiendum esse corpus, ut anima possit cum Deo beata permanere. Cujus sententiæ germana illa est Alcinoi, tum nos similes Deo, ac proinde felices futuros, cum à rebus humanis longe recesserimus. His instructi dogmatis Stoici, summum bonum posuerunt in rerum caducarum & fortuitarum despicientia, inque frivolis & non perseverantibus corpusculi motibus cohibendis, quippe qui beatæ vitæ nec adjiciant quicquam, nec detrahant; viles esse res humanas, sordidas, caducas, contemnendas, mortuas; nihilo itaque magis bonis hujus vitæ & terrenis rebus esse adhærendum, quam bulbo & cochleæ lectæ in littore, cum in navigando aquatum in terram descendimus; qui contra fecerit, Deum seque ipsum deserere. Sic Seneca, sic Epictetus, sic Epicteti interpres Simplicius, sic Marcus Aurelius. At Sarapion, non dictis, sed factis summam ostendit rerum humanarum & terrenarum contemtionem; atque ita vixit, quasi non terræ incola, aut humanæ vitæ consors esset. Hanc mundi, mundanarumque rerum fugam sanxit Pythagoras hoc symbolo, Non esse eundum per vias publicas; quo symbolo discipulos suos à vulgi commercio, & populi frequentia retrahebat. Hi igitur sectabantur solitudines, vel incolebant templa, unde omnis tumultus aberat, & hominum turbam vitabant. Simile Pythagorei præcepti est illud Empedoclis de terrenis rebus relinquendis. Similia & Iamblichi ac Hieroclis monita in libris Pythagorici argumenti; mundum umbram esse, instabilem, & caducum; infirmum esse corpus, terram sordidam; aliena hæc esse à nobis; Philosophiæ beneficio solvenda esse vincula, quibus in his ergastulis constricti gemimus; tumque nos fore scientiæ proximos, cum levissima erit nostra animum inter & corpus communio. Non id nesciebat

stin. ab animat. libr. 1. §. 30.

Augustin. De civit. Dei, libr. 10. cap. 29.

Alcin. cap. 27.

Sen. De vit. beat. cap. 4.
Epictet. cap. 12.
Simpl. in Epictet. cap. 13.
M. Aurel. libr. 2. §. 12.
Suid. in Sarapion.

Iambl. Protrept. cap. 8, & 13.
Hierocl. in Aur. Carm.

Epimenides, qui per ſeptem & quinquaginta annos ſolus per agros erravit, naturæ cognoſcendæ ſtudio; non Numa, qui in ſylvis abditus Deorum ſe alloquio frui fingebat; non Democritus, qui philoſophandi cauſſa, ad Pythagoreorum exemplum ſe componens, ab omni hominum commercio ſemotus latuit in cellula; & ſi nonnullos audimus, oculis quoque ſe privavit, ne vel in conſpectum ejus res humanæ venirent; non alii bene multi, quos prætermitto. Maimonidæ ſententia eſt, ſectandam eſſe ſolitudinem homini pio, vitandos hominum conventus & congreſſus, ut in Deo cogitationes ſuas defigere poſſit. Eſſeni à vulgo ſecluſi vitam agitabant in cœnobiis. Extant iſta in Proverbiis Arabum & Indorum, ſecedendum eſſe ab hominibus, mundum deſerendum, & odio habendum. Et ſecta Jaugorum eſt apud Indos, quæ declinat hominum ſocietatem, & in deſertis degit ſolitaria. Magna ſunt Brachmanum & Brachmanidum cœnobia, in quibus mundo ſecreti vitam agunt: quidam ſoli manent in tuguriis. Samanæi etiam à tumultu urbium recedebant. Præceptum à Confutio traditum retinent Sinæ, cavendum eſſe à vulgi contagio. Sunt apud Sinas Bonzii, qui in ſpecubus domicilium habent, ſolitariam vitam ferino ritu propagantes: plerique cœnobia incolunt; ut apud Siamenſes & Japonenſes, quibus ſunt & ſecretæ domus ſacris mulieribus dicatæ. Profectus ex Ægypto videtur ille mos, ut Orientis plerique: quod alibi à nobis probatum eſt. Suos autem habuit Ægyptus Sacerdotes, omnibus negotiis & rerum humanarum curis vacuos, intra templi clauſtra abditos, ita ab hominibus ſejunctos, ut ne propinquos quidem ad colloquium admitterent. Cujuſmodi hominibus nec Mexicani caruerunt.

Maimonid. More Nevoch. Part. 3. cap. 51.

CAPUT XVI.

De contemnendis divitiis.

IN contemnendis opibus parem ſe Chriſtianæ tulit profana Philoſophia : vereque dictum eſt à Sozomeno, præcipuum id eſſe in ea, divitias contemnere. Nec in ea ſolum, ſed & in Religione. Aglaum Pſophidium, Arcadum licet pauperrimum, Gyge tamen ditiſſimo feliciorem Apollo oraculo ſuo declaravit. Philoſophiæ autem nomen quiſquis dabat, fere à ſpontanea paupertate auſpicabatur. Græci ſciunt, inquit Origenes, quantus apud ſe Philoſophorum numerus voluntariam inopiam profeſſus ſit. Et Marcus Imperator, Hic, inquit, ſine tunica philoſophatur, ille ſine libro, iſte ſeminudus; quidam etiam ſine pane & jejunus ſtudium inceptum non deſerit. Quod ſi ipſa Græcanicæ Philoſophiæ repetamus initia, nunquam non ſpretam & damnatam auri famem deprehendemus. Inexplebilem hanc eſſe agnovit Solon, & ſeptem talenta, quæ ex patrimonio ſibi obveniebant, remiſit, aliiſque, ut idem facerent, exemplo ſuo præivit, & σεισαχθείας inducendæ auctor fuit. Divitias nequitiæ miniſtras appellabat Chilon, theſaurum malorum, calamitatis viaticum. Pittacus agrum ſibi honoris cauſſa à Mitylenæis donatum, Diis ſacrum eſſe voluit. Quidam dimidia parte ſcribunt fuiſſe contentum, Heſiodeo hoc adjecto, dimidium plus eſſe toto. Pecuniam ad ſe à Crœſo miſſam non admiſit. Et abſtinentiæ laudem à veteribus meritus eſt. Fortunis omnibus exutus Bias, Priene patria direpta, omnia ſua ſecum portare ſe dicebat. Quod dictum alii volunt à Stilpone, expugnatis Megaris à Demetrio Poliorceta. In mediocritate ſummam Philoſophiæ ſuæ poſuit Cleobulus Lindius. Scitum eſt Periandri, nihil divitia-

Sozom. libr. 6. cap. 9.

Origen. libr. 3. contr. Celſ.

M. Aurel. libr. 4. §. 30.

rum caussa esse faciendum, & lucrum turpe esse. Epimenides lustratis Athenis, & peste sedata, oblatum talentum repudiavit, tantæque fuit frugalitatis, ut vilissimis cibis asphodelo & malva contentus totos dies traduceret. Sapientiæ magistram paupertatem appellavit Anaximenes. Quam ejus sententiam plurimi deinde usurparunt. Anaxagoras incensus Philosophiæ desiderio, amplissimum deseruit patrimonium, & agros incultos reliquit, & bona omnibus vel æqualia, vel communia esse debere censuit. Socrates vero bellum divitiis indixisse videbatur, egentissimus ipse, & egestate sua delectatus, ad eamque omnes dictis suis atque factis incitare solitus. Hanc Philosophiæ amicam appellabat, & ditissimum eum esse dicebat, qui quam pauca concupisceret; quippe virtutem se ipsa contentam summam esse opulentiam; & divitias non ex cupiditate, sed ex usu metiendas.
Plat. Phædr. Deos orat apud Platonem, ut non alium divitem putet, quam sapientem; nec plus sibi contingat auri, quam vir tempe-
Plat. Phædon. rans ferre queat. Et alio loco Philosophum sincerum ait neutiquam pauperiem metuere. Magnam auri & argenti vim in pompa ferri aliquando cum videret, Quam multa, inquit, non desidero! Sententiis consentiebat vita. Frugalis victus; facultates ejus omnes vix quinque minis æstimasses; & hæ tamen ei sufficiebant; seque Critobulo viro ditissimo ditiorem putabat. Oblatas igitur ab Archelao divitias, & magnificentissima munera ab Alcibiade dono missa magno animo respuit, & Alcibiadem ipsum opibus insolescentem, de earum vanitate admonitum ad meliorem mentem revo-
Xenoph. Memorab. libr. 1. cavit. In hac Socratis palæstra subactus Xenophon, paupertatem esse dixit Philosophiam sponte edoctam, sive, ut lo-
Apul. Apol. 1. qui amat Apuleius, vernaculam; Deorum esse, nihil egere; proximum Diis, quam minime. Et Aristippus morbum esse censebat avaritiam magno studio curandam, divitiasque comparabat calceo, qui si modum usus excedat, hominem subvertit. Servos jussit aurum in media Libya projicere, & prædii amœnissimi jacturam facile tulit. Socraticorum omnium

nium nobilissimus Plato, puerilem & muliebrem esse ait sententiam, quæ divites beatos esse statuat; beatos fore, si una probi sint; fieri autem vix posse, ut una divites & probi sint. Quapropter divitias & paupertatem à civitate bene constituta repellit. Divitias cum medicina comparat, qua cum optimum sit carere posse, integra valetudine, & corpore nullis morbis tentato; optimum quoque carere posse divitiis, dum levissimis necessitatibus vita urgetur: nec pauperes appellat, quorum exiguæ sunt opes, sed quorum inexplebilis cupiditas. Idem amicorum omnia vult esse communia. Fuit autem continens in victu atque frugi, sic, ut hesterna cœna stomachus postridie non valde gravaretur. Hujusmodi cœna paupertina & tenui legatos Alexandri in Academia excepit Xenocrates, ut intelligerent se grandi illo quinquaginta talentorum munere, quod à Rege ad eum attulerant, omnino non egere. Laudabat paupertatem & Arcesilas, & gymnasium virtutis appellabat. Bion Borysthenites heri sui testamento relictus hæres, tabulis conscissis & crematis, egestatem divitiis antetulit. Ridiculos esse dicebat, qui congerendis divitiis darent operam, quas præbet fortuna, servat avaritia, luxus profundit. Quam crebro autem, quam eloquenter, quam sapienter adversus avaritiam & effrænem opum cupiditatem perorat Cicero! mediocritatem vero laudat! Magnum esse vectigal ait frugalitatem & parsimoniam; parvo cultu naturam esse contentam; cætera desideriis condiri. *Nihil est*, inquit, *tam angusti animi, tamque parvi, quam amare divitias; nihil honestius, magnificentiusque, quam pecuniam contemnere.* Præcipue vero in Paradoxis, quæ non tam ex Stoicorum disputationibus, quam ex suo sensu depromta esse declarat; neque pecunias, neque ea, quæ pecuniis comparantur, in bonis numeranda esse ducit, solum sapientem esse divitem. In laudanda paupertate facundiam suam exhausit Apuleius: nam cum sua ipsi egestas probro daretur; honori sibi eam esse ducens, præclara multa in ejus præconium disseruit, quæ ex ejus Apologia peti possunt;

Plat. Epist. 8. ad Dionis propinq.

Plat. De legib. libr. 5. & De republ. libr. 4.

Cic. 1. Offic.

Apul. Apolog. 1.

virtutum parentem vocat, inimicã flagitiorum quæ nascuntur ex divitiis; civitates ab ea conditas, artes repertas, profligata vitia; partam gloriam esse ait. Addit Philosophos non esse pauperes, ut qui supervacanea nolint, contenti sint necessariis, quæ sunt oppido pauca; plurimum hunc habere, qui minimum desiderat; habere enim quantum vult, qui vult minimum; divitias non in fundis & fœnore, sed in animo sitas esse; se quidem vivere gracili lare, paucis servis, cultu tenui, levi vestitu, & hæc quantulacunque nimia sibi videri, unde aliquid etiam velit decidere; Deos ea re præstare hominibus, quod nulla re indigeant; cui ergo quam paucis opus sit, hunc Diis esse simillimum. Academiæ suffragatur Lyceum. Dixit Aristoteles beatos nos effici, non comparando divitias, sed contemnendo; cupiditate compressa paupertatem divitiis fieri æqualem, imo opulentiorem; quippe paupertati multa deesse, cupiditati omnia; divitias ad naturæ modum temperatas, pane, aqua, & vili quolibet tegumento constare, cætera desideriis, quæ nos pauperes efficiunt, cum natura simus divites. Quapropter quærit in Problematis, quî fiat, ut paupertas penes viros bonos sit potius, quam penes malos. Elegans hoc Theophrasti, nihil habere divitias valde optabile, si Callias Atheniensium, & Ismenias Thebanorum ditissimi iisdem utantur rebus, quibus Socrates & Epaminondas. Suadet mediocritatem Plutarchus & æqualitatem; avaritiam, quam animi paupertatem vocat, toto libro insectatur. Divitias comparat cum veste talari, quæ ut corpus, sic illæ animum impediunt; aitque contemtum earum magnum esse ad Philosophiam viaticum; assuescendum esse parvo victui, quippe hunc paucis carere, cui paucis opus sit; exigua ex paupertate mala oriri, multa ex divitiis; temperantiæ genus esse paupertatem; per Philosophiam divitiis eam & luxu affluere, & obscuritati, ignobilitati, ac otio regnum comparari. Succedant Cynici, assidui paupertatis doctores, non dictis solum, sed & externo habitu, tunica carentes, seminudi, egeni

Aristot. Problem. libr. 29. cap. 4.

Plutarch. De avarit.

omnium, nec quicquam tamen concupiſcentes : quorum princeps Antiſthenes, cum Socratem de paupertate diſſerentem audiiſſet, bona ſua vendidit, populo diſtribuit, unico ſervato pallio; tamque ſancte paupertatem coluit, ut ſancte dejeret in Sympoſio Xenophontis, ne obolum quidem ſe habere. Extollebat tamen animum ob divitias, quas non in amplis poſſeſſionibus, ſed in temperantia & moderatione poſitas eſſe cenſebat. Magiſtrum ſuperavit Diogenes ſtudio paupertatis, qui luxum eſſe putavit ſcypho ligneo uti ad bibendum, cum manu uti poſſet; cujus opes fuerunt palliolum, pera, baculus, dolium, emendicatus in dies & horas cibus; unde ἡμερόβιος vulgo eſt appellatus; qui in tanta inopia regem Perſarum fortuna ſuperare ſe jactabat; quippe ſibi nihil deeſſe, illi nihil ſatis eſſe; qui munera offerentem Alexandrum rogavit hoc unum, ne apricanti ſibi, & Solem captanti officeret. Ejus feruntur iſta, virtutem cum divitiis habitare non poſſe, quod conſonum eſt huic Chriſti, *Non poteſtis ſervire Deo & Mammonæ*; paupertatem ſubſidium eſſe ad Philoſophiam, non præceptis, ſed caſu traditum; neminem impelli à paupertate ad affectandam tyrannidem, ſed à divitiis; præſtare Megarenſis viri arietem eſſe, quam filium, quod liberos ſuos ad avaritiam inſtituerent Megarenſes. Quæ cum imbibiſſet Crates, redactam ex divenditis bonis pecuniam patriæ largitus eſt; ſunt qui dicant in mare projeciſſe, & deſeruiſſe agros, cum publice proclamaſſet, Cratetem eo die à Cratete libertate donari, pecunias ratus ſervitutis auctoramentum. Fortunæ vomitum eas appellabat Monimus Cratetis condiſcipulus. Demetrium Cynicum, virum magnum, etiamſi cum maximis comparetur, hoc pauperiorem fuiſſe ait Seneca, quam cæteros Cynicos, quod non habere ſolum interdixit ſibi, ſed & poſcere. Solum ſapientem divitem eſſe prædicabat Muſonius. Et Peregrinus patrimonium, quod multorum talentorum erat, civibus ſuis reliquit. Quid Stoici ſenſerint de divitiis, divitiarumque uſu eleganter expoſuit Cicero in Paradoxis. Culpat

Matth. 6. 24.

Senec. De vit. beat. cap. 18.

majores, quod iis bonorum tribuerint nomen, quæ malorum caussa sunt, & comparantur sæpe malis artibus, & ab improbis possidentur; bona ea esse tantum ait, quæ laudabilia sint, quæ recta, quæ honesta; divitem esse solum sapientem, qui ea possideat; non qui opibus abundans opes concupiscat, & opum caussa jura omnia pervertat; divitem non esse qui egeat, egere qui concupiscat; divitias non ex arca, sed ex animo æstimandas, qui si infinitis torqueatur cupiditatibus, & sibi quæsito opus esse putet, divitem non habendum; in virtute positas esse divitias certissimas; pecuniam esse, non esse cupidum, rebus suis esse contentum. Zeno Cratetis Cynici auditor, Stoicæ scholæ dictator, bonorum jactura, quam per naufragium passus est, ad Philosophiæ portum appulit; secundisque ventis navigasse se, & præclare secum à fortuna actum putabat. Is opum contemtum, velut perpetuam Scholæ suæ legem dixit. Et discipulum suum egentissimum Cleanthem pecuniolam ab Areopagitis vetuit recipere. Diurnis hic Cleanthes studiis alebat animum, corpus nocturnis laboribus, cum mercede locasset operas hauriendis aquis, hortis irrigandis & fodiendis, pinsendis farinis. Tunicam more Cynico abjecit. Tamque arcte obsonabat, ut ex emendicatis obolis perpaucis alium posse se alere diceret. Cuidam ditescendi artem ab eo quærenti, Si inops, inquit, fueris cupiditatum. Euripidis versus in ore habebat successor Cleanthis Chrysippus, quibus cupediarum indaginem carpit, & animi intemperantiam parabilia fastidientis, & gulæ lenocinia conquirentis. Non hic congeram, quæ passim pro paupertate adversus divitias disputavit Seneca, tam inflate, tamque severe, quasi se de nimiis opibus in vulgus purgare vellet, & Philosophiæ, quam factis dehonestabat, scriptis satisfacere. Non alium putat Deo dignum, quam qui contemserit divitias; qui cæli nactus est iter, hunc ait aurum & argentum tenebris, in quibus jacuerunt, dignissima censere, gnarum scilicet alibi positas esse divitias, quam quo congeruntur; im-

plendum animum, non arcam; malum nulli esse paupertatem, nisi repugnanti; pauperem esse, non qui parum habet, sed qui plus cupit; divitem vero, cui cum paupertate bene convenit. Quæ ubi graviter locutus fuerat Seneca, omnem idibus relegebat pecuniam, calendis quærebat ponere. *O paupertas*, inquit alter Seneca, hujus pater, *quam ignotum bonum es*! In Epicteto summa fuit extremæ paupertatis & ignobilitatis patientia: nam cum servus esset & imbecillo corpore, & claudicaret, adeo egens fuit, ut tota supellex domus, quam Romæ habuit, paupertino lectulo constaret, nec ulla claudendis foribus claustra adhiberet ad arcendos fures, cum quid involarent non haberent. Quippe nec in bonis ponebat divitias, nec paupertatem in malis; imo hanc illis putabat utiliorem, si recte æstimaretur; & ut calceus ad pedis mensuram, sic ad corporis usus necessarios referretur pecuniæ modus. Qua similitudine jam ante usus fuerat Aristippus. Has ipsius sententias explicat Simplicius & confirmat. Nec Antoninum, & Marcum Aurelium suæ fortunæ splendor à paupertatis studio revocavit. Beatitatem vitæ hic in paucarum rerum usu ponebat; in eoque elaborandum suadebat, ut quam pauca desiderarentur ad usum vitæ; seque lætabatur à matre & à nutritio ad tenuitatem victus, detractis opum ornamentis, esse institutum. Et Sarapion ille, cujus memorabilem vitam in pauca contraxit Suidas, in angusto gurgustio habitans, nihil aliud quam duos tresve libellos possidebat. Pythagoricæ sectæ mos hic fuit, primorum Christianorum mori consentaneus, ut quisquis ei daret nomen, pecunias in medium deponeret, quibus omnes in commune uterentur. Hunc convictum & communionem bonorum appellabant κοινόβιον, vixque ab eo per totum vitæ tempus discedebant. Cujus tamen si pertæsus aliquis faciebat divortium, pluribus quam attulerat receptis abeundi facultatem habebat. Nempe has ipsis leges posuerat Pythagoras; spernendas esse divitias; in omnibus mediocritatem esse tenendam; contemnendas eas res, quarum

M. Senec. Controv. 9.

Suid. in Sarapion.

nullus futurus est post mortem usus; illas comparandas, quæ
Math. 6. 20. defunctis utiles sint: quod geminum est effato huic Christi, *Thesaurizate vobis thesauros in cælo*: amicorum omnia esse debere communia, & amicitiam esse æqualitatem; amicum alium esse seipsum, & unum fieri ex pluribus; proprium nihil existimandum. Itaque erga gregales sic affecti erant, ut si quis excidisset facultatibus, sua cum eo bona velut cum fratre partirentur; si quis veniret in discrimen, communia cum eo pericula adire non recusarent. Quod & à multis factum est. Damnavit etiam avaritiam Pythagoras, hoc symbolo, Stateram non esse transiliendam. Hæc, similiaque cum docentem Pythagoram audisset Symichus Centuripinorum tyrannus, abdicato imperio, facultates partim sorori, partim civibus distribuit. Mulierum Crotoniatidum luxum monitis suis ita repressit, ut pretiosis vestibus depositis, & Junoni consecratis, modestiores assumerent. In legibus Charondæ, qui fuit ex grege Pythagoræ, eximia hæc fuit, contemnendum esse, qui pecuniæ & opibus serviat, tanquam illiberalem & pusilli animi hominem, vilibus rebus inhiantem, quæ à viris magnanimis despiciuntur. In Pythagoricis Demophili sententiis habentur istæ, Vitam divinam ducere Philosophum, qui inops sit; & divitias maximas esse putet, nihil quod necessarium non sit possidere; cupiditatem quippe accendi divitiarum acquisitione; & ad bene beateque vivendum satis esse, si nihil iniqui fiat; possessionem nostram non esse, quidquid mente reconditum non habemus; eundem
Math. 6. 24. dem divitiarum & Dei amantem esse non posse, hoc est, *Non posse Deo servire & Mammonæ*. Et Democrates, qui Demophilo adjungi solet, dixit, non corpore & opibus, sed æquitate & recti amore homines beatos effici; nec justos fore, qui divitiarum cupiditate vincuntur. Itaque mediocritatem uterque commendat. Divitiis quoque superiorem se præstitit Apollonius, patrimonii parte dimidia fratri concessa, parte reliqua propinquorum egestati impensa pene tota. Ex magna pecuniarum & cibariorum copia, sibi à Ctesiphon-

tis Satrapa, & deinde à Rege ipso oblata, nihil admisit præter panes, olera, & bellaria; nec Vespasiani liberalitate omnino usus est. Virtuti studendum esse, non pecuniæ, suadet Iamblichus in Pythagoricis commentariis; non virtutem ex pecuniis, sed ex virtute conflari pecunias; anteponendam paupertatem cum virtute, opibus cum vitio; utilissimum esse hoc viaticum discessuris ex hac vita. Et Hierocles in Aureorum Carminum expositione, nec in comparandis opibus laborandum, nec in iis amittendis animo concidendum esse demonstrat. Quod verbis tantum alii plerique, id & rebus & verbis comprobavit Democritus; nam & amplissimum patrimonium, & partas ex præviso uberrimæ olivitatis proventu ingentes aspernatus est divitias, tanquam onus bonæ mentis, & agros deseruit incultos beatam quærens vitam; & nos ex natura nostra divites esse dixit, & ex opinione nostra pauperes; ambitiosam mensam poni à fortuna, parcam à virtute; divitias & concupitas, & possessas, & amissas dolores creare; naturalem earum modum stare intra panem quo fames, aquam qua sitis, vestes quibus frigora arceantur; cætera animum excruciare; maximisque malis esse obnoxia, quibus paupertas caret, quam moderate ferre sapiens sciat; repressam cupiditatem paupertatem divitiis æqualem facere; opes cum suppetunt, in egenos & hospites esse profundendas. Divitias sæpe oppugnat Seneca Epicuri armis, velut hoc ejus effato, Qui ad naturam vivet, nunquam futurum pauperem; qui ad opinionem, nunquam divitem; exiguum quippe desiderare naturam, opinionem immensum; quod ex Democrito, ut alia multa, Epicurus sumsit; cum ipso Jove de felicitate certaturum, qui intra panem & aquam desiderium suum clauserit; multis divitias non finem miseriarum, sed mutationem attulisse; magnas divitias esse, lege naturæ compositam paupertatem; quæ, si læta sit, honesta res est. Philosophis præsto adsunt auxilia Poëtarum, qui cum Plutum divitiarum Deum finxerunt esse cæcum & timidissimum, declararunt una, malis ho-

Iambl. Protrept. cap. 2, & 13.

Senec. Epist. 16.

Senec. Epist. 25.

Senec. Epist. 2, 4, 17, 27.

minibus, perinde ut bonis, eum contingere, & curas secum invehere, proindeque parvi faciendum esse. In tutela Jovis esse egenos censuit Homerus. Imperitiæ homines accusabat Hesiodus, qui nesciant quantum toto præstet dimidia pars, hoc est, mediocritas opulentiæ, & quantum opis sit in vilibus oleribus, hoc est, in tenui victu: factum consulto ab irato Jove, ut id nesciant homines, ne relanguescant ad laborem; futurum alioquin, ut unius diei opera alimenta sibi in annum parare possent. Gravibus sententiis Theognis facit divitiis convitium. Divitiis, inquit, multi affluunt nefarii homines, probi multi egent; divitiis virtutem permutare nolim; fortunæ illæ sunt, hæc præstantis animi; caducæ illæ sunt, hæc stabilis. Divitiis nullum finem statuunt homines. Divitiæ hominibus insania sunt. Nolim equidem ditescere; quin imo victus mihi tenuis contingat. Medium iter tenendum, quod ipse facio. Mediocritas in omnibus optima est, quam & optimi quique sequuntur. Anacreon elegans ille amorum & deliciarum præco, quinque talentis à Polycrate donatus, cum de iis servandis & collocandis per duas noctes anxius fuisset, sollicitudinis hujus impatiens tyranno restituit, tanti non esse dicens. Extat vetus odarium, sive Anacreontis, sive veteris alterius Poëtæ, quo aurum fugitivum se neque amare, neque persequi velle declarat; mœrores cum auro abiisse; pluris se lyram suam facere, quam infidum illud aurum. Scolion in Plutum scripsit Timocreon, quo Deum hunc Tartarum semper inhabitare debuisse cecinit, nunquam vero in terra apparere, omniumque malorum hominibus auctorem existere. Nihil hominibus natum esse argento pejus declamat Sophocles; hoc excindi urbes, viros domibus pelli, mentes probas ad malas artes converti, homines dolosos & impios effici, & tandem nequitiæ pœnas dare. Stultum judicat, quisquis omissa mediocritate petit immodica. Egregia multa adversus divitias passim jacit Euripides, pro eo ac Anaxagoræ discipulum decuit. Divitias & honores nihil esse experta dicit Hecuba;

ditissimum

Homer. Od. ζ. v. 207. & Od. ξ. v. 57.
Hesiod. Oper. v. 40, & seq.
Theogn. v. 227, & seq. v. 1151, & seq. v. 220, 331, 335, 614.
Sophocl. Antig. v. 301. Oedip. Col. v. 1274, & seq.
Euripid. Hecub. v. 622, & seq. Phœniss. v. 555,

ditiſſimum hunc eſſe, cui nihil in diem mali contingat. Eteoclem monet Jocaſta, divitias inane nomen eſſe, proprias non eſſe hominum, neque certas, ſed uſurarias atque fluxas. Capaneum Adraſtus laudat, quod magnis opibus non ſuperbiat, ſed pauperis viri ſimiles ſpiritus gerat, mediocritatem colat; qui efferuntur luxu, eos devitet, nec virtutem in gula ponat. Euripidis & iſta ſunt, Divitias excæcare homines, mala hominibus conciliare; ignavos, injuſtos, contumelioſos, ſordidos, imperitos efficere; paupertatem contra ſapientia, temperantia, conſtantia, & fortitudine eſſe conjunctam; ſe igitur nec magni æſtimare anxiferum hunc Deum, quem & nequiſſimi poſſideant; panis eſum, aquæ potum ſufficere hominibus, ſuperflua cætera & luxuriæ inventa. Pluti nomine perfacetam dedit comœdiam Ariſtophanes, in qua id unum videtur habuiſſe propoſitum, ut bona paupertatis, divitiarum vero mala & incommoda explicaret. Paupertatem morum magiſtram appellavit Antiphanes, Plutum vero nactum homines videntes, efficere cæcos; divitias ad id tantum optandas, ut amicis benefaciamus. Philoxenus Lyricus, dives in Sicilia factus, cum opibus ſe in luxuriam, mollitiem, & inſcitiam inclinari ſentiret, Næ, inquit, me bona iſta non perdent, ſed ego illa; relictiſque iis ex Sicilia deceſſit. Suave malum dixit divitias Carcinus, hominibus infelicitatem pariens, & ab iis tamen expetitum. Eas à ſe deprecatur Philetas, ob adjunctam miſeriam, & tranquillam paupertatem præoptat; idemque facturum porro ait, quiſquis virtuti ſtudeat. Sunt qui eadem hæc adſcribant Philemoni, qui & tolerabiliora eſſe vult pauperis vitæ, quam opulentæ incommoda. Bonorum omnium poſtremas arbitratur Alexis eſſe divitias, quippe poſſeſſionum omnium noſtrarum incertiſſimam; ſimulacrum inane tantum & oſtentationem; ſuavem eſſe contra & optandam mediocritatē. Dixit Menander pertinere pauperes ad Deos; leviſſimum malorum eſſe paupertatem, cujus pudere neminem debeat; nulla enim alia re opus eſſe hominibus, quam

& ſeq. Supplicib. v. 861, & ſeq.

pane & aqua; Plutum despiciendum, quem sibi pessimi quique facile comparant; cæcum ipsum asseclas suos cæcos efficere; sapientem divitias suas secum ferre; sectandam igitur æqualitatem, fugiendam avaritiam, quæ pauperies est animi; insanabilem hanc esse, pauperiem vero pecuniariam ab amico liberali sanari posse; egenos & hospites facultatibus promte esse juvandos. Omnia in divitiarum cupiditate inesse mala dixit Apollodorus; Diphilus neminem fore malum, si nulla sit accipiendi voluntas. In æstimandis divitiis nihilo Græcis inferiores se tulerunt Latini Poëtæ. Ennius duo, quæ maxima putantur, onera tam sapienter tulit, ut iis pene delectari videretur. Divites salse defricat & exagitat Lucilius, & ad mediocritatem vel paupertatem potius traducit. Si eo quod satis est, inquit, homo contentus esse posset, sufficeret utique istud; verum cum ad res superfluas extendat desideria, credimusne porro divitiis ullis animum ejus expleri posse? Extollit alibi bona frugalitatis, dum exclamat, O Lapathe, quanti fies ab eo, qui te norit! Noscebat autem Lælius, & simplicis hujus ac paupertini cibi suavitatem acipenseri Gallonii, divitumque mensarum deliciis anteponebat. Si quis recta ratione vitam gubernet, inquit Lucretius, homini grandes divitiæ sunt æquo animo parcitatem colere, quippe exigui penuriam non esse, quod quilibet sine negotio parare possit, sed multarum preciosarumque rerum. Vir bonus, inquit Publius Syrus, repente dives nunquam factus est. Pauca desunt inopiæ, multa luxuriæ, omnia avaritiæ; tam quod habet, quam quod non habet. Avarus in nullum bonus est, in se pessimus; nihil recti facit, nisi quum moritur; nihil mali aliud ipsi imprecandum, nisi ut vivat diu; damno dolet, non sapiens. Nullus tantus quæstus est, quam parsimonia. Cupiditas in divitiis, instructa inopia est. Deo dignos homines effici despicientia opum Æneam monet Evander apud Virgilium, factumque id ab Hercule. Exclamat alibi execrabilem auri famem ad omnia audenda homines impellere. Excurrit nonnunquam in deli-

Lucil. Sat. libr. 4, & 5.

Lucret. libr. 5. v. 1116, & seq.

Virg. Æneid. lib. 3. v. 364. & libr. 8. v. 56, 57. Georgic. libr. 2. v. 458, & seq.

cias rusticæ paupertatis, & in urbanarum opum ærumnas. Satiras suas ab eleganti divitiarum & avaritiæ insectatione exorsus est Horatius, frustra ex opibus felicitatem sperari docens; consistendum intra naturæ modum, quæ paucis contenta est; antestare divitiis paupertatem & mediocritatem, quam & auream alibi appellat; hoc est, divitias omnes in se complexam. Quæ virtus & quanta sit parvo vivere, ex Ofelli rustici persona tota Satira explicavit; quam cum legeris, præcepta Philosophorum non valde desideres. Alia Satira lautitias Nasidieni argute deridet. Aurea etiam ode auri mala insectatur; auro depudicatam ostendit Danaën, auro periisse Amphiaraum; auro fidem ducum corrumpi; auro sequaces curas adhærere, majorumque cupidinem; Deos adversus homines frugi & parcos esse liberales; se partes divitum relinquere; se paucis esse contentum; se si plura concupiscat, à Mecœnate facile impetraturum, nec tamen concupiscere; ita se divitibus fore opulentiorem, quibus multa deesse necesse sit. Beatum alibi appellat, non qui multa possideat, sed qui paupertatem pati sciat. Passim vero seculi sui luxuriam & avaritiam exagitat. Aurum ferro nocentius esse ait Ovidius; auro & muneribus puellarum pudicitiæ illudi. Elegiarum Tibulli exordium petitum est à despectione divitiarum, & rusticæ paupertatis præconio. Queritur Propertius auro conciliari amorem, expugnari pudicitiam, venire honorem, fidem pelli, vendi jura atque leges; auri cupidine periisse Brennum addit, Polydorum, Polymnestorem, Amphiaraum, Eriphylen; Romam ipsam opibus suis perituram. Quartum Astronomici sui librum ab avaritiæ & opum detestatione auspicatur Manilius: perpauca poscere ait naturam; quo plura quis requirit, eo esse pauperiorem; non numerare avarum id quod habet, tantum quod non habet optare; luxum lucris, rapinas luxu parari; census usum esse dilapidare censum; caducas esse opes, alternasque esse paupertatis & divitiarum vices. In Petronii reliquiis eximia hæc sunt, posuisse Deum in promta quæcunque naturæ desi-

Horat. Serm. 1. Sat. 1.

Horat. Carm. libr. 2. Od. 10.

Horat. Serm. libr. 2. Sat. 2. & 8.

Horat. Carm. libr. 3. Od. 16.

Horat. Carm. libr. 4. Od. 9.

Ovid. Metam. libr. 1. v. 141. Art. Amand. libr. 2. v. 161.

Propert. libr. 3. Eleg. 13.

deriis satisfacere possunt; olera & mora rubetis hærentia, ad famem; flumina, ad sitim; rogos, ad frigus. Definit demum in hac clausula, divitem naturam ministrare quod ad satietatem satis sit; infinitum esse, quod infrænis gloria exigit. Item, Nescio, inquit, quomodo bonæ mentis soror est paupertas. Quod dictum pervetus est: nam difficilem magistram modestiæ paupertatem dixit Anaximenes; magistram morum Antiphanes; Euripides, consanguineam paupertatis sapientiam; Demetrius Cynicus, facilem esse sibi ad divitias viam, quo die pœnituisset bonæ mentis; Seneca, divitias abjecisse Democritum, tanquam onùs bonæ mentis; contraria esse inter se bonam fortunam & bonam mentem. Claudit Satiras suas Persius in illiberalitatis & sordium insectatione, & in opum quærendarum insano studio perstringendo; ab iisque vitiis se valde alienum esse declarat. Sed & totæ gentes idem de divitiarum vilitate censuerunt: Græci imprimis, quorum figmentum de aurea ætate, qua nec dividebantur agri, & in medium quæsita reponebantur, paupertatis & simplicitatis laus est, & opum vituperatio. Scribit Ælianus Græcorum optimos vitam omnem in paupertate duxisse, nec proinde gravem esse cuiquam paupertatem debere. Hac laude floruerunt Athenienses, qui licet hospitalitate commendarentur, & in advenas liberalitate, cum Castori tamen & Polluci convivium parabant in Prytaneo, caseum tantum, & porrum, & olivas apponebant. Quamobrem, ut Philosophos Athenienses jam supra laudatos mittam, nec Aristidem puduit suæ paupertatis, quæ cum ipsi à divite quodam homine objiceretur, Nihil mihi, inquit, ex ea mali timendum est; tibi ex divitiis labor & sollicitudo; nec ipsi post vitam præclare actam tantum superfuit, unde justa funeris persolvi possent. Pari responso Demadem mensæ suæ parcitate offensum excepit Phocion. Is vitam maluit in egestate claudere, quam centum talenta ab Alexandro dono missa recipere, aliorumque liberalitate uti, ne quæ hæc ipsi conciliaverat probitas, inde labefieret. Cimonem

Ælian. Var. Hist. libr. 11. cap. 9.

vero, qui Phocionem ætate præcessit, anteferre non dubito Philosophis illis, quorum opes despectæ, ut voles, & abjectæ nulli usui fuerunt. Hic suas in egenorum levamentum profudit. Prædia & hortos incustoditos patere omnibus voluit, quibus esset opus. Nummos in præsens inopum subsidium secum deferri curabat. Si quem sua paupertas male vestitum esse cogeret, detracto amiculo contexit. Nulli clausa fuit domus ejus, nulli arca. Pauperes multos suis sumtibus extulit. Qualia multa jam ante Pericles ediderat. Atqui Cicero veram hanc liberalitatem appellat atque laudat, captos à prædonibus suis facultatibus redimere, amicorum caussa æs alienum suscipere, eos in filiarum collocatione, vel in re augenda adjuvare. Lamachus cum ad bellum imperator proficisceretur, pallio caruisset & crepidis, nisi amicorum benignitas subvenisset. Nec hujusmodi tamen subsidio uti voluit Ephialtes; nam in summa egestate talenta decem ab amicis dono oblata respuit, ne vel ingratus adversus eos, vel in legum perniciem lenior esset & reverentior. Lycurgus Spartanos ab opibus & luxu ad parsimoniam & paupertatem revocavit: fundos agrorum civibus æquales esse jussit; aurum & argentum abrogavit, inductis ferreis nummis, cum quibus & scortei sunt recepti; mercium permutationem superiori ætate usitatam probavit; rem familiarem augere, lucroque studere prohibuit; supervacuis omnibus interdixit; commerciis sublatis peregrinarum mercium usum sustulit; necessarias artes retinuit, vanas & curiosas expulit; armatos cives cibum publice & simul capere voluit, æqualesque portiones singulis distribui, & in omnibus æqualitatem servari; domorum fabricam simplicem & paupertinam sanxit. Vestitus perinde vilis fuit ut victus; brevis quoque; nec per annum mutabatur, adeo ut gestaretur detritus atque lacer. His institutis divitias attulit in contemtum, & civitatem vitiis purgavit. His imbutus Alcamenes, dixit optime servari regnum, si non magni lucrum æstimetur: respuit dona Messeniorum, & in amplis opibus

Cic. 2. Offic.

adſtricte vixit. Mores hos tetricos & ſeveros ex Creta retulerat Lycurgus; ubi parcus fuit victus & continens, menſa ſimplex, cibus vilis. Si ex Epaminondæ & Pelopidæ frugalitate Thebanorum æſtimemus animum, nihil concedent ſuperioribus. Epaminondam induxit Plutarchus in libello De genio Socratis adverſus divitiarum cupiditatem acriter diſputantem, non earum ſolum, quæ per nefas comparantur, ſed & quæ jure poſſunt ad nos pervenire; velut quæ ex amicorum benignitate, vel liberalitate Regum proficiſcuntur; quippe niſi elementa cupidinis hujus eradantur ex animo, ne vetitis quidem deſideriis obſiſti demum poſſe. Hujuſmodi autem ſermonem ex re Plutarchus Epaminondæ affinxit; nam injuriam ſibi fieri ab Iaſone conqueſtus eſt, quod aureos aliquot ad ſe dono miſiſſet, & legatos ab Artaxerxe magnam vim auri ad ſe deferentes menſa excepit plebeia atque vili, ut auro ſibi nihil opus eſſe ſcirent. Nec ſimulata fuit iſta paupertas: unica ipſi veſtis fuit, pannoſa, & uſu detrita, atque etiam ſordida; quam purgandi cauſſa ſi quando mittebat ad fullonem, inopia alterius domi ſe continebat; ſupellex tota ahenum & veru unicum. Et in Peloponneſum adverſus Spartanos profecturus, quinquaginta drachmas in viaticum à cive quodam fœnori ſumſit. Et tamen in hac egeſtate ſubveniebat civium & amicorum neceſſitatibus; vel de ſuo, ſi ſuppeteret; vel de amicorum opulentiorum bonis, ſi ipſe careret. Cumque eum adducere non potuiſſet Pelopidas, ut in partem ampliſſimarum opum ſuarum veniret, venit ipſe in partem paupertatis Epaminondæ: facultates omnes in ſublevanda bonorum virorum & amicorum inopia, & in juvanda republica profudit: nec conſiliis ceſſit amicorum benigne eum admonentium, ut proſpiceret ſenectuti ſuæ, & in longitudinem conſuleret, animum ſupra vulgares has curas gerens. Itaque nec ſplendida Artaxerxis dona admiſit. Quantum Græcis probata ſit ſancta inopia & humilitas, ſplendide declaravit Alexander, cum Sidonis regem eſſe juſſit Abdalonymum, paupertate ſquallidum, vitam ex horti cultura

tolerantem, profitentemque manus suas suffecisse desiderio suo, & nihil habenti nihil defuisse. Victorias Alexandro peperit sui exercitus disciplina; disciplina stetit paupertate magistra, ut Darium monuit sapienter Charidemus Atheniensis. Dictus est Callias quidem Agrigentinus, ob prolixam in homines juvandos voluntatem, ipsius liberalitatis præcordia habuisse; & propitiæ fortunæ sinus ipse, non homo fuisse; domus ejus quædam munificentiæ officina. Alimenta inopibus, dotes pauperculis virginibus, solatia detrimento affectis erogabat. Hospitibus patebant ædes ejus rusticæ & urbanæ; quingentos homines aluit aliquando & vestivit. Quasi possessiones ejus commune fuissent omnium patrimonium. Austeri fuerunt veterum Italorum mores, sive ex Pythagoræ, sive Pythagoreorum præceptis; Charondæ imprimis; item Zaleuci, qui legibus suis Locrensium luxum coercuit, sublatis aureis annulis, vestibus auro intertextis & Milesiis. Ante Saturni adventum Latium incolebat gens dura, quæ nec opes componere, nec ex agricultura quærere, nec repertis parcere norant. Asperitatem hanc victus non sustulisse, sed mitigasse dictus est Saturnus, aureæ ætatis conditor. Eam retinuit Evander; item Sabini, parca gens, frugalis, & laboriosa; Etrusci quoque, & Rutuli. His majoribus prognati Romani parsimoniæ & duritiei legem ab iis receperunt. Nonnulla ex libro Catonis De moribus refert Gellius, unde severam vetustiorum Catone temporum disciplinam intelligas. Elegantia, qua significatur cultus amœnior & nitidior, tanquam vitii nomen ab eo usurpatur; & reprehendi demum desita est, non cœpta laudari. Vestiri, inquit, in foro honeste mos erat, domi quod satis esset: equi carius emebantur, quam coqui: grassatores appellabantur, qui se ad convivia aut Poëtices delicias applicabant. Paupertatem scribit Apuleius populo Romano imperium fundasse à primordiis, ejusque vestigia in simpulis & catinis fictilibus, quibus in sacrificiis utebantur, etiam extremis & opulentis temporibus extitisse. Crescentibus opibus, non statim tamen

Gell. libr. 11. cap. 2.

Apul. Apol. 1.

crevit opum cupiditas. Omnis in ornamentum patriæ divitiarum splendor conferebatur. Quærebatur in re domestica, inquit Cicero, continentiæ laus, in publica dignitatis; in privatis rebus tenuissimo vivebant cultu; & ad imperii gloriam omnia revocabant. Brevis erat illis privatus census, commune magnum. Magnis impensis templa exstruebantur & oppida; fortuito ipsi cespite utebantur ex præscripto legum; & aspera adstricti disciplina, rusticis operibus, & agresti victu exercebantur, tantaque erat argenti penuria, ut cum legatos Carthaginenses excepissent frequentibus epulis, idemque argentum mensis singulis adhibuissent, superbæ gentis dicacitatem experti sint. Gravissimum autem habuerant Romani & sanctissimum paupertatis magistrum Numam, cujus conjux Egeria simulacrum est paupertatis per allegoriam ingeniose confictum, & in historiæ demum partem incaute traductum. Miratus sum equidem sæpenumero nemini, sive veterum, sive recentiorum, rei veritatem vel minimum suboluisse, cum nomen ipsum Egeriæ rem clarissime indicet: nam Egeria nihil aliud sonat, quam paupertatem; voce ab egendo derivata, quasi Egeniam dicas. Sic ex, canimen, carmen; ex, genimen, germen. Magnos hic præsentio Criticorum motus, ac eorum præcipue, quibus nihil nisi sua placent. Sed os ipsis opprimeNt probissimi auctores Dionysius Halicarnasseus & Livius, qui conceptis affirmant verbis, inopem Romanis Egerium dici solere; atque ita ab egestate dictum Aruntis filium, Demarati nepotem; cum post patris & avi obitum natus in nullam hæreditatis partem venisset. At Egerius ille Lesbius Tusculanus, Dictator Latinus, Catoni & Festo memoratus, qui lucum Dianium dedicavit in nemore Aricino, ab Egeria illic culta nomen videtur esse sortitus. Ergo Egeria, inopia est; cumque inopem vitam amaverit Numa, & paupertatem velut amplexus sit, Egeriam amasse, & uxoris loco habuisse dictus est. Cumque paupertas soror bonæ mentis esse credita sit, hinc ab Egeria ritus sacrorum, regnandi artes, & vitæ

Cic. Pro Flacco.

Dionys. Halic. libr. 3. T. Liv. libr. 1. cap. 34.

vitæ ſanĉte inſtituendæ præcepta fertur accepiſſe. Quod cum finxerunt fabulæ hujus artifices, perinde eſt ut ſi dixiſſent, paupertatem, frugalitate & continentiâ conjunctam, Numæ magiſtram fuiſſe ad bene beateque vivendum, ad colendos Deos, ad regnum prudenter adminiſtrandum. Fuerunt, qui dicerent Egeriam unam fuiſſe ex Muſis, quod ad cultus tenuitatem ſtudia literarum addiderit Numa. Rectius Ovidius & Plutarchus, qui ad conſuetudinem & conſilia Egeriæ, Muſarum quoque monita adjunxerunt, hoc eſt, ſtudia literarum ad paupertatem. Hinc lucus, in quem ſecedebat Numa, Camœnarum dictus. Egeriam Deam Camœnis gratam eſſe ait Ovidius; hoc eſt, frugalitatis amicas eſſe Muſas. Quid hoc eſt vero, quod narrant Hiſtorici, Numam ad firmandam fidem de conſuetudine, quæ ſibi cum Egeria intercederet, deque emolumentis quæ inde ad ſe provenirent, invitaſſe viros bonos pleroſque ad epulas, & plebeio eos apparatu ac vili ſupellectile excepiſſe, ac repente menſas opipare inſtructas, & domum pretioſis vaſis ornatam apparuiſſe? Nempe ſic bona paupertatis adumbrant, quam qui placate & ſapienter ferre poteſt, & cupiditatibus ſuis modum imponere, is vero dives eſt; cum veræ opes non in auro & argento, ſed in animi moderatione ſitæ ſint. Cæterum ut fabuloſa ſint cætera, conſtat certe Numam imbutum tetrica ac triſti Sabinorum diſciplina, ſimplici cultu, & victu tenui ac paupere, toto vitæ tempore fuiſſe delectatum. Venerata eſt recentior ætas fictiles urnulas & capedines Numæ, ſimpuvium, nigrum catinum, & Samias patellas. Numæ temporibus, inquit Tertullianus, frugi religio & pauperes ritus, & nulla Capitolia certantia cælo, ſed temeraria de ceſpite altaria, & vaſa adhuc Samia. Atque hæc origo eſt fabulæ de Egeria, quam & pro fabula veteres habuerunt. Cicero ait, qui in poëmate ſuo de Mario veritatem quærant, non dubitare quin iidem cum Egeria collocutum Numam putent. Sic Dionyſius Halicarnaſſeus, ſic Plutarchus. Quid falſi ineſſet in re, perſpexerunt hi quidem; quid veri ineſſet,

Ovid. Metam. 15. v. 482. Plutarch. in Numa.

Ovid. Faſt. libr. 3. v. 275.

Tertull. Apolog. cap. 25.

Cic. libr. 1. De legib.

Dionyſ. Halic. libr. 2. Plutarch. Num.

non agnoverunt. An ex eo quod Aricinus ille lucus domicilium Egeriæ sive Paupertatis habitus est, factum deinde, ut ad Aricinum clivum mendicorum multitudo magna stipem rogaret, velut latentis illic Deæ favorem sperantes? Qui Egeriæ nomen factum volunt, sive ab egerendo partu, ut Festus; sive ab egerendis aquis, ut Augustinus, qui Egeriam propterea Numæ conjugem dictam putat, quod ipse egereret aquas, unde Hydromantiam faceret, nulla probabili ratione nituntur. Inopia & frugalitate pares Numæ fuisse reliquos Reges, præter Superbum, testificatur Cicero. Stante republica floruit eadem disciplina. Agros suos viri ipsi principes manibus suis fodiebant, nudi, squallidi, pulvere sordidi, perpaucis jugeris contenti. Perniciosum intelligi civem dixit M'. Curius, cui septem jugera non essent satis. Quatuordecim Quintio Cincinnato sufficiebant. Sero panem esse Romani cœperunt, cum ante pultibus vescerentur: suaque ætate sacra prisca & natalium pulte fitilla fuisse confecta, tradit Plinius. Pistoribus ante Persei bellum usi non sunt; panem ipsi sibi faciebant Quirites, mulierumque id opus erat. Coquos non habebant in servitiis, sed conductitios. Sera quoque fuit apud Romanos vitium cultura: necessariis frugibus arva serviebant, cum carere vino possent, frugibus non possent. Post Antiochum devictum prohibuerunt Censores pœnis propositis, ne exotica unguenta Romam inferrentur. Per hæc tempora extiterunt Romæ illustria continentiæ & frugalitatis exempla: quæ fuse exposita ab aliis nos strictim delibabimus. Valerius Publicola, exactis Regibus, ter Consul, rebus præclare gestis, magna parta gloria, decessit tam pauper, ut in bonis unde efferretur non reliquerit, ad idque publica impensa præstita sit. De Menenio Agrippa, Patres inter atque plebem pacis sequestro, idem proditum est. Cn. Martius munera à Consule ob fortitudinem oblata non admisit, cognomine à Coriolis expugnatis ducto contentus, & rei gestæ gloria. Quintio Cincinnato victum quatuor agri jugera manu ejus arata

Festus in Egeriæ. Augustin. De civit. Dei, libr. 3. cap. 35.

Cic. Paradox.

Plin. lib. 8. cap. 8.

atque fata suppeditabant. M'. Curius Romanæ frugalitatis exactissima norma, agreste scamnum, ligneum catillum, rapa tosta, auro Samnitium à se domitorum à legatis allato, & Pyrrhi à se Italia exacti prædæ anteposuit, ne receptis quidem jugeribus agri quinquaginta, quæ sibi à Senatu præmii loco decreta fuerant. Par Fabricii laus in respuendis Samnitium & Pyrrhi donis. Vocem hanc Epicuri ex Cynea auditam exhorruit, omnia voluptatis causa facienda. Et quas divitias Imperator spreverat, Censor notavit. Hujus collega & æqualis Æmylius Pappus paupertatis quoque nomine celebratur. Similis item Fabii Gurgitis, Fabiorum Pictorum, & Ogulnii abstinentia, cum accépta à Ptolemæo, ad quem legati missi fuerant, dona detulerunt in ærarium, vel, ut alii narrant, penitus repudiarunt. Tanta certe fuit temporum illorum continentia, ut Romam missus à Pyrrho hic Cyneas cum splendidis donis, nullam domum muneribus suis patentem invenerit. Agrum suum conserebat Atilius Seranus, cum ad honores & imperium à Senatu accerseretur. Æqua fuit Atilii Reguli paupertas. Alebatur cum uxore & liberis totaque familia septem jugerum proventu. Tam angusta fuit Æliæ gentis res familiaris, ut sexdecim Æliis domuncula una, unus agellus satis essent. Atque hoc paupertatis exemplum reliquerunt posteris suis: nam cœnabat fictilibus, cum gereret Consulatum, Sextus Ælius Catus; nec fictilia hæc argenteis vasis, quæ muneri ad eum Ætoli mittebant, permutare voluit. Hunc Sextum Ælium Catum Plinius & Valerius Maximus cum Quinto Ælio Tuberone perperam confundunt, cujus celebrata quoque non modo paupertas est, sed ex paupertate quoque captata gloria: nam publicum procurans epulum in Capitolio, ligneos lectulos hœdinis pellibus instravit, & Samia vasa apposuit; quasi paupertatem ante Jovis ipsius cellam consecrare vellet, & homines à luxuria jam gliscente revocare. Verum continentia hæc, quæ privata placuerat, publica improbata est, & indigna imperii splendore habita; propterea que in comitiis

Plin. libr. 33. cap. 11. Valer. Maxim. libr. 4. cap. 3.

Prætoriis Tubero deinde repulſus eſt. Primus in ejus domum argentum intulit Paulus Æmylius, donata ei ex manubiis Macedonicis phiala quinque pondo, cum nullum ad id tempus argenti ſcrupulum gens hæc habuiſſet. Sed & filiam jam ante nuptum ei collocaverat Paulus, probata hominis frugalitate & parcitate, quam coluit ipſe tam ſanƈte, ut immenſos Macedonum à ſe deviƈtorum theſauros ne aſpexerit quidem, ſed Quæſtoribus permiſerit, & poſt ditatum ex gaza Perſei ærarium inops ipſe deceſſerit, nec niſi ex vendito fundo, qui unus tota hæreditas erat, unde dotem reciperet, uxor habuerit. Paternis hæſit veſtigiis Scipio Æmylianus, nihilo divitior, everſa Carthagine, cum milites ſuos locupletaſſet. Atque hanc ejus temperantiam laudavit Panætius: quæ laus, inquit Cicero, fuit non hominis modo, ſed & temporum illorum. Magnum eadem ætas continentiæ documentũ dedit in C. Sempronio Graccho. Nec hanc de ſe profiteri ſanƈtimoniam erubuit in concione, quam ex Sardinia redux ad populum habuit. Valde quoque laudata eſt Africani majoris abſtinentia, quam vel hoc faƈto teſtatus abunde eſt, cum aurum pro redemtione formoſæ virginis allatum juſſit ad puellæ dotem accedere, & aurum cum virgine, intaƈtum utrumque reſtituit. Præluxerant ipſi ad hanc virtutem domeſtica exempla: nam Cn. Scipioni ejus patruo, unde filia collocaretur cum non ſuppeteret, viri magni egeſtati ſubvenit reſpublica, & puellæ dotem de ſuo numerari juſſit. Nec copioſiorem fecit L. Mummium diruta Corinthus, urbs longe ditiſſima, cujus opes ornarunt Italiam. Itaque filiam ejus inopem Senatus, itidem ut illam Cn. Scipionis, ex publico dotavit. Ut ſimiles fuerunt abſtinentiæ gloria ambo illi Scipiones Africani, ſic & Catones duo. Triumphum ex Hiſpania quæſiturus ſuperior Cato, cum tribus ſervis profeƈtus eſt, in pellibus hœdinis ſomnum capere ſolitus, eodem cibo & vino uti, quo remiges atque ſervi. Veſtis ſimplex, vilis ſupellex, mancipia utilia potius, quam formoſa. Oppida pedibus obibat. Cenſuram ſuam ad emendandos reipu-

Cic. 2. Offic.

blicæ mores, & reprimendum luxum contulit; quod & ſtatuæ ejus populus potius, quam imperia & triumphum adſcribi juſſit. Etſi plurimos offendit iſta ſeveritas. Honori potius ſibi ducebat, res magnificas non concupiſcere, quam poſſidere. Nempe M'. Curii temperantiam æmulabatur. Uticenſis vero pecunias Ptolemæi intulit in ærarium, cum ſumma integritatis & innocentiæ laude. Ex magnis rei familiaris anguſtiis emerſit ad ſummos honores M. Æmilius Scaurus. At jam radices in hac republica ſpargebant avaritia & luxuria, quæ demum in publicam perniciem poſt devictam Aſiam erumpere cœperunt. Domitæ enim Aſiæ opes Romam invectæ mores priſtinos infecerunt. Queritur Cicero in libris De officiis, decem & centum annis antequam hæc ſcriberet, legem latam eſſe à Piſone de pecuniis repetundis, cum antea nulla fuiſſet; multas fuiſſe poſtea, multos reos, multos damnatos; & ſublatis deinde legibus & judiciis, ſocios expilatos & direptos. Queritur item Salluſtius, Romanos, cum res dubias & aſperas facile tuliſſent, otium & divitias non tuliſſe. Avaritia, inquit, fidem, probitatem, cæteraſque bonas artes ſubvertit; pro his ſuperbiam, crudelitatem, Deos negligere, omnia venalia habere edocuit: pecuniam, cujus ſtudium habet avaritia, nemo ſapiens concupivit; corpus, animumque virilem effeminat avaritia, quaſi malis venenis imbuta: ſemper infinita, ſemper inſatiabilis eſt, neque copia, neque inopia minuitur. Profert & Jugurthæ teſtimonium adverſus ſordes Romanorum, qui Urbem appellabat venalem, & mature perituram augurabatur, ſi emtorem inveniſſet. Obviam itum eſt gliſcenti malo per ſumtuarias leges, quæ ex Rhetris Lycurgi, & Axonibus Solonis petitæ fuerunt. Funerum ſumtibus modum impoſuerat lex regia Numæ; impoſuerant & leges Decemvirales, & Poſthumia, & Corneliæ, unde nonnulla in Pandectas tranſlata ſunt. Agrorum continuandorum cupido ingens excitavit legem Liciniam de quingentis jugeribus; oratorum avaritiam, munerumque licentiam compreſſit Cincia de donis

Cic. libr. 2. De Offic.

Salluſt. Catilin.

Salluſt. Jugurth.

& muneribus. Oppia, ardente Punico bello secundo lata; muliebrem luxuriem coërcuerat, concessa tantum semuncia auri, vetitis versicoloribus vestibus, & vehiculorum in Urbe usu. Eadem post annos viginti abrogata est, frustra renitente Catone, qui & tum sæpe se questum dixit de magistratuum, cæterorumque sumtibus; & de civitatis avaritia ac luxuria, quæ pestes omnia magna imperia everterunt, tum maxime conquestus est. Dolet Urbi, inquit, illata esse peregrina ornamenta, vetera Deorum fictilia vel ludibrio esse, vel pudori; pessimus est pudor parsimoniæ vel paupertatis. Jam quot cibariæ, aliæque leges exoletum frugalitatis morem revocare Romam tentarunt? Orchia, Fannia, Didia, Liciniæ, tum Stolonis Licinii, qua agrorum determinatur modus, tum Licinii Divitis, qua sumtuum; Cornelia Dictatoris Sullæ, Æmylia Scauri Lepidi, Antia, & Julia Augusti. Quibus adde edictum Antonii in eamdem sententiam. Has leges temporis diuturnitate, & luxu Imperatorum senescentes restituere conatus est Julianus Imperator, non pro imperio quidem & auctoritate sua, sed exemplo; cum vili & fortuito gregalium militum cibo contentus, prandia stataria caperet, cubaret sub dio in nuda humo, vel in storea & sisurna, & inde quotis quibusque noctibus mediis abrupto somno ad negotia exurgeret. Ante eum Constantius, Constantini magni pater, tenui & simplici cultu, Pauper cognomento fuerat appellatus, cum paupertina uteretur supellectile, & intra privatorum hominum modum se contineret. Digrediendum nunc est in Orientem, ac consulendi primo Judæi. Qua gente etsi nulla hodie attentior est ad rem, & pecuniarum cupidior, valde tamen commendant Thalmudistæ benignitatem in pauperes; quos si quis aversetur, perinde facere censent, ut si serviat idolis, & homicidii reus fiat; pecuniam quippe idoli loco habere, egenum vero non sublevando interficere. Mosi anteponunt eum, qui clam pauperibus subveniat. Quæ cum doctrina Christiana apprime conveniunt. Proponunt suis Thalmu-

Thalm. Baba bathr. cap. 1.

Matth. 6. 1, & seq. & 2. Cor. 9. 7.

dictæ exemplum Mombazi regis, qui avitis facultatibus in egenos erogatis, cum agnatis suis minime id probari sciret, dixit se eas in cælis tuto in suos usus collocasse, cum in loculis furum rapacitati obnoxias sui majores reposuissent. Quæ dicta à Christo jam ante pronuntiata vel acceperat à Christianis, vel ex tritis hoc tempore inter Judæos adagiis & Christus, & rex ille sumserant: nec inter Judæos solum tritis, sed & inter Romanos. Nam scriptum est à Seneca, alibi positas esse divitias, quam quo congeruntur: & à Martiale, fluxas esse divitias; extra fortunam esse eas, quæ donantur amicis; easque nos opes habituros, quas dederimus. Mombazus hic esse videtur rex Adiabenorum, Izates Josepho dictus, Monobazi regis filius, Monobazi alterius frater, qui Judaicam religionem amplexus, Hierosolymæ fame laboranti opitulatus est, missa grandi pecunia, cum Helena mater ejus ex Alexandria & Cypro magnam tritici vim advehi curasset. Præcipua vero in hac gente laus Essenorum fuit, divitias aspernari, pecuniam nullam reconditam habere, nullos certos reditus, non latifundia, institores ne nosse quidem, vivere in diem, proprium nihil possidere, facultates suas & parta ex quotidianis laboribus lucra publici inter suos juris facere, æqualitatem servare, communibus bonis, tanquam indiviso fratrum multorum patrimonio uti. Pervulgatum hoc celebratur inter Arabes adagium: Præteribunt opes, opera bona non præteribunt. Liberalitatem & egenorum subsidium sæpe commendat Alcoranus: atque hoc unum est è Muhammedicæ legis fundamentis. Et quantumvis avari Turcæ & rapaces, benigni sunt tamen adversus pauperes. Narrat Diodorus Panchæos, Arabicam gentem, proventus suos referre in publicum, & unicuique à sacerdotibus pro merito distribui. Sacerdotum Ægyptiorum temperantiam prædicat Chæremon apud Porphyrium. Simplex eorum victus atque vestitus: vino, pane, oleo, & animalium carnibus fere abstinebant, exoticos cibos & potiones respuebant. Et Thespesion Ægyptius Gymnosophi-

Matth. 6. 19, 20. & 19. 21.

Senec. Epist. 92.

Martial. libr. 5. Epigr. 43.

Joseph. Antiq. libr. 20. cap. 2.

Diodor. libr. 5.

Porphyr. De abstin. ab animant. libr. 4. §. 6, 7.

Philoſtr. vit. Apollon. lib. 6. cap. 5. ſta apud Philoſtratum, multis adhortatur Apollonium ad tenuitatem victus, quam ſapientiæ & veritatis magiſtram appellat. Hannibalem Pœnum refert Frontinus in nuda humo ſagulo tectum requieſcere ſolitum, & de nocte ſurgere; non ante veſperam cibum cepiſſe, duobus ſolum lectis diſcubitoriis ad menſam adhibitis. Perſæ, ut aſperum & ſterile incolebant ſolum, ita in magna paupertate vivebant priſcis temporibus. Rigidi victus fuiſſe, & in pulmento ſale tantum Hieron. in Dan. 7. uſos & cardamo teſtatur Hieronymus, auctorem ſecutus Xenoph. Cyrop. libr. 1. Xenophontem, qui pueros ait ſevera diſciplina ad parſimoniam & frugalitatem fuiſſe inſtitutos, panes domo afferre ſolitos ad cibum, naſturtium ad obſonium, ſcyphum ad hau-Strab. libr. 15. riendam ex flumine aquam. Carnes addit Strabo ad panem duriſſimum: ſed recentiora tempora reſpiciebat, quæ priſtinam ſeveritatem & paupertatem luxuria mutaverant. Strabonis tamen ævo ad æſtus, frigora, & imbres tolerandos condocefiebant, ad noctes ſub dio agendas, & ſylveſtri-Xenoph. Cyrop. libr. 8. bus fructibus ſedandam famem. Sed redeamus ad Xenophontem. Pheraulam is à Cyro locupletatum inducit diſſerentem cum Saca, moleſtius eſſe amittere opes, quam jucundius poſſidere; paratum itaque ſe univerſa hæc, quæ à Cyro acceperat, Sacæ reſignare; hoc unum petere, ut alatur tanquam hoſpes, vel vilius etiam quam hoſpes. Babytacenos Plin. libr. 6. cap. 27. ſeptentrionalis Tigris alvei accolas tradit Plinius, ſolos mortalium aurum odiſſe, & defodere ſolitos, ne cui eſſet in uſu. Nunc quoque Perſarum ignis cultorum ſummo Pontifici omni victus ſplendore, omni elegantia interdictum eſt; nihil in ejus domo ſuperfluum conſpici debet, nihil ex ingentibus divitiis, quibus fruitur, in ſequentem annum ſervari, omnia in pios uſus, ac egentium præcipue ſubſidiũ erogari, continuo ipſe jejunio macerari. Brachmanibus Indis inuſitatæ temperantiæ teſtimonium antiqui ſcriptores commodant. Nullæ ipſis opes, non pecuniæ, non agri, non domus: nudi vivebant ſub arborum ramis, in herbis abjecti dormiebant; victus, baccæ arborum & olera; potus, aqua profluens.

Repudia-

Repudiarunt dona Alexandri; pauxillum receperunt olei, honoris caussa, ne qui sapientiæ præ se ferebat reverentiam, despectus abiret. Ipsum tamen ab infinitis cupiditatibus auri, gloriæ, voluptatum, dominationis, ad continentiam salutaribus consiliis traducere conati sunt. Hos cum vidisset Apollonius, dixit nihil eos habere, & omnia tamen, quibus alii fruuntur, possidere. Id optat Paulus Corinthios Christianos consequi; id inter bona sua computat Paupertas apud Aristophanem; ut & apud Terentium inter sua parasitus Gnatho, aliena vivens quadra, pauper de suo, dives de alieno. Samanæi, adscriptitii Indorum Philosophi, nôn nativi, nec progenie Philosophorum orti, ut Brachmanes, omnes facultates relinquunt, nihil sibi proprium retinent; fructibus, oleribus, pane, & oryza aluntur. Sed & tota Indica gens colebat æqualitatem, nec quisquam in ea vel mancipabatur in servitutem, vel externis servis utebatur; legem hanc sibi ab antiquis Philosophis traditam custodientes. Perseverant ad hanc diem Brachmanum sectæ atque ritus, etsi pro locorum varietate & hominum ingenio, nonnihil adulterati. Nudi tamen omnes agunt, sic quasi bona omnia ejurantes; vitam tolerant emendicata stipe, & semel in die cibum capiunt; liberales ipsi, & egenis juvandis promti, sic ad vitam æternam perveniri credentes. Quæ totius gentis laus est à veteri ævo. Testamento relinquunt aliquantum pecuniæ viris quibusdam, qui viatoribus per deserta errantibus aquam subministrant. Quorumdam cultus est asperior, Joguiorum imprimis, qui habitant in specubus, sylvis, locisque solis, omnium inopes, nudi, aut horrido cilicio tecti, longe vagantur nonnunquam, ad stipem, non corrogandam, sed si sponte offeratur, colligendam; algore & æstu, inedia, vigiliisque confecti, cinere conspersi, cultu horridi. Sunt qui vivant, non in diem modo, sed & in horam, nihil aut in crastinum, aut in repotia, nec ex prandio in cœnam servantes. Quidam etiam ex Brachmanum sanguine neutiquam creti, huic tamen vivendi generi se dedunt. Macassarensibus

2. Cor. 6. 10.

Aristophan. Plut. Act. 2. Sc. 5.

Terent. Eun. Act. 2. Sc. 2. v. 12.

Sacerdotibus vetitum eſt mancipio poſſidere quicquam; aliena liberalitate vivunt. Mendicitati quoque ſe addicunt cœnobitæ Siamenſes, quos Talapoinos appellant. Corrogato veſcuntur cibo: ſimplex illis & unica veſtis: pecuniam non contrectant: quam ſi quis ipſis largiatur, manu diſpenſatoris acceptam ſtatim in pios ſumtus impendunt. In Moluccenſi gente pecuniæ nullæ, nullæ divitiæ. Commercia agitant permutatione caryophyllorum, quibus abundant; merceſque invectas non ex pretio æſtimant, ſed ex neceſſitate atque uſu, & tranquillam paupertatem anxiis divitiis anteponunt. Egregium continentiæ exemplum in Sinenſi gente fuit Confutius; nam opes parvi fecit; atque utilem eſſe earum contemtum dixit ad comparandam ſapientiam; item unumquemque ſua ſorte debere eſſe contentum, nec quicquam concupiſcendum præterea; & mediocritatem in omnibus conſtanter eſſe tenendam, quam & toto libro commendavit. Tertia Sinenſium ſecta, quæ ab Indis orta eſt, & à Xaca auctore nomen habuit, ſtipem emendicare ſolet. Sectam aliam commemorat Martinius, ab Hiuhingo quodam conditam, quæ manibus ſuis omnia ad vitam ſibi neceſſaria parat; veſtes ex contextis herbis, calceos ex ſparto, culcitras ex ſtràmine, alimenta ex agricultione: pro nihilo pecuniam ducunt: æqualia inter eos & communia omnia. Priſcorum regum gentis hujus mirabile fuit piæ paupertatis ſtudium. Agros ipſi colebant ſuis manibus, unde fruges & vina ad ſacrificia perciperentur. Reginæ ſerica nebant ad ſacras veſtes. Jamambuxorum Japonenſium ordo, qui magna floret ſanctimoniæ fama, ſtipem corrogat, & cultu ac victu utitur parciſſimo. Scytharum paupertatem conteſtati ſunt veteres: unde & Abios, hoc eſt, vita carentes, quidam dictos putant. Paupertate hac gloriabantur apud Alexandrum. Nullus ipſis auri & argenti uſus, proindeque nec cupido; nullus uſus lanæ nec veſtium: tegumentum, ferinæ aut murinæ pelles: nulla tecta, nec munimenta; plauſtra ſunt domus: victus ex lacte equino atque melle: animalium fere

Martin. Hiſt. Sinic. libr. 5.

carnibus abstinent : omnia ipsis communia, exceptis gladiis & poculis; communes & immetati agri, quibus longiorem annua culturam non adhibent : æquales principibus humiliores : nihil alienum concupiscunt : nullæ ipsis cauponæ : mercatura rerum permutatione tota constat : voluptariæ artes nullæ, nulli musici, nulli histriones, nulli pictores, nulli sculptores : effusa in hospites benignitas. Ex hac temperantia factum est, ut justissimi dicti sint ab Homero & à Chœrilo. Quippe, inquit Strabo, Philosophi temperantiæ proximam justitiam posuerunt, & ut justi essent, temperantes esse conati sunt; vixque studio sunt assecuti, quod Scythis natura tribuit. Ergo nec avaritiæ adjuncta mala norunt, invidiam, odium, metum. Hinc Dromichætes Getarum rex capto Lysimacho, à quo fuerat bello lacessitus, ad pacem secum colendam, commonstrata sua suæque gentis paupertate, hortatus est. Hinc Anacharsis, in Scythicis plaustris natus ex fratre Regis, præclarum Græcis frugalitatis documentum præbuit, de qua & versus condidit. Mihi amictus est, inquiebat ipse de se in epistola ad Hannonem, Scythicum tegmen; calceamentum, solorum callum; cubile, terra; pulpamentum, fames; lac, caseus, & caro, cibus. Eosdem fere mores Germanis, Scythicæ genti, tribuit Cæsar. Delicias, luxum, opes ignorabant : sub frigidissimo cælo degebant fere nudi, parvis intecti rhenonibus : victus idem ac Scytharum, simplex, fortuitus, sine delectu, sine apparatu : non coibant in urbes, sed discreti habitabant : nulli agrorum fines, quos non plus uno colebant anno, succedentibus Scythico more in culturam vicariis, quod ne nunc quidem dedidicerunt Circassi : nulla adversus frigora & æstus ædificia; proindeque nec ulli architecti, aut agrimensores : plaustra habitabant, vel tuguria in unum diem structa rudi ac informi opere : nulla ipsis pecuniæ cupiditas : comparabant necessaria mercium permutatione : æquales humilium & potentium opes : & Galli ad eos traducti in eosdem concesserunt egestatis & patientiæ ritus. Quorumdam ex illis fuit

Homer. Iliad. 7. v. 6.
Chœril. apud Strabon. libr. 7.
Strab. libr. 7.

Cæs. Bell. Gall. libr. 6.

etiam asperior vita. Fœda Fennorum paupertas; arbores, domus; victus, herba; vestitus, pelles; cubile, humus. Apertissimæ cæterum omnium domus, & perhospitales. At Taciti ætate jam infregerat duritiem hanc sequax luxuria, paulatimque remollescere cœperant. Et sexto demum post Christum natum seculo, certis sedibus collocatis in mitiores cultus transierunt. Digna quoque commemoratione est expromta Celtiberorum erga hospites liberalitas. Feri illi & immanes Caraibæ Americani vehementer improbabant Europæorum nostrorum infinitam avaritiam, & sæpe eos amice & sapienter castigabant. Nam quid tibi vis, inquiebant, ô frater, aut quid quæris? annon terra, bona illa mater, quæ majores tuos liberaliter aluit, eadem te alere potest? Insanis, amice; insaniunt Europæi omnes, tui similes, quos sapientia nobis antecellere putas. Omitte curas illas inanes congerendarum opum, quæ te atterunt, & vitam, quam sublevare studes, paulatim minuunt. En ego, en cæteri gentiles, en parentes mei: vixerunt illi, & nos nunc vivimus jucunde; cumque divitiis careamus, nihil desit tamen. Firma nobis est valetudo, robustæ vires, longæva vita: vos infirmi, macilenti, imbecilles, & brevis ævi. Igitur nec partiuntur agros, nec agrorum proventus inter se dividunt. Communis eorum usus est. Peruviani quoque haud paulo his humaniores, nihilo magis tamen divitiarum appetentiores fuerunt. Paupertati denique & spontaneæ mendicitati se adstringunt Mexicani cœnobitæ.

Tacit. De mor. Germ. cap. 60.

CAPUT XVII.

De lege Christi, qua cæteros homines diligere jubemur, tanquam nos ipsos.

EGIMUS de iis officiis vitæ humanæ, quæ spectant ad Deum, & quæ ad nos ipsos. Superest, ut ea delibemus,

quæ præſtare debemus cæteris hominibus. Quod fiet ſtrictim à nobis, cum officiorum illorum lex à natura nobis fere tradita ſit, in iiſque approbandis fuſe, multumque verſata ſit Philoſophorum Chriſtianorum & exoticorum diligentia. Nonnulla tantum attingemus, in quibus Chriſti lex naturali legi videtur refragari. Cujuſmodi illud eſt, quo cæteros homines diligere jubemur, tanquam nos ipſos. Quippe aliud nobis ſuadere videtur naturalis ille ſui ipſius amor, quo nobis ipſi cari ſumus præ rebus cæteris, omniaque ad ſalutem noſtram, noſtraque commoda referimus. Notum illud Euripidis; Nemo homo non ſe plus vicino ſuo diligit. Hunc tamen errorem eſſe perverſæ & corruptæ naturæ, non rectæ & integræ præceptum, acutiores plerique viderunt; quippe ſpectandum eſſe genus humanum, tanquam corpus unicum variis conflatum membris, quorum omnium ſalus ſalute corporis totius contineatur; & corporis viciſſim totius incolumitas incolumitate ſingulorum membrorum; atque id futurum, ſi membra ſingula ſui rationem habeant tanquam partium corporis unius, non tanquam corporum ſingularium: cumque dolente membro aliquo corpus integrum doleat, & dolente corpore doleant quoque ſingulæ partes, dolente parte aliqua, cætera membra dolitura; ac proinde membris ſingulis curæ eſſe debere ſanitatem cæterarum partium, itidem ut ſuam. Sic ſenſerunt proxime à nobis commemoratæ gentes, & ſectæ Philoſophorum, quæ bona omnia in commune reponi, & æqualitatem inter omnes ſervari voluerunt. Velut illa Pythagoræ, quæ caritate complectendos eſſe omnes homines docuit. Ubertim hæc tradita ſunt ab Iamblicho & Hierocle, diſertis Pythagoricorum dogmatum interpretibus. Sanxit igitur Pythagoras omnium amicitiam erga omnes, ſed non ad eumdem modum; aliter diligendos alienigenas, aliter cives, aliter domeſticos, aliter agnatos, aliter bonos, aliter malos; hos propter naturam, illos propter naturam & ſententiam; diligendos bonos, malos odio non habendos; Deumque imitandum, qui bene-

facit improbis, probos sibi adjungit. Doctrinæ hujus auctorem & inventorem Pythagoram non dixisset Iamblichus, si unum hoc esse scivisset ex capitibus Israëliticæ legis, Pythagoræ non ignotæ. Porro ex omni amicitia removebat contentiones, & iram domari, condonari injurias, & conjunctionem animorum sancte coli volebat; ac præcipue inter sectæ hujus participes. Quod & magno animo factum ab iis est, cum mortem præoptaverint multi, quam deesse amicitiæ. Quod si aliquando erumpente ira venissent ad jurgia, ante occubitum Solis datis dextris & amplexibus pax coalescebat: Deum in se habitare rati, qui unus cum sit, unum quid efficeret ipsos; & disjunctione eorum ac inimicitia discerperetur; membra esse homines omnes corporis ejusdem, quæ mutuam opem poscant; quippe homines humano generi natos esse; tumque nos optime cum aliis hominibus acturos, si illorum nobis personam, illis nostram imponamus: ergo amicitiæ legem virtutum omnium vinculum esse, fructum, apicem, atque finem. Ex hac doctrina manavit lex Locrensibus lata à Zaleuco Pythagoræ discipulo, quæ diuturnas geri vetat inimicitias, & benignum ac placabilem sumi animum jubet; qui aliter fecerit, pro fero & immiti haberi. Profecta videntur & ex præceptis, quæ Phalaridi tradidisse fertur Pythagoras, aurea illa dicta, quæ immani huic tyranno tribuuntur in epistolis illis suppositititiis, quæ extant, & à Luciano confectæ creduntur. Scribit ille ad Amphinomum, se beneficio obstrictum esse viris bonis, cum ab iis beneficia sua accepta sunt; & ad Astypalæenses, gratiam eam sibi præstari, quæ à se petitur; seque postulati beneficii gratias reddere, non expectare. Execrari eos solebat Socrates, qui primi sejunxerant utilitatem à natura, sibique existimabant utile esse posse aliquid, quod naturæ humanæ, totique hominum societati utile non esset; atque id caput esse malorum querebatur. Plato fratres esse dicebat, quicunque in eadem civitate habitabant; non nobis solum natos nos esse, sed patriæ, sed parentibus, sed

Iambl. vit. Pythag. cap. 33.

amicis; bonos omnes bonorum esse amicos : quod habuit Plato à Socrate; & à barbaris Philosophis uterque. Egregia multa in hanc sententiam disputata sunt à Cicerone, cum alibi, tum maxime in libris De Officiis, quæ etsi fere sumsit ex Panætio Stoico, Academica tamen licentia in iis tractandis usus est. Summam autem doctrinæ suæ his ferme conclusit capitibus, omnibus persuasum esse debere, eamdem esse uniuscujusque utilitatem & universorum, quam si ad se quisque rapiat, dissolutum iri omnem humanam consociationem : probat Stoicum illud dogma, homines hominum caussa esse generatos, ut alii aliis prodesse possint; itaque utilitates omnes in medium esse afferendas, societatemque hanc omnium inter omnes, & rerum omnium, quas ad usum hominum natura genuit, communitatem esse servandam; gradus tamen esse plures societatis hominum, quibus sua singulis officia præstanda sint; quos gradus eleganti circulorum plurimorum circa idem centrum descriptorum comparatione distinxit Hierocles, quorum intimus corporis est, centro, hoc est, menti proximus; extimus, totius generis humani est, reliquos omnes continens. Reprobat porro Cicero studia illa doctorum hominum, & scientiam, quam nulla actio in tuendis hominum commodis consequatur; contenditque officiis scientiæ anteponenda esse officia justitiæ, quæ ad hominum utilitatem pertinent, qua nihil esse debet homini antiquius. Cumque utilitates nostras cum alienis comparat, & quærit quatenus hæ illis debeant anteferri, ea dat præcepta, quæ ex hac lege Christi videantur esse derivata, Diligendos esse cæteros homines, tanquam nos ipsos. Si duo naufragi tabulam eamdem velint apprehendere, alterum alteri cedere jubet. Frumentarium magnam vim frumenti Rhodum advehentem in Rhodiorum inopia, si plures alias naves frumento onustas Rhodum itidem petere sciat, celare id Rhodios vetat, cum silentio suum quamplurimo vendere possit. Vetat celari vitia domus, quam vendere velis; quippe ea lege natos homines esse, ut singulorum

Hierocl. apud Stob. Serm. 82.

utilitas communis utilitas sit; & vicissim communis utilitas sit utilitas singulorum. Vult nos multa multis de nostro jure concedentes à litibus abhorrere quantum liceat, & plus etiam quam liceat: quod inter Periandri dicta positum transiit in legem Christi: *Ei qui vult tecum judicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium.* Hæc, ut dixi, ex Panætio Stoico transtulit Cicero. Stoicæ autem sectæ sententiam ex hac ipsorum formula licet cognoscere, quam à Catone Uticensi servatam unico versiculo comprehendit Lucanus: *Non sibi, sed toti genitum se credere mundo.* Quod fusius explicat Cicero, Hominem hominis incommodo suum augere commodum, magis esse contra naturam, quam paupertatem, quam dolorem, quam mortem; sic enim disrumpi humani generis societatem, quæ maxime secundum naturam est: ut enim interire corpus necesse foret, si unumquodque membrum proximi membri valetudinem ad se traduceret; sic eversum iri communitatem & societatem hominum, si unusquisque aliorum hominum commoda ad se rapiat. Hujus formulæ consectarium est, cariores nos ipsos esse nobis non debere, quam cæteros homines, quippe incolumitatem & salutem nostram societatis humanæ integritate contineri; abruptum autem eam iri, si homines singuli præ nimio sui amore ita commodis suis studeant, ut aliena vel præcipiant, vel negligant; consectarium item, homines hominum caussa esse generatos, cætera omnia ad usum hominum. Hoc caput est doctrinæ Stoicæ, hoc fundamentum, in eoque solidando & confirmando varias argumentationes & similitudines ingeniose comminiscuntur. Membra sumus corporis magni, inquit Seneca, natura cognati sumus, ex iisdem & in eadem geniti, amorem nobis indidit mutuum, ex ejus lege miserius est nocere, quam lædi; societas humana lapidum fornicationi similis est, cui si se lapis unus subtraxerit, ruent omnia; omniumque lapidum ex æquo interest, singulos in suo loco & officio contineri. Alteri vivas oportet, si tibi vis vivere. Qui sibi amicus est, amicus est omnibus.

Matth. 5. 40.

Lucan. libr. 2. v. 383.

Cic. De Offic. libr. 3.

Senec. Epist. 95.

Senec. Epist. 6, & 48, & 88.

omnibus. Humanitas nullum alienum malum putat; bonum autem suum id amat præcipue, quod bono futurum est alicui. Princeps alieno sanguini parcat tanquam suo. His assonat Epictetus, qui & insigne hoc habet, plena esse omnia amicorum, primum Deorum, deinde hominum, quos sibi natura conciliavit: his Marcus Imperator. Studia omnia vult in commune conferri, ac credere qui hoc fecerit, eo ipso se beneficium accepisse; qui secus, hunc adversus naturam, quæ numinum omnium antiquissimum est, impie acturum, hunc seditionem in magna illa naturæ civitate creaturum, hunc abscessum fore & vomicam naturæ, membrum ex mundi corpore amputatum, ramum ex arbore; amandos etiam eos, quibus odio simus ipsi, à quibus fuerimus læsi. Memoria dignum illud Simplicii, amicitiam puram, quæ ita conjungit animos, ut amico sic utamur, quemadmodum nobis ipsum uti volumus, & sit alter ego, juxta vetus dictum, optimam esse meditationem conjunctionis nostræ cum Deo. Hanc æqualitatis inter amicos legem sumsit ex Aristotele; qui nec in amicos solum, sed & in omnes homines benignitatem suam prorogandam esse putans, ne flagitiosis quidem eam clausit; non moribus eorum, sed humanitati id tribuens. Improbat is etiam Laconum instituta, quæ tota pertinebant ad bellum, & ad dominationem augendam, vicinasque gentes subjiciendas; vult quippe præstabilius esse liberis præesse gentibus, quam per vim subditis dominari; bella vero exerceri ab hominibus, non ad redigendas in servitutem immeritas gentes, sed ne ipsi serviant, & ne propriis utilitatibus & commodis fraudentur. Juvat hic unicum elogium addere, quo Athenienses exornat Aristides Sophista, natos eos esse ad danda, non ad accipienda beneficia; censere eos, debere se mercedem iis, qui Græciam juvant, sibi vero minime esse debitam; nec utilitatis suæ gratia amare eos, qui bene Græcis faciant, nihilo magis quam parentes aut liberos. Ex eodem humanitatis fonte petitum est illud Epicuri, pulcrius esse & suavius beneficium dare, quam accipere. Conspirant

M.Aurel. libr. 2. §. 16. libr. 4. §. 23, & 29. libr. 7. §. 22. libr. 8. §. 34. libr. 9. §. 1, & 23, & 27. libr. 10. §. 6. libr. 11. §. 4, & 8.

Simpl. in Epictet. cap. 37.

Diogen. Laërt. Aristot.

Aristot. Polit. libr. 8. cap. 14.

Aristid. Panathen.

in eamdem ſententiam Poëtæ. Scitum eſt Menandri, amicis cariturum, qui ſe nimium amet. Medea, in Apollonii Argonauticis, ut ad miſericordiam flectat Areten, argumento hoc utitur, quod ipſa humanitatis ſit particeps. Hinc Laberius meminiſſe ſui ait hominem, qui in homine calamitoſo ſit miſericors. Et in Plauti Trinummo adoleſcentem, qui in egeſtate ſua irrideri ſe à Philtone ſene putabat, ſic conſolatur ſenex, Homo ego ſum, homo tu es. Ac ſi diceret, Homines uterque ſumus, calamitati & egeſtati obnoxii : abſit ergo, ut humanitatis oblitus tibi illudam. Pervulgatum illud Chremetis ad Menedemum, apud Terentium, quo humani nihil à ſe alienum dicit. Cujus germanum eſt illud Juvenalis, bonum neminem ulla mala ſibi aliena credere ; hoc homines præcipue diſtingui à beſtiis, quod eo ſunt animo præditi, qui mutuo affectu auxilium & petere & præſtare jubeat. Juris gentium fundamentum hoc ponunt leges Romanæ, quod inter homines cognationem quamdam natura conſtituit. Fortiſſimus ille Romæ vindex Furius Camillus in Veienſi obſidione Deos orat, ut ſi quæ pernicies immineat patriæ, in caput ſuum vertat. Cujus voti ſimile aliud in meliori cauſſa vovit Paulus : *Optabam ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis, qui ſunt cognati mei ſecundum carnem*. Nec vacat Curtium, Decios, alioſque multos commemorare, qui ſe pro gentis ſuæ incolumitate devoverunt, alienam ſalutem ſuæ anteponentes. Hanc regnandi legem Auguſto proponit Mecænas apud Dionem, ita alios regat, ac ab aliis regi vellet ; qua lege omnem recte imperandi artem ait contineri. Et Alexander Severus, ſi quando pœnas ſumebat à ſceleratis hominibus, proclamari jubebat per præconem effatum hoc, ſive à Judæis, ſive à Chriſtianis ſibi traditum, Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris. Tanta denique fuit apud Græcos & Romanos beneficentiæ, liberalitatis, & humanitatis exiſtimatio, ut qui his florerent virtutibus, Diis adſcriberent, & adagii loco jactatum ſit, Homo homini Deus. Recepta eſt inter Judæos ſententia, totam

Apollon. Argon. libr. 4. v. 1015, 1016.

Terent. Heaut. Act. 1. Sc. 1.

Juvenal. Sat. 15. v. 140, & ſeq.

L. 3. D. De juſtitia & jure.

Rom. 9. 3.

Dio libr. 52.

legem in hoc præcepto verti, Diligendos nobis cæteros homines tanquam nosmet ipsos; cætera Legis tantum explicationem esse. Sic Thalmud in tractatu de Sabbatho, auctore Hillele: sic Maimonides in More nevochim: sic alii complures Rabbini. Legis Mosaicæ summam constituunt in mutuo amore, ut Paulus Christianæ, cum dixit, *Qui diligit proximum, Legem implevit.* Qua nota agnosci hoc voluit Christus: *In hoc*, inquit, *cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.* Cujus moniti adeo retinens fuit Johannes Apostolus, ut non aliud sæpius & diligentius discipulis suis tradiderit. *Johannes Apostolus*, inquit Hieronymus, *a fratribus admonitus, cur semper inculcaret dicens, Filioli, diligite alterutrum, respondit, Quia præceptum Domini est, & si solum fiat, sufficit.* Virtutum omnium chorum ducere pietatem in Deum, justitiam & amorem erga homines, docet Philo; eamdem esse virtutum illarum originem & naturam; nec fieri posse, ut impius sit erga homines, qui pius sit in Deum. Quod germanum est istius ex Johanne: *Hoc mandatum habemus à Deo, ut qui diligit Deum, diligat & fratrem suum.* Quamobrem Pharisæi & Esseni, qui magnam affectabant sanctitatis speciem, mutuam quoque animorum conjunctionem, & singularem erga homines omnes caritatem præ se ferebant. Laus eadem Brachmanibus Indis attributa est, è quorum posteris, qui strictius & severius amplexi sunt vitæ genus, uno hoc præcepto religionem suam concludunt, Sic agendum cum aliis, quemadmodum nobiscum alios agere volumus. In eodem præcepto doctrinæ suæ radices posuit Confutius, unde tam constans inter Sinas, finitimasque gentes enata est concordia, ut tota gens una familia videretur. Nec aliud Sinis hodie sanctius ullum præceptum est.

Thalm. De Sabbath. cap. 2. More nevoch. Part. 3. cap. 33.
Rom. 13. 8.
Joh. 13. 35.
Hieron. in Epist. ad Galat. cap. 6.
Phil. De præm. & pœn. & De Abrah. & De decalog.
1. Joh. 4. 21.

****

CAPUT XVIII.

De perferendis injuriis.

EX hoc mutuæ caritatis præcepto ſequitur injurias hominum benigne eſſe perferendas : nam quis ſibi facile non ignoſcit, ſi vel ira, vel inſania actus injuriam ſibi ipſe intulerit? Quamobrem Moſes poſt vetitam ultionem hac lege : *Non quæres ultionem, nec memor eris injuriæ civium tuorum*, legis cauſſam proxime ſubjungit, *Diliges amicum tuum ſicut teipſum*. Ebraica dictio, quam Vulgatus interpres expoſuit, *amicum*, paſſim alibi reddit *proximum*, hoc eſt, hominem quemlibet. Item Paulus obſecrat Epheſios, *ut digne ambulent vocatione, qua vocati ſunt, cum omni humilitate & manſuetudine, cum patientia, ſupportantes invicem in caritate, ſolliciti ſervare unitatem ſpiritus in vinculo pacis* : patientiæ fundamentum ponens caritatem mutuam, & animorum conjunctionem. Hanc autem patientiæ legem non præceptis modo tulerunt Ethnici, ſed & factis, quæ crebra occurrunt in veteribus memoriis. Quam partem aliorum diligentia jam tractatam illuſtrioribus tantum exemplis quibuſdam propoſitis delibabimus. Exordiamur à Pittaco, qui unus fuit ex Græciæ Sapientibus. Nolebat ille maledici cuiquam, ne inimico quidem. Filii ſui interfectorem à Cumanis ſibi ad pœnam traditum abſolutum dimiſit, hac adjecta ſententia, Veniam animadverſione potiorem eſſe; hanc mitis eſſe naturæ, illam ferinæ. Imperium inter ſuos adeptus, Alcæum, à quo acerbiſſimis convitiis fuerat proſciſſus, nullo affecit damno, quid ad ulciſcendum eum poſſet, oſtentaſſe contentus. Cleobulo dictum hoc tribuitur, Multa aliis ignoſcenda, nihil ſibi. Crotoniatarum liberos ab injuria inferenda, aut etiam propulſanda Pythagoras abſterrebat, magnam

Levit. 19. 18.

Epheſ. 4. 1, & ſeq.

hanc esse ratus scientiam, alienam inscitiam pati posse. Bella non probabat, neque pugnas, satius esse dicens perferre offensionem, quam hominem interficere; esse apud inferos ultorem injuriarum. Mitibus his Pythagoræ dictatis mansuefactus Charondas, lege cavit, ne damno affectus quisquam convitiis se vindicaret, adjecitque divinius esse benefactis certare, quam maledictis. Hierocles aureum hoc Pythagoræ carmen interpretans, quo amicorum offensæ leniter dicuntur esse perferendæ, vult præterea amicos à nobis sponte desciscentes omnibus officiis retineri & revocari; sin & ipsi, aut alii quicunque homines injuriam intulerint, par referendum non esse, ne in eorum nequitiam prolabamur. Infeliciorem esse, qui injuriam infert, quam cui infertur, decretum est à Democrate. Hoc item Socrates & argumentis & exemplo suo comprobavit. Hæc differentem eum exhibet Plato in Critone, & sæpius etiam in Gorgia, malle se pati injuriam aut damnum, quam facere; miseriorem esse qui præter fas aliquem occidat, quam qui occidatur; nemini omnino inferendam injuriam, ne iis quidem, qui intulerint; in ea esse se sententia, in ea cæteros homines, etsi aliter videtur vulgus existimare. Dictis facta consenserunt. Derisus à multis & despectus, publice etiam in theatro Aristophanis Nebulis traductus, calce nonnunquam appetitus, plagis multatus, uxoris Xanthippes intemperiis vexatus, & sordida etiam aqua nonnunquam perfusus, ne commotus quidem, placido vultu & dictis argutis ac perfacetis æquitatem animi probabat. Offerebat & nonnunquam se ipse convitiis. Uxorem adeo difficilem & morosam sibi consulto adjunxerat, ut per eam in patientiæ exercitatione subactus, reliquos homines ferret tolerantius. Mortem ipsam tranquillo animo sustinuit, cum palam denuntiasset, se nemini unquam fecisse injuriam; ab Anyto & Melito interfici se posse, offendi non posse. Valuit Socratis auctoritas apud cordatos discipulos Aristippum & Platonem, totamque Academiam. Se à Dionysio conspui passus est Ari-

ſtippus, cum dixiſſet iniquum eſſe, piſcatores aſpergi ſe velle piſciculi cauſſa, ſe balænæ cauſſa nolle. Laceſſitus conviitiis ab alio, In tua, inquit, poteſtate eſt maledicere, in mea bene audire. Cognoſcitur Platonis ſententia ex Socraticis diſputationibus, quas dixi, unde ſcias ne quidem fas per ipſum fuiſſe, inimicis damnum rependere: multo vero magis ex æquanimitate, qua Xenocratem multa de ſe impie locutum eſſe accepit: nam criminationem reſpuit conſtanter; & aſſeveranti cum juramento placide reſpondit, nunquam hæc dicturum fuiſſe Xenocratem, niſi ea dici expedire ſibi cenſuiſſet. Quod reſponſum ſibi deinde Stoici ſumſerunt. Xenocrates ipſe Bionis Boryſtenitæ maledicentiam ne reſponſione quidem dignatus eſt. Bion vero familiares ſuos tum in virtute profeciſſe aliquid putabat, cum probra atque laudes eodem loco habebant. Memorabilis fuit in Antagoræ poëtæ contumeliis publice excipiendis Arceſilai conſtantia. Memorabilis & illa Dionis Alexandrini Academici, qui fuit Ptolemæi Auletæ temporibus. Is in magna hominum frequentia, per urbis plateas à palæſtrita quodam probris omnibus maledictiſque confixus, ne verbum quidem retulit. Eximia extant Ciceronis ad hanc virtutem præcepta; nam quamvis ad injurias propulſandas jus naturæ adhiberi non vetat, laudat eos tamen, qui in his benigne condonandis faciles ſint. Minime audiendos cenſet, qui graviter iraſcendum putant inimicis; nihil contra laudabilius, nihil magno viro dignius placabilitate atque clementia; repudiandam in omnibus iracundiam, gravitatem retinendam, etiam in illis contentionibus, quæ cum inimiciſſimis fiunt, licet nobis indigna audiamus; multa multis de ſuo jure concedenda, & lites fugiendas, etiam cum jactura; plurimum in orandis cauſſis valere, ſi reorum mores exprimantur integri, timidi, perferentes injuriarum; orator ipſe probus, demiſſus, non acer, non pertinax, non litigioſus, non acerbus appareat. Tota diſſertatione demonſtrat Maximus Tyrius, virum bonum nec afficere injuria quemquam, nec affici; improbum

Maxim. Tyr. Diſſert. 2.

vero afficere injuria, non affici, quia bono caret, quod illi per injuriam eripi possit: qui vero referat injuriam, exæquari improbo, qui intulit; & ut qui beneficium reddit ei à quo accepit prius, benefacit tamen, ita malefacit, qui reddit injuriam quam accepit. Cynicorum disciplina ad constantiam & patientiam tota spectabat. Audiens Antisthenes de se male loqui Platonem, Regium esse dixit benefaciendo male audire: quod Alexandro alii adscribunt. Discipulos suos ad maledictorum tolerantiam hortabatur. Irrideri se tulit Diogenes, cædi, sputis fœdari. Crates in faciem cæsus, & ex plaga lividus, non aliter ultus est Nicodemum citharœdum facinoris auctorem, quam nomine ejus fronti suæ inscripto. Sunt qui id tribuant Socrati, sunt qui Antistheni. Rationem eam tenuerunt Cynici Stoicorum propago. Maledicos sine responsione dimitti jubet Zeno. In theatro derisui habitus Cleanthes à Sositheo poëta, nec commotus, spectatorum plausus meruit, & Sositheo injuriam remisit. Marcus Cato non scriptis, sed toto vitæ tenore mere Stoicus, patienter tulit Vatinium, nullius pretii hominem, in petitione Præturæ anteponi sibi à populo, togam sibi deripi, se per seditiosorũ manus trahi, & purgamentis oris aspergi. Colapho os percussus in balneo non excanduit, non vindicavit injuriam, imo factum negavit. Lentulum factiosum & impotentem virum, cujus pingui saliva in mediam frontem, cum caussam ageret, fuerat consputus, absterfa facie, dicto tantum faceto ultus est. Hæc laudata sunt à Seneca, & in injuriarum spernendarum exemplar proposita, adjunctis præceptis egregiis: Homines universi partes esse; ut illud venerabile, ita & homines; violari compagem partium & societatem universi, nisi parcatur hominibus; non ut rependenda sunt beneficia beneficiis, sic injurias injuriis rependere licere; illic vinci turpe esse, hic vincere; inhumanum verbum esse ultionem, à contumelia ordine tantum discrepans; quam qui refert, excusatius peccare; miserius esse nocere, quam lædi; sapientis potissimum esse, injurias beni-

gne interpretari, inultas dimittere, beneficii potius quam earum meminisse, patientia se ac magnitudine animi defendere, & contemtum contemnere; principem quoque in suis injuriis exequendis clementiam decere. Utilem Musonii de tolerandis injuriis disputationem Stobæus in sententias suas retulit. Actionem injuriarum nulli concedit Philosopho, ne si maledictis quidem incessatur, conspuatur, verberetur; quippe nec ea quidem esse injurias; non ea pati turpe esse, sed facere; iis commoveri, viri esse ignavi; magni, ferre tranquille; feræ, mordentem remordere. Pervulgatum est hoc Epicteti, Sustine & abstine: duo quippe vitia omnium esse teterrima dicere solitum refert ex Phavorino Gellius, intolerantiam & incontinentiam. Splendidæ ejus extant in patientiæ commendationem sententiæ: Minime refutanda maledicta, imo confirmanda, ac dicendum, multo plura sibi inesse vitia: dignum Christiana sanctitate effatum: rebus singulis geminam appositam esse ansam; aliam, qua ferri possit; aliam, qua non possit; illa ferendas esse injurias; præsto ad id nobis esse patientiam: sibi ipsi nocere, non nobis, qui nobis noceat: si rependamus damnum, nos nobis ipsis nocere: qui nobis inferat injuriam, factum ipsius esse, ad eumque hoc pertinere; ad nos vero, injuria hac recte uti: eripiendum hunc errorem ex multorum animis, contemtum iri, qui inimicos suos non ulciscatur. Commemorabilis Antonini Pii lenitas, qui lapidibus à plebe perstrictus ob inopiæ frumentariæ suspicionem, maluit purgare se rationibus expositis, quam seditiosos punire; & decretam à Senatu adversus conjuratos quæstionem compressit; cumque lacessebatur conviciis & querelis, nullas querelas aut convitia reponebat. Commemorabilis & mansuetudo Marci Aurelii, qua reges omnes dictus est superasse. Cum Cassium Syrum beneficiis à se exornatum defecisse accepisset, in militari concione palam professus est, magnum sibi belli atque victoriæ fructum fore, si fidem infido, amicitiam ingrato præstet, & rebelli ignoscat. Interitu ejus accepto, conspira-

tionis

Stob. Serm. 19.

Gell. libr. 17. cap. 19.

tionis socios morti eripuit, & nisi criminis gratiam impetrasset à Senatu, mori se paratum denuntiarat. Aurea sunt, quæ ad suadendam patientiam proposuit: non modo non odio habendos, qui adversum nos peccant; sed diligendos quoque; cogitandum, nobis eos esse cognatos, inscios peccasse, peccato hoc sibi ipsos non nobis nocuisse, cum id sibi conducere opinarentur, commonefaciendos eos sui erroris, non ulciscendos; nihil nos actis eorum offendi, sed opinione nostra; datam nobis esse à natura ad hæc toleranda patientiam & mansuetudinem, quam qui non adhibet in tempore, stationem sibi à natura assignatam deserere; futuros nos iis similes à quibus offendimur, si mala malis rependamus; plagas, uti fit in gymnasiis, vitandas, non succensendum inferentibus; quippe pejorem fore iracundiam injuria ipsa cui irascimur; Deos imitandos, qui hominum impiorum per tot ætates curam gerunt; ridiculum esse, alienam injuriam comprimere nos velle, qui nostram non emendamus; revocanda in memoriam peccata nostra, ita benigniores fore in alios; benefaciendum ergo hominibus, adversumque eos usurpandum illud Epicteti, Sustine & abstine. Etsi servile esse vult Aristoteles, concoquere contumelias, idem tamen dixit magnanimum perferentem esse injuriarum, easque facile negligere ac oblivisci. Ac si hunc patientiæ adhibuisset modum, ignaviæ ac stupori dummodo ea non tribuatur. Pulcherrimum & gravitatis plenum ait esse Plutarchus, maledicta silentio excipere, uti fieri solitum ab Hercule, quem tradiderunt Poëtæ non plus curasse convitia, quam volantis muscæ bombos: utendum adversus ea lenitate & tolerantia, non vindicta; utilemque ad id esse lectionem Poëtarum. Observatum quoque ab eo est Platonis hoc effatum, Pejus esse injuriam facere, quam pati; germanum esse istius Hesiodi, Mala sibi parare, qui parat alteri; & Malum consilium auctori suo esse pessimum. Dictum est Euripidis, Duorum jurgio contendentium sapientiorem eum esse, qui altero irascente desistat à concertatione: item, Sapientum iras esse

Aristotel. Nicom. lib. 4. cap. 3, & 5.

Plutarch. De utilit. ex inimic. capiend. & De audiend. Poët.

Hesiod. Oper. v. 263, 264.

breves, nec adversum res ipsas unquam suscipiendas. Suavius nihil esse putat Philemon, & literato viro dignius, quam pati posse contumelias & maledicta; id si fiat, in auctorem recasura maledicta. In Menandri sententiis ponitur ista, hunc inter homines bonitate præstare, qui quamplurimas injurias tolerare sciat; & istæ inter illas Publii Syri, Injuriarum remedium esse oblivionem; ignoscendum sæpe alteri, nunquam sibi. Illiberalem videri sibi, & litigioso homini convenientem, actionem injuriarum dixit Lysias in oratione contra Theomnestum. Jactabat palam in concione Isocrates, nullius erga quemquam offensæ esse se sibi conscium: si quas vero aliquando accepisset, auctores judicio minime esse se persecutum, sed controversias amicis dirimendas permisisse. Probra in se jaciente quodam dixit Demosthenes, In id certamen non descendo, in quo turpius est vincere, quam vinci. Laudandos eos censet Aristides, qui lædi malunt, quam judicio contendere. Nunc subjicienda præceptis exempla tolerantiæ; in quibus celebre est illud Pisistrati, qui Thrasylli temulenti probris in convivio oneratus, & sputis respersus, tulit eum moderate, de quo vindicare se poterat, & filios violatam patris majestatem ulcisci volentes continuit, hominemque, à quo læsus fuerat, eumdem apud se amicitiæ gradum retinere permisit. Aristides Atheniensis cum factione Themistoclis patria pulsus esset, restitutus deinde, injuriam tamen non revocavit ad animum, nec Themistocli postmodum in periculo & squallore ab aliis oppresso nocuit. Rogatus à rustico, cui ignotus erat de facie, ut nomen ipse suum adscriberet testulæ, qua homo invidus innocentissimo viro exilium suffragio suo decernere volebat, paruit illico in perniciem suam sine ulla indignatione. Pericles petulantis hominis maledictis per totam diem publice vexari se passus est. Idem tolerantiæ suæ experimentum dedit in Elpinice sorore Cimonis, cujus probra faceto & salso responso excepit. Ad preces suas hanc adjicere solebant Lacedæmonii, ut injurias ferre possent. Epaminondæ laudi datum est à Cornelio Ne-

Isocrat. De permutat.

Cornel. Nep. Epamin. cap. 3.

pote, quod fuerit clemens patiensque admirandum in modum; non solum populi, sed etiam amicorum ferens injurias. Civium invidia jactatus, & fœda Meneclidis eloquentia magistratu dejectus, nullam adhibuit memoriam contumeliarum, magnam in administratione reipublicæ partem fortitudinis esse existimans, civium injurias tolerare. Dion ad pœnas de inimicis & improbis quibusdam sumendas ab amicis incitatus, dixit se Academiæ disciplina institutum sic accepisse, virtutis specimen non in amicis leniter & moderate tractandis dari, sed in contumeliis hominum nequam perferendis; si livor adversarios suos infecerit, non idcirco virtutem esse Dioni deserendam. Celebratur eadem virtus Timoleontis; præclaram illam ducebat victoriam, in qua plus esset clementiæ, quam crudelitatis; & ingratorum ac petulantium hominum procacitate palam lacessitus, complures maledicentiam hanc manu coërcere parantes repressit; Diisque gratias agere se dixit, quod talem patriæ suæ restituisset libertatem, in qua cuivis liceret, de quo vellet, impune dicere: tam adversum cives mansuetus, quam fortis adversum hostes. Festivitate quadam & argutis dictis patientiam suam Philippus condiebat. Atheniensium oratorum conviciis gratiam hanc habere se dicebat, quod ad ea rebus ipsis refellenda melior fieri contenderet. In Olympica celebritate sibilis exceptus à Peloponnesiis, de quibus bene meritus fuerat, vindictam suadentibus amicis, Quid facient, inquit, si lædantur à nobis, cum beneficiis affecti ita se gerant? Maledicum ejicere recusavit, ne probra in se foras spargeret. Nicanoris obstinatam adversum se maledicentiam non suppliciis ex consilio amicorum, sed benignitate coërcuit. Fertur, ut dixi, Alexander dicto hoc usus esse adversus maledici calumnias, Regium esse male audire, cum benefeceris. Antigonus militum maledicta facile passus est. Ad Athenienses verba faciens bonus ille Phocion, Malo, inquit, damnum mihi à vobis, quam vobis à me inferri. In privata vita usus est iis familiariter & amice, qui in reipublicæ admini-

ſtratione à ſe diſſentirent. Nebulonis cujuſdam maledictis atque probris in dicendo interpellatus, convitiantem ſine reſponſo tulit patienter, ac deinde orationem continuavit. Injuria uxori ſuæ facta, auctorem contumeliæ excuſatum ad ſe venientem leniter excepit, dicens nullam uxori ſuæ factam injuriam, ac proinde excuſatione opus non eſſe. Ad mortem damnatus, cum in faciem inſpueretur ab homine infimo, Nemone, inquit, hunc indecore ſe gerentem cohibebit? Moriens filio mandavit, ne injuriæ ſibi à civibus illatæ memoriam retineret. In veteris Romæ præconiis eximium hoc ponit Salluſtius, quod accepta offenſione ignoſcere, quam perſequi malebant. Factum hoc à Fabio Dictatore erga Minutium Magiſtrum equitum, cujus ludibriis fuerat perſtrictus: factum à Fannia erga Marium, cujus judicio fuerat infamata: factum à Pomponio Attico, qui, Cornelio Nepote teſte, ſi læſus quandoque fuerat, malebat oblivisci contumeliam, quam ulciſci: factum à Julio Cæſare, qui quantumvis graves ſimultates facillime depoſuit; qui maledictis ſæpe vexatus, nihil regerebat contra, nec in certamen hujuſmodi volebat deſcendere, ne ſimilis fieret convitiatorum; qui criminoſis libellis & carminibus à multis laceratus, gravibus inimicitiis, internecinis bellis, & crebris conjurationibus petitus, civili animo tulit; atque hoc elogio exornari à Cicerone meritus eſt, nihil ſolitum eum oblivisci, niſi injurias: factum ab Auguſto, qui iiſdem vexatus injuriis, multa & magna dedit clementiæ civilitatiſque documenta; & Tiberii adverſus contumeliarum auctores excandeſcentis violentiam cohibuit: factum ab ipſo Tiberio, quantumvis atrocis atque ferini ingenii, adverſus calumnias & libellos famoſos, & contemtum, vel ſilentio, vel joco, vel lenitate ſæpe uſo: factum non ſemel à Veſpaſiano, Imperatore multi joci, adverſus cauſſidicorum figuras, Philoſophorum contumaciam, offenſas & inimicitias multorum: factum à Tito filio adverſus conjuratos & infenſiſſimum fratrem: factum ab Antonino Pio adverſus publicã ſeditionem: factum

Salluſt. Bell. Catilin.

Cornel. Nep. in vit. Pompon. Attic.

Cic. Pro Ligar.

denique à Pertinace, accepta injuria ad ulciſcendum nunquam ducto. Sentiebant hi utique verum eſſe, quod Metellus Numidicus jactaverat coram populo, Probos injuriam facilius accipere, quam alteri tradere. Dignum ſane Ulpiano fuit, optimo veri & æqui magiſtro, homines à ſequendis litibus revocare, cum diceret, factum ejus non improbari à Prætore, qui rem amittere maluit, quam ejus cauſſa ſæpius litigare; nec vituperandam verecundiam ejus, qui lites execratur. A majoribus ſuis deſciſcunt Judæi recentiores, cum implacabili odio, & immoderato vindicationis ſtudio adverſarios ſuos perſequuntur: nam Judæos Alexandrinos inducit Philo, legi ſe obſequi profitentes, qua jubentur hominum mores perferre, nec ultionem expetere ſuorum inimicorum: & pronuntiat Joſephus, nullum utilius eſſe adverſus plagas remedium, quam patientiam; & offenſionis auctorem pudere, ſi ea æquo animo perferatur. Priſcorum quoque Ebræorum adagium fuit, quod ut legi inter homines ſanciendæ perutile, à Chriſto probatum & propoſitum eſt, *Si quis te percuſſerit in dexteram maxillam tuam, præbe illi* Matt. 5. 39.
& alteram. In commentitiis Zoroaſtris legibus, quas à veteri ævo ſervant Perſæ cultores ignis, inſignis una extat Sacerdotibus tradita de injuriis condonandis; ad exemplum Dei, qui ingratis hominibus benefacere pergit. Par habetur & in illis Confutii; reponi vetat offenſam, eodemque loco haberi vult amicum & inimicum. In Fokienſi provincia magnificum fortiſſimi cujuſdam Herois viſitur templum, cujus tanta fuit benignitas, ut leniſſime pertulerit malefacta & maledicta nefarii hominis, quem ſibi certiſſimum amicum eſſe putabat.

CAPUT XIX.

De lege Christi, qua maleficiis benefacta rependi jubet.

NEC tolerari ſolum injurias juſſit Chriſtus, ſed malefactis etiam beneficia rependi. Cujus præcepti cauſſam hanc affert: *Ut ſitis filii Patris Veſtri, qui in cælis eſt, qui Solem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper juſtos & injuſtos.* Ad legem hanc obſervandam Philoſophos veteres ratio eadem impulit. Nam Hierocles in Pythagoricorum præceptorum explicatione bonos ex merito, malos propter naturæ communionem & humanitatem diligendos eſſe dixit, Deumque imitandum, qui omnes homines, etiam impios diligit. Scitum eſt Epicuri, ne hoſtis quidem ſupplicantis repudiandas eſſe preces. Uſurpabat Antiſthenes, perinde ut Alexander, dictum illud, Regium eſt male audire, cum benefacias. Laudatur Socrates à Themiſtio, quod emendaverit vulgarem hanc ſententiam, Amicis benefaciendum, male inimicis; quippe ne inimicis quidem male faciendum; & quod comminanti cuidam, Moriar, niſi te occidero, reſponderit, Moriar ego vero, niſi te amicum effecero. Quam reſponſionem quidam ad Euclidem Megarenſem, Socratis diſcipulum, referunt; & fortaſſe à magiſtro acceptam uſurpavit. Nam in Apophthegmatis narrat Plutarchus, primum omnium Socratem dixiſſe, benefaciendum eſſe amicis, ex inimicis autem amicos faciendos. Ad quam normam poſtmodum Ariſto Cleomenis ſententiam correxit, Boni regis officium eſſe, benefacere amicis, male inimicis. Et in Cyropædia alter Socratis auditor Xenophon Cyrum & Tigranem inducit laudantes bonum quemdam & doctum virum, qui cum ab Armenio rege inſons morte afficeretur, nihil ipſi

Matth. 5. 45, 48. Luc. 6. 35.

Themiſt. Orat. ad Valent. De bello victis.

Xenoph. Cyrop. libr. 3.

dixerit ob hoc facinus esse succensendum; quippe id ex ignorantia patratum, non ex malevolentia. Memoria dignum hoc Ciceronis, Non cum summis viris comparandum, sed Deo simillimum esse, qui animum vincat, iracundiam cohibeat, victoriam temperet, adversarium non modo extollat jacentem, sed dignitatem etiam ejus amplificet. Item illud, Religioni contrarium non esse, nocentem aliquando, nefarium, impiumque defendere; velle hoc multitudinem, pati consuetudinem, ferre etiam humanitatem. Dictum hoc in rem contulit. Gabinium repetundarum reum summo studio defendit, & laudibus etiam exornavit, cum ab eo fuisset pulsus in exilium. Vatinium sibi semper infensum duobus judiciis tutatus est; *Quia*, inquit Valerius Maximus, *speciosius aliquanto injuriæ beneficiis vincuntur, quam mutui odii pertinacia pensantur.* Stoicos dicere testificatur Seneca, non desituros se ad vitæ finem, adjuvare singulos, opem ferre etiam inimicis: atque id ponit inter optima præcepta Philosophiæ. Minime autem patitur nos tardiores ad bene merendum facere turbam ingratorum; quippe ne Deos quidem à benignitate sua sacrilegorum & impiorum nequitia deterreri, hos nobis imitandos, danda beneficia ad nos non reditura; sin damus, ut recipiamus, bonam ingratorum nos caussam facere; diem oriri multis luce indignis. Quæ lege Christi, legisque argumentis & verbis sancita sunt. Deorum quoque exemplo benignitatem adversus maledicos & maleficos suadet Marcus Aurelius, nec perversitate improborum aut ingratorum revocari nos concedit à bene ipsis faciendo; ac retinendam bonitatem hanc ad mortem usque, etiam adversus eos, qui morte nostra lætantur. Æs illi triplex circa pectus esse ait Plutarchus, qui hominem non amet hostis sui liberos angustia pressos sublevantem, resque ejus domesticas ope sua juvantem. Et memoratum supra Socratis effatum laudat Themistius, Amicis benefaciendum, inimicos placandos, ex inimicis amicos faciendos. Splendida vero nobis mansuetudinis hujus exempla suppeditat Græcia. Lycurgus

Cic. Pro M. Marcello.

Cic. De Offic. libr. 2.

Valer. Max. libr. 4. cap. 2.

Senec. De otio Sap. cap. 27. De vit. beat. cap. 20. De benefic. libr. 1. cap. 1. libr. 10. cap. 5.

M. Aurel. libr. 7. §. 22, 36. libr. 8. §. 8. libr. 9. §. 27. libr. 10. §. 36. libr. 11. §. 9, 13, 18.

Plutarch. De utilit. ex inimic. capiend.

Themist. Orat. ad Valent. De bello vict.

cum Ephororum seditione lapidibus petitus domum fuga repeteret, fugientem persecutus est Alcander, adolescens acer atque ferox, & baculo in os idemtidem respectantis impacto oculum excussit. Factum indignata multitudo Alcandrum ei dedit ad supplicium, quem ad se benigne introductum neque dicto læsit, neque facto, sed placidis admonitionibus, sanctissimisque exemplis ita emendavit, ut modestiæ instar vulgo deinceps proposuerit. Aristides, non justi tantum, sed mitis quoque & patientis cognomine dignus fuit: qui de patria licet optime meritus, cum invidia vulgi, & insidiis Themistoclis exulare jussus esset, Deos oravit, ne unquam ita ferrent adversæ res Atheniensium, ut opera sua egerent. Restitutus deinde difficillimis reipublicæ temporibus, injuriæ memoria ex animo deposita, utilissimam præstitit operam Atheniensibus; & Themistocli summæ rerum præfecto, cujus factione fuerat pessumdatus, magnam consiliis suis gloriam conciliavit. Petulantis hominis ac turbulenti maledictis publice vexatus aliquando per totum diem Pericles, neque commoveri probris, neque attendere quidem visus est, neque intermittere negotia; nocte demum oborta domum redeuntem, cum ad fores usque conviciis insectatus esset nebulo, discedenti famulum adjunxit Pericles, facemque præferre ac deducere jussit. Alcibiades damnatus capitis à civibus suis, bonis exutus, ab Eumolpidis cogente populo devotus, benignum tamen gessit animum in patriam, quem & factis opportune testatus est. Per invidiam exauctoratum Epaminondam, cum Thebani urgente bello noluissent exercitui præficere, & imperitum belli ducem delegissent, in magnum ab eo discrimen adducti, confugerunt ad illius opem, quam & liberaliter tulit, & incolumem exercitum reduxit, nulla contumeliæ adhibita memoria. Nec id factum ab eo semel, sed sæpius. Dion Hipparini filius, Philosophiæ studiis per Platonem mansuefactus, Syracusanos beneficiis à se affectos, sibi infensos expertus est, ob falsam affectatæ tyrannidis suspicionem: urbe demum excedere cum

cum mercenariis coactus, insequentes hostili animo cum sui tutandi caussa magna clade affecisset, tolli permisit ad sepulturam mortuos, captivorum multos sine pretio dimisit. Cum ejus deinde industria adversus Dionysii tyrannidem desiderari cœpta esset, reversus ab urbe Leontinorum laboranti patriæ succurrit, & Dionysianam factionem oppressit. Philippus Macedo Nicanorem, & Arcadionem Achivum, gloriæ suæ obtrectatores, cum in potestate sua haberet, & ab amicis ad supplicium ii exposcerentur, donis ipse prosecutus est: Athenienses ad Chæroneam in prælio captos gratis dimisit. Demosthenes Æschinem, pertinaciter sibi infensum, & exilio demum affectum, abeuntem equo admisso insecutus est, & trepidantem, sibique ad genua accidentem amice consolatus talento argenti donavit. In simili deinde casu Demosthenes idem patria excedens, cum ab adversariis solatio & viatico adjuvaretur, Annon, inquit, urbis hujus ægre feram desiderium, in qua tales habeo inimicos, quales in alia invenire promtum non sit? Nec hac moderationis & lenitatis gloria caruit Roma. Camillus patria magnis à se beneficiis affecta fœde dejectus, & in ignobili apud Ardeates exilio delitescens, Romanis postmodum saluti fuit, pulsis Gallis & concisis, & Capitolio diuturna obsidione liberato. Minutium Magistrum equitum, cujus obtrectationes & cavillos diu passus fuerat, ab Hannibale circumventum periculo eripuit Fabius Dictator, & incolumem cum copiis servavit. Post expugnatas à Marcello Syracusas, Romam venerunt legati hujus urbis, de Marcelli tum Consulis injuriis questum apud Senatum: privati is more caussam dixit, & Senatusconsulto improbata accusatione ad genua provolutos Syracusanos in clientelam suam recepit. Clarissimum fuit Tiberii Gracchi facinus, nec satis tamen pro merito celebratum, cum L. Scipionem Asiaticum, inimicitias ex professo secum gerentem, pro tribunitia sua potestate, qua tum fungebatur, exemit vinculis publicis in quæ ducebatur, quoad judicatæ pecuniæ satisdedisset. Marcum Scaurum

principem civitatis, inimicũ ſuum, in judicium populi devocaverat Cn. Domitius Ahenobarbus. Ante diem conſtitutum noctu venit Scauri ſervus ad Domitium, multa indicaturum ſe profeſſus, quæ ipſi ad cauſſam conducere poſſent. Obſeravit ille aures ſuas, & ſervum indicem corripi juſſum, ore occluſo remiſit ad dominum. Ambitus à Catone accuſatus L. Muræna & abſolutus, nullum injuriæ dolorem retinuit, coluit hominem pro meritis, ejus conſiliis in adminiſtranda republica per conſulatus ſui tempus uſus eſt, & lapidibus deinde appetitum, ac de vita periclitantem oppoſita toga protexit. Cato ipſe Metello, à quo fuerat oppreſſus, dignitatem ſuam ſervavit, cum magiſtratum ei abrogare Senatus vellet. Seditioſus ille Clodius, inimicitiis Ciceronis nobilitatus, patrocinio ſuo defendit Lentulum ambitus reum, à quo inceſti crimine fuerat accuſatus. De Cæſaris clementia hæc prodit Hiſtoria, ſuffragatum eum in petitione Conſulatus C. Memmio, cum fuiſſet ſuggillatus aſperrimis ejus orationibus; priorem ultro ſcripſiſſe ad C. Calvum poëtam, cujus famoſis Epigrammatis fuerat notatus; recepiſſe in familiaritatem poëtam alterum Catullum, menſæ adhibuiſſe, hoſpitioque patris ejus perſeveraſſe uti, cum perpetua ſibi ſtigmata verſiculis ejus de Mamurra impoſita eſſe ſciret; Dolabellam tumultuantem, & novas res adverſum ſe molientem creavit Conſulem, quamvis præturam non geſſiſſet, & magno in honore habuit. Veſpaſianus filiam Vitellii hoſtis ſui ſplendide collocavit, dote à ſe & peculio inſtructam. Erga duos affectati imperii reos & convictos tam lenis fuit Titus Imperator, ut tributurum ſe promitteret, ſi quid deſiderarent, cœna familiari exciperet, & in publico ſpectaculo circa ſe collocaret; & Domitianum fratrem inſidiantem vitæ ſuæ, & exercitus in exitium ſuum ſollicitantem in eodem dignitatis gradu retinuit, & conſortem ac ſucceſſorem imperii ſui deſignavit. Claudamus hoc Romanæ beneficentiæ præconium inſigni Plinii Cæcilii epiſtola ad Geminium: Hunc ait ſe optimum & emendatiſſimum exi-

Plin. Cæcil. libr. 8. Epiſt. 22.

ſtimare, qui ita ignoſcit aliis, tanquam ipſe quotidie peccet; ita peccatis abſtinet, tanquam nemini ignoſcat; conſtanter hoc tenendum, ut nobis ſimus implacabiles, exorabiles etiam his, qui dare veniam niſi ſibi neſciunt. Inter Judæos virtutis hujus ſpeciem aliquam præbuit atrox ille Herodes, qui nobiliſſimos ſuæ gentis in perniciem ſuam ad Antonium legatos, & in vincula conjectos, & certæ morti deſtinatos interceſſione ſua ſervavit: rurſumque alios eodem contra ſe animo ad Antonium venientes inſtantis periculi admonuit, fugiendique auctor fuit; quo ſpreto conſilio pene omnes perierunt. Ortus ex eo Agrippa, Judæorum itidem rex, ſimilem clementiam Simoni cuidam legum conſulto, impuri oris homini, exhibuit; nam cum maledictis in concione indigne ab eo aſperſum ſe cognoviſſet, accerſitum & placide exceptum in theatro ſibi aſſidere juſſit, & muneribus donatum remiſit. Et Confutius denique Sinenſis erga inimicos, perinde ut erga amicos, jubebat familiares ſuos eſſe affectos.

Epilogus libri tertii & totius Operis.

SED conſiſtat hic tandem ſermo noſter, deſinamque aliquando longiori oratione te obtundere, cum vel nox ipſa adventans mihi jam indicat ſilentium, videarque impoſito muneri ſatisfeciſſe. Niſi quid aliud fortaſſe ſentis. Minime vero, inquit Hamelius; accurate enim collectis ſapientiſſimorum veteris ævi hominum, gentiumque omnium teſtimoniis demonſtratum eſt à te, quidquid in Chriſtianæ Fidei dogmatis & præceptis à communis ſenſus conſuetudine maxime videtur abhorrere, id omne clariſſimis ſuffragiis comprobari. Certe quidem, inquam: & jam ante his armis oppugnandos Chriſti adverſarios priſci Eccleſiæ magiſtri cenſuerunt. *O iſti*, inquit Arnobius, *qui admiramini*, Arnob. lib. 2.
qui ſtupetis doctorum & Philoſophiæ ſcita, ita non injuſtiſſimum

ducitis inequitare, illudere tanquam stulta nobis & bruta dicentibus, cum vel ea, vel talia reperiamini, & vos dicere, quæ à nobis pronuntiari ridetis? Et Augustinus: *Quis non intelligat bonam eos habuisse caussam, qui eam apud medios judices obtinere potuerint?* imo, apud ipsos adversarios, à quibus summum testimonium gravissimum esse dixit Isidorus Pelusiota. Quo genere argumenti ne Apostolus quidem abstinuit, cum Ethnicis objiceret suorum Poëtarum, Prophetarum, Inscriptionum publicarum cum Christi doctrina convenientiam. Atque hinc præclare cernitur mirifica illa, quam prædicavi, Rationis & Fidei consensio; cum eædem de rebus divinis sententiæ, eadem vitæ recte instituendæ præcepta placuerint utrisque, & qui Rationem solam secuti sunt, & qui Rationem atque Fidem. Nec mirum sane: nam illis Rationis assectis, naturæ esse obsequendum, convenienter naturæ esse vivendum persuasit ipsa Ratio: qui vero Rationem emendarunt ex Fide, & utrique morigerati sunt, naturæ contemplationem prætergressi, ad ipsius naturæ auctorem extulerunt mentem, & ad ejus nutus atque dictata totos se composuerunt. Quemadmodum autem discrepare non poterat natura ab auctore suo ac rectore Deo; ita nec studiosi naturæ à sectatoribus Dei diversa sentire; præterquam in iis, quæ ad Dei & naturæ, opificis nimirum & opificii discrimen pertinerent. Uti nec aliam temporis horam rusticus excipiet ex solario, quam Astronomus à Sole ipso. Cum igitur ad Fidei præscriptum temperanda sit Ratio, Fides ad afflatum Dei, excitandi sunt ad utrumque hominum animi, & diligenter instituendi. In quo nos opem aliquam, pro facultate nostra, præstare studuimus hominibus nostris, cum ad obsequium Christi atque Fidem, Rationem humanam flectere conati sumus altero opere, quod in hominum manibus versatur. Fecisti sane, inquit Hamelius, nec sine operæpretio atque fructu: cumque disputationibus his diebus inter nos habitis intra legitimos fines coërcita sit Ratio, descripta Fidei jura, & concordia inter utramque constituta

August. Epist. 170.

Isidor. Pelus. libr. 2. Epist. 228. & libr. 3. Epist. 335.

ſit, tibi magnopere auctor ſum, ut quæ pro re nata & familiariter hic tractata ſunt, eadem collecta per otium, literiſque mandata venire ſinas in publicam lucem. Jucundum erit genus hoc ſcriptionis, vel ob novitatem, cum nondum illuſtratum ſit à Theologis; vel ob utilitatem, cum eo ſplendeſcat obſcura materies, & difficiles expediantur quæſtionum nodi, uberemque ſubminiſtres divinarum rerum interpretibus copiam, ſive ad commentandum, ſive ad diſſerendum, ſive ad Chriſtianas partes tuendas. De eo, inquam, viderimus per otium: nunc repetendam domum cenſeo, corpuſque curandum.

FINIS.

ADDENDA.

Ad libr. II. cap. 12. pag. 147. lin. 5. post hæc verba : cum reliquis Celtis oppugnatum : *ADDE*, Pervulgatum eſt quod de Tectoſagorum ſcelere in Templi hujus ſpoliatione, & auro Toloſano produnt hiſtoriæ.

Et post hæc verba : in triſtem ſervitutem redacta eſt : *ADDE*, Et Pleminio, Pleminiique militibus rapta Proſerpinæ Locrenſis pecunia tantum objecit furorem, ut duces ac milites inter ſe armis hoſtilibus decertarent : cum antea naufragiis laceratæ eſſent Pyrrhi naves, ob admiſſum in ejuſdem auri violatione ſacrilegium.

INDEX
LIBRORUM ET CAPITUM ALNETANARUM QUÆSTIONUM DE CONCORDIA RATIONIS ET FIDEI.

ANTECESSIO.

LIBER PRIMUS.

CAPUT II.

CAPUT III.

V. *Fides*

CAPUT IV.

CAPUT V.

CAPUT VI.

CAPUT VII.

CAPUT VIII.

LIBER SECUNDUS.

ANTECESSIO.

INDEX.

CAPUT I.

CAPUT II.

CAPUT III.

INDEX.

CAPUT XII.

De prodigiis & inusitatis rebus ante Christi ætatem editis. 173

CAPUT XIX.

CAPUT XX.

INDEX.

CAPUT I.

CAPUT II.

CAPUT III.

CAPUT IV.

CAPUT V.

CAPUT. VI.

CAPUT VII.

CAPUT VIII.

FINIS.